This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Stanford University Libraries
36105012825308

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Rimski

Katolik.

Četrti tečaj.

Vrejeval in izdajal
dr. Anton Mahnič,
profesor bogoslovja.

855

V Gorici.
Hilarijanska tiskarna.
1892.

Digitized by Google

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
MAR 1 3 1970
BX 806
S58R5
v. 4
1892

Digitized by Google

OBSEG

IV. letnika „RIMSKEGA KATOLIKA“.

Filozofija, veda, politika.

Stran.

Magister Hus — revidivus 1
1. Kdo in kje je sv. mati katoliška cerkev 4
2. Glavne zmote Husove o cerkvi. Njegov demokratiški radikalizem 5
3. Kako se izvršuje mistra Husa program mej Slovani na jugu. Hrvatski „Obzor“ — ali je res katoliški list in celo glasilo katoliškega škofa? 8
Slovenski roman. O romanu sploh.
1. Osodna važnost leposlovja 12
2. Smotrenost leposlovja 13
3. Roman in njegove razne vrste 15
4. Romantični in sentimentalni romani 15
5. Naturalistični ali veristični romani 16
6. Realistični romani 97
7. Realistični romani in idealizem 161
8. Kakov toraj bodi roman? 165
Narodnost. Vvod 24
Kaj je narodnost 26, 170
Narodni genij slovanski 170
Narodnost ni hudičeva iznajdba 340
O zlogu kot umetnosti 33
Internacijonalna slavnost Jana Amosa Komenskega 65
1. Komensky, kdo je? 65
2. Njegovo slavljenje 65
3. Naši pomiselki o Komenskega slavljenji 66
3. Komensky — českí brat, husit. Njegovo narodnjaštvo 68
5. Jan Amos Komensky — apostelj masonstva . . . 71
Bodi luč! — slaviteljem Komenskega . . 136
1. Prevelika gorečnost v slavljenji Komenskega.
2. Komensky se je učil od — jezuitov.
3. Se da ločiti Komensky pedagog od Komenskega-heretika? 136
4. Komensky ni „očak“ naših učiteljev, ni stvaritelj

Digitized by Google

Stran.

današnje pedagogike. Bistveno nasprotje mej Lindnerjevo in Komenskega pedagogiko 141
Učenost pa modrost — ali česa nam je najbolj treba?
Vvod 91
I. Kaj je učenost, kaj modrost človeškemu duhu . 92, 148
II. Učenost pa modrost glede na človeško srce . . 338
Slovenski katoliški shod 79
Srce. Filozofično-kritično razmišljevanje pred katoliškim shodom 129
Nekaj misli o socijalnem vprašanji.
Kaj je socijalizem 154
Vzroki socijalnega gibanja 156
Versko naziranje socialistov 353
Načelo. Razmišljevanje pred katoliškim shodom . . . 193
Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano! . 203
Naš najnevarniši nasprotnik. Po katoliškem shodu 257
Mir in sprava — sad I. slov. katoliškega shoda v Ljubljani 266
Kaj je lepo?
I. Pojem lepote 279
II. Lepo v bitjih 285
III Lepo v obrazni umetelnosti 346
IV. Lepo v slovesni umetelnosti 350
Apologetika. Važnost in naloga apologetike v naših časih 321
Apologetika se ne da ločiti od filozofije 322
Apologetika tudi Slovencem potrebna 324
Podajmo si roke v slogo! 326
Glasba v cerkvi 357
Nasa politična izpoved 380

Vzgoja in šolstvo.

Slovenskim dijakom 35, 103, 184
V „Dijaški prilogi“: 81, 97, 113
Častiti učitelji in „Učiteljski Tovariš“ . . 52
Leonina 82
Kaj nas loči?
Odprto pismo slovenskemu učitelju 211
1. Čigava bodi šola? 212
2. Država podučuj v šoli! 213
3. Posilno šolstvo 289
Družba sv. Cirila in Metoda 327

Digitized by Google

Slovstvo in polemika.

Stran.

Slovenski roman 218
Josip Jurčič
1. Da se razumemo 118
2. Pristni idealizem v Jurčiči 220
3. Lepi realizem v Jurčiči 222
4. Blago srce in domišljija 226
5. Krivi idealizem v Jurčiči 228
6. Gnjili realizem in nesramni naturalizem v Jurčiči . 230
7. Trivijalnosti v Jurčiči 234
8. Skupna sodba o Jurčiči 237
9. Pogubnost nedoslednosti Jurčičeve in njegovih krivih nazorov za slov. mladino in dosledno za vse slov. ljudstvo 237
10. Vender dve važni resnici lahko povzamemo iz Jurčičevih spisov 239
Slovstveno-kritični „quodlibet“ 46
Polemizovanje naših nasprotnikov 46
Litanije, katere so slovenski liberalci zložili na čast dr. Mahniču in „Rimskemu Katoliku“ 47
„4000“ 125
„Podstawy etyki i prawa“ 50
Nekaj v našo obrambo 257

Listek.

Silvestrova noč v „Narodni Tiskarni“ . . 37
Iz dežele pritlikavcev 106, 363
Spomini s katoliškega shoda 309

Zgodovinsko-kulturni spisi. Spisi različne vsebine.

Res goritienses 55
Rusov občevanje z Rimom.
850 — 1250 177
Inocencij IV. in knez Danilo iz Haliča 244
Padre Vincenzo Vannutelli O. P. o veri in verskem življenji ruskega naroda . 297, 363

Raznoterosti.

Sprava 59
Slovenskim nekonfesijonalnim pedagogom v premislek . . 60
Dr. Romih in „Popotnik“ 61

Digitized by Google

Stran.

Ad perpetuam rei memoriam 62
Dvajset nalog za slovenske dijake 63
Zaupnica 63
V podporo mladim pisateljem . . 64, 128, 192, 256, 320, 388
Slomšek — ponos in dika naša 125
„Vesna“ 127
Jeden izmej „brezdomovincev“ 187, 252
„Liturgični jeziki“ 180
Češka sodba o A. Aškercu 251
„Slovenski Narod“ o heretiku Husu ali „Credo“ slovenskih liberalcev 253
Trau . . schau wem! 255
Kaj je lepo? 319
„Slovenec“ 319
Proti „tudi-katoliškim“ časnikom 319
Prošnja 320
Slovani in katoliški shodi 384
Krščanska odločnost in krščanska ljubezen 385
Leonina 387
Psalmi 388

Priloga.

Stara klasiška pa krščanska umetnost 56

Dijaška priloga.

Slovenskim dijakom 81, 97, 113
Kdo je značajen? 78
Kakšno mora biti pravo prijateljstvo? 85
Kakšno mora biti pravo prijateljstvo? 89
Star cilinder pripoveduje svojo preteklost 91
Moj prvi pogled na more 95
Katera je prava ljubezen do domovine? 96
Zadoščuje, da umetnik le naravo posnema? 100
Misli pri pogledu človeške črepinje 103
Z mojega sprehoda po gozdu 107
Moč človeškega govora 108
Moža mora dičiti ne le razum, ampak tudi srce 120
Zakaj so stari Rimljani zmagali svet? 125

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Magister Hus — redivivus!

Licet laicis iudicare iurisdictione potestativa . . . de operibus praelatorum.
Laikové mohou právem moci souditi.... o skutcích prelátů. — *Hus.*
Qui autem *iudicat me, Dominus* est.
Kdor pa me sodi, je Gospod. —
Sv. Pavel.

Nesrečen njegov spomin! On, ki je z drzovito smelostjo v blato zvlekel vse, kar je bilo katoliškim narodom sveto toliko stoletij, on, ki je vojsko napovedal papežu in škofom, ki je podžgal v svojem narodu ogenj divjega fanatizma, ki je ljudsko pest oborožil s cepcem, da je vdrihala po glavah duhovnov, redovnikov in plemičev, ki je pol Evrope napolnil z ognjem, z razdejanjem, on, mistr Hus, ki je za vselej razcepil svoj narod: večna sramota českega naroda — heretik Hus vstaja iz groba; in ni daleč do tega, da kraljestvo sv. Vaclava ovekoveči oholo prikazen českega Lutra z nacijonalnim spomenikom!

Da, Husov grob se odpira, in njegov duh, duh herezije in radikalstva se vzdiga iz njega ter stopa pred naše oči v vedno jasniših obrisih. Vboga Češka, kaker bi ne bila doživela vže dovolj ponižanja, dovolj prokletstva! Ne, pricoprali so ji ga, potem ko je toliko stoletij proklet spal v pozabljenosti, pricoprali so ji ga iz daljnih tmin njeni „Mladi“. Spet se začenja stari husitski ples, spet se težakova roka oborožuje s cepcem in čuje se vže iz daljine Žižkovih taboritov klic: hrr na vraha!!

Pa kaj, husitska pošast zarajala jo je vže daleč čez meje vaclavskega kraljestva — mej druge avstrijske Slovane, da tudi nje potegne v svoje kolo. Husov kult širi se

Digitized by Google

čedalje bolj na jug in iztok. Da, tudi na jugu imamo liste, kateri trobijo v mladočeski rog, katerim so novi Husiti ob Veltavi edini junaki, edini politiki, edini vzgledni narodnjaki, Slovani. In ti listi, za katerimi stoji posebna stranka, osvajajo si od dne do dne bolj mladočesko, husitsko taktiko, ki je taktika ljudske pesti, taktika cepca in strahovanja. S tem orožjem hočejo sterorizirati vse, kar se jim vstavlja, vse spraviti si pod noge, da bodo oni sami absolutno, brezobzirno gospodovali!

Toda — in zdaj pridemo do glavne točke — po našem trdnem prepričanji je to novejše husitsko gibanje vprizorila in vodi skrivna roka, ki sega iz ruske Moskve čez avstrijske meje: ta roka si hoče Husove nauke izkoristiti za svoje namere. Ta roka plačuje in podpira nekatere liste, kateri očividno delujejo po grogramu moskovske šole; lepo število druzih listov, ki niso sicer neposredno odvisni od nje, zna tako nadvplivati, da nevedoma pobirajo stopinje za husitskimi glasili.

Pa kaj pred vsem namerja novo husitstvo? Avstrijskim Slovanom, ki so po ogromni večini katoličani, **vcepiti radikalne nazore mistra Husa, zatreti v njih spoštovanje do cerkvene avktoritete, spraviti jih v nasprotje s škofi in duhovni, tako rušiti vez, ki sklepa podložne vernike z učečo in gospodujočo cerkvijo**, ter speljati jih počasi na pot, **ki pelje od škofov in od Rima v razkol**: avstrijski Slovani razkoljeni od Rima po modelu izhodnih Slovanov bi bili pa zrelo jabolko za nenasitljivo rusko žrelo.

Ni naše mnenje to, ampak to vlogo pripisujeta modernemu husitstvu dva temeljitejša poznavatelja slovanske in pred vsem ruske zgodovine: Pypin in Spasovič, jeden Rus, drugi Poljak, v svoji „Zgodovini slovanskih slovstev“,[1]) kjer govoreč o moskovski panslavistiški šoli pravita, da sè stališča te šole se husitizem kaže kot narodni-slovanski protest proti Rimu. Z druzimi besedami: vcepite avstrijskim Slovanom Husov duh, vzgojili ste jih za razkol, za Rusijo!

[1]) Istorija slavjanskich literatur. St. Peterburg 1879-1880. Dva toma.

Digitized by Google

Misijo razkolniške propagande v smislu moskovske šole izvršuje mej Slovenci zavestno, rekli bi — znanstveno-teoretično „Slovanski Svet.“ Tako je — ne motimo se, Slovenci! V čast nam je sicer, da ta list nima mej nami samimi nikake zaslombe, nikake podpore, niti duševne niti gmotne, izvzemši „Sl. N.“ pa „Edinost“, katera prinašata njegov „obseg“; k večemu, da ga kdo pozna, ker se mu brezplačno vsiljuje. Radi tega torej, da se tak list piše v slovenščini, da se tiska na Slovenskem, nima nihče pravice narod slovenski dolžiti razkolniških, panslavističnih teženj . . . Da pa „Slovanski Svet“ sam dosledno vstraja pri svojem podjetji, katero smo vže večkrat označili kot razkolniško in panslavistično, da celo vedno očitniše stopa pred narod slovenski sè svojimi heretičnimi in razkolniškimi nauki, naj razvidijo častiti bravci — „katoličanom“ najnovejšega kroja, za katere še zdaj ni liberalizma na Slovenskem, tu ne govorimo — iz mesta, katero se nahaja str. 383 lanskega letnika v sestavku „Slovanska cerkev“. V tem se določuje bistvo tiste slovanske cerkve, v katero vabi Slovence „Sl. Svet,“ tako le: „Bistvo slovanske cerkve sestaje nekaj iz vstočnega obreda, iz staroslovanske liturgije in cirilice, nekaj pa iz avtonomije cerkve, katera vtonomija obseza sinodaliteto, volilno pravo in jednakomerno vdeleževanje duhovenskega in posvetnega stanu.“ Komentara k tem besedam ni treba. In vender imajo nekateri „katoličani“ pri nas („Nova Soča,“ „Edinost“ itd.) tako trden želodec, da jim vse te herezije prebavi in zmelje v — čisto katoliško moko!

Pa mi se nočemo tu pečati z listom očitno heretiških tendencij; ampak mi bi radi pokazali, kako izvršujejo razni slovanski (posebno slovenski in hrvatski) listi program českega mistra Jana Husa, ne toliko teoretično, ampak delujoči v duhu njegovih naukov, in tako avstrijske Slovane — kaker menim, nevedoma — čedalje bolj ločujejo od matere cerkve ter jih tirajo v razkol.

Digitized by Google

Kdo in kje je sv. mati katoliška cerkev?

To vprašanje je jasno za vsakega vernega katoličana. In vender se nam zdi potrebno, da je tu ob kratkem odgovorimo in razložimo.

Kristus je svojo cerkev različil v učečo in gospodujočo od ene, ter v poslušajočo pa podložno od druge strani. Učeča in gospodujoča cerkev pa ni nekaj, kar bi bilo v zraku, nevidno, nedoločeno, ampak ta cerkev je papež, so škofje, so duhovni pastirji. In sicer se ta cerkev — mati cerkev — svojim podložnim otrokom kaže v osebi tistega papeža, kateri ravno ta čas živi, danes tedaj v osebi Leona XIII; posameznih pokrajin vernikom pa se mati cerkev še bolj konkretno predstavlja v zdaj živečem škofu dotične pokrajine; najkonkretniše pa in najbliže gledajo in poslušajo verniki svojo mater v svojem župniku ali duhovnem pastirji, kateri zdaj postavno vpravlja njih duhovnijo.

V teh osebah, in le v teh imamo iskati svete matere katoliške cerkve. Po ustih teh človeških oseb Bog vernikom razodeva svojo resnico in svojo voljo; po teh oseb rokah jih posvečuje, jim grehe odpušča, blagoslavja; po teh oseb navodilu jih vodi k čeznaravnemu smotru . . . In da bi Bog te človeške osebe za vse to vsposobil, vtisnil jim je v sakramentu mašniškega posvečenja znak, katerega niti oni niti kdo drug ne more izbrisati iz duše, znak — neizbrisljiv. Zatorej je oblast, s katero jih je Bog obdaril, da vernike učijo in jih vodijo v nebesa, sama na sebi neodvisna kaker od njih osebne vrednosti ali nevrednosti, tako tudi od ljudstva. Te osebe, le ti od Boga posvečeni, pooblaščeni ljudje, vkljubu vsej osebni pregrešnosti, so edini posrejevalci mej Bogom in človeštvom, edini, po katerih se more priti k zveličanju; oni edini so — sveta mati katoliška cerkev: izven teh oseb ne najdemo niti sence od tega, kar se zove mati cerkev.

Kdor tedaj zaničuje papeža, kdor zaničuje škofe, isto tako niže duhovnike — on zaničuje cerkev. Ne velja tukaj ločevati mej cerkvijo in njenimi „nevrednimi“

Digitized by Google

služabniki, ker ravno ti služabniki so cerkev; niti velja ločiti mej duhovnom in politikom, mej duhovnom in človekom, češ, čestim prvega, zaničujem drugega — ker zaničevanje gre na osebo, a duhoven je kot oseba eden in nedeljiv; ako si ga oblatil kot človeka, kot politika — vmazan je, in plebejec mu bo, ne kot „politiku“ ali „človeku“, ampak kot takemu, kakeršen je, v obraz pljunil: pfuj! In ta „pfuj!“ veljal bode — sveti materi katoliški cerkvi!

To so poglavitniše točke v nauku o materi cerkvi. Na teh točkah ona stoji in pade. A ravno te točke so, o katerih je Jan Hus krivo učil, da, te točke zadeva pred vsem njegova herezija. Poglejmo!

Glavne zmote Husove o cerkvi. Njegov demokratiški radikalizem.

V pričujočem poglavji bomo le ob kratkem določili in označili glavne nauke mistra Husa.

Temeljni stavek, iz katerega se izvajajo vse druge zmote Husove, je njegova definicija Kristusove cerkve; po tej obstoja prava cerkev le iz izvoljenih, katerim edina glava je Jezus Kristus. „Membrum ecclesiae sanctae facit praedestinatio . . . . non autem aliquod signum sensibile“. — Uda svete cerkve naredi predestinacija . . . . ne katero čutno znamenje. Potemtakem je Kristusova cerkev čisto duhovna. V taki cerkvi pa izgubi hierarhija, obstoječa iz papeža, škofov in duhovnov, ves pomen; ker, ako je Kristus edini poglavar, more vkazovati in vladati vernike le on. Teorija nevidne cerkve potisne cerkveno hierarhijo kot nepotrebno, kot nepostavno na stran ter spravi vernike v neposredno dotiko in občevanje z Jezusom Kristusom.

Pravi vernik je neodvisen od vsake hierarhije in mu ni mar za njene kazni. „Ako izobčen od papeža, prezrši sodbo papeževo ali občnega koncilija, apeluje na Kristusa, se ohrani, da ga tako izobčenje ne zadene.“

Hus ni sicer iz teorije o edino pravi cerkvi izvoljenih izvel popolno vseh posledic, tako da bi cerkveno hierarhljo kar sceloma, a priori zrušil, ampak razločil je mej duhov-

Digitized by Google

niki pravičnimi, pa duhovniki — grešniki. Prvi so še pravi duhovniki ter obdržijo oblast, ki so jo dobili od Boga, a poslednji so jo izgubili, in nihče ni zavezan poslušati jih ali vbogati. Ta ločitev izvaja se prav dosledno iz nauka o cerkvi; ako namreč poslednja obstoji le iz izvoljenih, iz pravičnih, tedaj grešnik ne spada več k cerkvi; bivajoč zunaj cerkve pa, razume se samo ob sebi, ne more imeti več nikake oblasti nad cerkvijo.

Po Husovem nauku je tedaj duhovniško dostojanstvo in oblast odvisna od osebne svetosti — grešnik ni več pravi duhoven; znak, ki ga vtisne sakrament, ni neizbrisen — „Deus suspendit per se quemlibet criminosum praelatum a suo officio vel ministerio, dum actualiter est in crimine.“ — „Error inter alios perniciosissimus . . . . videtur mihi esse ille: quod praescitus aut malus existens in peccato mortali nullam habet dominationem vel iurisdictionem vel potestatem super alios de populo christiano“. — „Si Papa, episcopus vel praelatus est in peccato mortali, quod tunc non est Papa, episcopus vel praelatus.“ [1])

Prišli smo do točke, katera v sebi krije ves radikalizem in revolucijonarstvo Husovo. Ako je duhovska oblast odvisna od osebne vrednosti, imajo verniki ne le p r a v i c o, ampak tudi d o l ž n o s t p r e i s k o v a t i, kakošno je življenje cerkvenih oblastnikov in duhovnov. S tem se tedaj daje l j u d s t v u p r a v i c o s o d i t i š k o f e i n d u h o v n e ter po tem, kaker izpade sodba — poslušati jih ali pa se jim vpreti: tako se l j u d s t v o p o s t a v i n a d d u h o v n e — prevrže so temeljno ves cerkveni red. Hus je to v raznih oblikah izrekel. „*Licet laicis iudicare iurisdictione potestativa* de omnibus pertinentibus ad salutem et *de operibus praelatorum.*“ — „Pastor tenetur per instructionem virtuosorum operum movere subditos, quod sit talis. Unde *si subditus*

[1]) Učeni mistra Jana Husi. V Praze 1875. „Bog sam ob sebi odstavi od vprave in službe vsakega pregrešnega prelata, ko je dejanski v grehu“.— „Najpogubniša zmota mej drugimi zdi se mi ona: da hudobni bivajoč v smrtnem grehu nima nobenega gospodstva ali jurisdikcije ali oblasti nad drugimi iz krščanskega ljudstva.“ — „Ako je papež, škof ali prelat v smrtnem grehu, tedaj ni papež, škof ali prelat.

Digitized by Google

non cognoscit sui praepositi *virtuosa opera, non tenetur credere, quod sit talis . .*“ [1])

Kdor lajikom priznava oblast nad duhovniki, tako da je od njih sodbe odvisno, ali so duhovni resnično še taki in ali smejo veljavno izvrševati svojo oblast, mora tudi istim lajikom prepuščati, da oni določujejo, v čem in v katerem obsegu smejo duhovni zapovedovati; kdor je cel in kot tak odvisen od drugega, ne more tudi v posameznih rečeh neodvisen biti. Sèm spada imenitna ločitev v cerkvene in necerkvene zadeve, ločitev, katera se je posebno po „Sl. Svetu“ in drugih liberalnih listih vdomačila tudi na Slovenskem, češ, škofje in duhovni govore naj o cerkvenih zadevah, dokler to storijo, imamo dolžnost poslušati jih; kaker hitro pa se jamejo vtikati v necerkvene reči, v politiko — so prekoračili meje svojega področja, in nihče ni zavezan vbogati jih. Naj vedo tedaj zagovorniki tega principa, da ga je izrekel vže heretik Hus v naslednjem stavku: „Quilibet fidelis catholicus *debet videre, utrum mandatum papae sit in doctrina evangelica vel apostolorum, et si sit, est ei obediendum, si non, non.*“ [2]) To je pač jasno!

V teh naukih je v jedru zapopaden princip demokratiškega radikalizma in revolucije. Treba le, da se papež ali škofje sodbi vernikov voljno ne podvržejo — in ljudska sila jih pahne z njih mesta; in vporaba te sile je opravičena v konstituciji cerkve same, torej opravičena — po pozitivnem božjem pravu! Potem pa tudi ne more biti prepovedano ščuvanje proti papežu in drugim cerkvenim dostojanstvenikom, ako kdo sodi, da so grešniki ter nevredni služabniki Kristusovi. In res, kako je znal Hus sam češke plemiče ščuvati proti nadškofu in njegovim kanonikom, kaže naj naslednji odlomek iz njegovih spisov: „Ti zatirajo kne-

[1]) Lajiki smejo z oblastno jurisdikcijo soditi o vsem, kar se tiče zveličanja, in o dejanjih cerkvenih dostojanstvenikov.“ — „Pastir (duhovni) je dolžan z dokazanjem krepostnih dejanj prepričati podložne, da je tak. Zatorej ako podložnik ni spoznal krepostnih dejanj svojega predstojnika, ni dolžan verjeti, da je tak“ t. j. da je pastir. — Op. cit.

[2]) „Vsak verni katoličan mora videti, ali se dotika papeževo povelje nauka evangeljskega ali aposteljnov, in ako je tako, se mora vbogati, ako ne, ne.“ — Op. cit.

Digitized by Google

ze, gospode viteze, in jih gonijo sè zemlje, a to je proti določbam duhovskim. Zatorej vi, dragi dediči českega kraljestva, skrbite, da bo temu konec, da beseda božja bode prosta mej ljudstvom božjim" . . . „A jaz vem, da ne bom niti papeža, niti nadškofa poslušal v tem, da ne bi oznanjeval božje besede. Vem, dragi gospodje, nimate prilike poslušati, kajti papež jo je po buli, kojo so oni (biskupi, kanoniki) drago plačali, prepovedal oznanjevati po kapelicah.."[1])

Da je narod nahujskal proti škofu in duhovnom, zaganjal se je Hus v svojih pridigah v njih avktoriteto; nadalje razkrival je pred ljudstvom njih grehe. Kako mojstersko je znal blatiti cerkvene dostojanstvenike in jih vničevati pred svetom, priča nam najbolje njegova „Postila". Tu jih riše z najrezkejšimi barvami, jim očita vse mogoče strasti, prenašajoč pogreške posameznih na celi stan; očita: nečistost, pijanstvo, oderuštvo, častihlepnost, lenobo, požrešnost, zvijačo, božje rope, sleparstvo, hinavstvo, strahopetnost v oznanjevanji resnice . . . skratka: opisuje jih sè sanguiniškim zlogom kot izvržek človeštva. Le dvoje mest postavimo tu pod vrsto — toda le česko, ker se sramujemo prevajati na slovensko.[2])

Kako se izvršuje mistra Husa program mej Slovani na jugu? Hrvatski „Obzor" — ali je res katoliški list in celo glasilo katoliškega škofa?!

Poglejmo najprej mej Slovence. V mislih imamo tu ne le naše očitno liberalne, ampak tudi polu-liberalne „švigašvaga"-liste, katerim so se poslednjega časa pridružile tudi „Novice".

Kar se tiče Husove teorije, ne vemo, da bi jo še kateri slovenski list razložil; da, prepričani smo, da vsi naši

[1]) Op. cit. 213.

[2]) „O nastojte! cojest nájemníkóv! I kde jsú pastýři? Po hříchu! u vlky i v nájemníky sú se obrátili, zlodějóm a lotróm, jenž jinudy, než skrze Krista vcházejí, těm nenie čísla. Falešní prorokové s odpustky peněžními v rúše ovčím, t. j. v úřadu a v moci kněžské" . . — „Aha! poznajté lúpežníci chudých lidí, mordeři, zloději a svatokrádci! nebo, ač vás lidé neklnú, ale pán buoh klne vás." — Še ena — no, ta pa bodi slovenska! „O gorje kanonikom, škofom in drugim prelatom, ki jedo in žro in se debele, a nič ne koristijo!" L. cit. — Res, prekrasno!

Digitized by Google

liberalci in njih vredniki bi nam ne vedeli povedati, kaj je prav za prav češki Janez učil. Pa toliko pridnejše pišejo in delujejo v duhu njegovem, nagibaje se po vetru, kateri zadnjih let s češkega severa veje na jug. Posebno odkar so se po mejsebojnem obiskovanji slovenski liberalci pobratili z husitskimi Mladočehi, velja v vsem in povsod v mladoslovenskem taboru taktika, katere se drže Mladočehi. Človek bi res skoraj mislil, da imajo mladočeski bratje v Pragi nekatere slovenske liste in njih inteligenco na vrvi, tako da jo povlečejo, kamer hočejo.

Na dnevnem redu je pri te vrste listih ne teoretično, pač pa dejansko pobijanje in vničevanje cerkvene in posvetne avktoritete. Ti listi bijejo v obraz in blatijo sveto mater katoliško cerkev, katero častijo dandanes katoliški Slovenci v zdaj vladajočem papeži, v zdaj vladajočih škofih, v zdaj pastirujočih duhovnih. Hus je teoretično učil, da prelat-grešnik izgubi vso oblast in avktoriteto mej vernim ljudstvom, ti pa spravljajo na javno ulico, pred občinstvo vse grehe in hudobije duhovnikov, resnične in izmišljene, grehe mladostnih let, katere jim je Bog vže stokrat odpustil v sakramentu sv. pokore: s takim nesramnim počenjanjem dosegajo dejanski isto, kamer je merila konečno Husova teorija: da narod izgubi vso ljubezen in zaupanje do duhovnikov, vsako spoštovanje do njih avktoritete t. j. do avktoritete sv. matere cerkve, da, ti ljudje odvračajo narod od matere cerkve, ti ljudje ga faktično tirajo v razkol. Pri tem pač ni treba razlagati in priporočevati teorije Husove — čemu pač, ako se v dejanji doseže i to, radi česar se je postavila teorija? Saj vsaka teorija meri konečno na izvršitev v dejanji, ako imamo to, je teorija brezpotrebna.

In res, česa niso ti listi vže storili, s čemer se mora rušiti avktoriteta sv. cerkve? Sumničenje in oberanje tistih posvečenih oseb, v katerih obstoji mati cerkev, je vže dalje časa na dnevnem redu, prva točka v njih programu. Papež je „fanatičen dogmatik“, ki „preklinja znanost“, ki „ne ve vladati svoje strasti“, ki „vernike zapeljuje“. Sedaj vladajočega Leona XIII naslavljajo z „izvrgom človeštva“. Škofje jim — „smrdijo“, doktorji sv. pisma, profesorji bogo-

Digitized by Google

slovski — vsi so butci, ki manj vedo, kaker vaški pohajači. Duhovne mečejo na — „smetišče“ ! In čuj, očitno pozivljejo nas, da naj se spuntamo „proti“ materi cerkvi, češ, da treba „čistiti“, „mahati navzgor“ t. j. po škofih t. j. po materi cerkvi! Da, sam Hus, ako bi od smrti vstal, ploskal bi jim: Vi ste mojstri, Vi ste me — prekosili! — Reci kdo, da to ni husitizem — dejanski izvrševan husitizem !?

Da ne govorimo dalje o vednem ločevanji mej „verskimi“ in „neverskimi“ zadevami, ločevanji, katero, kaker smo videli, se nahaja vže pri Husu, da ne govorimo o posledicah, ki se iz tega ločevanja izvajajo — — — komu ni znana fraza ali bolje geslo: ki se v te vrste listih tolikrat bere, geslo: Bog in narod? Treba le malo globokeje pogledati v kontekst, in razvidi se, da to geslo ima nevidno ost, ki je obrnjena proti oni avktoriteti v cerkvi in državi, katere nositelji so človeške osebe. S to frazo se ima narod napeljati, da bo zaupal le nase (t. j. svojo pest) pa na Boga t. j. na Boga brez vsakega posrejevanja sv. cerkve ali duhovnov. To geslo je popolnoma v duhu Husovem, ono ima demokratično-revolucijonarno smisel. Opominjajmo ljudstvo na njegovo fizično moč, dražimo strast, ki v njem spi, dobrikajmo se mu — od druge strani pa ne jenjajmo cerkvene in svetne oblastnike slikati mu kot njegove zatiravce, kot sebičnike, kot grešnike, katere Bog črti, kateri niso vredni nego da bijih vrgli — na „smetišče“: delajmo tako — in vzgojili si bomo v kratkem revolucijo. Bog in narod! Razloži naj nam pomen teh besed eden prvih revolucijonarjev našega veka, Mazzini. — On sam označuje smoter politične šole, ki jo je osnoval v Italiji, kot tako, katera bo „napovedovala vojsko vsem in vsemu: papežu, državi, zatiravcem tujim in domačim, katera bo proglasila, ljudski princip v Italiji . . . ki bo imela za smoter Boga in ljudstvo [1]). „Kdo — da govorimo z besedami odličnega kritika in poznavatelja novejše Italije — kdo je više od Mazzinija proslavljal ljudstvo, katerega ime je hotel narediti čestitljivo in strašno na zemlji, kaker je Bog v nebesih, kateremu je izročil vladarstvo in neposredno občevanje

[1]) Scritti I. 95.

Digitized by Google

z božanstvom brez posrejevanja duhovnov in vladarjev, sè znanim svojim geslom: Bog in narod! in s klicanjem po svobodi in ljudski neodvisnosti?“[1])

Bodo li naši mladoslovenski „katoličani“ kdaj sprevideli, komu služijo s tem, da fraternizujejo z ljudsko nevednostjo in surovostjo hujskaje ljudstvo proti duhovskim in svetnim oblastnikom?!

Še z nekim hrvatskim listom bi radi spregovorili par besed. Mi smo zagrebški „Obzor“ prištevali vedno liberalnim listom, in nismo mogli nikdar razumeti tistih, ki so nas hoteli preveriti, da je to list katoliški; kar vnebovpijoča pa zdela se nam je trditev, kaker bi ta list bil celo glasilo slavnega katoliškega škofa. Kajti da mora ta trditev biti obrekovalna, za to imamo sto razlogov, in, ako bi bilo potreba, pripravljeni smo črno na belem dokazati, kako dijametralno nasprotujejo nazori „Obzorovi“ očitnim naukom, katere je večkrat izrekel omenjeni slavni škof.

Kaj pa imamo proti „Obzoru“? Nedavno smo dobili v roke eno njegovih številk,[2]) kjer se na neslišan način greši proti katoliškemu načelu glede katoliških škofov in dostojanstvenikov — popolnoma v smislu mistra Husa. — Mi se tu še enkrat zavarujemo proti očitanju, češ, kaker bi imeli cerkvene dostojanstvenike za nezmotljive ali negrešne — toda mi se držimo principa, ki je edino katoliški princip, da zmote in grehi škofov in duhovnov ne spadajo pred sodišče ljudstva in javnega mnenja, zatorej tudi ne v predale političnega lista, katerega namen je biti glasilo ljudstva, ampak pred druge, **više cerkvene** instance, mej katerimi najviša je sv. Stolica v Rimu. Kdor pa sodi škofe in prelate pred ljudstvom in v imenu ljudstva, postavlja ljudstvo za sodnika nad njimi ter temeljno prevrže vpravo cerkvene hierarhije, on vzgajo ljudstvo za vpor proti cerkvi, za razkol, za revolucijo. To vse se pa godi

[1]) „ . . . Gli assegnò l'impero del mondo e *la comunicazione diretta colla divinità senza intermezzo di preti nè di maestri o reggitori, colla sua nota formola: Dio e popolo . . .*,“ Previti. La decadenza del pensiero italiano. Pag. 140.

[2]) Broj 279 God. 32.

Digitized by Google

popolnoma v smislu Husovih naukov. — Kar je v omenjeni številki „Obzor“ izrekel proti nekemu škofu, in kar nadalje piše o nekem cerkvenem prelatu, je samo po sebi takošno, da ljudstvo beroče take liste mora iz dna srca zaničevati in črtiti cerkvene oblastnike, in nehote stiskati pest — v krvavo maščevanje! Še enkrat: kar je včinil reški prelat, ne zagovarjamo, sploh niti tu ne sodimo — a premisli naj se, kako svet, kako nedotakljiv je princip, ki se žali s takim pisarjenjem v predalih političnega lista. Za princip nam gre, ker le od tega je odvisna časna in večna sreča narodov.

Kaj nam na to odgovorite, gospodje pri „Obzoru“?

Dr. Mahnič.

Slovenski roman.

I. O romanu sploh

Osodna važnost leposlovja. — Spisov strogo znanstvene oblike navadni izobraženci ne bero. Njihova abstraktnost jim je pretežka, dolgočasna. Ako se pa spisi ne čitajo, tudi ideje v njih izražene ne prehajajo v duhove, se ne širijo.

Tem rajši pa se dandanes prebirajo spisi leposlovni in časopisni, ker se v njih ideje podajajo v vabljivi, konkretni obliki, poosebljene, vresničene v dejanjih, v gorkem življenji. Po tej obliki tudi navaden, globokega razmišljanja nenavajen izobraženec lahko, radovedno, skoro nevedoma prodira v ideje, katerih bi sicer v strogo znanstveni obliki niti hotel niti mogel pojmiti.

Jasni, čisti nazori so pogoj vsake umetnosti, tudi leposlovja. A ravno s pomočjo znanstvene oblike se prihaja najgotoviše do pristne resnice in v nji se jo more najdoločniše izraziti. Torej znanstvena oblika se nikaker ne sme zanemarjati. Bilo bi na kvar jasnosti pojmov. Da se pa od učenjakov po velikem trudu najdena in v znanstveni obliki izražena resnica spravi v naziranje in v prepričanje velike množice, v to abstraktna, znanstvena oblika ne zadošča. Treba tedaj vlivati resnico v druge, lahke priljub-

Digitized by Google

ljene oblike. Taki obliki ste leposlovna in časopisna. Tu bomo govorili le o prvi, in sicer o romanu.

Velika množica navadnih izobraženeev določuje kakovost javnega mnenja in življenja. Ti pa, skoro brez izjeme, prebirajo strastno leposlovne spise in se dosledno navzemajo nazorov, ki se v njih izražajo. Čim bolj se torej leposlovje goji, tem bolj prodirajo ideje v javno mnenje in življenje; to pa je tako, kakeršne so ideje, ki se v leposlovji izražajo.

To osodno važnost leposlovja so katoličani do najnovejšega časa v neizmerno kvar katoliškim idejam in življenju premalo cenili. Ne pa tako nasprotniki njihovi. Ti so vsako mnenje, vsako protikatoliško hipotezo, zmoto, laž, ki so jo njihovi „misleci“ splodili, koj preoblekli v pesen, povest, pikanten roman. Po tej poti se je inteligenca seznala sè zmotami, kar bi se nikdar ne bilo zgodilo, ako bi se ji ne bile podajale v tej mamljivi obliki.

Ker pa duševno olenela inteligenca ni hotela več zajemati nazorov katoliških iz znanstvenih spisov, ker je začela zanemarjati tudi poduk v cerkvi, in katoliški pisatelji niso zadostno skrbeli še zajedino ostalo sredstvo, s kojim bi bili mogli vplivati: za katoliško leposlovje, se je skoro vsa inteligenca odtujila katoliškemu mišlenju in čustvu. Sklep je jasen. Ako hočejo katoličani svojim nazorom priboriti v javnem mnenji in življenji častno, vplivno mesto, morajo v prvi vrsti bolj kaker do sedaj skrbeti za spise leposlovne oblike.

* * *

Smotrenost leposlovja. Da bode leposlovje res v hasen katoličanstvu, ne sme izražati le čisto naravne, modroslovne, nravstvene ideje, ideje, ki so sicer vsem veram skupne, ampak izražati mora poleg teh tudi specifično katoliške nazore. Leposlovje bodi smotreno, tendencijozno: imej in, koliker leposlovna pravila pripuščajo, kaži jasno namen: razširjati katoliško resnico in čustvo. Kako in v koliki meri kasneje.

Vgovarjajo nam nasprotniki: Pisatelj, namerjajoč spisati res leposlovno delo, ne sme imeti take „strankarske“ tendence. Umetnost je občna. Nje namen je le baviti, in sicer vse brez razlike

Ta tirjatev je neizvršljiva in — hinavska. Neizvršljiva, ker je smotrenost vsakemu človeku pri njegovem delovanji tako vrojena, da mora delati, ko hoče delati, vedno radi neke svrhe. Dosledno je in mora biti i njegovo delo smotreno t. j. sredstvo k nekemu namenu. Schiller pravi prav lepo:

Digitized by Google

Den schlechten Mann muss man verachten,
Der nie bedacht, was er vollbringt.
Das ist's ja, was den Menschen zieret,
Und dazu ward ihm der Verstand,
Dass er im innern Herzen spüret,
Was er erschafft mit seiner Hand.

In leposlovec, umetnik, naj dela le tja v en dan, radi gole zabave, ne glede, ali bo konečno vtegnila koristiti ali škoditi!? Ne, leposlovec, pišoč leposlovno delo, mora imeti viši namen od gole zabave. A najviši namen je gotovo z leposlovjem širiti resnico absolutno, od samega Boga nam razodeto.

Vsi leposlovni, spisi so tendencijozni, imajo svoj zmoter, naj ga tudi skuša pisatelj vtajiti. Kaj pa neki pomeni, da celo spisi onih, ki toliko povdarjajo brezsmotrenost, vender tako tendencijozno o vsem katoliškem molčijo, ali pa je smešijo? Da niso nesmotreni njihovi spisi priča i sad, katerega obraja v čitateljih, posebno v mladini, branje takih spisov.

Naj kateri brezverski leposlovec izraža še tako jasno svoj smoter: škoditi katoličanstvu, zagovorniki brezsmotrenost ga nikdar ne bodo grajali, pač pa se s hinavsko skrbjo za pristno leposlovje koj oglase, ko se kateri katoliški pisatelj opogumi v leposlovni obliki izražiti kojo katoliško idejo. Tedaj jim vse diši po kadilu, po cerkvenem zraku! Zakaj? Oplašiti skušajo s hinavskim svojim krikom katoliške pisatelje, da bi se ne upali katoliške ideje izražati v leposlovni obliki, dobro vedoč, kako nevarne bi jim bile v tej lepi, mikavni obliki.

Ta krik žalibog ni bil vselej brez sadu. Kajti mnogi pisatelji mej temi i dokaj duhovnikov, dasi v srcu, verni katoličani se ogibajo v svojih leposlovnih delih vsake specifično katoliške ideje, boječ se, da bi jim morda ne očitali smotrenost, da bi ne onečastili ž njimi leposlovno obliko, degradovali vmetnost v — — — „Kesselliteratur", kaker se je neki moderni pedagog izrazil! Ako pa nasprotniki v tej obliki tendencijozno blatajo vse, kar je katoliško se jim zdi, da niti ne more biti drugače. „Nun beherrscht [1]) — pravi prav resnično znameniti romanopisec Filip Wasserburg — die katholikenfeindliche schöne Literatur bereits derart das Feld, dass man Angriffe auf die Katholische Wahrheit für — keine Angriffe mehr hält; die kath. Kirche erscheint ganz allgemein

[1]) „Kathol. Bewegung" 1888. st. 225.

Digitized by Google

wie eine Viper, und wenn man der auf den Kopf tritt, so ist das so selbstverständlich, dass man das gar nicht zu erwähnen braucht. Wenn sich dagegen die kath. Kirche wehrt, dann erscheint das als Biss der Viper und das ganze Auditorium schreit über das — schändliche Gebahren".

Leposlovje, posebno roman, je postalo tako izključljivo posoda verskega indiferentizma, laži in nemoralnosti, da si občinstvo romana niti misliti ne more brez dvobojev, vmorov, samovmor, nečistosti, prešeštva!

* * *

Roman in njegove razne vrste. Roman na sploh je vmetnostno pripovedno delo, ki v olikani nevezani besedi obsega celo vrsto dogodeb, katere so ozko mej seboj zvezane združijo v skupno celoto. Roman navadno slika resno človeško življenje. In radi tega se dotika skoro vedno najviših vprašanj življenskih. Glede snovi se romani dele v zgodovinske, politiške, filozofijske, moralne, socijalne, družinske, umetniške itd. Glede prevladajoče tendence: v podučevalne, vzgojevalne; zopet drugi so satirični, viteški itd.

O zunanjem načrtu romanovem, kako se dejanje ima osnovati, psihologično zapletati, razpletati, tukaj ne bomo govorili, marveč le o idejah, katere morajo roman prešinjati, da se sme še prištevati leposlovni umetnosti.

* * *

Romantični in sentimentalni romani. Teh romanov snov so večinoma same neverjetnosti, nasprotja, sanjarstva, sentimentalnosti. „Vennero di moda le spasseggiate a lume di luna, gli amori all' ombra dei salici, le malinconie, le lagrime. E se gli arcadi d' una volta non facevan che ballare, gli arcadi d' adesso non fecero che gemere. Poi sorsero in frementi a cantare la disperazione ed i sepolcri; e chi scriveva un sonetto doveva andarlo a scrivere nel cimitero; e come uno nullo putisse di poeta, dovea anche essere o almeno fingersi sfegatato pel — suicidio."[1])

Skratka, vsebina teh romanov nima zveze niti z realnim niti z idealnim svetom, ker je vzeta le iz — fantazije.

Fantazija, kot čutna sposobnost, more le čutne vtise vzprejemati, ohranjati, iz njih nove oblike vstvarjati. Radi te zadnje sposobnosti je fantazija leposlovcu,

[1]) Zocchi. L' ideale nell' arte str. 35.

Digitized by Google

katerega poklic je ravno abstraktne pojme v lepih, mnogovrstnih, čutnih oblikah izražati neobhodno potrebna. Ni res kar trdi nek hrvaški pisatelj: „Dobri pisci se boje imaginacije kao vrag tamjana“[1]). Fantazija tudi pomaga razumu resnico najti. a nikaker ne more resnice sama najti. Kot slepa čutna sposobnost se fantazija, sama sebi pripuščena, tudi v tvorbi novih oblik rada predaleč vspne, da zaide v nenaravnost. Zatorej jo mora razum brzdati v naravnih mejah.

Romantični romanopisci niso pogrešili, ker so naravnih oblik jemali iz fantazije, ampak, ker so rabili odveč drzne pretirane podobe, in še bolj, ker so smatrali fantazijo za vir resnice, in so njene divje tvorbe v svojih spisih podajali kot resnico. Leposlovja namen je izražati resnico. Lepota je odsev resnice. A romantični romani večinoma resnice nimajo, niti realne niti idealne. Toraj se ne morejo prištevati pristnemu leposlovju. Da so morda v njih posamezni odstavki leposlovni, ne tajimo.

Pristno leposlovje ne bavi le, ampak čitatelju, ne da bi se tega zavedal, koristi navdušujoč ga, da bi v sebi vresničil visoke ideje. Romantični sentimentalni spisi pa ne koristijo. Oni vznašajo čitatelja v čisto, domišljen, neresničen svet ter ga delajo nepraktičnega, ker ne podajajo naukov, ki bi bili v zvezi z realnim ali idealnim življenjem, ki bi bili vporabljivi in izvršljivi v tem ali vsaj onem življenji. Njihov včinek je navadno: razvnetje živcev, prazno sanjarjenje, obupovanje, svetožalje, samovmor.

Sicer pa ogibati se težkega razumovega razmišljanja, po katerem se more jedino prodirati v kraljestvo pristne resničnosti, slediti le bujni, razgreti fantaziji, izražati nazore in slikati ljudi ne kakeršni so bili ali so niti kakeršni bi morali biti, ampak — jedino kaker slepi nagon fantazije nanaša — vse to ni razumnega človeka posebno dostojno niti zagotavlja delu stalne leposlovne vrednosti. V najboljšem slučaji je tak spis — gola otroška igrača brez dostojne svrhe.

* * *

Naturalistični ali veristični romani. V teh se opisujejo izključljivo le fizični in nravsteni nedostatki, nesreče, grozne katastrofe, zapeljevanje v nečistost, prešestvo, dvoboji, vmori, samovmori. O plemenitem, dobrem v njih ni duha ne sluha, kaker bi ga ne bilo na svetu. Ako se tudi kaj dobrega mimogrede omeni, se tega niti ne zapazi v prevladajočem zlu; sicer najde kaj dobrega tu pa tam le zato mesto, da se je

[1]) Kumičić v „Hrvatski Vili“ II. God. str. 145.

Digitized by Google

osmeši in se dokaže, da ga v resnici ni, da je hinavec, kdor se kaže krepostnega — saj se nagonu nihče ne more vstavljati! Skratka v tih spisih se slika le kar je nenaravno, in sicer po fantaziji tako povekšano, pretirano, da se nikaker ne vjema z resnico. S kako pravico se tedaj romani te vrste, ki so pravzaprav proti naturi, proti resnici, naslavljajo — naturalistični, veristični, je res nerazumljivo.[1])

O naturalističnih, verističnih vmazanih romanih bi ne hoteli razpravljati, ker na prvi pogled se zdi, da mi Slovenci takih romanov še nimamo. Vender ker je g. Stritar v „Ljubljanskem Zvonu" tudi o njih razpravljal in rekel, da se preje ali kasneje i mej Slovence vtepejo, zdi se nam potrebno vže naprej razjasniti vrednost takih romanov. Sicer pa tudi mi Slovenci nismo več tako tuji naturalističnim romanom. Imamo kmalu celega Turgenjeva prevedenega. A ravno ta je naturalističen romanopisec. Vsebina njegovih romanov je le groza in obup.

Vender mi Slovenci nesmo še tako globoko padli, da bi kdo te smradne romane načeloma branil, kaker se je drznil naj znamenitiši sedajni romanopisec hrvaški Evgenij Kumičić zagovarjati: „Ja branim Zolu"[2]): „Rafael slikao je Madonne, Ribera izranjene starce, a Verešćagin slika trule lješine na bojnom polju. Feullet opisuje nevine djevojčice, Turgenjev Marije Nikolajevne, a Zola piijance u ludnici. Jedan pisac ne može nam sve prikazati nu sve se sbiva oko nas na onom svietu. Jedan pisac upodponuje drugoga, svi ujedno predočuju nam podpunu cjelimu zlo i dobro"[3]). G. Kumičić toraj trdi, da zlo ima do leposlovne oblike ravno tolike pravice kaker dobro, Madonne Rafaelove ravno toliko, kaker pijanci v nornišnici. Mi ne trdimo, da se zlo, greh, grdost sploh ne sme opisovati in zapisovati. Mi grdemu, ostudnemu odrekamo le pravico do — leposlovne oblike, ono ima k večemu pravico do prozaične znanstvene, bodisi zgodovinske, medicinske ali zakonodajske oblike. Kdo bode gnojnico vlival v zlato posodo! Dalje trdi Kumičić, da ima zlo isto pravico javnosti, kaker dobro. Ni res. To priča vse človeštvo, ki greh, ako le more skriva

[1]) Prav rezko, a resnično določuje Taccone-Gallueci to smer v „L'uomo — Dio. Studii filozofico estetici I. 394: „Il verismo è la riabilitazione della carne in tutto ciò che si accosta alla porcheria; e l'artista, anzichè un sacerdote di civiltà, è un lenóne . . . della corruttela. Egli è perciò che questa novella forma dell'arte idealizza il lupanare, degrada la donna . . . e finisce al Satanesimo, che è la deificazione del genio del male, il regno osceno la tenebroso delle potestà infernali . . . La donna, il vino e il genio maligno: ecco le tre forme estetiche da cui il poeta attinge le sue ispirazioni!"

[2]) Hrvatska Vila II. 147.

[3]) Hrvatska Vila. God II. st. 146.

Digitized by Google

v — temno noč. Skrivati ga morajo tudi njega opisovalci, koliker mogoče, in skrbeti, da njihovi spisi pridejo v roke samo osebam, ki po svojem poklicu morajo nemoralnosti poznati, da je morejo zavirati. Kar se pa v leposlovni obliki izraža, m i s l i o b č i n s t v o, d a s m e t u d i b r a t i. L e p o s l o v n a o b l i k a d a j e i d e j a m, k o j e s e v n j i i z r a ž e n e, p r a v i c o — j a v n o s t i. Greh pa nima pravice javnosti. Toraj pisatelj, koji greh, zlo, grdo, v leposlovni obliki izraža, zlorabi leposlovje, on z leposmejočo krinko na obrazu vliva občinstvu strup v srce in glavo. On je nesramen.

Da so katera pripovest sme leposlovna imenovati, ne zadošča le lep jezik, lep zlog, lep papir, lep tisek. To vse je l e l u p i n a. Sicer bi se moralo tudi smrdeče blato v lep papir zavito smatrati za lepo in lepodišeče. Ne. Spis res leposloven mora biti, — to je g l a v e n p o g o j n j e g o v e l e p o s l o v n o s t i — t u d i n o t r a n j e l e p t. j. snov njegova, in še bolj ideje, snov pregibajoče, morajo biti — lepe t. j. veren odsev božje popolnosti, modrosti, pravičnosti, ljubezni: „Pulctrum ita definiri potest, ut sit id, cuius cognitio ideo delectationem affert, quia *exemplari suo et formae primigeniae* exacte respondet. (Petav. De Deo l. 6. n. 9.) Tedaj le nenakaženi, vse stransko dobri, p o p o l n i predmeti in ideje so opravičena in v temelju jedina snov pristnemu leposlovju. Popolna, lepa je le ona stvar, katera vse v sebi ima, kar po naravi mora imeti. Grdo, nakaženo imenujemo stvar, v koliker nima, kar bi sicer po svoji naravi, po božji volji in določbi morala imeti. *Τἀγαθὰ καλὰ, τὰ κακὰ αἰσχρά.*[1]) Toraj nema prav gospod Kumičić, da imajo prešestnice, pijanci v nornišnici isto pravico biti poviti v leposlovno obliko, kaker „Madonne“ in „nedolžna dekleta“! Tudi dela K u m i č i ć k r i v i c o R a f a e l u, k i g a s t a v i v e n o v r s t o sè Zolo, Vereščaginom, češ, jeden umetnik ne more nam vsega pokazati: Rafael nam je lepo slikal, a Zola nam slika grdo. Torej oba se drug drugega d o v r š u j e t a! Ne! Kot umetnika se drug drugega zanikata. Rafael je apostelj lepega, Zola, Turgenjev — apostoli grdega. Grdo in lepo pa sta si skrajni nasprotji. Jedno je, kar drugo ni.

Kumičić vtemeljuje dalje pravico zlega, greha do leposlovne oblike z razlogom: Ne le dobro, tudi slabo, grdo se d o g a j a. Toraj kakor priznavamo dobremu pravico do leposlovne oblike, priznati jo moramo i slabemu, grdemu. Vgovarjamo. Ako bi vse, kar se dogaja, bilo dovršeno, lepo, bi se v s e smelo izražati v l e p o s l o v n i obliki. Resnica pa je, da ni v s e lepo, dovršeno. Torej v leposlovje spada le e n d e l vsega dogajajočega, in sicer l e p o. G r d o v l e p o s l o v j e ne spada.

[1]) Diog. Laert. de vitis dogm. clar. philosoph. 6. c. 1. ed Hübner vol. 2. p. 9.

Digitized by Google

Se pa v leposlovnem listu ne sme sploh nič grdega omeniti? Tega ne trdimo. Seveda najboljše bi bilo, da bi ne A factum je, da na svetu je tudi slabo in grdo. Tudi leposlovje se temu ne more popolnoma zapreti, tem manj, ker pristno leposlovje mora skušati grdo, slabo odstraniti. A v to je mora vsaj omeniti. Še več. Leposlovec, rišoč nedostatke raznih predmetov in njih vže od narave različno popolnost poveka lepoto celote svojega spisa, ker mu da znak različnosti. A lepota je ravno različnost v jedinstvu in jedinstvo v različnosti. Tudi slikar ne rabi samih svitlih barv, on rabi tudi temne, in tako svitle barvé še bolj ožive. Ravno tako postane lepo poleg grdega še lepše. Mi nismo prenapeti. Trdimo le: v leposlovnem spisu ima le prevladati lepa snov, lepe ideje, glaven namen bodi vtelesiti lepoto, a ne grdost. Slika, v koji temna, črna barva prevladuje svitlo, je otožna, ni lepa. Tudi povest ni lepa, katere sad je obup. Da ne bode roman preteman, pravi leposlovec ne bode risal toliko greha, ampak grešnika. Kajti greh nema v sebi absolutno nič dobrega, resničnega, veselega, lepega. On je čista negacija vsega lepega. Greh kot tak sam zase nima nikaker pravice do leposlovne oblike.

Zavoljo tega pisatelj, hoteč vender greh risati v leposlovni obliki, mora ob jednem tudi nekaj lepega risati, katero grdost greha v ozadje potisne. To pa doseže, kaker smo rekli, ako ne opisuje toliko greha, kaker delajo naturalistični pisatelji, ampak grešnika, v katerem se vedno nahaja vsaj drobtinica dobrega, lepega. Pisatelji, ki rišejo le greh, ga slikajo kaker bi bil samostojna bit, podstat, kar pa ni res Grdo, greh, zlo je le lastnost katerega bitja, ki je pa sicer dobro, lepo. Ako bi tega dobrega, lepega bitja ne bilo, bi tudi, greha, grdosti ne bilo. Toraj pravično je, posebno v leposlovji, omenjajoč pogrešek stvari, da še bolj opozarjamo na njenega bitja dobroto, lepoto, ki je vedno veča, kaker grdoba njenega pogreška. Greh ne skazi narave. Ta ostaja v bistvu vedno dobra.

G. Kumičić brani naturalistične vmazane romane povdarjajoč posebno korist za človeško društvo: „Ako ima tko rak u želudcu, zašto da ne čita i sam knjige, koje se bave tom bolešću; ako tko treba lieka moralnim ranam, zašto da ne čita knjige, u kojih se nalizira društvo, koje mu je srdce otrovalo? Liečnici bave se diagnozom tiela, naturaliste — tukaj misli Kumičić pisatelje umazanih romanov — bave se diagnozom duše i srdca“.[1] „Predbacuje se Zoli, da piše nepristojno i razkalašeno. Zola u istinu odkriva svaku družtvenu ranu največom bezobzir-

[1]) L. c. 146.

Digitized by Google

nošću, nu nemože da probudi u razumnu čovjeku griešne misli, nego ga prisili, da se zgraža i da razmišlja. Čovjek čista srca, čitajući istine, pa bile one ma koli grozne, neče se smutiti nit najmanje".[1]) Kumičić sklepa: „Zola pošteno misli, njegove su nakane plemenite"[2]). „De Amicis veli u svojem djelcu o Zoli, da ne pojmi, kako ima ljudij na svetu, koji neče da priznaju, da je Zola najmoralniji francezki pisac. Čestit čovjek — kaker je baje De Amicis — lopova i demoralizatora ne može hvaliti".[3])

Denimo da koristi. Tudi medicinske spisi, o grdih boleznih — koristijo morda nekaterim, a radi tega ne spadajo v leposlovje niti imajo pravico biti v leposlovni obliki obdelovani. Tudi način, kako pristno leposlovje koristi je nespravljiv z načinom, kako naturalištični umazani romani bajè koristijo. Leposlovje — vgaja in vgajajoč in z idejami navdušujoč — vlači človeka iz nemoralnega blata. „Pulchra enim dicuntur, quae visa *placent.*"[4]) „Ad rationem pulchri pertinet, quod in ejus aspectu seu cognitione *quietetur appetitus.*"[5]) Za lepo smatramo le tisto, ako se naše srce vpokoji in vmiri, ko je zagledamo in spoznamo. Da, pristno leposlovje mora direktno, pozitivno, z dobroto, lepoto lahko in ljubeznjivo koristiti. „Ars est recta ratio — pozitiven vzor in pravec — aliquorum faciendorum".[6]) Naturalistični romani, ako res koristijo, koristijo pa indirektno, ne z lepoto ampak z grdostjo, z grozo ne z ljubeznijo, oni ne vabijo ne vgajajo, ampak odbijajo, vzbujajo gnjus in stud. Razlika mej temi romani in pravim leposlovjem, je ista, kaker med biričem, rabeljnom in ljubeznjivo materjo. Oba odganjata mladeniča od slabega. A kolika razlika v sredstvih!

Pa naturalistični romani pravzaprav ne koristijo niti indirektno. Res pristuditi bi se nam morala nemoralnost živo opisana in nas nagniti, da bi se oklenili lepe nravstvenosti. In ta namen ima tudi baje Zola, katerega Kumičić z De Amicisom radi tega smatra za „najmoralnišega" pisatelja francoskega.! Tudi omenja Kumičić svojega prijatelja prešestnika, ki je prebravši neki umazan spis Zolin poslal „k vragu ljubovnicu," in sedaj mirno in zadovoljen živi „uz milu ženu i djecu". Bodi! A če jih te vrste romani deset poboljšajo, pohujšajo jih tisoč. Priznati mora vsak: naj razum tudi spozna greh za ostuden, ven-

[1]) L. c. 146.
[2]) L. c. 147.
[3]) L. c. 147.
[4]) S. 1. p. q. 1 4. ad 1.
[5]) Tom. 5. 1. 2. p. q. 27. a. 1. ad 3.
[6]) Tom. 5. 1. 2. p, q. 57. a. 3.

Digitized by Google

der slepi čut nas tira za njim; to pa tem bolj čim nadrobniše se greh opisuje. In ravno v naturalističnih romanih se greh natančno na drobno slika. Čudno, da „naturalisti", ki brskajo le po grdem in podlem v človeku, nočejo priznati v človeku omenjene slabosti. Boje se morda, da bi tedaj morali izpovedati tudi dogmo, katoliško o — izvirnem grehu. Ne. Težko je brskajočemu po blatu očistiti se. Mati, hoteč otroka svojega ohraniti nedolžnega, ali pa spačenega poboljšati, ga odganja od nemoralnih prizorov, a ne priganja, češ, spoznavši ostudnost greha, se bode ogibal greha! Še kazenski zakonik ne pozna take pedagogične metode.

A sedaj naj se — leposlovci te metode, ki še biričem velja za preslabo, jamejo posluževati!! „Eppure [1]) — se roga Zoncada tem leposlovcem — chi li credesse, non mirano esse che a togliere gli abusi, a riformare i costumi, a prosperare gli stati; esse hanno la nobile missione di far felice il genere umano! Ma vedete stranno modo di procacciare la felicità!: . . . . predicare a tutti che il mondo, è un ospital di pazzi, un bosco di maladrini; e dopo aver dipinto la la società coi più neri colori; dopo avermi mostrato che il vizio e la regola, la virtù l' eccezione, che la colpa trionfa, la virtù si martora nella sua impotenza, conchiudere poi con ineffabile ingenuità: — Eccoti, o uomo, la società che tu devi amare" !!

Ne, ti naturalistični romanopisci nimajo namena koristiti, ampak sebičen namen: da bi jih ljudje močno brali. V to pa iztikajo — radi efekta, le izvanredne zločine, nenravnosti katere v svoji fantaziji še vekšajo. Odrekajo se leposlovju samo da bi bili — novi, izvirni. Snov svojim romanom zajemajo le iz preiskovalnih sodniških zapisnikov, kaker bi sodniška dvorana bila vir vse — lepote. In res, neki pisatelj je naturalistične romane imenoval — preiskovalne zapisnike. Naturalistični pisatelji začenjajo tam kjer je preiskovalni sodnik končal. (Goldmann). Kumičić, zavračajoč one, ki trde, da naturalistični romani mladino kvarijo, pravi: Njegovi romani niso zanjo, skrivajte jih, kaker jim skrivate ilustrirane medicinske knjige! Umetnostim jemljejo pravil iz drzne krvave znanosti! Gorje leposlovju, gorje narodu, v kojem taki možje imajo prvo besedo v — leposlovji. Pristno leposlovje slika le popolnost in ta ne more nobenega pohujšati. Ako pa se naturalistični romani morajo skrivati, je znamenje, da je njih vsebina slaba, grda. A grdo se ne sme zavijati v leposlovno obliko, po kateri ravno, dobi grdo pravico javnosti, pravico, da sme biti brano od vseh, tudi od mladine.

[1]) Fasti delle lettere in Italia nel corrente secolo.

Digitized by Google

Vmazani naturalistični romani ne koristijo. Saj sam Kumičić je prisiljen celo o naturalističnih pisateljih samih priznati: „Svi njegovi — Zolini — imitatori premaše cilj, u grdno zagreznu blato. Umjesto, da nam odkriju družtvene rane hladno i nepristrano, koprcaju se sami u kalu tih ranâ, se baš trse, da smute mlada a i stara srdca“.[1]) Sad pristnega leposlovja je zadovoljstvo, mir, veselje, ker v njem gleda človek česar njegove koprneče srce na tej bedni zemlji najti ne more: soglasje uzorov z resničnostjo vresničene vzore. Naturalistični umazani mračni romani pa, ker slikajo le zlo, le nesrečo, le nemoralnost in bedo, iztrgatno iz toka svetovnega razvoja, ne da bi povedali nje pravih uzrokov, ne da bi jih sodili v sijaji božje previdnosti, pravičnosti, ljubezni in lepega rešivnega upa — porajajo posebno v občutljivi mladini le nezadovoljnost, pesimizem, obup, izrivajo iz nje vsako navdušenje, jo napolnujejo s cinizmom, sarkazmom do vsega lepega, čistega, nedolžnega, vzbude v nji živalske strasti, katere jo vlečejo za seboj v slasti, v zgodnjo starost, ji vdihujejo sovraštvo do bližnjega, do društva človeškega, ki je baje tako podlo, sovraštvo do Boga, ki je vstvaril tako bedne stvari. Skratka, ti romani vlevajo v človeška srca pekel in zažigajo v društvu človeškem bakljo nezadovoljnosti, bakljo — revolucije. In ti spisi naj nam veljajo za leposlovje, katerega evangelji je bratovska ljubezen in — mir nebeski!

Stritar je odločno stopil proti temu toku v leposlovji, posebno proti Zoli.[2]) On je proti umazanemu naturalizmu in verizmu, kaker je Kumičić načeloma zanj. Slovenci morajo biti Stritarju za to hvaležni, tem bolj, ker se je ravno v tabor, ki ga je on sè svojim bolanim, obupnim idealizmom in svetoboljem otroval, jel vtepati „naturalistični“ duh, ki je pa pravzaprav le skrajna posledica pesimističnega idealizma Stritarjevega. Stritar obsojajoč naturalizem preganja svojega rodnega vnuka. Romanov podle tendence je bilo tudi pred Zolo. Pisateljev nečem imenovati. A bili so vže davno pred l. 1877. Stritar sam priznava to, in istega leta piše, da je roman lepa poseda, v kateri se lahko podaja med ali strup. Torej pač ni nespametno, ako mladinoljubi pazijo, kake romane mladina bere. Tudi se ni nikaker čuditi, ako se nekateri nasproti vsakemu „romanu“ tako oprezni, nezaupni. Saj jih

[1]) Hrvatska Vila Godina II. st. 147.
[2]) „Ljubljanski Zvon“ 1885.

Digitized by Google

je skušnja prepričala, da neizmerna večina romanov je slaba, da mladino ne oplemenjuje, ampak razdivjava. In vender je Stritar v istem letniku, — 1877 — na isti strani svojega „Zvona“ pisal: „Roman! Kako so se nekdaj v strahu križale pred tem imenom pobožne stare ženice ljubljanske! Gorje učenčku in tudi učencu, katerega je bila skrbna kmečka mati izročila in priporočila nepopačenega, nedolžnega z dušo in telesom taki ostropazni, neizprosni Radamantinji, ako je njeno vedno čujoče oko zasledilo pri njem kak „viteški roman“ . . . . . Izgubljen, poguòljen je bil, ako se ni nemudoma pri izpovedi očistil smertnega greha. „Romane bere“, to je bila najhujša obsodba, ki je mogla zadeti ubozega dečka poslanega v mesto, da bi se učil „za gospoda“ . . . . . Ali ne samo pobožne stare ženice . . . tudi pobožni možje v čestitih dolgih suknjah po šolah in izpovednicah so svarili mladino sè sveto gorečnostjo pred njim, in gorje, kedor jih ni poslušal!“ [1])

Tako strupeno in zaničevalno je znal pisati le ponosni Stritar! Mogoče se tej plašni, iz ljubezni izvirajoči opreznosti „pobožnih ženic ljubljanskih“ in „mož v čestitih suknjah“ Stritar roga s pedagogičnega stališča! Z narodnega vemo, da ne. Čudno pa ni, da se je za gospodovanja Stritarjevega posvetna inteligenca tako odtujila duhovstvu, ki vbogo zarobljeno bajè niti ne ve, da „roman sam ob sebi ni še hudičeva iznajdba“.[2]) Sicer pa trdimo, da stoterim slovenskim dijakom bi bilo tisočkrat „b l a g o r“, ako bi bili one „pobožne ženice in pobožne može v čestitih dolgih suknjah po šolah in izpovednicah“ poslušali, kaker jim je bilo in je res „g o r j e“, ker jih niso poslušali. Tudi mi nismo imeli zavezanih oči, ko smo dijakovali!

Dalje.

[1]) Zvon 1877 str. 30.
[2]) L. c. 31.

Digitized by Google

Narodnost.

Vvod.

Kar vam tukaj za „vvod“ povem, ni tako scela zlagano, da bi mi ne smeli prav nič verjeti. Res sicer, da sem bil in sem še mnogoličen in celo mnogojezičen (pa ženskega jezika vender nimam!) vrednik, ter da dobro vem, kako se za vredniškimi kulisami zgotavljajo „listki“ in „dopisi“, v katerih se občinstvu podaje čisto „realno“ blago . . . . pa vedite, da jaz nisem tak, vsaj cel ne tak . . . .

Bilo je tedaj — nedavno od tega. In bilo je o velikih počitnicah. Jaz sem pa pohajal po sveti — kdo bi mi zameril? In obtičal sem v nekem gorskem zakotji več dni, ker mi je tam močno vgajalo. Nekega dne pa — bilo je popoldne, potem ko sem dobro pokosil in tudi. kaker se reče po domače, svojo „merico“ izpil — spet: kdo bi mi zameril? -- sem šel se hladit v bližnji gozd. Ker je bila pa „kapljica“ dobra, sem bil tudi jaz — ne hudobne, niti zlobne, ampak — „dobre“ volje.

Pa nisem ostal dolgo sam. Ko tako brezmiselno pohajam po gozdu, stopi pred me — ne vem odkod — mlad, neznan gospodič. Ko bi se bila na goriških ulicah stokrat srečala, bi se ne bila obročila. Pa drugače je bilo v daljnem gorskem zakotji. Ker selo, kjer sem tedaj bival, bilo je tako veliko in slavnoznano, da se ni mogel zmotiti, kdor je na prvi pogled sodil, da je mladi gospodič edina „inteligenca“ v tistem kraji. Saj veste, ko se dva omikanca (odpustite, da se tudi jaz prištevam omikancem) srečata kje daleč od mesta, kako hitro začutita mej seboj sorodnost omike ali vsaj olike! Sam tripični brat Frer Orban, ko bi bil ta kje sredi Abruzzov naletel na rajnkega jezuitskega generala P. Becksa, bi bil koj staknil na njegovi črni suknji, da bi ž njim spregovoril. Tudi ko bi se celo jaz z g. Stritarjem, dr. Tavčarjem ali dr. Romihom srečal tam zad za Triglavom, bi se tako prijazno pogledali in še morda sprijatlili, da bi bila v kratkem mir in sprava sklenjena — mej Schopenhauerjem in „R. Katolikom“.

Mladega gospoda tedaj — ime njegovo sem vže pozabil — kaker brž me je zagledal, je v oči zbodel moj — svetovnoznani cilinder. Pripomniti moram, da s cilindri imam posebno smolo. Akoravno si kupim vsako leto novega — doslej mi jih je pokrivalo glavo okol šestnajst — in dasiravno klobučarju strogo zažugam, naj mi vmeri enega po najnovejši modi, vender ljudem ne morem nikdar vstreči. Enemu se zdi preširok, drugemu pre-

Digitized by Google

visok, tretjemu s prevelikimi krajci, pa preklampast itd. Sploh se se mi cilindri tako zamerili, da, ko bi šlo za podpise, naj se odpravijo. bi jaz podpisal. No, pa dovolj! Moj mladi znanec, tedaj — ne vem, kje je slišal ali bral o mojem čudesnem cilindru — kar ves preplašen odskoči od mene:

„Oho, jaz Vas poznam — Vi ste Tone od Kala, Vi ste „Rimski Katolik“ !“

„Jaz sem Slovenec, kaker Vi, mladi prijatelj, ena mati nas je rodila, mati Slovenija.“

„Da, Slovenec ste rojeni, a Vi izdajete Slovenijo. Vi kopljete Sloveniji grob.“

„Od kod veste to?“

„Vi zobljete iz velikonemških jasli — niste zastonj rejeni! Vi preklinjate čitavnice na dno pekla! Vi pozivljete policijo, da bi zatrla sokolstvo! Vi izdajete „Matico“, Vi razdirate „Narodni dom“, obsojate družbo sv. Mohora pa družbo sv. Cirila in Metoda! Vi ste v blato zvlekli Prešerna, Gregorčiča, Stritarja, Tavčarja in vse druge velezaslužne narodne velikane! Vam ni nič sveto, kar Slovenci častimo! Vam smrdi vse, kar je slovensko!

„Počasi, prijatelj, to je vender nekaj prehudo!“

„Vi ste zasejali v domovini prepir, Vi ste narod razdvojili, Vi mu skopali jamo — — pa vedite: v to jamo Vas bo pahnil narod sam, in na Vašem grobu bral se bo kdaj sramotilni napis: Tu počiva izdajica — dr. Hodulja — slovenski Efijalt.“

In tako dalje.

Jaz sem menil najboljše molčati, dokler vsega ne izbruha, kar mu je težilo srce. In res, kmalu potem se je kmalu pomiril; da, celo sramoval se je in se izgovarjal, da je večkrat prenagel . . . .

„Sicer pa — pristavi h koncu — nikar ne mislite, da Vas morebiti osebno sovražim: jaz sem le odločen nasprotnik Vaših n a č e l.“

„Odkod pa poznate moja načela?“

„Berem naše liste: Narod, Zvon, Brus, Slovanski Svet — vsi ti, menim, so Vam jih dovolj našteli.“

„Novo Sočo ste izpustili?! Kaj pa, da „Rimskega Katolika“ samega ne berete?“

„Izobčili smo ga slovesno iz kroga dunajskih akademikov. Jaz sicer sem ga želel poznati, ker vedno rad slišim obe plati zvona. Toda zavezali smo se pod kaznijo, ko bi ga kdo hranil ali čital — in besedo sem moral držati. No, ker pa imam pred seboj Vas, živega „Rimskega Katolika“, bi vender rad z Vami govoril o tem in onem, ker nikar mi ne more v glavo, kako morete tako strastno sovražiti vse, kar je narodno. Pred vsem: Vi učite, da n a r o d n o s t j e s l a b a, d a i z v i r a o d h u d i č a, d a j u b e z e n d o n a r o d a j e m a l i k o v a n j e.“

„Vse to tedaj ste o meni zvedeli iz slovenskih listov?“

Digitized by Google

„Da, in še veliko hujšega. Redde rationem! Ne mislite pa, da govorite z enim tistih brezbožnikov, s katerimi Slovence plašite. Jaz sem in hočem biti katoličan. Jaz berem tudi sv. pismo. Farizeje črtim do živega. Sicer o bistvu pravega katoličanstva bolje, da z Vami molčim, ker vem, da gremo v tem dijametralno navskriž. Pač pa bi rad slišal, kako zagovarjate svoje heretične nazore o narodnosti."

Kaj je narodnost?

J a z. No, kaj pa Vi mislite sploh o narodnosti?

O n. O moji narodnosti ni še nihče dvomil, očitna je pred vsem svetom. Narodnost je zame najblaži čut, ki more plameneti v srci človeškem. To je najviša, vseobsegajoča definicija narodnosti.

J a z. Meni ta definicija ne more vgajati. Čustvo je raznotero; a Vi niste določili, katere vrste je čustvo, ki je imenujete narodnost.

O n. No, naravno, da je le čustvo ljubezni.

J a z. Pa Vaša definicija je še pomankljiva: ona ne določuje objekta, na kateri se nanaša ljubezen.

O n. Naravno, da ta objekt more biti le narod; od tod se se zove tudi narodnost.

J a z. Vaša ljubezen do naroda je tedaj golo čustvena?

O n. Da, narodnost je izključljivo zadeva srca.

J a z. Pa ne veste, da čut je nedoločen, nezavesten, teman? In da zatorej čutu se človek ne sme dati voditi v življenji: čut je slep voditelj. Kdor ga sledi, ne ve, kam gre.

O n. Toda čut narodnosti je naraven čut, tedaj čut resničen, dober, svet. Kaker ljubi otrok svojo mater, tako ljubimo sè svetim čustvom narod.

J a z. Pa vender niste več otrok tudi Vi? Otrok ljubi mater sè samim čutom, ker ljubi brezzavestno, nujno. A v možu se je zavest vže obudila, razum se razvil. Razum mora voditi moža. Razumnost je vrstna razlika mej nami in živaljo. Mi smo razumna žival. Da moremo č l o v e š k i, da moremo p r a v čutiti, ljubiti, moramo prej r a z u m e t i, kaj ljubimo, ter v e d e t i, zakaj in kako nam je ljubiti. Vidite torej, da navzlic vsi narodnosti prav za prav še zdaj ne v e s t e, ali narod ljubite ali ga morda celo — sovražite! Dokler ostanete pri samem čutu, Vam ne more biti jasno, kaj delate. Luč razumnostnega spoznanja mora čustvo ožarjati in določevati.

O n. Pa dovolite: otrok, akoravno ljubi mater samo s čustvom, recimo slepo, vender se v ti ljubezni nikdar ne moti, ker sledi nagon srca, narave; tako tudi mi se nimamo bati, da bi se kdaj motili sledeč čustvo srca v ljubezni do naroda.

Digitized by Google

J a z. Menite res, da otrok se ne more motiti v ljubezni do matere? Dajte enoletnemu otroku v roke oster nož ter pustite ga, da se ž njim igrači v materinem naročji; videli boste, kako bo začel rezati in mesariti materi obličje, a se pri tem prav angeljsko smehljal. Ravno tako, kdor sledi s a m o srce v ljubezni do naroda, mu je vstani več škodovati nego koristiti. Da bi bili imeli Judje za časa rimljanske vlade manj srca do naroda, a več razuma, bi ne bilo prišlo do popolnega razdejanja, ker razum bi jih bil podučil, kako brezvspešno je proti Rimljanom se puntati. Razun tega moramo pomisliti, da narod ni sam zase, popolnoma ločen, ampak biva več ali manj v raznih razmerjih z drugimi narodi, v razmerjih, katera so večkrat stara, sveta, nerušljiva. Na taka razmerja se moramo, ljubeči svoj narod, ozirati; o tem pa nas poduči le razum. Kogar tedaj v ljubezni do naroda ne vodi razum, ampak kdor slepo sledi čut srca, bo rušil najsvetejše vezi s tujimi narodi ter z nogami teptal božje in človeško pravo. V ljubezni do naroda se moramo ozirati na razloge, kateri so v srcu nedostopni, katere more doseči le razum.

O n. No, vže vidim, da imam opraviti sè skolastičnim zavijačem in dlakocepilcem. Prosim, ne hodite predaleč in ne mislite, da le to velja, kar je zapisano pri Tomaži Akvinskem.

J a z. Pa jaz se ne sklicujem na sv. Tomaža. Jaz podpiram svoje trditve z razumovimi razlogi, a Vi, prosim, spodbijajte jih, ako se Vam zdi, z nasprotnimi — tudi razumovimi razlogi. Potem še le se znamo kdaj sporazumeti.

O n. Do tega ne pridemo nikdar.

J a z. Pa dovolite mi dalje. Ako tudi vzamemo Vašo definicijo narodnosti, dopolnjeno in popravljeno v smislu, kaker sem ravnokar razložil, vender še ne zadošča, ker ona nam nikaker ne pove, kaj je prav za prav narodnost sama na sebi. Kdor hoče prav učiti, mora ločiti . . . .

O n. Aha, spet vže skolastični „distinguo“!

J a z. „Distinguo“ ni skolastičen, ampak star, kaker je stara človeška logika, ki se je na svet rodila s človeškim razumom. Ločiti treba vsekaker! Sè svojo tako zvano definicijo ste Vi le povedali, kaka je ali kako se dejstvuje narodnost v človeku, ki ljubi narod in ki mu pravimo, da je naroden. Vi gledate le na subjekt, na katerega vpliva to, kar je in se zove narodnost, in kar ga dela narodnega. Narodnost sama mora biti potem takem tudi nekaj zunaj subjekta, nekaj objektivnega ali kar ima vsaj objektiven razlog. Po tem se tedaj vpraša. In za to treba vse drugaše definicije.

O n. Pa vsaj ne hodite mi na dan z genus proximum in differentia specifica! Mene kar mraz pregomazi, ko to slišim. Sploh sem nasprotnik prenatančnim definicijam. No, ako pa vže hočete, da Vam na to stran določim narodnost, imenujem je kar

Digitized by Google

skratka nekako moč, katera združuje narode in kateri se nihče ne more vstavljati.

Jaz. Pa s tem živi krst ne bo razumel, kaj je narodnost. Tudi magnetizem ali elektriciteta je moč; moč je več ali manj vse, kar more v kateremkoli pomenu kaj včiniti. Ne vidite, da Vaša določitev ali definicija ne določuje, ker je presplošna?

On. No, pa razume se samo ob sebi, da ne mislim trditi, kaker bi narodnost bila fizična moč ali sila! Jaz vzamem to besedo v duševnem pomenu. Ako Vam bolje vgaja, bom rekel, da ta moč je neka ideja. No, to je pa filozofično: narodnost je ideja!

Jaz. To se mi zdi sicer nekaj, a ne zadosti. Ideja je pojem, in pojem, da ga razumemo, je treba določiti. In tako stoji spet pred nami določitev ideje, ki se zove narodnost: določitev narodnosti.

On. Spet prosim: ne filozofujte preveč! Jaz — da Vam rečem še enkrat — nisem prijatelj skolastične sofistike. Vi mi kar možgane zmešate. Ako hočete, da Vas poslušam, držite se induktivne poti.

Jaz. Prav tedaj! Pred vsem: si Vi morete mislite narodnost brez naroda?

On. To se ne da nikaker: narodnost, kakeršnakoli je, se izvaja le iz naroda.

Jaz. Da nam bo torej mogoče določiti narodnost, ogledati si moramo, kaj je narod. Narod je skupina ljudi, ki so mej seboj v ožiši zvezi. So pa posebno tri vezi, katere sklepajo posameznike istega naroda: skupnost rodu ali izhajanje od enega debla, iz katerega izvajajo svoje telesno življenje, genij ali poseben način, po katerem se javlja njih duševno življenje, pa isti jezik, s katerim izražajo duševno življenje. To troje podeljuje vsakemu narodu tisto, po čemer se od drugih narodov razlikuje ter na sebi obstoja kot tak. Ako pa te tri znake povzamemo v skupen pojem, dobimo ono, kar zove narodnost. Narodnost je torej po abstrakciji nasnovana ideja, katera ima realno podlago v posameznikih, ki so istega roda, istega genija pa istega jezika. Vender se težko najde narod, katerega narodnost bi vse one tri znake strogo in čisto izražala. V enem narodu se marveč živejše izraža ta, v drugem oni znak. Kar se tiče prvega in drugega znaka, se gotovo najstrože izražata v Judih, mej tem ko je tretji znak, jezik, iz njih skoraj izginil in se le še hrani kot mrtev jezik v bogočasti.

Znamenito je pa pri Judih pred vsem, da se je v njih bolj kaker v nobenem drugem narodu neskaljeno ohranilo rodbinsko edinstvo, mej tem ko se navadno ravno to v narodih najprej izgubi, ter tem bolj gine, čim bolj se oddaljujejo od prvotnega debla in pridejo v dotiko z drugimi narodi. Judje so vsi, brez malo izjem, Abrahamovega rodu; kaj pa Italijani, kaj Nemci:

Digitized by Google

koliko slovanske krvi je v njih? in pa celo — Madjari? Zatorej je dandanes za narodnost skoraj edino označiven jezik: ljudje, govoreči isti materin jezik, se smatrajo istega naroda, akoravno so morebiti njih najbliži pradedi govorili čisto drug jezik in spadajo po njem povsem k drugemu deblu. Jezik določuje narodnost skoro izključljivo; celo narodni genij je začel vsled velikanske narodne komunikacije, ki ljudska svojstva zgloda in vse pojednači, giniti in se poobčevati posebno v omikanih stanovih; akoravno govorimo narodno, mislimo in čutimo, besede pa stavke skladamo po tuje.

On. Še nekaj bi jaz tu rad opazil. Skušnja uči, da ravno ljudje, ki odpadejo od lastne narodnosti bodisi radovoljno, bodisi ker razmere tako nanesejo, ter se pridružijo tuji narodnosti, so navadno najstrastniši zagovorniki poslednje, a ljuti nasprotniki prve.

Jaz. Da, prav taki so, ki dandanes sè strastnim pretiranjem narodnostnega principa narode enega proti drugemu ščuvajo — in vender od narodnosti, za katero se potegujejo, nimajo nego lupino — jezik, njih duh in kri sta tuja. Toda — nadaljujem — čudno je res, da ravno dandanes, ko je visoko vsplamtela narodnostna ideja, v eminentno narodnostnem veku, imajo narodi manj narodnega v sebi, kaker nikdar; in bolj ko se ponašamo sè svojo narodnostjo, bolj se zajeda tuji živelj v naše telo. Posebno pa pri Slovencih ravno tisti, kateri se najbolj čutijo in ustijo za narodne, najbolj nemški mislijo in pišejo. Treba le površno brati „Slovenski Narod“ in — „Slovanski Svet“. Po njih vplivanji se slovenski duh čedalje bolj vmika tujemu, zlasti racijonalističnemu nemškemu in razkolniškemu ruskemu. Ako bomo v tem smislu nadaljevali, ne bo narod slovenski umel niti svoje zgodovine niti samega sebe, očetje ne bodo razumeli jezika, ki ga pišejo in govorijo sinovi. Od vse narodnosti slovenske nam kmalu ne ostane nego lupina brez jedra! — Da, jaz ponavljam: navzlic vsi naši narodnosti ni še nikdar naša narodnost tako ginevala in hirala kaker ravno dandanes. — Zdaj Vam je tedaj jasno, kateri so elementi sestavljajoči narodnost.

On. Po mojem mnenji vender preostro sodite naše novoslovenske razmere: kako pač, da se čedalje bolj gubi slovenska narodnost, ko vender tako vrlo na vse strani ob mejah postavljamo jezove tujemu navalu, ko se vender po tolikih društvih oglaša mila slovenščina, katero tudi čedalje bolj vpeljujemo v vrade in šole?

Jaz. Da molčim, kaker sem vže gore omenil, o slovenskem značaji tiste slovenščine, kaker jo pišejo neke vrste listi, izmej kojih sem imenoval dva — meni gre bolj za duh, ali recimo, za genij slovenski: ta v nas vmira čedalje bolj.

Digitized by Google

On. Ni res — ravno duh slovenski se oživlja, in ljubezen do naroda čedalje bolj plameni v slovenskih srcih.

Jaz. In vender vkljub vsej ljubezni genij slovenski — vmira! To pa izhaja od tod, da ljubimo slepo, brezrazumno.

On. Jaz Vas ne morem razumeti. Povejte vsaj, kaj Vam prav za prav pomenja Vaš narodni duh ali genij?

Jaz. Narodni duh ali genij je posebna lastnost ali svojstvo narodnosti, katero se izraža pred vsem v jeziku, se razteza pa tudi na duševno naziranje narodovo in ima v tem svoj pravi razlog.

On. To Vam ima biti spet definicija! Ne zamerite: z njo ste malo ali nič povedali — vsaj meni je nejasna.

Jaz. S tem Vam nisem hotel nikaker podati pristne definicije. Potrpite, da Vam reč pojasnim. Pred vsem nekoliko o bistvu jezika. Jezik se bistveno sestavlja iz dveh delov: enega čutnega in drugega nadčutnega; prvi se zove glas ali zvok, drugi je misel ali čustvo, katero glas izraža. Kar se tiče prvega, se ta razlikuje po raznih jezikih, isto misel razni narodi izražajo z drugačnim zvokom. Vender ako vzamemo vže sam zvok jezikov, najdemo, da je pri enem lepše doneč nego pri drugem; en jezik je trši, ter se sliši, kaker bi orehe grizel, drug je mehkejši, milejši, in se izlija iz ust, kaker bi se med cedil. Vže po samem zvoku so jeziki različne estetične veljave. So jeziki, katerih besede so večinoma enosložne; a so tudi jeziki, kateri imajo dolgosložne besede, da človeku zmanjka sapa predno jih izreče: niti eno niti drugo ne vgaja estetičnemu vkusu. V tem oziru tedaj ima vsak jezik nekaj sebi lastnega, in ta lastnost spada k narodnemu geniju ali recimo duhu, ker javlja se vže tu leposlovno čustvo narodovo, katero je zmožnost duševna. Vže s tega stališča se razlikuje genij jezika grškega od latinskega ali rimskega, od obojih se še posebno razlikuje genij jezikov orijentalskih. In kako različen je v tem oziru genij nemškega jezika od italijanskega!

Pa jezikovni genij se od zvoka posamnih besed razteza nadalje na jezikovno skladbo, po kateri še le narod prav za prav izraža svoje sodbe in nazore o raznih rečeh, o življenji in njega raznih razmerah. Tu najdemo narode, kaker so posebno orijentalski, kateri stavke plastične sporejajo (coordiniren), kaker slikar na platnu razne predmete, enega poleg drugega Tako zvanih odvisnih stavkov skoraj ne poznajo, da celo dotičnih podrejevalnih veznikov večinoma pogrešajo. Nasprotno pa se nahaja pri drugih jezikih n. pr. nemškem ali celo latinskem. Pri poslednjem tako prevladuje podrejevalnost (Subordination) v skladbi, da Latinec sploh stika stavke večinoma le relativno, da ne govorimo še le o znani konstrukciji infinitiva z akuzativom, kjer en sam „dixit“ ali „ait“ provzroči, da se omenjena konstrukcija, po

Digitized by Google

kateri se izraža najviša stopinja podrejenosti, vleče skoz eno ali več strani.

Tudi v tem se kaže genij ali duh naroda. Kjer je, kaker pri orijentalcih, jezikovna skladba plastična, nam je to v dokaz, da mej duševnimi zmožnostmi pri orijentalcih prevladuje domišljija; zato abstraktne resnice najrajši izražajo metaforično ali v prispodobah. Nasprotno razodeva govor, obstoječ iz dolgih perijod, katere obsegajo celo verigo mej seboj odvisnih stavkov, posebno jakost miselne moči in voljino krepost. Nemški jezik sam spričuje, da je narod, ki ga govori, narod resnih doslednih mislitelјev. Latinski jezik, katerega skladba se odlikuje po mogočnem zvoku pa po podrejevalni težnji, je jezik tistih Rimljanov, kateri so s krepostjo in vstrajnostjo vpokorili si vesoljni svet, ter so narodom narekali pravo in postave, kar isto izraža sama skladba latinskega jezika, koji govornika in pisatelja vklepa v jarem strogo in dosledno določenih, neizprosnih pravil, ki ne dajo govorečemu skoro nobene prostosti. Grški jezik stoji nekako vmes mej orijentalsko plastiko pa mej rimsko abstraktnostjo, kar najbolje kaže njegova skladba. Tudi v tem se izraža genij grškega naroda, ki je pognal iz sebe kaker velike umetnike, tako i nedosegljive mislitelje in filozofe.

Kaker v vsakem človeku, tako več ali manj tudi v vsakem narodu prevaguje ena duševna zmožnost, ki se potem v življenji narodovem označivno javlja. Pri enem je domišljija; tak narod ima bolj umetniški genij, poseben estetičen vkus; iz njega se porajajo veliki pesniki in umetniki. Drug se odlikuje po razumnosti; to je narod mislitelјev, učenjakov in filozofov. Tretji narod se odlikuje po jakosti volje; iz njega izhajajo podjetni možje, hrabri vojaki, vladarji. So pa tudi narodi, v katerih zaostanejo duševne moči za telesnimi; taki se ne morejo vspeti do višega, odličnega mesta v kulturnem življenji človeštva, ampak ostanejo pri pastirstvu, ribarstvu, poljedelstvu itd.

Vse te razne svojosti ali lastnosti značijo duh ali genij narodov, dobijo pa nekak stereotipen izraz pred vsem v govoru ali jeziku.

Kdor hoče tedaj pisati v duhu ali geniji slovenskem, ni dovolj, da rabi le besede slovenske, ampak zajemati mora globoče iz duševnega naziranja, iz zgodovine, sploh iz vsega mišljenja in čutenja slovenskega naroda Genij slovenski in slovanski sploh pa se razlikuje od nemškega abstrahovalnega ravno tako, kaker od čisto plastičnega orijentalskih narodov: on stoji nekako v sredi mej obojima, glede tega v marsičem podoben in soroden grškemu. Genij slovenskega jezika prenaša sicer tudi daljše perijode s podrejenimi stavki in je zato tudi pripraven za filozofična razmotrivanja, a vender z druge strani se še lepše glasi v priprostih, sporejenih stavkih, in je zato jezik vgoden za pripovedno slikanje in za poezijo . . .

Digitized by Google

Jaz menim, da se sploh na genij jezika premalo oziramo. Naši novi pisatelji vvajajo v slovenski jezik ruski, češki, hrvatski, najbolj pa nemški genij. Dovolj bi bilo večkrat cele predale naših listov od besede do besede na nemško preložiti, in nihče bi ne dvomil, da so to izvirni nemški, od Nemcev samih sestavljeni spisi.

On. Vsa čast gre v tem oziru listu, katerega vsebina me sicer malo ali nič ne zanima, a jezik je po duhu tako slovenski, da takega ne dobivamo danes nikjer drugod. Tak jezik piše „Cvetje".

Jaz. Jaz Vam popolnoma pritrjujem. Najmanj slovenski in slovanski po duhu pa, ter najbolj nemški piše — čujte in strmite! — „Slovanski Svet". Pred eno uro sem ga prebiral, i na vsaki strani sem naletel na klasične konstrukcije, katere nam sijajno pričajo, kako nam naši „odlični" Slovani kvarijo in ponemčujejo lepo, milo slovenščino. Evo par stavkov! „To kaže, zakaj imajo razlogov, da verujejo, da zveza avstro-nemško-italijanska, sklenjena s pričakovanjem dejstev, ki se niso porodila, se ne ponovi več, in celo razrušila bi se pred določenim obrokom za njeno eventualno obnovitev, ko bi se oficijalno razglasila zveza francosko-ruska." Ali pa celo: „Vtemeljenje te trditve podaja vže §. petemu lista (bule) Gregorja XIII. „Inter gravissimas" odgovarjajoča sestava koledarske komisije, v kateri so delovali poleg predsedujočega kardinala Sirlela in njemu kot sovetnika pridanega škofa Vincencija Lavreja, kaker tudi, najbrže zaradi svojega znanja astronomiške literature Arabcev in Kaldajcev poklicanega patrijarha Necmet-Alla-e dva Italijana, in po jeden Francoz, Spanec in Nemec in so celo svojim podpisom pri zgorej navedenem komisijskem poročilu posebe priložili svojo narodnost."

On. Oh, prosim, nehajte!

Jaz. Taka je slovenščina lista, kateri, kaker trdi na vsaki strani, hoče Slovence rešiti iz povodnji zapadne romanske in — nemške kulture ter vzgojiti jih za kulturo izhodno — slovansko!

On. Ironija! To je barbarično!

Digitized by Google

O zlogu kot umetnosti.

Da preide misel iz jedne duše v drugo, mora vzeti nase čutno obliko: vtelesiti, izraziti se jo mora. To se more zgoditi na dva načina: ako jo naredimo vidljivo ali slišljivo Prvo se zgodi po slikarstvu, kiparstvu in s pisavo; drugo z govorom, petjem, godbo. Tu bomo govorili o izražanji misli z besedami, govorom, oziroma s pisavo. Način pa, kako kdo svoje misli z govorom ali pisavo izraža, imenujemo zlog, stil njegov.

Glaven namen govora ali pisave je tedaj izražati misli in je z drugimi zamenjavati. Ta namen ima konečno tudi slikarstvo, kiparstvo, petje, godba. Vender od teh tirjamo, da naj bodo lepa, da naj se pokore zakonom lepote.

Smo li tudi izraževaje svoje misli z govorom in s pisavo dolžni paziti na zakone lepote? Povzdignimo li lahko tudi zlog do — umetnosti? Kateri so pogoji, da bode zlog res lep, umeten?

Temeljni vzrok, zakaj nam kateri predmet vgaja, je vedno soglasje, katero zapazujemo mej idejo predmeta in čutno obliko. Zlog je lep, nam vgaja, ako vvidevamo, da se misli vjemajo z izrazi, sè stavki t. j. z govorniško čutno formo[1]).

Kdor je izboren slikar, z nekolikimi potezami napravi podobo, ki v sebi mnogo idej krije. Ravno to gledalca bavi in sicer tem bolj, čim laže so tiste ideje dostopne. Kdor hoče za mojstra v zlogu veljati, mora z malimi besedami veliko povedati in sicer tako, da čitatelj ali poslušavec ga lahko brez truda razume. Kdor z desetimi besedami ravno toliko misli v čitatelji vzbudi, kaker drug z dvajsetimi, je popolniši stilist od tega. „Was er dir weise verschweigt, zeigt dir den Meister des Styls!“ pravi prav resnično Schiller. Pravi stilist posebno v leposlovji ne izreka **nujnih** sklepov in čustev; on pove le premise, dotika se le vrhov miselnega sveta, strun duševnih se le dotakne — in potem jih pusti same dalje brenčati in se razpletati v domišljiji čitateljevi. V tem je poseben mojster češki pisatelj Vaclav Třebizský.

Jedrnat pa in lahak bode zlog, ako je ob jednem tudi jasen in razločen, jedinstven. Jasnost zadeva posamezne predstave in izraze. Ti morajo biti živi, dotično predstavo koliker mogoče plastično izražajoči. Razločnost zadeva

[1]) Primerjaj tej razpravici Bayer: Lindner „Drobné články“ str. 177. „O krase slohu“.

Digitized by Google

skladbo, zvezo posamnih izrazov v stavke. Razločen je zlog, ako njega posamezne dele lahko razpoznavamo. Nejasnost pojmov, izrazov vodi v nerazločnost, temnost skladbe (sintakse). Od vsakega umotvora tirjamo, da vlada jedinstvo mej posameznimi deli pa mej vsakim posameznim delom in celoto. V vsaki organični celoti vidimo, da se niže jedinke pokore višim; tako se tudi v korektnem zlogu posamni izraz pokori stavku, stavek perijodam, perijode posameznim odstavkom, odstavki poglavjem, poglavja celoti spisa.

Od suhe praktične znanstvene proze, katere namen je le podučevati, do poetičnega zloga je cela vrsta drugih zlogov, v katerih se praktičnemu smotru pridružuje i estetični živelj. Vže v navadnem časopisju tirjamo neko lepoto v zlogu. Vsak pisatelj, govornik, propovednik skuša na čitatelja ali poslušavca vplivati ne le z razumovimi dokazi, ampak tudi z estitičnimi sredstvi: s podobami, tropi itd. Forma estetična je neizmerno važna in osodna posebno kratkovidnim ljudem.

Odvetnik pred sodnijo, govornik v zbornici navadno doseže z estetičnimi govorniškimi sredstvi več kaker s treznim, logičnim dokazovanjem. Bombastičnih fraz, zunanje lepote zloga se posebno oni poslužujejo, kateri nimajo zadostnih notranjih razlogov za stvar, ki jo zagovarjajo, ali pa ker sploh nimajo — misli, jasnih misli, a bi radi toliko in toliko strani požrešnega svojega časopisa napolnili.

Končno se mora paziti tudi na blagoglasje v zlogu, ki sicer v prvi vrsti zadeva le govorjenje, a konečno tudi pisavo. Zanemarjati ne smemo modulacije, nekega ritma in blagoglasja v ožem zmislu: samoglasniki se morajo vrstiti dosti gosto sè soglasniki. Ogibati se treba trdih besedi, ali vsaj nakopičevanja mnogih trdih neprijetno zvenečih besedi v jednem stavku.

Temperament in značaj raznih ljudi je razen, in vsak človek kaže posebnost svojega značaja tudi v svojem zlogu. Flegmatik in sanguinik, če se tudi oba izraževaje svoje misli držita glede zloga istih pravil, vender obeh zlog ne bode enak. Posebnost njiju značaja odseva i iz njunega zloga v govoru ali spisu. Iz te dejanske resnice se je rodil pregovor; Le style c'est l'homme!

Zlog se javlja naj lepše, ako pisatelj ali govornik ima popolnoma v oblasti misli in jezik. Lepi zlog se deli v prijeten, ljubeznjiv in veličasten. Jedrnatost, kratkost pritisne zlogu znak veličastnosti. Kdor se hoče priučiti priprostemu, pa imponujočemu zlogu, vzemi si za vzor biblijo, narodne pripovedke in pesmi. Jeden izmej nas bi vstarjenje svitlobe pripovedal: koj, ko je vsemogočni Bog rekel, da bi bila svetloba, je nastala svetloba. A sv. pismo starega zakona začenja tako le:

„V začetku je Bog vstvaril nebo in zemljo. Zemlja pa je

Digitized by Google

bila še pusta, prazna in temna .... In Bog je rekel: „Bodi svetloba!“

Kaka veličastnost v teh besedah! Kako velikansk vtis vkljub toliki priprostosti in kratkosti. Kaka podoba se pred nami odpira v tem prvem izhodu svetlobe! . . . Kak pojav vsemogočnosti božje, kajti svetlobo, ta vir vsega spoznanja je vsemogočnost božja iz ničnosti poklicala z – dvemi besedami!

„Bodi svetloba! — In bila je svetloba.“

Da, soglasje misli z izrazom je vir krasote v zlogu. To soglasje nam vgaja v navadnem govoru in nas navdušuje v pesmi. Po govoru se misel poroči z izrazom. Da bode ta združitev lepa, bodi v izrazih, besedah toliko, koliker v mislih. Misel je duša, beseda, izraz je telo. Izraz brez misli je prazen glas, misel brez izraza je nevtelešen duh, dete nerojeno. Kdor jezik, govor, zlog svoj lika in spopolnjuje — mika, spopolnjuje svojega duha.

Vaziljev.

Slovenskim dijakom.

I.

Mladi prijatelji!

Mi se vže poznamo. Predlanskim sem Vam govoril o prostosti, katero Vi toliko ljubite; jaz pa sem Vam hotel takrat razložiti, katera je p r a v a prostost. Marsikateri izmej Vas me je razumel in besede moje so mu bile kaker luč, za katero se je začel obračati.... Da me pa res niste pozabili, mi priča marsikatero pisemce, ki mi od časa do časa dojde iz Vaših krogov.

In moj Bog, zakaj pa bi imeli pred menoj bežati? Sem li res tako strašan, da bi se moral peklenšček sam pred menoj prekrižati?.... Ne verjamite, ne... Jaz vsaj upam, da nimate tako kratke pameti, kaker naše ženske, katere so me predlanskim obsipale z grozilnimi pismi, češ, da sem trinog — ker jim prirezujem jezike!!.... Kdor me pozna, dobro ve, da nisem zverina, ker znam se celo — smejati; in ne le to, ampak večega veselja na zemlji nimam, nego ko vidim, da se tudi mladi ljudje, kaker ste Vi, smejejo in od veselja poskakujejo.

Ker veste — da se še bolj eden drugemu približamo — jaz živim mej mladiči Vaše starosti vže celih šestnajst let. Vsak dan gledam, kako izdelujejo svoje „preparacije“, svoje „domače naloge,“ kako si vtepajo v mehke glavice „verba anomala“, ka-

Digitized by Google

ko se pregibljejo pregibajoč *τίθημι* in *δίδωμι*; pa tudi Homerja dobim večkrat pred oči, in Cicerona in Demostena, pa tisto višo matematiko, katera — da se Vam izpovem prav odkritosrčno — meni nekdaj ni posebno vgajala. Tudi vem, kako skisa obličje mlademu dijaku tako zvana „dvojka“ ali „trojka“, a kako ga objasni — sicer mej vami precej redko — „izvrstno“ ali „odlično“. Jaz nosim v srci Vašo žalost in veselje.

Veste pa, da ljudje Vaše vrste mi vgajajo, in da vas celo zavidam?

Pa kako to? — boste vprašali. Vi imate na sebi nekaj, česar ne najdem na druzih, ki so Vam po starosti sovrstniki. Ako vzamem koga izmej Vas, pa mu na stran postavim enega Vaših drugov, iz bližnje preteklosti, kateri zdaj teka po pašnikih za kravami in teleti — kolika razlika! Prvi — kako nežen in gospojski, drugi — užgan od solnca, trd, neotesan! Pa še nekaj višega je, s čemer me očarujete. Kolikokrat sem dijaka primerjal z drobnim, oblizanim meščančkom, kateremu navadno pravijo filister. Kako skrbno se je počesal, namazal si lasi z vsemi dišavami, zobe si iztrebil in sčistil, čedno se je zlikal; obleka se prilega gibčnemu životu, kaker da bi zrasla ž njim — in vender dijak ima nekaj, česar za ves svet ne najdem na filistru: neki idealen vznos, ki se javlja v vsej zunanjosti, posebno pa v čelu in očesu; zdi se, kaker da bi ga Gracija poljubila in vanj nekaj božanstvenega vdihnila. Da, prvi je — o l i k a n, a dijak je o m i k a n.

Vi niste zemljaki, niti rokodelci, vaše orodje ni lopata, niti šivanka ali šilo — Vi delate z d u h o m, ker pečate se z znanstvom in lepimi umetnijami, Vi gledate v obličje božanstvenim vedam, Vi občujete z Muzami. Da, Vi ste izvoljeni ljubljenci neba, izvoljeni pred vsemi drugimi zemljani. Zatorej Vas vse zavida, in vse tekmuje za Vas . . .

Ostanimo prijatelji . . . Nekateri izmej Vas so se vže z nekako (preveliko) boječnostjo obrnili do mene, da bi jim dal navodilo, po katerem bi se mogli vsposabljati za plodovito delovanje v javnem življenji. To me je močno razveselilo. Naj bi mi ne zamerili, da nisem vtegnil vsakemu posebe odgovoriti. Zato pa hočem na tem mestu i ž njimi i z Vami vsemi, mladi prijatelji, se prijazno razgovarjati ter zbog mnogoletne skušnje, ki si sem jo pridobil pri vzgoji dijakov, Vas napeljavati, kako bi Vam bilo mogoče oni čas, ki Vam preostaja od Vaših šolskih dolžnosti, porabiti, da donese i Vam i domovini, katera stavi v Vas vse svoje upanje, obilnih obresti.

Želim pa, in dobro bi bilo, da bi se čedalje bolj spoznavali; ker le tako bo tudi meni mogoče svoje nauke in svete tako vravnati, da se prileže vaši razumljivosti. V to Vam podajem na zadnji strani nekaj vprašanj ali — da govorimo bolj po di-

Digitized by Google

jaški — nekaj domačih nalog, katere, kaker sodim, bi znal eden ali drugi izmej vas lehko izdelati.

Pa še nekaj. Vem, da bo marsikateri iz Vas z glavo majal, češ, kdo se bo lotil izdelovati naloge za tako sitnega kritika, kaker je vrednik „Rimskega Katolika“! A jaz Vam na to odgovarjam, da Vas bom sodil po Vaši starosti in omiki. Da mi le spišete nekaj kar ima glavo in noge — tri, štiri strani — in vstregli mi boste.

In da Vas še bolj spodbudim za te vaje, priporočam Vam, berite, kar sem zadej pred danimi Vam nalogami pripomnil. Naj to podpre Vašo, kaker sem prepričan, za vse dobro pripravno, a morda še šibko voljo. Da se vidimo v prihodnje! Vaš

Dr. Mahnič.

LISTEK.

Silvestrova noč v „Narodni tiskarni“.

Silvestrova noč je. Piše se konec 1891. Iz trnovskega zvonika se zasliši urin vdarec: bije enajsta. In od vseh strani ljubljanskega mesta se kaker v koncertu oglašajo pod urinim kladvom zvonovi, z debelšim ali tanšim zvokom, kaker jim ga je vmeril zvonar Samassa. K sklepu zabuči še veliki zvon pri sv. Miklavžu, nekako oblastno opominjajoč svoje podložnike, da bi bilo čas molčati . . . Pa komaj se je v zrak razgubil poslednji vdarec, začne na nebu šumeti, kaker bi se bližala nevihta — copernice, pesoglavci, škratci, kobalti in môre zapuščajo zračno domovje in hitijo na zemljo.

Njih glavno zbirališče je pa nocoj v „Narodni tiskarni“. Koj po enajstem vdarcu se prikaže skoz zaprta vrata duh Azrael in kot bi trenil užgo se vse svetilnice v tiskarni. Od druge strani, skoz okno, se prikobaca spiritus Hasmodaeus; v sredi pod stropom pa obvisi v podobi petelina spiritus Malkut. Nekaj pozneje se izvije iz plinove cevi še spiritus Materialis in v kozlovi podobi obsedi v kotu nad omaro. Ako še ne veste, povem Vam, da so ti spiriti angelji, katerim so v varstvo izročeni stroji in njih železna pamet . . . Copernice, pesoglavci itd. pa so ostali pred vrati in in okni, ker noter ni smel nihče, kaker imenovani štirje duhovi. Ko je bil pa prostor napolnjen od štirih spiritov,

Digitized by Google

začne se po omarah, po mizah in predalih vse gibati. Pa tudi stroji se zgibljejo in jamejo prav po človeško dihati, govoriti, kašljati itd. Prične se mej njimi nad vse zanimiv razgovor.

I. stroj: Hopsasa! hopsasa! to je življenje: jesti in piti in nič ne delati! Se obleko in čevlje mi snažijo. In polivajo me in mažejo z oljem, in brišejo in likajo me, da sem svetel ko zrcalo. Na zemlji ni mi ga para! Hopsasa! hopsasa! to je življenje!

II. stroj. Kaj pa imaš, tepec, da tako noriš! Vsaj nocoj daj mir! Mislil sem trdno zaspati in še le pojuternjem se prebuditi. Kaker veš, je jutre praznik, in do pojuterjem ni dela. Saj pa tudi človek potrebuje počitka: star sem, nadušen, večkrat me obhaja slabost. In pa še le po takem dnevu, kaker smo ga imeli danes! Presneta sobota pa predvečer! Gonijo me cel teden neprenehoma, in v soboto — ta zlodej — pridejo še s „prilogo“! To ti je gonja, da mi vse po telesu škripa! Želim si smrti.

III. stroj. Pri tebi tiskajo same novosti. Vsak dan štiri velike strani, in danes celo šest strani! Kaj si pa danes novega zvedel?

II. stroj. Novega? — hudiča! Kdo se več spominja, kaj so drsali po mojem hrbtu? Spomin me strašno zapušča. Nalagajo mi dopisov z Notranjskega, s Koroškega, od tu in od tam; za prvo stran zmerijo navadno par vatlov blaga, katero, kaker bi jaz sodil, si naročajo z Nemškega; tudi z nekim krivim prerokom tam nekje v Gorici mi ne dajo miru. Od zad me obkladajo s ponudbami za ženitev, s specerijskim blagom, z mazilom za lasi, z buteljkami in kar je enakega. Res, še na „listek“ ne smem zabiti. To ti je čudna kaša, ki se tukaj kuha! Vse obrezke, kosti in pomije zmečejo vkup, malo pomešajo pa pogrejejo, nekaj špehove zabele prilijejo z ocvirki po vrhu — in to „špižo“ mi vržejo v želodec! Kaj čuda, da se mi je popolnoma pokvaril! Radikalnih „purgantov“ bi bilo treba, ako ne — odreči jim moram službo.

III. stroj. Pa kaj sem slišal ondan-le: res, da vam je poslal pred mesecem dni sv. Avgustin traktat o sv. Trojici, da bi ž njim pobil nekega heretika, če se ne motim — ravno tistega preroka goriškega?

II. stroj. Beži, beži, čuk, tako malo poznaš zgodovino! Ne veš, da smo vže v 19. stoletji, a sv. Avgustin — kdaj je vže vmrl?

III. stroj. No, toliko pa vže vem — ni treba, da hodim k tebi v šolo, starec! Se vidi, da si zaostal petdeset let za našo dobo. Meniš li, da je nemogoče, da bi se vrnil sv. Avgustin na svet? No, poslušaj, da te podučim. Tudi jaz sem namazal nekaj strani in pri ti priložnosti dosti bral. Kaker veš, iz mene izhaja „Ljubljanski Zvon“ — in to je tudi nekaj, perbacco! Nadalje se je iz mene rodil oni imenitni roman, ki ga je spisal neki doktar — če se še dobro spominjam, krstili smo dete za

Digitized by Google

„Pobratime“ — in tukaj se govori o spiritih, kar bi po naše rekli — o duhovih. Bi ti videl, starec, kako se tu duhovi prikazujejo in vganjajo vse zlomke! Pa kaj misliš, da so ti duhovi? To so duše rajnkih. Ni tedaj mogoče, da bi tudi Avgustinova duša spet prišla na ta svet? Da, meni se zdi, da to je v našem slučaji celo več ko verjetno. Mi smo se nekdaj tudi zgodovine precej učili — spet: ne misli nikar, da sem tako butast ko ti, starec — in tedaj smo slišali, da je Avgustin razglabljaj skrivnost sv. Trojice in napisal o tem tudi imenitno delo. Ako je tedaj ta skrivnost spet v nevarnosti, ker se, kaker pravijo, z Goriškega vzdiga nov heretik, kaj bi se čudili potem, ako bi se Avgustinov duh za en hip potrudil spet na zemljo, da reši našo sveto vero? Viš, tako je, ljubi moj stari.

II. stroj. No, kar se mene tiče, ostanem pri stari veri, duhov ne potrebujem. A jaz ne morem pritrditi, da bi bil sv. Avgustin spisal omenjeni traktat; ker, kaker sem pozneje zvedel, je bilo malo Avgustinove soli v njem, naredil je našim le nečast. Sploh sem jih vže večkrat opominjal, naj se ne spuščajo v take vrtoglave razprave, taka roba ni za našo glavo. Trdno sem sklenil, da kaj takega nikdar več ne sprejmem. Ta je vender lepa! Hudiča — kaj se bomo povračali v srednji vek? Kaj jim pade v glavo — dogmatiko razpravljati?! Ubi pamet? Ubi gentium sumus?!

III. stroj. Zlodeja — kak jezik slišim danes od tebe, stari? Povej mi, kaj je to?

II. stroj. Ej, tako in enako se večkrat kramlja pri nas; in od časa do časa pritisnejo tudi na moja rebra katero teh učenih besed. Sicer pa bi ne mogel povedati, so li te besede judovske ali arabske ali kitajske; pa najbrže tega niti oni sami ne bodo vedeli.

III. stroj. No, nemške gotovo niso, laške tudi ne; francoske, koliker razumem, še manj . . .

II. stroj. Kaj — tudi francosko razumeš? Pravijo, da to je gospojski jezik. Jaz bi ga prav rad slišal — daj no, povej mi kaj po francoski!

III. stroj. V zadregi nisem, francoščine se pri nas mnogo tiska. Moji leposlovci imajo celo francosko geslo . . .

II. stroj. Francosko geslo? . . . niso li Slovenci? Radoveden sem.

III. stroj. Tako je! Njih geslo se glasi: noblesse obligé[1]).

II. stroj. Čuj, čuj! A to je vender nobel!

III. stroj. Pa pri nas celo pišejo francoske romane!

II. stroj. Francoske romane?! Kaj človek zve na stare dni v lastni hiši!

[1]) Lj. Zvon 1890.

Digitized by Google

III. stroj. En tak roman nosi naslov: „Postillon d'amour“.

II. stroj. E, sapa postiljonska?! Amour, amour . . to mi je tako znana beseda, da bi skoraj . . . Ali ni to, kar se pravi po naše ljubezen? Se tudi pri vas piše kaj o ljubbezni?

III. stroj. No, kaj vprašaš, starec! Naši sploh o drugem ne pišejo nego o ljubezni.

II. stroj. Pa čakaj . . ravno mi pride nekaj na misel . . o ljubezni? Če se ne motim, bilo je lani, ko so tudi meni nekaj takega dali v tisk . . . Da, da, zdaj vem: pripovedoval je nekdo o spolni ljubezni goriškega preroka. Sploh ne vem, kaj imajo naši toliko s tem človekom. Nekateri celo trdijo, kaker bi to ne bil človek, ampak zverina . . .

III. stroj. Ej, ne pravi, ne, skusili smo jo ž njim tudi mi; pa vže eno leto in čez popolnoma molčimo. Ta hudič je hotel na vsak način, da bi mu natisnili v „Zvonu“ razpravo „o lepem“, da bi se potem z nami norca delal. Naši pa niso hoteli svetinj vreči pred-nj, da bi jih po blatu valjal. A ker ni jenjal rogoviliti, menili smo najbolje ne več ga dražiti, da bi se potolažil.

II. stroj. Pa, káko delo je to? Brez dvoma — učeno?

III. stroj. Razprava epohalna, non plus ultra! Večno nerešljivi problem o lepoti, s katerim so si brezvspešno belili glavo največi mislitelji vseh časov, je tu konečno, evidentno rešen. Najviše, kar so Nemci iztuhtali v filozofiji, se ne da s tem delom niti od daleč primerjati. Le to povem ti, starec: tisti čas so naši tu noter brali nekaj strani; tudi jaz sem nategnil ušesa in bil tako srečen, da sem vlovil par stavkov; rečem ti, da so se mi pri tem odpirala nebesa, in gledal sem, česar oko človeško ni še videlo, niti uho slišalo! Bil sem v ekstazi.

II. stroj. Otrok, ti vzbujaš mojo radovednost. Povej mi no vsaj nekaj, kar si slišal.

III. stroj. Pa rekel sem vže, da sem poslušal v ekstazi. Kar se tu spoznava, ne more človek pojmiti in zmanjkajo mu izrazi, da bi mogel pristno povedati.

II. stroj. Kje pa je zdaj razprava? Morebiti bi se jo znalo še dobiti, da bi še kaj divnega slišal, preden vmrjem? Kaj pa, ko bi tudi jaz zdaj na Silvestrovo zamaknil se?

III. stroj. Da, razprava je tukaj, v tem prostoru; a vedi, da ključe do nje ima spiritus Azrael sam. Prosiva ga, morebiti nama odpre zaklad.

II. in III. stroj. Spiritus Azrael, moliva ponižno: odpri nama razodenje večne lepote, kaker je svet ni še gledal!

In ta hip se kaker senca spiritus Azrael pomakne proti kotu na levo; skrivnostni ključi, katerih pa nihče ni videl, zarožljajo, ključavnice škripajo, in slednjič prido na dan v pergament zavit, sedmero zapečaten debel rokopis.

Digitized by Google

Spiritus Azrael pa razpečati in odpre knjigo modrosti in začne brati z glasom, kaker se ne sliši mej ljudmi:

„Lepo je, kar se ne da misliti niti določiti, ampak le z nosom vohati in skoz naočnike gledati. Prava lepota je vedno dobro pognojena in s pomijami namočena. Najviša lepota se na tem svetu javlja v kaplanih, župnikih in redovnikih, katerim so črne suknje obkidali z blatom. Tej lepoti se pravi zdravi realizem. Pa lepota obsega tudi idealizem; in tega najviši pojav obstoji v poželenji ženske, katera hrbet obrne, kar nesrečneža žene v obup in samomor . . .

Zdaj pa poslušajte nekoliko o poeziji. Čujte: poezija je nerazločnost subjektivnega in objektivnega tečaja (pôla). Subjekt in objekt sta v pesniku tako spojena, da ne ve ločiti mej seboj samim pa mej predmetom, ki ga opeva: on zgubi zavednost in — obnori. Pesnik mora biti — norec, ako ne, ni pesnik po milosti Božji . . .“

In spiritus Azrael neha brati pa pokliče svoja železna poslušalca iz ekstare, v katero sta se bila zamaknila.

Rečeta pa II. in III. stroj: Hvala tebi, spiritus Azrael, za nebeško veselje, katero sva vživala!

In spiritus Azrael se spet premakne na svoje prejšnje mesto, oni pa nadaljujejo svoj razgovor, ker ura je silila:

II. stroj. No, no, zdaj le hitro pomenimo se še kaj. Nekaj me vže dolgo časa mika, da bi zvedel. Ondan — imel sem pol ure prostega časa — oziral sem se po tiskarni. Ravno tebe so obkladali. Radoveden sem bil, kako robo dobivaš. Kar natknem naočnike — tudi vid se mi vže krha od lani — in glej kako se zavzamem, ko zagledam na tvojem čelu številko: 4000. Več nisem mogel razločiti. Pa to mi je bilo več ko dovolj, da sem začel tuhtati in vgibati, kaj to pomeni. In prišel sem na čudno, rekel bi originalno misel. Čuj! Nekdaj smo se tudi mi učili zgodovine, in celo o filozofiji se nam je od časa do časa katera rekla. Slišali smo, da je živel v starem veku filozof Pitagoras; on da je cel svet si razlagal iz številk. Bog ve tedaj, mislil sem, ali niso tudi naši ljudje postali — Pitagorejci? Posebno me potrjuje v tej misli številka 4000, ker ravno četrtinka je, če se še dobro spominjam, pri Pitagorejcih eno temeljnih števil njih filozofije. Povej mi tedaj resnico: kaj ne, da v spisu „4000“ razlagajo Pitagorovo filozofijo?

III. stroj. No, starec, se pač vidi, da se vračaš na otroško pamet! Ti res še zdaj misliš, da imaš tu noter same filozofe. Motiš se močno. Meni tiče v tem pač prva brseda, ker cvet naše inteligence se poklada v moje naročje. Jaz dajem glas „zvonu“ slovenskega razumništva . . . A o filozofiji, bodisi Platonovi, Aristotelovi, Pitagorovi ali Kantovi, do sedaj — žalibog — pri nas ni duha ni sluha. Kar se pa tiče omenjenega spisa, je vse tako zamotano, da doslej nisem še mogel njegove vsebine pre-

Digitized by Google

motriti. Vse je skrivnostno in vganljivo, da človeka kar omotica prehaja, ko se noter zamisli. Pa kaker se zdi, govorijo o nekih svetih časih, ki imajo še le priti; ker, kaker veš, naši ljudje imajo tudi dar prerokovanja; naši sveti duhovi Hasmodeus, Azrael in Malkut jim razodevajo, kar se bode zgodilo. Sploh pa se najde na vsaki strani prav veliko pobožnega za brumne duše; in, kaker bi jaz sodil, se mislijo naši ljudje resnično spreobrniti.

II. stroj. No, čemu pa imamo toliko misijonarjev v Ljubljani: jezuite, lazariste, frančiškane itd.! Jaz zapazujem vže davno ta prevrat. Jaz sam bi želel kaj takega, ker na stare dni človek res potrebuje pokore; marsikaj smo v mladih letih narobe naredili, kaj preveč govorili itd. Jaz sem jih večkrat opominjal. In res, posebno proti božiču, ko se bliža novo leto, so vsi polni dobre volje in trdnih sklepov. Kaj, ali niso — če se ne motim, predlanskim o božiči — tako dogmatično in krščansko pisali o včlovečenji Sinu Božjega pa o neskončni ljubezni Boga Očeta, da so mislili dotičnega pisatelja poklicati za postnega pridigarja tje nekam na Laško. Pa manjka jim vstrajnosti! Pride ta hudičev pust — in dobri sklepi splavajo vsi po vodi. Cel pust jaz drugega ne prinašam kot vabila na plese in maškerade, pa popise maškerad in plesov. Za pustom pride sicer post, pa tedaj človeka tako glava boli, da na molitev še misliti ni. Sicer pa tudi v postu in celo o petkih naši radi jedo klobase in snujejo bankete.

III. stroj. Čuj pa, starec, nekaj sem te mislil še vprašati. Je res, da so vaši na zadnjo porcijunkolo šli k frančiškanom po odpustkov?

II. stroj. Žalibog, da ni res. To je bila sicer moja goreča želja, in tudi upal sem, da ta pot ne bodo zanemarili milosti Božje. Vse smo bili lepo pripravili. Neki naših novospreobrnjencev v Gorici, tretjerednik, poslal je bil za „listek“ z apostolskim ognjem pisano življenje sv. Frančiška, kjer je proslavljal svetnikovo vero in ljubezen, pa njegovo ponižnost, čistost in nesebičnost. Spis so nekateri kar požirali. Tedaj je bil čas . . . O, kako sem takrat opominal: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra . . . . . Pa vse je šlo spet po vodi . . . . Respectus humanus, respectus humanus!

III. stroj. Pa zlodja! spet te slišim govoriti v tujem jeziku! Nekako tako molijo tisti stari patri pri Frančiškanih. Slišal sem takrat, ko so me s postaje mimo frančiškanske cerkve sèm prepeljavali. Si se tudi ti pomenišil? Da li nimaš v trebuhu skritega kakega brevijarja!? Še kapuco ti nataknemo na plešasto glavo, potem te pošljemo k jezuitom. Črn si tudi, kaker jezuitski talar! . . No pa, čemu se bom jezil? Sè starimi treba potrpeti. Še nekaj ti povem o tisti prihodnji dobi. Kaker prerokujejo naši, bodo tedaj vladali škofje na nebu in na zemlji.

II. stroj. O, hudiča, pa ne tudi naš Missija!? Prosim,

Digitized by Google

molči mi o škofih! Vže o samem imenu mi prihaja krč v čreva! Bojim se, da me napade bolezen sv. Valentina. Sploh vže nekaj mesecev sèm mi želodec nič prav pravilno ne posluje. Poslali so ondan po zdravnika, prišel je z raznimi mazili in olji, pa od tedaj je še slabše; na zadnje se mi zna izcimiti še kak „mizerere“ . . . Piše se nam slaba . . .

III. stroj. No, starec, ne obupajmo še, ne . . .

II. stroj. Jaz sem pesimist. Gorje celega sveta me tlači . . .

III. stroj. Korajža, starec, ne slišiš, kako rajajo naši mladi?

I. stroj. Hopsa, hopsa, kolobita! To je pač lustig-življenje! Jesti in piti — in delati nič. Vže tri mesece me tu pustijo pri miru. Koliko dela, koliko sitnosti sem imel nekdaj! Iz vse Slovenije so sèm pošiljali skrhano orodje, nože in peresnike, bodala, pušice, tesala, obliče: brusiti sem moral noč in dan. Spiritus Hasmodeus je vedno stal nad mano in njegov angelj vrtel me je neprenehoma, da so iskre odletavale od mojega kamnitega telesa! In kake može sem pritiskal na gladki papir! Bismarck, Crispi, Taaffe, ruski car itd. to so bili navadna materija! Sicer smo pa najrajši drgali ob suknjo gospodov nuncev. To ti je bilo veselje! Jezili so se in rotili — a tem bolj je spiritus Hasmodeus špičil pušice in jim jih v tilnik zabadal. Pa naenkrat — tri mesece je vže od tega — se je brušenje vstavilo, in jaz stojim tu in premišljujem kratko dobo svojega plodovitega, ker dobro gnojenega delovanja. Bog vedi, zakaj so me tako zgodaj deli v pokoj! Najbrže je katera nova iznajdba naredila nepotrebne nože, pušice in škarje; ali pa se je vse trdo tako zmehčalo, da ni treba nič več rezati in sekati. Pa še nekaj je mogoče. Konkurencija je dandanes velika; vse se napravlja za dober kup. Mi smo bili res malo predragi. Kdor je hotel le štirindvajsetkrat na leto poduhati naš gnoj, plačati je moral cele štiri forinte! Kaker se mi zdi, je tam na Goriškem neki Stefan Hodulja napravil lastno tovarno za britve in nože, s katerimi prirezava ženskam jezike. Mi smo od prvega začetka zapazili nevarnost, ki nam je pretila z Goriškega; in marsikatera pušica je zletela na Hoduljo. Pa tistega hudiča ne more vgnati nobena sila. Sicer zame bolje, da je tako: naj le vse pušice in meče in nože prekujejo v lemeže in grablje, nikomur ne prihajaj več v misel brus zavrteti! Tako bomo doživeli še Mesijevo dobo, brez vojske in klanja. Hopsa, hopsa, kolobita! To je lustig-življenje!

II. stroj. O otrok, ti si še mlad! Jaz pa menim, da ni posebnega vzroka, da bi skakali in vriskali. Naše razmere so žalostne. Odkar sem v Ljubljani, ni se nam obetalo tako slabo, kaker ravno zdaj.

I. stroj. Papa, kaj nisi bil vedno v Ljubljani? Odkod si pa prišel?

Digitized by Google

II. stroj. Otroci moji, jaz sem sicer dozdaj molčal o svoji pravi domovini, ker menil sem, da vi ste lehko srečni, tudi če tega ne veste. No pa, preden vmrjem, razodenem vam še to. Veste, otroci moji, meni je zibelka tekla daleč tam na Štajerskem, v Mariboru. V prvi mladosti šlo mi je dobro. Moj oče je sicer mlad vmrl — pa mene, njegovega ljubljenca, so ljudje tem raji imeli. Sè vsega Slovenskega so pošiljali k meni kaker k orakeljnu v Delfih. In ker sem tako možko mazal papir, rekli so: Kaj, ko bi se mariborski Salomon-Azrael preselil v središče Slovenije, v belo Ljubljano? In glej, nekega dne znajdem se v železničnem vagonu in hajdi! vdarili smo jo proti jugu. Da bi bil na potu poginil! . . . . Tu, v Ljubljani, so mi dali to stanovanje. Ni šlo slabo. Bil sem sicer nekaj časa sam; pa kmalu me je Bog začel blagoslavljati z družino. Rodilo se mi jih je lepo številce. Bog je previdel vse. Kruha nam ni manjkalo, dela tudi ne. Premoženje je naraščalo ko kvas. Kaker je kazalo, je bilo naše kraljestvo vže vtrjeno čez celo Slovenijo na vse veke. Kar vrag prinese novega škofa. Vse eksorcizme je prinesel sè sabo. Od tistega časa nam gre vse narobe. Vstajati so začeli po vseh krajih kaplani, z lec nas preklinjajo, o volitvah kličejo na pomoč proti nam vse svetnike. Kaplanokracija se bujno razcvita. Mi smo prosili, smo rotili — vse nič! Jezuitizem razprostira svoja črna krila čez vso Slovenijo. Otroci moji, ko to premišljujem, mi hoče počiti srce. Nocoj stopimo v novo leto. Žalosten zrem v prihodnost. Otroci moji, mi obljubite, da mi boste zvesto služili in podpirali svojega očeta na stare dni?

III. stroj. Hudič ti služi za tako pičlo plačo! Meni si izročil tako težavno delo — zvoniti, in sicer vbrano zvoniti, da se sliši po vsem Slovenskem?! Glej, kako so vže žuljave roke od vrvi; ves sem vže pretegnjen! Praviš sicer: nájmi si pomagačev! Da bi hoteli zvoniti brezplačno! Pa kje so tisti časi? Misliš, starec, da živimo vedno še v dobi idealizma? O, zdaj hočejo biti realisti, in realistom treba plačati za vsako vrsto. Pa človek sam nima dovolj kruha. Vže dve leti se nisem do dobra najedel. To se ne pravi več živeti, kaker jaz živim, to je vmiranje.

II. stroj. O povišanji plače nikar ne govori! Kje se bo vzelo? Edino, ko bi morda tega tu dali kam služit. Kaj bo tu polegaval in zijala prodajal? Brusiti nimamo več kaj; burke vganjati in se smejati — se nam ne zljubi. Zatorej najbolje: Ti, otrok, pojdeš služit ali pa te prodamo.

I. stroj. Hm, hm, oče, kdo bo pa kidal slovenske hleve?

II. stroj. Za to delo smo vže naprosili neko prijateljico v Gorici — ti greš služit, naj te porabijo, za kar hočejo — in basta!

IV. stroj. Ata!

II. stroj. Kaj pa želiš, ljubi moj Benjaminček? Pojdi

Digitized by Google

sèm, pojdi, da te pobožkam. Ti si moja edina tolažba. Pol leta še le si star, a pokazal si, kako ljubiš svojega očeta. Drugi so vsi tepci! Da, ljubi moj, le hodi pridno po sejmih, obiskuj hiše slovenskih kmetov, stopi kdaj v cerkev poslušat, kaj gospodje nunci pridigajo; povsod oznanjuj moje nauke in nikdar ne pozabi svojega očeta, ki te je rodil v tako britkih časih.

IV. stroj. Ata, naj te ne skrbi, jaz ti bom vedno zvest. Jaz te ne vprašam po plači. Od vrat do vrat bom hodil, da dobim kos suhega kruha ali žličico kaše za želodček. Viš, moji bratje so se v tistih časih, ko vam je tako dobro šlo, razvadili, dajal si jim predobro špižo — in zdaj jih bôde ovsenjak.

Pri ti priči se spusti spiritus Materialis nad IV. stroj in ga obda z nebeškim žarom; potem pa se začuje spiritov glas: „Ta je naš izvoljeni sinček. Duh je materija — tako stoji zapisano v bukvah Sephirota iz l. 4000 pred rojstvom duha Azraela. In ker je duh materija, je brezumno ljudi prepričevati z umskimi razlogi in s filozofijo. Logika je izrodek bolne domišljije. Moč idej je fikcija, ideje so nič! Edina moč, ki pretvarja svet in zgodovino, je physis. Ti, rodoljubček, povej kmetu, da njegova pest je močnejša, kakor logika in vse zapovedi, Božje in cerkvene!“

In vsi drugi duhovi, in vsi stroji in omare pa mize in stoli so pazljivo poslušali besede, ki jih je govoril spiritus Materialis. In vsi so odgovorili: Tako je — spiritus Materialis je rekel — Amen!

Pri ti priči se spoteče ura na zidu in bije dvanajst — in ko bi trenil bilo je v tiskarni vse tako kaker prej. Copernica Môra obide vse stroje in dotaknivši se vsakega s čudesno šibo vzame jim zavest, govor in dihanje. —

Zdaj pa začnejo duhovi svoje delo. Aranžirali so za to noč „soboto“. Azrael, Hasmodeus, Malkut in spiritus Materialis poskočijo se svojih sedežev v sredo. Spod stropa in iz tal, kjerkoli je bila kaka luknjica, prikažejo se novi spiriti; drugi se prignetejo skoz ključavnico v vratih. V kratkem cela tiskarna mrgoli koboldov, vragov, vraničev in škratljev. Zdaj vdari spiritus Azrael s palico po mizi; in zagibljejo se na njej vsi plohi, noge pa se jamejo vzdigati in premikati, ter vdarjajo zdaj po podu, zdaj gor po plohih: „sobotna“ godba jame svirati na ples. Zdajci poskačejo vse copernice skoz okna noter; duhovi vzamejo vsak svojo in začnejo plesati. Plešejo pa, kaker bi bil ves prostor prazen, ne zadevajo se nikamer; da, eden ali drugi zapleše večkrat tudi noter v stroj ali v omaro, in pri drugem kraji ven pripleše; ker, kaker morda vže veste, narava duhov in copernic je taka, da prehajajo tudi skozi telesa.

Kader bodo spet obhajali „soboto“ v „Narodni tiskarni“, vam vže sporočimo.

Podvigenjski.

Digitized by Google

Slovstvo.

Slovstveno-kritični „quodlibet“.

Polemizovanje naših nasprotnikov.

Kristusov nauk, kaker ga oznanjuje katoliška cerkev, je absolutna resnica; iste veljave so temeljna načela našega umovanja. To dvoje je merilo resničnosti človeških nazorov. Pravi so nazori, ki se vjemajo s Kristusovim naukom in z načeli razuma.

Ker smo videli, da nekateri slovenski pisatelji širijo krive nazore, nasprotujoče razumu in veri, obsodili smo jih za neprave. Vsak se lahko moti. Mi tudi. Vsak ima pravico braniti svoje nazore. Naši nasprotniki tudi. Te pravice jim nismo odrekali, pač pa o vsaki priliki jih izzivali, da podpro svoje trditve sè — stvarnimi razlogi. To pa bi dosegli lahko po dvojni poti. Ali dokažejo, da nauk Kristusov in prva načela razuma niso prava, niso absolutno merilo resnica, ali pa, da naši nazori se ž njimi ne vjemajo, da niso pravilno iz njih izvedeni. Prvega se liberalci očitno še ne upajo, ker vedo, kako bi jih potem slovensko ljudstvo gledalo; drugega pa ne morejo, ali saj lotili se še niso, ker najbrže slutijo, da bi bil trud zastonj. Ostaja jim jedino tretje: vsaj m o l č e priznati, da so nazori, ki jih mi zastopamo, pravi.

A da bi s p o z n a n o resnico tudi p r i z n a l i, zato so prepodli. Ker ne morejo po ravni, pošteni poti, z moralnimi sredstvi spodbiti naših nazorov, jih skušajo ti zaščitniki znanosti navidezno razveljaviti po ovinkih:

1. Večina naših nasprotnikov, ko jim je polemizovati proti našim idejam, zraženim v znanstveni obliki, n e r a b i z n a n s t v e n e o b l i k e, a m p a k l e p o s l o v n o. — Toda leposlovna oblika ni na pravem mestu, ko gre za natančno določitev in razjasnitev pojmov, ker se v leposlovji izrazi jemljejo sedaj v prvotnem, sedaj v prenesenem zmislu, kar pa je iz znanstvenega zloga, je izključeno. Ker pa liberalci nimajo dosti misli, in še tistih ne jasnih, in ker se jih radi njih gadnosti ne upajo jasno izraziti, ogibajo se znanstvene oblike, in se tem raji poslužujejo leposlovne — ut aliquid fecisse videantur: da bi jih svet ne imel za tepce!

2. Nekaj malo nasprotnikov je sicer poskušalo v z n a n s t v e n i h spisih braniti svoje stališče, toda mesto da bi dokazovali, da so njih, o d n a s n a p a d e n e i d e j e, p r a v e, a

Digitized by Google

naše krive, branijo ideje, katerih minismo napadali, in dokazujejo resnice, katerih minismo tajili; n. pr. „Slovanski Svet“. Ut aliquid fecisse videantur!

3. Drugi hočejo obveljaviti ideje, koje zastopamo, psujoč list, v katerem jih izražamo, in na vrednika njegovega: spekulirajo na nevednost občinstva, katero, čitajoč toliko psovk, si misli: Res, pogubni morajo biti nazori moža, katerega vse tako psuje. Vedno nekaj obvisi.

Litanije, katere so slovenski liberalci zložili na čast dr. Mahniču in „Rimskemu Katoliku“.

V epohalni povesti z naslovom „4000“, katero je lani na svojem čelu prinašal slovenski leposlovni kolomon, prišteva se Tone od Kala blaženim v nebesih. Da bi se pa novi blaženec v vseh oblikah spodobno častil, zložili so mu tudi vže primerne litanije, ki obsegajo cvet vseh liberalno-kritičnih poklonov, s katerimi so ga do sedaj počeščevali. Sopek je v abecednem redu zbran iz prvih glasil slovenske inteligence, ki so: „Slovenski Narod“, „Slovanski Svet“, „Brus“, „Nova Soča“, „Edinost“, „Popotnik“.

Spiritus Azrael, hiti nam na pomoč!
Blaženi Tone od Kala, poberi se od nas!
Čudni svetnik, pfuj te bodi!
Bahač,
Botokud,
Brivec burk,
Cato Cansorius,
Črnogled,
Dodatkologije profesor,
Dodatkologični razsvitljenec,
Don Quixot della Mancha,
Doktor kaznujoče cerkve,
Dihur,
Figura comica,
Gladijator novodobni,
Hinavec,
Inkvizitor,
Ivan Grozni,
Izdajalec slovenskega naroda,
Jezikoblod,
Spisatelj korana,
Kralj filozofov,
Kralj komedijantov,
Kritik duhomoren,
} vrzite ga skoz vrata!

Digitized by Google

Lep namestnik Kristusov,
Licemer,
Luter-Mahnič,
Literarni mesar,
Mah-nič,
Mahač goriški,
Mahdi goriški,
Mahnič-mahinacija,
Mahnit,
Malhus,
Mož satanskega napuha,
Muha doktor,
Nevednež,
Nizka duša,
Obrekovalec,
Osel,
Ovaduh,
Papež slovenski,
Pavliha.

vrzite ga skoz vrata!

Pečen filozof,
Podoben pijancu,
Politiški mrlič,
Potomec Hunov in Vandalov,
Posestnik krvavega stegna,
Prerok goriški,
Psevdo-filozof,
Radamant,
Sancho Panza,
Sibirska hijena.
Sin kraške burje,
Sirota,
Skvrnoslov,
Sokratov sofist,
Škodoželjnež,
Škof in spe,
Šušmar,
Urh,
Vase zaljubljen mož,
Vboga šleva,
Zapeljivec mladeničev,
Zastopnik najhujše borniranosti,
Zavistnež,
Zbrod breznravstven,
Zelot goriški,
Židovski farizej.

auch solche Käuze muss es geben!

Digitized by Google

Rimski Katolik,
Abotna najivnost,
Božjastna komedija,
Budalost,
Črne bukve,
Duševne smeti,
Dlakocepljenje,
Fanatizem Mohamedov,
Fanatizem verski,
Glupost,
Herostratično počenjanje,
Judeževa mavha,
Literarna klavnica,
Mahničijada,
Monomanija,
Pamflet,
Prismodarija,
Sofistika,
Staro ogradje.

} kaj surovejšega nismo čitali!

. . . . To je oblika naših nasprotnikov. Kaj k temu pravijo tisti naši prijatelji, ki se toliko spodtikajo ob našo obliko, vedno boječ se, da ne bi rahločutnih liberalcev žalili?! Pa taka je logika liberalcev! Sit pro ratione — blato v obraz! Ut aliquid fecisse videantur!

Dalje.

4. Zopet drugi skušajo radikalno z jednim mahom vničiti naše nazore. Tako nekako skriti dr. Nevesekdo v „Lj. Zvonu“, pozivajoč nas k poslednji sodbi: „Vidimo se tedaj, ko pride Gospod v zarji svoji, da sodi pravičnike in licemerce“.[1])

Res, o notranjosti človeški ne smemo soditi. Soditi sme le Bog. Čakati moramo sodnjega dne, da zvemo, kdo je bil pravičen, kdo le — licemerec. A čakati nam ni treba sodnega dne, da zvemo, kateri nazori so pravi, kateri ne. In ne o **grešnosti** pisateljev slovenskih, ampak v pristnosti **nazorov** njihovih smo mi sodili. Ta pa se da vže v tem življenji določiti, ker nam je Bog dal dva pravca resnice: razum in razodenje..... Trditev naših nasprotnikov, da ne moremo soditi o pravosti nazorov, izvira iz njih skepticizma in nevere. Kaker je pred 2000 leti pagan skeptik Pilat obupno vprašal, „kaj je resnica,“ tako i nekateri naši nasprotniki, ne da bi z razlogi podpirali svoje ideje in naše podirali, kriče: „Ne sodi — idej — da ne bodeš sojen.“[2])

[1]) Dr. Nevesekdo „4000“ st. 94.
[2]) L. c. st. 4.

Digitized by Google

5. Drugi podtikajo nam smešne, brezmiselne, ovrgljive nazore. Pobijajo jih, kaker bi bili naši, in zmagoslavno dokazujejo njih brezmiselnost n. pr. dr. Mahnič trdi, da je naroduost hudičeva iznajdba itd. itd. . . . . Občinstvo seveda pri tem modruje: Mož, ki se to upa trditi, more komaj kak zdrav pojem imeti. Tako sodi svet, da so vsi naši nazori zmagovito ovrženi, brezmiselni, a v resnici se nasprotniki naših nazorov niti dotaknili niso. Je poštena tako polemika, gospoda liberalna?!

6. Zopet drugi, ker ne morejo nazorov samih spodbiti, pripisujejo jim škodljive, absurdne posledice, Tako obešajo slab sad na dobro drevo; a občinstvo, zagledavši sad, začne majati z glavo ter obsojati drevo: Kako pogubni morajo biti nazori „Rimskega Katolika“! Je to pošteno, gospoda liberalna?

Dalje.

„Podstawy etyki i prawa.“

Poslal nam je znameniti pisatelj poljski, jezuit Ks. Marijan Morawski, profesor na jagelonski univerzi, iz prijaznosti prvi del svojega spisa „Podstavy etyki i prawa“. (Temelji etike in prava). Visokoučeni pisatelj dokazuje v tem delu bistvo in bivanje proste volje človeške s pozitivnimi razlogi, a ob jednem pobija vgovore pozitivistov, materijalistov in deterministov.

Dasi „R. K.“ nima namena na široko ocenjevati takih spisov, vender škoda bi bilo, ako bi ne spregovorili o jednem posebno zanimivem in praktičnem poglavji.

Znano je, da najnovejši pedagogi so nebesa in peklo zavrgli kot motiva vstrajnega nravstvenega delovanja; ravno tako zavrgli so tudi pravec nravstvenosti: večne, nespremenljive, obče veljavne zakone, ki se nam javljajo po razumu in božjem razodenji. Mesto tega so po nauku Darwinovem postavili za nagib in pravec nravstvenosti: egoizem in podedovane naklonjenosti; drugi so po vzgledu Benthamovem sprejeli altruizem t. j. človek koristi drugemu, a le ker ve, da s tem sebi koristi; spet drugim je po nauku Millovem pravec nravstvenosti le javna nravstvenost.

A skušnja je pokazala, da ti pravci in nagibi nravstvenega delovanja ne morejo biti pravi, ali vsaj zadostni niso. To je tudi Spencer pripoznal. Zavoljo tega je on vse nagibe raznih zistemov zbral in doložil sam še jednega:

Digitized by Google

Vesmir nujno dospe enkrat do svojega smotra, dasi se včasih ruši pravilni njegov tok. Buri se morje, a končno se vgladi. Človeštvo pa je le del tega vesmira in kot tako je pod oblastjo njegovega razvoja, in ž njim mora končno dospeti do vrhunca popolnosti. In ravno da bodo bodoči človeški rodovi srečni, zato skušaj vže sedaj vsak posameznik biti — moralen! Toda — se more li reči tudi o tem motivu, da je zadosten?!

Bodi pa kaker hoče, Spencer je dokazal, da brez upanja v neko bodočo srečo moralnost ni mogoča. Mesto le „bodoče sreče“ zavzemajo v krščanski morali nebesa. Krščanska nebesa so odpravili kot vzgojevalno sredstvo, a mesto njih so postavili zopet neka nebesa, samo da tem manjka vsaka realnost. Novodobna brezverska pedagogika je tedaj po dolgih blodnjah prišla tja, kjer je katoliška vže dvatisoč let: Poleg čutnih, nagibov je treba k nravstvenemu delovanju še bolj nadčutnih, nadnavarnih, treba posebno trdnega upanja v večno plačilo, v nebesa! (Poglavje VI. Naj nowsza proba etyki materyalisticznej: str. 89 in dalje). Modroslovni nauki prej ali slej preidejo v življenje, posebno etični, kajti ti so naravnost namenjeni za življenje. Nikdar se pa etični krivi nazori niso tako trosili mej ljudstvo, mej učečo se mladino kaker dandanes. Vidi se to v rastečem brezverskem socijalizmu. V dokaz nam bodi Nemčija, v kateri so socijalisti o volitvah

leta	1871	dobili	glasov	101.927
„	1874	„	„	351.670
„	1875	„	„	493.447
„	1884	„	„	549.990
„	1887	„	„	763.128
„	1890	„	„	1.341.587.

Nemška socijalna demokracija ima 49 političnih časopisov, mej temi 19 dnevnikov, ki zastopajo brezverska etična načela. Ti imaja 125.000 naročnikov. Na leto se izda do 200.000 socijalističnih brošur (Zář R. II. č. 15.)

„Nigdy jeszcze doktryna, zaprzeczająca wolnej woli, odpowiedzialności, bezwzględnemu pierwastkowi obowiązku, wyższemu przeznaczeniu człowieka, nie doszła do takiego zaokrąglenia i sformułowania się, jak się to właśnie dzieje pod egidą dzisiejszego pozytywizmu. Nigdy też nie roztaczała się tak sceroko, poza uczelnie filozofii, aż do pism popularnych, do powiesci — i az do szkół średnich.... Dlatego każdemu powinnoby leżeć na sercu, żeby sobie o tych żywotnych zagadnieniach prawdziwe i jasne wyrobił pojęcie.“ (Str. II.).

Da, vedno bolj se širijo krivi nravstveni nazori; a ravno to naklada posebno onim, ki so postavljeni, da

Digitized by Google

vodijo druge, dolžnost, da se temeljito poduče o pristnih katoliških nravstvenih načelih. To tirja od nas ljubezen do domovine, do Avstrije. Onim tedaj, kateri znajo poljsko, priporočamo v ta namen najtopleje izborno knjigo visokoučenega profesorja na vseučilišči jagelonskem v Krakovem.

Vaziljev.

Dopisi.

Častiti učitelji in „Učiteljski Tovariš“.

(Dopis s Kranjskega).

Gospod vrednik! V zadnji[1] (12.) številki lanskega letnika „Rimskega Katolika“ podal nam je Vaš marljivi sotrudnik, g. Ig. Kralj, o napredku v Čehih jasno risano, popolno resnično podobo, ki mora v vsakem katoliškem Slovanu vzbuditi globoko žalost. Češki narod v naravnem obziru napreduje, v nadnaravnem nazaduje, ker se od Boga oddaljuje: tako bi se moglo zapisati pod omenjeno podobo. Narodov napredek, oziroma nazadek v Čehih pa zelo povspešujejo mladočeški učitelji, kar je videti mej drugim tudi iz zborovanja čeških učiteljev v Pragi v dan 6., 7. in 8. avg. 1891. l. Sodržaj dotične nesrečne resolucije čeških učiteljev „o vychování a vyučování náboženském a nravnim ve školach obecných“ natisnil je v naše začudenje tudi „Učiteljski Tovariš“ v št. 17. let. 1891 na prvem mestu, ne da bi kaj o njenem strupu omenil. „Tovarišu“ ste sicer v kratkih besedah že povedali, kar mu gre; vender dovolite, da pristavim še jaz par resnih, a dobrohotnih, svarilnih besedij.

„Učiteljski Tovariš“ je bil od početku pa do najnovejšega časa v dobrem katoliškem duhu vrejevan. Od 1861—72 je bil njegov vrednik g. Praprotnik, od 1873—81 pa g. Močnik; l. 1882 je zopet prevzel vredništvo g. Praprotnik ter je imel do 1889. Oba sta verna, sedaj vpokojena moža, a vzgledna učitelja „stare šole“. V oznanilu, v katerem je g. Andrej Praprotnik napovedal izdavanje „Učiteljska Tovariša“ („Novice,“ 1860, str. 395), obljubil je, da mu je namen: „Vse na slavo Bogu in na srečo našemu narodu“. Podobno je obetal in spolnjeval „Tovariš“ vsako leto. „Kar je Praprotnik poleg vredovanja in vred-

Digitized by Google

niških poročil pisal, trdi g. kanonik Marn v „Ježičniku“, 1891, str. 17 — pisal je vse po starem glasilu: „Vse za vero, dom, cesarja“. V vabilu na dvanajsti letnik, v jako kritičnih časih, v boju zoper nemškutarske in slovenske liberalne učitelje obeta „Tovariš“: „Tudi v prihodnje bode se zvesto ravnal po svojem vrhovnem vodilu, katero mu je: „skrb za narodno šolo na verski podlagi“. In o novem l. 1889 piše: „Najvišji namen vsaki šoli je, da mladini vcepi in ohrani čednostno in pobožno srce Dandanes se v šoli mnogo, mnogo uči, pa spoznati moramo, da vse učenje v šoli je le polovičarsko, ako z učenjem ne združujemo tudi dobre, krščanske vzgoje. Proti koncu l. 1889 prepustil je vredništvo „Učiteljskega Tovariša“ g. Andreju Žumru z iskreno prošnjo, naj bi dragi šolski tovariši še dalje podpirali naš stari, slovenski šolski list, da bode krepkeje sicer, toda vedno v pravem duhu zvesto delal na korist in slavo slovenskemu šolstvu in učiteljstvu po starem našem geslu: „Vse za vero, dom in cesarja! (str. 383)

Še bolj odločen je bil „Tovariš“ pod Močnikom. Saj ta je pisal vže konec l. 1861 iz Kamnika „Tovarišu“: „Ako bo Bog hotel in sreča učiteljska, bo naš mladi „Tovariš“ s časoma postal vrl mož in čvrst vzgojitelj na slavo Božjo in na srečo našega milega naroda“... itd. (str. 205.) Takoj v prvem listu pa (1873 str. 2.), potem ko je prevzel sam vredništvo, povdarja Močnik, katera je „Naša pot“: „Tovariš“ živi narodni šoli na verski podlagi, in meni, da se ne moti, ker to je ravna pot proti verhuncu šolskim namenom“. L. 1881 str. 16 pa piše: „Vse na svetu je izpremenljivo, tudi postave se izpreminjajo po okoliščinah časa in po ljudeh, ki imajo pri tem prvo besedo; le eno pa ostane neizpremenljivo — to je resnica in pravica, ki ima svoj izvor v večni resnici in neizpremenljivosti. Kdor se je drži, ni mu treba plašča po vetru obračati in preklicevati danes tega, kar je včeraj trdil“ itd.

Take so bile besede „Učiteljskega Tovariša“, a po besedah se je ravnalo tudi delovanje njegovo. Zato so ga radi duševno in gmotno podpirali in čitali ne le učitelji, ampak tudi duhovniki. Saj je imel in ima tudi še dandanes g. kanonik prof. J. Marn v njem stalno rubriko: „Knjiga slovenska“. Moško je „Tovariš“ vsikdar svaril slovenske učitelje pred liberalizmom ter jih opominjal, naj s premislekom motrijo učiteljske težnje, ki so se javljale iz tujih, zlasti severnih krajev. V poročilu o učiteljskem zboru na Dunaju l. 1867 piše isti g. Močnik proti koncu (str. 223): „Modri ne gleda, kaj ljudje govore, ampak prevdarja njih djanja in potem jih sodi; sedanjost primerja s preteklim časom, in tako presojuje sedanjost in se odločuje za prihodnost. Tako delajmo tudi mi, in ne bomo tako brezmiselno trdili, kar bomo

Digitized by Google

druge slišali trditi, in sladkim besedam se ne bomo dali premotiti".

Sedaj pa primerjajmo s tem modrim svetom starega „Tovariša" napominano poročilo o zborovanji českih učiteljev v mladem „Tovarišu". Sestavil je je mlad učitelj (g. Jos. Korošec, sedaj službujoč na Gorenjskih Jesenicah), katerega pa nimamo za takega, kakeršnega bi ga lahko imeli po njegovem poročilu, ampak za boljšega. Prepričani smo, da g. poročevalec ni namerjaval hvalisati liberalnosti mladočeskih učiteljev, a vodila ga je pri sestavljanju onega poročila brezdvomno zgoraj grajana brezmiselnost. Kako bi bil sicer mogel trditi s hrvaškim učiteljem g. Fabkovića-em, da se čutijo južni Slovani s Čehi jedine v vseh političkih odnošajih, osobito pa v šolskih" ter „da je južnim Slovanom ideal česka narodna šola"; — morda tudi z mladočeskimi učitelji? Kako bi bil inače mogel brez vsacega pridržka poročati o zloglasni resoluciji mladočeskih učiteljev? Prav tako brezmiselno — ker brez pridržka — pristavi, da se je g. Sokolu, poročevalcu o dotični resoluciji, pritrjevalo in ploskalo in da se je resolucija naposled jednoglasno sprejela. Radovedni smo, če so nesrečni resoluciji pritrjevali in ploskali tudi slovenski učitelji in učiteljice, katerih je bilo tiste dni šestnajst v „zlate Praze"? Iz „Tovariš"-evega poročila tega ni moči posneti, kakor tudi ne, kakšna je bila smer telegramov, katerih je bilo sedem došlo iz slovenskih pokrajin. Pa premagajmo radovednost glede teh dveh točk. Saj nam dovolj jasno govori naslednji stavek v poročilu: **„Češka narodna šola, češki učitelji in učiteljice naj nam bodo vzor, pravi ideal".**

Ne tako, mladi g. prijatelj poročevalec, in cenjeni sedanji vrednik, g. voditelj A. Žumer! Qui bene distinguit, bene docet. **Prave** ljubezni in požrtovalnosti do naroda se le učimo slovenski učitelji od českih, če jo imajo; a ne one, katero sta nam tako prikupljivo podala v Vajinem poročilu in katera se v tako čudni luči kaže v zloglasni resoluciji. Prava ljubezen slovenskih učiteljev do naroda in njegovih šol se bode namreč javljala le tedaj, če bomo katoliške otroke sinove in hčere, vodili, vzgajali in podučevali po načelih svete vere; če bode imela vsa šolska vprava in vse šolsko delovanje primerno verske podlago, če jo bode preveval duh naše sv. vere. Primerjajta o tem pastirski list avstrijskih škofov od binkoštne nedelje l. 1890. Sodimo sicer, da izjave avstrijskih škofov in naših škofov o naših šolah, oziroma šolstvu in šolskih postavah „mlademu" „Tovarišu" niso prav zelo po godu, vsaj nekaj podobnega je bilo nekoč čitati v nekem dopisu z Gorenjskega. Vender mislimo, da ta bojazljivost pred škofovskimi izjavami ni nepremagljiva in nespremenljiva, kaker tudi ne ona trditev: Mi stojimo in pišemo na temelji sedaj veljavnih šolskih postav.

Digitized by Google

Kajti s tem bi se „mladi“ „Tovariš“ načelnostno izrekel proti „staremu“ „Tovarišu“. Tega pa „Tovariš“ ne sme! Njegova častna preteklost mu to odločno zabranjuje.

Kreni torej „Tovariš“ rajši zopet na pot, katero si hodil v mlajših letih, in ne odstopi nikdar od nje ni za las. Moška značajnost je bila prava dika tvoja do zadnjih let- Pusti torej koketovanje z liberalizmom — češkim in domačim, pusti na miru vprašanje o višji slovenski dekliški šoli. V Ljubljani je toliko dekliških šol, višjih in nižjih, nemških in slovenskih in ukrakvističnih, da bi bila nova od tebe zagovarjana danajisko darilo. Brž ko ne se nekaterim gg. učiteljem in voditeljem sline cede po boljših službah profesorskih in ravnateljskih na namerjavani „višji“ šoli. Pusti, dragi „Tovariš“, pomežikovanje na levo; to je grda razvada, razvada, katere si se naučil še le v zadnjih dveh letih. Glej marveč naravnost in nepremično na vzvišeno nalogo, katero sta ti jo postavila tvoja očeta; le tedaj boš opravičen nositi na čelu svojem podobo katoliškega škofa, nepozabljivega Slomšeka!

Šolski prijatelj.

Res Goritienses.

Veleučeni g. doktor!

Ich habe es oft gehört:
Ein Komoediant könnt' einen
Pfarrer lehren.
Goethe Faust I.

Zdelo se Vam je prav, vprašati i mene dobrega sveta o stvari, ki je res vredna, da se dobro premisli, predno začne. „Slovenski dekani so pisali .... naj se izdava nov list v Gorici, in pa mnogo duhovnikov mi prigovarja, naj se tega dela lotim jaz“. Slišal sem o tem zvoniti. ali delal sem se gluhega, kjer koli sem mogel. Ne tako Vi! Hitro ste šli na delo; vže imate glavne točke programu, menda tudi vrednika za silo, treba Vam še nekoliko sodelovavcev stalnih pa — brezplačnih. Charitas omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Imate tega, imate onega, ali Vas še ni dovelj, treba Vam še mene. Brez mene ne začnete.

Brez mene ne začnete? Hvala Bogu! torej gotovo ne začnete.

Dovolite, da Vam prav odkritosrčno izpovem svoje mnenje. Krščanskemu ljudstvu na Goriškem ni prav nič treba nove izdaje „Stare Soče“.

„Ne, ne! Naš novi list — ali dajmo mu najprej ime

Digitized by Google

n. pr. „Brezdomovinec“ — (to ime mu pristoji, ako ga izdajamo duhovniki) „Brezdomovinec“ torej ne bo niti v svaštvu sè „Staro“, niti se bo otepal z „Novo S.“ „Brezdomovinec“ bode preprost listič, ki ne bo znal ni toliko geografije, da bi vedel povedati, kod in od kedaj teče „N. S.“

„Brezdomovinec“ prepusti vso visoko politiko „N. Soči“, sam pa bo pisal poučno in pohlevno, vedno pozitivno; skrbno se bode izogibal srdite polemike. „Brezdomovinec“ bode goriški „Domoljub“. — Tako vi.

Naj mu bo ime kakeršnokoli, naj bo pohleven ko jagnje, ali srdit ko puran, novega lista nam čisto nič treba ni! Izdavanje novega lista bodisi proti „N. S.“ ali poleg „N. S.“ bilo bi po moji misli — brezvspešno delo, izdavanje „Brezdomovinca“ bilo bi pogubno delo: pogubno slovenski stvari in krščanski misli. Ljudstvo slovensko ni zrelo za namerjavani list. Ljudstvo slovensko Vas ni v prvič razumelo, ko ste pisali političen list proti „N. S.“, ljudstvo Vas niti danes ne bode razumelo. Dostavljam pa še: ljudstvo naše Vas je krivo umelo tedaj in krivo bo umelo tudi „Brezdomovinca“. Kam ste pa tudi z glavo, g. doktor? na vborni goriški zemlji izdavati dva politična lista?! Kdo naj Vam razumi to početje?! Odkrito Vam povem: jaz sam Vas ne razumem.

Komu li menite pošiljati novi list? — „Najpreprostejšemu ljudstvu v pouk“. Došli ste prepozno! Ljudstvo naše ima obilo berila v družbe sv. Mohor-ja“ šesterih letnih knjigah. Komur prebiva več časa, naroči si „Domoljuba“. Sicer pa ali res verujete, da je „N. S.“ toli učena, da ne bi je moglo čitati ljudstvo preprosto? Ne vem, koji li znanosti ali umetalnosti služi, da ne morebiti politiki in jezikoslovju, o kojih vedah smejo na slovenskem pisariti po največ samouki, ki se niso nikoli in nikjer učili. Komur mar berila, naroči „N. S.“.

„Toda „N. S.“ je liberalen list, ki spodkopuje slovenskemu ljudstvu vse spoštovanje do čč. duhovščine, ki je dan danes malo ne edini steber krščanske misli.“

Aha! Hinc illae lacrymae! Katoliškemu duhovstvu je sveta dolžnost: izdavati dobre časopise proti nekrščanskim listom. Tako nam veleva sv. Oče, tako nam naročajo škofje. O tej dolžnosti se ne bova prepirala. Vaše pripričanje je moje prepričanje. O tej prepotrebni stroki razumnega pastirovanja bova enkrat odgovor dajala pred Gospodom. Ali kar se dostaja „Brezdomovinca“, mirni bodite, g. doktor, dobri vstvarnik naju ne bo nič vprašal, zakaj nisva izdavala podobnega lista proti „N. S.“ Kdo pod milim Bogom Vam je povedal, da je „N. S.“ liberalen list?! — „N. S.“ sama gotovo ne. Sama se prišteva gorečim katoličankam, ki stoje v prvi vrsti na krvavem bojišči za krščanske misli. Vi gospodine — in ta Vam je „N. S.“ prav povedala — Vi stojite daleč zadej skriti in iz varnega zavetja streljate na sovražni-

Digitized by Google

ka. „N. S. pa je tam spredaj pod generalom Schleicher-jem, po domače Polževičem.[1]) Ako se sama ponuja, kdo jo bo gonil od praga!

Od kod veste torej, da je „N. S.“ liberalen list?

„Očito je“.

Očito je V a m, d r u g i m pa ni. Vaše mnenje je subjektivno in zasobno mnenje, in ni da bi moralo biti vseh ljudi mnenje.

Pa pomislite nadalje še to. Naše ljudstvo ni zmožno razumeti, kako-li more duhovnik duhovniku očitati, da hodi z liberalci, da goji nekrščansko politiko, da piše brezverske knjige itd. Do zdaj ni še pri nas nikdo na glas povedal, da je politika veda, veda polna zmot, kateri se je treba za tega del pridno učiti, da se ne zaide v politiko, ki sloni na nekrščanskih načelih. Da se duhovnik — če prav doctor universae theologiae — o politiki često moti, mora biti izobraženemu človeku ob prvem razumno, ali ljudstvo preprosto ne more tega prav umeti, ker nima vzbujene katoliške zavesti. Imejte Vi še toli blage namene, zagotovljajte, koliker Vam drago, da ne pišete iz sovraštva, ljudstvo Vas ne bo razumelo in odložilo bo Vaš list meneč: „Duhovniki so si v laseh, duhovniki se sovražijo in črnijo!“ To narodovo preproščino izkoristijo za se brezvestni licemerci, ki tudi sami po časopisih vpijejo, da ne vedo, kako-li morejo biti duhovniki različnega mnenja. Toliko več se je moralo to zgoditi pri nas, ker sta „N. S.“ imenoma podpisala dva duhovnika. Kako li naj naše ljudstvo — večinoma sami kmetje — razume, da je „N. S.“ liberalen list, ako jej je porok in pokrovitelj dr. Anton Gregorčič, profesor dogmatike in pa prosinodalni izpraševatelj, torej custos orthodoxiae dioecesanae? Naše ljudstvo Vam nikoli več ne odpusti, da ste Vi, duhovnik, pisali in ostro pisali proti dr. Ant. Gregorčiću. Vi ste dobro mislili, ali pohujšanje je vender le bilo toliko, da se človek vže ni upal pred ljudstvo. Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.

Mene je kar strah, da se ono pohujšanje ponovi, ako začnete z novim listom. Vi mi sicer zagotovljate, da novi list ne bo pisal p r o t i „N. S.“ Morda res ne bo, pa „N. S“ bo pisala proti listu in tedaj začne z nova ono sramotenje vsečiherne duhovščine po listu, kateri bero kmetje v hlevih vpričo živine neumne, ki pa nosi na čelu imeni dveh čč. gg. duhovnikov, v kateri dopisujejo duhovniki s polnim imenom take dopise, kakeršnih

[1]) Znana je vže otrokom ona navada naša, da vse, kar imajo Nemci imamo tudi mi. Lepa navada! Tako n. pr. imamo tudi m iLessinga, Goethe-ja, Schiller-ja (ki pa ni pisal dram) i. t. d. Zdaj imamo tudi Schleicher-ja. Ali neprijetnejša neprilika ni se nam mogla dogoditi ko baš s tem imenom. Nemci imajo Scheicher-ja, ki je liberalcem stare šole živi strah, mi pa imamo Schleicherja-Polževiča, ki vle oslini, kar obleze.

Digitized by Google

blagorodni in izobraženi ljudje ne morejo čitati. Bojim se, da bo naše ljudstvo kmalu tako zbegano, da ne bo vedelo več komu verjeti. Pustite je v miru, da se zdogove, kje je.

„Prav za to — tako Vi — je zdaj vže skrajna sila, da zberemo vse trezne in razumne elemente in da organizujemo slovensko ljudstvo na delo, na istinito delo.“ Da, organizacije nam je treba, ako hočemo v Gorici še nekoliko let životariti — o življenji ni govoriti — ali ako menite priporočati Slovencem organizacijo, ne bodo Vas umeli, ker ne razumejo grščine. Za organizacijo je treba voditelja, priznanega in spoštovanega voditelja, za katerim stoje vsi, tudi oni, ki ne morejo zahvaliti vseh načelnikovih činov. Takih voditeljev Slovenci ne trpimo. Voditelji slovenske politike so zdaj glasni govedarji, ki dan za dnem trobijo po časopisih. Ti so naši „edini nezavisni in nesebični“ rodoljubje. ki „iz same ljubezni do naroda“ po časopisih lažejo in norijo. Ti „nevstrašeni prvoboritelji“ slovenske misli zahtevajo zadnji čas vže glasno, da naj jim bodo ponižni sluge tudi vsi naši državni in deželni poslanci. Organizujte, g. doktor, organizujte! Vi imate vražjo vstrajnost, morebiti se Vam res posreči, da zberete lepo število krščanskih mož, ki bodo živo delali in se modro pokorili disciplini. Voditelja morebiti tudi najdete. Rekli Vam bodo slovenski Kolumbus! **Vam** bo zvenela slava od vseh strani, **ali gorje voditelju!**

Če bo vbožec — poreko da ni zanesljiv, ker si išče mastne službe. Beračev ne!

Če bo bogatinec — veljal bo za trdega skopuha in nevsmiljenega oderuha, ako ne bo vsega razdal v teku enega leta.

Če bo vedno vpil — poreko do je smešen.

Če bo včasih modro molčal, bodo si pomežkavali rekoč: „Saj vemo, česa išče!“

Če bo pisal in govoril povsod slovenski, ne bo prav, češ: „Kaj slovenski, nemški naj govori, da ga bodo razumeli visoka gospoda.“

Če bo govoril nemški, poreko, da niti sam slovenskega jezika ne ceni.

Če se bo vljudno razumel z visoko gospodo, ne bo za nas kmete.

Če se bo ogibal vsakega vplivnega vradnika, poreko, da je moral doma ostati.

Če bo delal za „združeno Slovenijo“, bodo zagrmeli; „Mi nečemo Slovenije, naš program je „Slavija“!

Če bo zastopnik „Slavije“, poreko, da je fantast, ki nima razuma za domače razmere!

Bodi duhovnik, bodi učitelj, bodi kar mu drago, trudi se, koliker neso moči in še več: slabe namene mu vtegne vsaki capin očitati, naj prej v gostilniških kotih, potem pa javno v listu. Mož je zgubljen, cela dolina veruje preklicanim kričačem!

Digitized by Google

Ko sem videl svoje slovanske sodruge v vednem prepiru mej seboj, očital sem jim z britkim sarkazmom in krvavečim srcem: „Sloven je tujcu povsod servilen, a bratu svojemu nikoli pokoren“. Rekli so mi, da ne vem kaj pravim, a prepirali in grozili so se vender le naprej! Meni je britko pri srci, ali geslo moje je vender le resnično. Slovenec bratu zavida deset borih grošev, ko tiho stopa mimo tujčevih palač; mastnih služeb niti po imenu ne pozna, niti mu skomina hodi po njih, dokler ne pride domačin — Slovenec do njih. Tedaj še le ve, česa mu manjka.

Tako je, gospodine! Non expedit esse Slavum. Ako boste srečni, bodo Vam vsi zavidali, ako boste nesrečni, Vam ne bo nikdo pomagal. Pod peresom imam dva Puškinova verza, ki bi Vas pripravila v smeh, ali stvar je prežalostna, da bi jo podsmešno završaval.

Hotel sem odkrito in jasno povedati svoje misli vsem onim gospodom, ki nam vedno očitajo, kaj delamo v Gorici in zakaj se dela ne lotimo. Kar se dostoja moje malenkosti, jaz si ne želim slave ni od „slovenskega naroda“ ni od slovenskih časopisov, in zelo mi vstrežejo, ako me nikoli ne imenujejo, pa tudi nečem da bi o meni kdaj rekli: „On pošël v durakí“ — Sè sore je padel!

Rajše ostanem pri blagotvornem delu, koje mi nalaga sveto zvanje.

Vi pa, veleučeni g. doktor, storite, kaker veste, da bo prav. Izdajajte listov, koliker hočete, jaz jim ne bom ni naročnik ni čitatelj!

Dr. Jos. Pavlica.

Raznoterosti.

Sprava.

Čuden naslov v „Rimskem Katoliku“, ki je bojda bojevit do sile! Marsikedo je že želel in mej temi smo tudi mi, da bi vsi Slovenci skupno delovali pod istim praporom. Ali je to mogoče? Bilo bi, ko bi bilo zadosti d o b r e v o l j e. Čudno se nam mora skoro zdeti, kako je prišlo do boja, ker hočemo pač vsi biti katoliki, tudi „napredno narodna“ ali „narodno napredna“ stranka hoče biti še vedno katoliška, a tudi katoliška hoče biti narodna! Res čudno!

Družba sv. Mohora, naš ponos, je katoliška in narodna — saj smo tu vsi edini — zakaj bi ne mogli biti tudi drugod?

Vidite, kje se lehko zedinimo! Narodni pač hočemo biti v s i, hočemo tudi biti in ostati katoliki, p r a v i, ne t a l m i! Tu je prostor, ako nam hočete roko podati — a čez to mejo ne

Digitized by Google

moremo in nočemo narediti nobenega koraka — čeravno bi bilo k spravi. Vsi narodnjaki, ki resno hočejo ostati na katoliškem stališči, najdejo v nas verne zaveznike, a drugim moramo biti nasprotniki. Glede svoje vesti naj sicer gleda vsak zase, a mi si štejemo v dolžnost svariti pred vsakim javnim nekatoliškim pojavom — pa brez zamere!

Kedar bodo oni, katere smo vsled njihovega pisanja in delovanja nasprotni stranki prištevali, začeli in delati v katoliškem duhu in magari odločno do skrajne meje za dušen in gmoten prospeh našega ljudstva, za njegove pravice, za njegov resničen časen in večen blagor, potem izide zadnja številka „Rimskega Katolika“, in delati hočemo, da bo jenjal izhajati tudi „Slovenec“, „Domoljub“, „Dom in svet“ itd. — tedaj prepustimo poprišče zadovoljnega srca našim sedanjim nasprotnikom.

Slovenskim nekonfesijonalnim pedagogom v premislek.

Leta 1886 so francoski liberalci z večino glasov v državni zbornici šole iztrgali krščanskemu vplivu, prestvarili so jih v nekonfesijonalne. Verni katoličani so pa tem brezverskim državnim šolam, kjerkoli jim blagostanje omogočuje, postavili nasproti zasebne katoliške šole. Kdor pošilja otroke v državno šolo, plača le enkrat šolski davek, ki znaša za vsako leto čez 100.000.000 frankov, kdor pa v katoliško zasebno — dvakrat. Torej bi državne šole morale imeti vsekako več dijakov. Govori statistika!

V Mezières izmej 200 dijakov obiskuje šolo katoliško — 163.

V Fumay obiskuje nekonfesijonalno državno šolo 50 dijakov, a katoliško — 282.

V Donchery ima nekonfesijonalna 14 dijakov.

V Saint-Come ima katoliška 120, brezkonfesijonalna — 6, reci: šest.

V Villefranche nekonfesijonalna 50, katoliška pa — 250.

V Saint Affrique nekonfesijonalna 59, a katoliška — 230.

V Saint Cyprien vladna šola — jednega dijaka in — dva učitelja, mej tem ko katoliške šole, ker vse vanje sili, vseh, ki se oglasijo, še sprejeti ne morejo.

V Pleudihen, department Côtes du Nord, ima nekonfesijonalna šola izmej 230 učencev le — 6.

V Folil čakata dva učitelja nekonfesijonalne šole še le — učencev. Oglasil se ni še nobeden.

V Saint Jean-Kerdiel nekonfesijonalna 5, katoliška pa 40 dijakov.

V Castillon de Gagne nekonfesijonalna le — 1.

Digitized by Google

V Riche nekonfesijonalna 20, katoliška — 70.

V Nantes nekonfesijonalna 40, katoliška — 232.

V Duval nekonfesijonalna šola ima — 5 dijakov, 2 učitelja, katoliška pa ima 4 razrede.

V Langogne katoliška šola 200 otrok, a nekonfesijonalna 3 učitelje in — 5 dijakov. Istotako je v La Couvurgue, Banassac itd. itd.

Torej jasno, da *pravi* narod — brezverska peščica polomikanih kričačev, ki se tako rada istoveti z narodom, ni narod, ampak izvržek naroda — si želi konfesijonalne, verske šole: žid židovske, luteran luteranske in katoličan — katoliške; in ako tudi nekofesijonalni stariši žele za svoje otroke nekonfesijonalne šole, naj jo dobijo, ako se jih zadostno število oglasi. A le nekonfesijonalcem dati, kar tirjajo, drugim pa ne, ni pravično, ni liberalno t. j. kaker razlaga visokoučeni dr. Romih, ni radodarno. Pa recite, da „narodni“ liberalci ne spolnjujejo želje naroda, ko pridejo do oblasti!

Tudi pri nas Slovencih „narodni“, „napredni“ „liberalci“ strastno branijo državni zakon glede nekonfesijonalnosti šol — dasi vedo, da narod želi verske katoliške vzgoje za svoje otroke. Če pa nekateri učitelji slovenski vže hočejo vzgajati nekonfesijonalno, nekatoliško, bilo bi dobro in vsem pravično, ako bi kaker v Belgiji tudi pri nas vlada stariše vprašala, ali hočejo svoje otroke izročiti v vzgojo katoliškemu ali pa brezverskemu „narodnemu“ učitelju. Ako bi se ta liberalen in res radodaren predlog pozakonil, bi vsi „narodni“ nekonfesijonalno šolo braneči učitelji prišli ob narod v šoli in osamljeni mej štirimi zidovi premišljali v nebo vpijočo pregreho in norost nekonfesijonalne vzgoje katoliških otrok.

Dr. Romih in „Popotnik“.

„Popotnik“ je glasilo „Zaveze slovenskih učiteljskih društev“; te zaveze predsednik pa je znani dr. Romih. Mi smo se vže pred štirimi meseci čudili, kako to, da je dr. Romih svoje „odprto pismo“ na nas poslal — „Sl. Narodu“, a ne svojemu glasilu — „Popotniku“.

Pa počasi se stvar pojasnjuje. Dr. Romih je v svoji gorečnosti za Lindnerjevo krščanstvo predaleč zagazil — to smo ne le mi dokazali, ampak to priznavajo — dr. Romihovi zavezniki sami s „Popotnikom“ na čelu. Ocenjajoč „Popotnik“ Tupetzovo izdajo Lindnerjeve „Allgemeine Erziehungslehre“ piše mej drugim: „Lindnerjevo vzgojeslovje je mej učitelji dobro znana knjiga. Ima mnogo prijateljev, pa tudi ne malo nasprotnikov. Ni nam treba preiskavati, na kateri strani je krivica, na kateri

Digitized by Google

pravica...“ Pa „Popotnik“ sam pravzaprav pove, kje je krivica, kje pravica, nadaljujoč: „Glede tvarine je zapustil Tupetz v mnogem vže zastarel Herbatov zistem, katerega se je Lindner strogo držal. Vse hvale vredno je tudi, da se je oziral pisatelj glede na namen ljudske šole — nravno-nabožno vzgojevanje — tudi na dolžnosti človeške proti Bogu, o čemer Lindner ni povedal ničesar.“

No, to je pa vže nekaj! Z drugimi besedami: Lindner je bil Herbartovec; a ta filozofija je vže zastarela — zatorej je Lindner bil zaostal za napredkom našega veka, kar je pač čudno za „duševnega velikana“, kaker nam ga je slikal dr. Romih. Dr. Lindner je izključil iz svojega vzgojeslovja nrav i nabožnost, on ni pripoznal v človeku dolžnosti do Boga t. j. vzgoja po njegovih načelih ima biti brezbožna, ali brezverska, in ker tudi krščansvo je vera — biti mora nekrščanska ali protikrščanska. Da se Tupetz v „Erziehungslehre“ ozira na Boga in nravno-nabožno vzgojevanje, imenuje „Popotnik“ „vse hvale vredno“; da se torej Lindner na to ni oziral, obsojati mora isti „Popotnik“ kot vse graje redno. Nič drugače nismo mi pisali o Lindnerji!

Kako je pač dr. Romiku pri srcu, ko to bere v glasilu svoje „Zaveze“, v glasilu, v katerem smo še pred meseci brali Romihove panegirike na velekrščanstvo Lindnerjevo?! Da, v malo mesecih — kolik prevrat! „Popotniku“ pa in gospodom „zaveznikom“ iz srca čestitamo, da se ne sramujejo tako odločno obsojati na Lindnerji to, kar smo tudi mi pred vsem obsojali, ter potegniti se za verska, krščanska načela v odgoji, katera je Lindner — Romihov varovanec — popolnoma zatajil.

Ad perpetuam rei memoriam.

„Mi privoščimo svobodo tudi duhovniku. Služabnik cerkve, je a res tudi, da je državljan. Kot državljan ima javne dolžnosti, gredo mu torej tudi javne, politične pravice, katere naj izvršuje po svojem **najboljšem prepričanji.** Katoliški duhovnik je oznanjevalec vere Kristove, katera je dala nebeško zavetje pravici in resnici. Tudi v politiki je hrepeneti po pravici in resnici, to oboje je tudi duhovnik **poklican** zastopati v javnem življenji. To mora duhovniku priznati vsak pravični človek.“

Tako „Slovenski Narod“ št. 273, 1891. Škofje imajo pravico svojim duhovnikom za posamezne slučaje, dobe, kraje, iz vestnih razlogov omejiti ali pa razširiti izvrševanje duhovnikom kot državljanom pripadajočih političnih pravic. To je „Narod“ pozabil in ž njim od liberalizma oglodani katoličani. Zgoraj navedene stavke pa z veseljem podpišemo, le opozorili bi radi ad-

Digitized by Google

vokate ljubljanske, da bi jih ne pozabili. Doslednost je lepa čednost — posebno juristov in listov, ki hočejo (laudanda voluntas) biti zastopniki, glasila slovenskega — — razumništva, v katerem je poleg razuma tudi še vedno nekaj — spomina.

Dvajset nalog za slovenske dijake.

Naslednja vprašanja razpisujemo za gg. dijake na srednjih šolah. Hočemo jih s tem napeljati, da bi se vadili v mišljenji in zlaganji manjših sestavkov. Kdor bo eno ali drugo nalogo izdelal ter poslal nam jo v pregled, mu spis ocenimo in ga, ako se bo posebno odlikoval, na posebnem mestu priobčimo. Tudi bomo za boljše sestavke prisojevali manjše nagrade iz zaloga za mlade pisatelje. Spisi ni treba, da so obširni — zadoščujejo tri, štiri strani. Tudi bomo tistim dijakom, kateri nam spišejo kaj dobrega, list pošiljali brezplačno.

Kako se moramo učiti zgodovino?
Čemu se učimo zgodovino?
Kaker posamezni ljudje, tako imajo tudi celi narodi svoj poklic v zgodovini človeštva.
Pravi vzroki reformacije.
Katere ideje so vodile Aleksandra Velikega?
Zakaj so stari Rimljani zmagali svet?
Je res človek „mikrokosmos“?
Katera je prava ljubezen do domovine?
Čemu se učimo klasikov?
Čemu je lepa umetnost?
Koliko moč imajo ideje — naj se pokaže iz zgodovine.
Kdo je značajen?
Moč človeškega govora.
Star cilinder pripoveduje svojo zgodovino.
Zadoščuje, da umetnik le naravo posnema?
Moj prvi pogled na morje.
Misli in občutki o pogledu človeške črepinje.
Kakošno mora biti pravo prijateljstvo?
Razmerje mej umom in voljo.
Non multa, sed multum!

Zaupnica.

Prečastiti, veleučeni gospod doktor!

Iz vseh slovenskih vladikovin ste vže prejeli krasnih zaupnic, s kojimi Vas sobratje duhovni, odobravajoč Vaše moško, nevtrudno delovanje v obrambo največih svetinj slovenskega ljudstva, bodrijo k vstrajnosti pri spisavanju vrlega „Rimskega Katolika.“

Digitized by Google

Iz sosednje v večini slovanske Tržaške škofije niste do sedaj prejeli ko le jedno priznanje Vaših naporov. Toda ne mislite, da bi se duhovništvo Tržaške vladikovine ne vjemalo z Vašimi nazori.

Mi podpisani se v srcu radujemo, da je previdnost Božja zbudila junaškega boritelja, ki s neizproljivo logiko temeljito dokazuje resnico katoliških naukov, ter krepko pobija iz zaslepljene strasti izvirajoče zmote onega „razumništva“ slovenskega, ki mu je „absolutna narodnost“ najviši vzor.

Odločno obsojamo presukano zvijačnost Vaših nasprotnikov in grdobne napade slovenskih „naprednjakov“ (kali?) na „R. K.“ in na Vašo častito osebo.

Tolaži naj vedno Vas in nas resnični izrek Gospodov: Blagor Vam, kader Vas bodo kleli in preganjali, in vse hudo zoper vas lažnjivo govorili... veselite se“. (Mat. 5,12).

Brezmadežna Kraljica Marija naj v posebno varstvo prevzame Vaše plodonosno podjetje. Bog Vas živi!

Tomaj 8. decembra 1891.

Urban Golmajer, dekan.
Anton Petelin, kaplan.
Matija Sila, župnik.
Ivan Planinšek, župnik v pokoju.
Anton Kuhn, kaplan.
Josip Koman, župnik.
Fr. Cvejn, duh. pom.
Jož. Novak, župnik.
Jož. Skerl, vikar.
Fr. Tomšič, kaplan.
Ignacij Germ, župnik v p.

V podporo mladim pisateljem

so nadalje darovali:

Veleč. g.	F. M., župnik	for.	5
„ „	Andr. Brezovšček, župnik v Rihemberku	„	10
„ „	Jos. Kosec, kaplan v Cirknem	„	5
„ „	Jos. Pavletič, župnik v Renčah	„	3
„ „	Jos. Fabijan, kaplan pri Sv. Luciji	„	5
„ „	Karol Čigon, vikarij v Temnici	„	5
„ „	M. Vales, vikarij v Branici	„	2
„ „	župnik na Gorenjskem	„	10
„ „	župnik na Dolenjskem	„	5
I. F. iz	Rihemberka	„	2
Veleč. g.	L. I.	„	4

Digitized by Google

Internacijonalna slavnost

Jana Amosa Komenskega.

1. Komensky — kdo je. — 2. Njegovo slavljenje.

Jan Amos Komensky je moravski Čeh. Rodil se je 28 marcija l. 1592 blizu Ogerskega Broda na Moravskem. Po veri je bil češki brat, pozneje škof bratovske cerkve. Leta 1641 je bil pozvan v Anglijo od parlamenta samega. Leta 1642 občeval je z državnim švedskim kancelarjem Oxenstiernom. Leta 1650 ga je poklical na Ogersko, osnovat ljudsko šolo, knez Žiga Rakoci. Ni pa naš namen, da bi natančniše opisovali njegovo življenje. Bilo je življenje viharno, ker možka doba njegova pade ravno v čase tridesetletne vojske. Komensky je moral zapustiti domovino, izgubil je svoje premoženje in rokopise ter potikal se po raznih deželah.

Prijatelj in neprijatelj pripoznava, da je bil Komensky veleum. Njegove zasluge se pa ocenjajo in osvetljujejo posebno letos, ko se obhaja tristoletnica njegovega rojstva. Dovolj, da govorimo z učiteljskim „Popotnikom“ : „Komensky je „velikan učenosti, očak učiteljev, vstvaritelj denašnje pedagogike, in največi reformator učiteljski“. Vse podviza „z globokim spoštovanjem in neomejenim češčenjem .. oživit slavni spomin najslavnejšega svetovnega učenjaka, pedagoga, reformatorja šolstva, in človeka-trpina“. Tudi Rusi ga poznajo. „Pravitelstveni Věstnik“ v Petrogradu piše v „listku“ 17 jan. t. l. pod naslovom „Jan Komensky“ : „Komensky je ne le mej Slovani, ampak mej vsemi narodi jeden največih mož“. Omenja ga dalje kot pedagoga-reformatorja, filozofa, bogoslovca, pesnika českega; posebno pa povdarja njega čisto narodni slovanski čut . . .

Pa naj nihče ne misli, da se hočemo šaliti! Mi smo si oskrbeli raznih del Komenskega, in prebrali pazljivo marsi-

Digitized by Google

katero razpravo o njem: in mi odkrito, mi s spoštovanjem občudujemo njegovo temeljitost, zdravost in praktičnost njegovih pedagogičnih nazorov, njegovo globoko pobožnost pa neomejeno vdanost v Božjo voljo. In mi popolnoma pritrjujemo Gindely-u, pišočemu o Komenskega versko-filozofičnih knjigah, da bi bilo tu marsikaj tudi svetniku v čast . . .

Pred vsem pa je bil Komensky pedagog. Njegova pedagogična dela imajo občečloveško veljavnost, in so tudi vže preložena v jezike skoro vseh omikanih narodov; zatorej je tudi slavnost Komenskega občečloveška; pred njegovim imenom izgine narodnostna razlika. Ne le Češka, ampak tudi Nemška, tudi Anglija, in z Evropo Amerika ga hoče proslaviti.

Ker pa je bil Komensky Čeh, naravno, da se Češka s posebno navdušenostjo vdeležuje njegovega slavljenja. Ker smo pa Slovenci Čehom bratje in posebno slednjih časov z njimi v ožiši dotiki, kaj čuda, da je tudi pri nas slava Komenskega našla odmeva.

V prvi vrsti slavit Komenskega pedagoga so pa poklicani učitelji. In tej dolžnosti zadostiti hočejo tudi slovenski učitelji. To pa še na posebno časten način; ker, kaker beremo, mislijo se ga z „neomejenim češčenjem“ okleniti kot svojega očaka, kot svoje zvezde, kot vzora. In v večen spomin sedanje tristoletnice posvetiti se mu hoče po vzgledu českega učiteljstva tudi slovensko pridevši vsem učiteljskim društvom na Slovenskem pridevek „Komensky“....

Prav, vse prav, izvrstno . . .

3. Naši pomisleki o Komenskega slavljenji — pomisleki verski in domoljubni.

V dobi svobodne misli in svobodnega tiska naj se dovoli tudi nam, da svobodno izrazimo svoje pomisleke glede „neomejenega češčenja“, s katerim se velikega pedagoga oklepa česko in slovensko učiteljstvo.

Govorimo prvič z verskega t. j. s katoliškega stališča. To je naša dolžnost, naš poklic, kar kaže vže naslov našega lista. Kaker povdarjajo učitelji učiteljsko stališče, tako povdarjamo mi katoliško. Zdi se nam pa toliko potrebniše z

Digitized by Google

verskega stališča presojati vse stroke človeškega duševnega delovanja, ker vera tako globoko sega v človeško srce, da konečno določuje vse človeško mišljenje in teženje. Versko vprašanje je alfa in omega vsega duševnega življenja in gibanja v človeštvu. Sicer pa, kdor natančneje pozna spise Komenskega, se prepriča, da o njem se ne more niti misliti, ne da bi se govorilo tudi o njegovih verskih nazorih. Verski živelj v njegovih spisih prevladuje. In sam pravi na mnogih mestih, da njegov poklic ni toliko pedagogiški, ampak teologiški. „Po rodu sem Moravan, po jeziku Čeh, a po poklicu teolog".

Kaj pa nam je dalo povod, da smo začeli pri Komenskega — kaker se zdi čisto šolski ali pedagogični — tristoletni slavnosti nekoliko bliže motriti ravno versko stran? Priznati namreč moramo, da nismo od začetka namerjavali nadrobniše spuščati se v zadevo Komenskega tristoletnice; kar smo nedavno brali, da je brnski škof svoji duhovščini prepovedal kakersikoli vdeleževati se Komenskega slavnosti. Mislili smo si: ako od take strani dojde taka prepoved, v deželi, kjer je tekla zibel Komenskskega in kjer najbolj srca učiteljska gore. zanj — gotovo se to ni zgodilo brez tehtnih razlogov. In prepričali smo se, da je res tako.

Govorimo tedaj o Komenskem ne s pedagogiškega, ampak s katoliškega stališča; to pa smatramo tem bolj za potrebno, čim bolj vemo, kako se dandanes nasprotniki katoliške cerkve izkoriščajo vsake priložnosti, da odvračajo narode od katoličanstva in širijo mej ljudstvom protiverske nazore. To — trdimo — godi se tudi dandanes o priliki Jana Komenskega tristoletnice. Kaker povsod, tako tudi tukaj je vsplavalo versko vprašanje na površje; priča temu je celo katoliški (?!) „Obzor" pa voditelj českih učiteljev, Sokol, kateremu so sicer tudi slovenski ploskali o znani zloglasni resoluciji v Pragi; pa o obeh pozneje. Velikega pedagoga ime služiti ima le kot sredstvo za propagando proti katoliški cerkvi. To namerjajo skrivne sile, ki gibljejo in vodijo internacijonalno slavnost njegovo. Seveda s tem nočemo sumničiti posameznih slaviteljev českega pedagoga, najmanj pa iz učiteljskih krogov, ker le malo je izvoljenih, ki bi gledali za skrivnostne kulise — internacijonalne lože.

Digitized by Google

4. Komensky — češki brat. Komensky — husit. Njegovo narodnjaštvo!

Jan Amos Komensky ni bil katoličan, on je bil češki brat t. j. heretik. Kaker vsi heretiki, je tudi on črtil katoliško cerkev in rimskega papeža. Njegovo stališče nasproti cerkvi in papeštvu najbolje označimo s par citati iz njegovih spisov — iz njih naj se razvidi, česa si imamo katoliški Slovenci obetati, ako se resnično v srca naših učiteljev vcepi zgore omenjeno „neomejeno“ češčenje Komenskega.

„Tudi vas ne morem zabiti, vas mile sestre evangeljskega jedinstva; da, tudi tebe mati naša, iz katere smo izšli, ti cerkev rimska. Ti si mati nam bila, a spremenila si se nam v — **mačeho, v turico** (Auerkuh), ki svojim lastnim otrokom kri izsesavaš. Voščim ti, da bi se v starosti svoji spametovala, spokorila in šla iz Babilona svojih ostudnosti. Ako ti je sploh pomoči, priporočam ti svoj (t. j. sekte českih bratov) vzgled, ki sem idoč za svetlobo besede božje, z božjim vsmiljenjem šla iz teme tvojega malikovalstva . . . Sinom tvojim pa zapuščam kot dedino — pravico, da bi se puntali proti tebi, dokazali (tebi) svoji materi, da nisi njegova zakonska soproga . . . Ako se pa ne spokoriš in povrnivši se k njihovemu (t. j. sekte českih bratov) očetu ne potolažiš svojih sinov, naročam kraljem zemlje, koji so te do sedaj na hrbtu nosili, da naj te kaker nečistnico v ognji sežgo“.[1])

Pa kako zna obrekovati rimskega papeža! „Papež za denarje daje za neko bodočo dobo (10—100 let) odpustke t. j. svobodo grešiti“ — „Papež za penize, na bodoucí jaky čas (10—100 let) odpustky, to jest volnost hrešiti, podava“.[2])

Menimo pač, da te besede hranijo ves strup, ki so ga Luter in drugi heretiki 16. stoletja izbruhali nad katoliško cerkev in rimskega papeža.

Isto sovraštvo razodeva Komensky v svojih spisih proti

[1]) Lux ex tenebris.
[2]) Lux ex tenebris.

Digitized by Google

— Avstriji; in to bodi tudi šolskim oblastvom v opomin, da mejnarodno slavljenje Komenskega more biti le na kvar avstrijskemu patrijotičnemu čustvu. V ravno navedenem spisu pravi:

„Zver, katera to nečistnico (katoliško cerkev) na hrbtu nese, je rimsko cesarstvo, posebno vladajoča hiša avstrijska“ (dinastija habsburška.)

„Radi teh razmer nastanejo vojske, in konec teh vojsk bode: pogin papeštva in hiše habsburške“.

„V dosego tega božjega (!) dela se zedinijo vsi narodi, in sicer z nečuveno hitrostjo . . . Turci in Tartari pridejo pomagat . . V plačilo dobe luč evangelija“. . .

Res, lepo bo gojila naša ljudska šola avstrijski čut, ako se naše učiteljstvo navzame iz Komenskega teh veleizdajskih, protiavstrijskih nazorov! In prav v tem zmislu — protikatoliškem, protiavstrijskem — namerjajo nemški protestanti letos izkoristiti slavnost Komenskega. Hermann Tiemann: „J. A. Comenius, Braunschweig 1892“ piše: „Jaz ne morem Komenskega pedagoga nikaker ločiti od Komenskega protestanta. Naj se zove to moje stališče strankarsko — konfesijonalno, a vender se ga hočem držati. S ponosom ga smemo mi **nemški protestantje** smatrati za svojega v celem pomenu besede. Komensky je vkljub českemu rodu in českemu imenu **mislil in delal nemški.**“ Pohunek dodava: Nemci, celo iz „rajha“ hočejo letos sijajno proslavljati Komenskega, dasi sicer Čehe smrtno sovražijo. Zakaj? Da bi s tem oživili protestanski živelj v Avstriji: proti Rimu, a posredno tudi proti Avstriji. Drugače se navdušenje Nemcev za Komenskega ne more razlagati. Avstrijski, slovenski učitelji, ali mislite še Komenskega „neomejeno“ slaviti? Pač niste premislili, kaj pomeni „neomejeno“ čestiti pedagoga, ki s tako slovesnim, preroškim glasom pridiga vojsko proti tisti Avstriji, katera vam daje kruha in vam v odgojo izroča svoj najdraži zaklad, svoj up, svojo bodočnost — mladino!

Pa čemu bi še dalje navajali mest? Da Komensky ni mogel katoliško cerkev in Avstrijo nego le črtiti, je razvidno vže iz tega, ker je bil z dušo in srcem „českí brat“. „On je bil ves ud „bratrske jednote“, ki se je od Rima popol-

Digitized by Google

noma ločila . . . a vkljubu temu pasivnemu odporu svojemu proti katoliški cerkvi ni nehal biti kristijan" — tako označujejo „Narodny Listi" v kratkih besedah Komenskega kot heretika razmerje nasproti katoliški cerkvi.

V českem bratstvu se je ohranilo in nadalje gojilo husitstvo z vsemi svojimi revolucijonarnimi, i cerkveni i državni red rušečimi nauki. Temeljna mej temi nauki je pa teza o nevidni, notranji cerkvi. Da bi kdo ne mislil, kaker bi mi tu svojevoljno modrovali, naj govorita o tej točki Pypin in Spasovič: „V tem idealu (ideal notranjih kristijanov) Komenskega ni težko spoznati nazore o prakrščanstvu in temeljnih pravilih českih bratov. Notranje kristijane, in take si je Komensky želel brate in sploh vse kristijane . . . Delovanje Komenskega je zadnji rezultat husitskega gibanja".[1])

Kot husit pa kot češki brat, je bil Komensky, če tudi le nevede, sovražnik ne le katoliške cerkve in Avstrije, ampak i češke narodnosti. Češka narodnost se ohrani le v Avstriji in v katolicizmu. Ko bi bili Čehi politično pripadli Nemčiji, ali pa versko pridružili se protestantom, bi ne bilo sedaj o češki narodnosti ne duha ne sluha. Komensky, sploh češki bratje, pa so se vedno trudili, da bi prišli pod žezlo — nemških protestantov. Zgodovina priča. Češki bratje so skušali, koj ko je Luter nastopil, se združiti z Nemčijo politično in versko. V to svrho so Lutru poslali poslancev leta 1522, isto tako leta 1524. Da, leta 1530 in 1538 je Luter sam izdal apologijo českih bratov z lastnim predgovorom. Zadnjikrat so se pogajali ž njim češki bratje leta 1536 in 1542. Leta 1542 o slovesu jim je stisnil roke „v nerazrušljivo zvezo". To zvezo so češki bratje tudi vestno izvrševali. Leta 1546, pozvani od Ferdinanda, svojega kralja pomagat cesarju svojemu Karolu V. proti šmalkaldski zvezi niso vbogali. Pač pa so protestanske nemške pamflete, naperjene proti cesarju in kat. cerkvi pridno prestavljali, in Boga molili, da bi sovražniki cesarjevi zmagali. Češki bratje so bili, ki so zakonitega kralja svojega Ferdinanda II. odvrgli in si izvolili tujega kne-

[1]) Istor. slav. lit. II.

Digitized by Google

za za kralja — Nemca Friderika, moža protestanta, moža neveščega českega jezika. Ako bi bili zmagali češki bratje, bi sedanja lepa, slovanska Češka bila sedaj — nemška, protestanska pokrajina. Tako piše Brynych (J. A. Komensky str. 30), da čisto češke vasi, ko so se poluteranile, so se v onih časih vže v tridesetih letih ponemčevale, kajti protestanska cerkev je vvajala v šole in v cerkev le nemščino! Da, Češka dežela bi bila, ako bi se bilo vršilo vse po nazorih jedinih (?) narodnjakov, čeških bratov in Komenskega — **turška provincija**. Onno Kopp priča, da od čeških bratov izvoljeni kralj, protestant, Nemec Friderik, je obljubil sultanu davek plačevati, ako mu pomore do českega prestola. In tega Friderika največi pristaš je bil — Komensky, in ga je vedno nagovarjal, da naj vstraja v boji proti zakoniti dinastiji avstrijski.

Še enkrat: Komensky je husit — kaj pa pomenja husitstvo za cerkev in državo ter še posebno za Avstrijo, kaj pomenja za čestvo, ve vsakdo, ki ume verska in filozofična načela vpotrebljati na življenje narodov; sicer dovolj nekoliko natančniše poznati zgodovino husitstva in vojsk, ki so se iz njega shomotale.

5. Jan Amos Komensky — apostelj masonstva.

„Ganz folgerichtig waren es die Freimaurer, welche die Ideen des Comenius über die Weltverbesserung zu den ihrigen machten. Wie Krause nachweist, hat die grosse Londoner Loge im Jahre 1717 aus den Schriften des Comenius ihre Artikel gezogen, welche durch die 2500 Freimaurerlogen ihren geräuschlosen Weltgang gemacht haben“.

„Die grosse Freimaurerloge in London macht seine (des Comenius) Ideen zur Grundlage ihrer Satzungen, sie, die für den ganzen Erdkreis berechnet ist“.

Dr. Lindner: „J. A. Comenius Grosse Unterrichtslehre.“

Mi smo navlašč temu odstavku na glavo postavili navedene stavke iz Lindnerja, ker ko bi se mi predrznili samoblastno kaj takega trditi o Komenskem, bi se nam brezdvomno očitalo, da smo črnogledni, da pretiravamo. A Lindner je v naših učiteljskih krogih prva, nezmotljiva avktori-

Digitized by Google

teta, zatorej mu bodo gotovo verjeli tudi učitelji; tem bolj, ker se pač ni bati, da bi tudi pri Lindnerji znala nahajati se pretiravanja v smislu nazorov, katere zastopa „Rimski Katolik“. Lindner, tako pišoč, je bil pač odkritosrčen, gotovo še preveč za svoje „katoliške“ častivce in občudovavce. A mi smo mu za to nad vse hvaležni, ker s tem je izgovoril o Komenskem sodbo, katero bi bili mi našim optimistom in tudi-katoličanom brezvspešno vtemeljevali, in se vrhu tega gotovo na vse strani — zamerili!

Da, tako je: Komensky je veliki apostelj modernega ložinega framasonstva. Pričenši tedaj od te Lindnerjeve izjave hočemo točko za točko iz Komenskega spisov dokazati, da je on v načelu vse učil, kar masonstvo izpoveda in dejanski izvršuje. Iz tega pa naj se tudi sprevidi, kam prav za prav dosledno pelje „neomejeno“ češčenje českega pedagoga — Komenskega.

Masonstvo se po svojem teženji označuje bolj negativno, razdejavno; obrača se pred vsem na to, da bi rušilo obstoječe cerkvene, državne in socijalne razmere. Naš družbinski red pa sloni na podlagi pozitivnega krščanstva, zatorej skuša loža to podlago spodriniti z razširjanjem skeptičnega racijonalizma. Ker se pa pozitivnost krščanstva najstrože in najkonkretniše izraža v katoliški cerkvi, se ost ložinega delovanja pred vsem in skoro edino obrača proti nji. Da Komensky ni bil prijatelj katoliški cerkvi in papeštvu, smo dokazali vže zgorej; in to je pač naravno, saj bil je heretik in celo heretiški škof.

Ono, po čemer se katoličtvo bistveno razlikuje od akatoličtva, je princip cerkvene avktoritete: katoličani smo le, v kolikor verujemo, in ker verujemo, kar nas sv. cerkev uči. Principu avktoritete heretiki nasproti postavljajo neomejeno prostost subjektivnega naziranja v verskih rečeh. In ta je tudi princip, katerega se drži loža: ona prepušča vsakateremu, naj misli o Bogu in verskih rečeh, kaker mu ljubo. Seveda samo katoliško ne! Vpor proti učeči cerkveni avktoriteti ter neomejena prostost subjektivnosti je tudi v husitstvu glavni znak. Ni res, da je Luter prvi proglasil princip subjektivizma za najviši v verskih vprašanjih: to je pred njim storil vže Hus, a za Husom je kot dedič njegovega

Digitized by Google

duha Komensky ta princip dalje razvil; Hus in Komensky sta nerazdružljiva. Poslušajmo le, kako pišejo znani praški „Národní listy“ št. 37. t. l. v članku: „Světova oslava našeho Komenskéko“: „Večno slavo nam je dal mister Hus, večno življenje nam je dal Komensky . . . Čeh je prvi se upal v boj spustiti skoro s celim svetom za svobodo raziskavanja, za svobodo prepričanja . . . V Kostnici je prvi plamen zaplopolal . . . Vže je imel poginiti češki lev, in glej, prikaže se velečastna postava novega osvoboditelja: postava češkega brata — Jana Amosa Komenskega. Mož najpoštenejše duše in najjasnišega duha . . .“

Učivna avktoriteta sv. cerkve se katoličanom konkretno javlja v verskih dogmah, katere jim je brezpogojno sprejeti; obseg vseh dogem imenuje se verski simbol; v tem se izraža veroizpovedanje dotične cerkve; simbol prav za prav veže posamezne ljudi v družbo, ki se imenuje cerkev. Kdor zameta učivno avktoriteto, zavreči mora tudi dogmo in vsak simbol; dosledno mora tudi obsojati vsako na podlagi verskega simbola ali pozitivnega veroizpovedanja osnovano cerkev ali sekto. To je storil Komensky. Leta 1645 je imel biti v Tornu verski pogovor mej raznimi krščanskimi veroizpovedovalci, da bi se, ako mogoče, spravili. Ko so pa luterani sklenili tja poslati kot svoja zastopnika dva stroga luterana, je pisal: „O da bi vse sekte sè svojimi povspeševalci in zaščitniki vred poginile! Le Kristusu sem se zaobljubil . . . on ne pozna nobene sekte, ampak jih sovraži — on je dal svojim mir in vzajemno ljubezen“.[1]) V istem zmislu je Komensky pisal tudi sultanu samemu.[2])

In prav v tem, kaker meni dr. Lindner, obstoji največa zasluga Komenskega: povspevši se nad verske različnosti svojega časa, odpiral je človeštvu v českem bratstvu vir prave, žive nabožnosti: „Comenius, mit seiner religiösen Überzeugung **zwischen** die confessionelen Gegensätzen seiner Zeit, zwischen Katholicismus und Protestantismus hingestellt, konnte nur in dem oberpriesterlichen Ver-

[1]) Lindner Pädag. Klassiker I. B. XLVI.
[2]) Lindner l. c. LXXII.

Digitized by Google

hältnisse zu seiner Brüdergemeinde jenen Anhalt finden, ohne welchen religiöse Gefühle nicht leben können".[1])

V smislu Komenskega nazorov bi morala tedaj vsaka cerkev ali sekta iz svojega katekizma izbrisati tiste točke, po katerih se razlikuje od drugih. Temeljno načelo Komenskega krščanstva je verstveno-teoretična tolerancija, indiferentnost. Leta 1575 so se češki bratje hoteli zjediniti s kalvinisti in luterani. Da bi se to zgodilo, so češki bratje sestavili tako veroizpovedanje, da so vsi lahko podpisali brez pomisleka, kajti izpustili so vse one nauke, v kojih so se mej seboj ločili. O tem dejanji čeških bratov se Komensky izraža: „Ta njihova krščanska zmernost in previdnost ni le njim hasnila, ampak vgajala je mnogim velikim možem na Nemškem in drugod". (J. A. Comenii fratrum Bohemorum historia. Editio Buddei, Aalae 1702. 4.)

Komensky je tedaj namerjaval združenje vseh kristijanov — katolikov in akatolikov — s pogojem, da se združenju na ljubo vsak odpove — svoji veri. Da spet kdo ne misli, češ, da obrekujemo, naj govori temeljitiši poznavatelj Komenskega, v teh vprašanjih nesumljivi dr. Lindner: „Comenius steht mit seinen religiösen Überzeugungen auf **streng christlichem,** jedoch keineswegs **kirchlichem** Boden . . . . . Comenius klebt mit seiner religiösen Weltanschauung keineswegs an **starren confessionellen Banden;** er will im Bewusstsein seiner Friedenssendung **diese mittelalterlichen erstarrten Bande sprengen** und aus Katholiken, Lutheranern, Calvinern, Christen; ja aus Christen Juden und Türken . . . — **Menschen** machen . . ."

Toda z zadnjimi besedami smo vže za dve točki dalje segli, nego smo namerjali z navedenim citatom.

Da, Komenskega krščanstva spravljivost je šla še dalje, nego da bi zedinjala v eno vero le kristijane, ampak ona je hotela obseči celo — nekristijane, ona je dosledno dospela do — čiste človečnosti, v kateri obstoji bistvo framasonskega krščanstva. V to je Komensky celo izumel nekako posebno versko filozofijo, tako zvano pansofijo. Ne da

[1]) Lindner l. c. LXXIII.

Digitized by Google

bi za zdaj obširniše govorili o Komenskega „pansofiji“, ker pridržimo si to za drug pot — poslušajmo spet dr. Lindnerja, kako on z besedami Komenskega samega razlaga bistvo in smisel „pansofije“. Piše: „V pansofističnem delu se imajo vsi, ki so o nabožnosti, nravstvenosti, o vedah in umetnijah pisali (brez ozira, je li kdo kristijan ali muhamedanec, žid ali pogan, Pitagorejec, akademik, stojik, esejec, Grk, Rimljan, star ali nov, doktor ali rabin, vsaka cerkev, sinoda, cerkvena skupina) vsi — pravim — se imajo povabiti in poslušati, kaj dobrega prineso“.[1]) Ako še kaj razumemo, pomeni to isto kar: kristijan, muhamedanec, žid, pogan, vsaka vera, vsaka cerkev se ima odpovedati vsemu, kar ima posebnega, po čemer se od drugih razlikuje, ter tako se ima iz vseh verstev in filozofičnih sestav ena sama, vseskupna, vse obsegajoča vera ali modrost (pansofija), v kateri izgubi svoj individualni obstanek kristijan, žid, pogan itd.

To je tedaj očiten prehod od vsake pozitivne vere k temu, kar je občečloveško, recimo: k čisti človečnosti. Zatorej pomenijo navedene besede, v katerih izraža Komensky sam bistvo svoje pansofije, isto, kar mason brat dr. M. G. Conrad sanja o prihodni idealni dobi masonstva: „Ja, nach dem christlichen Weltalter . . . mit seinen theologisch alleinseligmachenden Haderanstalten der Confessionskirchen . . mit dem gotteslästerlichen Fluchcodex des heiligen Syllabuspapstes — wird anbrechen das Weltalter des reinen Menschenthums, wo der Protestant, der Katholik, der Christ, der Jud nichts mehr gilt, wo Muhamed und Buddha, der dogmatische Christus und der unfehlbare Papst überwundene Auktoritäten sind, und wo in der Arbeit, in Wissenschaft und Kunst nur Ein Gedanke seinen höchsten Ausdruck und seine reinste Verklärung sucht: der menschliche“.

Sicer pa, dasi se v pansofiji tako očitno izraža čista človečnost, jo Komensky vender krsti za — krščansko, radi česar mu Lindner očita nedoslednost, češ, kako je mogel od načrta vseobčne znanosti, ki je osnovana na čisto človeški podlagi, prestopiti v tempelj „krščanske“ pansofije.

[1]) L. c. XXXIV.

Digitized by Google

Pa nevede je Komensky tudi v tem predhodnik bratom masonom; saj tudi oni, dasi izpovedajo evangelij čiste človečnosti, povdarjajo vender vedno, da masonstvo je po jedru pravo krščanstvo; seveda je mej njimi in Komenskim velika razlika: v tem ko je on resno mislil ohraniti pravo, pozitivno krščanstvo, rabijo masoni besedo „krščanstvo“ le kot slepilo kratkovidnežem, da ž njo tem laže zakrivajo svoje protikrščanske nakane. To je taktika posebno nemških masonov. Tako zvana eklektična prostozidarska zaveza, „eklektischer Freimaurerbund“, je l. 1781 v svoje statute izrečno sprejela „die Aufrechthaltung der christlichen Religion“. Pa tudi Lindner sam, akoravno se toliko ogreva za čisto človečnost, hoče vender biti „kristijan“, na brezštevilnih mestih ponavljaje, da smoter vzgoje mora biti nekaljeno krščanstvo, ki je pa le mogoče — brez cerkvenosti!

Seveda si framasoni, in z njimi Lindner, pravo krščanstvo razlagajo po svoje t. j. iz pozitivne krščanske vsebine izberejo le tisto, kar bolje vgaja njim. Za krščanstvo označivna je pa posebno zapoved o ljubezni, katero je prav za prav Jezus Kristus prinesel na svet. In prav ta je, ljubezen, katero masoni iz evangelija iztikajo in edino povdarjajo, češ, v njej obstoji vse krščanstvo. Ljubezen je poleg človečnosti temeljna točka masonskega krščanstva.

In te ljubezni, ljubezni, ki ne poganja káli iz čeznaravne, kristijanske vere, tedaj ljubezni naravne, čisto človeške apostelj bil je Komensky. V spisu „Unum necessarium“ piše: „Za brate svoje smatram vse, ki ime Kristusovo kličejo, svoje brate imenujem, ki so iste krvi, vse potomstvo Adamovo, vse, ki bivajo po širni zemlji“. Da ne bomo vgibali o pravem pomenu teh besed, poslušajmo razlago, ki nam jo o njih podaje dr. Lindner: „Krščanstvo Komenskega je krščanstvo vzajemne strpnosti v verskih rečeh in vseobčega zjedinjenja v duhu delavne ljubezni. Krščanstvo, koje se od le teoretičnega krščanstva **naših dni tako blagotvorno odlikuje** — ni imelo imeti bodočnosti. Spravno poslanstvo Komenskega, različna krščanska veroizpovedanja v duhu **krščanske ljubezni** združiti . . .

Digitized by Google

imelo je ostati le — lep ideal. Ime krščanstva se je imelo dalje vzdrževati le v obliki konfesiojonalizma".

Isto uči Komenski na drugem mestu: „Naša naloga je vzgajati praktične, a ne teoretične kristijane".[1]) K tem besedam zopet avtentična razlaga Lindnerjeva: „To krščanstvo je ono, katerega udje so prejeli ognjeni krst svetega duha ljubezni, in katerih najviša dogma je ljubezen Kristusova. Krog izpovedovalcev tega krščanstva gotovo ni v nikakem razmerji s številom teoretičnih kristijanov".[2])

Po pravici tedaj vprašamo: kaj pač izpovedajo, kaj visoko čislajo masoni, kar bi se ali očitno ali skrito ne nahajalo zapisano v brezštevilnih delih Komenskega?[3]) Masoni obsojajo vojsko kot nezakonito — Komensky jo isto tako preklinja kot na sebi slabo, v katerikoli namen bi se imeli ljudje vojskovati. V socijalnem življenji težijo masoni po zenačenji vseh ljudi in stanov, njih ideal je skrajna demokracija in komunizem. In tudi v tem je njih učitelj Komensky, kateri v svojih spisih kaže povsod na apostolsko dobo prvih kristijanov, češ, po onem idealu bi tudi mej sedanjimi kristijani ne smelo biti nikake razlike niti v imetji, niti po stanu, niti po dostojanstvu. Vsi enaki! — edina dostojnost, katera pristoja vsem brez razlike, izraža se v nazivu „kristijan"! In ker se „kristijan" istoveti s „človekom" — evo vam v Komenskega nazorih seme poznejšega socijalizma in komunizma!

Da, bratje ložini nimajo tako slabe pameti, da bi ne vedeli, zakaj so šli v dela „českega brata" husita iskat temeljnih točk svojemu poslopju. Komenskega nazore, Komenskega skrivne težnje so znali dostojno in vseobsežno ceniti le bratje masoni; Komenskega „pansofija" in „panergezija" našli sti le po loži pristne oblike in aplikacije na

[1]) Didact. magn. XXIV. 22.
[2]) L. cit. 303.
[3]) Fr. Pohunek piše v svojem „Vychovatel" 1892. str. 125: „Ali je Komensky bil mason, jaz sam do sedaj ne vem. A mnogi njegovi slavitelji dokazujejo, da je bil formalno vsprejet. Bodi, kaker hoče: faktum je, da se nazori in težnje Komenskega posebno v „panergeziji" popolnoma vjemajo z nazori tedanjih angleških masonov in nasprotno je tudi Komensky vplival na masone, ker se mnogo njegovih nazorov vzeli za svoje. Tako trde protestantje Seyffarth, dr. Lösche, Ziegler."

Digitized by Google

življenje. Velika druhal ga ni razumela — tako visoko je stal nad človeštvom! — še le loža ga je povzdignila na mesto, ki pristoja preroditelju vesoljnega človeštva: to je sodba Romihovega „kristijana“ Lindnerja. In res, skoro ne moremo primerniše skleniti tega poglavja, nego da je zapečatimo s panegirikom, ki ga za naše gospode učiteljske „zaveznike“ nezmotljivi dr. Lindner v svetem ognji prepeva masonskemu geniju Komenskega: „Das, was die obige Schrift (Panergesia) so bedeutsam macht, ist die seltene, von einem kirchlichen Oberhaupte vielleicht zum erstenmale gepredigte und erst von unserer Zeit vollständig gewürdigte Erhebung über die Besonderheiten des philosophischen, kirchlichen und politischen Parteiinteresses. Nur in der Form eines Geheimbundes konnten sich Menschen, und dies schon seit uralter Zeit, zu der Höhe der Lebensanschauung emporschwingen, um sich **als Freimaurer** im Geiste von der grossen, sie nicht verstehenden Menge abzusondern, und sich eben dadurch gegen Missverständnis und Hass zu schützen. **Ganz folgerichtig waren es daher die Freimaurer, welche die Ideen des Comenius** über die Weltverbesserung zu den ihrigen machten. Wie Krause nachweist, hat die grosse Londoner Loge im Jahre 1717 aus den Schriften des Comenius ihre Artikel gezogen, welche durch die 2500 Freimaurerlogen ihren geräuschlosen Weltgang gemacht haben“.[1])

Mi tem besedam nimamo dodati ničesar. Mi bi le vprašali slovenske gospode učitelje: ali resno mislijo tudi na Slovenskem slaviti tristoletni spomin Komenskega?!

Odgovorili nam bodo najbrže: Mi hočemo slaviti le velikega pedagoga, stvaritelja naše šole. — Prav: govorili bomo tudi o tem.

Dr. Mahnič.

[1]) L. c. LXXIX.

Digitized by Google

Slovenski katoliški shod.

Odkar je zadnji pot izišel naš list, došla nam je iz Ljubljane vest, da se tam snuje za letošnjo jesen prvi slovenski katoliški shod. Ne mogli bi lehko povedati, s kolikim veseljem nas je navdala ta novica. Katoliškega shoda smo vže dolgo željno pričakovali, tudi smo v ta namen v svojem listu vže marsikatero gorko besedo spregovorili: zatorej se pa zdaj, ko vidimo, da se imajo naše želje vresničiti, iz vsega srca radujemo ter čestitamo vrlim, nevstrašnim prvoboriteljem katoliške misli, kateri nas vabijo v središče slovenske domovine, da tam glasno in odločno, zavestno in ponosno izpovedamo svojo katoliško vero, za katero so naši očetje dvesto let krvaveli v turških bojih, katera edina je slovenskemu imenu priborila častno mesto v zgodovini človeštva. S tem odločnim korakom stopila je Ljubljana na čelo katoliškemu gibanju mej Slovenci, kaker je tudi naravno in spodobno: iz središča mora izhajati gibanje, luč in gorkota. Razume se pa samo ob sebi, da s tem ne namerjavamo Slovenci ločiti se od svojih katoliških bratov sosedov, s katerimi nad tisoč let skupno živimo ob slovenski periferiji; naše shajanje je shajanje v imenu katoliškem, ter prepričani smo, da čim bolj se damo prešiniti od katoliške misli, tem bolj se v nas ojači tudi čut krščanskega mejnarodnega pobratimstva. Da, čim svetejša bo avstrijskim narodom katoliška ideja, tem živejša bode v njih tudi zavest celokupnosti, tem tesniši vez bratovske ljubezni.

V našem veku je mogočno zavplivala narodnostna ideja, katera, ako se pokori nespremenljivim zakonom božjega prava, ne le ni slaba, ampak dobra, ampak vzvišena. Narodnostni čut obudil se je tudi v nas: v zadnjih desetletjih smo si vstvarili lastno slovstvo, na narodni podlagi razvijati se je začelo naše društveno življenje, naše šolstvo, na isti podlagi se je poklicala v življenje marsikatera kulturna naprava. Naravno pa, da je naše narodno življenje moralo stopiti v nekako razmerje z vero, katere vesoljnemu, vse za-

Digitized by Google

segajočemu vplivu se sploh ne more odtegniti nič, kar človek misli in čini. Konstatovati pa moramo fakt, da se je v naše narodno življenje zasejalo seme modernega liberalizma, in da se je to seme dolgo, le predolgo, ne da bi kdo vgovarjal, mirno gojilo, dokler ni zraslo v mogočno drevo — slovenskega liberalstva. A to liberalstvo je dandanes mej nami protikrščanska velesila.

Na boj proti tej velesili moramo zavedni katoličani združiti svoje moči. Res sicer, da smo v slovstvenem delovanji zadnjih let vže precej koncentrirali duševne sile. Imamo izvrstno pisani katoliški političen dnevnik, imamo za mladino vrlo vrejevan, leposloven ilustrovan list, imamo slednjič — naj se nam odpusti, da omenjamo tudi svojo malenkost — imamo v „R. Katoliku“ nekako glasilo slovenskega katoliškega razumništva — a ni še zadosti; ne le pisana, ampak tudi živa beseda mora nas ediniti, obujati, užigati. Da bo pa to mogoče, moramo se od časa do časa shajati, da se vidimo in spoznamo, da si v prijateljskem pogovoru razodenemo svoje misli in želje.

Beseda božja je v začetku vesolni kaos vredila ter preobličila ga v svetovno harmonijo — tako čudotvorno moč ima tudi živa beseda katoliškega prepričanja, katera se je užgala ob luči včlovečene Besede večnega Očeta. Ta je tista svitla beseda, ki je razgnala duševno temo iz človeštva, nepremagljiva beseda, ki si je vpokorila narode in iz kaosa človeških zmot in greha vstvarila čudovito kraljestvo resnice in svetosti, kraljestvo, ki se imenuje katoliška cerkev. Ta beseda se ni postarala, ona je kaker Bog, iz katerega izvira, večno mlada. Tudi v devetnajstem stoletji je sposobna včinjati ista čuda kaker v apostoljski dobi — da ji le odpremo pot v življenje, da ji le pripomoremo do priznanja. V naših srcih ta beseda sicer živi, še vlada v krogih privatnega življenja, in pač smemo trditi, da je malo slovenskih družin, kjer bi ne bila Kristusova beseda, beseda vere, najviši zakon; toda življenje človeško ima mimo privatne še drugo stran — javno. In ta stran je v našem veku prevažna, odločivna tudi za našo družinsko in zasebno srečo. Vsled velike revolucije je težišče človeškega delovanja iz zasebnih krogov prešlo na javne. V javnosti se določuje o

Digitized by Google

vsem, kar zadeva gmotni in duševni blagor narodov. Postave, ki se v javnih zbornicah posvetujejo in sklepajo, segajo ne le v družinski krog, ampak tudi globoko noter v svetišče vesti. Prevelike važnosti javnega delovanja nismo znali katoličani dostojno ceniti, zatorej so nas sovražne sile povsod potisnile iz javnosti. Kaker bi Kristusova postava obsegala le eno plat človeškega življenja in ne obeh t. j. zasebne in javne!! Pa revolucija nas je izučila — seveda nas je to stalo britkih skušenj. A ista revolucija nam je tudi orožje v roke dala, s katerim naj si nazaj priborimo, kar smo v javnosti izgubili. To orožje je javna beseda t. j. beseda, ki se oglaša ne le pred verniki v cerkvi, ampak tudi zunaj cerkve, pred verniki kot državljani. In ker si država osvaja pravico segati v našo vest, v naše najsvetejše verske in družinske zadeve, nam javna beseda omogočuje državo postavnim potom potisniti z mesta, katero je krivično zasela, ter priboriti si spet svobodo vesti, svobodo verskega in družinskega življenja. Od zdolej navzgor mora začeti krščansko socijalno prerojevanje — to pa postavno, brez revolucije. Prav: ker nam postava daje pravico shajati se in javno govoriti, shajajmo se in javno povzdigujmo glas! Zahteve, ki se javno izjavljajo, se tudi javno slišijo. V nas samih pa obuja javno razpravljanje katoliških koristi zanimanje za javno delovanje, za javni boj, ono odjemlje katoličanom prirojeno boječnost, obuja v duhovih zavest in čut celoskupnosti in katoliškega bratimstva, nasproti sovražnikom pa je slovesen protest proti njih javnim napadom na vero in sv. cerkev.

Skratka: mi smatramo katoliški shod kot prvi korak, da se v nas obudi zavest katoliškega naroda, ponos katoliškega imena, da se naše moči združijo in organizujejo za javno, skupno postopanje na podlagi večnih katoliških načel.

Zatorej posvetimo, kaker vedno, tako tudi odslej „katoliškemu shodu“ v Ljubljani posebno pozornost in mu spet odpremo v svojem listu posebno rubriko, kaker smo vže storili v prvem in drugem letniku. Kdor bi hotel pod to

Digitized by Google

rubriko izraziti svoje želje ali razviti svoje nazore, mu radovoljno prepustimo prostor.

Koj v naslednjem smo vvrstili prezanimivo razpravo, ki nam jo je v ta namen izročil naš sotrudnik in dragi prijatelj.

Leonina,

vtemeljena na Dunaji 24. januvarija 1892.

Učeni možje, ki so zadnjič sešli se na Dunaji iz vseh kronovin katoliške Avstrije, izrekli so vže davno gotovo misel, da naj se osnuje v Avstriji učeno društvo po vzgledu nemške „Görres-Gesellschaft“. Kar so tam skoraj na tihem zamislili, gotovili so poldrugo leto in delo slovesno dovršili dne 24. januvarija 1892. Zdaj ve vesoljni svet, da imamo v Avstriji katoliško učeno društvo, izvedel je pa tudi prijatelj in neprijatelj, da do sih dob podobnega društva v Avstriji bilo ni. Čudno res, kako smo mogli tako dolgo časa prebiti brez njega! Avstrija sicer in nje raznojezični narodje imajo mnogo književnih in učenih društev, katerim je po pravilih skrbeti za prosveto in temeljito znanost. Toda o njih vemo: ali da niso učena društva ali pa da niso načelno krščanska: društva čisto narodna in znanstvena.

Vsa državna in poludržavna učena društva, katero koli jim bodi ime, ne morejo se nazivati krščanska, ker slone na zlaganem, če prav vzakonjenem načelu, ki slove: „Znanost in nje nauk sta svododna“, ali kar se pravi: nezavisna od naukov sv. cerkve, kaker sta po pravici nezavisna od židovske kabalistike. Bilo je sicer znanosti svobodno misliti in pisati prav po krščanski, ali žal, da tega ni storila. Svojevoljno razjarmljena znanost obrnila je kopje proti svoji modri ravnateljici poslani jej z nebes. V učenih društvih, v znanstvenih zavodih dozorela so najprej nekrščanska načela, od koder so potlej polagoma prišla v politiko in v zakonike, v narodno gospodarstvo in vse javno življenje. Od tam so nam razposlali toliko nekrščanskih učenih knjig, iz katerih zopet zajemljejo pisatelji in pisači, ki pravijo, da pišejo ljudstvu priprostemu.

Ni bilo lepo, da so krščanski učeni možje tako dolgo čakali, predno so se dogovorili na skupen odpor proti brezverski znanosti. Toliko več hvale zaslužijo od nas zdaj, ko nam razpo-

Digitized by Google

šiljajo pravila krščanskega učenega društva, ki se glasijo od začetka tako:

Leonina (Leogesellschaft) je znanstveno društvo, ki se politike ne dotika, kateremu pa je namen:

§. 1.

a) združiti in vzajemno pobujati vse krščanski misleče učenjake v Avstriji na zložno negovanje znanosti,

b) odiskati prijatelje krščanske književnosti v Avstriji, oživljati in zagotovljati njih sodelovanje in primerno podpiranje znanstva.

V ta namen služijo društvu:

a) redno ponovljeni shodi krščanskih učenjakov in prijateljev učenosti na razbor znanstvenih vprašanj in živahno vzajemnost članov;

b) vsakovrstna znanstvena početja;

c) nagrade razpisane razpravam znanstvene vsebine;

d) znanstvena predavanja;

e) razširjanje knjig in spisov o znanstvenih tvarinah.

§. 2.

Leonina ima člane:

a) častne;

b) vstanovnike ali pospeševatelje;

c) prave člane;

d) sotrudnike ali prijatelje.

Pravi člani morejó biti samo oni krščanski možje, ki so dovršili visoke šole ali pa oni, ki so se sicer temeljito izobrazili in delujejo kakerkoli v eni ali drugi znanstveni stroki.

Sotrudnik je, kdor plača letnino 2 gld.

§. 5.

Leonina se deli po potrebi na oddelke.

§. 6.

Vsako leto ima društvo redni občni zbor, kateremu določe kraj in čas bodoči občni zbori.

* * *

Da, da, to je društvo, katerega smo živo pogrešali. Zategadel pozdravljamo z radostnim srcem mlado društvo in mu že-

Digitized by Google

limo plačujočih in delavnih članov polno število. Živela katoliška Leonina na katoliškem Dunaji! Kaker vže nekaterikrati poprej v zgodovini evropejskih narodov, videti je tudi zdaj ob koncu XIX. veka, da je providnost božja odločila Dunaj v obrambo in rešitev krščanske prosvete.

Prepričan sem, da so povsod po Slovenskem z veseljem iskrenim pozdravili novo društvo, kaker so je z veseljem priporočili naši nadpastirji nedavno zbrani na cesarskem Dunaji.

Toda veselje naše motilo je neizbežno vprašanje: „Kaj pa mi? Ali je tudi za nas osnovana Leonina?“ Menim, da nisem bil jaz sam, ki sem ostal pri prvem veselji, a društva samega nisem se oklenil. Iz imenika čč. članov — ki mi je ravno došel — je očito, da na Dunaji Slovencev — ni. Zakaj-li ne? Naj svobodno izrečem svoje mnenje, morebiti pobudim katerega svojih učenih rojakov, da izreče svoje.

Leonina je res vtemeljena za vse narode širne Avstrije. Tako govore nje pravila sama. Ali Avstrija ta je manjša nego li ona, katero si mi mislimo, vedno trdovratni proti državni nagodbi, ki je Avstrijo zmanjšala za polovico. Mi poznamo samo eno Avstrijo, cesarsko, veliko Avstrijo. Društvo pa je namenjeno samo mali Avstriji brez ogerske krone. Zakaj to? Gg. osnovatelji so rekli: „Na Ogerskem imamo vže sv. Štefana učeno društvo“. No, da je Hungaria felix pred nami, res nismo vedeli, če tudi bi bili morali vedeti, ali kar se dostaja sv. Štefana znanstvenega društva, moramo pa vender le zanikati, da je ono društvo vtemeljeno za vse „ogerske“ narode. Hvaljeno društvo je čisto madjarsko društvo. Po naših nazorih velja torej samo onim milijonom madjarskega plemena, ki je ostalo katoliški cerkvi zvesto. Druzi narodje onemu društvu ne pristopijo nikedar, druzi narodje „ogerske krone“ so zdaj brez učenega katoliškega društva. Madjari sami poznajo eno samo ogersko državo in en sam ogerski jezik, ali te so njih prazne in domišljane nade, o kojih se jim smeje v obraz cela izobražena Evropa. Madjarski jezik ne bode nikoli znanstveni jezik: niti Slovanom niti Rumunom. Vsi ti narodje zatorej nimajo posla sè sv. Štefana društvom. Vprašam tedaj: „Zakaj niso vrli osnovatelji Leonine pozvali nemadjarskih narodov ogerske kraljevine na sodelovanje? Mar-li bodo Rumuni, Hrvatje in Srbi rajše pristopili madjarskemu društvu nego li dunajski Leonini?

Nisem hodil v njih svete, ali zdi se mi, da je vže pri zibelki novorojene Leonine stala — politika, mačeha znanosti in umetalnosti. Od daleč je seveda človeku težko soditi. Toda kar se dostaja nas Slovencev, drznem se vrlim gospodom brez vsakega pomišljanja prorokovati: nas na Dunaj ne bo, Dalmatincev gotovo tudi ne bo. Zakaj ne? Zato ker ne smejo Hrvatje tja. Mi se zdaj t. j. ob koncu XIX. veka v znanosti ne moremo več ločiti od Hrvatov. Vže l. 1861 čustvovali so vsi slovenski rodo-

Digitized by Google

ljubje: da moramo Slovenci gojiti znanost združeni s Hrvati, in za tega del so se navduševali za jugoslovansko akademijo. Mi pa naj bi zdaj smeli upati svoje od Hrvatov nezavisne znanosti? Od kod za božji čas? Niti otrokom ne govorimo več o tem, da jih ne vzmaličimo prezgodaj! Naše Atene so v Zagrebu, in več ko enih, nikoli ne bodi na slovanskem jugu!

Nikedo me krivo ne razumi! Jaz sem pozdravil društvo z očitim veseljem, ali resnici ne morem se vstavljati. Ne morem reči, da bode društvo vspevalo mej nami, ko prav gotovo ne bo. Ne rečem pa, da ne bomo imeli nobene koristi od učene Leonine. Kaker vpliva v obče nemščina na nas in vsako nemško početje, bodisi v literaturi, bodisi v politiki, tako bode vplivalo tudi to društvo, ako se res ojači in skaže. Nemci so pred nami in nad nami, a mi smo od njih tako odvisni, da ne vemo skoraj povedati, o čem smo še sami svoji gospodarji.

Društvo vtegne biti za nas velike važnosti tudi zato, ker je osnovano na Dunaji — v središči cele Avstrije. Ne dvojim tedaj, da bodo mnogi rojaci društvo podpirali, in po pravici, ker je osnovano tudi nam na korist. Resnica pa vender le ostane, kar pišem jaz, da mi ostanemo brez podobnega, nam vže prepotrebnega društva.

Kaj naj torej storimo? Ali naj osnujemo svoje društvo?

„Naj bolje pač!“ poreko prijatelji domače govorice. Leonina je in ostane nam z rok, mi imamo svoje potrebe. Tudi ni nikjer zapisano, da moramo vedno na Dunaj. Podpirajmo rajše našo „Matico“; če prav nam ne vstreza popolnoma, naša je“.

Svoje društvo! Poskusili so ž njim vže pred nami slovenski rodoljubje, a vselej zastonj! Osnovali so bili pri nas „pisateljsko društvo“, ki je pa kmalu zaspalo. „Matica“ sama se komaj bori. Zadnja leta morala je po sili odnehati od strogo znanstvenih knjig in začela je izdavati leposlovne. Radi bi bili izdavali v Ljubljani znanstven list, ali vstrašili so se dela in pa — bistrih kritikov (Attenti cui tocca!). Po teh poskusih mora človek skoraj izgubiti pogum. Zares milo mi je pri srci, ko pogledam po svoji knjižnici: ni ene slovenske znanstvene knjige, ki bi meni služila. Bedá!

Ali je pa morebiti upati bogatega znanstva od bodočnosti? Naši predniki so imeli to upanje in nekateri rodoljubje se tega upanja še zdaj držijo iz zgolj rodoljubja, toda večina, koliker je videti zdaj, ni upanja nima več. Od kod toliko vboštvo „naše kranjšč'ne spakedrane“?

Naši književni siromaščini našel sem dva poglavitna vzroka, ki ja hočem na kratko obrazložiti.

1. Naši književniki nimajo jasnih in izvestnih načel iz filozofije, ki naj bi je edinila in pobujala na vzajemno delo. Kjer pa ni edinosti, tudi navdušenja ni, in delo zaostaja. Zlagajo se pač naši domoljubje včasih

Digitized by Google

veselo bratovščino pojoč in pijoč na obedih in veselicah, kjer se žali domač razkol, a naglaša z občnimi besedami edinost in zloga. Na obedih in pirih je taka zloga umestna, kako bi sicer človek mirno jedel in pil! Kdor pride na veselico ali obed, ne pride na prepir. Ostani torej domoljubom našim ona lepa navada „narodne“ zloge; naj nikoger ne napadajo ali pehajo skozi vrata; ker je tako ravnanje nespodobno, ali naj ne zahtevajo one iste vinske zloge tudi v narodnem znanstvu in v politiki. Kako-li naj delujejo družno materijalisti s kristijani? Vsaki abecedar razume, da to ne gre, ker se gotovo drug druzega boje in načelno sovražijo. Nekrščanski pisatelji n pr. morajo se bati pisati in pošiljati svoje spise društvu, o katerem vedo, da sede v njem taki možje, ki ne morejo nikoli dovoliti, da se spravijo njih racijonalistični članki mej ljudi. Enkrat je poslal n. pr. g. Podgornik filozofijski članek „Matici slovenski“, a potem nikoli več. Sukljе zopet se je britko potožil, da so mu razpravo (o Palackem) tako postrigli, da je ni bilo več zaznati in to na naj pomenljivejših mestih, ki so stala g. spisatelja mnogo truda in raziskovanja. Bodi vzgledov dovolj!

Ravno ista neizvestnost filozofijskega programa je pač tudi kriva, da se naši učeni gospodje niti ne shajajo. Čemu neki? Zadovoljni so, če se niti ne srečajo!

Ako se je do zdaj posrečilo ohraniti neko zlogo pri naši „Matici“, vemo vender, da hote „mladi“ po sili izpahniti vse starejše gospode, a „stari“ se branijo, dokler morejo. Toda edinosti ali zaupanja v društvu ni, o vzajemnem navduševanju ni sledu, niti more biti, dokledar so tako raznorodni elementi pod eno streho. Meni se zdi, kaker da se starejši gg. kar boje, da ne bi „mladi“ spisali kaj zares temeljitega, a zopet „mladi“ gledajo pisano vsak napredek krščanske vede. Pa naj se drug druzega pobujajo in navdušujejo! Brez edinstvenega filozofijskega programa ni življenja, ni prave edinosti, ni živega navdušenja za sveto stvar. Da nima „Matica“ bogate glavnice, občutila bi kmalu to resnico. Vsi „nezadovoljneži“ bi jo zapustili, nikedo bi več pri njej ne iskal ni dobrega svèta, a kam-li navdušenja ali zaverja! In vender ne more biti glavnica, če prav bogata, duša znanstvenemu zavodu.

Kaj naj torej storimo? Ali nam je pustiti „Matico slovensko?“ Bog ne daj! Odreči se od bogate „Matice“ bilo bi nespametno in narodni stvari pogubno početje. Vso hvalo in čast možem, ki jej skušajo ohraniti krščanski značaj. Toda potrebo in pravico pa vender le čutimo: zbrati vse prijatelje krščanske znanosti na Slovenskem v tako društvo, ki imej edinstveni, krščanski program; v tako društvo, v katero pridemo svoji k svojim, pa bodemo drug druzega navduševali in

Digitized by Google

pobujali na sveto delo. Menim torej, da je poleg „Matice“ slovenska Leonina še vedno mogoča in potrebna, brez vse škode Matičine, na korist slovenske „Matice“.

2. Toda nejasnost in neizvestnost filozofijskega programa ni edini vzrok, da zaostaja slovenska znanost. Drugi poglavitni vzrok je naša prevelika narodna omejenost. Vso čast našemu jezičku in narodiču, ali kdo menimo, da smo? Ne slepimo vender sami sebe in ne šemimo se za nekaj, kar nismo in kar biti ne moremo! Gondola je prijetno plovilo, pesnikom zaljubljenim milejša od velikih parobrodov, ali kaj naj je lahka ladjica narodom? Ako hočemo kedaj do bogatejše književnosti, moramo iz tesnega narodnega domca daleč mej brate slovenske. Za tega del treba je skrbeti, da vtemeljimo slovensko učeno društvo na širji narodni podstavi: V zložno in soglasno z vsemi slovanskimi plemeni na jugu. Česer nam v politiki ni taka sila, česer bomo ondu svoje žive dni zastonj zahtevali brez vojne krvave, to nam je možno vže danes, to nam je pa tudi živa potreba v krščanski prosveti in narodni književnosti sicer ne zganemo ni za korak naprej. Vže zdaj se nas je lotilo neko mrzlodušje, neka omrtvelost, neka obupanost. Vse vprek povprašuje: „Kako li naj se branimo sami proti toli mogočnim nasprotnikom? Kako li naj si pomagamo do književnosti drugim ravnorodne, ali pa vsaj do književnosti zadostne izobraženemu občinstvu?“

Temu vprašanju iščem odgovora vže dolgo, od kar sem odložil „otročje igre v pesencah“, a odgovora si ne vem. Po dolgem razmišljanji izgubil sem se popolnoma v slovenske nihiliste t. j prepričal sem se, da ni slovenski „narod“ ni slovenski „jezik“ nima kulturne bodočnosti, ako ostane sam za se, narodno nezavisen od svojih bratov na jugu. Vem, da niso vsi Slovenci tega mnjenja. Nekateri pravijo, da poznajo eno samo slovanstvo. Ti bodo gotovo z veseljem podpisali moj nihilizem. Zopet drugi obetajo si zlate bodočnosti, če prav sami ne vedo od koda. Meni se pa vse zdi, da ti gg. niso brali ni Prešerna ni Vodnika ali pa so ju čisto pozabili. Kdor hoče po sili nazaj v čase pred Prešerna in Vodnika, naj se le zaziblje v sladke domišlije o cvetoči bodočnosti nezavisne slovenske narodnosti, a dela naj se ne loti. Tako delo je čisto nemogoče in bilo bi tudi pogubno nam in bratom našim.

Delo nemogoče! Zakaj? Kaj bi našteval razloge! Ko sem zadnjič postal pred Vodnikovim spomenikom v Ljubljani, prišla mi je na um „Ilirija oživljena“. Mož me je gledal z vzvišenega stala tako ravnodušno, kaker bi menil, da smo smešni s tem vprašanjem. O tem se Vodnik ne prepira več! — Pa saj se nikedo ne bo prepiral, kedor neče pogube našega naroda! Vresnici! kdor neče kulturnega edinstva Slovencev z druzimi plemeni slo-

Digitized by Google

vanskimi, neče rešitve slovenskega naroda, pa zahteva od nas čisto nemogoče stvari. Zahteva, naj bomo mi Slovenci malo ne v vseh strokah toliki ko drugi veliki narodje, ali pa zahteva od nas, da ostanemo na večne čase sluge narodom, trapasti siromaci pa naj prosjačimo okolo vseh bogatih, neslovanskih rodov. a do bratov niti ne idimo iz same ljubezni do „mile materinščine“! Dokler pa čuti narod naš toliko odvisnost, ne bo nikoli imel ponosa dovelj, da bi se vstavljal napredujočemu raznarodovanju. Navdušen bo pač in zaljubljen v svojo narodnost, ali siromak bo vedno z nevesto vred, oba bosta stradala in služila ko do zdaj na milost in nemilost! Robotali bomo kaker do sih dob: na književnem „polji“. v narodnem gospodarstvu, v obrti, v trgovstvu, povsod. V edini politiki — posebno v visoki politiki — vtegnemo kedaj priti do „ravnopravnosti,“ pa bomo sami svoji mojstri, ker zdaj imamo ob Soči in Savi in Dravi toliko političnih veleumov, da lehko zapremo naše politične šole celih pet desetletij! Toliko več nas bodi skrb drugih stvari, pravih koristi slovenskega naroda, ki se dado doseči brez kritika in brez vojske. Da, da skrb nas bodi verskega in kulturnega edinstva vseh ljudi ki govore kaker jim na jezik pride: i kaj i što i šta i ća!

Ta ideja kulturnega in verskega edinstva južnih Slovanov gotovo ni nova niti je moja. Te ideje prvi mučenik je bil na slovenskem prvi slovenski pesnik: Vodnik. Ta ista misel je oživljala tudi Ilirce, če prav še nejasna in neizvestna kaker vsa načela Ilircev. Za njimi bilo je na jugu mnogo mož. ki so te ideje gojili in po svoje vresničevali. Žal, da je ostala ta ideja nejasna do današnjega dne. Ne verujem, da najdemo deset mož na celem jugu, ki bodo za res ene misli o tem. Mene ni volja postavljati na tem mestu svojega mnenja, ker nisem imel sreče ž njim do zdaj niti sem našel soglasja svojih sovrstnikov. Menim tedaj, da je moje mnenje krivo in ni da bi hodil v svet ž njim. Tako je povsod: od ideje do resnice je silno daleč. Slovani smo sicer polni dobre volje, žal, da vsaki svoje .... Prav je pa vender, da včasih kaj izpregovorimo in sprožimo: če prav vemo, da naše misli vzame noč To je tudi mene zganilo, nasvetovati nekaj, kar mislim, da vtegne nekoliko pospešiti kulturno edinstvo našega naroda. Moje mnenje je obsorej tako:

Čisto jasno je, da ne moremo pozvati preprostega ljudstva, naj se združi z odcepljenimi brati. Prvi morajo črez Kolpo iz bele Ljubljane v Zagreb in iz Zagreba v Ljubljano možje, kojih izobraženje ni stisneno v tesno ograjo ože domovine; možje temeljito izobraženi, ki čutijo živo potrebo svojega, velikega naroda; učeni možje slovanskih pokrajin na jugu: iz Dubrovnika — Ljubljane — Zagreba.

V prvi vrsti pa so pozvani na to sveto delo možje učeni, ki imajo jasen krščanski program; združenje našega naroda bodi jim sveta dolžnost. A

Digitized by Google

zakaj baš njim nalagam ta posel? Evo zakaj! Ako je res, da je naša cerkev obča, da druži razne narode v kulturno edinstvo, zakaj ne bi tudi naš razkosani narod okusil te dobrote od matere cerkve, za kojo je vže tolikrat kri prelival? Roko na srce, zakaj pa ne? Ali morebiti za to ne, ker bi naši narodni nasprotniki z vlado vred ne mogli zahvaliti namerjavanega edinjenja? Toda cerkve katoliške in nas, nje sinov, ki hočemo narodu slovenskemu ohraniti prosveto krščansko, bodi skrb edinih koristi narodnih in krščanskih in ne povprašujemo nikdar, kaj je všeč jarim nasprotnikom onih koristi. Bodočnost naša je dosta nejasna in neizvestna, poiščimo in vzgojimo si še o pravem času krščanskih mož, ki bodo stali na braniku o veselih in žalostnih dneh. Vse drugo je v božjih rokah . . . .

Pojdimo torej na Dunaj ogledat si katoliško Leonino, pa vtemeljimo tudi mi na slovanskem jugu podobno društvo, ki naj zedini vse prijatelje učenosti na obrambo krščanske kulture mej našim narodom. Pravila so vže spisana, mi je samo prepisemo za se. Nikedo nam more braniti. Se celo c. kr. §. §. dali bodo prostora takemu društvu. §. 11. naše društvene postave dovoljuje zadruge nepolitičnih društev, domačih in inozemskih.[1]) Kar je vsem svobodno, niti nam ne bo prepovedano. Zaupajmo pa v silno plodovitost krščanskih idej, ki ostanejo, ko bosta nebo in zemlja prešla.

Našemu društvu bode prav isti namen, ko dunajski Leonini. Nje svèti in vspehi bodo nam prav prišli Radi bomo se po prijateljski menili ž njo in družili. Nasvetoval bodem od svoje strani samo še dva §§.

§. 1. pospeševanje znanstvenega raziskavanja onih vprašanj, ki posebno zanimljejo slovanstvo na jugu in severju.

§. 2. Vzgajanje nadarjenih mladeničev učečih se na vseučeliščih in bogoslovnicah.

Zakaj menim, da je treba dostaviti §. 1.? Zato ker imamo Slovani obilo svojega dela, ko niti ne vemo kje-li in koliko. Vzgajajo nas našega naroda neuki tujci na gimnazijih in vseučeliščih, potem se pa mi često bavimo s tvarinami, katere bi bolje drugim pustili. Treba je tedaj, da se vsaj po dovršenih šolah shajamo in spoznavamo. Dela najdemo obilo, kamer pridemo. Nekatere zemlje naše so kar preobložene z znanstveno tvarino n. pr. Dalmacija, Bosna. Ne ostajajmo torej vedno doma, pojdimo včasih mej brate. Pojdimo sè svetim navdušenjem za narodno

[1]) Hinsichtlich solcher Vereine, deren Wirksamkeit sich durch Zweigvereine auf mehrere Länder erstreckt, sowie bezüglich der Verbände von Vereinen, welche mehreren Ländern angehören, ist zu den in §§ 4 bis 10 vorgesehenen Amtshandlungen das Ministerium des Innern berufen, an welches auch die bezüglichen Anzeigen zu richten sind. Zakon 15. nov. 1867. št. 134.

Digitized by Google

srečo in za krščansko prosveto slovanskega juga. Življenje narodom je Jezus Kristus.[1]) Zastonj bi upali srečne bodočnosti od vseučilišč. od akademij, od šol, od bogate književnosti brez sladkega imena Jezusovega, ki je vzveličar vseh narodov. Pojdimo tedaj in učimo svoj narod tako, kaker nam je zapovedano.[2]) Čuvajmo pazljivi o prosveti naroda slovenskega. Za vsako zmoto bilo bi zanamcem delati dolgo pokoro in morda brezvspešno pokoro.

Zakaj pa naj dostavimo §. 2.? Da se nam ne bode od sih dob izgubljalo toliko darovitih glav ko do zdaj Potrebo znanstvene vzgoje čutili so vže pred leti naši vseučiliščniki sami. Temu namenu osnovali so na Dunaji pisateljsko društvo, ki je samo za to propalo, ker ni imelo od doma one podpore, kakeršne je treba pisateljskemu društvu: negotovih in neizkušenih mladeničev. Bilo bi menj škode za slovenstvo, da je propalo politično društvo. Žal, da je naši mladini zdaj kar od kraja ljubše glasno politikovanje nego-li tiho izobraževanje. V bodoče ne ostavljajmo več mladih ljudi samih, kaker se je to godilo do zdaj!

Toliko v obče o jugoslovanski Leonini. Vže več let nosim to misel s seboj, kaker marsikateri mojih rojakov. Oživela pa je v meni znova nedavno, ko sem se na Dunaji prijateljski pogovarjal z mladim učenjakom in sodrugom: dr. Jelić-em (iz Dalmacije). Bila sva ene misli. Segla sva si v roko, da hočeva vsaki mej svojimi rojaci širiti to lepo idejo. „Ja sam gotov odziva i pomoči od rodjaka svojih“, zagotovljal mi je plemeniti mladenič. A jaz neznanec Vaš, mili rojaci moji, ali naj rečem tudi tako? —

Videt ćemo — na katoliškem shodu v Ljubljani.

Dr. Jos. Pavlica.

[1]) Jan. XIV.
[2]) Mat. XXVIII.

Digitized by Google

Učenost pa modrost – ali česa nam je najbolj treba?

Vvod.

„Athenienses autem omnes . . . . ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere aut audire aliquid novi".
(Act. Ap. c. 17, 21.)

Učenost, modrost — na videz dokaj sorodni besedi, toda v istini pomeniti zelo različne, večkrat protivne stvari, pomeniti dvojne smeri. katere se le premnogokrat med seboj bore ter izključujejo. Kako to?

Čudna zares se je tiste dni godila sv. Pavlu v Atenah, središču tedanje naobrazbe. Atenčani so ga na trgu kar obsipali, da bi čuli nezaslišane vesti; modroslovci — Epikurejci in Stojiki — so se z njim znanstveno razgovarjali; in celo v zbor mestnih očetov, v slavni areopag, so ga priveli, češ: „Ti donašaš našim ušesom novih naukov, hočemo torej vedeti, kaj neki pomenijo" . . . . Po vsem tem bi človek pač smel misliti, da veliki apostelj ni mogel najti pripravniših src za evangeljske resnice, kaker pri Atenčanih. A motili smo se. Atenčani so sicer lačni prosvete, njih modreci spretno sukajo znanstveno-dijalektiško rešeto, tudi jezik jim kaj gladko teče — a ne morejo se vspeti do visočine kristijanske modrosti, katero jim Pavel oznanjuje Poslušajo ga pazljivo, ko navdušeno razklada neskončnost edinega Boga, ko dokazuje abotnost malikovanja ter nujnost nravno-duhovnega preporoda — toda h koncu se pomilovalno posmehujejo meneč: „O tem poslušali te bodemo drugikrat". —

Takih Atenčanov biva dandanes kar tema po široširnem svetu. Na misli mi je ogromna samovlada omikancev in poluomikancev, učenjakov in strokovnjakov vsake baže, samovlada, katera je napisala na svoj prapor: napredek svobodne misli. Ti-le prezirljivo gledajo sè svojih kurulskih sedežev dol na zemljane, katerim je geslo sveto: modrost nad učenostjo. Kateri skupini kaže bolje pripadati?

Preden na to odgovorimo, treba do dobra spoznati obojno družico. „boginjo", rekel bi pesnik, a trezen prozajik rekel bi „kanditatinjo" – da si vzornišo iz mej nju izvolimo v voditeljico v življenju.

* * *

Digitized by Google

I. Kaj je učenost, kaj modrost človeškemu duhu?

„Clara est et quae nunquam marcescit sapientia .... Cogitare de illa sensus est consummatus".
(Sap. c. 6. 13—16.)

Sleharna zmožnost človeška more mirovati edino le v svojem primernem predmetu, za katerega je vstvarjena; takisto človeški um se ne more vpokojiti, ako nima resnice, za katero je vstvarjen. Od tod vidimo človeka vže od mladih nog neprestano težiti po vsakovrstnem znanji; hoče vedeti, od kod, kako in čemu to in ono, kaj pomenijo mnogolične prikazni in stvari v bližini in v daljini itd. — vprašanja in zvedljivost brez konca in kraja. Zatorej je veliki Aristotel kaj dobro označil človeka rekši, da je zvedljiva životinja.

Učenost in modrost ste pa dve hčerki rečenega silnega teženja po spoznanji, obe ste diki človeškega duha; a katera je plemenitniša, vzorniša?

Oglejmo si najprej učenost.

Kaj je učenost človeškemu duhu? Rečem takoj, kar ni: ni in ne more biti njegova najviša dika, ne more biti njegov največi biser — naobratno, ako je osamljena brez njegove vzorniše družice, modrosti, vtegne biti zelo dvomne vrednosti, da, nevarna in pogubna. Naslednje vrste bodo to pojasnile: s tem je tudi označen smoter pričujoče razprave.

Človeški um ima neki naraven zaklad resnic, katerih si človek ni z Bog si vedi kakim trudom pripravil, nego so tako rekoč njegova prvotna dedščina, ne sicer v zmislu pristašev vrojenih idej, pač pa v tem zmislu, da človek prve resnice ali načela jasno ter izvestno spozna, komaj se zave svojega žitja. To pa, ker resnice te se nujno izvajajo iz pojma „bitja" (entis = des Seins) v njegovi najsplošniši obliki, kateri pojem se prvi rodi v našem umu. K a k o se rodi in sploh kako se vsi pojmi rode v našem umu, to je drugo vprašanje, kateremu je bil kos edino velikanski duh Aristotelov. Prve resnice, katere zasvete našemu umu, so, kaker znano, zakon prekoslovja, istovetnosti, izključenega tretjega, vzročnosti. S posredovanjem prvih teh in najsplošnišh resnic se človeški um na podlagi izkustva vspenja do čedalje obširnejšega in globočjega spoznanja, do vede ali znanosti, katero dejstvuje vrejena vrsta umskih sklepov tičočih se določenega predmeta. A tu smo dospeli do razpotja, kjer učenost in modrost gresti narazen. Učenost v navadnem pomenu izdelava sicer raznih sklepov, razglablja posamezne pojave in stvari ter vstvarja različne vednostne stroke, a ne prodira do prvih in naj-

Digitized by Google

viših vzrokov, puščajoč jih do cela v nemar, ako jih celo ne prezira. Vsekaker nam učenost bogati um z raznovrstnim znanjem, razsvitljuje nam naravino snovanje, bistvene lastnosti, zakone in medsebojne odnošaje naravinih pojavov, toda ne sega više. da bi se nekoliko dvignila nad čutni svet, da bi se iz pozemskih nižav ozirala na višine, iz katerih dohaja bivanje in delovanje, vzajemen red in smer, začetek in konec vsega stvarstva. Še le modrost nas dviga do tega vzvišenega motrišča razgrinjajoč nam zadnja, najviša počela vseh stvari, spremlje našega duha v najviše svetišče spoznanja, kažoča mu najviše bitje, Boga, kot izvor, ohranitelja in zadnji smoter vsega stvarstva: „Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia“.[1]) Zatorej le modrost more popolno soditi o vseh stvareh, naravnih in umetnostnih, tudi o vedah samih, ker motri vse, kar more na kateri koli način zadevati človeka v luči najviših vzrokov ter vzorcev. V tem oziru se modrost zlaga z modroslovjem[2]); pozneje bodemo videli ogromno razliko mej modroslovjem in modrostjo, kaker nam ta beseda rabi v navadnem življenji, kjer pomeni neko posebno vrsto v p o r a b n e g a z n a n j a, oziroma doslednost mej najvišim spoznanjem in delovanjem.

Dokler hodiš po mestnih ulicah, ne moreš do dobra razgledati celega mesta, vzlasti pa ne moreš presoditi položaja ter razmerja katere stavbe glede na mestno celoto — vse drugače, ako jo mahneš na bližnji holm, s katerega se ti razgrne prosti razgled na celo mesto. Tako nekam razmišlja učenost razne predmete zaporedoma ter jih mej seboj razvrščuje in druži v neko enoto, toda jih ne motri v njihovem razmerji in važnosti v celokupnosti vzrokov in smotrov, to pa, ker ne opaža in ceni stvari z najvišega, nego le z nekega bolj ali menj omejenega stališča. Modrost pa se vspenja na to najviše, zatorej absolutno stališče in zbog tega gre njej prva beseda odločujoča absolutno vrednost vseh stvari, od najnižih pa do najviših. Koliko vzorniša, plemenitniša je potemtakem modrost mimo učenosti, kako nezmerno više stoji nad golo učenostjo!

In vender se dandanes skoro sama učenost goji, in sicer strastno, rekel bi krčevito goji, dočim njena žlahtniša družica mora večinoma žalovati kot zapuščena vdova. Toda to bi še ne bilo največe gorje, človek bi se mogel nekoliko tolažiti. ako bi se gojila prava in temeljita učenost, katera bi resnicoljubno razmišljevala stvarstvo. kaker se naravno javlja mislečemu umu. A zdaj moraš prebresti mnogo sveta. da se ti posreči iztakniti v kakem skromnem kraji pristne učenosti: navadno ne sili preveč

[1]) Rom. c. 11. 36.

[2]) Tako loči sv. Tomaž Akv. tri strani našega uma, namreč zmožnost načel, raznih sklepov (vede) in najvišega spoznanja, katero nazivlje modrost (1/2. E. 57. a. 2. c)

Digitized by Google

v javnost, ker ji ni do ploskajočih poslušalcev — a tem bolj bodeš srečal na svojem potovanji cele trume poluomikancev kričočih na vse grlo, da bi tako po najviši ceni razpečali svoje piškavo blago, to je svojo površno oziroma lažnjivo učenost.

Žalibog, legija je dandanes število polu- in laž- omikancev, kateri, polni neosnovanih trditev in podmen, in še bolj polni blestečih fraz, se šopirijo v govorih in spisih sè svojo univerzalno omiko, kaker bi bili zakupili sami vso človeško znanje!

Mnogo, silno mnogo plitvega in, kako bi vže rekel, razcepljenega znanja poleg nevednosti, mnogo zmedenih pojmov o najviših in človeku najvažnejših rečeh, ogromno navidezne prosvete, a živo malo vzornega mišljenja in teženja, to je modrosti — evo najosodniši znak novodobne naobrazbe!

Znak ta je tudi vtisnjen celemu šolstvu. Poglejmo le naše srednje šole, vseučilišča in celo ljudske šole — povsod taista smer, taisti duh: obilnost posameznih, razpršenih naukov o vseh mogočih predmetih, a največe vboštvo glede na jasne, temeljite nazore, zmes najrazličniših znanosti, katerih učenec niti pri najboljši volji ne vtegne do dobra premoči, nikar vže prebaviti, kratko: ogromen obseg znanja brez vodilnih načel, brez jasnega smotra! V šolskem načrtu so zabeležene skoro vse stroke človeškega znanja, stara in nova učenost, in srednješolska poročila naznanjajo „obligatni“ vspeh; toda v istini kakšen plod more obrajati tako učenje? Izkustvo nas uči: nejasnost, puhloba je nujna posledica, njima se navadno pridružuje prevzetnost. Pristna učenost se pa čedalje bolj poslavlja od našega izobraženega sveta vmaknivši se plitvemu znanju in blesteči frazi, katera naj bi pokrivala duševno vbožnost! —

Toda, ako vže vsak pameten človek mora obsojati površno, oziroma lažnjivo učenost, kako nam je pa soditi o pristni, temeljiti učenosti? V to moramo od bliže premišljevati njeno razmerje do človeškega duha, njen pomen glede na absolutno veljavo in napredek posameznega človeka in sploh človeške družbe.

Plemeniti človek bode vselej visoko čislal temeljitega učenjaka, kateri z velikimi duševnimi napori razmotruje naravine pojave, kateri si z bistrim duhom odpira vhod v prirode tajno snovanje. In takih vrlih učenjakov se je ne malo rodilo v novejšem času; veliki duhovi so strmečemu svetu odgrnili prevažnih, dotlej do cela neznanih resnic na vseh poljih človeškega znanstva, osobito pa na prirodoslovnem polji; omenim le Galilei-ja, Newton-a, P. Secchi-ja; dalje velik zbor izvrstnih fizijologov in dušeslovcev, kateri so posvetili marsikatero tajno stran telesnega in duševnega življenja, dalje veliko število slavnih jezikoslovcev, kateri so vtemeljili, oziroma razvili primerjalno jezikoslovje, veliko število znamenitih zgodovinarjev, starinarjev

Digitized by Google

itd. V tem častnem zboru učenjakov ima tudi majhni slovenski narod imenitnih zastopnikov: treba le omeniti Kopitarja, svetovno znanega Miklošiča in Davorina Trstenjaka.

In še živi dandanes mej nami precejšen broj resnih učenjakov, nevmorno delujočih v vseh znanstvenih strokah. Kdo bi se ne divil temu veličastnemu prizoru duševnih naporov, temu omedlevanju za resnico? . . . Toda more-li s tem se zadovoljiti človeški um, morejo li različne vede, in naj bi jih človek vse dobro poznal, vtešiti hrepenenje človeškega duha? Kratko nikar. Razlogi so razvidni. Prvič moramo pomisliti, da človeški um zbog svoje narave ne more mirovati v spoznanji zunanjih pojavov in najbližnjih, drugotnih (sekundarnih) vzrokov; še le spoznanje najviših, notranjih (bistva) i zunanjih vzrokov bi moglo vtešiti do cela njegovo teženje. Kaker ogenj nujno sili kvišku, tako se i človeški duh, v koliker ga volja ne zavira, vedno više in više vspenja do čedalje viših in splošniših vzrokov, dokler ne najde enotnega motrišča, s katerega proume celo stvarstvo. Torej naj bi znanosti, omejene na posamezne izkustvene predmete in na delne njih vzroke, vtešile silne želje človeškega duha?!

Z druge strani kako pičlo, vborno in nedostatno je spoznanje, katero nam podaje veda o predmetih, s katerimi se bavi, in težnje človeškega duha po celi resnici kako je silno v človeku, ki se je enkrat navdušil za resnico! Tolik glad, in veda nam nudi le nekaj drobtinic!

Ozrimo se nekoliko v čutno naravo: naravoslovne vede razmišljavajo njena bitja in pojave. Toda vse te vede skupaj nam kažejo in pojasnjujejo le zunanjo stran, tako rekoč le lupino veličastne prirode; priroda sama v svojem bistvu, iz katerega izvira toliko divnih prikazni, nam je vsem, prostakom in učenjakom knjiga zapečatena sè sedmerim pečatom; tudi ni upati, da bi kedaj v pozni prihodnosti bili v tem oziru kaj mnogo na boljem. Prirodoslovec nam sicer z Newton-om določuje zakon splošne privlačnosti, izsleduje z Ampere-om zakone in včinke magnetizma ter elektrike, izračuna celo brzino svitlobe — a dalje, ako ga vprašaš, zakaj je to tako, kaj je prav za prav bistvo dotičnih pojavov, stemni se mu čelo in stresal bode glavo, češ, to so vganjke brez rešenja.

In da človek pogleda v samega sebe, koliko novih tajnosti! Anatomec in fizijolog nam sicer podrobno razlagata telesno sestavo ter medsebojno razmerje in delovanje posameznih udov, razkladata krvni obtok, živčevje in možgane, a nikaker ne moreta nam povedati, zakaj in kako se ves ta čudoviti živenjski proces vrši tako točno in brez prenehanja, kaj je notranji vzrok in zadnje gibalo vsem dotičnim pojavom, zakaj živenjske sile tako delujejo itd. „Ignorabimus“ mora biti glede na vse te taj-

Digitized by Google

nosti ponižno izpovedanje pristnih učenjakov, kateri si ne domišljajo vedeti, česar ne umejo in sploh ne morejo tudi umeti [1]).

Sicer vemo, da more modroslovje, se ve, pravo modroslovje, katero motri naravo, kaker se javi nepristranskemu opazovalcu, ne pa ono, katero hoče vkovati naravo v lastne subjektivne in samovoljne izmišljotine, da more, pravim, modroslovje naravne tajnosti, ako tudi ne do cela proumeti, vender vsaj koliker toliko raztolmačiti, more nam pojasniti notranja počela, iz katerih izvirajo mnogolični čutni pojavi t. j. more nam razložiti bistvo prirodnih bitij. To pa, ker se modroslovje ne vstavlja pri najbližnjih in drugotnih vzrokih stvari in njih delovanja, nego seže više ter zajedno i globlje, preiskujoč prvotniše vzroke, namreč bistvo in medsebojne bistvene zveze, izvor in namen vseh stvari, v koliker sploh naš um more vzroke te posneti iz vestnega opazovanja čutnega sveta.

Se ve, naš vek do cela prezira modroslovno učenje in sicer iz dveh glavnih razlogov: radi materijalnih smeri, katere so zavladale istodobno z velikim razvojem fizikalnih strog, izdajdeb in strojev, kaker tudi vsled neslanih in sanjarskih naukov novejše transcendentalne filozofije. [2])

Toda to je gotovo, da je filozofija, ravno ker razmotruje najviše notranje in zunanje vzroke celega stvarstva, ker razmišljuje slednjič i najviše bitje, neskončnega Boga, da je filozofija najvzorniša veda ali kraljica vseh ved. Filozofija odpira našemu duhu najviše duševno obzorje vodeča ga do skrajnih mej idealnega spoznanja. Zato so tudi sv. Očetje nazivali divno Aristotelovo filozofijo vzgojiteljico ali voditeljico h Kristusu — *παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν*.

A dasi je filozofija najviša in najplemenitniša veda, vender niti ona ne more človeškega duha do cela zadovoljiti in vtešiti, da, ako ni združena z modrostjo, lehko pahne človeka v veliko gorje. Ni težko prepričati se o tem.

Pomislimo najprej, da se naš um, ko se dviga do spoznanja najvišjih resnic, najvišjih vzrokov, da primerjati orlu zibajočemu se v nebnih višinah, a da je z druge strani zelo sličen znani nočni ptici — netopirju, [3]) ko hoče do cela razvideti in prodreti v bistvo zadnjih in najvišjih vzrokov. O tem so bili prepričani največi misleci človeštva. Omenim le čestitljivega starosto peripatetiške filozofije: Sokrata pričakujočega, ako smemo verjeti Platonu, višega učitelja, kateri bi nam razjasnil najviše resnice; dalje Aristotela in sv. Tomaža Akv., katerih filozofiji je načelo: da so one stvari in resnice, katere so v s e b i bolj znane t. j.

---

[1]) Prim. razpravo v „R. K.“: Novodobna veda pa Aristotel in Tomaž Akv. III. tečaj, str. 227—9.

[2]) Prim rečeno razpravo, str. 8.

[3]) Primera je sv. Tomaža, oziroma Aristotelova.

Digitized by Google

imajo višo, vzornišo vsebino — našemu umu menj znane, temniše.

In zares, komu izmej največih modroslovcev je vže kedaj dano bilo prodreti do dna najvišim vprašanjem, kdo izmed njih je kedaj jasno in popolno spoznal naravo, notranje bistvo raznolikih stvari, duha in tvari, jasno spoznal prvi vzrok, neskončnost božjo?

Dalje.

Slovenski roman.

I. O romanu sploh.

Realistični romani. — Ta vrsta romana je dandanes najbolj v navadi. Po nazorih novodobne Evrope je v realističnem romanu pripovedno leposlovje doseglo svoj vrhunec.

Neizmerna večina „realističnih“ romanov se v ničemer ne razlikuje od zgoraj opisanih naturalističnih romanov. Kaker ti, tako i oni bi se morali po snovi in načinu, kako se snov v njih obdeluje, pravzaprav imenovati smradni, pesimistični, nihilistični romani. Dajajo jim pridevek „realistični“, da slepilno leže varajo občinstvo, o katerem vedo, da mu je v číslih le „praktičnost“ in „realnost“. O teh romanih ne bomo govorili, ker o njih velja isto, kar smo rekli o naturalističnih.

Mej realističnimi romanopisci pa so tudi taki, kateri nočejo občinstvo varati, nočejo, da bi njihovi spisi le ime „realističnih“ nosili, ampak da bi po svoji vsebini v resnici tudi bili. „Realističnost“ v svojih spisih mislijo doseči s tem, da se skrbno izogibajo vsake tvorbe, ki bi izvirala iz domišljije, da slikajo le vidno, čutno faktičnost, in sicer vso, dobro in slabo, lepo in grdo, kaker svetoven tok nanaša, da slikajo — vsaj tako zatrjujejo — brez pretiravanja t. j. dobro ne za boljše in ne za slabše, kaker je v resnici, in ravno tako slabo. Da bi se proti tem zakonom realističnosti ne pregrešili in bili res objektivni, stopajo realistični romanopisci popolnoma v ozadje sè svojimi etičnimi in estetičnimi nazori, sè svojimi čustvi, z individualnostjo. Ne rišejo dobro, ker je dobro, niti slabo, ker je slabo, ampak ker se faktično dogaja. Njim so faktičnost, realnost, leposlovnost identični pojmi. Realisti ne raziskujejo, ne razmišljajo, niti sodijo, ali je kaj dobro in posnemljivo, ali slabo in zavrgljivo, niti navajajo

Digitized by Google

sredstev, kako bi moglo biti boljše: ne odgovarjajo na „zakaj“, po katerega odgovoru človeška narava tako koprni; oni odgovarjajo le mrzlo, fatalistično: „tako je, ker ni moglo biti, ker ne more biti drugače“. Realistični romanopisci, kaker je razvidno iz njih spisov, nočejo poznati nobenega „više“ ne „niže“, njih predmet je faktičnost. Realistični romani so prava — fotografija. Kaker ta, tako so i realistični romani slika g o l e z u n a n j o s t i, p o v r š n o s t i, s l u č a j n o s t i, ne da bi prodirali v bistvo svojega predmeta. Kaker fotograf, tako i realistični romanopisci ne d o d a j o s l i k i nič iz svojega, oni svet le objektivno reproducirajo. S kratka: realistični romani so posnema vidne narave in življenja, a p o s n e m a b r e z — i d e a l a.[1])

Objektivna faktičnost je tem realizem, „realizem“. Je pa vidna faktičnost, površni nje posnetek res realizem? Odgovor je praktičen tudi za nas Slovence. Posebno zadnja leta se je začelo razpravljati, kaj je realizem, kaj ni, njega razmerje k leposlovju. In nedavno je „Slovenski Narod“[2]) branil zgoraj načrtani realizem, kot p r a v i, l e p o s l o v n i realizem, ki ima baje v sebi moč čitatelja n r a v s t v e n o v z g a j a t i. Drugi zopet priznavajo romanom te vrste sposobnost: povspešiti vgodno rešitev s o c i j a l n e g a v p r a š a n j a. Imajo realistični romani res take lastnosti in blagodejen vpliv? „Slovenski Narod“ je torej pisal nasproti g. Ig. Žitniku mej drugim: „Moderne ideje o življenji in o svetu so se rodile iz sodobnih razmer in se vsled tega r a z l i k u j e j o b i s t v e n o od tistih, ki so bile nekoč v veljavi.[3]) Jeli so te i d e j e p r a v e a l i n e, t e g a n e b o d e m o t u r a z p r a v l j a l i.[4]) Realizem je zagovornik t e h (m o d e r n i h) i d e j . . . . Realizem nima samo namena zabavati občinstva, njega smoter je v z v i š e n in plemenit, a da ga doseže, zato se je povrnil k i z v o r u v s e g a (?), kar ekzistuje, k p r i r o d i: jedino vodilno načelo mu j e r e s n i c a (?) . . . . M o d e r n i realizem ima (?) jako odlično etiško tendenco, kajti smoter mu je pokazati k a k e r v z r c a l u v s e strani življenja, z namenom odpraviti, kar je gnjilega. In to je gotovo najbolj vzvišen smoter . . . Z lepo donečimi ali praznimi frazami ni moči pomagati. Da je pisatelju časih govoriti o stvareh, o katerih dandanes sodimo, da so kočljive, k d o j e t e m u k r i v? Življenje, ker ni baš vzorno, a realist **mora vstvariti pristno sliko** tega življenja, ako hoče svoj namen doseči. Z a t o p a š e n i k a k e r n i n e m o r a l e n, (?) obratno ali ni

[1]) „Realisme c'est l'attachament à la reproduction de la nature sans — ideal“. Kath. Beweg. 1889. 446.

[2]) 1892. st. 54 Priznati moramo, da nismo v „Sl. Narodu“ vže dolgo brali tako d o s t o j n e g a odgovora, kaker je ta.

[3]) Tukaj skoro gotovo misli pisatelj: **k r š č a n s k e i d e j e.**

[4]) A razpravljati bi morali, ker ravno od tega, ali so krščanske ideje prave ali moderne, je odvisno, kdo ima prav, g. Žitnik ali „Sl. Narod.“

Digitized by Google

njega literarna resnicoljubnost vprav junaška? (?) . . . Po našem mnenji je mogoče očitati kaki igri nemoralno tendenco le tedaj (?), ako spravlja na oder stvari, katere niso psihologiško niti logiško potrebne." — Bomo videli!

V vsaki reči je vsaj drobtinica dobrega. Gotovo tudi v „realističnih" romanih. Glede snovi so ti romani praktičniši od sentimentalnih puhlih, salonskih romanov. Življenje je resno. Sama ljubezen, bolana občutljivost, domišljija ne koristijo dosti, da, človeka delajo za življenje še bolj nepraktičnega. „Človek ne živi le od ljubezni in sentimentalnosti, ampak posebno od poklica svojega in dolžnosti", pravi Karol Bleibtreu. Torej prav je, da so moderni pisatelji začeli zajemati snovi bolj iz faktičnih razmer, in sicer iz vseh, ne le iz viših krogov, ampak tudi iz kmetskih, rokodelskih, delavskih. Taki spisi naj sicer imajo kakoršno koli veljavo in vpliv, a gotovo je, da opozarjajo na dejanske razmere. Koliko dobrega provzroči lahko vže golo objektivno opozarjanje, so dokaz Turgenjevovi realistični „Lovčevi zapiski"; kajti vsled njih je Aleksander II. kmete osvobodil. In na Francoskem bi gotovo ne bilo prišlo do grozne revolucije, ko bi dvorni pisatelji bili slikali bolj dejanske razmere, kaker da so Ljudvika XIV. zazibali v pogubno brezskrbnost z optimističnimi tvorbami svoje domišljije.

Da se pride do boljših razmer, treba poprej baviti se z dejanskimi, naj bodo komu mile ali ne. Realistični romanopisci so vveli v leposlovje nove snovi, ki mu dajo znak izvirnosti, modernosti. Oni rišejo faktičnost, t. j. dejanske razmere, s katerimi moramo računati. Res je, da faktičnost je mnogokrat nakažena, grda, vender vse realnosti, vse lepote ne izgubi nikdar. Torej v realističnih romanih je vedno vsaj trohica leposlovnosti, prave realnosti. Kdo bi mogel to tajiti? Našli bomo tu vsaj prizore iz narave, iz ljudstva. Nasploh leposlovnosti spisu ne zagotavlja toliko lepota ali grdost predmeta, kojega si je pisatelj izbral, ampak način, kako ga obdeluje.

A novodobni leposlovci povzdigujejo realistične romane, kaker bi se v njih izražala vsa realnost in bi bili vrhunec pripripovednega leposlovja. Temu mi vgovarjamo.

Realno je, kar biva, in sicer pozitivno biva. Da se torej kateri predmet sme realen imenovati, ne zadostuje, da biva, ampak način njegovega bivanja mora biti pozitiven. Tako n. pr. greh, laž, zmota, razne nepopolnosti bivajo, ker se javljajo vedno na predmetih sicer realnih, a v resnici niso realne, ker njih bivanje je le negativno: njih bistvo obstoji pravzaprav le v pomanjkanji realnosti. Faktičnost in realnost, nista vedno identična pojma. Torej vse negativno, bodi da tudi biva, se mora iz obsega in pojma realnosti — izključiti.

Digitized by Google

Realnost se nahaja v treh kraljestvih: v gmotnem, v umstvenem in nadnaravnem, verskem svetu. Dejansko bivanje te trojne realnosti nam je zagotovljeno. O gmotnem nam pričajo čuti in niža spoznavnost. O realnosti umstvenega sveta ali idej nam priča sposobnost človeka iz predstav neposredno po čutih vsprejetih sklepati najviše, enotne ideje. Ne le pot, po koji prihajamo do teh idej, nam zagotavlja brezdvomno njih realnost, ampak i blagodejen sad, ki iz njih izvira, ako se po njih ravnamo. Gola, puhla tvorba bi takega sadu ne mogla roditi. Te najviše ideje obsega znanost, kateri metafizika pravimo. O dejanskem bivanji tretje, nadnaravne realnosti nas je osvedočil Bog sam po razodenji.

Najniža vrsta realnosti je čutna realnost, ker je podvržena najbolj premembam in nepopolnostim. Popolniša je umstvena realnost[1]), kajti ideje so nujne, nespremenljive, večne, neodvisne od človeškega razuma in volje. Nihče jih ne more pokvariti, kaker more mnogokrat gmotno realnost; vsakdo jih mora prej ali slej priznati in se jim pokoriti. Vže Platon je rekel, da jedna sama misel je čudovitiše dejanje, kaker celi gmoten svet. A najpopolniša realnost je realnost nadnaravna. Nje resničnost, dobrota in lepota neskončno presega realnost naših idej, še bolj pa čutnega sveta; kajti nje vsebina je večnost — neskončni Bog sam.

Človek je čutno — duševno bitje. Naravno, da ga mora zanimati i čutna i duševna realnost. A tudi nasproti nadnaravni realnosti ne more biti nemaren; kajti razum mu priča, da čutna in duševna realnost ima v Bogu, v nadsvetni realnosti, svoj izvor; zatorej naravno, da tudi človek ne more biti nemaren glede svojega vzroka. Pred vsem je pa kristijan vže po svojem poklici dolžan težiti po čeznaravnem, ker mu je Bog vcepil pri sv. krstu kal nadnaravnega življenja, katero se konečno vresniči v neposrednem gledanji Boga v nebesih.

Realistični romani bi tedaj zaslužili v celem obsegu besede ime „realističnih“, ako bi obsegali res vso realnost: gmotno, umstveno in nadnaravno.

A kar se tiče prvič nadnaravne realnosti, o tej v njih ne nahajamo niti sledu. Izpušča se skrbno, karkoli bi spadalo sèmkaj. Celo tam, kjer bi se moralo kaj takega omeniti, n. pr. ko se slika smrt junakova, ko bi se imelo povedati kako se je želel spraviti z Bogom, kako je govoril o posmrtnosti itd., se o tem — molči; in vender se to v življenji navadno dogaja. Pač pa naši „realisti“

[1]) „Die sinnenfällig wahrnehmbare Welt widerspricht in der Theorie und Praxis den in Geiste liegenden Normen. Der übertriebene Respekt vor dem bloss Empirischen ist aufzugeben, und das wahre Wesen der Welt, wie die wahre Aufgabe des Menschen ist in der Verwirklichung höherer Normen zu erblicken . . . . .“ Goldmann. Die Sünden des Naturalismus. st. 28.

Digitized by Google

kaj mikavno slikajo, kako se je junak možko branil verskih krepil — mirno in brezskrbno smrti gledal v obraz; po smrti pa — brez cerkve in Boga — obdajajo mu glavo sè svetniškim žarom v nebesih!

Pa tudi umstvene realnosti t. j. idej se v realističnih romanih malo nahaja; in kar jih je, so večinoma blodne, nakažene. Ponavljajo se v raznih oblikah vedno eni in isti nazori: človek se ne more vstavljati okoliščinam, nima proste volje, ni odgovoren za svoja dejanja, krepost je nemogoča, vse je odvisno le od osode: kaker je, tako mora biti, tako moralo se je zgoditi, dobro ali slabo, sreča ali nesreča. Komur je vsojeno, zanj ni upa ne rešitve, torej, o človek: nosi težo tega življenja z nemo, brezupno resignacijo! Ti nihilistični nazori so umstvena — realnost (!) modernih realistov! Ker se torej tako skrbno izogibajo nadnaravne in umstvene realnosti, dosledno morajo tem bolj obdelovati čutno.[1])

Pa tudi teh ne slikajo toliko po notranjem bistvu, ampak po zunanjem licu, ne v koliker se kaže razmišljajočemu duhu, ampak čutom, ki sodijo vrednost reči bolj po trenotnem, mamljivem vtisu. Ker se pa na tem svetu greh, vsaj trenotno, skoro vedno čutom lepše kaže kaker krepost, in jim ravno to daja videz realnosti, rišejo „realistični" romanopisci greh sam, ki je v bistvu le negacija realnosti, kot — realnost; oni, katerih naloga bi morala biti ravno negaciji strgati z obraza krinko realnosti in pokazati jo z globokimi vzroki in skrajnimi posledicami v celi svoji ničnosti!

Glavni in skoro edini predmet realističnih romanov je torej najniža vrsta realnosti — čutna realnost; pa še ta se ne riše po svojem bistvu, ampak kaže se le nje nedstatek in slučajni pojavi. Odtod ono neskončno dolgočasno podrobno v opisovanje najneznatnišihstvari . . . . . Naravno, saj drugače bi ne vedeli kako napolniti gladnih strani! Realistični romani torej v resnici niso kaker se jih proslavlja, posoda realizma — a kamo li bistvenega, vsega, zdravega realizma!!

Realistični romani se smatrajo nadalje za vrhunec — leposlovja. Poglejmo, ali bistveno zadostujejo tirjatvam pristnega leposlovja.

Kdor primerja realistične romane s kulturohistoričnimi spisi, se prepriča, da se prvi, ako so res objektivni, v ničemer ne ločijo od zadnjih, torej od znanstvenih proizvodov. Toda leposlovje ni znanstvo. Res sicer, da mora kaker znanstvo, tako tudi leposlovje izražati resnico, vender mej njima je velik razloček.

---

[1]) „Je seelenloser und dem Geistesadel der menschlichen Seele ferne stehender dasselbe wird, desto vollendeter wird seine Technik, desto sorgfältiger die Verarbeitung des Stoffes". Goldmann: str. 148.

Digitized by Google

V znanstvu se resnica razpravlja in predlaga v suhi, abstraktni obliki; v leposlovji se predočuje v čutni obliki. Vsaka znanstvena stroka ostane strogo pri svojem predmetu; edino znanstvo, katero posamne znanstvene stroke povzdiga nad predmetnostno realnost, je filozofija, in to pred vsem metafizika, katera zasleduje, kar je zadej za vstvarjeno realnostjo, katera tedaj teži po prvih razlogih vsega bivajočega, dokler ne pride do najvišega vzroka — do Boga. V istej visočini s filozofijo in metafiziko stoji leposlovje. Iz filozofije si umetnost zajemlje duševno vsebino, čutnost oživljajoče ideje. Leposlovna umetnost ne ostane pri pojmih in resnicah nižih znanstev, ampak vspenja se za filozofijo v nadzemeljske visočine, in kar je tam vzrla, prinaša na zemljo ljudem v čutni obliki. Pravi leposlovec mora biti torej, ako hoče zadostiti svoji nalogi, v nekakem smislu filozof.[1]) Zatorej pa modernim realističnim romanom, ki ostajajo pri golem življenji, nikaker ne pristoja ime leposlovec. Njih zlog je prozajičen, hladan, brez ognja, brez čustva. Beročemu realističen roman zdi se dostikrat, kaker bi bral razpravo iz botanike, medicine ali pa celo zapisnik katere kriminalne obravnave. Leposlovje, katero bi imelo v prvi vrsti in vže po poklicu čustvo blažiti, ogrevati, človeka le še bolj omrazi in dela brezčutnega. To mrzloto in brezčustvenost v leposlovji je največ zakrivila moderna vzgoja in šola, v kateri se enostransko in skoro izključljivo uri le razum, a srce se zanemarja; idealniše znanstvene stroke, kaker je filozofija, filologija, se čedalje bolj vmikajo realjam, katere vže celo na gimnazijih zavzemajo prvo mesto. Povsod se teži le po vsestranskem, vseobsežnem z n a n j i, ter se tej težnji žrtvuje harmočni, naravni razvoj človeškega individua, v katerem se nahaja poleg razuma tudi srce. Klasično označuje to vsodno zmoto našega kulturnega razvoja Goldmann v vže večkrat navedeni knjigi[2]): „An Stelle schäumender Einbildung und ursprünglicher Kraft ist schablonhafte Unempfindung und Reflexion getreten, und was die moderne Individualität anbelangt, so schämt sich in unserem „naturwissenschaftlichen Zeitalter", der M e n s c h b e i n a h e w a r m u n d g e f ü h l v o l l z u ä u s s e r n. Dieses ungesunde V e r b l a s s e n d e r m e n s c h l i c h e n I n d i v i d u a l i t ä t ist zweifelsohne nur eine Folge der, in unserer Zeit so krankhaft ausgebildeten Überschätzung von Wissen und Verstand".

Dalje.

[1]) „Fine dell'arte è rendere un idea, non soltanto ritrarre la realtà . . . l'arte vuol esprimere per mezzo di forme sensibili gli affetti, pensieri, quel mondo che ai sensi si nasconde." — Cantù.

[2]) Die Sünden des Naturalismus str. 25.

Digitized by Google

Slovenskim dijakom.

II.

Mladi prijatelji!

No, vidite da ni mej nami tistega neprodirnega zidu, kaker ste morda Vi sami od začetka mislili! Jaz sem pač dobro vedel, da mi treba le spregovoriti, pa glas moj najde v Vaših srcih brezdvomno zaupnega odmeva. Tako se je resnično zgodilo. Na dve dobrohotni besedi, ki sem Vam jih zadnjič govoril, ste se mi začeli od vseh strani pridno odglašati. In pa tiste „naloge“ — jaz sem vedel, da Vas bodo mikale! V enem mesecu mi jih je došla lepa kopica — devet, ena mej njimi je hrvatska, kar me še posebno veseli. Morda bi celo radi zvedeli 'za imena mladih pisateljev? Pa nočem jih še ovaditi. Za zdaj Vam povem le toliko, da sem dobil nekaj z Goriškega, drugo z Ljubljanskega gimnazija; tudi Ljubljanska realka mi je nekaj poslala; s Hrvatskega se je oglasil Karlovec.

Pa katere naloge so si izbrali mladi pisatelji? Najbolj jih je mikala zgodovina starega cilindra, katero so prav pridno poslušali in tudi spretno zložili trije dijaki: eden šestošolec, en tretješolec, pa en drugošolec. Pač žalostna je vsoda cilindrova, kateri obupajoč tako le končuje: . . „Po leti strašim na glavi slamnatega moža vrabce, po zimi pa se igrajo otroci z menoj kaker s kako harmoniko. Uh, uh, to je grozno!“

Pa tudi resniših predmetov so se lotili naši mladi pisatelji. Kdo bi bil mislil, da bodo hodili na pokopališče obujat si o pogledu človeške črepinje misli na smrt? In vender je tako. Dva sta nam prav resno in pretresljivo orisala minljivost in ničevost posvetnin reči. Eden je proti koncu začel vže nekako pridigati. Tega se morate, moji prijatelji, pač ogibati. Vsaka reč o svojem času in na svojem mestu. Ko bo eden ali drug izmej Vas — kar se bo najbrže zgodilo — kaplan ali celo župnik — kar Vam tudi iz srca voščim — takrat mu bo prav dobro pristojalo nekoliko resno pritisniti in z vso gorečnostjo in sè svetim ognjem grešnikom risati strahove smrti in poslednje sodbe — vse, kar ste vstani reči, je le senca v primeri s tem, kar je v resnici. Ko pa pišete o smrti kot lehkoživni mladi dijaki — saj poznam dobro tičke Vaše vrste — zdržujte se kar mogoče pridigarskega in moralizujočega ali podučujočega tona — ta ni za Vašo starost, kateri pristoja bolj pridige poslušati, nego dajati.

Prijateljstvo je res dragoceno tudi za dijaka. Marsikaj zna tudi njegovo mlado srce obtežiti; melanholija ni dandanes nič nenavadnega mej dijaki; posebno jih objame, ako preradi bero

Digitized by Google

romane. Kako dobro de tedaj, ako je našel mladi nesrečnež zvesto srce, kateremu sme zaupati, kar ga teži in peče . . . Melanholijo najprej razžene prijateljeva družba. Jaz sem vedel tedaj, da s vprašanjem o pravem prijateljstvu zadenem ob pravo stran; obdelala sta je dozdaj vže dva gimnazijca. Eden — sedmošolec — razpravljal je na podlagi Ciceronovega spisa: „Laelius de amicitia". Ta razprava ima vže nekaj modroslovne vsebine.: dela mu čast.

Najtršega oreha lotil se je neki drug sedmošolec: „Kdo je značajen?" Pisatelj sega vže nekoliko globokejše, kaker se dandanes navadno nahaja mej dijaki; kaže, da je sposoben tudi sam misliti in soditi. In prav to je, za kar bi tudi mi hoteli, da bi se naši dijaki vsposobili z izdelovanjem nalog, katere jim na izbero razpisujemo. Ta spis, kaker tudi prejšnji — o pravem prijateljstvu — mislimo o svojem času priobčiti v „dijaški prilogi". Tu pa bodo našle častnega mesta tudi druge naloge, dasi bi bile same na sebi manjše vrednosti, katere bi pa zložili dijaki iz nižih razredov, ker pri razsodbi se bomo ozirali tudi na starost in šolo dijakovo. Spisom, katere priobčimo, prisodimo ob enem tudi večo ali manjšo nagrado — po njih vrednosti.

Tako vidite, prijatelji, mislim za zdaj ravnati z Vašimi nalogami, ako mi jih še kaj pošljete, kar upam, da boste storili. Za ta pot ne pridenem še drugih vprašanj — izmej dvajset, katere sem razpisal v 1. številki, imate pač še dovolj izbirati. Le urno na delo!

* * *

Zdaj bom nadaljeval svoje učene razgovore z Vami. Rekel sem Vam zadnji pot, da vže z obraza in iz oči takih dijakov, kaker ste Vi, odseva nekaj idealnega, česar zastonj iščemo pri drugih mladičih Vaše starosti. Nekaj „idealnega" — s tem sem zadel pravo; saj Vaš poklic je, da težite po spoznanji idealnega sveta. Pa to bo za nekatere izmej Vas preučeno. Ne vstrašite se! Idealne so vže po svojem bistvu vse znanosti, torej tudi tiste, s katerimi si Vi mehke glavice belite. Saj ni ravno treba, da si Bog ve kak bavbav mislite, ko slišite besedo „ideja", tako da bi morali vže pred njeno senco zbežati! Čujte no! Za Vas je zdaj dovolj, ako veste, da ideja več ali manj pomeni isto, kar misel. In misliti — kaj ne? — morate pri vseh šolskih predmetih. Torej je Vaše učenje resnično idealno. Vi ste po poklici — idealisti.

Kako lep, kako vzvišen je dijaški poklic! Vi gotovo niste še nikdar pomislili, da kot dijaški idealisti sè svojim duhom obsegate in celo presegate nebo in zemljo, in stojite vzvišeni nad prostorom in časom! Začudeno me gledate: kako? Razložim Vam. Na zemlji in na nebu ni nobene vrste stvari, katera bi ne bivala nekako tudi v Vaši dijaško izomikani duši. Vaša radovednost

Digitized by Google

raste: kako? Vi se učite geografije. Ako bi vprašal vaškega fantalina, ki ste ga pustili za seboj na kmetih, ko so Vas odpeljali v belo mesto šolat se, kaj je onkraj gore, pod katero pase svoje krave, Vas bo začudeno gledal: njemu omejuje gorsko sleme svetovno obzorje, kar je onkraj, zanj ne biva. Vi pa, rekel sem, se učite geografije; in ta Vas pelje onkraj domače gore v tuje dežele, v Afriko, Ameriko, na Veliko morje, mej tuje narode — sploh ona vtisne v Vašo dušo celo zemeljsko površje. Pa ne zadosti. Vi se učite tudi mineralogije, in morda celo kaj slišite o geologiji. Glejte, ti dve Vas vedeti znad zemlje pod zemljo, kjer preiskujete njen drob. Še več. Tu pa tam se Vam kaj predava o astronomiji: o sestavi luninega telesa, o solnčnem ognji, o zvezdah primičnicah in njih gibanji itd. Pa ne da bi se Vaše oko vstavilo pri luni in solncu, Vi zrete še dalje, ker učite se, da tu ni še zadnji konec vesolstva, ampak to sega dalje, neskončno dalje . . . Da, sè svojim duhom premerjate svetovnega prostora širokost in visokost in globočino noter do mej brezmejne neskončnosti . . . .

Ravno tako obseza Vaš duh čas in njega spremembe. Kdo bi rekel: v drobni glavici, kaker so navadno Vaše, ko sedite še v klopeh nižih razredov, najdejo prostora tisti dolgi veki, katerim pravijo stari, srednji in novi. Vsa preteklost, ki je, da se je razvila, potrebovala toliko stoletij, se v Vašem mladem duhu zrcali! In iz preteklosti gledate v prihodnost. Da, Vi ste vedeži in ste preroki. To čudo včinja v Vas veda, ki se zove zgodovina, katera Vam res sicer dela mnogo preglavice, a vender ji morate biti hvaležni, ker ona Vas povzdiga iz tesnih mej bežečega trenotka h gledanju časovne trojice: preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

Vse to pa Vaši radovednosti ne zadostuje. Vi berete tudi stare klasike, pisatelje, pesnike. Kaker Vam zgodovina kaže zunanje lice človeškega življenja, tako z učenjem klasikov in slovstvenih proizvodov prodirate v notranji, nečutni svet, kjer se Vam rešujejo skrivnosti človeškega duha in srca. Kar sta Homer pa Vergilij v svetem navdušenji zapisala, je za Vas kaker ključ, ki Vam odpira knjigo sedmero zapečateno, knjigo — veliki množici na veke zaprto. Tu se spočivate, tu pijete pri viru, iz katerega se v neprestanem gibanji pomlaja človeška zgodovina. Kdo bi Vas ne zavidal?

Pa slišal sem celo, da se učite še nekaj višega. Koliker je meni znano, stopate v viših razredih do praga božanstvene vede, vede-kraljice: filozofije. Predava se Vam logika in psihologija, tudi metafiziki gledate — pri verskem poduku — vsaj mimogrede v obraz. Res sicer, da se Vam dela omotica po zračnih višinah, po katerih vodi filozofija svoje učence, vender smem upati, da ste vsaj začasno pogledali za tisto zagrinjalo, ki loči časnost

Digitized by Google

od večnosti, skončnost od neskončnosti; in tako je vsaj kateri žarek onega, kar je onkraj, zasijal v Vaš duh . . . .

Glejte tedaj: kar objema prostor in čas, kar se v njijn dvolični obliki razvija, to se odsvita iz Vašega duha; da, Vi se vspenjate nad čas in prostor, Vaš duh sega v neskončnost in sega v večnost. Kako nizek je svet, ki stoji pod Vašimi nogami, svet, ki se giblje v trenotka, ki ceni le trenotek! To vzvišenost Vam pa podeljuje poklic, ki Vas posvečuje divnim vedam, poklic — dijaški. Vi ste resnično idealisti, ker Vi ste služabniki Vi ste svečeniki misli, ideje.

Zatorej bi Vam jaz priželel, da ne bi nikdar pozabili svojega visokega poklica, svojega dijaškega idealizma.

Za ta pot ostanite mi zdravi pa veselo vživajte velikonočne praznike!

Dr. Mahnič.

LISTEK.

Iz dežele pritlikavcev.

Ljudje Božji, kaj sem pa slišal?! Da ne verujete nič več: niti nebes, niti pekla, niti celo — copernic in hudiča! Vse je za vas — premagano stališče, srednjeveška šara! Oho! Kdo pa izmej vas je tak junak, da bi bil hudiču rogove polomil? Jaz pravim, da ni tako, kaker vi mislite . . .

Poslušajte tedaj, kar vas bo učil stari črnošolec, ki je vže deset kolomonov preštudiral in tudi bral mojstra Jakoba „mysterium magnum“. Le za menoj! Ne popeljem vas v prihodne čase za dva tisoč let naprej, kaker je storil angelj Azrael z doktorjem „Nevesekdo“, ker takrat vas ne bo več; tudi vas nočem peljati nazaj v tiste dobe, ko so krese netili s copernicami in namesto s petrolejem polivali jih s hudičevo mastjo — ne, kar vam bom pripovedoval, godilo se je v naših časih.

Kaj pa je to? Ej no, morda ste vže kaj slišali o pritlikavcih? Ako ne, poslušajte mene. Znano je vže vsem, da naš človeški rod hira. Nekdaj — pred štiri-pet tisoč leti so živeli še giganti: pač pravi hrusti so morali biti, ker drznili so se celo Olimp napadati! Pa dovolj, da vam omenim Herkula in pa Atlanta, ki je na hrbtu držal nebo. A od takrat hira vedno bolj

Digitized by Google

človeški rod, in kam smo vže prišli, lehko gledamo z lastnimi očmi. Trojanski junaki, ko bi zdaj vstali iz groba, zmetali bi nas kar igraje na zvezde. Pa še hujše ima baje priti. Kaker sem slišal še kot otrok od stare ženice, še bodo ljudje tako skrčili, da bodo štirje pšenico mlatili pod enim mernikom! . . Takrat sem si sicer mislil: no, to bo še le za sto tisoč let! Pa pozneje sem se prepričal, da dobe pritlikavcev ne bo treba tako dolgo čakati. In veste, kaj vam povem — ne vstrašite se — pritlikavci vže živijo!

Vi seveda jih niste še videli, a videl sem jih jaz, in prebival sem mej njimi več dni. Vi jih namreč ne znate poiskati, ker ne veste vhoda do njih dežele. Vi namreč še zdaj ne veste, da pritlikavci bivajo v posebnem kraljestvu, kamer ne prisije naše solnce; seveda zapuščajo od časa do časa svoja bivališča in pridejo tudi k nam, to pa le takrat, ko vi navadno — spite.

Jaz pa sem bil tako srečen, da sem našel pot v deželo pritlikavcev, in da so se mi tam razodele vse skrivnosti njih nevidnega kraljestva. Ne mislite pa, da me je v deželo pritlikavcev vpeljal duh Azrael ali kateri tistih spiritov, ki so ondan strašili v „Narodni tiskarni“. Nič od vsega tega! Ampak kdor hoče tuhtati skrivnosti, išči razsvetljenja pri — ženskah. Ni ženska vže v raji možu podala sad spoznanja? Tudi mene je poiskala velika sreča, da sem naletel na čudovitega ženskega vedeža. To se je pa tako-le zgodilo.

Ko sem zimo prespal, šel sem se gret na pomladansko solnce. Tik gozda sem se sprehajal. Kar naenkrat stoji pred mano Domina Abundia. Spoznal sem jo, ker sem bral o nji v stari knjigi „mysterium magnum“.

„Domina Abundia, je res, da vi kuhate pritlikavcem? Domina Abundia, jaz vam bom stokrat hvaležen, ako mi pokažete pritlikavsko deželo“.

„Hodi za mano. Govóri malo“.

Stopam za njo v gozd. Pripelje me do strmega pečevja; steza zmanjka, naprej se ne more. Tu je imel oče Silvester svoj brlog.

Ona: „Natlači si žepe s škorjami očeta Silvestra, ker dvanajst dni ne boš videl belega dne“.

In jaz storim, kaker mi veleva zapoved Domine Abundije.

Stražil je pa tam pod pečevjem pes Cerberus. Ni bil privezan, in meni so se od strahu kolena šibila.

„Cerbere!“ zakliče Domina Abundia. In pri ti priči privleče spod obleke črno knjigo, ki je bila rudeče pisana. Bere in ob enem križa: „Cis + dis + tis + trite + kontrite“. Cerberus pa trikrat zalaja in pri ti priči se razklene pečevje ter odpre se pred nami hodnik v goro.

Stopim noter za Domino Abundijo. Ko korakamo naprej, se stemni kaker v kozjem rogu. Pa kmalu naletimo na stražnika,

Digitized by Google

ki mi potisne v roko gorečo bakljo. Pridemo do železnih vrat. Domina Abundia vzdigne roko in odpro se sama od sebe. Stopiva v razsvitljeno dvorano, kjer vse lesketa od zlata in biserov. Bilo je bivališče Domine Abundije.

Odklenivši druga vrata govori mi Domina Abundia:

„Naprej ne smem; moram kuhati, ker jutre obhajamo veliko soboto; pričakujemo dosti gostov. Stopi skoz ta vrata: prepuščam te dobri volji naših ljudi. Pa še nekaj!“

Pri teh besedah me pusti in zgine v notranje prostore; pa kmalu se spet prikaže:

„Na, tu imaš coperno palico! Ko bi česa potreboval, vdari z njo trikrat ob tla“.

Vrata se zapro za menoj — in znajdem se v velikem prostoru, ki je bil podoben deželi. Iz daljine se mi nasproti belijo cele vasi; pred seboj pa zagledam ravno cesto, po kateri začnem korakati. Zdaj vgasim bakljo, ker zapazil sem, da ni temno, ampak kaker v večernem mraku. Zlakal sem se bil vže, zatorej sedem ob potoku ter začnem glodati trde škorje očeta Silvestra, na to se napijem iz potoka. Ko pa nadaljujem svojo pot, pride mi po cesti naproti mičken, huljast možicelj; sivo brado ima, ki mu sega do kolen, v eni roki drži palico, v drugi svetilnico. Prijazno me pozdravi, pa opomina me, naj bom oprezen, ker vsa dežela žaluje radi smrti svojega gospodarja.

„Sicer pa — pravi — vidim, da ste tujec; zatorej vas hočem nekoliko spremiti, da se ne zgubite v ti naši deželi.“

Stopi pred me sè svetilnico; zdaj pa zapazim, da ima tudi noge skrivljene, in prav nerodno krevsa po prašni cesti. Dolgo se ne upam spregovoriti, ker neki glas mi je pravil, da to ne vtegne biti človek, kaker smo tu gor pri nas. Slednjič se vender toliko osrčim, da začnem:

„Majhen prijatelj, kdorkoli ste — bi bili tako dobri, da bi mi povedali, katera je ta dežela, koder potujeva, in kako se imenuje ljudstvo, ki tukaj prebiva?“

„Ej no — začne s tankim glasom — ej no, pri podzemeljskem rodu ste, kateri ima drugo kri, druge kosti kaker tisti tam gor na zemlji: srce pa imamo v glavi, pamet v želodci, spomin v petah. Sicer pa ne mislite, da nam je neznan svet, ki je nad nami. Več poti poznamo tje, in prav radi zahajamo na zemljo, to pa vselej le po noči. Posebno radi osnujemo tam gor „jour fix.“ Tudi radi stežemo ljudem, kjerkoli žele; ako pa nočejo za nas, se znašamo nad živaljo in jo mučimo. Zdaj pa ne vprašajte me nič več; ne vtegnem, moram po opravkih. Še to vam povem: ako hočete srečno potovati po naši deželi, držite se vedno na levo.“ — On pa jo krene na desno, in nisem ga več videl.

Premišljal sem, kaki ljudje morajo biti to in ali so sploh ljudje. Pa kmalu se mi vse zjasni. Ko se začnem spet ozirati na

Digitized by Google

desno in levo, zazdele so se mi vse reči nekako drobne in majhne; in čim dalje stopam po cesti, tem bolj se vse manjša. Pot se tako zoži, da komaj komaj se še premikam po nji. Najviša drevesa ob cesti mi komaj do pasu segajo. Tudi polje zagledam; njive so tako ozke, da bi ena komaj zadostovala enemu iz nas za grob. Srečavam vže hiše, gostivne ob cesti itd. Pa čudi se človek: okna in vrata so tako ozka, da bi komaj roko skozi zgnjetel. Ko se vidim v teh nenavadnih razmerah, me začne groza spreletavati. Vdarim s palico ob tla. Glej čudo! Ko bi trenil, jamejo se od vseh strani na cesto shajati možiceljni v rudečih kapicah, tako majhni, da mi nobeden do kolen ne sega. Vsak se prikaže sè svetilnico v rokah. Ko me kateri zagleda, z glavo pokima, se nasmehne pa naprej zdrkne kot bi ga sapa odnesla. Drugi se pripeljejo po cesti, večinoma s parom konj; pa voz, konji in mož je vse tako drobno, da bi ne bilo težko vse skup z eno roko pograbiti in vtakniti pod suknjo!

V deželi pritlikavcev sem! — o tem ni moglo biti več dvoma.

Spet se domislim čarobne palice, ki mi jo je dala Domina Abundia; privlečem jo spod suknje in vmahnem po zraku: na levo in na desno naredivši križ.

Od vseh strani na daleč in široko priskačejo pritlikavci urno okol mene.

„Vi ste pritlikavci?“

Enoglasno: „Mi smo“.

„In ta dežela je pritlikavska?“

„Je.“

„Kateri jeziki se govore tu?“

„Vsi živi.“

„Tudi slovenski?“

„Tudi.“

„Dajte mi tedaj enega, ki govori slovensko, da me spremlja na potovanji in mi razkaže vašo deželo. To je volja Domine Abundije.“

„Volja Domine Abundije, volja Domine Abundije“ — ponavljajo vsi. In zdajci se mi jih predstavi deset. Jaz pa si izberem enega.

„Zdaj pa vas več ne potrebujem“. Spet vdarim s palico po zraku — in razprše se in razgubijo ko blisk na vse strani.

Korakam dalje sè svojim spremljevalcem; a ker je imel majhen korak, jame mi zaostajati. Zatorej mi ne ostane drugega, nego da ga od časa do časa vzdignem v roke in nesem.

„Vi tedaj znate slovensko? Kako to?“

„Ej no, mej Slovenci sem nekdaj živel tam gor na zemlji. In pa še zdaj od časa do časa zahajam mej nje. Posebno zadnjih let zelo potrebujejo naše pomoči. Ni skoraj noči, da bi kdo izmej nas ne prilezel v njih društvo. In pa prav radi nas imajo.

Digitized by Google

Pri vseh rečeh jim dajemo navodilo. Sploh pa cenijo našo učenost. No, imamo pa tudi šole, kakeršnih bi tam zgorej zastonj iskali!"

„Vi — šole tukaj?! Pritlikavci — vi?"

„Da, tako je. In šole naše so kaj praktične. Ne da bi si glavo belili z visokimi, vrtoglavimi teorijami — pri nas se vsak navadi to, kar mu treba, da pride kmalu do kruha, pa dobrega kruha."

„Radoveden sem poznati natančniše vaše šole."

„No, to se pa lahko zgodi. Glejte pred nami vas — tu imamo šole. Koj tu pred nama stoji visoka pritlikavska šola. Vi bi jo morda krstili za gimnazij ali celo za vseučilišče. Mi pa kaj takega ne špugamo. Prišli smo do prepričanja, da manj ko se človek peča z učenimi predmeti, lože shaja, pa tudi zdraveji si ohrani razum. Glejte, v starih časih so imeli pri nas brez števila razredov pa učenih predmetov in knjig, ki so jih spisali doktorji. Pa nič kaj ni šlo to študiranje našemu rodu spod rok. Nekatere je glava bolela, drugi so jeli padati v omedlevico, kaker brž so prišli do vrat tistega razreda, kjer so se slišale latinske besede. Do grških razredov se ni upal vže nihče. Skratka: sprevidelo se je, da pritlikavski rod je najbolj srečen, ako ostane pri temeljnih elementnih znanosti, kar je edino varno in zdravo. Zatorej so zaprli vse više razrede; največ, kar se komu pri nas dovoli, je drugi ali tretji razred tako zvanih vaših srednjih šol; k večemu sme še kdo stopiti do vrat četrtega ali petega razreda, ne pa da bi noter stopil, zatorej pa tudi za te razrede vže več let nimamo niti profesorjev niti učnih knjig."

Stopiva pred šolsko poslopje. Bilo je trinadstropno, sicer pa tako nizko, da sem s palico vdaril po sovi, ki je sedela na strehi; koj mi je cepnila mrtva pred noge. Moj spremljevalec odpre vhodna vrata in smukne noter urno ko zajec; a jaz se moram vleči na tla in komaj splezem po trebuhu v šolsko poslopje skoz vrata, ki so bila nekako iste velikosti kaker pri sodu srednje mere.

Morete si misliti, kako me je vse zanimalo, kar sem tu našel. Mladi pritlikavski rod je sedel kar po tleh in poslušal šolsko razlaganje iz profesorjevih ust. Le globoko pripognen si morem ogledovati šolske prostore in učilne priprave. Česar ne boste lehko verieli: nad vse sem se začudil, ko vgledam šolske stene okol in okol zakrite z raznimi živalmi. Pa zastonj bi tod iskal živali, kaker nam jih tu gor na zemlji popisuje Erjavec.

„Kako je to — vprašam spremljevalca — saj sem tudi jaz nekdaj učil se zoologije, in glejte, niti ene tukajšnjih živali ne poznam?"

„No, naše stene vam predočujejo živalski svet iz podzemeljskega kraljestva. Glejte, to so vse živali, katere ne gledajo solnca".

Digitized by Google

In res, bili so le nekaki čuki in sove in netopirji, pa gliste in črvi in kar se še enakega rado vali po podzemeljskih jamah in luknjah.

„Hudirja, kod pa ste nalovili toliko živalskih bitij?“

„Mi ne lovimo — mi si jih sami vstvarjamo“ — odreže se profesor. „Idite z menoj!“

Grem. Pelje me skoz stranska vrata, skoz katera sem se komaj zgnjetel, na šolsko dvorišče. Tu mi pokaže precej prostoren gnojnik.

„Glejte, tu imamo rodišče vsake vrste živali.“

„Kako hudiča jih rodite?“

„Rodijo in valijo se same ob sebi — iz gnoja in smeti! Na jesen posejemo nekoliko boba in graha in na pomlad dobimo glist in žab in krot, da ne vemo kam ž njimi. Žabam, ki so posebno okretne in žive skakalke, se izcimijo v kratkem peruti, da začnejo po zraku letati, in tako dobivamo netopirje, čuke, sove itd.“

„Pri vas se tedaj živali ne valijo iz jajc?“

„Sto netopirjev in dvesto glist![1]) kaker se vidi, vi nimate še prvih pojmov o bistvu in početku svetovnega gibanja in presnavljanja! Pri nas velja neovrgijivo zakon, ki se zove z učenim imenom generatio aequivoca!“

„Kako? — če se dobro spominjam, sem tudi jaz tam gor pod solncem vže slišal to besedo.“

„Ej no, kaka skrivnost! Saj sem bil jaz, sam, profesor na pritlikavski najviši šoli, jaz sem bil, ki sem pred deset tisoč nočmi pri „jour fix“-u štv. CCXI. na zemlji predaval in vtemeljeval ta nauk, tako da se je tudi tam sprejel.“

„Pa naši so ga začeli vže popuščati, češ, ne dá se dokazati! Niti enega samega črva ne moremo dobiti iz vsega gnoja, ki je pod solncem.“

„Tepci! Ne dá se dokazati?! Tukaj imate dokaze! Glejte, mi dobivamo vsak dan iz opic novih ljudi. Naše kamnje poganja debla in veje; les se preminja v kosti in meso, tako da se nam kar čez noč iz lesenih prekelj izplazijo opice, iz perja po drevesih nam izletavajo metulji; ondan je celo čok od posekanega drevesa začel gledati in govoriti — v dveh urah je shodil iz njega človek, kateremu smo tudi resnično izrekli „Čok“.

„Pri nas na zemlji se kaj takega ne godi.“

„No, ker se ne godi — sklepate, da se tudi ni godilo! S kako pravico? Da li hočete malo natančniše študirati same sebe, boste gotovo bolje spoznali svojo preteklost. Sto tisoč krot! koliker poznam vaše razmere na zemlji, ali ne žive še zdaj mej vami ljudje, ki se nazivljejo z živalskimi imeni? Vsaj jaz sem

[1]) Take so kletvice v deželi pritlikavcev.

Digitized by Google

slišal večkrat imenovati Zajca, Mačka, Čuka, Medveda, Lisjaka, Volka, Goloba, Jastreba in kaj vem še?"

„O, pri nas se Golobi, Čuki, Medvedi celo doktorji! Da, Nemci imajo celo imenitnega filozofa Volka!"

„No tedaj, iz tega ni pač težko sklepati! Ime mora izražati bistvo reči. Ta imena tedaj ne morejo drugega pomenjati, kaker da so njih nositelji v človeški podobi resnično volki, medvedi, jastrebi itd. Tako človeški govor, v katerem se izraža ljudsko naziranje in prepričanje, človeka istoveti z živaljo — kar je najsijajniši dokaz, da smo resnično potomci živali. Pa še več, ista človeška govorica še zdaj pripisuje nekaterim živalim večo učenost in krepost nego ljudem samim. Vzor modrosti ljudem še zdaj ni človek, ampak — slon. Lisica nas še zdaj prekosuje v zvijačnosti, od čebele in mravlje se učimo pridnosti. Znana je konjska in pasja zvestoba. In najbolj zaničevana žival — osel — nam je še vzor potrpežljivosti! Povejte, prijatelj, kaj to pomeni?!"

„No, no, skoraj da bi me prepričali . ."

„Prepričali? Nisem še pri konci. Tisti vaši ljudje tam gor, ki se zdaj ponašajo, češ, da so bogovi, neskončno vzišeni nad drugimi stvarmi, so še pred sto tisoč leti rastli v amerikanskih pragozdih kot hrasti, gabri, koprive, gobe in mahi. Kaj, ali nimate še zdaj kopriv v človeški podobi?"

„He-hej — in pa še kako pečejo!"

„Vidite no, vse lastnosti človeške izvajajo se iz živalstva in rastlinstva; vse človeško pognalo je tekom tisočletij iz onega nižega sveta. Da, naša korenika sega celo do rudninskih prvin. Mi smo se nekdaj — po Laplace-Kantovi teoriji — v obliki gorečega železa pretakali po neizmernih svetovnih prostorih: od tistega praognja nam je ostalo nekaj še v srci. Ko se je pa svetovna snov ohladila in strdila, bivali smo par milijonov let kot surovo železo v gorskih skladiščih. Potem pa — po neslišanih zemeljskih revolucijah — je bil en del podzemeljske rudnine vržen na površje, kjer se je v solnčni atmosferi zmehčala v rodovitno zemljo, ki je konečno iz sebe pognala cvetice, repo, zelje, krompir, pa tudi razno golazen, mrčese, čveteronožce in slednjič — človeka. Kot v spomin na to rudninsko pradobo človeškega rodu govorimo še zdaj o železnih značajih, o jekleni volji; še celo brusov imamo dosti mej ljudmi. Zdi se, da so taki ljudje iz rudninske pradobe podedovali posebno dosti trde snovi."

„No, še pred meseci smo imeli takega na Slovenskem. Bil je nad vse trde glave."

„Poznal sem ga. Pri njegovem krstu smo bili tudi pritlikavci; to se je godilo pri „jour fix"-u štv. CCLIX. v devetdeseti noči spirita Urijela".

Meni se je pri tem razodevanji pritlikavskega profesorja odpiral nov svet. Še nekaj me je mikalo zvedeti.

Digitized by Google

„Rekli ste, da sejete posebno bob v živalsko rodišče. Kako, da ima ravno bob toliko življenjske moči v sebi?“

„To vprašanje spada v priklikavsko metafiziko. Edini Pitagoras je razglobil in do dna pretuhtal bobovsko naturo. Kaker morda veste, je bil Pitagori bob nad vse svet. V bobu je namreč koncentrirana svetovna duša, katera na vse strani poganja življenje v raznih oblikah. Glejte, v tem tiči velika skrivnost, v kateri je zapopadena generatio aequivoca. Mi smo prav za prav bobovci. Od tod izhaja tudi znani: „bob ob steno“ t. j. proti pritlikavski bobovski filozofiji ne opravite nič!

„Joj, joj, kdo bi si mislil, da ste tako učeni!“

„Učenosti naši — rešpekt! Zdaj pa vas povabim nazaj v šolo. Predavati imam matematiko.“

Le ob kratkem vam bom povedal, kako se pritlikavci učijo matematike. Izmej štirih računskih operacij sprejeli ste se le dve: soštevanje in množenje. Posebno temeljito se jemljejo obrestni in obrestno-obrestni računi pa potenciranje brez kraja in konca. V geometriji se rišejo in razlagajo le tisti liki, kjer se rabi šestilo, in pa — seveda — Pitagorejev stavek, kateremu tudi v pritlikavski šoli pravijo „oslovski most“.

Nekega predmeta mi je še omeniti na pritlikavskih viših šolah, namreč kabalistike. To vam je nad vse zanimiva materija; zatorej vas vže zdaj opozarjam na njo: prihodnjič boste slišali kaj o nji. Za ta pot se poslovim od vas z opominom: Pazite, da vas pritlikavci ne prekanijo!

Podvigenjski.

Slovstvo.

Slovstveno-kritični „quodlibet“.

Polemizovanje naših nasprotnikov.

7. Da se pri kratkovidnem ljudstvu katoliški nazori spravijo ob veljavo, treba le njih nositelje izpostaviti posmehu in rogu. Zgodovina priča. Tudi slovenski liberalci, ne da bi se upali jasno in naravnost zanikati od nas zagovarjanih katoliških nazorov, se poslužujejo tega sredstva: pačijo navlašč bogoslužje, vstanove, hijerarhijo katoliško, z namenom, da bi

Digitized by Google

posredno katoliške nazore in dogme same izpodkopali. Dokaz je polemizovanje nekdanjega „Brusa“, „Slovenskega Naroda“ itd.

8. Drugi razvpivajo a priori vse naše delovanje za neznanstveno, nepraktično, ker smo baje — brez vse skušnje! Tako polemizujejo proti nam posebno nekateri sedanji vredniki, agenti ali faliran studenti. Na drugi strani pa se širokoustno po svojih listih varanemu ljudstvu postavljajo za vzor vse modrosti, znanosti in — skušnje! Ker nimamo še lastnega poljudnega glasila, da bi pred nižim občinstvom, ki je nosec javnega mnenja, branili svoje nazore in osvetljevali „učenost“ in „skušnjo“ takih „veleumov“, veljamo v javnem mnenji mi za tepce, a za modrijane, njih blodnje za evangelij, a katoliški naši nazori za — neumnost.

9. Liberalci vedo, da se ljudstvo od **nazorov samih**, in naj bodo še tako vzvišeni, odvraća, ako se onega, kateri jih brani in zagovarja, razvpije za ošabnega. Tudi tega sredstva se poslužujejo proti nam liberalna slovenska glasila.

Kaki nagibi nas vodijo, ve le Bog. A ljudstvo, beroč po liberalnih glasilih, da nas vodi le častilakomnost, in celo osebno sovraštvo, se odvrača od naše, kaker se trdi, ošabnosti in po svojem priprostem sklepanji tudi od nazorov, ki jih zagovarjamo.

10. Dandanes veljajo za prave oni nazori, kateri štejejo več pristašev. Kakovost nazorov ne določuje ničesar, ampak število njihovih zastopnikov. Ta faktum znajo liberalci ceniti. Njih glavna skrb je pridobiti svojim nazorom koliker mogoče dosti zastopnikov. Od tod njih žilava agitacija, njih marljivo časnikarsko delovanje.

Da res imajo in si ohranjajo večino, se imajo zahvaliti blatu, s katerim ometavajo zastopnike katoliških idej, in na drugi strani izvrševanju tega-le recepta:

Willst Jedermann gefallen,
So preise Jedermannes Laster,
Und auf jeden faulen Flecken
Kleb' ein rosenduftig Pflaster!

Tega čednega vodila se drže tudi slovenski liberalci v bojí proti nam. Laskajo se ljudstvu, izgovarjajo njegove pogreške, posebno one, katere smo mu mi očitali. Ljudstvo verjame rado priliznjencem. S prilizovanjem in potuho odtujajo občinstvo katoliškim idejam, katere zagovarjamo. S tem sredstvom skušajo katoličtvu odtujiti posebno ženstvo vsiljujoč se mu za zaščitnika nasproti nam. Ha, oni naj

Digitized by Google

branijo „čast“ ženstva, ki trde, da človek nima proste volje, da je podložen le nagonu, kaker žival, oni, ki trde, da je prešestvo le „bagatelna“ stvar! Gorje ženstvu, ako bode še nadalje zaupalo „zaščitnikom“ takih načel.

11. Katoliškim nazorom se najbolj škodi, ako se njim nasproti duhovniki sami pod katerokoli pretvezo vedejo mrzlo, ravnodušno. To vedo liberalci. Tudi slovenski. Da bi torej razširjanje naših nazorov zajezili, skrbeli so, da so nekoje duhovnike nastavili, ki bi nam vgovarjali. Seveda duhovnik jasno proti idejam samim ni mogel biti; sicer bi se nam moglo s citati dokazati, da se v nazorih ne vjemamo z naukom rimsko-katoliške cerkve. Tedaj so liberalci položili jim na jezik to-le: Mi nismo proti idejam, ampak proti „obliki“ „Rimskega Katolika“. Nekateri so jim šli na limance in povsod javno in privatno obsojajo našo „obliko“.

A liberalci po svojih glasilih kar na sploh trde: Duhovniki sami so proti Mahniču, proti njegovemu delovanju samemu: saj ta in ta duhovnik se je sam izrazil, da gorje Slovencem, ako bi se njegovi **nazori** vresničili, itd. itd. Tako je, častiti duhovni bratje! . . . . Nekateri duhovniki so najpogubniše sredstvo v rokah husitskih bankinih agentov v boji proti idejam, katere branimo mi v „Rimskem Katoliku“ in jih oni sami tudi oznanjujejo na prižnici in v spovednici. Da ni liberalizma na Slovenskem?! Ravno ta nedoslednost, mešanje laži in resnice je — liberalizem. Sicer, ako bi nekaterim bili res le radi oblike proti nam, morali bi biti še bolj proti našim nasprotnikom. Vender niso.

„4000“

Prišli smo do glavne točke. Mladoslovenskih leposlovcev in filozofov glasilo, ki se zove „Ljubljanski Zvon“, prinašalo je skoz leto 1891 na prvem mestu „času primerno povest“, katero se je pisatelju zljubilo nasloviti „4000“. Pa ne dovolj. Zdelo se je gospodi iz „Narodne tiskarne“ tudi primerno ter koristno za slovensko reč omenjeno „povest“ še v posebni izdaji ponatisniti. Iz vsega se da torej soditi, da povest „4000“ mora biti res nekaj posebnega — non plus ultra slovenske liberalne inteligencije! Da, poslušajmo li, kako jo označuje najstarejša in najviša liberalna pamet slovenska, katera je znana pod imenom „Slovenski Narod“: „Ta povest, te vrste najznamenitiši literarni proizvod slovenski“. Recimo tedaj, da v povesti „4000“ občudujejo naši leposlovci in filozofi „cvet in sad“ svoje učenosti in omike.

Nas pa zanimlje povest „4000“ pred vsem radi tega, ker je naperjena proti nam samim. Ona namreč, da spet govorimo z najstarejšim dnevnikom, ona „dokazuje sè živim in perečim sar-

Digitized by Google

kazmom absurdnost političnih, socijalnih in književnih nazorov, s katerimi se prostitnira znani dr. Ničmah.“ Da, mi smo tisti „Tone od Kala“, ki je v povesti glavni junak.

Mi smo z največim zanimanjem sprejeli tako milostno nam poklonjeno povest; in brali pa prebrali smo jo s spoštovanjem, kaker smo je dolžni božjemu orakeljnu, ker mislili smo, da bomo res slišali skrivno razodenje — konečno rešitev tako živo nas zanimajočih „političnih, socijalnih in književnih“ vprašanj. Pa vže to nam ni moglo v trdo glavo, zakaj vklepajo naši filozofi tako resna vprašanja v l e p o s l o v n o obliko! In pa — da ni kaj prida pričakovati, zdelo se je nam vže radi tega, da pisatelj ne more imeti dobre vesti, ker zdelo se mu je potrebno pred absurdnostjo naših nazorov — skriti se v meglo nevidnega „dr. Nevesekdo“; znano je namreč, da resnica sili k luči, a skriva se — laž.

Sicer pa, kar se tiče leposlovne oblike, so si jo „Zvonovci“ izvolili najbrže tudi radi tega, ker so hoteli ob enem — z enim mahom dve muhi — rešiti tudi problem o lepem, delo vže davno obetano, tako željno pričakovano!!

Naj se nam odpusti ta majhna šala: pisali smo te vrstice — na pust! Zdaj pa resno!

Pa resno pisati o satiri?! O satiri, ki nam slika — norce? Stulti r i s u m movent. Ti norci smo — m i, in nezmiselna bedarija, ki se v satirični povesti „4000“ izpostavlja slovenskemu občinstvu v posmeh, so naši — n a z o r i. To je edina smisel najnovejšega epohalnega umotvora, ki se je izvalil iz železnega stroja v „Narodni tiskarni“ št. 3.

Gotovo tudi satira ima in mora imeti katero smisel t. j. tudi ona hoče nekaj izraziti, učiti. To pa izvršuje satira na poseben način: ona hoče pravo in dobro priporočati in pripomoči mu k zmagi sè živim in osmešljivim slikanjem njegovega nasprotja — slabega. V to si pa izvoli prizore iz življenja ter posebno osebe, kot nositeljice krivih nazorov, katere hoče s tem pri bravcih obveljaviti, da bi, te zavrgši, oklenili se pravih.

Satira je silovito orožje v boji za resnico in pravico, ker ljudstvo sploh rado bere satirične spise radi njih pikre, dovtipne besede. Sicer je pa satira, kaker vsaka druga slovstvena oblika, podvržena večnim, nepremenljivim postavam pravega in dobrega. Tem se mora brezpogojno pokoriti; nikar pa, da bi smela brez greha služiti laži, obrekovanju, opravljanju ali blatenju raznih oseb. Sploh ni in ne sme biti satiriku glaven namen, da se znaša nad o s e b o, ampak da biča in pobija napačne n a z o r e; oseba je le sredstvo k namenu. Sè s a m i m i osebnostmi se ne dokaže niti pravost niti napačnost nazorov. Nadalje se mora zahtevati od satirika, da je p r a v i č e n svojemu nasprotniku t. j. smešiti sme le one nazore, katere nasprotnik r e s izraža ali zagovarja, a ne mu navlašč podtikati drugih smešnih nazorov, katerih ni

Digitized by Google

nikdar zagovarjal. Tretjič: smehu se sme izpostavljati, k a r j e z a s m e h o v a n j a v r e d n o — zmota, greh, a ne večne, nespremenljive resnice, ne krepost. Kdor pa resnico zasmehuje kot laž, kdor iz nje sofistično izvaja absurdnosti, on zlorabi satirično obliko.

Proti vsem tem bistvenim zahtevam je grešil znani dr. Nevesekdo v svoji povesti „4000“. To delo ni satira, ampak najpodlejši pamflet, ki ga ima do sedaj slovensko slovstvo, pamflet prvič na katoliške resnice, katere zagovarjamo mi v svojem listu, drugič na naše škofe, duhovne in redovnike, tretjič na katoliško cerkev in njene naredbe, posebno pa na devištvo in celibat. Skratka: v povest „4000“ je slovensko liberalstvo izlilo vse, kar misli in čuti o katoliški veri in njeni duhovščini. V tem, in le v tem obstoji velika in edina važnost povesti „4000“.

Pisatelju „Nevesekdo“ ni v prvi vrsti do stvari, ampak do oseb. Namesto u m s t v e n i h dokazov v z n a n s t v e n i obliki, nam v l e p o s l o v n e m spisu meče v obraz psovke: „blaženi Tone od Kala“, „maršal grof Nerva“ itd. Osebnostna strastnost ga vže tako premamlja, da se kar na mestu zaplete v brezštevilna prekoslovja. N. pr. akoravno sam pravi: „Ne sodi, da ne boš sojen“, slika vender dr. Mahniča vže v predpeklu, češ: „V življenji je sodil in sodil, bruna v svojem očesu pa ni obsodil ni obsojal. Vdaril ga je zato Gospod . . . .“ Sicer kar se tiče sojenja, mi ne sodimo nikdar o moralni vrednosti o s e b, ampak o veljavi n a z o r o v, in to le tedaj, ako se jih pismeno izraža in tako tudi d r u g i m hoče vcepiti. Večkrat se nam očita, da smo Prešerna obsodili v pekel. Kje pa ste to brali v naših spisih? Bogu je znano osrčje človeško do zadnjega vzdiha. Tudi Prešeren se je lehko skesal. O tem ne smemo niti dvomiti, ker nimamo o njegovih zadnjih trenutkih najmanjših podatkov, da bi bil svoj kes le hlinil. Pa tudi, ako se je Prešeren resnično spokoril, iz tega ne sledi še, da so se tudi nekatere njegove poezije v boljše spremenile. In n e P r e š e r n a, ampak n a z o r e, ki jih je zapisal, smo sodili. Ako smo se pa parkrat tudi njegove nravnosti dotaknili, so bili krivi nasprotniki naši sami, ker se drznejo j a v n o t u d i p r i v a t n o P r e š e r n o v o ž i v l j e n j e z a v z o r p o s t a v l j a t i s l o v e n s k e m u o b č i n s t v u, p o s e b n o d i j a k o m, vedno ponavljajoč, da Prešeren je bil „b l a g“ značaj! Ako se njim zdi prav lagati na kvar nravnosti, se zdi nam še bolj prav resnico povedati isti nravnosti v prid.

Stopimo dalje. Kateri so pa tisti krivi nazori, ki jih dr. Nevesekdo biča in posmehu izpostavlja? Oni so, po razlagi slovenskega dnevnika, politični, socijalni in književni. In ti nazori so baje — n a š i, nazori naših, k a t o l i š k i h š k o f o v i n d u h o v n o v, skratka — n a z o r i k a t o l i š k e c e r k v e!? Poglejmo!

M i, naši š k o f j e so vražasti, so nasprotniki prave zna-

Digitized by Google

nosti: „Ali ne poznaš knjig blaženega Antona od Kala? V teh knjigah je prepričevalno dokazano, da je Belcebub takrat, ko ga je drevil arhangelj v peklenski prepad, trenil z dolgim repom svojim med vesoljne svetove. In ta vdarec je treščil baš ob zemljo. Pri tistem vdarci se je rodila ta moč, kateri so nekdaj rekli elektrika, in katera brez dvojbe izvira od hudiča. Zato odobrujejo vsi modrijani dekret nadškofa XXXIX, v katerem je ostro prepovedal, da bi kjerkoli rabili elektriko v teh pokrajinah.“

Spet: „Kdor bi bolezni odpravljal, vpiral bi se volji božji, in zdravniki niso drugega nego vporniki proti jasno izraženi volji božji. Ako bi se zdravniki vtikali vanje, bili bi strežniki Belcebubovi, ker bi motili pota božje volje . . . Hudičevi posli so bili zdravniki in v naši starodavni Emoni so leta 2930 na trgu pred škofijsko cerkvijo poslednjega z voli raztrgali na štiri kose.“

Tako dr. Nevesekdo. Z drugimi besedami: katoliška cerkev, papež, škofje zatirajo vede; mi, liberalci — pred vsem seveda slovenski — smo edini zaščitniki znanosti! Gorje vedam pod vlado rimskega katolicizma!

Vboga logika, vboga veda — kako čast ti delajo tvoji zaščitniki! Katoliška cerkev — sovražnica znanosti?! Gospoda, poznate zgodovino? K večemu kake luteranske pamflete. Kdo je prvi vtemeljeval vseučilišča po Evropi? Kdo nam ohranil, kdo gojil stare klasike? Kdo postavil temelje celo naravoslovnim vedam? Kje se nahaja najimenitniša znanstvena biblijoteka na zemlji? Ni li Rim, papežki Rim, središče katoličanstva, še do današnjega dne najviša avktoriteta tudi v znanstvenih vprašanjih? Čemu pa hodijo celo protestantski učenjaki v Rim se učit in dopolnjevat svoje studije? Morda hodijo občudovat Giordana Bruna, vašega patrona? Nemec Herder sam je priznal, da bi Nemci še danes želod zobali po hostah, ako bi ne bilo — rimsko katoliške cerkve . . . No pa, drugačni so slovenski liberalci!! Ti so junaki — filozofi! Evo vam jih: Stritar, dr. Vošnjak, dr. Romih, dr. Tavčar! Ti znajo braniti visoke vede! Ko se jim z logiko stopi na prste — tožijo radi žaljenja časti, ali pa iščejo oduška v — poeziji, kaker Stritar v svojem „Drobižu“, ali celo v pamfletih, kaker dr. Nevesekdo v svojem „4000“! No pa, povejte vender, kaj ste kot liberalci storili za vedo, da se toliko bahate? Ste rešili problem o lepem? Ste nam vi spisali „vvod v modroslovje“, ali „dušeslovje“? Ste se odlikovali z jezikoslovnim raziskavanjem? Je iz vaše srede Trstenjak, iz vaše srede učeni jezikoslovec na platnicah frančiškanskega „Cvetja“? Da, edina vaša jezikoslovna zasluga je — da ste slovenščino spakedrali, tako da kmalu ne bomo vedeli, jeli smo Hrvatje, Čehi ali Rusi ali — Nemci. Vsa vaša filozofia obstoji pa v par frazah, katere je Stritar prepisal iz Schopenhauerja! . . In ti ljudje hočejo braniti vednost proti — katoliškim

Digitized by Google

učenjakom! Saj res, splačalo bi se primerjati logično temeljitost vvodnih člankov mladoslovenskega kolomna, vulgo „Sl. Narod“, s članki, kakeršne prinaša n. pr. „Unità cattolica“; ali pa celo znanstvene razprave „Ljubljanskega Zvona“ (posebno iz peresa — dr. Celestinovega) z razpravami iz — „Civiltà cattolica“!! Da ne govorimo še le o metafiziki in pansofiji listov, kaker n. pr. „Brusa“ itd. Edine „Stimmen aus Maria Laach“ bi znale še z njim tekmovati . . . A propos! Dr. Nevesekdo spravil se je v „4000“ branit elektriko proti dekretom ljubljanskega škofa. Najbrže se je za elektriko tako navdušil iz ravno imenovanih „Laacher-Stimmen“, kjer jezuit L. Dressel prav zdaj priobčuje visoko učeno razpravo: „Der elektrische Strom im Bunde mit Wasser und die Lauffener Kraftübertragung“. In Bog ve, ali se ne peča dr. Nevesekdo tudi z branjem znanstvenega katoliškega lista: „Frankfurter zeitgem. Broschüren“, kjer je nedavno benediktinec P. Kolumban Brugger objavil spis: „Die Fortschritte der Elektrotechnik“ itd.? . . . Ali pa so morda jezuitje in benediktinci v omenjenih razpravah hoteli vtemeljiti teorijo Antona od Kala, da izhaja elektrika — iz Belcebubovega repa — in dr. Nevesekdo je smatral za svojo sveto dolžnost, da je, v imenu napredka in znanosti, svojo pravično jezo izbruhnil na vražaste nazadnjake v redovniški suknji!? Vsekako — sijajen dokaz, koliko se ima elektrika zahvaliti mladoslovenskim liberalcem.

Dalje Gorje učenjakom, gorje vseučiliščnim profesorjem, ko bi se vresničili vzori blaženega Antona od Kala! Poslušajmo, kako klasično nam to riše dr. Nevesekdo: „Zdajci se pripelje po prašni cesti za nama gosposka kočija. Pred njo so bili vpreženi štirje konji. Profesor z vseučilišča se pokloni in sname obrabljeni klobuček. Rejen človek je sedel v tem vozu in se leno valjal po mehkih blazinah. Na prsih se mu je bliščalo nekaj redov, torej popolnoma vpravičeno, da se na naju niti ozrl ni“. . . . „Kdo je ta dostojanstvenik?“ vprašam. Profesor vseučiliški mi odgovori: „Cerkovnik pri svetem Nikolaji.“

In da si predočimo sijajno stanje vseučiliškega profesorja v dobi, ko gospoduje teorija Antona od Kala, navedimo mesto iz pogovora mej glavnim junakom v povesti in vseučiliškim profesorjem.

„Ali stanuješ v mestu?“

„V mestu, kje pa drugje!“

„Zdi se mi, da nimaš preobilo dohodkov?“

„Kaj hočeš,“ odgovori mi ponižno, „saj sem samo profesor na vseučilišči“

„Profesor na vseučilišči!“ vskliknem.

„Da, na vseučilišči svetega Simplicija!“

„Kaj predavaš?“

„Učencem svojim razlagam teorijo blaženega Antona od

Digitized by Google

Kala. Toda saj se ti ponudi prilika, da bodeš poslušal predavanje moje, ako prideš na vseučilišče svetega Simplicija!“

Takrat sem vže sklenil v duhu, da obiščem to svetovnoznano vseučilišče. Za sedaj pa vprašam:

„Kakšne dohodke imaš od profesure svoje?“

„Ti dohodki niso nikaker neznatni! Na teden mi izplačuje škofova blagajnica po dve liri; poleg tega imam privilegij, da se smem brezplačno najesti na kapiteljskem polji, kedar hočem.“

„To repišče je torej kapiteljsko polje?“

„Tako je, in često sem tukaj večerjal vže prav izvrstno!“

„Obuvalo ti tudi ni najboljše!“ pristavil sem.

„Vidiš, to so res posebne sitnosti!“ odgovori mi. „Nam vseučiliškim profesorjem morajo nadškofovi dvorni čevljarji brezplačno napravljati obutev. Vrstimo se drug za drugim. Sedaj je na vrsti naš rector magnificus — tisti, ki tako smešno predava o sandalih svetega Antona — in to je tanko in neznatno človeče, ki prav počasi trga obutev svojo! Jaz pa moram čakati, dasi mi palec na nogi gleda beli dan, kaker bi ne bilo ni čevljarjev ni usnja na svetu!“

Priznal sem, da mu je v tem oziru vsoda dokaj žalostna.

„Sicer pa človek izhaja prav lahko“, zatrjuje mi, „tem lože, ker imam postranskih dogodkov“!

„Kakšni dohodki so to?“

„O velikih praznikih“, odgovori mi, „zvonim v stolpu svetega Nikolaja, kar mi na leto donaša nekaj lir. Vender je vže tudi v tem slabše!“ pristavi vzdihuje.

„In kako to?“

„Kako to? Ker se vže do malega ponujajo vsi profesorji vseučiliški, da bi zvonili v stolpu svetega Nikolaja!“ . . . .

Gospoda liberalna si tu prisvaja, da le oni znajo spoštovati učenjake, a ne katoliška cerkev! Poznate li zgodovino? Veste, kako so rimski papeži slikarje, pesnike, učenjake odlikovali in podpirali? Niso li ravno papeži, ko so imeli popolno oblast, vseučiliščem dajali toliko prostost, da so bila prav za prav samosvoja država v državi? Liberalizem ima spoštovanje do znanosti, do učenjakov!? Liberalizem, ki vsakega, bodi tudi največi umetnik ali učenjak, v vojsko poganja, in izpostavlja svinčenkam razsvitljene glave filozofov, kaker butico zabitega, neukega — prostaka! Saj še mi se spominjamo časov, ko so se ne le profesorji, ampak celo odlični dijaki oproščali vojaščine. In zdaj?! . . . Apolon in Atena pokoriti se morata — divjemu Martu. To je iznajdba modernega liberalizma! Vseučiliške profesorje so za časa cerkvenega gospodstva odlikovali s plemstvom, a za vladanja modernega liberalstva se dobiva plemstvo — za denar. Poplemenjajo se bankirji, kapitalisti, židje — a profesorji na državnih šolah, ne da bi izvzemali vseučiliških, so sluge državne politike in vsemogočne ministerske volje.

Digitized by Google

Nadalje se naši prosvitljenci vsiljujejo samim nebeškim svetnikom za zaščitnike proti — ljubljanskemu škofu. Tako srečna sta sveta brata — Ciril in Metod, katerima je baje nadškof Jakob s petdesetim dekretom odvzel svetništvo za svojo provincijo! Res, lepi odvetniki slovanskih apostoljnov, odvetniki, katerim smrdi vse, kar je bilo njima sveto! Sveta brata, ki sta se pokorno klanjala tistemu rimskemu papežu, katerega njuni odvetniki psujejo za izvrg človeštva, ljudje, katerim so katoliška moralna načela „bagatelna“ reč! Da, ako boste še nadalje, posebno kaker delate v „Slov. Svetu“, rabili imena sv. bratov le kot sredstvo v dosego posvetnih, političnih namenov, za propagando ruskogrškega razkolništva, prideta sv. Ciril in Metod ne le pri tujih narodih, ampak tudi pri priprostem vernem ljudstvu slovenskem res še ob sijaj svetništva! Ako pa nekateri cerkveni dostojanstveniki nočejo v tako n i z k e namene rabiti njiju imena, kaker vi, s tem le branijo njiju čast in svetništvo, katero vi vlačite iz vzornih višin v lužo strastnega strankarstva. Kar se pa tiče društva, ki nosi nju imeni, slovensko duhovstvo ni nikaker proti njemu kot t a k e m u, ampak je le tu pa tam nekoliko oprezno nasproti njemu, to pa po vsi pravici, dokler se v enaka društva vsiljujejo ljudje, ki, kaker dr. Tavčar, po listih vse, kar je katoliško, z gnojnico polivajo. Dokler ta društva ne izločijo iz sebe takih elementov, ne bodo nikdar vživala brezpogojnega, vsestranskega zaupanja niti pri škofih in duhovnih, niti tudi pri treznih avstrijskih domoljubih.

Preidimo spet k drugi veleumni iznajdbi našega satirika. Kaker hoče on preveriti svet, bi se morali po naših nazorih in po duhu katoliških škofov vže nežni otroci trgati roditeljem iz naročja in oddajati v javna izgojevališča, dokler ne odrastejo do možke starosti. V državi, naslikani po naših vzorih, otroci nimajo več videti svojih starišev. Davek pa, ki se plačuje za vzdrževanje takih odgojevališč, je velik! . . . .

Da res, zadeli ste jo, dr. Nevesekdo! M i smo zagovorniki državne vzgoje?! M i kratimo starišem naravne pravice do odgoje njih dece?! Kdo je vselej bolj zagovarjal naravne pravice, katere ima družina do vzgoje, nego katoliška cerkev in rimski papež? In ali ste vže zabili na krepke besede, s katerimi je pred par leti Leon XIII. svoj glas povzdignil zagovarjaje pravice krščanskih starišev proti državi, ki si edina prisvaja šolo in odgojo? Ste zabili na liste avstrijskih škofov, kjer se potegujejo proti državnemu zakonu za svete pravice, za želje, katere imajo katoliški stariši glede šole in javne vzgoje? In pa — kar se n a s tiče — ste li brali, kar smo v prvem, drugem in tretjem letniku pisali o vzgoji p r o t i državni šoli? Kdo v slovenskem jeziku je odločniše in brezobzirniše zagovarjal prostost vesti in naravna prava starišev pri vzgoji nego mi? . . Berite no, kar smo n. pr. pisali l. 1890 v drugem tečaji „R. Kat.“ na

Digitized by Google

strani 28: „Potem ni pač težko razsoditi, kaj ima država pri šoli opraviti . . Drugi so, katere narava kliče, da odgajajo deco . . Prvo, najnaravnišo pravico do dece imajo stariši . . Od njih je odvisno, kako, s čim, koliko časa in do kdaj se ima otrok odgojevati . . . Stariši smejo svoji deci učitelja izbrati, to pa po svoji volji . . . Človeka goniti v javno šolo, je neznosno prisilje“ itd. Tisti pa, o katerih pišete, ste vi, liberalci pravim. Vi, oziroma vaši bratje po duhu so vstvarili, vi zagovarjate šolsko postavo, katera na milo in nemilo izdaja nežno mladino brezverski šoli, kjer se vzgaja proti vesti, proti volji starišev. Vi ste vstvarili posilno šolsko postavo, katera daje celo vojaku oblast stariše prisiliti, da pošljejo deco v šolo, katera njih želji nikaker ne vstreza.

Da, mi smo neki zagovorniki državnega absolutizma?! In ta absolutizem cerkev goji in brani!? Ne vemo, je li slepa strastnost ali hudobnost, ko modruje dr. Nevesekdo: „Kaj pa piše blaženi Antonius? Država ima vso moč v rokah, in nje dolžnost je, s to močjo zabraniti, da se ne dela greh . . . To je načelo blaženega. Antona od Kala . .“ Spet: „Kaj bi bila naša država brez palice! Blagonosno to orodje je steber, da, glavni steber javnemu življenju našemu.“ To je naš nauk!?

Berite, kar pišemo o državni oblasti na gore navedenem mestu. Najdete li v slovenskem jeziku pisan en sam stavek, kjer bi se bolj omejevala državna oblast, odločniše pobijal državni absolutizem? Kaj pa s palico? Kdo jo je vpeljal v državo? Katoliška cerkev? Tako poznate zgodovino? Ona nam spričuje ravno nasprotno; tem nepotrebniša je palica, čim bolj se narodi drže naukov sv. vere, čim pridniše sprejemajo sv. sakramente! A tem neobhodniša prihaja palica, čim bolj se ljudstvo izneverja sv. cerkvi. Kdo je vstvaril železni militarizem, kdo Evropi na vrat naložil neznosni policijski aparat? Bi bilo vsega tega treba, ako bi, kaker uči sv. cerkev in njeni škofje (tudi ljubljanski), kaker učimo mi, ljudje živo verovali v prihodnje življenje, v večno povračilo, ako bi kapitalisti ljubili v delavcih po podobi Božji vstvarjene, s krvjo Kristusovo odrešene, sebi enakopravne brate? Ako bi narodi v kraljih in oblastnikih spoštovali Božje namestnike? In tako dalje. Ne naši, ampak vaši nazori, vaši nauki so, ki potiskajo državnikom palico v roko. Vaši nauki o človeški volji, katere prostost tajite, tako da se človek prav za prav več ne loči od živali: torej ga treba sè silo, s palico kaker osla poganjati! Vaša teorija o samooblastnosti ljudstva in narodov, teorija, katera načelnostno opravičuje revolucijo: in tako vladarjem ne ostaja drugega nego z bajonetom se oborožiti, da jim je mogoče sè silo brzdati vporne težnje od vas vzgojenih narodov. In kaj beremo v vaših romanih, v vaših pesnih? Nam ne izražate povsod misel o nevkrotljivosti človeških strasti, o popolni onemoglosti volje nasproti pojavom človeškega srca?

Digitized by Google

Kdo bo take nevkrotljive sile brzdal, ako ne palica? Pač kratke pameti ste, gospodje Zvonovci, da ste vže zabili, kako smo vam iz vaših lastnih spisov od besede do besede dokazali nauke, s katerimi tajite prosto voljo — in zdaj nas izpostavljate posmehu, češ, naša teorija je teorija palice? Bodite nam hvaležni — teorija palice je v smislu v a š e g a nauka!

* * *

Dr. Nevesekdo si je nasnoval pošasti prihodnih časov, da bi z njimi plašil sedanje; a te pošasti niso plod naših naukov, ampak bolni izrodek njegove razgrete domišijije. Ne, da bi dr. Nevesekdo boljše pogledal v domači tabor, v tabor liberalcev, in da bi imel le trohico razsodnosti, vedeti bi pač moral, da take pošasti se porajajo iz liberalnih naukov: liberalizem je do zdaj še vselej obrodil državni absolutizem in militarizem — gospodstvo palice in surove sile; ta absolutizem je pa smrt vsakemu prostemu razvoju naravnih človeških moči, smrt prostih ved in umetnij. Toda strast je našega satirika tako prevzela, da se svojih absurdnih dedukcij ne zaveda, da v obraz bije izkušnji in zgodovini. Ta strast je sovraštvo proti katoliški cerkvi in duhovščini. Da, ponavljamo: povest „4000“ je najnesramniši pamflet, ki ga ima slovensko slovstvo na katoliško cerkev in njeno hierarhijo.

Od str. 27. do 35. opisuje ljubljanske r e d o v n i k e kot družbo samih hinavcev, svetohlincev, nečistnikov. Evo vam sliko samostanskega stanovanja: „Šel sem z omenjenima strežnikoma v notranje sobe. Kakšen blesk, ko sem stopal po teh sobah! Zlato in srebro se je lesketalo z sten in se iskrilo tudi s preprog, katere so senčile visoka okna. Obilo dragocenih podob sem gledal v zlatih okvirjih, in največkrat tebe, belopolta Suzana, ko sta se ti v kopeli čudila poželjiva starca, ali pa tebe, faraonova žena, ko si vsa pregrešna zavajala mladeniča. Vse to se je žarilo v svetlih okvirjih in ponosna telesa čarobnih žensk so vzbujala pregrešne strasti. Tako je stanoval polkovnik, katerega je vezala obljuba vednega — vboštva.“

Od str. 68—94. riše dr. Nevesekdo vse d u h o v n i k e kot hinavce, češ, oni le hlinijo celibat — a v resnici so vsi, brez izjeme, prešestniki. Celibat je protinaravna, neizvršljiva naredba. O duhovniškem celibatu mislimo govoriti drug pot. Nesramni atentat na našo čast, kaker se ni še bral v slovenskem jeziku, a se niti v židovskih listih zlehka ne nahaja, nas je po pravici razgrel, da, hočemo z vso odločnostjo take podle napade zavračati. Prosili bi le tiste duhovne, kateri še zdaj pomežkujejo z liberalci, naj bi vender premislili, kaki prijatelji so jim tisti, kateri tako nesramno po blatu valjajo duhovski kolar! Gospodom liberalcem, v katerih imenu govori dr. Nevesekdo, bi pa za zdaj le to povedali: Ako nekateri duhovniki grešijo, ne delajo tega,

Digitized by Google

ker se drže katoliških načel, ampak ker se jih ne drže; grešniki so le, vkoliker izvršujejo nauke slovenskih liberalcev, kateri, tajé prostost volje, ponižujejo človeka do neumne živali. Liberalci, ako bi bili dosledni, bi duhovnika-grešnika ne smeli izpostavljati roganju, ampak odobravati njegovo dejanje. A taki so liberalci: vabijo in vabijo duhovnika v nezakonita dejanja, ko so ga pa izvabili, trobijo v svet: glejte, taki so duhovniki!

Največ pa meče dr. Nevesekdo slovenskemu duhovstvu v obraz oderuštvo in skopuštvo, češ, to je slepi, da ne vidi nobene bede, da je neobčutljivo, da nikomur nič ne pomaga. Toda ravno v tem oziru nimate pravice slovenski duhovščini veliko očitati. Težko je sicer komu predbacivati skazane dobrote. Trdimo pa, da ne malo število naših liberalnih omikancev so v svoji mladosti zajemali iz sklede tistih, katerim sedaj v obraz pljuvajo... Hlapčevalo je slovensko duhovstvo liberalcem od l. 1870 do 1890. Sedaj plačujejo. Slovensko duhovstvo ni nikdar zapiralo vrat, ko je šlo za narodna podjetja. Izkazi priobčeni pričajo. A prav bi bilo, da bi slovensko duhovstvo za ona podjetja nič več ne dalo, dokler ne preide njih vodstvo v roke mož, kateregakoli stanu, o kojih pa bomo prepričani, da ne bodo naših doneskov, doneskov od oltarja, rabili proti oltarju.

Katoliška vera in cerkvena avktoriteta najbolj trpi, ako se niže duhovstvo vpira svojim škofom. To vedo liberalci. Zaradi tega so posebno pretekli dve desetletji po časopisih hujskali niže duhovnike in bogoslovce proti svojim predstojnikom in škofom. Vsakega, ki bi se bil le v čem vprl viši instanciji, povzdigovali so v deseto nebo. Vpornik je imel vselej prav, škof nikdar. Eden ali drug jim je morda šel na limanice in pisaril proti škofom po liberalnih listih. Tako je bilo — sedaj ni več tako. Skušnja je duhovnike spomnila, kako dobro je natančno držati, kar so prisegli o posvečenji svojemu škofu. Dr. Nevesekdo čuti, kako pojema moč liberalna, odkar so duhovniki ozko se oklenili svojega škofa. Skuša torej zopet zagozdo zabiti mej škofa in duhovnike. Str. 64 — 68 podtika prav zlobno škofu ljubljanskemu, da je za svojo provincijo vzel sv. Cirilu in Metodu svetništvo, da je prepovedal v slovenskem jeziku krščanski nauk oznanjevati in brati slovenske knjige, posebno Prešerna. Dr. Nevesekdo hoče reči: ljubljanski škof je sovražnik češčenju sv. Cirila in Metoda, sovražnik slovenskega jezika in slovstva. Vpornega kapelana Primoža pa riše pred sodbo škofijsko: „Zatoženi kapelan Primož stoji kaker smreka na svojem mestu in neče vpogniti kolena, obteženega z verigo.“ !! . . . .

* * *

Še enkrat: kdor ni še bral pamfleta „4000“, priporočamo, da ga bere. Prebravšemu sprhne iz srca zadnja iskrica spošto-

Digitized by Google

vanja do slovenskega liberalstva. Pride dan, ko se bodo slovenski liberalci sami sè studom sramovali tega pamfleta, kaker se ga vže zdaj sramuje njegov lastni oče, ki se boji podpisati pravo svoje ime. „Slovenski Narod“ štv. 295. 1891 označuje to povest sè sledečimi besedami: „Ta povest, te vrste najznamenitiši literarni proizvod slovenski, dokazuje z živim in perečim sarkazmom absurdnost političnih, socijalnih in književnih nazorov, s katerimi se prostituira znani „dr. Ničmah“, in zategadelj jo priporočamo vsakomur kar najtopleje.“ Toda prava opredelitev tega liberalnega ploda je ta le: Ta liberalna fantazija, glede vmazanosti, obrekovanja, blatenja najznamenitejši proizvod na židovskih vseučiliščih vzgojenih slovenskih liberalcev, dokazuje z živo, drzno in perečo nesramnostjo absurdnost političnih in socijalnih, brezverskih nazorov, s katerimi se vže dvajset let prostituirajo znani liberalci slovenski, in zategadelj jo priporočamo v studij vsakomur, ki še koketuje z liberalci, najtopleje.

Da, satira „4000“ ni le proti nam naperjena, ampak v nji se v blato vlačijo tudi pristna prava, od Boga samega nam razodeta nravstvena načela, katoliške vstanove, bogoslužje, hierarhija — od najnižega duhovnika do papeža. Čudno res, kako se je „Nova Soča“ čutila poklicano braniti katoličanstvo proti nam — a celo leto je molčala, ko je ta lepa povest izhajala! Pa — ni liberalcev na Slovenskem?!! Nedavno smo brali, da se je „Ljub. Zvon“ prepovedal dijakom novomeškega gimnazija. No vender!! Kdaj bi se bilo vže moralo to zgoditi ne le v Novem mestu, ampak po vseh slovenskih gimnazijih. Mladina, ki zajema iz tako vmazanih virov, naj bi še ohranila spoštovanje do katoliške cerkve in duhovnikov, naj bi se v nji ne zamoril vsak čut sramežljivosti . . . In vender navzlic vsemu temu — nahajata se še, kot sotrudnika pri takem listu — dva slovenska katoliška duhovna: Gorazd in Fekonja!!

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

Slomšek, ponos in dika naša.

Naj li hvalimo Slomšeka? Čemu? Slave njegove je bila in je polna vsa domovina slovenska. Stareji in mlaji, ne glede na stan in celo mišljenje, vsi se klanjajo Slomšeku in z radostjo mu priznavajo najodličneje mesto mej pisatelji slovenskimi. A velika

Digitized by Google

razlika je mej hvalo starejih in mlajih. Stareji so imeli v rokah njegove spise in beroč so sami res poznali in okusili vzvišenost in vporabnost idej njegovih, pa lepoto njegovega jezika in zloga. Stareji hvalijo in slavijo Slomšeka iz prepričanja, iz skušnje. Ne tako večina mlajih. Dandanes so knjige, časopisi, v koje je dajal Slomšek tiskat svoje duševne proizvode, jako redki. Le malo mlajih je tako srečnih da bi mogli do vseh teh virov; zavoljo tega hvala njih in občudovanje Slomšeka, izvira bolj iz tradicije, kaker iz lastnega prepričanja. Da bode torej tudi mlaji rod sam spoznal vzornost Slomškovo, sam okusil, kako zdrav in sladak je sad njegovih spisov, ter ga iz prepričanja čisla, posnemal in njegove plodne ideje presajal v srce naroda, naj bi se **Slomškovi spisi zopet izdali!**

Vgovor: Saj jih je vnet mož vže davno jel izdajati; a prenehati je moral, ker slovensko razumništvo izdajanih zvezkov ni kupovalo! — Resnica, čudna resnica. Slovenci proslavljamo Slomšeka, a sprejeli ga nismo, ko je hotel po svojih spisih oživljen iz groba vstati! Morda smo presiromašni? Nam se zdi, da to nikaker. V kratki dobi so se izdali, spisi Stritarjevi, Jurčičevi, Zarnikovi, Erjavčevi, Levstikovi. Čast, komur čast, a Slomšek v nikakem oziru ne zaostaja za temi, niti v jeziku, niti v zlogu, niti v narodnem duhu, niti v idejah. In vender vsi ti so se izdali in kupovali, ne prav ceno, a Slomšek, toliko slavljeni Slomšek — se ni mogel izdati! Slovencem ni do izdanja njegovih spisov, **ker ne vedo, kaj krijejo v sebi, ker so omrzeli za ideje,** katere so Slomšeka prešinjale. Več nam je do schopenhauerjanstva Stritarjevega, kaker do čistega krščanstva Slomškovega!

Sprožilo se je, da bi jih tedaj družba sv. Mohorja jela izdajati. Mi bi bili proti temu. V tem slučaji bi namreč poteklo kakih petnajst let, predno bi imeli izdanega celega Slomšeka. A sedaj, ko tako živo potrebujemo spisov vsebine in zloga Slomškovega, naj bi nam še toliko let spisi Slomškovi ostali nedostopni?! Koliko dobrega bi se zamudilo, a koliko dobrega se v petnajstih letih iz branja teh spisov lehko porodi in razvije bodisi na polji vzgoje ali takvenega govorništva, ako se koj, nemudoma izdajo. Mnogo nesporazumljenje sprhne iz razumništva slovenskega, ko bodo brali, kaj pravi od vseh spoštovani pedagog in narodnjak, starina Slomšek.

Družba sv. Mohora pa naj bi o priliki izdala nekoliko zvezkov izbranih spisov Slomškovih za priprosto ljudstvo, kajti marsikaj je v Slomškovih spisih, kar je le za duhovnike in svetne pedagoge.

Digitized by Google

Torej Slomšekovi spisi naj se izdajo koj, nemudoma; ker pa družba sv. Mohorja tega ne more, treba, da zavedni Slovenci **pokupijo zaostale iztise** vže izdanih štirih zvezkov **pri** vel. č. g. Lendovšeku in se **naroče tudi na sledeče zvezke.** Bilo bi dobro, ako bi morda sam č. g. izdajatelj M. Lendovšek ali drugi rodoljubi v Mariboru, Ljubljani, Celovcu povabili vse slovensko razumništvo, posebno duhovnike in učitelje, in sicer **ne nasploh, ampak vsakega posebe, da se vže naprej zaveže kupiti vse zvezke** . . . . Ko bode celi Slomšek v novi izdaji dotiskan, izpolnjena bode jedna najiskreniših želj marsikaterega slovenskega rodoljuba v veselje in korist učljivega slovenskega ljudstva!

Pridi naša zvezda, pridi,
Jasne v nas upri oči!
Naj moj dom te zopet vidi,
Zlata zvezda, srečnih dni! — Gregorčič.

„Vesna".

Došla nam je 1. številka leposlovnega lista, ki ga mislijo na svitlo dajati slovenski visokošolci. List nósi naslov „Vesna". Ravno smo prijeli za pero, da bi dve besedi spregovorili o tej najnovejši prikazni v slovenskem slovstvu, ko dobimo v roke 66. štev. letošnjega „Slovenskega Naroda". Kar tu piše naš najstareji dnevnik v svojem „listku" o „Vesni", nam je vzeto iz srca. tako da boljšega ne vemo, nego v naslednjem navesti nekoliko stavkov iz omenjene ocene. (Ko bi se mi sami predrznili tako sodbo izreči o komaj rojenem slovstvenem detetu, bi se gotovo zamerili na vse strani. Naj gospoda, ki nas tako nemilo obsoja radi našega črnogledstva, iz tega sprevidi, da drugi, in celo naši nasprotniki, še bolj črno gledajo. Sicer pa ne bodo nekaterih naših tudi-katoličanov spreobrnile vse milosti sv. Duha, ker ni ga greha, kateri bi človeka bolj zaslepil, kaker je liberalno katoličanstvo — pestis perniciosissima!). Oceno „Narodovo" označuje dovolj vže „moto": „Kaj pa je tebe treba bilo — Dete mlado . . !" Zdaj pa nekaj stavkov: „. . . . Prva številka je, rahlo rečeno, zelo, zelo nevesela prikazen za bodočnost našega slovstva, in to bodisi glede jezika, bodisi glede vsebine. . . . Kaj pa šele vsebina! Pesnika „Vesne" sta seveda vredna zastopnika tiste, v Slovencih toli priljubljene svetoboli in življenje jima je le neznosno breme, ker prišedši iz Ljubljane do Dunaja po tamošnjih kavarnah zaman iščeta „bratoljubja oltarjev". Pesniškemu delu pa je vreden pendant novelica „Za vzorom", ki je po svoji vsebini prava apoteoza nezrele petošolske ljubezni in mlečnega petošolskega — fatalizma in pesimizma. Dijak, ki še hlače trga po

Digitized by Google

klopeh latinskih šol, fatalist vsled izkušenj dosedanjega življenja in to zategadelj, ker mu je „deda sneg zamel, ker se je teta vtopila pri pranji, ker je mlajši brat vmrl za kačjim pikom in ker se je sestra — no recimo — tudi nekako ponesrečila“ — oprostite, gospoda, to je pač genug des Grausamen!“. . . Toda dovolj! Kdor se hoče osvedočiti sam o vrhuncu naivnosti in stilistične okornosti, čita naj to novelico. — Iz ostale vsebine lista navajamo naj sedaj le še strokovnjaški nasvet družbi sv. Mohora, da naj v „Domačem zdravniku“, tedaj v knjigi, ki bo prišla v narod v 300.000 proizvodih, da mesta zlasti tudi propilakse — sifilitike! Zlobnega namena sicer dotični gospod s tem gorostasnim nasvetom izvestno ni imel, a toliko bi vender-le imel vedeti, da ne sme soditi razmer celega naroda po svojih Dunajskih potrebah. . . . . Dunajski akademiki . . . so zašli na nepravo pot in je o tem sodba naroda jedina. Z glorifikacijo nezrelega pesimizma se narodu ne služi in gorje domovini, ako se bodo vračali v nas mladi možje, napojeni čmernega fatalizma mesto idealne in upapolne ljubezni do naroda. To, kar piše „Vesna“, tedaj ni pripravljanje za narodno delo. Naj nam zatorej zadostuje prvi ponesrečni poskus in pokažite svoje rodoljubje na drug način. Že nekaj let narod na svojo žalost opazuje, da so nekako redki postali dijaki, vračajoči se s točno izvršenimi izpiti v domovino; narodnih profesorjev bi skoro primanjkavalo, na zdravniška mesta pa se že sedaj morajo nastavljati tujci. In vender je število naših akademikov visoko, kaker še nikdar . . . . Jeli napominana žalostna prikazen mari tudi že posledica nazorov, odsevajočih iz „Vesne“? . . . .“

V podporo mladim pisateljem

so nadalje darovali:

A. V.	for.	5
V. č. g. Al. Brence, župnik	„	2
„ „ Josip Godnič, vik. v Kronbergu	„	5
Veleuč. g. dr. Josip Pajek, prof. v Mariboru	„	5
V. č. g. dr. Josip Zidanšek, profesor bogosl. v Mariboru	„	5
„ „ Andrej Frfolja, župnik v Zgoniku	„	3
„ „ Ivan Grbec, kn. tajnik v Gorici	„	100

Digitized by Google

Srce.

Filozofično-kritično razmišljevanje pred katoliškim shodom.

Povod temu razmišljevanju je dala slovenska prestava de Amicisovega „Cuore“, s katero je nedavno v štirih drobnih zvezkih Slovence obdarila učiteljica Janja Miklavčič. Vže pred tremi leti se je razneslo, da namerjavajo v Ljubljani na svitlo dati Amicisa v slovenskem jeziku. Mi smo takrat podvizali koj v I. zvezku svojega lista Amicisovo „srce“ Slovencem osvetiti ter smo pred vsem opozarjali na protiavstrijski, revolucijonarni duh, ki na nekaterih mestih veje v tej knjigi. Naš opomin, zdelo se je, ni ostal brez vspeha: de Amicis se ni izdal: spoznalo se je, da treba, preden se izda za avstrijske Slovence, dotična mesta izpustiti ali predelati.

Te misli je bila tudi gospodičina Janja Miklavčič, katera je kot c. kr. učiteljica najbrže tudi vedela, da ni spodobno niti varno ljudem, ki jedo cesarski kruh, širiti ideje proticesarske: izpustila oziroma predelala je dotična mesta.

Z avstrijskega stališča moramo učiteljico Janjo Miklavčič hvaliti; a poleg Avstrije poznamo mi tudi katoliško cerkev, in poleg avstrijskega stališča smatramo za potrebno vedno in vselej ozirati se na stališče katoliško, to pa tem bolj, ker avstrijska ideja je s katoliško tako spojena, da po našem prepričanji mora Avstrija, ako je ne oživlja katoliška ideja — propasti.

Mi smo vže pred tremi leti rekli: de Amicis je framason; kot razumen mož, se gotovo svojega masonstva zaveda ter je brezdvomno toliko dosleden, da ni tudi v svojem slovstvenem delovanji nezvest ložinim načelom. In ravno zato njegova dela, pred vsem njegovo „Srce“, toliko proslavlja in priporoča v Italiji tisto časopisje, katero služi svrham masonskim.

Naša kritika tedaj o masonskem „Srcu“ je bistveno

Digitized by Google

ista, kaker smo jo izrekli pred tremi leti — le bi jo radī nekoliko dopolnili.

Stališče v de Amicisovem „Srcu“ (namreč od Janje Miklavčičeve avstrijskega sovraštva očiščenem „srcu“) je stališče čisto naravno. V njem ne nahajamo sicer nič nenaravnega ali pozitivno slabega, tudi nikakih direktnih napadov na krščanstvo — o poslednjem se molči in se je prezira, kaker bi ga sploh ne bilo . . . . a ravno to je, česar ne moremo odobravati, kar odločno obsojamo. Po krstu so se naši otroci prerodili iz čistih ljudi v otroke Božje, v dediče nebeškega kraljestva: kot takim jim je postavljen čeznaraven, čezčloveški smoter, po katerem morajo težiti. V čisto naravni zemlji pa ne morejo rasti čeznaravne cvetice; zatorej je Bog otroke po sv. krstu ob enem iz narave presadil na čeznaravna tla katoliške cerkve. Na teh tleh morajo rasti, iz teh tál poganjati, na teh se mora razvijati njih življenje, da jih pripelje v nebesa. To, edino to je tisto stališče, s katerega moramo določevati vzgojo naših otrok. Ta tla je pa postavil Jezus Kristus, ali prav za prav ta tla so Jezus Kristus[1]), skrivnostno živeč v svoji cerkvi. Tej cerkvi, temu skrivnostnemu telesu Kristusovemu, se pri krstu vcepijo otroci: v tem torej morajo ostati, ako hočejo, kaker mladika na trti, obrajati sad večnega življenja . . . To je naše, katoliško stališče. Ker tedaj de Amicis tega stališča ne pozna, ker je prezira, zanika, zato ga odločno obsojamo in ne moremo dovolj obžalovati Janje Miklavčičeve početje, ker ž njim se namerja našo mladino, naša srca, ki za mladino gore, odvračati od Jezusa Kristusa, od nebes.

Od Jezusa Kristusa, ljubeznjivega Deteta, največega prijatelja nedolžnih otrok, nam ne podaje framasonsko Amicisovo „srce“ ničesar. Krščanstvo je iz njega izključeno, naturalizem je njegova vera. Pa ne da bi v njem iskali oni čisti naturalizem, kateri, dasi taji Kristusa, priznava, se klanja Bogu — ne, tudi o Bogu se molči: nagibi h krepostnemu življenju se jemljejo večinoma le iz puhlih fraz čiste človečnosti brez ozira na Boga in prihodnje življenje — k

[1]) I. Kor. 3.

Digitized by Google

večemu se Bog omenja še tu pa tam iz nekake pristojnosti ali navade!

Pa gospodičina Janja Miklavčičeva sama je dovolj tudi za Slovence, kateri imajo oči in hočejo videti, označila preloženo Amicisovo „srce“ poklonivši je „v znak posebne vdanosti“ znanemu kristijanu — brez Kristusa, Josipu Stritarju, kateri nam je tiste čase pridigal kristijanstvo, kristijansko ljubezen brez vere v Jezusa Kristusa: ta Stritar je tudi Slovence prvi opozoril na Amicisovo „srce“. Vedel je zakaj.

Da je pa učiteljica Janja Miklavčič svoje Amicisovo „srce“ tako vljudno poklonila Josipu Stritarju, znanemu aposteljnu masonskega ljubezni-evangelija mej Slovenci, le predobro označuje duh, kateremu se pokori naše ljudsko učiteljstvo in šolstvo, duh, kateri se vzgojiteljem našega naroda vceplja na državnih učiteljiščih, osnovanih na podlagi Lindnerjevega herbartstva: z enega ali drugega teh učiteljišč prišla je najbrže tudi Janja Miklavčičeva!

* * *

Pustimo našo prelagateljico — pa preidimo k predmetu samemu, k modernemu masonskemu „srcu“. Nam se zdi, da tisti, ki hočejo vzgajati srce naše mladine brez Srca Kristusovega, ne delajo le nekrščansko, ampak ne poznajo niti zgodovine niti človeškega srca samega.

Srce je sedež ljubezni in se torej navadno, v nepravem pomenu, jemlje za ljubezen samo; zatorej je v mladini vzgajati srce isto kar vzgajati jo k ljubezni. Ljubezen pa se užge le z ljubeznijo. In te ljubezni iščejo naturalistični otrokoljubi povsod — le tam ne, kjer se nahaja vsa in nedeljiva — v Srci Jezusa Kristusa. Kaj je ljubezen brez Kristusa? Stritar je, če se ne motimo, govoreč ravno o „srcu“, rabil za „frazo“ slovensko „puhlico“. — Ljubezen, brez Kristusa je — puhlica, zvok brez smisli, brez vsebine!

Vboga narava brez Kristusa — kako gola se nam kažeš, kako mrzla — brez srca! Dovolj opomeniti predkrščanske dobe z nečloveškim robstvom, s krvavim mesarjenjem, s katerim so si stari pasli oči pri gladijatorskih igrah,

Digitized by Google

dobe, ki za bolnika in vbožca ni imela solze . . . A imela je morda za otroke gorko srce?! Doba, v kateri zakona ni družila ljubezen, ampak mesena pohotnost — kako bi imela srce do otrok? Doba ta je otroka smatrala za brezpravno stvar izdajaje ga na milost in nemilost oblasti očetovi: ta doba je otroke izpostavljala, v vzgojo jih oddajala — sužnom! Od kod pač, da apostelj očita poganom, da so brez čustva? Srce jim je bilo zamrznilo, srca niso imeli! . .

V Kristusu, včlovečenem Bogu, se je človeštvu razodelo srce, sedež neskončne ljubezni Božje. To srce je zemljo spet ogrelo. Po vplivanji njegovih gorkih žarkov otajal se je led sovraštva, v zakon se je vrnila ljubezen, vbožec se je povzdignil k enakopravnosti z bogatinom: človeštvo se je vrnilo — k srcu. Kako pa je Srce Božje ljubilo še le otroke! Učenci so matere, prinašajoče svoje otročiče h Gospodu, odganjali; a on se je vznevoljil in zavrnivši učence otroke božal in blagoslavljal rekoč: „Ne branite jim k meni priti, ker takih je nebeško kraljestvo“! Otroke je postavil za vzor krščanske popolnosti z besedami: „Kdor sprejme enega teh malih v mojem imenu, je kaker bi mene sprejel“ — s temi besedami nam je naložil skrb za otroke kot najslajšo dolžnost, za katero bomo dobili od njega samega plačilo. On je starišem in vzgojiteljem v otrocih pokazal angelje v človeški podobi, za katere moramo kot za najdragoceneji zaklad skrbeti, jih spoštovati, ljubiti. Je li mogoče, kdor bere to preljubeznjivo ravnanje Kristusovo, je mogoče, da bi se mu srce do otrok ne ogrelo, da bi mu solza najčistejše ljubezni do njih v očeh ne zaigrala? Da, Kristusovo Srce je omehčalo človeška srca do otrok, je ogrelo in ogreva tiste nebrojne čete Bogu posvečenih mož in devic, ki se svetu, ki se zakonu in družinskemu veselju odpovedo, da jim je mogoče s celim, nedeljenim srcem otroke ljubiti.

Srca Zveličarjevega masonstvo ne pozna — a poznati bi je morala slovenska učiteljica, poznati šola slovenska . . . .

Toda počasi! . . Res, da stari vek ni imel srca, a ima je novi vek, vek čiste človečnosti, poreko nam naši šolniki,

Digitized by Google

katerim prerok Lindner pripoveduje, da je še le z reformacijo izšlo Evropi solnce prosvete. Kar je pričela reformacija, dovršila je revolucija. Ti dve ste razgnali srednjeveške megle: nam še le sije čisto solnce — resnice in ljubezni!

Mi govorimo le o poslednji — o ljubezni. Reformacija je evropsko človeštvo odvrnila od Srca Jezusovega, v revoluciji prikipelo je sovraštvo proti Jezusu do vrhunca: revolucija s svojimi idejami od l. 1789 pomeni — omrzenje človeških src, pomeni vpad ljubezni. Revolucija je razdražila ljudsko strast, oborožila brata proti bratu, narod proti narodu; revolucija je v kratkih letih pogoltnila milijarde cerkvenega in samostanskega premoženja, katero je v dolgi vrsti stoletij nakopičila krščanska ljubezen, od katerega so živeli reveži in zapuščeni; revolucija je iz samostanov pregnala Bogu posvečene može in device, ki so iz čiste ljubezni žrtvovali se blagru bližnjega, ona je samostane napolnila — z vojaki in s pomnoženo vojsko naložila kmetu neznosen davek . . .

Pa za šolo je masonska revolucija imela „srce“!? Ironija! Ona je, izbacnivši Kristusa iz javnega življenja, šolo iztrgala rokam sv. matere cerkve ter jo podržavila. Podržavljenje šole pomeni pa vgasnenje ljubezni v vzgoji. Država nima, ne more imeti srca. Ne trdimo sicer, da ni državnega učitelja, ki bi ljubil otroke — vender neovrgljivo ostane, kar uči apostelj: državna oblast nosi meč, maščevalka za onega, ki slabo dela. Meč poraja strah, ne ljubezen. Ljubezen, požrtvovalno ljubezen vceplja v srca le cerkev. Država ni deljiteljica posmrtnih, čeznaravnih dobrot, in torej ne more z njih obetanjem nagibati, navduševati: nji drugega ne ostane, nego časno, zemeljsko plačilo. Nagibek v njeni vzgoji ni tedaj ljubezen, ampak koristnost. Država svojim vzgojiteljem delo plačuje, katere potem takem pri vzgoji več ali manj nagiblje plača, skrb za kruh, torej ne ljubezen, ampak lastna korist. Srca ogreva le cerkev z ognjem, ki ga je na svet prinesel Jezus Kristus. Ljubezen brez Jezusa Kristusa, ljubezen čiste človečnosti — je beseda brez pomena, je „puhlica“. Najvišega pedagogiškega pomena je celibat, ki ga je katoliška cerkev vvedla v človeštvo. Bog je dal človeku srce, da ljubi, in srce mora ljubiti. V zakonu

Digitized by Google

ljubi človek izvoljeno nevesto, ljubi otroke: prav, sveta je ta ljubezen! A ljubeč družino ne more, vsaj ne z enako močjo, ljubiti bližnjega — srce je razdeljeno. In tako tudi srce, tudi ljubezen najplemenitišega vzgojitelja, ako se je zavezal v zakon, ostane razdeljeno: kdor je poklonil srce ženi in deci, ne more ga darovati učencem. Vzemimo temu nasproti katoliškega duhovnika, vzemimo redovnika. Zaobljubil se je Kristusovi nevesti, sv. cerkvi. Prost naravnih zakonskih vezi, posveti svoje srce, svojo ljubezen celo in nedeljeno tistim otrokom, v katerih časti, občuduje neskaljeno podobo Božjo. Kako čist, kako blag, kako silen je ogenj, ki ogreva srce katoliškega duhovnika in redovnika (ne govorimo seveda o tistih, ki nosijo le i m e duhovnika ali redovnika) do nedolžne mladine! S kako nežnostjo, s požrtvovalnostjo, potrpežljivostjo gojijo redovnice izročene jim sirote! . . . Vemo, da je vse šole, od najnižih do najviših, vstanovila cerkev — in sicer ne z davki podložnikov, ampak s prostovoljnimi darovi in vstanovami krščanske l j u b e z n i. Sedanjih šol ne vstanovlja niti vzdržuje ljubezen, ampak postavno naloženi, eksekutivno iztirjani davek — s t r a h.

To je „srce“ masonske Evrope, srce Amicisovo do otrok, gospodičina Janja! Pa ne le da Kristusovega srca masonstvo nima, ampak ono otroke odteguje še celo tistemu srcu, kateremu jih je narava sama izročila, da se ne njem ogrevajo — od srca materinega. Da, v koga smislu, po koga želji se nežna deca, vzgojena od katoliških starišev, poganja v brezversko šolo, da ji v tej omrzne srce do roditeljev? Kdo je tisti, ki tako strastno razširja idejo otroških vrtov, ki hoče to vstanovo za vse otroke narediti celo obvezavno, da bi se tem potom vže otročiči dveh, treh let trgali od srca materinega? Kdo dela na razrušitev katoliškega zakona, da bi tako zamoril ljubezen mej možem in ženo, z njo ljubezen roditeljev do otrok? Vse to namerjajo, na vse to delajo tisti masoni, v katerih imenu je pisal de Amicis, po katerih propagandi se razširja knjiga njegova. In taki ljudje govorijo o ljubezni do človeštva, o srcu do mladine! Celo „srce“ Amicisovo — rečemo g. Stritarju na Dunaji — ni nič več nego „puhlica“ od konca do kraja. In gospodičina Janja Miklavčič tega ni vedela?!

Digitized by Google

Pa ona tega, rekli smo vže, vedeti ne more, ker je tako vzgojena bila: brez krščanskih načel, sploh brez pravih, jasnih pojmov, vzgojena — na enem naših učiteljišč!

In prav to je, kar smo namerjavali s tem spisom: naj bi bile naše besede majhen donesek, v katerem smislu naj bi se razpravljalo šolsko vprašanje na katoliškem shodu. Dotične govornike naj bi vodilo prepričanje, da podlaga, na kateri sloni naše šolstvo, tudi ljudsko, je skoz in skoz nekrščanska, in da se katoličani sè sedanjim državnim zakonom nikaker in nikdar ne morejo pogajati.

Naj se govori odločna, čista katoliška beseda, ki ne pozna zveze z lažjo. Glas katoliške besede odmevaj daleč okrog ter preženi megle, ki so nam prevlekle duševno obzorje, megle zmedenih polovičnih pojmov, da nam na slovensko zemljo zopet zasije z jasnega neba svitlo, gorko solnce večne Ideje — Jezusa Kristusa.

V praktičnem oziru pa privedi nas to razmotrivanje do trdnega, neomahljivega sklepa: da vstanovimo, stani nas kar hoče, v Ljubljani katoliški preparandij, na katerem bomo vzgajali svojim otrokom učiteljev z načeli, z ljubeznijo, sè srcem — krščanskim[1])!

Dr. Mahnič.

[1]) Ob enem bi se moralo — razume se samo ob sebi — misliti tudi na nov učiteljski list, ki bi se vrejeval po katoliških načelih.

Digitized by Google

Bodi luč! — slaviteljem Komenskega!

Nevednost — najdraža reč.

1. Prevelika gorečnost v slavljenji Komenskega. — 2. Komensky se je učil od — jezuitov! — 3. Se dá ločiti Komensky-pedagog od Komenskega-heretika?

Slavnosti v spomin Komenskega so večinoma pri kraji; na Slovenskem so dobile dostojen odmev na večeru, ki ga je naše učiteljstvo priredilo velikemu pedagogu meseca aprila v Ljubljani.

Kar se je o priliki Komenskove tristoletnice pisalo in govorilo od avstrijskih učiteljev, posebno na Češkem in Slovenskem, nam žalibog spet živo dokazuje, kako površna je omika, katero dobivajo ljudski vzgojitelji na državnih učiteljiščih, kako strašno konfuzni so nazori tistih, ki so v prvi vrsti poklicani širit luč in prosveto mej veliko množico. Kako daleč smo prišli!

Kar sta zadnjih dveh mesecev v proslavo Komenskega napisala oba organa slovenskih učiteljev: „Popotnik“ in „Učiteljski Tovariš“ — pričuje, da v teh krogih se nima jasnih pojmov skoraj o — ničemer: niti o veri, niti — in najmanj — o filozofiji, niti o zgodovini, niti — o Komenskem samem!

Malo trda je sicer ta sodba, a opravičena. Mi bi slaviteljem Komenskega pred vsem zaklicali: Est modus in rebus! Komenskega apoteozo je pa pritiral do vrhunca list, ki si glavo diči s Slomšekovo podobo — „Učiteljski Tovariš“. Da sodimo prav milo, nam se ne zdi posebno krščansko, ali vsaj nad vse breztaktno je, da „Učiteljski Tovariš“ Komenskovo slavnost in moderno šolstvo stika z velikonočno skrivnostjo in s Kristusovim vstajenjem. Pa še več: najsijajniši dogodek v zgodovini našega odrešenja, vstajenje, mora učiteljskemu listu služiti le kot stafaža v proslavo tistega vstajenja, ki je bo narod slovenski v bodočnosti obhajal prerojen in povzdignen po — novi šoli in njenih učiteljih, katerim oče in početnik je Komensky! Da, beročemu „Učit. Tov.“ bi kmalu ne bilo jasno, kdo je veči učitelj in pedagog — Jezus Kristus ali Komensky. O prvem sicer piše da je slovenskemu učiteljstvu „prvi učitelj“, a koj potem imenuje Komenskega „največega pedagoga sveta“; opeva ga kot „učitelja vseh rodov, spasitelja iz duha okov.“ Mi sicer ne vemo, kake „duha okove“ ima tu v mislih gospod slavitelj, a naj bodo katerekoli — strl jih je pred Komenskim za vse človeštvo in za vse čase naš spasitelj Jezus Kristus.

Digitized by Google

Tudi posebni zgodovinoslovci ne morejo biti naši gospodje učitelji-slavitelji; ker ne toliko slabemu namenu, nego le bolj nepoznanju zgodovine pripisujemo trditev, ki se v obeh glasilih slovenskega učiteljstva nahaja v raznih oblikah, trditev, da ljudska vzgoja in šola pred Komenskim bila je tako rekoč — ničla! Mi namerjamo še v posebnih člankih gospodom učiteljem pojasniti, da so enake trditve neosnovane, kajti vže kot kristijani bi morali vedeti, da neprekosljiva vzgojiteljica človeškega rodu je vedno bila, je in bo tista katoliška cerkev, katera je od Boga dobila povelje, da vzgaja na podlagi krščanskih resnic, tedaj na podlagi p o d u k a, v s e narode, o b a spola, tedaj tudi ž e n s k e, v s e stanove, bogate in v b o g e, ne le za v e č n o, ampak tudi za č a s n o srečo, katera se sploh ne da brez vere niti misliti . . . za ta pot bi hoteli mimogrede kazati le na tisto Česko, katero — po svojih ljudskih učiteljih — pred vsem proslavlja Komenskega kot izumitelja vse vzgojeslovne modrosti, in iz katerega listov tudi naši slavitelji zajemajo svojo kritiko in ogenj za Komenskega (dovolj en pogled v mladočeske „Narodne liste"). Da je tedaj šola in ljudska vzgoja cvela na Češkem vže pred Komenskim, pred Lutrom, ko je bil ves narod še katoliški, priča nam sam Palacky: „Vže pred husitskimi časi ni bilo na Češkem f a r n e v a s i c e b r e z š o l e. In koliko viših šol pri raznih kapiteljnih, samostanih! Posebno pa govore za katoliško cerkev visoke šole vstanovljene od Karola IV., očeta češke domovine, z odobrovanjem samega papeža. Poglejte po Pragi in široko okolo po domovini! Ostaline starih stavb, slikanj, spisov, katerih husitska burja ni vničila, pričajo nam; ta mali del, ki je ostal od nekdanje kulture, kliče nam: Glejte, kako visoko se je vspel češki narod, podučevan in navajan od katoliške cerkve!" [1])

Če pa ni bilo za časa Komenskega ravno tako, ni bila temu kriva katoliška cerkev, ampak vojske, katere so provzročili h u s i t j e i n č e s k i b r a t j e. Ti, ne katoliška cerkev, so trdili, da vsaka viša izobrazba je hudičeva iznajdba.

Sicer pa Komensky sam priznava, da ni vse njegova lastnina, kar podaja: „Najti je težko — so njegove besede — a najdenemu kaj dodati in je spopolniti, je laže". In to je tudi Komensky storil. On prav odkritosrčno pripoveduje, katerih pisateljev se je posluževal. Pri tem bi naše slavitelje češkega pedagoga na nekaj opozorili, česar najbrže še nihče mej njimi ne ve, da slaveč Komenskega slavo pojo — jezuitom! Da, ako vže hočejo, ost te slavnosti obračati proti dobi pred Komenskim, t. j. proti katoliški cerkvi, češ, da ni imela niti enega zdravega nazora o vzgoji, da je duhove držala v okovih, spodobilo bi se tudi povedati, da je lep del Komenskove slave — jezuitski. On

[1]) Brynych. Jan. A. Komensky str. 16.

Digitized by Google

sam priznava to, v predgovoru h knjigi „Ianua linguarum reserata", katera ga je proslavila po celem svetu, kajti bila je v kratki dobi preložena v dvanajst evropskih jezikov in v mnoge azijske: na arabsko jo je prestavil Peter Golius iz Haleba v Siriji; isto tako je bila prevedena v turški jezik, v perzijski, mongolski. „Izvzemši sveto pismo ni bilo knjige, ki bi bila tako razširjena mej narodi na zemlji, kaker Slovana Komenskega „Ianua linguarum" [1]). V predgovoru tedaj Komensky pravi, da je vzel za podlago tej svoji knjigi — čujte in strmite — knjigo nekega jezuita na Salamantiškem vseučilišči v Španiji, katero je, ko mu je „prišla v roke, strastno, z neizrekljivim veseljem večkrat prebral, in da je njega slavna „Ianua" le zboljšana izdaja jezuitske „Ianua-e"! [2])

Neopravičeno je potemtakem, da nekateri zlorabijo Komenskega slavnost, da bi ž njo vtajili zasluge, katere ima za vzgojo katoliška cerkev. Priznamo Komenskemu, da je genijalno zbral in vredil mnogo lepega, veliko tudi dodal pedagogiki, da je tudi sam v dejanji izvrševal, kar je s pismom učil, a trdimo, da je katoliška cerkev tudi vže pred njim in pred Lutrom imela zdrave nazore o vzgoji; brez nje bi tudi češki brat Komensky ne bil to, kar je. Njegova pedagogika ni delo enega moža, ampak plod — šestnajst katoliških stoletij.

* * *

[1]) Lindner J. Komensky str. XIX.

[2]) Za čitatelje, ki razumejo latinsko, navedemo tu celo dotično mesto, ker res vredno je, da bi si je globoko v spomin vtisnili naši gospodje pisatelji pri „Popotniku" in „Učit. Tov."; dosledno bi bilo, da bi, potem ko so slavili Komenskega, tudi trikrat zaklicali: živeli jezuitje! Čujmo tedaj: „Animadverti id paucis ab hinc annis, e Iesuitis nonnemo, qui uno fasce, complexus linguam latinam totam, vulgavit sub titulo collegii Hibernici Salamanticae Hispaniarum, „Ianuam Linguarum", Latine et Hispanice: ubi sententiarum duodecim centuriis comprehensa sunt omnia usitatiora Latinae linguae vocabula, eoque modo dislocata, ut nullum eorum, exceptis particulis cum, ex, etc., semel positum recurrat; unumquodque tamen in debita constructione et phrasi decora audiantur". Tu pripoveduje, kako so po tej jezuitski „Ianua-i" slastno segli najprej Angleži, Francozi, Nemci, potem pa nadeljuje: „Haec cum ad meas quoque venisset manus, avide et ingenti cum voluptate semel et iterum perlegi, impense iuventuti gratulans, quod certiora in dies inbicibillitatis subsidia divino munere concedantur". Tu navaja nedostatke te jezuitske „Ianua-e". Potem pa nadaljuje: „Sed quia patres isti tale hoc totius linguae compendium **primi** (tedaj ne Komensky prvi!) tentarunt, quod inventum est, grate agnoscimus, quod erratum condonamus benigne. Et quia inventis addere ut et unius inventi occasione invenire aliud non aeque difficile, quidni aliud plus ultra moliamur?"

Digitized by Google

Toda naši slavitelji ne nehajo naglašati, da jim ni v mislih slaviti Komenskega kot heretika, kot nasprotnika katoliške cerkve, ampak le kot — pedagoga.

K temu bi mi prvič opomnili, da je brezmiselno ločevati mej Komenskim kot heretikom pa kot pedagogom, ker vera zavzema celega človeka in določuje vse njegovo mišljenje in delovanje, torej tudi vkoliker se razteza na vzgojo; da, nikjer versko naziranje globoče ne sega nego ravno pri vzgoji[1]) Predmet vzgoje je namreč človek; ravno vera je pa, ki določuje vprašanja o razmerji človeka do najvišega bitja, o konečnem smotru, kaker tudi o smotru sedanjega življenja. Kaker odgovarja vera na ta vprašanja, tako in po tem se bo ravnala tudi vzgoja človekova. Naravno, da drugače bo hotel vzgajati svojega otroka darwinist, drugače muhamedan, drugače racijonalist, a drugače katoličan! In tako tudi vzgoja, izvršena po nazorih Komenskega - p e d a g o g a, se ne more in se ne dá tako izvršiti, da ne bi se pokorila tudi nazorom Komenskega — h e r e t i k a. Kdor tega ne vidi, ne ve, niti kaj je vera, niti kaj je vzgoja; a tak ni tudi Komenskega nikdar poznal niti umel duha njegovih vzgojeslovnih naukov! Dovolj razumeti smisel njegove „pansofije“ — in očitno mora biti vsakateremu, kam more pripeljati narode njegova šola, ako bi hoteli strogo izvesti njegove nazore, kateri so njegovi, le ker ni bil katoličan. In mislite pač, da bi se naš pedagogiški svet toliko zanimal za Komenskega ter njega slavnost izkoriščal proti katoliški cerkvi, ako bi njegova pedagogika res ne imela ničesar z vero opraviti! Seveda Komensky sam ni mislil na skrajne posledice, ki se dajo izvesti iz herezije českih bratov in iz pansofije, teh posledic bi se bil gotovo tudi sam vstrašil; tudi ni vedel, da bo v 19. veku živel rod. Bogu in vsaki pozitivni veri sovražen, rod, ki bo iz preteklosti zbiral le kar ima slabega — a ravno to je žalostna vsoda vseh herezij, da, akoravno se iz začetka na videz tako malenkostno ločijo od katoliških načel, pridejo v teku časa, dosledno se razvijajoč, do popolne negacije vse pozitivne vsebine v krščanstvu. In te skrajne posled ce, ki se konečno dajo izvajati iz nekaterih nekatoliških versko-pedagogičnih nazorov Komenskega, posledice, o katerih se njemu samemu niti od daleč sanjalo ni, te so, katerih so se navdušeno poprijeli moderni nje-

[1]) Namen vzgoje je iz otroka narediti sposobnega uda cerkve in države. Teh društev se noben človek ne more izogniti. Nezmiselnost gorostasna je bila torej, da je neki ravnatelj v učiteljskem organu, vabeč učitelje slavit Komenskega, priporočal Komenskega v e r s k i h i n p o l i t i č n i h nazorov se ne d o t i k a t i. Naši učitelji niso slavili Komenskega, ampak s e n c o njegovo. Oni ne zajemajo iz Komenskega, kar je v njem pozitivnega, ampak kar je n e g a t i v n e g a. Posnemalci so krivih njegovih nazorov, k a t e r e s m o z a d n j i k r a t n a r i s a l i. Oni vzgajajo, k e r b r e z k a t. v e r e, v zmislu f r a m a s o n o v. Grozno je to očitanje, a — r e s n i č n o.

Digitized by Google

govi slavitelji, češ, ideja novodobne, brezverske šole ni naš izrodek, ampak je veliko starejša, častitljivša — spočela se je vže pred tristoletji v veleumu Komenskega!

Vbogi Komensky, kam so te privlekli! Ko bi blagi mož slišal, za kaj vse se zlorabi njegovo ime, ko bi vedel, kako morajo njegovi spisi, polni krščanskega duha, služiti v proslavo protikrščanskega, masonskega, modernega šolstva, bi se pač v grobu trikrat obrnil!

Da, slednjič pride še zavezni „Popotnik“ ter jo zatrobi v skupni rog pišoč: „ . . Naša sedanja šola nima obče priznanega načela, ki bi ga ne bil Komensky zagovarjal in priporočal.“

S tem še le so pokazali, da Komenskega niti brali niso, niti sploh nič pravega o njem ne vedo. Njega, ki ga tako zavestno, tako ponosno slavijo, poznajo največ iz Lindnerjeve enciklopedije ali iz enega ali drugega češkega lista!

Da, mi se ne moremo načuditi, kako naši učitelji povzdigujejo Komenskega kot svojega „častitega očaka“, kako se drzne „Učit. Tovariš“ pevati:

„Začrtal pot nam nov,
Po kterem je hoditi:
Kako je vzgajati mladino . . .
Navodov zlatih z l a t i h nam podaril . . .
A mi najbolj Te počastimo,
Da skušamo nasledniki Ti biti v r e d n i . . .
Po vedi bolj in bolj še hrepenimo,
Po vedi,
Ki si učil jo v pismu in besedi . . .“

To so vse — v listu, v ustih učiteljev, katerim je šola leta 1869 nedosegljiv ideal — prazne, brezmiselne besede. Mi pa postavimo zgore navedenim besedam „Popotnikovim“ nasproti stavek: „N a š a s e d a n j a š o l a n i m a m a l o a l i n i č o d t i s t i h n a č e l, k a t e r a j e K o m e n s k y z a g o v a r j a l i n p r i p o r o č a l.“

To hočemo dokazati. A slovenski slavitelji Komenskega naj iz tega sprevidijo, da niso vedeli, niti kdo je tisti, kateremu so 19. aprila na slavnostnem večeru v Ljubljani klicali „slava“, niti zakaj so mu klicali, in da bi potemtakem najpametnejše bilo, o možu, katerega niso poznali, in o vprašanjih, katerih ne razumejo — molčati.

Digitized by Google

4. Komensky ni „očak“ naših učiteljev, ni „stvaritelj denašnje pedagogike“. Bistveno nasprotstvo mej Lindnerjem in Komenskim, pa mej Lindnerjevo in Komenskega pedagogiko.

Vemo, da bodo debelo gledali smeli naslov, ki smo ga dali temu odstavku; ker ako je vse to res, je slavitev Komenskega po naših učiteljih nezmiselna. In tako je v resnici.

Komensky ima biti oče naše šole od leta 1869?! In ima biti tisti, na katerega se baje naslanja Lindner se svojo pedagogiko?!!

Vse — ravno nasprotno!

Pred vsem si moramo, da se bolje razumemo, natančniše ogledati versko vprašanje pri Komenskem. Komensky bil je heretik, a bil je vender k r i s t i j a n, in sicer kristijan v besede p r a v e m pomenu t. j. njegovo krščanstvo slonelo je na tisti p o z i t i v n i podlagi, katero je postavil Jezus Kristus, pravi Bog in človek. Glavno bistvo njegove herezije bilo je, da ni priznal nezmotljive avktoritete učeče cerkve; iz te temeljne točke sledile so druge zmote, ki so pa v nekaki nujni zvezi ž njo. Zavrgši avktoriteto cerkve, moral je priznati subjektiven razum kot odločilen v verskih vprašanjih. Kaker zgodovina uči, sta dva pota, po katerih se heretiki, odpadši od cerkve, razidejo: pot racijonalizma in misticizma. Racijonalizem je le logična posledica subjektivističnega principa v verskih zadevah: on pride do tajenja vsega nadrazumnega, nadnaravnega v verstvu, do tajenja pozitivnega značaja v krščanstvu. In na ta pot je krenila pač velika večina heretikov. A so tudi heretiki, kateri bi radi krščanstvu ohranili pozitivnost. Kaker mi, tako tudi oni verujejo v čeznaravni smoter, h kateremu je Bog človeka odločil; ker pa ne priznavajo vidne cerkve, ki bi po svojem svečeništvu posrejevala mej človekom in Bogom ter človeka peljala k čeznaravnemu življenju, skušajo se brez posrejevanja cerkve, vsak za se, postaviti z Bogom v neposredno dotiko. In ker je neposredno občevanje z Bogom nadnaravno, torej skrivnostno, zapadejo te vrste heretiki nekemu nejasnemu misticizmu, po katerem, kaker menijo, dosegajo gledanje Božjega obličja in nadnaravne realnosti, gledanje, do katerega nas more pripeljati le sv. katoliška cerkev, a to še le v prihodnem življenji. Na to pot so krenili razni pijetisti, metodisti, na ti poti najdemo tudi Komenskega. Njegov duh je bil preverski, prepobožen in preglobok, nego da bi ga mogel vtešiti plitvi racijonalizem; njega je žejalo po čeznaravni realnosti; podoba trojedinega Boga, katero mu je v dušo vtisnil sv. krst, gnala ga je z nevtešljivo silo po čeznaravnem gledanji

Digitized by Google

tega Boga; a ker ni imel matere sv. cerkve, postavne neveste sv. Duha, katera edina odpira vrata k Božjemu obličju, vrgel se je v naročje slepilnemu misticizmu, slepilnemu pravimo, ker človeku obeta, česar mu dati ne more. Svojemu mističnemu teženju je Komensky dal oduška v knjigi „Lux in tenebris". Lindner nekako pomiljuje Komenskega, češ, pokazala se je v tem čudovitem naziranji le njegova človeška — slabost: racijonalist Lindner ni mogel razumeti, da čuti duša človeška više potrebe, nego da bi jo mogla vtešiti racijonalistična plitvost. Nezmožnost heretiškega misticizma, privesti človeka do vživanja bistva Božjega, pa razlagamo, ker se v to poslužuje le naravnih sredstev, katera so absolutno nezadostna v dosego nadnaravnega smotra. Ta zmeda naravnega s čeznaravnim je več ali manj označivna za vse heretike, kateri so v misticizmu iskali rešitve za pozitivno krščanstvo pred racijonalizmom. Ta zmota se nahaja tudi pri Komenskem, kar je razvidno posebno iz njegove „pansofije", katera, kaker znano, mu je imela občno obsegati vse človeško, naravno znanje; dasi po bistvu le naravna, imela je vender človeka dovesti do veličastva Božjega, do čeznaravnega smotra. Komensky sam omenja nekaterih glasov iz svoje dobe, ki so njegovo „pansofijo" obsojali, ker se v nji nahaja „nevarna zmeda božjega s človeškim, teologije s filozofijo, krščanstva s poganstvom ter teme z lučjo."

Toliko le v označitev Komenskega verskega naziranja. Sicer pa, izvzemši te in enake zmote, katerih se kot heretik ni mogel ogniti, nahajamo v njem, kaker smo rekli, od konca do kraja pozitivnega kristijana. Zatorej naj se nam dovoli v naslednjem narisati v glavnih potezah temeljne točke njegovega vzgojeslovja ter primeriti jih s pedagogiškimi načeli Lindnerjevimi, ki so vodilna tudi v sedanjem našem šolstvu.

Lindner označuje smoter vzgoje z naslednjimi besedami: „Naloga vzgoje obstoji v tem, da gojenca koliker mogoče vsposobi za dosego njegovega poklica, ki ga ima kot človek in ud človeške družbe." Konečni smoter vzgoje je čista človečnost. Zatorej se vzgoja ne sme vršiti „v korist ali po namenih katerekoli fizične ali moralične osebe, stranke ali kaste, ker taka vzgoja ponižuje gojenca do golega sredstva", kar se ne zlaga z dostojnostjo človekovo, ker on je pred vsem „oseba in se ne sme žrtvovati smotru ležečemu izven njega."

Temu dijametralno nasproten je Komenskega nauk. Ne za sedanje, ampak za večno življenje, mora šola vzgajati otroka. To ponavlja Komensky na vsaki strani. Drugo poglavje njegove „Didactica magna" nosi naslov: „Zadnji smoter človekov presega to življenje", in koj potem sledi tretje poglavje: „Sedanje življenje pripravlja na večno življenje." Smisel poslednjega je: „Zemeljsko življenje je le pripravljanje k

Digitized by Google

večnemu . . . . Sveto pismo uči to resnico na razne načine, kaker da je zemlja radi človeka, kaker tudi da se imajo ljudje na tej zemlji smatrati kot popotnike . . . . Srečen, kdor je iz materinega telesa prinesel lepo podobljene ude; tisočkrat srečniši je tisti, ki prinese v drugo življenje dobro izomikano dušo.“ Zatorej ima šola vzgajati otroke ne toliko za sedanje življenje, v čemer vidi Lindner njen edin smoter, marveč Komensky postavlja v 25. poglavji naslednji smoter: „V krščanskih šolah učeči se otroci se imajo izomikati za državljane nebes; zatorej je treba seznanjati jih z Bogom, z angelji, z Abrahamom“ itd.

Ker pa — po nazorih krščanskih — večno življenje v nebesih obstoji v gledanji in vživanji Boga samega, se človek tukaj zanje sposablja, da si prizadeva Boga posnemati in mu podoben biti. Ne torej za čisto človečnost Lindnerjeve masonske šole, ampak za podobnost Božjo (Gottähnlichkeit) vzgajaj šola otroke. To je prva in povsod vračajoča se zahteva Komenskove šole.

Res piše Komensky, da šola mora iz človeka narediti človeka, a mej njegovim „človekom“ in „človekom“ biva isti neskončni razloček, kaker je mej človekom in kristijanom. V krščenih otrocih, kakeršni so naši, Komensky neče ničesar vedeti o čisti človečnosti; ker po njegovem nauku je milost Božja v njih vcepila kal čeznaravnega življenja. „Ljudi je Bog iz začetka vstvarjenja naredil za otroke Božje, jih po Kristusu znova sprejel namesto otrok in jih prerodil z duhom svoje milosti.“ Čeznaravna milost in iz nje izvirajoči preporod k čeznaravnemu življenju ne nahaja mesta pri Lindnerji, ker on jemlje te in enake izraze v nepravem, golo etičnem pomenu: v smislu Kantove filozofije.

Početnik čeznaravnega življenja nam je — uči Komensky — Jezus Kristus. Tudi Lindner piše sicer prav lepo o Kristusu in njegovi pedagogiški modrosti, priznava, da je postavil šolo in vzgojo na čisto drugo, višo podlago — a Lindnerju Jezus Kristus ni včlovečeni Bog v pravem, ampak spet le v nepravem pomenu Kantovega racijonalizma; v tem ko se Komensky Kristusu klanja kot Bogu, ki se nam je v mesu, v človeški naravi, razodel. In to dela spet neskončno razliko mej Komenskovo in Lindnerjevo vzgojo. Krščanstvo, ki se naslanja na čin včlovečenja Božjega, je vera absolutna, in vsak pravi napredek je mogoč le na tej podlagi. Lindner pa nam pridiga večen napredek človeštva od stopinje do stopinje, napredek iz lastne moči, napredek ne na podlagi krščanske dogme — kajti dogma mu oklepa duha v okove — ampak proste, neodvisne znanosti — dovolj, da izpoveda Rousseau-ov pa Darwinov evangelij! V tej teoriji je Kristus največ vzor čiste človečnosti, a nikar in nikaker naš odrešenik od greha in smrti: saj — po Lindnerjevem naziranji — človek nosi v

Digitized by Google

samem sebi moč, po kateri se more vspeti do svojega smotra in najviše popolnosti. Kako povsem drugače, povsem nasprotno piše Komensky v 24. pogl. zgoraj omenjene knjige: „Ker vsled pokvarjenosti sveta in naše narave nikdar tako daleč ne pridemo, kaker bi morali .... se mora vse kristijane začasno podučiti, da naše blage težnje in dela radi svoje nepopolnosti niso nič, ako nam ne pomaga Kristus še svojo popolnostjo, jagnje Božje, katero nosi grehe sveta. Njega torej samega moramo klicati, nanj zaupati."

Zdaj pa odprimo naše šolske knjige, tudi tiste, katere se rabijo na ljudskih šolah, ter poglejmo, koliko se nahaja v njih o detetu Jezusu, o Mariji Devici, o Abrahamu, sploh koliko je v njih specifično, pozitivno krščanskega in katoliškega elementa! Da, o Bogu se sicer še govori, a dalje ne sega moderno „krščanstvo": toda govoriti o Bogu je čisto naravno stališče, krščansko ni. Pa kako bi sploh svetopisemske zgodbe mogle najti mesta v šoli, osnovani po nazorih tistega Lindnerja, ki se vže radi tega spodtika, da je Komensky brezpogojno verjel svetemu pismu, in da je hotel svojo „pansofijo" krstiti za krščansko!

Kaka nezmisel to, kaka drznost — Komenskovo šolo istovetiti z moderno državno šolo! Naš šolski zakon nosi na svojem čelu racijonalistično fundamentalno dogmo: Veda in njeno učenje je prosto t. j. neodvisno od vere, a Komensky postavlja v svojem „informatoriji" kot prvo točko, v kateri naj se izobrazi krščanska mladina, vero in strah Božji! Vera v Božje razodenje ima biti po njegovem vzoru podlaga šolske vzgoje. Čujmo li!„ Beseda Božja mora biti začetek in konec v krščanskih šolah". „Vse kar se uči iz besede Božje, se ima nanašati na vero, upanje in ljubezen" ... „To dosežemo, ako učimo učence, da verujejo v Božje razodenje". Zatorej — čujte spet! — „bodi sveto pismo za vse krščanske šole alfa in omega"!

V Kristusu — uči dalje Komensky — nam je Bog dal vzor čeznaravne popolnosti, vzor, po katerem moramo vzgajati mladino. „Ker je Kristus človeškemu rodu dan bil za najbolj razsvitljenega učenika, za najsvetejšega duhovnika, za najbolj mogočnega kralja, sledi iz tega, da se morajo kristijani po Kristusovem vzgledu izomikati in se napeljati, da so duhovno razsvitljeni, v vesti sveti in jaki v dejanjih. Torej bodo naše šole še le tedaj v resnici krščanske, ako nas kar mogoče Kristusu podobne naredijo". Spet: „Učence moramo opominati, da najvarneji pot k večnemu življenju je Kristusov križev pot". In vender naj bi bila stvaritev (tako trde naši učiteljski organi) tega moža tista moderna šola,

Digitized by Google

ki je Kristusa izbrisala iz svojih učnih knjig, ki je križ vrgla iz svojih učilnic, a namesto njega stene pokrila s podobami — iz živalstva!

Pa kaj bi še na daleč in široko o tem govorili! Kaker odločno medverska in zatorej brezverska ali brezkonfesijonalna je naša šola od l. 1869, šola, odprta enako katoličanu, protestantu in židu, šola, katera ne vpraša po veroizpovedi učiteljevi, ravno tako odločen kristijan je Komensky, odločno kristijanska šola njegova. „Dass Comenius ein entschieden gläubiger Christ war, geht aus jeder Phase seines Lebens mit Sicherheit hervor" — tako spričuje W. Kayser, eden prvih slaviteljev njegovih[1]). Gospodom slaviteljem Komenskega, ki se ponašajo z neomejenim češčenjem do njega, nič bolj ne želimo, nego da bi obrnivši se od racijonalista Lindnerja, se oklenili resnično k r i s t i j a n a Komenskega ter se dali prešiniti od vzvišenih, nad vse kristijanskih besed svojega vzora: „Koliker novi zakon presega stari, toliko tudi veličastvo novozakonskega človeka presega ono starega zakona: ker katera stvar na zemlji razen človeka bi se smela ponašati, da se je Bog v mesu razodel! N a t o v e l i č a s t v o č l o v e k o v o n a j b i s e o z i r a l i v s i, k i p r e v z a m e j o p o s e l, č l o v e k a v z g a j a t i, d a b i s e n a v a d i l i, k a k e r s e s p o d o b i, t e j d o s t o j n o s t i p r i m e r n o ž i v e t i i n s i p r i z a d e v a l i n a j t i s i, s r e d s t e v, k i s l u ž i j o v t o, d a j e č l o v e k v r e d e n t a k o v z v i š e n e g a m e s t a".

* * *

Sicer pa si ne moremo kaj, da ne bi nadalje opozorili še na nekatere fundamentalne točke, po katerih se sedanja vzgoja razlikuje od šole Komenskove.

Vso vzgojo odločuje brezdvomno dušeslovno naziranje. Znano je pa, da sloni naše moderno državno šolstvo na podlagi Herbartove psihologije. Po nauku tega filozofa, ki je tudi Lindnerju nezmotljiva avktoriteta, je duša „tabula rasa", namreč v smislu, da je brez naravnih, iz sebe delajočih moči ali zmožnosti; vse duševno življenje se marveč dejstvuje pasivno, je resultat vtisov, ki prihajajo od zunaj na dušo. Iz tega nazora izvaja se za vzgojo fundamentalno pravilo: vsi pojmi, vsi nazori, sploh vse duševno življenje se mora od zunaj v dušo vcepiti; tudi čustvovanje in hotenje se ne vrši vsled duši lastne moči, ampak je le nujen rezultat zunanjih ali notranjih vtisov. Vsa umetnost vzgoje in njen vspeh obstoji torej v tem, da znamo dušo od raznih strani obdelovati in nanjo vplivati. Dijametralno nasprotna temu nazoru je psihologija Komenskega. On izrecno priznava v duši tri naravne z m o ž n o s t i ali m o č i, „Kräfte": razum, voljo in spo-

[1]) J. A. Comenius 1892 str. 135.

Digitized by Google

min [1]). Vsled tega se mora tudi vzgoja bistveno drugače vršiti: ona mora meriti na to, da se v otroku zbudijo imenovane moči in se privadi iz sebe misliti, hoteti sploh: duševno živeti. Komensky uči: „Nič se ne sme v človeka od zunaj noter prinesti, ampak kar ima v samem sebi nerazvito, to edino se mora razviti in razkriti ter pokazati, kaj je vsako". Da, iz tega razvidimo, da je Komensky princip samosvoje duševne energije pritiral do skrajne meje, do katere mu ne moremo celo mi slediti — a ravno to dokazuje, da moderna pedagogika Lindnerjeva z ene strani pa Komenskova z druge zastopati dve skrajnostni, nespojljivi nasprotji; in Romihov „duševni velikan" Lindner ter ž njim naši „zavezniki" pokazali so sè slavljenjem Komenskega, da ne poznajo niti Komenskega samega niti sedanje šole.

Pa Komensky je prvi odločno povdarjal realije v šoli, in v tem je on oče sedanji šoli! Tako oni. Mi pa rečemo: ravno glede realij se spet kaže velikanska razlika mej Komenskovo in moderno šolo. Da prava vzgoja se ne more vršiti brez realij, vedeli so vže od nedkaj, tudi pred Komenskim — a naši dobi še le je bilo pridržano realijam odkazati v šoli mesto, katero jim ne tiče, ter tako temeljno prevreči naravni red vsake zdrave vzgoje! Nam je le do tega, kako po krivici se naši pedagogi glede poduka o realijah sklicujejo na Komenskega. On sam razrejuje razne šolske predmete po vrednosti, ki ga imajo za smoter človekov. V p r v o vrsto stavi filozofijo in teologijo — z a t e m sledi jezikoslovje, potem zgodovina, na z a d n j e m mestu stoje realije. Kako pa v sedanji šoli? Nad vse so realije, potem sledi zgodovina in jezikoslovje, katera predmeta se pa spet le realistično in mehanično razpravljata; od glavnih predmetov Komenskove šole pa — od filozofije in teologije nahajamo v moderni šoli toliko kaker — nič. Metafizika se je vže zdavno izbacnila iz javnega poduka, verstvo je predmet, ki se le še trpi kot pristranski; da je v državni šoli verstvo res zadnji predmet, predmet — nebodigatreba, spričuje vže to, da država odpira svojo šolo v s e m državljanom b r e z v e r s k e r a z l i k e, in da je pri maturi abiturijente velikodušno „oprostila" od verstva: ker važnejša se ji zdite za javni blagor in srečo narodov matematika in fizika, nego vera in nrav [2])! Nam se zdi — in menimo po pravici — da nič bolj ne označuje popolnoma si nasprotujoče smeri pedagogike Komenskega pa sedanje moderne šole nego ravno ta razredba učnih predmetov.

Ne gremo več dalje, ker bi z lepa še ne končali. Mi ne

[1]) Didact. mag. c. X.

[2]) Sicer Lindner sam priznava: „In keinem Punkte ist wohl der Contrast zwischen der Musterschule des Comenius und dem Unterrichtssysteme der Gegenwart so grell, wie in der Betonung der Rangordnung, welche den einzelnen Unterrichtsfächern gebührt".

Digitized by Google

zavidamo Komenskemu slave, ki se mu daje od českega in slovenskega učiteljstva: občudujemo ga tudi mi — a načuditi se moremo velikanski nedoslednosti in breznačelnosti naših ljudskih učiteljev, katera se je ravno o priliki te slavnosti spet v toliki luči pokazala. Saj je še komaj dve leti od tega, ko je znani Liechtensteinov predlog naše učitelje toliko razburil, da niso mogli najti besed, s katerimi bi v svojem „Popotniku“ izrazili svojo nevoljo proti vsaki šolski reformi v smislu omenjenega predloga, in vemo, kako mrzlo, kako nemilo so sprejeli izjave avstrijskega škofovstva proti ljudski šoli, spominjamo se tudi, da so se celo ogrevali za Rousseau-a, in zdaj? — zdaj jim je Komensky — zvezda, vzor! Iz tega smemo sklepati, da naši učitelji so se prelevili v najgorečiše Liechtensteinovce! Kaj naj bi sicer pomenilo njih „neomejeno“ češčenje Komenskega? Saj Lichtenstein je svojo namerjavano reformo od prve do slednje točke prepisal iz — Komenskega. Liechtensteinov predlog namerjava preosnovo ljudske šole na verski podlagi, tako da bi verski duh določeval in prešinjal vso šolsko vzgojo — in Komensky piše: „Vse v čemer so krščanska mladina poleg (sv.) pisma še podučuje (vede, umetnosti, jeziki itd.), se mora svetemu pismu podrediti, da more povsod spoznati in jasno vvideti, da je vse, kar se ne dá na Boga in na večno življenje nanašati, popolnoma puhlo“. „Vsi drugi učni predmeti imajo biti podrejeni podučevanju v Božji besedi“. Lichtensteinov predlog zahteva za ljudsko šolo šestletno dobo — ista šestletna doba nahaja se tudi v Komenskovi „vzorni šoli“. Liechtensteinov predlog se obrača proti preobloženju učencev z nepotrebnimi rečmi — proti preobloženju svari tudi Komensky; Liechtensteinov predlog namerja olajšanje šolskega bremena i za dijake i za stariše-davkoplačevalce — in Komensky hoče, da se ne podučuje čez štiri ure na dan, da zadoščuje en učitelj za sto učencev; Liechtensteinov predlog namerja zdravo, praktično izomiko za življenje — in Komensky navaja mej zahtevami neizogibnimi za zboljšanje šolstva, da se ne hrepeni toliko po navidezni učenosti, ampak po temeljiti izobrazbi! Ako se torej kdaj zgodi, da pride spet Liechtensteinov ali njemu podoben predlog na dnevni red, pričakujemo, da ga bodo naši slavitelji Komenskega navdušeno sprejeli in goreče zagovarjali kaker v „Popotniku“, tako tudi v njegovem mlajšem bratu po duhu — v „Učiteljskem Tovarišu“ ![1]) S tem smo pri koncu.

Dr. Mahnič.

[1]) Priporočamo razumnikom, katerim vera ni tako bagateljna stvar kaker učiteljem, kateri stoje za brezversko vzgojo branečima listoma, „Popotnikom“ in „Učiteljskim Tovarišem“, da začno resno misliti na izdajanje novega pedagogičnega lista. Gre za večno in časno srečo slovenske mladine. Akodva lista branita brezversko vzgojo, naj bi vsaj eden branil — versko. To je želja mnogih.

Digitized by Google

Učenost pa modrost – ali česa nam je najbolj treba?

I. Kaj je učenost, kaj modrost človeškemu duhu?

„Clara est et quae nunquam marcescit sapientia .... Cogitare de illa sensus est consummatus".
(Sap. c. 6. 13—16.)

Dalje.

Spoznanje tudi najbistroumnejšega misleca je zelo nepopolno in pomanjkljivo; to pa radi narave ter načina našega pojmovanja. Kajti bistva stvari in zadnjih vzrokov stvarstva ne spoznavamo premo in neposredno v sebi, kaker n. pr. oko vidi luč, nego rekel bi nekako po ovinkih, t. j. s posredovanjem čutnih lastnosti in pojavov, s posredovanjem različnih čutnih, zunanjih popolnosti, iz katerih naš um posnemlje notranja počela ali bistvo stvari, oziroma izvaja in dokazuje više, zunanje vzroke, t. j. božji izvor, najviše vzorce in zadnji smoter vseh stvari. Toda v tem je očividna neka nepopolnost našega mišljenja ter ne moremo govoriti o jasnem, vsestranskem spoznanji. Kako velikanska in čudovita je narava, kako neskončen, skrivnosten je Bog! Človeški duh — da govorim nekako z velikim francoskim mislecem Paskalom — visi med brezmejnostjo in ničem, ne da bi mogel niti ene, niti drugega do cela spoznati, ne more jasno doumeti niti začetka niti konca sveta, ne more do dobra pojmiti neskončnosti, katero dokaže in po kateri hrepeni!

Kaj pa sledi iz tega? Velika nevarnost preti človeškemu duhu zbog rečene nezmožnosti. Zgodi se namreč le prelehko, da človek te svoje duševne nepopolnosti in pomankljivosti noče priznati, da noče priznati mej postavljenih človeškemu razmišljevanju ter hoče više vzleteti, nego mu je dano in se takisto — ponesreči. Pomislimo žalostno osodo, katera je zadela predrznega Ikara letečega proti solncu, kaker tudi mladeniča resnice žejnega v Schiller-jevi baladi: „das verschleierte Bild zu Sais". Njega ni ni moglo zadovoljiti spoznanje, katero so mu nudili egiptovski svečeniki, on strastno hoče imeti celo resnico ter se v tem nezmernem hrepenenji predrzne razmakniti osodno zaveso; toda kaj? Bridko je plačal drzno početje — zgubil je veselje življenja, globoka bol ga je spravila v prezgodnji grob!

Res, Schiller je vse to zgodbo le tako izmislil; toda stvar ima resnično podlago: hrepenenje po resnici, oziroma umsko raz-

Digitized by Google

mišljevanje brez modrosti je premnogokrat človeku pogubno — priča je temu zgodovina človeškega mišljenja. Od tod so se večidel izcimile tolike gorostasne zmote, namreč ker je človek zavrgel resnice, katerih ni mogel do cela razvideti ter jih tako rekoč potipati; od tod se je tudi v novejšem času kaker za starogrških sofistov rodil splošen dvom o vseh resnicah, celo o prvih načelih človeškega mišljenja. Tako je Hegel zanikal zakon prekoslovja, ker se ne da dokazati, nego je naobratno sam nujna podlaga vsemu dokazovanju, in dosledno zanikal vsako mišljenje. Nemški transcendentalni modroslovci pričenši s Kantom postavili so v svoji vrtoglavi prevzetnosti človeškega duha kot izvor vsake resnice, da, storili so ga počelo in vzrok vseh stvari ter ga takisto proglasili za „absolutnega", t. j. za Boga. Toda drzno to početje se je takoj maščevalo: ko so njih učenci bridko občutili pezo življenja, občutili, da jim ni mogoče streti težilnih spon ter neprodirnih mej človeškega življenja, da jim je nemogoče zadovoljiti silnih strasti, da niso bogovi — propali so v grozen obup, v negacijo vsakega duševnega in družabnega življenja v nihilizem.

„Boste kot bogovi — eritis sicut dii" — vže od nekdaj šumi v glavi in srci človeku, odkar je v prvotnem raji poslušal vražje prigovarjanje: a gorje njemu, kdor se temu glasu vda! Vbožec, domišlja si, da je polubog ali celo Bog, toda v istem trenotku zapade največemu trinogu, „zlemu principu": zlodeju. Tu mi prihajajo v spomin grozne besede, katere sem čital v slavnem italijanskem listu „Civiltà Cattolica" (štev. 7. Nov. 1891. str. 322). Besede so posnete iz neke tajne okrožnice, katero je nedavno Albert Picke, najviši poglavar svetovnega prostozidarstva, poslal predsednikom raznih lož. Razloživši program prostozidarski, pravi mej drugim tako: „Naša veda je tradicijonalna veda o naravinih tajnostih, katera nam prihaja od vedežev (magov), čestilcev Ormudz-a . . . ." In dalje: „Prava in čista vera je vera v Lucifera, enakega Adonai-u, a Lucifer, Bog luči in dobrega se bori v prid človeštva zoper Adonai-a, Boga temine in zlega". —

Te iste nevarnosti preteče človeškemu duhu razvidimo, ako premišljujemo mnoga trpka nasprotja v „fiziškem in nravnem svetu. More-li človek iz lehka biti neobčutljiv nasproti tolikemu zlu? Vsakovrstne reve in teže ga spremljajo od zibeli do groba; ako ga tudi morebiti ne tlači materijalna beda, čašo trpljenja mora venderle sleherni človek izpiti — v obilici, toliko prevar in bridkih izkušenj, toliko bojev, kateri mu vrše v srcu izmučenem od nasprotnih čustev in strasti:

Digitized by Google

Pod tabo pekel in nebo nad teboj,
A zemlja visi mej obema,
In gori in doli zajema
Ti v kupo življenja kipeči napoj:
Zdaj boli pekla, zdaj veselje nebá.
Pogosto vse vmés!
Glej, to ti je res
Usoda svetá!

Kupa življenja — S. Gregorčič.

Ne moremo dvomiti o tem: na svetu in vzlasti v samem človeku biva neki nered, neka trpka neskladnost; ni vse tako, kaker bi moralo biti. Človeški um si je vedno prizadeval zaslediti pravi vzrok temu bridkemu neredu, toda s kakšnim vspehom? Zgodovina jasno govori: dokler je bil človek sam sebi in svojim močem prepuščen, blodil je v gostem mraku; le redko kedaj je prodrl goste temine kak pičel žarek, bled ostanek prarazodenja. In še ta žarek je bil zavit v megle paganskega bajeslovja, nad katero se pravo za pravo niso dvignili niti modreci (Pitagor, Platon). Človeški duh ne more sam iz sebe raztolmačiti rečenih trpkih nasprotij, tako da bi bila um in srce vtešena, problem ta presega njegove moči. Z vsako razlago, katero si je izumel, se je le zapletel v nova, obupna protislovja, v nezmiselne nazore, češ, da bivata dva sovečna absolutna bitja, dobri in slabi princip — tako staroperziška modrost — ali da vlada na svetu slepa, kruta osoda, katere samovoljno ravna se svojimi žrtvami in katere moči ne more nihče uiti, niti človek, niti bogovi — tak je bil staroklasiški nazor. In nismo li v novejši dobi, ko se je človeški duh v svojem napuhu predrzno ločil od razodete resnice ter hotel vse iz sebe proumeti, doživeli porod groznega naziranja, ki mu je svet in človek — spaka, vredna, da zgine v nič. Obuplo to naziranje, novorojeni budizem, stavlja srečo v to, da človek v sebi zatre vsako težnjo, sploh vsako željo do življenja, da mrzi življenje in se slednjič pogrezne v — nirvano, iz katere je prišel. Filozofija absolutnega nića, bodisi v obliki staroindiškega budizma, in še bolj v obliki radikalnega nihilizma se dandanes širi čedalje bolj med duhove odtujene krištijanski resnici, modrosti. —

Kdo more rešiti človeškega duha označenih nevarnosti, katere mu žugajo na potu umskega razmišljevanja o najviših vprašanjih? Odgovorim kratko: edina modrost. Da, edina modrost podaje človeškemu duhu vspešno sredstvo zoper rečene osodne zmote, podaje blagodejnega leka njegovi pomankljivosti in nezmožnosti ter ga zajedno vsestransko blaži ter povišuje.

Toda kaj je modrost, da more tako blagodejno delovati na človeka, od kod ji prihaja toliko rešilne in blažilne moči?

Kaker sem vže omenil, tu mi ne rabi beseda modrost v

Digitized by Google

zgolj spekulativnem pomenu, kaker se tudi često rabi, nego v koliker pomeni neko vporabno ali praktiško znanje in dosledno obsega tudi prosto delovanje volje po umskih terjatvah. Modrost v označenem pomenu bi se torej dala opredeliti kot tisto duševno stanje ali lastnost, vsled katere volja določuje um, da najbolj ceni ter vvažuje najviše spoznane resnice, vzlasti bivanje neskončnega Boga, smoter človeški, bistvene odnošaje in dosledno dolžnosti človeške do različnih bitij — po katerih resnicah človek potem vreja celo svoje delovanje in nehanje.

Dasi potemtakem modroslovsko spoznanje ni taisto kot modrost, vender je modrost dokaj sorodna ter najtesniše spojena z modroslovjem, da, reči smem brez nikakeršnega pretiranja: modrost je najviše vporabno modroslovje.

Kajpada tega ne smemo tako umeti, da bi modrost imela doseči in celo nadkriliti modroslovsko naobrazbo glede na obseg in globokost spoznanja, na točne znanstvene opredelbe, glede na podrobne raztvorbe sleharnih pojavov v fiziškem in dušeslovnem svetu — nikaker ne; nego modrost presega zgolj modroslovsko izobraženje v tem zmislu in oziru, ker najbolj vvažuje najdragoceniše rezultate človeškega mišljenja, ker najviše ceni najvažniše resnice v fiziškem in nravnem redu, kratko: ker odmerja v celem življenji človeškem prvo mesto njemu, komur gre. Sledeče vrste bodo to pojasnile. Naš um je čudom gibčen ter nestalen, dal bi se prispodobiti nemirnemu metuljčku letajočemu v eno mer od cvetice do cvetice; to pa zbog tega, ker je našemu umu predmet celo vesoljstvo, vse, kar obsega pojem „bitja“ (entis), bodisi da je dejansko ali le možno, ne da bi katera stvar mogla ga prisiliti, da bi se vstavil pri razmatranji njegove vsebine. Le ono bitje, katero druži v sebi v neskončni meri vso popolnost, t. j. Bog, bi moglo naš um, ako bi se mu javilo v polni svitlobi, ne pa v meglah pozemskega spoznanja, do cela vtešiti in dosledno ga nepremično obrniti vase; na vsakem drugem stvarjenem, zatorej omejenem, nepopolnem predmetu more človeški um iztakniti dvojno stran, rekel bi eno solnčno, drugo pa temno stran, t. j. v kolikor je primeren ter vgoden človeku, in v kolikor tej ali oni bodisi telesni ali duševni težnji nasprotuje. Iz te gibčnosti in nestalnosti človeškega uma naravno sledi, da prosta volja odločuje pravo za pravo nravno smer in razvoj posameznega človeka, stvarja značaj in nravno vrednost človeško, kratko: omogočuje njegovo modrost, v kolikor namreč volja mora z ene strani prinujati um, da se vstavlja pri razmotranji najviših, odločilnih resnicah, z zdruge strani pa taiste resnice dejanski izvršuje v celem delovanji in nehanji človeškem. Tako isto razvidimo tudi, da je lehko i največi mislec-modroslovec brez modrosti; kajti dasi spozna

Digitized by Google

najviše vzroke ter zadnji smoter, oziroma vsestranske dolžnosti človeške, vender se morebiti odvrača od njih razmatranja, jih ne vvažuje ter jim ne odmerja primernega mesta v svojem življenji, nego lehko živi po načelih do cela nasprotnih. Tak modroslovec je podoben človeku, kateri ve za ogromen zaklad skrit pod zemljo, a ga nikdar ne vzdigne, nego naobratno vmira od gladu. Kdo bi takega človeka smatral za modrega?!

Po obče-človeškem prepričanji le on je moder, kdor vedno deluje primerno svojemu boljšemu spoznanju, kdor vse svoje delovanje podreja smotru plemenitemu in vzornemu, smotru vrednemu človeškega dostojanstva. Sama učenost, in bodi še tako globoka, najviša filozofska izobrazba dela človeka k večemu izvanrednega, a modrega, popolnega nikdar.

Evo torej bistvene razlike med učenostjo, med modroslovskim spoznanjem ter modrostjo: učenost. modroslovje je bistveno razmatrajoče (spekulativno), t. j. razmotranje, modrost pa je bistveno vporabno spoznanje, t. j. modrost motri najviše in najvažniše resnice, ne samo v njihovi vzorni vsebini, nego tudi in sicer prav posebno, v koliker se naravno dado vporabljati v življenji, v koliker se dá oziroma se mora po njih vrejati celo človeško življenje. Po tem vsakdo razvidi, da prosta volja ima prevažno vlogo glede na modrost; da, lehko rečem: plemenita, trdna volja je bistven ter nujen činitelj modrosti, tako da se modrost sicer prične sè spoznanjem najviših resnic — katero spoznanje lehko imenujemo modrost v vzmožnosti ali bolje začetek modrosti — dovršuje se pa v prosti odločbi volje, katera najprej prisili um, da često in do dobra motri rečene resnice izvajajoč iz njih vporabne sodbe t. j. vodila za celo življenje; slednjič se volja odločno oklene vodilnih teh sklepov ter jih ostvarja v dejanskem življenji.

Modrost vsovršuje potemtakem um in voljo spajajoč ju v krasno soglasje. Ker je pa človek ravno po umu in prosti volji to kar je t. j. človek in ne brezumna žival — razvidimo, da je modrost največe notranje dobro, najviša dika človeška; le ona more torej na zemlji vtešiti ter vmiriti človeškega duha. — A dasi je modrost najviša duševna popolnost človeška, vendar je koliker toliko dostopna vsem ljudem, ne le največim mislecem, nego i neukim prostakom. Kajti modrost je očividno sposobna različnih stopinj: čim više je spoznanje, čim blaže vpliva volja na um, čim trdniša je volja, tem veča je modrost. Vsak sicer prizna, da spoznanje ne more biti v priprostem človeku tako globoko in dovršeno, kaker v izobraženci, a z druge strani je lehko njegova volja mnogo blažja ter se mnogo odličniše in trdnejše oklepa boljšega spoznanja, kolikor mu ga je Bog dal. Zatorej prav lehko prostak moder, da, vrlo moder, a učenjak do cela — nemoder, ker nedosleden in neznačajen.

Toda, ako je modrost potrebna vsakemu človeku, kateremu

Digitized by Google

je sploh do človeka vrednega življenja, jo prav posebno potrebuje učenjak, modroslovec in sploh omikanec; kajti čim večo učenost, čim više in obsežniše znanje ima kdo, čim silniše teži po vsestranskem spoznanji — tem hujše nevarnosti mu prete, kaker smo vže razvideli. Edina modrost more čuvati človeka-misleca osodnih zmot tirajočih ga ali do obožavanja človeške pameti, ali do obupa; edina modrost mu je rešilna vodnica na temnih in opolzlih potih najniših umstvenih preiskovanj, kajti ona ga navaja vselej priznavati lastno očitno slabost, ne le v telesnem, nego prav posebno v duševnem oziru, uči ga ne zaupati preveč svojim močem, vzlasti glede na težka vprašanja, čuva ga predrzne zvedljivosti, katera silno in nestrpno hoče vse reči do cela poznati ter prodreti v najglobočje tajnosti sveta, modrost ga dosledno privaja, da se radovoljno klanja najvišemu bitju ter hvaležno vsprejema njegovo besedo razodeto, katera tako blagodejno razžarja človeški um razširjajoč in vtrjajoč njegovo spoznanje.

Modrost podaje, kar bodemo še posebe razmišljevali, človeku najvišo doslednost ter jekleno značajnost; uči ga vselej in v vseh razmerah, pri vseh zunanjih in notranjih dogodkih najviše ceniti ter vvaževati prve odločilne resnice, namreč da biva Bog, da je Bog neskončno dober, da zatorej nobeno zlo in dosledno tudi ne rečena trpka nasprotja, ne mogo prvotno t. j. brez vsake krivde človeške, izhajati iz njega, da je Bog vsepravičen sodnik sleharnih človeških činov, dalje da celo naše delovanje in nehanje mora biti vselej primerno ter podrejeno zadnjemu smotru človeškemu na zemlji, namreč nravni popolnosti, katera obstoji v oblažitvi srca in uma, v izvrševanji vsestranskih dolžnosti. Modrost uči svoje učence povsod držati se prave mere ali srednje poti, čuvati se vsakeršnega pretiravanja v kateri koli obliki, ter jih takisto navaja k stalni in nezmajni kreposti.

Skoro vsaka prikazen v nas in zunaj nas nam glasno govori ter svedoči o nekem višem poklicu človeškem, o srečnem stanu, ko se bodo do cela vtešile vse naše naravne težnje, mej katerimi je prva hrepenenje po resnici, po celi resnici, o srečnem stanu, ko bodo izginila vsa nasprotja ter vse gorje v fiziškem in nravnem svetu — modrost nam je pa varna pot, v katera nas pelje k predmetu naših želj, k neskončnemu Bogu.

Kdo bi torej potemtakem ne vvidel neprecenljive vrednosti ter vzvišenega pomena modrosti v celem duševnem in nravnem življenji, kdo bi je ne ljubil ter po njej hrepenel, ako jo v istini spozna, najvišo diko človeškega duha? Kdo bi se še obotavljal priznati njeno nezmerno prednost mimo učenosti, da, mimo najviše učenosti, najvišega modroslovskega spoznanja? Modrost je tisti biser, o katerem nam priča naš božji Zveličar, da ga je trgovec kupil proti celemu svojemu bogastvu.

Digitized by Google

Motrili smo doslej učenost ter modrost vse bolj le glede na njuno razmerje do človeškega razuma; preostaja nam, da ju še posebe razmišljujemo z drugih strani, katere so bile v predzadnjih vrstah le tako rekoč mimogrede označene — in takisto se nam bode modrost pojavila v celem blesku svoje vzorne lepote, svoje nezmerne vzvišenosti nad učenostjo.

Nekaj misli o socijalnem vprašanji.

Sto let je preteklo, od kar je izbruhnila „velika“ francoska revolucija. Od začetka pozdravilo jo je lahkoverno ljudstvo z živim veseljem, nadejaje se, da bode revolucija konec socijalnemu zlu, ki je takrat tlačilo ne le Francosko, ampak celo Evropo. Besede „liberté, fraternité, agalité“ elektrizovale so vse stanove, ker vsak je mislil, da bode napočila doba pobratimstva in ljubezni.

Vse je pozdravljalo novo gibanje pravim, le — katoliška cerkev gledala je z boječnostjo oblastni vpor, kajti sprevidela je v kako nesrečo spravijo narode načela, ki so probudila celo vporno gibanje. Da se ni katoliška cerkev motila, pričali so kmalu potem dogodki, kateri so pretresali Evropo, dogodki, kateri so pokazali, kako se poniža človeštvo, ako se odpove zveličavnim naukom sv. katoliške cerkve. Francoska revolucija vsekala je človeški družbi globoko rano, za katero bode bolehala, dokler se ne vrne v naročje katoliške cerkve. Napominano geslo odprlo je pot mnogim hudobijam in zločinom, odprlo je pot naukom in družbam, katere prete končati Evropo, zatrši državno in družinsko življenje. Mej take nauke prištevati moramo tudi socijalizem, ki se je porodil iz revolucijonalnih načel.

Zdi se nam primerno, malo poiskati vzrokov temu gibanju, ki se javlja v vseh državah, in kateremu iščejo povsod zdravila.

1. Kaj je socijalizem?

Socijalizem je ona teorija, ki uči, da naj se vsa zasebna lastnina spremeni v skupno ali socijalno lastnino. Opirajoč se na načela francozke revolucije, hoče vresničiti ono obetano „egalité“ v vsem državnem in društvenem redu. Posamezni člo-

Digitized by Google

vek, posamezni stanovi — pravijo socijalisti — nimajo nikake pravice do zasebnega imetja, ampak vse je lastnina vesoljnosti, države ali družbe, katera deli potem tudi vse imetje in lastnino mej posamezne državljane ali člane na enake dele. Zatorej si tudi socijalizem prizadeva vničiti vsako zasebno imetje, vsako predpravico.

Socijalisti trde: Človeštvo je razdeljeno v mnoge oddelke, izmej katerih so si nekateri stanovi krivično priborili preobilo pravic in blaga. Vsled te prednosti izgubili so pa drugi stanovi svoja prava in postali podložni prvim. Tako je nastala razlika mej vbogim in bogatim. Bogatin si prizadeva priboriti veče in veče pravice, kar pa dela v škodo svojega bližnjega, kateri zgublja vedno več pravic in vedno bolj boža, da je konečno odvisen od bogatina, ki dela ž njim, kaker se mu poljubi. Koliker imovitejši je bogataš, toliko revniši je vbožec, bogastvo se zliva in množi le v rokah malega števila bogatincev, velika množica ljudstva pa živi v vedno veči revščini in bedi.

Prevelika razlika tedaj mej vbogim in bogatim je socijalno zlo; vprašanje pa, kako odpraviti razliko mej vbogim in bogatim, ali kako odpraviti vboštvo in revščino, zove se socijalno vprašanje.

Da ni socijalno vprašanje iz novejše dobe, ni nam treba dokazovati. Zgodovina celega človeštva priča nam, da je bila vedno in povsod razlika mej bogatim in vbogim, da so povsod imeli nekateri predpravice pred drugimi. Socijalno vprašanje v tem zmislu ali razlika mej vbogim in bogatim je naravna posledica neskončnega razpora mej Bogom in človekom, po katerem je prišel greh na svet. Razlika bode tudi ostala, dokler bo živel človeški rod in dokler bodo vladale človeške strasti. To nam pravi tudi sv. pismo: Ker si to (greh) storil, bodi zemlja prokleta v tvojem delu . . . trnje in osat ti bode rodila“ ! ![1])

V navedenih besedah označen in izražen je početek socijalnega zla, katere se vresničujejo od tistega časa vedno in povsod. In da ne bode razlika mej vbogim in bogatim nikdar nehala, priča nam sam Jezus Kristus: „Vboge imate vedno mej seboj“.[2])

Začetka socijalnega vprašanja ni nam tedaj treba iskati v novejši dobi, kajti ono je staro kaker človeški rod; le to moramo povdarjati in priznavati, da se ni nikdar tako javljalo, nikdar tako razpravljalo in nikdar tako zanimalo in plašilo človeštva kaker dandanes.

[1]) I. Mojz. 3.
[2]) Jan. 12. 8.

Digitized by Google

2. Vzroki socijalnega gibanja.

Rekli smo, da se ni socijalno gibanje nikdar tako javljalo kaker dandanes. Da mu pa vdobimo prave vzroke, opozoriti moramo čitatelje na temeljne nauke, na katerih sloni vse moralno in družbeno življenje.

Vsled nesrečne verske reformacije v 16. veku, katera je odtrgala od prave Kristusove cerkve polovico civilizovane Evrope, vsled onega protiverskega duha in sovraštva, katero se je gojilo od reformacije do francoske revolucije in od tedaj do sedanjega časa, izgubila je Evropa ono avktoriteto, katero ji je hranila, branila in zagotovljala sv. katoliška cerkev skoz 18 stoletij. Katoliška cerkev je nerušni jez proti človeškim strastem, a njeno blagodejno delovanje oviralo se je v javnem in zasebnem življenji, da ni mogla razširjati svojega zveličavnega vpliva na vse stanove in javne postave. Posledice temu so ideje in težnje, katere razvija in zastopa socijalizem, kateri grozi celi Evropi, kateri pripravlja človeštvu pekel vže tu na zemlji.

Z reformacijo začela je doba prostosti, po kateri ni človek navezan na nikake nravstvene in božje zakone, ampak dela vse lahko po svoji pameti. V mišljenji, v delovanji ne sme priznati nobene više oblasti. Kam pripeljejo človeštvo taki nazori, priča nam zgodovina zadnjih treh stoletij, katera jasno dokazuje, da so vse nesreče, vojske in druge socijalne nezgode provzročila posredno ali neposredno načela reformacije. Ni nam namena, govoriti tu obširniše o posameznih dogodkih, le to moramo priznati, da od istega časa boleha in peša človeštvo v nravstvenem in gospodarstvenem oziru. Z reformacijo odtrgalo se je človeštvo od pravega studenca, od žive skale katoliške cerkve. In kar ni dovršila reformacija, dopolnila je francoska revolucija, katera je odcepila rekel bi cel svet od katoliške cerkve. Toda s tem je zadala revolucija človeštvu smrten vdarec, in rešilo se ne bode dokler se ne sprijazni s svojo materjo, katoliško cerkvijo.

Da povspešuje odpad od vere najbolj socijalno zlo, prepričamo se lahko iz zgodovine. Vera edina more še brzdati in krotiti človeške strasti, in ako se ljudstvo odtuji veri v više, nadnaravno bitje, zabrede hitro v pregrehe in pogubne napake.

Bolj ko se je človeški rod po zemlji razširjal, bolj ko se je odtujal po prvem grehu Bogu, rastlo je tudi vedno bolj socijalno zlo. Čim bolj se je zgubljalo v narodih spoznavanje Boga, tem bolj je pojemala v njih zavest o človeški časti, in o vzvišenem človeškem namenu. Ko se je pa človeštvo vdalo v popolno krivovero ali nevero, veljal je človek le kot blago, cenil in prodajal se je javno kot žival in blago. Takega ponižanja človeške časti ni zabranila prav nič kultura in civilizacija posameznih

Digitized by Google

narodov, ampak je še celo povspeševala. Kolikokrat govorimo o Grkih in Rimljanih, kako je slavimo čudeč se njih umotvorom in sijajnim vspehom, ali redkokrat premišljujemo njih socijalno zlo in siromaščino. Radi hvalimo Solonov izvrstni zakonik, ali glejte! Solon prevstroji grško deželo, položivši temelj veliki slavi atenski, toda o večini grškega naroda: o sužnjih in ženstvu, kako nizko je mislil! Za dobe Solonove štele so Atene 450tisoč prebivalcev, mej katerimi ste bili dobri dve tretjini sužnjev. Za te ni imel Solon ni srca ni zakonov!

S ponosom gledali so Rimljani na svoje vspehe; ni bilo ljudstva, katerega bi ne bili premagali, njih gospodarstvo razširjalo se je po vsem tedanjem svetu. Doma so cvele umetnosti, izraščali so veleumi, ali žalibog — izobraženost bila je pomoček, s katerim so le svoje poželenje zadovoljevali. Njih izobraženost bila je enostranska, razum so razvijali, misliti so se vadili, ali zanemarjali so s r c e. Le malo število mož gojilo je blaže namene, le malo je iskalo čistih idej in nazorov, ali še ti so vplivali malo na socijalne razmere, tudi pri teh veleumih se ni vjemalo privatno življenje z načeli ali z idejami, katere so zastopali. — Katonu, ki je vzor rimljanske kreposti, je sužnji človek razumna žival, katero se sme kaznovati, tudi sè smertjo, ako kaj zakrivi!

Rimljanom bil je državljan (civis romanus) vse, človek nič. Vsak pravi Rimljan imel je vse pravice v javnem življenji; drugi, nepravi Rimljani niso imeli nikakih; da, še celo žena in otroci so bili brezpravni; mož, oče ravnal je s svojo ženo in otroci despotično. Kolikokrat so Rimljani svoje žene in otroke prodajali ali celo vbivali! Ako je bilo vže v ožem družinskem krogu tako življenje, bilo je v javnem še bolj krivično in neprijazno. Koliko sužnjev imeli so Rimljani, vemo po priliki. Za časa največe slave štelo je rimsko cesarstvo baje 120 milijonov sužnjev in le 20 milijonov prostih državljanov. Stanje sužnjev bilo je žalostno, ker niso imeli nobenih pravic. Nobena postava ni jih branila, ampak gospodarji so ravnali ž njimi po svoji volji. — Kdo ne pozna gladijatorskih bojev, kdo se ne spomina domačih vojsk, polnopravnih državljanov z brezpravnimi sužnji. Kaj pa boj mej patriciji in plebejci, ali ni nastal radi socijalnega zla?

Natančno poznanje socijalnih razmer mej Grki in Rimljani bodi posebno priporočeno onim, kateri hočejo razumeti socijalno zlo, in prepričani bodo, da se tudi dandanes vračajo stare razmere vsled novodobnega neverstva.

Kaker je bilo družinsko življenje Rimljanov neprijazno, bilo je tudi državljansko. Ni čuda! Družina je podlaga države. Ako se družinsko življenje ruši in propada, mora propasti tudi najmogočniša država. To se je zgodilo tudi z rimljanskim cesarstvom.

Vže pred cesarjem vladala je povsod nezadovoljnost; podvržena ljudstva klanjala so se edino le mogočni vojski; pravi

Digitized by Google

Rimljani bili so vsled pohotnega življenja pokvarjeni; sužnji čakali so prilike, da bi se vprli; v cesarskih družinah godili so se največi zločini. Kdo bil bi li mogel prevstrojiti neizmerno rimsko cesarstvo? Kdo prenoviti človeštvo? Ko je socijalna revščina prišla do vrhunca, poslalo je nebo rešitelja — Jezusa Kristusa. Po njegovem povelji prišel je priprost, neizobražen ribič iz Galileje v Rim. V rokah ima romarsko palico, pod pazduho potno torbo, vbog je sicer, ali oborožen je z močjo božje besede. Naseli se v Rimu, in na razvalinah rimskega cesarstva vstanovi novo kraljestvo — katoliško cerkev.

S Kristusom začenja novo življenje na vseh straneh. Jezus Kristus je rešil socijalno vprašanje učeč: „Ljubi svojega bližnjega, kaker sam sebe“ in „tvoj bližnji je vsaki človek.“ Ako omenjena dva stavka porabimo v praktičnem življenji, rešimo gotovo najboljše „problem“ socijalnega vprašanja. Koliker sta se praktično vporabila z drugimi resnicami Kristusove vere, omilila sta tudi socijalno zlo. Zakaj ni cerkev odpravila popolnoma socijalnih krivic, krivo je to, ker se ni povsod nje nauk sprejel ali pa ker se ni praktično vporabljal; vender je pa dalo kristijanstvo celemu svetu novo lice, in izboljšalo povsod moralno in socijalno življenje.

Človek je vdobil svoja naravna prava, svojo čast, da, povzdignjen je bil do nadnaravne časti in je postal otrok božji; robstvo se je olajšalo ali pa popolnoma odpravilo; družinsko življenje se je predrugačilo, ko se je povišal zakon mej sakramente. Mesto prejšnjega prava, katero ni poznalo nobenega vsmiljenja z vbogim, prodrla je kristijanska ljubezen. Zavodi, bolnice, sirotišča in druge naprave lajšale so revežu bolečine in revščino. Bogati Rimljani vsprejeli so vero Kristusovo, in na dan svojega krsta oproščali so tisočerih sužnjev od trdih vezi.

Pustimo prve kristijanske čase in pomudimo se malo pri „mračnem“ srednjem veku. Kristijanstvo razširjalo se je po vsem tedanjem svetu. Ideja katoliška živela ni le v srcu priprostega ljudstva, ampak od nje so se dali voditi tudi vladarji. Državne postave osnovane so bile na podlogi katoliških naukov; pregrešek proti veri je bil pogrešek proti državi. — Zato vidimo tudi, kako je cerkev državo podpirala in vplivala dobrodejno na srca vernikov. Svetloba sv. križa razjasnila je siromakom žalostno lice. Delavci našli so povsod vsmiljenih rok, povsod so se vstanovljala društva, na pomoč siromakom. Redovniki preživljali so veliko množico vbogih, pri njih našel je popotnik prenočišča. Delavec našel je povsod svojih ljudi. Zadruge (Zünfte) skerbele so za svoje ljudi, kamer so prišli, ni jim bilo treba beračiti, ampak obrnili so se na tamošnjo zadrugo. „Unter dem Krummstabe ist gut wohnen“, priča nam dovolj, kako je cerkev rada imela velika množica.

Človeštvu ni bilo dano vživati še nadalje dobrot katoliške

Digitized by Google

cerkve. Komaj je začela sv. cerkev svoj vpliv vtrjevati in razširjati tudi po novem svetu, izbruhne v središči Evrope vpor zoper njo. Lutrov vpor proti cerkvi razdelil je Evropo v dva nasprotna tabora. Ta vpor povspešil je neizrečeno socijalno zlo in gorje. Verski vpor, pritisk od protestantskih vladarjev, izpodkopavanje avktoritete, poveličevana prostost bile so vzrok strašnih verskih vojsk, ljudskih vporov, kraljevskih vmorov in drugih socijalnih in političnih zločinov. Veliko zgodovinarjev je neovrgljivo dokazalo, da imamo iskati vzrokov vseh revolucij in vporov do današnjega v reformaciji. Temu se ne bodemo čudili, ako le pomislimo, da se ne bode bal vpora proti svetni oblasti, kdor se ne boji vpora proti Bogu in proti cerkveni oblasti. Po Lutrovi poti so hodili tudi njegovi učenci; nedosegljivi pa v sovraštvu do cerkve, do avktoritete bili so vender francoski „filozofi“ pred revolucijo. Ti so z reformatorji ene misli: v sovraštvu sv. cerkve in v zanikanji od Boga postavljene oblasti. Jasno je tedaj, od koga so se naučili socijalisti: cerkev sovražiti in zanikati pa pobijati vsako avktoriteto. Kaker ne priznava novodobno brezverstvo nobenega veroizpovedovanja in imenuje vsa neresnična, tako ne pripoznava socijalizem nobene prednosti v človeški družbi. Glavno načelo socijalistov je: tajiti vsako krščansko resnico v cerkvi, politiki in gospodarstvu. To izpoveda javno socijalist Proudhom: „Naše glavno načelo je zanikanje vsake dognane resnice. Po tej poti došli smo v veri do bogotajstva, v politiki do anarhije, in v narodnem gospodarstvu do osebnega siromaštva.“

Oglejmo si tedaj malo to sodišče.

Socijalizem hoče odpraviti vboštvo ali razliko mej vbogim in bogatim brez vere. Socijalisti trdijo, da se mora gospodarstveno življenje razvijati ne glede na kak od Boga postavljen zakon, tedaj ne pripoznavajo čeznaravnega reda; zato se drže proti veri in cerkve agresivno; in če se tudi vselej v njo direktno ne zaganjajo, žele jo vender povsod zatreti. Vera bodi privatna reč. — Njih katekizem je: ako si v takih razmerah, da lahko živiš brez vere — ne veruj nič; ako te pa vest vznemirja — veruj koliker hočeš — toda v javnem življenji ne smeš z vero na dan — vera je nekaj subjektivnega, in zatorej privatna zadeva!

Dosledni postavljenemu načelu ne verujejo nevmrjočnosti duše. Po sedanjem življenji ni več življenja, po smrti ni treba pričakovati ne nebes ne pekla, ampak človek mora si vže v sedanjem življenji pripraviti nebesa, živeč nasladno. A v sedanjem društvenem življenji večina človeštva ne more vživati vseh naslad, ker nima s čim, ako izvzameš nekatere privilegovane, ki vse morejo. Zato pa mora prenehati razlika mej vbogim in bogatim, društveni red se mora tako prenoviti, da bodo vsi ljudje e n a k o vživali naslade. To je glavno načelo socijalistov. Govori

Digitized by Google

se delavcem, da bode socijalni red odpravil vse reve in težave, v katerih zdihujejo v sedanjih kapitalističnih časih; da bodo v novem življenju ravno tako srečni, kaker so sedaj oni bogatinci, kateri se vesele in rede od truda vbogega ljudstva.

Ne da se tajiti, socijalisti znajo logično misliti. Ni nam treba proroškega duha, da bi mogli soditi, česa imamo pričakovati z vničenjem društvenega reda! Krasno govori o vzrokih socijalizma v „Zeitschrift für die kath. Theologie“ I. zv. 1891 l. jezuit Stentrup: „der Atheismus und die Sociale Frage“. Mej drugim pravi učeni socijolog:

„Z odpadom od kristijanstva in od vere v pravega, živega Boga, kateri je začetek in konec človeškega bivanja, združeno je neobhodno zanikanje nadnaravnega smotra človekovega. Človek brez Boga ne priznava drugega nego svet, in tedaj je prisiljen iskati svojo blaginjo v pozemeljskih nasladnostih in svojo srečo v njih vživanji. Za resnico in krepost, katere so odsev onega solnca, ki je zanj zašlo, nima več navdušenja, ampak želi zadovoljiti nenasitljive želje svojega strastnega srca. Komaj izgovori človek v svojem srcu besede: „Non est Deus“, prisiljen je še pristaviti: „venite ergo et fruamur bonis, quae sunt“. Ateizem, javlja naj se očitno kot zanikanje Boga, ali pa v različnih oblikah panteizma in materijalizma kot znanstveni nauk, pušča in kaže človeku le en smoter — vživanje. Vživanje bode nevercu največi zakon, kateri gospoduje vsem močem človeške narave. Toda le takrat more človek zemeljske dobrote po volji vživati, ko jih ima. Želja po pozemeljskih dobrotah je neizogibna, ker v njih vidi vso svojo srečo. Želja po sreči, ki je vživanje časnih sladnosti, ne pozna nobenih mej; noben vspeh je ne zadovolji, ampak še bolj razplameni.

Lahko vidimo, kake posledice imamo pričakovati od tod, ako prištejemo k temu še egoizem, kateri je popolnoma zavladal z zanikanjem Boga. Ko odpade človek od Boga, navezan je sam na sebe; ako izpodi Boga iz kroga svojega življenja, mora postati on sam sebi središče, okolu katerega se suče, na katero se nanaša celo življenje. Kak pa bode socijalni položaj, ako se vgnjezdi v človeški družbi oni egoizem kot nevtešljiva želja po nasladnosti in imetju? 1. Bogastvo in vboštvo bodeta veljala kot s k r a j n i n a s p r o t s t v i. Bogataši ne bodo mirovali, dokler ne bodo gospodovali čez vse imetje; bogatstvo se bode večalo v njihovih rokah, blaginja večine pa bode propadala, vboštvo in reščina bodeta vedno bolj rastla. Človeška družba bode poznala le dvoje vrste ljudi: malo število bogatih in neštevilno množico vbogih. 2. Ker je s t r a h p r e d d e l o m naravna posledica nasladnosti, sili edino le sila in potreba nasladneža na delo, in le misel, da bode z delom vgodil svoji strasti, mu delo lajša. — 3. Ako se priznava, da nima človek čeznaravnega cilja, tedaj je vbožec nesrečen človek, bogataš je srečen. Bogatstvo in

Digitized by Google

vboštvo se ne razločujeta več od sreče in nesreče. V tem nazoru izražen je cel strah pred socijalnim vprašanjem. Ako so bogataši edini v človeški družbi srečni, večina človeštva pa je nesrečna, odkod imajo prvi to predpravico? Ali ima edini bogataš hrepenenje po sreči? Ne! vbožec ne more zadušiti v sebi hrepenenje po sreči, in zato vgleda v bogataši svojega največega sovražnika, človeka, kateri je po krivici srečen, in na škodo vbožcev. Sovraštvo do bogatašev vedno narašča. Boj neštevilne množice vbogih proti mali peščici bogatih je neizogibljiv in nobena svetna oblast ne more ga zabraniti. Boj bode strašanski, da hujšega ne more biti, ako pomislimo, da se vzdigajo sami nesrečneži, kateri se bojujejo ne le v obupnosti za srečo, ampak v smrtnem sovraštvu proti bogatašem, koperneč po maščevanju. Bati se je, da se v tem boji potopi človeška družba v solzah in v krvi. — 4. Naj ne mislijo bogataši, da jih bode branila od vbogih sveta moč pravice. Neverec ne pozna pravice. Socijalisti jim poreko: Vaše imetje je vkradeno!

J. R.

Slovenski roman.

I. O romanu sploh.

Kako malo pristne leposlovnosti imajo novodobni realistični romani, se posebno jasno kaže, ako njih realizem primerjamo z idealizmom.

Ako vzamemo besedo v subjektivnem pomenu, je i d e a l i z e m vera v bivanje nadčutnega, popolnišega sveta; objektivno se pa dá določiti kot skupina vseh najviših idej in razlogov, s katerimi se morejo življenske vganjke rešiti in čitatelji navdušiti za n a j b o l j š e i n n a j l e p š e.

Idealizem ni n a s p r o t j e realizma, ampak njega plemenitiši, najpopolniši del. „I d e a l e Charactere lebendig darstellen heist nicht von der r e a l e n Menschennatur sich e n t f e r n e n, sondern dieselbe in i h r e r s e i n s o l l e n d e n, v o l l e n W i r c k l i c h k e i t zur Darstellung bringen“. (Goldman). Idealizem je le drugo i m e za realnost umstveno in nadnaravno. Ti realnosti krstimo za idealizem, ne kaker bi ne bili nič v resnici bivajočega, ampak ker, kaker ideja, tako tudi oni p r e s e g a t i sè svojim bivanjem, popolnostjo in realnostjo realnost, v kateri mi s e d a j b i v a m o.

Digitized by Google

Pisatelj, ki ne riše le površnosti empirične realnosti, ampak tudi nadčutno realnost, ki je z njo v zvezi, t. j. pisatelj-idealist se tudi od faktičnih razmer ne oddaljuje, ampak jedino on, ker zasleduje in navaja tudi zadnje in najviše vzroke, slika svet, kaker je v resnici, in ne kaker se le kaže na zunaj; jedino on ločuje dobro v empirični realnosti od gnjilega; jedino on slika lepo v celem njegovem sijaji in grdo v celi njegovi ostudnosti; jedino on koristi sè svojim pisateljevanjem, ker ne kaže samo slabosti, ampak tudi prave vzroke in sredstva do srečnejših razmer. Skratka: jedino pisatelj-idealist podaja realizem v celem njegovem bistvu in obsegu; ne goli realizem, kaker trdi Kumičić, ampak realizem spojen z idealizmom je „povratak k izvoru, k naravi".

Idealist mora biti pristni leposlovec. Končni smoter vsake umetnosti, tudi leposlovne, je: navduševati čitatelja ne za cilje kakeršnekoli popolnosti, ampak le za najlepše in najpopolniše. V empiričnem svetu pa predmetov v celi svoji popolnosti navadno ni. Torej leposlovec je prisiljen zajemati iz idealnega. Poznati in verovati mora v realnost umstveno in nadnaravno. Leposlovec kot umetnik mora biti — idealist, sicer ne zadošča končnemu smotru umetnosti[1]).

Leposlovca naslavljamo tudí za — poeta, stvarnika. Za takega se pa ne spričuje, ako stvarja le obliko svojim izdelkom. Res, da je treba za dovršeno obliko genijalnosti, domišljije, vender njo pisatelj prav za prav ne „stvarja", ampak vže kot bivajočo na drugih predmetih le — posnema. Od leposlovca kot stvarnika pa se tirja, da ne posnema le, ampak da se kaže samodelavnega, neodvisnega od empiričnosti, da daje čutno bivanje predmetom, koji popred v čutnem svetu niso bili, ali vsaj dovršenost, katere v empiričnem svetu navadno nimajo, a po naravnih zakonih bi morali imeti. „Ars illa summa omnipotentis Dei per quam ex nihilo facta sunt omnia, ipsa operatur etiam per artifices, ut pulchra atque congruentia faciant." (Avgustin). Tej tirjatvi more leposlovec zadostiti le, ako nepopolne empirične predmete povzdiga k idealnosti, oziroma če idealno realnost prenaša v čuten svet in ji po čutni obliki daje videz — empiričnosti. Leposlovec torej, ki hoče biti res „poeta", mora biti idealist, sicer mu preostaja le posnemanje empiričnega

[1]) Omnes res existentes, quantum vis pulchrae, defectu aliquo laborant iuxta proverbium: nihil perfecti sub sole: ac propterea ex ordine reali ad idealem ascendere debemus, ut speciem puram pulchritudinis inveniamus. Eo magis, quia post hominis lapsum in hoc ordine perfectio et pulchritudo omnimoda nullibi invenitur". — Egger Propaedeutica. str. 261.

Digitized by Google

sveta. Golo posnemanje pa ne dela pisatelja umetnika, stvarnika, ampak le rokodelca; in njegovo delo ni v bistvu svojem umotvor, ampak bolj le ročen, mehaničen plod. Sam Goethe pravi: „Und wenn ich den Mops meiner Geliebten noch so naturgetreu malte, ich hätte immer noch kein Kunstwerck, sondern höchstens zwei Möpse.“ — Torej ne toliko oblika, ampak vsebine plemenitost in vzvišenost povzdiga koji predmet v umotvor.

Vže Grki, dasi le pagani, so, vvažujoč končni smoter umetnosti, tirjali od svojih leposlovcev — idealnost. Kdo bi se upal trditi, da so trojanski junaki v življenju svojem res bili tako vzvišeni, da so res tako sijajna dejanja izvrševali, kaker se v Ilijadi pripoveduje! Neskončno bolj pa zahteva krščanstvo idealnost od krščanskega umetnika. Posebno dve dogmi: dogma o izvirnem grehu in dogma, da poleg čutne realnosti biva še druga, nadčutna, od empiričnega sveta neizmerno popolnišа realnost, katera je izvor empirične realnosti in končni smoter človeštva. Iz prve dogme sledi, da leposlovec ne sme vsega[1]), kar je v empiričnem svetu, podajati, ker je v njem mnogo grdega, slabega; da, on, kot apostelj najlepšega, najdovršenišega, celo lepo, ki je po izvirnem grehu v empiričnem svetu še ostalo, naj bi ne posnemal le objektivno, ampak je spopolnjeval, ker po grehu tudi lepo ni več tako lepo, kaker bi moralo biti.[2]) Iz druge dogme sledi, da slikajoč empirično realnost, ne sme le njo opisovati, kaker bi bila neodvisna, sama sebi vzrok in smoter, jedino in najviše vodilo človeškemu življenju. Ne, krščanski leposlovec mora kazati zvezo mej realnostjo čutno in nadnaravno, odvisnost prve od druge; on je vže kot kristijan dolžan biti — idealist, in ravno po idealizmu je ob jednem tudi pravi — realist.

Novodobni realisti idealizem zanemarjajo. Ker je pa ideali-

[1]) Przgląd Powszechy 1892. 365.: „Artysta nie może być nikdy w oddawaniu natury czysto biernym, musi wybierać . . . . i tu już zaczyna się pole jego inicyatywy i osobistej tworszości . . . . bez tego sztuka ne byłaby wcale sztuka.“ — Maryan Morawski.

[2]) Yorik v spisu „Fra Quadri e Statue“ pravi o razmerji mej naravo in umetnostjo: „Tanto è vero che la più paziente, la più minuziosa imitazione della natura non arriva quasi mai ad essere un'opera d'arte, e i lavori cosi fatti scivolano facilmente nel finito, nel liscio, nel leccato, talvolta inutili, piu spesso contrarii alla perfezione. La natura, sorgente inesauribile di tutte le imitazioni, fornisce all'artista gli elementi del suo lavoro, ma è l'arte quella che li combina e li assimila; nella natura codesti elementi sono vaghi, confusi, nebulosi; l'arte li rischiara, li sceglie, li dispone: nella natura il bello si rivela per framenti sparsi e diseminati a casaccio; l'arte li accoglie e li unisce armoniosamente fra loro: nella natura infine quegli elementi sono materia bruta e materia muta, l'arte sola presta loro sun linguaggio eloquente e ne riveste un pensiero originale.

Digitized by Google

zem, t. j. realnost umstvena in nadnaravna, jedin ključ, s katerim si razvozlavamo življenjske vganjke, s katerim si moremo razlagati čutno realnost, nesreče, trpljenje, razna razglasja; ker se le po idealizmu vteši človeško srce, se ločuje dobro od slabega, so realistični romani brez idealizma prazni, temni, mračni, pesimistični in dostikrat — trivijalni, nesramni. „Temelj romanu mora biti shvaćanje istine, pojimanje realnosti . . . . Mi trebamo istini a ne obsjenâ . . . Ako pisac ne ima dara, da vidi prirodu anakovu, kakva jest v istini, bolje zanj, da se mani ćorava posla". Ako je g. Kumičić naperil te besede proti fantastom, podpišemo jih tudi mi. Da, istine nam je treba, a cele, bistvene nam tudi njegovi realisti brez idealizma ne dajajo. Realistični romani, ako se tudi bero, ne bero se radi njihove izvrstnosti, ampak radi pikantnih nesramnosti, katere realisti prav rafinirano vanje vpletajo, vedoč, da bi občinstvo sicer njihovih mrzlih, dolgočasnih „realističnih" spisov ne bralo.

Realistični romani nimajo torej nikaker vzgojevalne moči. Nasprotno. V njih se stavi v najboljšem slučaji čitatelju vsakdanjost za vzor! Je pa li to naloga umetnosti? Ne le da vsakdanjost neprestano srečavamo po ulicah in trgih, da sami na sebi nje tlak čutimo, imamo poleg tega imamo še zgodovino, katera nam riše življenjsko realnost brez idealnosti, z vso njeno dolgočasnostjo in plitvostjo. Je li res treba, da se jo vriva še v leposlovje, v to kraljestvo božje na zemlji? Je li res, da bi človek tudi v tem svetišči ne smel pozabiti svoje bede, nesreče, in vsaj za par trenutkov se naslajati v kraljestvu vsestranske popolnosti, za katero je rojen, v katerem ni solz, ne joka? Realistični romani onemogočujejo izvanredne značaje, izvanredna dejanja, in dosledno so velika zapreka slave kojega naroda, **ker stavijo nizko vsakdanjost za vzor,** ker požigajo kaker slana posebno v mladini kal sijajnih dejanj: idealni, vse ogrevajoči in navdušujoči vzlet in koprnenje po **najboljšem, najpopolnišem, najlepšem.**

Realistični romani tudi ne povspešujejo vgodne rešitve socijalnega vprašanja. Kajti oni le kažejo socijalna zla; a kdor le kaže bolezen, je še ni ozdravil. Da, realisti rišoč bedo z najrezkejšimi barvami, še poostrujejo socijalno nasprotje, ker zametajoč idealizem, posmrtno življenje, kazen in plačilo, trpine vsaj indirektno navajajo, iskat si pravice le s fizično silo, pestjo, bodalom, samokresom, dinamitom! To je in mora rešitev socijalnega vprašanja pri realistih brez — idealizma!

Brezidealnost, preziranje realnosti umstvene in nadnaravne, izvira iz napačnega pojma o obsegu realizma in o bistvu idealizma. Realisti mislijo, da čutna realnost je vsa, jedina in najviša realnost, dosledno da je idealizem — puhla tvorba domišljije, katero mora resni mislitelj kot otročjo igračo

Digitized by Google

prezirati. To naziranje izvira ali iz nevednosti, ali iz nevere, ali iz skepticizma. Brezidealnost novejših pisateljev je naravna posledica nekonfesijonalne brezverske vzgoje njihove: niso zadosti globoko prešinjeni od prepričanja, da biva poleg čutnega sveta, še drug nadčuten, da načela človeškega uma imajo objektivno veljavo. Moderni realist ne pozna previdnosti Božje, njemu je sreča in nesreča čin slepe osode. Strastni zagovorniki brezidealnega realizma so posebno polomikanci. Naravno. Vedo, da bi morali izginiti s polja leposlovnega, ako bi začelo občinstvo tirjati kaj več, kaker golo, plitvo posnemanje narave, ako bi zahtevalo psihologično, filozofično, versko razvozlanje obdelovane snovi .... Tega pa bi sedanji „slavni“ leposlovci ne mogli, ker teh stvari se niso učili. Odtod njih hvalisanje „zdravega“ realizma!

* * *

Kakov torej bodi roman, da se bode smel imenovati po pravici — leposloven? — Prijazni čitatelj to lahko povzame iz rečenega. Vender, da se laže razumemo, ponovimo na kratko glavne točke.

Leposlovnega spisa najlastniši predmet je lepo, in sicer najprej, kar je najlepše, naj dovršeniše. To se pa nahaja v svetu umstvenem in nadnaravnem, v svetu idealnem. Idealni svet je prvi predmet leposlovja.

V drugi vrsti je leposlovja predmet tudi lepo, ki se nahaja v čutnem svetu: lepo moralno in naravino. Iz čutnega lepega zajema pisatelj obliko lepemu idealnemu.

V tretji vrsti je leposlovja predmet, a le slučajno in sicer ne samo, ampak poleg lepega, tudi grdo in slabo[1]) — pa le tedaj, ako se je tako obdela, da bode indirektno isti včinek imelo kaker lepo. V to pisatelj grdega, nemoralnega ne sme risati kot paralelo k dobremu, ampak kot kontrast, ne kot kaj pozitivnega, ampak kot negativno, ne kot nekaj dovoljenega, ampak kot prepovedano, ne kot nekaj dostojnega, častivrednega, ampak kot smešno, grozno. In to zopet doseže, ako grdo, nemoralno in sploh faktične sazmere slika le v razmerji k umstvenemu in nadnaravnemu realizmu t. j. v svitu idealizma. Le v tem slučaji vstvarja pisatelj pravi umotvor; le tedaj zaslužuje res ime umetnika, ime „poeta“. „L'arte — pravi neki italijanski leposlovec — è l'accordo e compenetrazione d'ideale e di reale“; le tedaj je

[1]) *Οὐκ ἔστι τι τῶν ὄντων, ὃ μὴ μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ.* (Dion. Areop.)

Digitized by Google

roman res — praktičen, pospešujoč vgodno, mirno rešitev socijalnega vprašanja, ker res prepričava, vzgaja, navdušuje, ker obsega dušo in srce, pamet in voljo, časnost in večnost, nebo in zemljo, ker obsega — vesoljstvo in spaja vsa tri kraljestva realizma v lepo harmonijo.

Tudi domišljija je opravičena v leposlovji, ker iz nje zajemamo idejam primernih čutnih oblik in povzdiga, kaker ideje našo dušo, tako ona naše srce[1]) iz bednih razmer v kraljestvo naših želj, v kraljestvo popolnosti. Res je, da se mora domišljija pokoriti nekojim zakonom, vender ni treba, da se leposlovec vedno, predno zapiše kojo prispodobo, izprašuje: kdo ve, ali se je v vidnem, čutnem svetu, kaj takega vže dogodilo, ali se sploh more dogoditi .... Dolžnost se tako tenkosrčno izpraševati imata fotograf in zgodovinar, a leposlovec — ne.

Leposlovca naloga ni v prvi vrsti poročati natanko, kako je bilo in kako je na svetu, ampak **kako bi moralo biti** t. j. navdušiti mora čitatelje za — **vzore**. Ako je našel vzor, ki je tudi v resnici bival, tem bolje. V to pa pri večini čitateljev ni zadosti, da le modruje in dokazuje, ampak mora tudi srce zanje ogreti. Srce pridobi najlaže in skoro jedino po — bujni domišljiji. Domišljija je tudi dar božji, dan nam v polepšanje življenja. Zakaj bi ga ne smeli torej rabiti v leposlovji?! Sicer pa naj pisatelj stika še tako po oblikah, vender nikdar ne izmisli zadosti primerne, lepe oblike, koja pristoja radi notranje dobrote kreposti, a tudi ne zadosti ostudne, kakeršno ima greh radi svoje nenaravnosti onkraj časnosti, v večnosti.

* * *

[1]) Przegląd Powszechni str. 368: „Dzieło sztuki, które jest wspólnym płodem natury przedsobnej i duszy ludzkiej — natury, która zapładnia, duszy, która rodzi — musi coś mieć z obu, być poniekąd wpośrodku, i pewnemi cechami, które bliżej będziemy się starali określić, tak do jednej jak do drugiej strony być podobnem. Cieszy nas, gdy widzimy w niem pewne podobieństwo z naturą, bo to je wiąże z rzeczywistością; — lecz doprowadźmy to podobieństwo aż do zupełnej reprodukcyi natury — a już niema sztuki, jest tylko bezduszna fotografia, bo ślad twórczości duszy zginął. Odwracamy się od takiej podobizny, by popatrzyć na prawdziwą naturę. Cieszymy się znowu, gdy znajdujemy w dziele sztuki pierwiastek idealny — ale doprowadźmy ten pierwiastek aż do zatracenia śladu natury rzeczywistej — i znowu zniknie nam sztuka: bo rozwieje się w abstrakcyi. Będąc w ten sposób wpośrodku, między duszą a naturą, teren sztuki, widziany od strony duszy, wygląda realny, nazywa się zrealizowaniem idei, wcieleniem myśli w duszy wylęgłych; widziany znowu od strony natury, wydaje się on idealny, zdaje się naturę przetapiać w myśl. Może on raz do jednego bieguna, raz do drugiego więcej się zbliżyć: będzie to względny idealizm, lub względny realizm — kwestya stopnia tylko — lecz nigdy ani z jednym, ani z drugim się nie zleje."

Digitized by Google

Da, roman in sploh slovstvo je dandanes silovito orožje v boji mej dobrim in slabim. Nasprotniki katoličtva — pravi Wasserburg v svoji razpravi „Der Tendenzroman“ [1]) — pišejo vedno tendencijozno, v katoličtvu sovražnem zmislu. A to skušajo vtajiti in ne brez vspeha. Dasi se n. pr. v Goethejevih, Schillerjevih, Lesingovih spisih kaže, tako jasno namen smešiti, izpodkopati katoličanstvo, vender se nikdo ne upa jih imenovati tendencijozne. In vender so: Pater v „Roparjih“, kapucin v „Valenstajnovem ostrogu“ so prav nadležne osebe. Veliki inkvizitor v „Don Karlu“, patrijarh v „Natanu“ zastopajo ideje, katerih nikdo ne zameta tako, kakor katoliška cerkev. Goethejev faust oznanuje panteizem in ateizem. V „Telu“ se opatu in župniku podtikajo nizki pojmi itd. itd. In vender se s to protikatoliško hrano pita katoliška mladina v šolah glede veroizpovedanja baje **indeferentnih (?!?)** Ako se kaj hoče označiti za nekaj prav hinavskega, zlobnega, ostudnega, zaznamuje se za = jezuitsko! Nasprotniki, rišoč kojega duhovnika, jezuita, redovnika katoliškega, skrbe, da ne puste niti dlakice dobrega na njih: vedno jih slikajo le zarobljence, z ozkim duševnim obzorjem, ali za epikurejce, za hinavce, skopuhe, trdosrčnike, itd. Iz dotičnih spisov se jemlje navadno predmet razgovarjanja v društvih .... Posledice poznamo iz skušnje: poraja se in se mora porajati — protikatoliško javno mnenje.

Ako torej sovražniki naši pišejo tendencijozne romane, zakaj bi jih tedaj katoličani ne? Ako se njihovi romani proti filozofiji, proti veri, proti resnici zgodovinski, zakaj bi tudi katoličani ne smeli pisati **filozofičnih, verskih** romanov, s katerimi bi branili katoliško resnico, od nasprotnikov izpodkopavano? Zdi se mi, da je to sveta naša dolžnost, kajti boj sega danes tudi v slovstvu do korena: vrti se okoli vprašanja, ali je Bog ali ni![2])

---

[1]) Kath. Bewegung 1891 str. 225—229.

[2]) Res je, kar piše Pohunek v svojem spisu „Satan a jeho říše“ str. 5. Treba le poznati dela novejših evropskih pisateljev: „Satan jest nyní zbožňovaným miláčkem nejednoho básníka a spisovatele protikřest'anského; Satan čili padlý, odbojný anděl jest vyhlašován za princip pravdy, pokroku a osvěty, Bůh pak za princip zla, tmy a zpátečnictví! Proudhon zajisté není osamělým, když nazývá Boha drze blasfemicky „un être essentiellment anticivilisateur, antilibéral, antihumain“, a když k němu volá: „esprit menteur, Dieu imbécil, ton regne est fini, Dieu, retire toi!“ Není však též sám, třebas to jiní neřekli tak přímo, příkře a ostře, když podkuřuje a lichotí d'áblu, jemu se koří, jej vzývá a jeho službě zcela se zasvěcuje, volaje k němu: „Přijď, Satane, přijď ty kněžoury a králi pomlouvaný duchu, abych tě objal a na svou přitiskl hrud'! Dávno tě už znám a znáš i ty mne. Skutky tvoje, žehnaný miláčku srdce mého, nejsou sice vždy hezké ani vždy dobré, ale ony jedině dávají světu ještě jakýs smysl a zabraňují, aby se vesmír nestal absurdním .... Ty šlechtíš bohatství .... ty korunuješ ctnost'. K službě tvé nemám sice leč jenom péro, ale to zváží celé milliony různých builetinů vypaných

Roman spada v leposlovje. Leposlovja namen pa je, da **baveč, vgajajoč, lahko, zanimivo** podučuje in vzgaja. Torej mora romanopisec paziti, da tudi ko obdeluje filozofično snov ali versko, ne zajde iz leposlovnega zloga in oblike v — modrujoči, moralizujoči, pridigajoči zlog. To bi bil pogrešek proti obliki leposlovja.

Da se tega pogreška izognemo, posnemajmo nasprotnike. Brezverski pisatelj katoličanstva navadno ne napada direktno. Bilo bi dolgočasno, suhoparno; da, vtegnil bi si odtujiti še kakega bolj tenkosrčnega katoličana. Ne. On načrta n. pr. lopova. Ta lopov pravi, da je bil — n. pr. jezuit. Zakaj ne? Ni li mogoče? . . . Kot nasprotje nariše drugega moža, polnega časti, kreposti, ljubezni. . . . a kmalu se zve, da je bil ta vzor nekatoličan, žid, protestant, mogoče celo framason. V čitatelji se vzbudi sovraštvo do jezuita, a simpatija do akatolika. In v a r a n sklepa: Zastran vere človek ni boljši ne slabši. Sicer bi moral biti ta katoličan boljši ko žid. Vera je stranska stvar . . . . Po tej poti se odtuja mladina katoliški cerkvi. O zaslugah katoliške cerkve katoliških učenjakov, umetnikov se ji ne pripoveduje niti ne bere ničesar, pač pa se ji proslavljajo v deseto nebo akatoliki: Hus, Luter, Goethe, Kant . . . .

Dobro. Vender ni mogoče tudi narobe: da je akatolik, verski odpadnik lopov — a jezuit, duhoven, veren katoličan, da je poštenjak, značaj? Zakaj bi mi tako ne pisali? Seveda bo krik. Bodi! Mej tem ko patentovani literati niso ničesar imeli vgovarjati proti romanu, kjer je duhovnik, jezuit figuriral za lopova, katoliški nauki za neumnost, bodo tedaj na vse grlo začeli kričati proti tendencijoznosti. In bodi spis še tako popolen, ga v svojih literarnih zgovinah, v šolah ne bodo **niti omenjali**, kaker bi ne spadal v literaturo! V mladini se vgnjezdi predsodek, da imajo le nekatoličani in verski odpadniki okus za umetnost, znanstvo. Vera katoliška je baje zapreka — omike, torej proč z njo! Tako je! Iz skušnje vemo.

Vender v romanih ne smemo toliko modrovati, in povdarjati

---

proti tobě, a já ti přísahám, že toto péro své neodložím dříve, dokud se zpět nevrátí krásní ti dnové, o jakýchž pěli a pějí básníci". (Proudhon, Církev a revoluce.)

„Ano, ti básníci, kteří tak výmluvně a tak nadšeně opěvují doby starébo pohanství, ti též obyčejně skládají hold svůj chlípné Venuši, za jediný „zákon" vyhlašují „lásku" zákonem mravním drze zhrdající, lásku „bez pout a hrází" a — aby dílu svému „dali korunu" — odívají Satana v masku dobroty a soucitnosti, staví jej na oltář ku všeobecné úctě a prorokují, že přijde doba, kdy Satan zavládne nebem a zemí, kdy peklo přestane, kdy Bůh a Satan hrdě vzdorující, slaviti budou věčné smíření, kdy Kristus a Belial „v náruč si sklesnou" a „bratrsky se budou líbati".

Seme tega smrtnega sovraštva do Boga je v precejšnji obilici zasejano tudi v slovansko novejšo literaturo, neizvzemši slovenske. Tako je, bodi da se tudi neče priznati.

Digitized by Google

katoličanstva, ampak **značaje** moramo risati, značaje, ki **delajo** po katoliških načelih. Ako ima čitatelju ta ali ona romanova oseba veljati za odločnega, vzornega katoličana, dejanja njena morajo se vjemati z vzorom. Na drugi strani, ako ima druga oseba veljati za ateista, brezverca, egoista, tudi dejanja njena morajo se vjemati z brezverskim naziranjem njegovim . . . . Verskih vprašanj in filozofičnih naj pa romanopisec nikdar ne razpravlja na široko. Sicer se dejanje pripovesti preveč trga. Mimogrede se jih pač sme dotakniti, a **vdelati je mora** v dejanje, da naravno iz njega izvirajo, in niso videti siloma pritirana. Vprašanja verska ali filozofična se najprimerniše dajo razpravljati v obliki razgovora. Razgovor zanima, a mora biti kratek. Tudi ni treba ga do konca izvršiti. Dosti toliko povedati, da čitatelj jame slutiti končni sklep. Tedaj se prekine pogovor s kakim dejanjem. Ogibati se je posebno podučevalnega zloga. To jezi čitatelja. Tudi tu je dobro, da pisatelj ne govori **neposredno** čitatelju, ampak posredno po osebah v romanu, in sicer bolj z dejanji kaker z besedami.

Dejanje romanovo razvijaj se po zakonih, katere Bog navadno in vedno vporablja. Pisatelj ne sme zabiti posebno zakonov, nagibov nadnaravnih. Kajti kristijani, in taki so navadno osebe v romanu, karkoli počenjajo, naj priznavajo ali ne, vedno delajo iz pozitivnih ali negativnih nadnaravnih nagibov. Krščen človek ne more biti več versko indiferenten. Te skrivnostne, prave nagibe mora misleči pisatelj razkrivati.

Tudi čudesna dejanja, izvenredne včinke milosti božje, ki po naravnih močeh sicer niso mogoči, pisatelj lahko riše v romanu, posebno v zgodovinskem, kjer je n. pr. kak svetnik glavna oseba. Vender čudesa so izvanrednosti, in zato pisatelj razvijaj dejanje iz vzrokov, katere Bog navadno vporablja. Vemo tudi, da je le Bog vzrok vsega, vender ne toliko neposreden, ampak le posreden. Zato tudi romanopisec ne imenuj povsod le Boga, ampak navajaj sekundarne vzroke. To zahteva tudi spoštovanje Bogu dolžno: pota božja so nam mnogokrat nerazumljiva . . . . Še manje pa se krščanskega Boga sme ponižati v nekakega — deus ex machina[1]). S takim počenjanjem bi se vero v Boga podiralo, a ne zidalo.

Izogibati se mora romanopisec verskih refleksij, ako ni — mojster[2]). Nevarnost je velika, da se ne zajde v dolg, sladkast, sentimentalen, plačljiv zlog, kar se čitatelju navadno gabi, in po pravici; kajti obupajoča, bolana, lena sentimentalnost ni vže — katoliška pobožnost, ampak nje

[1]) Kak. Bew. l. c.
[2]) L. c.

Digitized by Google

izrodek, ki je ravno tako pogubna, in še bolj, kaker odločno brezverstvo. Čudno se bo komu zdela ta trditev. In vender je resnična. Zgodovina priča.

Sursum corda!

* * *

Ker smo prepričani tudi mi, da je narodno slovstvo verno zrcalo duha, srca, znanja, teženja narodovega, da dopolnjuje sodbo, kojo smo si osnovali o narodu iz njegove politične zgodovine, in da se po vsej pravici iz slovstva sklepa nazaj na vspevanje dotičnega ljudstva, na njegovo zdravost in čilost oziroma pokvarjenost, zdelo se nam je prepotrebno oceniti tudi neketere bolj znane romane slovenske. Predno pa smo se ocenjevanja lotili, smo narisali merilo, s katerim bomo merili njihovo vrednost ali nevrednost; clara pacta! Ako bi v čemer ne vtegnili imeti prav, radi se damo podučiti: vemo, da vredništvu „R. K." je le do — resnice in z veseljem vsprejme vsaki popravek, pridi iz kateregakoli kroga, da bode le res v prospeh resnici in pravemu napredku ljubljenega naroda slovenskega!

Prihodnje bomo govorili o — Jurčiči.

Ig. Kralj.

Narodnost.

Narodni genij slovanski.

On. Za nas Slovence je skrajen čas, da odtegnemo, kar nam je še ostalo, vplivu tujega duha. Slovenstvo mora se dati prešiniti od slovanstva. Ločiti se nam je od zapada in njegove romansko- germanske kulture ter nagibati se proti izhodu. V velikanskem telesu ruskega naroda ohranil se je slovanski genij čist, nepokvarjen. Našemu slovstvu pripada odslej glavna naloga: Slovence seznanjati z ruskim duhom, da se vmirajoče slovenstvo vspne k novemu življenju po večno mladi, nevsahljivi slovanski ideji. Pa ako se hočejo manjša slovanska debla vbraniti neslovanski povodnji, morajo se z isto odločnostjo poprijeti tudi ruskega jezika. Obče slovanski jezik, sprva za slovstvo, potem pa tudi za ljudstvo, biti mora — ruščina.

Jaz. Vi berete pridno „Slovanski Svet". Vi nimate lastnih nazorov.

On. Jaz — ne lastnih nazorov?!

Jaz. Vaši nazori so krivi, so fantastični. Vi ne poznate

Digitized by Google

ruske zgodovine. Jaz pa trdim: v ruskem narodu se je ohranilo najmanj pravega, čistega slovanskega življa.

On. Iz Vas govori le slepa strast proti Rusom ravno zato, ker so Slovani, edini pravi Slovani. Meni se zdi sploh nezmiselno e tem se pravdati, posebno pa z Vami, ki Vas mrzi, kar le od daleč diši po slovanstvu.

Jaz. Vaše trditve veljajo toliko, koliker Vaši razlogi. V Rusiji iščete Vi neskaljenega praslovanstva?!

On. Tako je. Največa nesreča za zapadno slovanstvo je, da so se seznanili z Rimom, sprejemši od tam krščanstvo. Odvisnost od Rima je imela za Slovane osodepolne nasledke. Kaker znano, se je rimsko papeštvo v srednjem veku zavezalo z nemškim cesarstvom. Tako se je začel po vplivanji papeštva romansko-germanski živelj sè svojimi nesvobodnimi napravami vcepljati v slovanstvo: fevdalizem je počasi zamoril staroslovanske demokratiške vstave. Drugače — svobodno, neodvisno — se je slovanski živelj razvijal in razcvital na izhodu. Rusija, edina Rusija je ostala skoz vsa stoletja varno zavetišče slovanstvu: k nji moramo tudi mi zahajati, da si spet srce ogrejemo in oživimo s čistim slovanskim ognjem.

Jaz. Prijatelj, Vi se močno motite. Ne najdete zlepa na vsem svetu naroda, ki bi bil svojo narodnost popolnoma čisto ohranil. Le narodi povsem surovi, ki so sploh nesposobni za omiko in napredek, ostanejo v tem oziru nepremenjeni ali se vsaj hitro in znatno ne preminjajo; narod pa, ki ga žene po napredovanji, več ali manj svojo narodnost preminja z vsako dobo svojega zdodovinskega bivanja. Vže radi tega v ruskem narodu ne moremo iskati tip čistega praslovanstva, ker je sprejel krščanstvo; res sicer, da se ruski narod ni dal nikdar skoz in skoz prešiniti od duha krščanskega, vender je krščanstvo veliko vsaj zunanje življenje preobličilo ter rustvu mnogo odvzelo od prvotnih svojosti. Sledila je potem doba tatarskih napadov; ti barbari so vse prevrgli, vse si vpokorili ter tako vtisnili rustvu znak azijatstva.[1]) Za dobe moskovskega carstva so se v Rusiji

[1]) Čujmo, kako označuje kritik-učenjak vpliv mongolskega gospodstva na Rusijo: „Po 250 letni sužnosti mongolski se je stara samorasla in mnogo obetajoča moč ruskega naroda zdrobila, in Ivan III, vzrasel v šoli tatarskega dezpotizma, našel je rod, ki o ljudski svobodi ni imel niti pojma in se je brez obotavljanja vklonil njegovi samovolji. Le ena moč bi bila mogla prostosti podati zadnje zavetišče in zamrli duh narodov znova oživiti — cerkev; pa ona sama je v bizantizmu odrevenela, se je carski oblasti brezvoljno vdala, in od tedaj je poginila prostost Rusije. Od Ivana III biva v Rusiji le en človek s prosto voljo, in ta eden človek je do Aleksandra II car-papež ruski. Tedaj zgine pred očmi carjivemi narod sè svojimi ljudskimi svojostmi, nazori in potrebščinami; oni (carji) se obračajo proti zapadu, iščoč, kako bi vresničili svoje nenasitljive načrte evropskega gospodstva. — Ne le da so Mongoli jezik zmedli, ampak tudi krvno so se z Rusi splemenili, kar neredkokrat neovržno spričuje vže ruska fizijognomija, ki se kaže kot nekaka mongolsko-lovanska.“ — Hist.-pol. Bl. 1868.

Digitized by Google

rodile in vkrepile razmere, po katerih je ljudstvo prišlo v isto stanje, kaker je nahajamo v nemško-fevdalnem cesarstvu. Ali prištevate morda demokratiškim vstanovam rusko robstvo, ki se je odpravilo še le za naših časov? Je li morebiti to robstvo bilo milejše od germanskega? Kaj pa bi rekli še le o Petru Velikem, o njegovi maniji, s katero je posnemal zapad, s katero je siloma vvajal tuje običaje v rusko domovino? Tega Petra imenuje zgodovina „velikega“. Velik je res bil — v razrušenji, v razslovanjenji svojih Rusov. Z železno roko pomandral je, vničil zadnje ostanke nacijonalnega življa. Odpravil je patrijarhat ruske cerkve, kateri se je sam postavil za glavo; staro zgodovinsko plemstvo je vničil ter stvaril novo, in da bi si to v sužni pokorščini podvrgel, vpregel je kmeta v jarem najpopolnišega, neomejenega tlačanstva. S temi napravami je bila nekdanja Rusija vničena, ljudstvo brezpogojno izdano plemstvu, plemstvo pa carju. Tedaj se je Peter čutil močnega dovolj, da bi stvaril novo ljudstvo, in veliko rusko telo, ki je bilo brez lastnega duha, oživil s tujim evropskim duhom. Da bi bil pri reformah, katere je vpeljaval, vporabil vsaj narodne življe iz svojega ljudstva! A njemu se je zdelo, da Rusiji ne more doiti zveličanje nego od — tujstva. Veliko delo ruskega prerojenja po duhu evropskem izvrševali so le tujci, kateri niti Rusov niso razumeli, niti Rusi njih. Tako ravnanje je moralo v ruskem narodu, kar mu je bilo lastnega, zatreti ter pravemu slovanstvu čedalje bolj ga od tujiti. Res sicer, da so tudi na zapadne slovanske rodove tuji narodi vplivali, večkrat celo močneje; a ker so se vkljubu tolikim viharjem ohranili, priča vže to, da je v njih slovanska korenika globokeje pognala in se ne da tako lehko izruti; zatorej ni ravno treba, da bi si pri Rusih krepili slovanski čut — imamo ga živejšega: ravno boj s tujci nas je v slovanstvu vtrdil.

On. Pri nas govorite o slovanskem čutu!? Meni se zdi, kar govorite, ironija! Kako sploh morete se ogrevati za čisto slovanstvo, ko je Vaše srce v Rimu? Rimska cerkev vse polatinizuje, in ravno Vi pa Vaše vrste ljudje so, katerim latinizovanja še zdaj ni zadosti. Rimstvo in slovanstvo ste nasprotji, kateri se izključujeti. Za izhodno slovanstvo največa sreča je bila, da se je odtrgalo od Rima.

Jaz. Vi tedaj iztočno slovanstvo identifikujete s pravoslavjem.

On. Ne ravno tako — pa vender pravoslavje bilo je slovanstvu na izhodu neprodiren zid nasproti navalom od neslovanskega zapada, posebno od germanstva in romanstva, v tem ko je rimsko katoličanstvo v zapadnih Slovanih z nenaravnim vsiljevanjem latinske liturgije in romansko-germanske omike zadueevala slovansko zavest in čustvo. Rimska cerkev bila je Slovanom vedno mačeha, sovražnica in zatiralka njih narodnosti. Ni mogoče, da bi se v rimski cerkvi narodno življenje prosto razvijalo.

Digitized by Google

Jaz. Ne morem Vam pritrditi iz več razlogov. Prvič, Vi sodite nekdanje čase po denašnjih razmerah. Ne smete pač misliti, da so se v srednjem veku narodi svoje narodnosti, tako zavedali, da bi jim bila ona vodilna v javnem življenji. Večkrat se nam riše n. pr. Karol Veliki kot zagrizen nasprotnik slovanstva, češ, nič drugega ni v svojih vojskah namerjaval nego vničenje tuje individualnosti. To je popolno napačno stališče, ako hočemo z njega soditi politične prevrate srednjega veka. Drugi interesi so za tistih časov narode vodili in nagibali. Pa tudi dandanes ni res, da povsod in vselej mejnarodno gibanje določuje edino narodnostni princip. Doživeli smo sicer, da se je Italija zedinila v imenu narodnostnega principa; a kdor pozna boljše najnovejšo zgodovino, ve dobro, da je bilo narodno zedinjenje le sredstvo, s katerim je hotelo masonstvo papeštvu vzeti cerkveno državo in Rim ter konečno papeštvo samo vničiti. Povdarjanje narodnosti je duhove vnemalo le kratko časa; in vže zdaj je večini Italijanov za njih narodno Italijo toliko mar, da bi bili pripravljeni vže jutre streti jo in razdrobiti. Gmotne, kupčijske in druge koristi imajo navadno večo združivno moč mej narodi, nego gola narodnost; in skušnja uči, da prava sreča narodov ne obstoji toliko v narodni edinosti, ker drugače bi morala ravno mlada Italija biti najsrečniša država pod solcem — ampak ravno nasprotno: prav dandanes so tiste države najtrdniše, v katerih razne narode veže mej seboj skupna korist ali geografična lega. Saj vidimo pač Švico, kako srečne se čutijo v zvezi mej seboj Nemci, Francozi, Italijani — komu pač le na misel pride, da bi rušil državno vez ter odpadel k svojim bratom po narodnosti! Drugod spet nad narodnostjo prevladujejo stare tradicije, skupna zgodovina, posebno vojske in boji, katere so razni narodi prestali v obrambo svoje neodvisnosti proti vnanjim sovragom. Alzacijski Nemec simpatizuje bolj s Francozom nego z Nemcem. Pa imamo v sijajen dokaz svoje trditve najbolj cvetočo moderno državno skupino: amerikanske zedinjene države. Koliko narodnosti je tukaj skupaj — da rečemo — zmetanih, in vender kolika edinost mej njimi, kolika ljubezen do skupne domovine! Gmotni interesi, pa potreba mejsebojne pomoči — ti faktorji so merodajni; ker trezno misleči amerikanski narodi vidijo dobro, kam bi jih pripeljalo, ko bi se začeli narodnostno ločevati. Pri drugih so spet krvne vezi, katere določujejo nad narodnostjo, in skušnja spet uči, da krvna vez in sorodstvo mej tujimi narodi ne le ne zavira njih razvoja in procvita, ampak človeštvo celo krepi. Človeška narava ima v sebi neko ekstenzivnost, ter se tem popolniše in raznoličniše razvija, čim manj jo vklepamo v ozke rodovne ali jezikovne meje, kaker so tudi najmanj srečni in rodovitni zakoni, ki se sklepajo mej bližnjimi sorodniki. V vzgled so nam spet amerikanske narodnosti.

On. A pri Slovanih je vedno prevladovala jezikovna sorod-

Digitized by Google

nost; res sicer, da so zgodovinski prevrati to skupno vez večkrat raztrgali, a v našem veku se spet vzbuja v Slovanih narodna zavest, in ta nam je porok, da bode slovanstvo v kratkem se ojačilo in kot svetovna velemoč vpokorilo si izhod in zapad.

J a z. Iz katerih dogodkov ste opravičeni to sklepati?

O n. Vam je znana turško-ruska vojska? Koliko so Rusi žrtvovali, da bi svoje južne brate osvobodili?

J a z. Vi mislite tedaj, da je Ruse slovanska bratska ljubezen gnala v boj s Turki? A zgodovina prejasno uči, da ravno Rusi imajo malo ali nič srca do svojih slovanskih „bratov". Ne slovanska sorodnost, ampak verski nagibi: vtrdit in razširit pravoslavje na jugu in ž njim rusko gospodstvo — to je ruski idealizem na slovanskem jugu! Zakaj pa isti Rusi svoje slovanske brate na Poljskem in celo na Ruskem preganjajo in koljejo? Morda tudi v imenu slovanskega bratstva? Vera je, katolištvo, radi česar morijo brate po krvi in jeziku. Spet dokaz, da je vse kaj drugega nego jezikovna sorodnost, katera narode združuje. Pa ravno zgodovina slovanska bi Vas morala najživejše podučiti, kako ničevna, nemerodajna je v mejnarodnem življenji ravno narodnost. Lehko je sicer v razburjeni domišljiji nasnovati si „slovansko vzajemnost", a dejanja govore drugače. V praktičnem življenji, v zgodovini nahajamo marveč mej slovanskimi rodovi skoro le mejsebojne antipatije. Z malimi izjemami, kaker je n. pr. zgodovinska zveza Rusije z južnim slovanstvom, ki se je pa vršila na podlagi v e r s k e sorodnosti, vidimo pri Slovanih le odtujenje ali sovražnost. Navadno se mej seboj oddaljeni slovanski rodovi niti ne poznajo, tisti pa, ki so si bližnji, se sovražijo. Tako je sovraštvo mej Rusi in Poljaki; poslednji so gotovo bolj bratje s Francozi, Španci in katerimkoli drugim narodom nego z Rusi. Znano je, kolika je odpornost mej „Moskali" in Malorusi, mej Srbi in Bolgari, pa mej Srbi in Hrvati, mej Čehi in Slovaki, akoravno bivajo v mejah istega pokolenja. Te prikazni izhajajo od tod, ker so posamni slovanski rodovi vže od starih časov ločeni živeli, deloma ker so bili k temu primorani vsled zgodovinskih prevratov in razmer, deloma pa ker ni bila o njih dovolj razvita zavest in čut sorodnosti in celoskupnosti . . . . Slovane, kaker druge narode, je vodila želja najti si boljših dežel in pripomoči si do večega blagostanja; da bi se pa ohranile ali vtrdile prijateljske razmere z daljnimi slovanskimi brati, na to je malokdo ali nihče mislil. Ravno nasprotno: neredkokrat so se žalibog celo sosedni rodovi mej seboj sprli in v sovraštvu ločili. Ravno ta čudovita brezzavest nacijonalne skupnosti je zakrivila, da so posamezni slovanski rodovi ali popolnoma zginili sè zemlje ali pa pripadli tujemu gospodstvu: baltiški Slovani so prominoli, južne so podjarmili Turki, češka moč se je zdrobila, Poljsko razdelilo, Rusko nosilo je tatarski jarem — vse to več

Digitized by Google

ali manj, ker Slovanov ni nikdar vezalo čustvo nacijonalnega sorodstva: mogočniše so nanje vplivali zgodovinski dogodki in individualne koristi. Pa saj je slovanska — narodna nesloga vže v pregovoru!

S tega stališča moramo soditi slovansko zgodovino. Ako so Slovani marsikaj zgubili, krivi so deloma in največ sami, deloma pa je kriva zgodovina, geografična lega, nesrečne vojske, in brez števila drugih okoliščin. A krivično, nezgodovinsko je odgovornost za nezgode, ki jih je pretrpelo slovanstvo, zvračati na rimsko cerkev. Jaz celo trdim, da se je pod gospodstvom rimskega „latinizovanja“ zapadno slovanstvo lepše, bujniše razcvelo nego izhodno pod gospodstvom grškega pravoslavja. To vidimo koj na českem; katoliški latinizem ni nikaker zaviral, da se je v Češki porodilo znamenitih narodnih pesniških umotvorov. Latinščina, ki je še potem dolgo časa veliko veljavo imela pri Čehih, Poljakih in dalmatinskih Srbih, je bila jezik tedanje vede in omike. Ona je vpeljala slovanstvo v krog evropskih idej; to pa ni bilo izdajanje narodnosti niti nacijonalnih principov; saj za tistih časov ni bilo posebne slovanske znanosti; kdor so je hotel torej znanstveno izomikati, mu ni do tega ostajala druga pot nego po latinščini. Na to pot je krenilo tudi izhodno slovanstvo sè slovstvom 17. stoletja. Znanost govorila je latinski, toraj se je latinščina v domačila ne le pri Slovanih, ampak tudi pri Nemcih. Da, poslednji so jo dolgo obdržali celo potem, ko so odpadli od rimske cerkve.[1])

Zdaj pa poglejmo na izhod ter naštejmo dobrote, katere je grško pravoslovje prineslo slovanstvu! Prav za prav je le en del bizantijske kulture prišel do Slovanov in še od tega je slovanstvo dobilo prav malo. Bizantijski pisatelji niso bili nikdar globoki mislitelji, znanstvo se ni moglo pod jarmom carskega despotizma prosto razviti in povspeti. Bizantinci so bolj zbiratelji in vrejevatelji starega blaga nego samostojni mislitelji. Starih klasikov niso znali prosto obdelavati, da bi si mogli izkoriščati njih modrost in omiko. V bizantizmu je duševno življenje odrevenelo. Razumljivo tedaj, da tudi za izhodne Slovane ne moremo od mrtvega mehanizma grškega veliko si obetati. Vse, kar jim je dala bizantinska kultura, je nekaj „fragmentaričnega znanja“, nekaj „kronografov“, „azbukovnikov“ pa „zbornikov“ itd. Vsa ta znanost in omika ima izključivno cerkven značaj. Slovstvo obstalo je večinoma iz posnemanja in ponavljanja bizantinskih literarnih proizvodov. Poezija, katera se je mej zapadnimi Slovani navzlic rimskega „latinizovanja“ povspela do tolike dovršenosti, je na izhodu popolnoma spala, ako edino izvzamemo pesen o vojski Igorja; in ako se je pozneje pri Slovanih na izhodu deloma

[1]) Zgod. slov. literatur. Pypin in Spasovič.

Digitized by Google

pojavila nekaka nacijonalna pripovedna poezija, nimamo tega pripisovati grški pravoslavni cerkvi, ker omenjena literatura porodila in razvila se je v smislu cerkvenemu slovstvu ravno nasprotnem, neodvisno od pravoslovja.[1])

Edine zasluge pravoslavja za slovanstvo so: da je Slovane ločilo in odtujilo zapadu in njegovi omiki, da je zasejalo mej nje seme čedaljnega razcepljanja, da je omogočilo ruski cezaropapizem, ki zatira in zadušuje v največem slovanskem rodu vsak individualen pojav, ga dela servilnega, nestrpnega in krvoločnega do drugih narodov, in do samih slovanskih sobratov (n. pr. Poljakov), da je slovanski značaj, od narave mil, pohleven in rahel, podivjačilo, in tako mu odvzelo najlepšo, najplemenitišo lastnost slovansko. Z eno besedo: pravoslavje grško je slovanstvo razslovanilo, in najmanj čistega praslovanstva smemo iskati pri narodu, katerega vsemogočni samodržec še v 19. stoletji pošilja svoje vojake, da streljajo slovanske krvne sobrate radi tega, ker so — katoličani. Prijatelj, je to genij slovanski, s katerim bi imeli po Vašem mnenji oživiti, oslovaniti tudi naše slovenstvo?!

On. . . . .

Dr. Mahnič.

Rusov občevanje z Rimom.

Zanimive zgodovinske črtice.

Sedanji razkolni Rusi smatrajo nekako za zgodovinsko pravo tirati svoje katoliške brate v razkol. Trdijo, da so vsi Rusi vže prvotno bili glede verskih naukov ločeni od Rima in so se baje še le kasneje nekateri izmej njih pokatoličanili.

Isto ponavljajo mnogi listi na zapadu. Preveriti skušajo slovansko katoliško občinstvo, da vera, kojo sta sv. Ciril in Metod oznanjevala Rusom in drugim Slovanom, ni bila vera katoliška, vera, katero zastopa rimski papež, ampak razkolna, kojo določuje car in lajik-papež v Peterburgu. Vtajili bi tudi radi koliker mogoče vsako občevanje Rusov z Rimom posebno v verskih rečeh.

Mi sicer tudi ne moremo zgodovinsko izpričati, da bi se ruski narod kot celota bil kedaj posebno odlikoval z globokim in neomahljivim katoliškim prepričanjem, vender laž zgodovinska je trditi, da prvotno Rusi niso bili katoličani in nepošteno je namenoma zamolčavati njihovo dolgotrajno in mnogostransko občevanje z Rimom.

[1]) Loc. cit.

Digitized by Google

Res, da so Grki kmalu po pokristijanjenji Rusov zopet jeli odpadati od Rima, vender radi grškega odpada se Rusom še mnoga stoletja ne more kar naravnost očitati odpada od katoliške cerkve, ker so na jedni strani tudi po pokristijanjenji bili v neprestanem prepiru z Grki ne le v političnih, ampak tudi verskih rečeh, a na drugi, ker so s papežem še občevali, ko so Grki vže davno vsako vez z njim pretrgali.

850 — 1253.

Rusi so se začeli pokristijanjevati še le v devetem stoletji. En vzrok temu je bil, ker so se bližnji Grki, mesto da bi vero razširjali, neprestano mej seboj prepirali, a drugi, ker so se Rusi sami branili krščanstva, vedoč, da bi vsprejemši krščanstvo po tedajni politiki nemških in carigrajskih cesarjev zgubili politiško neodvisnost. Ko se pa niso več mogli vstavljati, vsprejeli so krščanstvo od oznanjevalcev, katere jim je poslal sv. Ignacij, patrijarh carigrajski in od bratov sv. Cirila in Metoda. Ignacij pa, katerega katoliška cerkev ima za svetnika, je bil katoličan t. j. priznal je papeža — saj pregnan je nanj se sklicaval [1]). Isto tako katoličana sta bila tudi sv. Ciril in Metod. Njuno razmerje k papežu je znano. Ni nam ga treba tu zopet opisavati. Ne carigrajski patrijarh, ampak rimski papež Ivan VIII. je Rusom potrdil verske in obredne knjige. In tudi, ako bi bil to storil carigrajski patrijarh, saj v dobi, ko so Rusi sprejemali krščanstvo, Carigrad in Grki sploh so priznavali papeža. Focij sam v apologiji svoji do papeža priznava njegovo vrhovno oblast [2]), a car Bazilij in patrijarh Ignacij sta l. 867 pisala papežu Hadrijanu II. kot „jedinemu nad vse vzvišenemu in vsem brez izjeme določenemu zdravniku — nasledniku kneza apostolov“. [3]) Papež Nikolaj I. sam priča tedanje katoličanstvo grškega izhoda pišoč caru grškemu: Tisoči prihajajo (z izhoda) vsak dan v Rim, da bi na pragu sv. Petra pomoči in pravice dobili proti zatiranju. Jaz, kar se moje osebe tiče, zaupanja ljudstev varal ne bom“ [4]). Torej Rusi so vsprejeli katoliško vero; bili so prvotno — katoličani. Od zapadnih katoličanov so se ločili le po obrednem jeziku. Rusi se niso vdeležili Focijevega razkola. V VIII. carigr. občnem zboru, kjer je bil Focij proklet, so tudi Rusi slovesno izrekli s poslanci drugih narodov, da oni niso in nečejo biti v nikaki zvezi s Focijem“ [5]).

---

[1]) Baron. Annal. ad. ann. 861 n. 34 sqq.
[2]) Maimbourg, Historie de Photius, Paris 1845.
[3]) Brück, Kirchengeschihte str. 319.
[4]) Weiss, IV. str. 470.
[5]) Kalend. Eccl. univ. t. II. p. 254. 256. Czasy Nerona st. 4.

Digitized by Google

Sv. Olga, stara mati Vladimira Velikega, je bila krščena sicer v Carigradu, a bila je tudi katoličanka. Poslala je vsaj leta 959 svoje poslance k nemškemu kralju Otonu I., torej h katoliškemu knezu, da bi poslal v Rusijo jednega škofa in duhovnikov. Poslal je Oton Adalberta, kasnejšega nadškofa Magdeburškega.[1]) Olgo proslavlja Nestor: „Ti glasnica krščanske dežele, jednaka zgodnji danici, ki izhaja pred solncem, jednaka jutranjemu zoru, ki naznanja izhod svitle zvezde, sije kaker polna luna po noči in se sveti kaker biser iz blata". Katoličan je bil tudi sv. Vladimir, kijevski knez. Saj ga katoliška cerkev tudi proslavja kot svetnika. On in ljudstvo njegovo je vsprejelo krščanstvo po duhovnikih, katere mu je poslal carigrajski patrijarh Hryzoberg, goreč branitelj jedinstva z rimskim papežem[2]).

O Vladimiru in o pokristijanjenju Rusov pripoveduje Nestor: „Bojari stali so do grla v Dnjepru, drugi do prs, dečki tik brega v vodi. Očetje in matere so držali svoje otroke v naročji. Duhovniki so stali na plaveh in so molili krstne molitve. Vladimir pa je na bregu klečal, molil in Boga zahvaljeval: Veliki Bog, stvarnik nebes in zemlje, poglej na svoje ljudstvo, svoje nove otroke, podeli jim, da spoznajo Tebe za pravega Boga, kaker ga kristijani molijo, vtrdi v njih pravo vero, in podpiraj me v skušnjavah, kaker v Tebe zaupam, da strem zlodejeve nakane".[3]) Tako je molil knez o krščevanji ljudstva svojega, „nebo pa in zemlja sta praznovala onega velikega dne". Poklical je tedaj Vladimir stavbarje iz Carigrada, da bi zidali božji hram najsvetejši Bogorodici Mariji v Kijevu. Leta 996. je Vladimir prvi molil v tej cerkvi. Podaril ji je dragocenih posod in podob govoreč: „Tej cerkvi Matere Božje prepuščam desetino svojih knežjih dohodkov in mest svojih. Gorje nasledniku, ki bi se drznil ta zakon, v katerega potrdilo sedaj na altar pokladam zapriseženo listino, prestopiti".

Naglo so Rusi sprejeli krščanstvo, a ravno ta nedostatek temeljitega verskega poduka je bil kriv, da so Rusi kasneje vedno omahovali mej razkolom grškim in katoliško cerkvijo.

Tudi za patrijarhovanja Cerularijevega se Rusi niso z Grki vred od Rima ločili. Isto trdi tudi Rus in razkolnik, znani pisatelj Vladimir Solovjev, v svoji knjigi „La Russie et l'Eglise universelle", st. 17.:

Et au moment où la Russie recevait le baptême de Constantinople, les Grecs, quoique formellement en communion encore avec Rome après le schisme temporaire de Photius .... la rupture définitive qui n'a eu lieu que plus tard, en 1054 n'a été du reste qu'un simple fait sans au-

[1]) Hist. pol. Bl. 1843. 777.
[2]) Czasy Nerona str. 4.
[3]) Pri Karamzinu II. str. 220.

Digitized by Google

cune espèce de sanction légale et obligatoire, puisque l'anathème des légats du pape Lèon IX n'etait pas dirigé contre l'Eglise Orientale, mais uniquement contre la persone du patriarche Michel Cèrullaire et contre „les partisans de sa folie"; et, de son côté, l'Eglise Orientale n'a jamais pu rassembler un concile oecuménique qui, selon nos théologiens eux-mêmes, est le seul tribunal competent pour juger nos differends avec la paupaté .... Cette pseudo-orthodoxie (Focijeva namreč in Cerularjeva) de notre école théologique, qui n'a rien de commun avec la foi de l'Eglise Universelle ni avec la piété du peuple russe, ne contient aucun élément positif." Znano je, da so poslanci papeža Leona IX. bili v Kijevu slovesno sprejeti, ko so se vračali iz Carigrada, kjer so bili izobčili grškega razkolnega patrijarha Cerularija[1]), ki je sicer še sam priznaval papežu vrhovno oblast. Odpal je še le tedaj, ko papež ni hotel podpirati njegovih nakan. Kar se tiče carigrajskih patrijarhov, po pričevanji samih Grkov Kuropatelesa, Zonarasa, Cedronasa, Glikke, in drugorodnih, kaker Natalisa, Bollandistov, Weinberga, Leona Alacija, po Fociji še — 17 patrijarhov ni popolnoma prestalo občevati z apostolsko Stolico v Rimu[2]). Razkolnega Cerularija so Rusi obsojali kaker Focija. Rusko duhovstvo, ko je zvedelo odpad Cerularijev, je po smrti svojega metropolita Teopempta samo, neodvisno od razkolnega patrijarha, izbralo si škofa, branilo mu v Carigrad, da bi se dal tam posvetiti, pa je prosilo potrjenja od papeža Leona IX.[3]). Leta 1092 so Rusi sè spoštovanjem sprejeli poslanca Urbana II. za dobe metropolita Efrema in velikega kneza Vsevoloda[4]). Torej Rusi niso bili še razkolniki. Istotako je papež Urban II. leta 1096 v buli do Efrema, metropolita kijevskega, vkazal, da se ima praznik prenešenja ostankov sv. Nikolaja iz Mire v Bare na Laškem obhajati 9. maja. Temu vkazu papeževemu so se Rusi podvrgli in še dandanes tako obhajajo[5]), Grki pa niso vsprijeli. Torej Rusi so bili koncem jednajstega stoletja še v zvezi z Rimom. Da, sam Karamzin, ruski zgodovinar, po veri razkolnik, od teh zgodovinskih, nevtajiljivih fakt prisiljen, priznava: „Dokazateljstvo, ćto mi imjeli togda druželjubnoe snošenie s Rimom.[6])

Isto potrjuje tudi občevanje ruskih vladarjev z Rimom, posebno z velikim papežem Gregorijem VII. Veliki

[1]) L. c. 5.
[2]) Czasy Ner. str. 4.
[3]) L. c. 5.
[4]) L. c. st. 5.
[5]) L. c. XXI.
[6]) Sočinenja Karamzina. Istrija gosudarstva rossijskago. Tom I i II. Sanktpeterburg str. 110.

Digitized by Google

knez Vladimir je vmrl l. 1015. Njegovi sinovi so bili Jaroslav Boris, Svjatopolk. Jaroslav se je po krutih vojskah povspel do samovladarja in je v strah spravil svoje sosede. Ko je to dosegel, lotil se je notranjega dela. Do leta 1051 so Rusi imeli škofe le grškega roda, izbrane jim in posvečene od patrijarha carigrajskega. Tega leta pa je Jaroslav izbral za patrijarha rojenega Rusa, ki ni imel biti v nikaki zvezi s Carigradom, tedaj zopet razkolnim! Da bi pa Rusi ne občevali več z grškimi menihi, je vstanovil v Kijevu samostan, ki bi Rusom bil isto, kar Grkom Atos[1]). Kaj je hotel Jaroslav s tem? Ali je namerjeval osnovati vže tedaj nekak cezaropapizem v Rusiji, ali le bolj oddaljiti svoje Ruse od verskega razkola in jih konečno spojiti s cerkvijo katoliško? Več tehtnih zgodovinskih fakt priča zadnje.

Jaroslav je začel sklepati sorodstvo prostovoljno z mnogimi kraljevimi in knežjimi rodbinami na katoliškem zapadu. Jaroslav, kaker priča Karamzin, je bil poročen s hčerjo švedskega kralja Olafa, Jugigerdo. Svojo sestro, Marijo Dobrognevo, je dal Kazimiru, kralju poljskemu; hčer Ano je ponudil, kaker Lambert pripoveduje, nemškemu kralju Henriku III. v zakon. A tu se ma ni sponeslo. Pač pa v Parizu. Vdovec kralj Henrik I. jo je poročil. Drugo hčer je dal v zakon kasnejšemu kralju norveškemu Haroldu, tretjo pa kralju ogerskemu Andreju[2]). Nemškega kralja Henrika IV. žena — Neža je bila hči ruskega velikega kneza Vsevoloda. (1078 — 1093). Koloman, ogrski kralj (1095 — 1114) je bil poročen s Predslavo, hčerjo kneza kijevskega. Dasi so bile tedaj mnoge Rusinje poročene sè zapadnimi knezi in nasproti .. vender v tej dobi ni poročila, da bi bila kat. cerkev tirjala kat. vzgojo otrok. Toraj mej Rusi in zapadniki glede vere ni bilo še razlike. Jaroslavu so se rodili sinovi: Vladimir, Izaslav, Svjatoslav, Vsevolod, Vačeslav in Igor. Izaslav je bil poročen s Poljakinjo, sestro kralja Kazimira. Tudi drugače se kaže, da je bil Jaroslav zelo naklonjen katoličanstvu. Adam iz Bremena pripoveduje, da so sinovi angleškega kralja, od Danca Kanuta izpojeni, pribežali iskat pomoči k Jaroslavu. Istotako, po magjarskih poročilih, sta pregnani kralj norveški, sveti Olaf, in sin njegov Magnus, pri Rusu Jaroslavu našla utočišča. Vse opravičuje trditev, da je Jaroslav namerjaval raztrgati katerokoli vez s Carigradom in se ozko okleniti katoliškega zapada.

Jaroslav je določil za vrhovnega kneza Izaslava. Vmrl je 19. febr. l. 1054. Izaslav, ki je bil pri krstu dobil ime Dimitrij, moral je bežati iz dežele svojih dedov. Bežal je k Boleslavu II., kralju poljskemu. Odtod k Henriku IV. v Moguncijo. Konečno, ko ni mogel dobiti pri teh potrebne podpore, poslal je jednega

[1]) Gefrörer, Kirchen-Geschihte III. S. 343.
[2]) Historisch politische Blätter. Band 36. 1. Heft.

Digitized by Google

svojih sinov v Rim k papežu Gregorju VII. Še dve znameniti pisanji sti ostali, ki pričati občevanje Izaslava, velikega kneza ruskega, z Gregorjem VII. Poslednji je pisal 17. apr. 1075 Izaslavu: „Gregor papež, služabnik vseh služabnikov Božjih, Dimitriju kralju Rusov itd. Sin Tvoj, obiskajoč grob svetih apostolov, prišel je k nam in nam naznanil, da s tvojim privoljenjem odda svetemu Petru kraljestvo Tvoje in da je želi iz naših rok nazaj prijeti. Oziraje se na Tvojo in Tvojega sina željo, sem sina Tvojega s Tvojim kraljestvom obdaril. Sveti knez apostolov vzemi v obrambo svojo Vas, Vaše podložnike in ohranjaj Vas neoskrunjene do konca, da po tem zemskem življenji pridete v večno zveličanje. Bodite prepričani, da Stolica apostolska je vedno pripravljena v vsem pomagati, kar je pravično in primerno. To pisanje pošiljam Ti po poslancih, katerih jeden je Tebi znan in zvest. Oni Ti povedo reči, katere v pismu niso zapisane. Poslušajte jih potrpežljivo. Verujte trdno njihovim besedam. Tudi Vas prosim, da se nikdo ne upa preprečevati, kar bodo oni v imenu apostolske stolice določili“ [1]). Kdo bi iz teh besedi opravičeno ne sklepal, da je Gregorij VII. po poslancih skoro gotovo nagovarjal Izaslava, naj se vender enkrat Rusi oklenejo odločno in jasno katoličanstva. Je-li mogoče misliti, da bi bil veliki papež, ki je imel celo svoje življenje pred očmi le poveličanje katoliške cerkve, opustil to priliko? Da se Izaslav k papežu gotovo ni zatekel le iz političnih namenov, ampak tudi iz verskih, priča tudi rusko življenje svetnikov rekoč: „Teodozij (opat) kijevski, je sovražil rimsko katoliško cerkev, kajti ko ga je Izaslav vprašal, odgovarjal mu je, a kazal globoko sovraštvo do — latincev t. j. katoličanov“ [2]). Videti je, da je rusko neuko ljudstvo, naščuvano od grškega razkolnega duhovstva, saj svojega duhovstva Rusi niso še imeli, Izaslava prognalo iz dežele

[1]) Baron. Annales Eccl. t. I. p 472. V poljskem se pismo glasi: „Grzegorz Papież sługa sług Bożych, Demetryuszowi Królowi Rusinów etc. Syn Twój zwiedzając groby Apostołów, przybył do nas i w zamiarze otrzymania tego Królestwa od błogosławionego Piotra przez nasze ręce, temuż błogosławionemu Piotrowi należne posłuszeństwo oddawszy, pokornie o nie upraszał, twierdząc że jego prośbę, niezawodnie potwierdzisz jak tylko powaga Stolicy Apostolskiej zostanie uwieńczoną, a ponieważ te żądania jego zdawały się nam być słuszne i tak z twojemi życzeniami jako i z proszącego uległością zgodne, więc przychyliliśmy się do nich i onemu rządy Królestwa onego ze strony Piotra św. oddaliśmy . . . .“

[2]) Strahl, Kirchengeschichte I. 99.

Digitized by Google

radi njegove naklonjenosti do katoliškega zapada podedovane od očeta..

Drugo pisanje, ki se tudi Izaslava tiče, je poslal Gregorij VII. tri leta kasneje Boleslavu II, kralju poljskemu, ki je bil Izaslava oplenil. To se glasi: „Kaker sem slišal, si ruskega kralja oplenil denarja. Grešil si proti ljubezni do bližnjega. Rotim te, iz ljubezni do Boga in sv. Petra, povrni, kar si Ti in Tvoji Rusu vplenili. Besedo Gospodovo poznaš: Kdor si je tuje blago prisvojil, ne bode deležen kraljestva Božjega, razven da se izpokori. Vsprejmi torej ta moj opomin s toliko ljubeznijo, s koliko smo te opominali v skrbi za zveličanje duše Tvoje".

Po štiriletnem prognanstvu se je Izaslav l. 1077. vrnil na Rusko s pomočjo poljske armade. Po smrti Izaslavovi so carigrajski patrijarhi zopet dobili v svoje področje kijevsko metropolo, dokler niso Turki Carigrada vzeli. Da je bilo za časa Izaslavovega mej ljudstvom ruskim živo gibanje za katolištvo, dokazujejo sijajno dekreti, ki jih je izdal koj po smrti Izaslava novoizvoljeni kijevski metropolit Grk Ivan [1]). Ta prepoveda Rusom kakerkoli občevati z ljudmi katoliškega veroizpovedanja, jesti in sedeti pri jedni mizi s katoličani, poročati sinove ruske ali hčere s katoliki. Trdi, da katoličan je ravno toliko kristijan, koliker je tartar, pagan! Spoznal je zviti Grk, da občevanje Rusov s katoličani in sorodstvo s katoliškimi vladarskimi hišami, bi vtegnilo za vedno zapreči popolni razkol Rusov in njih izsesavanje.

Tedaj so Grki vstanovili tudi na mejah nove vladikovine: Leta 992 je bila vstanovljena v Novgorodu in v Rostonu 991; a od leta 1070 do 1100 je bila vstanovljena v Černigovu, Bjalgorodu, Jurijevu, Vladimiru, Perejeslovu, Turovu, Helmu, v Tmutarakanu in v Polocku. Iz tega delovanja vsiljenega razkolnega grškega duhovstva je razvidno, da so se bali, da bi siloviti duh Gregorija VII. ne vtrdil končno omahujoče Ruse v — katoličanstvu.

Zgodovinsko je tudi dokazano, da je l. 1102 Svetopolk, knez kijevski, brat Izaslavov, prosil papeža dispenze za hčer Zbislavo, ki se je imela poročiti z Boleslavom III [2]). Leta 1117 pa so Rusi vstanovili v Novgorodu samostan in ga posvetili sv. Antonu — Rimljanu. In leta 1152 je Izaslav, istotako veliki knez kijevski, zbral škofe, da bi izvolili novega metropolita, ne da bi se brigal za razkolnega patrijarha carigrajskega. Ti ruski škofje so tudi sklenili, da se imajo vladike ruski o posvečenji blagosloviti ne več z ostanki roke sv. Janeza Krstnika, kaker je delal do tedaj patrijarh carigrajski, ampak z glavo sv. Klementa, papeža in mučeni-

[1]) Kramzin II. 83. Hist. Pol. Bl 36. 126.
[2]) Czasy Nerona. We Lwowie 1885. st. 5.

Digitized by Google

ka, prineseno od sv. Cirila in Metoda iz Kerzoneza. Razkolni grški patrijarh je na ta način posvečenega novega metropolita kijevskega, Rusa Klementa, preklel, a na mesto njegovo je vrinil zagrizenega razkolnika, Grka Konstantina. Rusi so ga pa kot nepravega — izgnali[1]).

Papeži, videč to mržnjo do grškega razkola v Rusih, so vedno upali, da se bodo Rusi ozko oklenili katoličanstva. Znova jih je pozval k jedinstvu Inocencij III. Kaker se razvideva iz odgovora Romana Velikega, je papež v opominu svojem najbrže opomnil vladarja ruskega prave, od Boga Rusiji vsojene naloge in slavne bodočnosti, ako ji bode verna. Roman je Inocenciju III. odgovoril: „Je Petrov meč, katerega papež ima, kakeršen je moj? Ako ga ima, podaruj mesta; dokler pa jaz tega imam na boku svojem, drugega ne potrebujem, in razširjal bodem Rusijo, kaker so jo razširjali očetje naši in naši dedje". Odbil je vabilo ponosni vladar.[2]) Istotako so odbili veliki knezi vabilo Klementa III. da bi se vdeleževali križarkih vojsk, dasi bi bile te najbolj Rusom koristile, kajti Turci in Tartari so jim bili na pragu. To je mnogo zakrivila koristolovnost zapadnih knezov. Vender leta 1227 so prosili legata papeža Honorija III, škofa mutinenskega, „da naj jih poduči v zdravem nauku in razjasni njihove zmote, v katere so zagazili, ker niso imeli učiteljev".[3])

Veliko vspeha se je obetalo v polovici trinajstega stoletja. Tedaj je kneževal v Rusiji Danilo iz Haliča. Divji Mongoli, prihruvši iz azijskih step, so stali v bojnih vrstah ob granicah Rusije in so pretili razrušiti jo in podjarmiti. Danilo, katerega sin je bil poročen z Gertrudo, avstijsko vojvodinjo[4]), piše papežu Inocenciju IV, proseč ga podpore. Obeta tudi se popolnoma združiti z rimsko cerkvijo. Papež je sprejel radosten ponudbo. Pooblastil je svojega legata za Poljsko, Opizzo iz Messine. **Danilo se je odrekel zase in svoje ljudstvo vsakemu razkolu: Danil priznal papu svojim otcem i namjestnikom sv. Petra.[5]) Papežki legat pa ga je venčal za kralja Rusije v Drogičinu leta 1253.[6])**

Ignacij Kralj.

[1]) L. c. st. 6.
[2]) Hist. pol. Bl. B. 52 st. 513.
[3]) Zgodovina cerkvena Rajnalda. Karamzin tom. 3. str. 249.
[4]) Slov. zbornik 1884. str. 1.
[5]) Sočinenja Karamzina, II. str. 53.
[6]) Hist. pol. Blätter 1863. B. 52. str. 515.

Digitized by Google

Slovenskim dijakom.

III.

Vže spet sta pretekla dva meseca, odkar nismo govorili skupaj. Upam, da ste vedno še veseli in živi, kaker je Vaša navada.

Veste pa, da sem bil v tem času v Ljubljani! Bilo je velikonočni torek, ravno ko ste se vračali, klaverni in pobiti, z dežele v mesto. Seveda težko me je kdo od Vas spoznal, ker gotovo niste še videli moje fotografije, katere je celo nekdanji „Brus“ zaman iskal.

Od zadnjikrat sem pa dobil še precej pisem in pisemc od Vas. Le bojim se, da sem se nekaterim zameril, tistim namreč, kateri so me prosili za odgovor — in odgovora še zdaj niso dobili. Pa pri meni z odgovarjanjem in dopisovanjem ni tako lahka, kaker pri Vas. Koliker poznam ljudi Vaše vrste, morda komaj vsake kvatre enkrat kaj vržete na pošto; taka je tudi s prejemanjem pisem — kak opomin ali „pridiga“ od očeta ali strica, kako se imate pridno učiti, in kar je sorodnega, kaj takega Vam prinese pošta od časa do časa. A nekoliko drugače je pri meni. Ni dneva, da bi me pismonoša večkrat ne obiskal ter mi prinesel od raznih vetrov veselih in neveselih novic v raznih oblikah: v pismih zapečatenih in nezapečatenih, v zalepkah itd. (Vi se poslužujete najraji „dopisnice“, gotovo najbrže zato, ker Vas stane le dva krajcarja.) . . . Zdaj pa pomislite: na vse to posebe odgovarjati! Pa vse bi bilo morda še mogoče, da bi poleg drugih opravkov ne imel v hiši šestdeset takih tičev, kaker ste Vi. Sodite po sebi, kak križ je takim nevkrotnežem pristrigati peroti!

Ne vem torej, ali mi bo moč enemu ali drugemu posebe odgovoriti. Zato pa Vam na tem mestu vsem odgovarjam. Veseli me, da se tako pridno, tako zaupno oglašate. Kar bo le mogoče, hočem vstregati Vašim željam. Nekaterih prošenj seveda za zdaj ne morem ali ne smem izpolniti. Tu imam posebno v mislih tiste nižegimnazijce, ki so me prosili, naj bi jim pošiljal „R. Kat.“ Upam, da mi ne bodo zamerili, ako jim rečem, da „Rimski Katolik“ ni še za njih starost! Naj tedaj še dve, tri leta potrpijo, potem se bomo pogajali.

Kaj pa z nalogami? Ej no, vem, da čakate vže nepotrpežljivo . . . Došlo mi jih je vže spet lepo številce — največ iz Ljubljane. In sicer, kar me ta pot posebno veseli, lotili ste se tudi resniših predmetov. Poznam Vašo naravo, da ji prija bolj, kar je za domišljijo. Zatorej se Vas je največ vrglo na vbogi, raztrgani cilinder: pretipali ste mu pač vse dlake, vse grehe, lastne

Digitized by Google

in tuje očitali. Zdaj pa sem dobil devet čisto znanstvenih nalog od Vas. Nekdo mi jih je poslal sam tri, v knjižici, kaker jih navadno prodajajo za „domače“ in „šolske“ naloge. Tako je prav; njemu mislim v kratkem pismeno odgovoriti. Naloge pa, katere so se mi od zadnji pot poslale, so: Kakšno mora biti pravo prijateljstvo? (Razpravljal eden.) — Kako se moramo učiti zgodovine? (Razpravljala dva.) — Zakaj so Rimljani premagali svet? (Spisala dva.) Nadalje mi je eden poslal o pravih vzrokih reformacije; temu toplo priporočam, naj pridno prebira razna zgodovinska dela, ker njegov prvi poskus kaže, da ni brez zmožnosti. Še nekdo drug, ki je vže zadnjič komedije vganjal sè starim cilindrom, razveselil me je spet z drugim spisom: Kakšna mora biti prava ljubezen do domovine? Pisatelj je še prav mlad, in vender misli vže skoraj ko mož. On sklepa svojo nalogo tako: „Nekateri menijo, da jim je pod krilom domovinske ljubezni vse dovoljeno. Oslabiti hočejo katoliško prepričanje, češ, da se ne strinja katoliška vera z blagrom naroda. Zmanjšati hočejo ljubezen do habsburške dinastije, češ, da nam je tuja, nemška, da ne more imeti ljubezni do slovenskega naroda. Kako napačno ti mislijo! Da bi se pač te napačne misli ne širile mej milim slovenskim narodom! Pravi slovenski domoljub ljubi svoj materin jezik in materino deželo, ljubi pa tudi katoliško vero in Avstrijo, in ravno taka ljubezen do domovine je prava.“

Nekdo nam opisuje prvi pogled na morje. „Bilo je pozno popoldne, ko naju privede cesta do klanca, vrhu katerega stoji Občina, po pravici nazvana tržaško predmestje . . . Storila sva še nekaj stopinj in — v dolini se je zalesketalo morje kaker čisto zlato v žarkih zahajajočega solnca. Osupnila sva bila zroč z omamljenim očesom veličastno vodovje . . . .“ Jaz sem te besede zato navedel, ker sem v otroških letih sam večkrat po omenjenem klancu čez Občino v Trst hodil, in sem ravno tako užival pogled na morje. Svetoval bi celo, da bi tudi eden ali drug od Vas, posebno kdor ni predaleč, se potrudil do morja — saj še tako o počitnicah se dolgočasite — in rečem mu, da se ne bo kesal, da je prišel pogledat morje: ima na sebi dosti poetičnega. O ti priložnosti pa bi kazalo pogledati tudi v našo Gorico do mene: Vam bodo vže povedali, kje stanujem.

Ne smem zamolčati, da se je tudi ta pot nekdo spomnil starega cilindra. Tega cilindra zgodovina je pa vže radi tega zanimiva, ker je več let sedel na glavi vredniku nekega zloglasnega slovenskega lista. S tem, upam, da so bloditve starih cilindrov končane. Naj v miru počivajo!

Glavno stvar sem si prihranil h koncu. Neki višegimnazijec se je lotil najtršega oreha, katere sem Vam dal grizti. To je razprava: Razmerje mej umom in voljo. Jaz sem vže skoraj obupal, da bi se kdo od Vas postopil razpravljati kaj takega, kar vže v naslovu plaši mlade ljudi, kaker strašilo na zeljniku zajca.

Digitized by Google

In vender se je toliko vsrčil: in poskus posrečil se mu je še precej; nočemo sicer trditi, da bi bil zgotovil filozofično razpravo, vsestransko dovršeno — do tega se more priti le po mnogih, trudnih vajah — pač pa je na papir vrgel dosti lepih, globokih misli, ki pričajo, da je zmožen — misliti. Ta mladi gospodič je isti, katerega razpravo: Kdo je značajen? prinašamo v sedanji „dijaški prilogi." Mladi prijatelji, tako se morate vaditi v mišljenji, ako hočete kdaj biti v pravem pomenu besede — mislitelji. Nič ne de, da so prvi poskusi pomanjkljivi, da tu pa tam grešite proti logičnemu stiku itd. — nihče se ni rodil filozof. Errando discimus. Sicer pa, kar se tiče omenjenih dveh razprav našega mladega mislitelja, moram vže zdaj nekaj opomniti: v obeh prečrtal sem vsaj polovico. Taki mladi, kaker ste Vi, hoteli bi vže iz začetka svojega pisateljevanja, ako mogoče, vse povedati, svoje nazore o vseh rečeh razviti; zatorej se tako radi oddaljijo od predmeta ali, kaker bi rekel, zahajajo z glavne prašne ceste, na stranske zelene steze. Ako hočete znanstveno, filozofično misliti, ne dajte domišljiji, da bi Vas speljavala na stranske predmete: ko razum deluje, naj ona, mehkužna ženska, molči. Sicer pa ste zdaj še mladi, in gotovo boste še imeli i časa i priložnosti razviti in izjaviti svoje nazore o tej in oni reči. Omnia tempus habent. Torej: ne bodite predolgi, niti besedičasti, ker tako ne boste nikoli strogi, dosledni mislitelji, ampak puhloslovci.

Kaker tedaj vidite, začel sem vže v pričujoči številki z „dijaško prilogo". Glejte, sèm pridejo Vaše naloge, ako se bodo posebno odlikovale. Sicer pa imen Vaših ne mislim objavljati, ker za Vašo starost se ne spodobi vhajati v javnost, katera je za — moža. Pa tudi se bojim, da bi se znal eden ali drug od Vas prevzeti, ko bi videl svoje ime tiskano. Ne, ostanite lepo, kaker doslej, pri svojih knjigah ter učite se pridno, da boste kdaj možje; kaj pa svet zunaj vganja — za sedaj to nima Vam biti mar!

Imeli bomo v kratkem počitnice. Zdaj je za Vas najhujše v celem letu: ponavljanje, izpiti, preskušnje in drugi dijaški križi Vas tlačijo; tudi vročina je začela pritiskati . . . Pa kmalu bodo počitnice; tudi jaz upam se z Vami odpočiti. Kar se pa Vas tiče, vem sicer, da ne ljubite preveč knjig o prostem času, vender bi morebiti vtegnila katerega od Vas skušnjava premagati, da bi si začel tudi o počitnicah beliti mehko glavico z enim ali drugim vprašanj, katera Vam v naslednjem predlagam. Bodi jih za ta pot deset:

1. Gimnazijec pripoveduje svojemu bratu na kmetih, česa se je letos učil.
2. Spomini iz pasjih dni.
3. Nasledki križarskih vojsk.
4. Kdo je bolj vreden našega občudovanja — Aleksander ali Hanibal?

Digitized by Google

5. Turške vojske — najslavniša stran slovenske zgodovine.
6. Misli in čuti o pogrebu mojega sošolca.
7. Z mojega sprehoda po gozdu.
8. Moža mora dičiti ne le razum, ampak tudi srce.
9. Geslo naše bodi: malo besed, dosti dejanja!
10. Skopuha večerni samogovor.

To Vam tedaj za zdaj pošiljam; sicer pa ostanejo tudi prejšnja vprašanja še razpisana. Le po njih! Kdor je kaj spisal, naj ne hrani, ampak naj le pošlje sèm v Gorico. Saj veste, kdo sem.

Jaz Vas vedno rad imam in Vam tudi voščim vesele počitnice.

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

Jeden izmej „brezdomovincev“.

Pri nas Slovencih je kaker večinoma pri druzih slovanskih rodovih dandanes običajno, da mladi, v nekonfesijonalnih šolah vzgojeni „narodno-napredni“ naraščaj slovanskemu katoliškemu duhovstvu meče v obraz brezdomovinstvo in narodni nihilizem[1]). Odgovarjamo: katoliško slovansko duhovstvo se z dobro vestjo, s p o n o s o m lahko sklicuje na zgodovino preporoda slovanskih narodnosti in slovstev. Pravice do katoliške domovine svoje ima katoliško slovansko duhovstvo, vkljub (!) svojemu katoliškemu prepričanju, najmanje toliko, koliker je imajo ti novodobni katoličtvu odtujeni „napredni“ narodnjaki. Glede ljubezni pa do naroda, glede p r a v e ljubezni, slovansko katoliško duhovstvo gotovo zmage tekmuje z bankinimi agenti, in ponesrečenimi študenti, ki se širokoustno razbobnavajo z a j e d i n e, n e d o s e g l j i v e vzore — narodnjaštva, a vsakega slovanskega rodoljuba in delavca, **narodu na kvar strô**, ako slepo ne služi njihovi častihlepnosti[2]), zmedenim njihovim, narodu škodljivim nazorom, in brezpogojno v n j i h n e p r i z n a v a a b s o l u t n e s v o j e t i r a n e . . . . O „brezdomovincu“, katerega življenje hočemo na kratko opisati, pisali so koliker mi vemo Rusi: „Bezsenov, Markevič, Solovjev, Kostomarov; Čeha: Jireček, v Lumiru“ 1874, Perwolf v „Slovzborniku“ l. 1836; Hrvata: Kukuljević in Maretić.

[1]) „Slov. Narod“.

[2]) V narodno naprednem liberalnem jeziku se častihlepnost in koristslavnost skoraj vedno zove — ljubezen do naroda. Sicer bi na blatali tako svojih — sorojakov.

Digitized by Google

„Brezdomovinec" ta in „narodni nihilist" se je rodil leta 1617. Bil je katoliški Hrvat, roda plemenitega. Plemstvo je dedom njegovim podelil kralj Bela IV. Brezdomovinec je stopil v duhovski stan. Bil je zelo nadarjen.

Škof zagrebški je bil tedaj Benko Vinković. Ta škof se je mnogo trudil, da bi razkolne Hrvate zjedinil s katoliško cerkvijo. Benko Vinković je kmalu zapazil nenavadno nadarjenost omenjenega brezdomovinca. Upal je iz njega vzgojiti izbornega pospeševalca verske unije na Hrvatskem.

Leta 1638 ga je poslal na Dunaj, odtod v Bolonijo preučavat pravoslovje. Leta 1641 se je preselil v Rim. Brezdomovinec je vedel, kaj škof od njega pričakuje. Želel mu je vstreči: biti apostol katoliški mej svojimi razkolnimi brati. Kaker se razvideva iz pisem njegovih, prepričan je bil, da velika zapreka zjedinjenja razkolnikov je, ker se katoličani premalo bavijo z jezikom razkolnikov, katerega razkolniki pa smatrajo za del vere same. Tirja torej, da bi se katoličani bolj bavili z grškim in slovanskim jezikom, in zgodovino: Passim pudet — tako je pisal v Rim svojemu škofu — homines hoc idiomate (slovino) sermocinari . . . cujus indignae rei causam, maximaque damna, quae ex ea consequuntur, saepius mihi consideranti occurrebat, herculeis opus esse laboribus ad tanta ignorantiae monstra debelanda". In iz namena se baviti natančno z jezikom razkolnikov in zgodovino verskega razkola, „ut in ipso fonte Graecorum res — ad quos se nostri Valachi (jugoslovanski razkolniki) semper referunt — penitus pervestigarem", sklenil je prositi da bi ga sprejeli v grško-katoliški kolegij sv. Anastazija. Prošnjo so mu vslišali. O ondašnjem njegovem bivanji pravi Perwolf: „Zajimal se unií cerkí latinské a řecké, a také přirozeným svým jazykem chrvatským, jeho opravením a očištěním. Přebivaje v Římě, seznánil se s ruským unitskými kněžími" [1]). In sam brezdomovinec je pisal očetovskemu svojemu škofu iz Rima, da spisuje aritmetiko, gramatiko hrvatsko, da prestavlja nekoje italijanske spise. Ta brezdomovinec — duhovnik, je bil — Jurij Križanić.

Leta 1642 mu škof poroča, da ga je imenoval zagrebškim kanonikom. Križanić mu odgovarja: Preučavam rusko liturgijo. Domov se mislim povrniti „expirante aestate". Predno odidem, prosil bodem, da bi mi bilo dovoljeno čitati sveto mašo v — vshodnem obredu. Težko pojde, vendar upam. Prestavil sem iz grškega v „slovinum idioma" dogmo o vicah. Nameravam i ostale dogme, ki delijo katoliške od razkolnikov". In res, istega leta piše drug Hrvat, Levaković, iz Rima biskupu Vinkoviću: „Dominus Krisanich . . . dispensationem petit grae-

[1]) Slov. sbornik. 1886. st. 5.

Digitized by Google

corum ritu sacra peragendi. Resolutio petitionis remissa fuit ad congregationem sancti officii". Je li dobil dovoljenje v grškem obredu maševati se ne ve, kajti v „liber missarum" v Rimu, kaker priča Crnčić, je zapisano, da je Križanić bral mašo a — v latinskem obredu.

Leta 1642 vmre nenadoma dobrotnik Križanićev, škof Vinković. Po smrti drazega svojega zaščitnika se o Križaniću celih deset let ne ve ničesar več. Verjetno, da se ni vrnil na Hrvatsko. Še le leta 1652 pričajo rimske listine, da je tega leta in leta 1653 bival v Rimu, hodil k sejam svetohijeronimske kongregacije in branil pravice Jugoslovanov t. j. Hrvatov in Slovencev, glede vstopa v kolegij svetega Hijeronina trdeč, da Slovenci niso Nemci, kaker svet zunanji misli. V zapisnikih kongregacije nahajamo Križaničevo ime zadnjikrat zapisano leta 1655. Leta 1656 je Križanić dovršil v latinskem jeziku ogromen spis, v katerem razpravlja razkolno vprašanje. Ta rokopis se sedaj nahaja v Casanatovi knjižnici v Rimu. Naslov mu je: „Bibliotheca shismaticorum universa, omnes shismaticorum libros, hactenus impressos duobus tomis comprehendens. Primum quidem a duodecim auctoribus tribus linguis; graece antique, graece moderne, et moscovitice composita et in pluribus codicibus impressa. Tomi prioris pars prior. Georgio Crisanio interprete. Romae. Julii 31. 1656". In folio str. 781. Na naslovni strani je geslo: „Non erunt ultra duae gentes, nec dividentur in duo regna; sed fiet unum ovile et unus pastor" Ec. 27. 22. et Ivan. 10. 16." Delo ni bilo tiskano. Ostalo je v rokopisu ....

Leta 1656 vnela se je kuga v Rimu. Prebivalci se razkrope na vse strani. O Križanići zopet ne vemo do leta 1663. ničesar določenega, le da je bil leta 1857 v Moskvi „co missionař katolictví" [1]). Iz spisov njegovih se razvideva, da je v teh letih mnogo potoval posebno po Malorusiji. Dve deli njegovi poznamo iz te dobe: „Putnoe opisanije od Lavova do Moskvi. 1659. in „Besida ko Czerkasom, wo osobi Czerkasa upisana". Obe deli je poslal Križanić v Moskovo caru in plemstvu. Malo kasneje je prišel sam v Moskvo. Tu je izdal nov spis; „Ruskoe Gosudarstvo ve polovini XVII. vieka". Križanić, da bi se v Moskvi, ki je po florentinskem koncilu popolnoma in formalno se ločila od Rima, izognil vsem neprilikam, posebno, da bi ga ne spoznali, da je katoliški duhovnik, in si tako vže naprej onemogočil vsak vspeh svojega poslanstva, spremenil je svoje hrvatsko ime in se začel imenovati: Jurko (Križanić) Serbljanin Javkavnica [2]). Maretić piše doslovno o tem: „Znadjaše (Križanić) i to

[1]) Perwolf Slov. sbornik l. 1886 st. 6.

[2]) T. j. človek, ki jadikuje. Križanić je hotel reči, da objokuje vsestransko nejedinost Slovanov.

Digitized by Google

dobro, da bi bio vrlo sumnjiv, kada bi došao u Rusiju pod hrvatskim imenom, pa još kad bi Rusi doznali, da je katoliški svećenik. Radi mnogih pokusa učinjenih od rimske stolice, ne bi li se ruski narod sjedinio s rimskom crkvom, ozlojediše se Rusi ljuto na katolicizam, jer su katolički svećenici neoprezno postupali pri tom unijaćenju, te se ruski tada dosta surov i polu barbarski narod još jače prikupi oko svoga pravoslavja" [1]).

Rusi so začeli nezaupno gledati učenega „Javkovnico". Imeli so ga, kaker bi bil poslan od Rima samega, da bi mej Rusi deloval za zjedinjenje s katoliško cerkvijo. Res, da ni naravnost grajal pravslavja, a šibal je o vsaki priliki Grke in prepričaval Ruse, da spor Grkov z Rimom ni spor — Slovanov.

Dalje.

„Liturgični jeziki".

Naše slovstvo se res kaj bujno razcvita! Spet smemo s ponosom zabeležiti epohalno delo na slovstveno-kritičnem polji, delo, ki je stalo mnogo truda in — potu.

Komur sega spomin za nekaj let nazaj, se bo morda še domislil naše kritike Gregorčičevih poezij v listku „Slovenčevem" pa onih glasovitih „dodatkov". Tam nekje smo tudi opozorili slovenski svet na slavno vseučilišče in znanstveno akademijo, ki se nahaja tam nekje v slovenskih Brdih na Goriškem. Od tod nam je tiste dni došla nemilostna nezaupnica, na kateri smo brali podpisane tudi — briške kmete . . . Od tedaj so tamošnje duševne velesile počivale — vsaj znamenitišega slovstvenega ploda ni bilo. Zdelo se nam je, da se mora kuhati nekaj posebnega. Nismo se motili. Po dolgem čakanji je spet mej svet zletelo 10, reci: deset strani non-plus-ultra učenega kritičnega dela! Naslov nosi: „Liturgični jeziki". Pisatelj — to mimogrede — se je zabil za izdanje svojega spisa vprašati dovoljenja cerkveno oblast . . . . No pa: v 19. veku je veda in njeno učenje na vseučiliščih prosta!!

Ost svojega spisa pa obrača gospod kritik proti dr. Mahniču, češ, on, znani latinizator, nima nujnišega opravila nego spodrivati slovenski jezik iz liturgije!

Podtika nam, da smo l. 1887 priobčili v „Folium periodicum" neki odgovor kongreg. sv. obredov in da smo, razkladaje ta odgovor, namerjali odstraniti rabo narodnega jezika pri sv. krstu!

Res, veliko, neizmerno veliko strastne zaslepljenosti treba,

[1]) Vienac 1877 str. 172.

Digitized by Google

da se iz naših besed kaj takega izvaja! Mi bi vprašali veleučenega briškega kritika, ali je njemu došla posebna izdaja dotične številke goriškega folija, v kateri je bral kaj takega!

Gospod kritik piše od besede do besede: „G. dr. Mahnič je v svoji razkladbi, izrečeni v „Folium Periodicum“ 1887 št. 10, pod naslovom: „Responsa ad quaestiones“ (Ad 1.) do sklepa pri šel, da se morajo prašanja, ki se pri obredu sv. krsta dajo krščencem, oziroma njihovim nuncem. odgovarjati v latinskem jeziku. S tem se hoče odpraviti na Goriškem črez 18 sto let stara liturgična navada — — in zakaj? —“

Temu nasproti postavljamo mi dotično naše mesto iz „Fol. per.“ 1887 št. 10: „Laudata resolutio S. R. C. 12. septemb. 1857 interpretatur legem ecclesiasticam, ita ut iure communi revera totus baptismi ordo latine dicendus sit; quare ad quaestiones in baptismo positas passim aeditui, sicut ministrantes ad Missam, latine respondent pro patrinis; quod quidem valde dubitandum est, an recte fiat. Nihilominus usus, qui apud nos et procul dubio etiam alibi terrarum viget, tolerandus est, cum speciem induat consuetudinis legitimae. Haec enim primum irrationabilis dici non potest, cum neque legi naturali neque positivo-divinae adversetur, sed tantum legi positivae ecclesiasticae, cui absque detrimento disciplinae ecclesiasticae derogari potest. Secundo, consuetudo haec est etiam legitime praescripta, cum sit ab immemorabili.“

Iz tega se razvidi, da naša razkladba je od konca do kraja ravno v nasprotnem smislu od onega, ki ga je v nji našel slavni briški kritik!

Prvič, kar se tiče odloka sv. kongregacije, on je resnično avtentičen, in ž njim mora veren katoličan računiti. Računili smo tudi mi, in sicer tako, da ni treba Slovencem nič plačati! Po naši razkladbi interpretuje kongregacija občno cerkveno pravo, po katerem se ima pri deljenji sv. krsta rabiti latinščina. Glede na to občno postavo se je tu pa tam vpeljalo, da namesto krstnih botrov na duhovnova vprašanja odgovarja cerkvenik latinski, kaker n. pr. pri sv. maši. Mi te navade — beri latinski tekst — ne odobrujemo, da bi namreč cerkovnik odgovarjal namesto botrov; ampak botri naj odgovarjajo, in sicer, ker latinski ne znajo, odgovarjajo naj — slovenski, kaker je pri nas navada starodavna (kaker pravi g. kritik — stara 18 stoletij; prav, mi nimamo nič proti temu!) In to navado potem zagovarjamo kot postavo in jo opravičujemo s kratkimi besedami, ki pa vse povedo, kar se dá stvarnega v to navesti. — Sploh, kaj še manjka v našem latinskem tekstu, kar bi se dalo bistvenega povedati v opravičenje slovenskega krsta? — In vender s to razkladbo smo namerjavali g. briškemu kritiku prepovedati, da bi rabil slovenščino pri krstu?!

Digitized by Google

Pa še nekaj. Ravno nekaj dni predno je izišla briška brošura, izišla je tudi od nas vrejevanega „Fol. period.“ štev. 3, v kateri prinašamo obširen sestavek v obrambo slovenskega krsta, sestavek, koji smo večinoma mi sami (dr. Ant. Mahnič) zložili; tu smo, kar je bilo mogoče, branili postavnost navade nahajajoče se na Slovenskem. In za nekaj dni potem slišimo z dežele (brošuro svojo je namreč g. kritik razposlal po vsem Goriškem, le nam pa našim duhovnim bratom v Gorici ne! Tedaj za našim hrbtom je namerjal po deželi proti nam aranžirati celo vojsko!), da je izišla glasovita brošura!!... Da, kaker nikdar še, vlovili ste se v past, katero ste postavili nam, vlovili tako sramotno, da bi se morali poskriti za vselej in nikdar se ne več upati pred svet!

V to past se je vjel tudi „Sl. Svet“, kateri se ni mogel zdržati, da ne bi na podlagi slavne brošure prinesel celo fulminantno filipiko proti dr. Mahniču — latinizatorju — sovragu slovanstva! Seveda kipi panslavističnemu razkolniku srce od same hvaležnosti do briškega kritika. Habeat sibi! Tudi „Nova Soča“ pa je, priporočevaje občinstvu, velikanske folijante „pirhe“ za velikonoč. Res, pirhi — kukavičino jajce, smrdeč polog je oni po tendenciji svoji podli pamflet.

Še „Sl. Svetom“ se bomo še videli.

In kaj se je namerjavalo z glasovito brošuro? Nič drugega nego razvpiti dr. Mahniča za zagrizenega nasprotnika slovenskega jezika in tako pri slov. duhovščini, pri učiteljih in pri ljudstvu vničiti njega in njegovo veljavo.

Sramujte se! Taki ste, nasprotniki „R. Kat.“!?

Očitno je pred vsem svetom, **da g. kritik nas je javno obrekoval. Pozivljemo ga tedaj, da, ako ima še kaj časti; poštenja in vesti, svoje obrekovanje javno popravi, ter nam povrne čast in poštenje pred slovenskim grdo varanim občinstvom!**

Dr. Mahnič.

Za mlade pisatelje

so darovali:

P. n. g. Bratina Anton, vikarij . . . . . for. 10
„ „ „ C. F. . . . . „ 10
„ „ „ Šinkovec Avgustin, kapelan v Žužemberku . . „ 5

Digitized by Google

Načelo.

Razmišljevanje pred katoliškim shodom.

Poglavitna naloga katoliških shodov je, da katoliško načelo slovesno izrečejo, ter mu pripomorejo do vresničenja v javnem življenji. Kar oznanja duhoven v cerkvi, se od vernikov ne sprejme v istem smislu, kaker kar slišijo na katoliškem shodu, dasi bi bilo v bitstvu isto. Cerkev je Bogu posebno posvečen kraj, duhoven vradnik Božji, da opravlja svete skrivnosti in vodi vernike v večno življenje. Kraj katoliškega shoda ni pa cerkev, vsaj kot taka ne; in besede na katoliškem shodu nimajo le duhovni, ampak — in sicer koliker mogoče v prvi vrsti — tudi lajiki. Vže po tem dobiva beseda oznanjevana na katoliškem shodu drugačen pomen; in v drugačnem pomenu jo sprejemajo tudi katoličani. Na katoliškem shodu se nam pokaže Božja beseda bolj s posvetnim, ali rekli bi, zemeljskim licem; tu je prodrla iz hrama Božjega v svet, da osvetljuje javne posvetne razmere, katere se ne dotikajo neposredno in v prvi vrsti večnega življenja, ampak sedanjega, zemeljskega, učeč nas, kako nam je tudi posvetne javne zadeve vravnati v duhu čeznaravnih verskih resnic. Katoliški shodi so dandanes nekak most, po katerem se ima javno, socijalno in politiško življenje, krščanstvu odtujeno, katoliški cerkvi spet približati, da se da od njenega oživljajočega duha z nova prešiniti. Katoliški shodi imajo krščansko ljudstvo podučiti, kako se morajo krščanska načela vpotrebiti na vse javne razmere.

Ta velevažni pomen katoliškega shoda so spoznali tudi naši nasprotniki na Slovenskem, katere imenujemo liberalce. Zanimivo je pač opazovati, kako so se od prvega početka do danes vedli nasproti namerjavanemu I. slov. kat. shodu. Na prvi glas so se tolažili z nado, da vse splava po vodi; a zdaj, ko vidijo, da vrli osnovatelji vstrajajo pri svojem podjetji, da veliki strah se prikazuje v čedalje bolj določenih obrisih, zdaj so tako zmedeni, da so izgubili vso pamet in razsodnost: le to vedo — da ne vedo, kaj bi rekli!

Digitized by Google

No — komu ni to jasno?! Saj katoliški shod pomeni javno, slovesno obsodbo njih liberalizma, pa javno proglašenje katoliških načel. Katoliški shod ima namen potisniti njih evangelij iz slovstva, iz časopisja, iz šole, iz narodnih društev in čitavnic, kjer so doslej samooblastno gospodovali; katoliški shod ima namen, prečrtati njih račune za vso prihodnost, slovesno zapečatiti njih poraz. Katoliški shod jih ima podučiti, kolika je moč, kolika zmagovitost tiste katoliške dogme, katero so doslej tako perfidno zavijali, smešili in sramotili nazivajoč njene oznanjevalce mračnjake, nazadnjake, brezdomovince! Da, po katoliškem shodu imajo še le razumeti in občutiti, kaj pomeni znana jeremijada: Jerum, jerum, jerum — quae mutatio rerum!

Vender liberalcem mi nočemo govoriti — iz vsega, kar so oni sami vže govorili in pisali, je pač razvidno, da bi bile besede naše bob ob steno, in da jih drug ne more privesti k boljši pameti nego milost vsemogočnega Boga!

Marveč mi namerjavamo tu dve besedi spregovoriti tistim Slovencem, ki imajo sicer resno voljo krščansko misliti in živeti, ki pa še zdaj ne znajo ceniti dovolj katoliškega shoda in se torej tudi nasproti njemu vedejo nekoliko nezaupno, pomišljavo ali vsaj mrzlo.

V prvi vrsti imamo tu v mislih one popustljive, pomirljive, nad vse sladke in vse oslajajoče katoličane, kateri, ko se ima govoriti o načelu — slabem ali dobrem — v imenu miru in sprave stopijo mej ravsajoče se stranke z evangelijem ljubezni, češ, ta je temeljna dogma Kristusove vere; in tedaj stikajo po svetem pismu, in po svetih očetih iščejo dvojljivih izrekov, katere kot Božjo besedo izdajajo strankam za „henotikon“; ko se jim je pa posrečilo razburjene duhove nekoliko pomiriti, se zadovoljni radujejo svoje ženijalnosti, češ, dosegli smo, česar sam Bog ne more: Mihaela nadangelja vpreči pred isti voz z Luciferjem![1]) Po osemnajststoletnem bivanji krščanstva niso

[1]) Schiavi del quieto vivere e pronti sempre a gridare il loro zitto al clamore della verità, come a quello dell' errore, anzi più alla prima perchè più ardimentosa ed efficace del secondo: essi non rifinano di raccomandarsi al potere, qualunque e dovunque egli sia, perchè con qualche Ectesi, o Tipo, o Interim mantenga sopra tutte le quistioni possibili un publico ed inviolabil silenzio — — — —“.

Civiltà Catt. 1850 p. 88.

Digitized by Google

še prišli do prepričanja, da je Bog resnice in miru iz nebes na zemljo prinesel meč in vojsko; in da je mir, ki smo ga kupili na stroške resnice, stokrat slabši od vojske, ker tak mir ni mir v redu, ampak v neredu, v zmešnjavi, torej mir — nepravi. Kaderkoli se resnica pokaže na obzorji, razgrnejo pred nami široki plašč svoje ljubezni, da ni moč nikdar videti čiste, neskaljene resnice. In tako izročajo sidro narodove bodočnosti in upov temnemu, nestojnemu čutu, a ne večni, nespremenljivi resnici, ki jedina narode oproščuje in nevmrljive dela. Tako preti tudi pri nas katoliški ideji ravno od te strani največa nevarnost. Sklicuje se katoliški shod, a vže se od vseh strani slišijo pomisleki, sumnje, češ, tak shod ni dejanskim potrebam slovenskega naroda primeren: ne vera, ampak narodnost naša je v nevarnosti — liberalcev sploh, kaker pri drugih narodih, na Slovenskem ne nahajamo! Res čudno! Koliko shodov se je vže sklicalo, kolikokrat razgovarjalo o čisto narodnih zadevah — ne da bi se na vero le indirektno oziralo — in le enkrat bi se ne smeli zbrati v razgovarjanje, v slovesno proglašenje svetih katoliških načel! In še to se ne misli storiti tako izključljivo, da bi narodnost ne našla mesta na katoliškem shodu: nikaker — nego narodnosti odkazalo se je, kaker drugače ne more in ne sme biti, drugo mesto. Pa ravno to ne vgaja tistim, kateri sè „Slovanskim Svetom“ trobijo v rog absolutne narodnosti, češ, „Slovenci smo pred vsem narodnjaki — in potem še le vse drugo“! Tudi snovatelji in govorniki katoliškega shoda naj bi se vklonili temu evangeliju! Ne premislijo, da to je evangelij framasonski, poganski. Ne, gospoda: mi smo pred vsem katoličani, potem še le narodnjaki in „vse drugo“, tem bolj ker smo prepričani, da moremo biti le tedaj pravi narodnjaki. Bodite torej tako liberalni in dajte nam enkrat govoriti javno in slovesno katoliško besedo! Pa vemo, kaj namerjajo: s tem bi hoteli sedanjim politiškim trabantom po Slovenskem pot vgladiti do katoliškega shoda: na takem katoliškem shodu bi seveda prvo besedo imeli gospod Stritar, dr. Tavčar pa oba vrednika „Nove Soče“ in „Edinosti“, kateri bi spet naša ušesa božali s toliko popevanimi frazami o krščanski ljubezni, o toleranciji itd.! Katoliško načelo pa bi tako okrhali in vsla-

Digitized by Google

dili, da bi izgubilo vso rez, po kateri, kaker uči apostelj, je ostrejše nego vsak dvorezen meč in pridere noter do ločitve duše in duha (namreč liberalskega), členovja in mozga, in je sodnik naklepov in mislij srčnih (spet liberalskih.)[1]) Gospoda ne pomislijo, da na katoliškem shodu se bo molil tisti „credo", ki so ga nam pred štirimi leti v znani okrožnici zložili naši škofje! Tak bo katoliški shod, kdor takega neče — ostani doma! Ako ga hočete imeti po svoji želji, pa skličite si ga!

V drugi vrsti mislimo na tiste dobrosrčne katoličane, katerim se zdijo resolucije katoliškega shoda preabstraktne. Tudi to je past, postavljena od liberalcev, v katero se vjemajo nedolžne ovčice slovenske, ki ne poznajo volkov v ovčji koži. Abstraktno, nepraktično je liberalcem, kar imenujemo ideje, pred vsem pa katoliške resnice ali dogme. Oni, ki se sami radi ustijo za idealiste, naprednjake itd., postanejo, kaker hitro povdarjamo ideje, načela, tako strašansko praktični, da bi koj svoje pero zamenjali z — gnojnimi vilami! „Narodni zastopniki — tako hoče vstrahopetiti „Sl. Narod" sè stentorjevim glasom poslance, ki bi se predrznili na katoliški shod — voli narod naš, da zastopajo njegove narodnostne in gmotne interese"![2])

Pa ta krik nekaj zda — in liberalci to dobro vedo. Ako so osnovatelji in govorniki katoliškega shoda res tako nepraktični, da se ravsajo za zračne fraze, tedaj se mora vsak, ki ima kaj soli v glavi, odvrniti od katoliškega shoda in njegovih resolucij, pa obrniti se k gospodom praktikom, ki imajo v rokah knjigo časnega življenja in ljudskega blagostanja — knjigo, ki je od znotraj in od zunaj opisana z dolgovi, pa zapečatena z brezštevilnimi notarskimi pismi: to vse so naredili čudoviti praktiki — zastopniki in zagovorniki ljudskih gmotnih interesov, kojim v 19. veku pravimo liberalci! . . . .

* * *

[1]) Hebr. 4. 12.

[2]) „Che m' importa sapere — — — se frattanto morir mi debbo vittima della fame? Invece di dichiararmi principi astratti, quanto mi gioverebbe se m' insegnasse a moltiplicare le pagnotte!"
Civ. Catt. 1850. pag. 51.

Digitized by Google

Mi pa ponavljamo: poglavitna naloga slov. katoliškega shoda je, da Slovencem slovesno proglasi katoliško načelo kot vodilno za javno življenje. Zatorej bomo v naslednjem razložili, kaj je načelo, in kako potrebno je dandanes katoliško načelo odločno povdarjati.

* * *

Načelo je vodilo, po katerem človek vravnava svoje delovanje. Načelo zaznamljamo tedaj kot vodilo z ozirom na to, kar je za človeka; objektivno pa ali samo na sebi je načelo, kar se drugače zove ideja ali misel. Človeka prosto in razumno delajočega vodi pri vsem, kar dela, vedno katera misel. Pa tudi govore o ideji, ločimo njeno subjektivno in objektivno stran. V prvem smislu je ideja čin mislečega duha, v drugem pa nam znači ideja objektivne, zunaj mislečega duha bivajoče razloge človeškega mišljenja. Da imajo misli človeške objektivno vrednost, jih ne sme duh samovoljno snovati, ampak slediti mora objektivnost bivanja. Abstrahujoč z dejansko bivajočih poedink si duh zasnuje najprvotniše pojme in ideje, ter po logičnih zakonih dalje sklepajoč se vzdiga v spoznanji više in više, dokler ne pride do najviših, najednostavniših, vse obsegajočih idej.

Objektivno bivanje stvari določil je Bog-stvarnik, ker vse, kar biva, biva tako, kaker je Bog stvaril; ker pa Bog, kot neskončno razumno bitje, ni ničesar stvaril, da ne bi bil mislil, je razvidno, da so Božje misli ali ideje določilen vzorec vsega bivajočega. Bog je stvarjajoč svoje misli vtisnil vesolstvu. A isti Bog je tudi človeku v razumu prižgal luč, s katero je sposoben Božje ideje v vesolstvu razmotrivati ter tako spoznavati in občudovati modrost Boga samega, kaker spoznavamo in občudujemo modrost umetnikovo zaznavajoč misli, katere je vpodobil v svojem umotvoru.

Na tej podlagi t. j. na podlagi naravne realnosti, z vporabo miselnih zakonov človeškega razuma, se vrši naravno spoznavanje, katero vršiči v filozofiji. In v tem obstoji človeka najplemenitiše delovanje, ker le po tem se vzdiga nad čutnost in čutnemu svetu gospoduje vporabljajoč ga v više smotre in v svoje lastno spopolnjevanje.

Digitized by Google

Kolika je moč misli!

Sv. pismo nam pripoveduje: V začetku je Bog stvaril nebo in zemljo. Zemlja pa je bila pusta in prazna — tohu vabohu t. j. bilo ni v vesolstvu nobenega reda. Toda Bog je govoril besedo t. j. misel, katero je imel od vekomaj o bodočem svetu, je šinila mej svetovni kaos — in zginila je tema, snovi so se ločile in po zakonih Božje misli spojile v nove tvorbe: nastal je svetovni red, katerega harmonijo in edinstveno smotrenost strme občudujemo.

Isto Božjo, vse pokorečo moč dajejo ideje tudi človeku. Kdor je po težavnem duševnem naporu prišel do gledanja njih obličja, mu z nebeškim svitom ožarijo duha, užgo v njem ogenj, katerega nobena sila ne more vgasiti. Zatorej je Platon v hrepenenje po spoznanji in gledanji idej stavil smoter človeškega življenja. Kar se je resnično velikega in plemenitega zvršilo v zgodovini, stvarile so ideje. Kdor misli, vlada svet; najviši mislitelji t. j. filozofi vtiskajo znak svojega mišljenja rodovom in celim vekom. Sliši se večkrat: pustimo teorijo na stran — dandanes moramo biti pred vsem praktični! S temi besedami se nekako namerja filozofijo in vsako teorijo smešiti kot nerabno! Mi pa ponavljamo: ako hočemo biti p a m e t n i, d o s l e d n i, z eno besedo p r a v i praktiki, ako hočemo svojim tvorbam dati obstoj, večnost — bodimo pred vsem teoretiki t. j. mislitelji: le kdor je jasno, določno vpoznal idejo, se prepričal o njeni objektivni resničnosti ter se dal prevzeti od njene moči, bo delal razumno, dosledno in vstrajno!

Zanimivo je, kar pripoveduje general Ambert iz življenja Napoleona I. Ta je bil 26 let star, ko ga obišče slavni Volney. Kaderkoli se je v pogovorih omenilo žalostno stanje francoske vojske v Italiji, vstal je mladi Napoleon in z mladeniškim ognjem klical: „Tedaj prav, pojdimo čez Alpe in nesimo vojsko v srce Italije!“ Volney-u se je zdelo, da posluša blodnomiselnega fantasta. Okoliščine so nanesle, da je Volney dalje časa ostal v hiši Napoleonovi; a ves ta čas ni ga slišal skoro o drugem govoriti, nego o Italiji. Stoječ pred zemljevidom Italije kazal je Napoleon svojemu gostu z iskrečimi očmi, s tresočo roko, kod bi se imela vojska premikati, kateri kraji bi bili primerni za bitko: Lonato, Casti-

Digitized by Google

glione, Roveredo, Bassano, Arcole, Rivoli, Tagliamento, slednjič Leoben. Potem pa začne razlagati zgodovino Italije, obide vse glavne dogodke, vse slavne može, vojske itd. Volney ni mogel nego le molčati in poslušati; a mladega Napoleona imel je še vedno za visoko nadarjenega — norca. Dve leti potem je moral Volney bežati v severno Ameriko; a vže prihodno pomlad bere v listih, da je pričela v Italiji vojska, v kateri se je Napoleonu izročilo vodstvo. Vže začetek je kazal Volney-u, da se vojska vrši točno po programu, ki ga je mladi „fantast“ pred tremi leti v svojih mislih sestavljal. Zdaj začne Volney v ožem krogu svojih prijateljev kar prerokovati: kje in kako se bo bíla prihodna bitka. In res, prva številka, ki jo dobijo iz Evrope, potrdi prerokovanje. Tedaj pa Volney svojim prijateljem vže naprej nariše celo vojsko, ki je takrat še le začenjala, in v kratkem času so videli, kako se je točno vse tako vršilo, kaker jim je bil rekel. Volney je to reč pozneje večkrat pripovedoval, ko so pa nekateri z glavo majali, češ, zgodilo se je tako le slučajno, zavrnil jih je: „Ne, ne! misel gospoduje dogodkom!“

To je, kar tudi mi povdarjamo: misel gospoduje!

Človek je razumno bitje; v razumnosti obstoji vrstni razloček človekov od živali; tedaj je človeku vže po naravi mišljenje lastno — človek brez misli ni človek. Človek je tudi prosto bitje; neobhoden predpogoj voljine prostosti je pa spoznanje, mišljenje. Misel kaže volji, kaj ima poželeti, kaj opustiti. Misel je tedaj zvezda-vodilnica, za katero hodi volja po svojem smotru. Volja ne more prosto poželeti, nego kar ji je razum v misli predstavil; brez misli je slepa, negotova, kot prosta — nemogoča. Iz tega se pa razvidi, kako bistveno je razmerje mej umom in voljo, mej mišljenjem kot teorijo pa mej dejanjem kot prakso. Misel in dejanje sta v človeku tako spojena, da dejanje ne more biti v pravem pomenu človeško (t. j. prosto), ako se ne poraja iz misli. Kot razumno bitje deluje in duševno živi človek iz misli, iz teorije. Kdor se misli ali načelom odpove, se odpove prostosti. V pravem pomenu praktičen ne more biti, kdor ni teoretičen. Praktičen realizem je odvisen od teoretičnega idealizma;

Digitized by Google

narava sama spojila je v človeku idealizem in realizem, misel in dejanje.

Pa ne le da misel prižiga volji luč, pri kateri ji je mogoče prosto voliti, ampak misel voljo tudi krepi in ogreva. Misel je žarek, ki od solnca resnice prisije v dušo, in kaker solnčni žarek, tako tudi ona ne le sveti, ampak tudi greje. In čim jasniši je žarek v misli spoznane resnice, čim določneje duhu kaže smoter, po katerem mu je težiti, tem krepkeje in vstrajniše se tudi volja oklene spoznanega predmeta. Isto tako pa tudi nejasnost spoznanja obraja negotovost in nestanovitnost hotenja. Kdor dvomi, se težko ali nikdar odloči za kaj; in tudi da bi se odločil, ne vstraja, ali hoče leno, brezvspešno. Popolna nevednost pa ali brezmišljenje je smrt prostega hotenja.

Mnogo se dandanes govori o napredku; geslo našemu veku je: naprej! Tudi Slovenci imamo stranko, ki se je sama krstila za narodno-napredno. Kaj pomeni napredovati? Napredovati je bližati se vzoru popolnosti. Napredovanje je gibanje od nepopolnosti k popolnosti. Giba se pa človek s hotenjem. Napredek je krepko dejstvovanje voljine energije v dobrem. Ker je pa volja brez misli ali načel slepa, je neobhoden pogoj vsakeka napredka načelo. Kdor hoče narod napeljavati k pravemu napredku, navádi ga pred vsem pravo misliti t. j. pojásni mu, vtrdi ga v načelih. Narodno-napredna stranka bi torej pred vsem morala biti stranka zrelih in globokih misliteljev in filozofov, ne pa stranka blestečih in slepilnih fraz, stranka prevladajočega čustva.

Naše najplemenitejše delo, naša najsvetejša dolžnost je torej, da si obzorje duševnega spoznanja vjasnimo. Zmota v teoriji, prej ali slej pokaže svoje zle nasledke tudi v življenji; mi mislimo, da po tem delamo. Res sicer, da slišimo tu pa tam modrovati: E kaj, pustimo, kaj je resnično, kaj ne — edina skrb nam bodi, kaj je dobro in koristno! To modrovanje je nenaravno, nespametno. Resnica in dobrota sti bistveno, torej neločljivo spojeni. Resnica poraja dobro, neresnica slabo. Ako sledi kdaj iz neresnice dobro, se to godi le navidezno, in se ima pripisati nekaki srečni nedoslednosti ali nelogičnemu sklepanju iz neresnice. Človek je v vpotrebljanji teorije na življenje večkrat nedosleden; dasi je teorija

Digitized by Google

neprava, vender prav dela, ker se da bolj voditi in nagibati od naravnega čuta; a to se godi le nekoliko časa: prej ali kasnej se mu teorija vjasni, da vpozna nasprotje mej njo in lastnim dejanjem; tedaj pa mora ali teorijo obsoditi kot lažnjivo ali pa, da ostane dosleden, svoje življenje v lastno pogubo vravnati po njej. Neresnica mora konečno in dosledno kaker posameznega človeka, tako i cele narode in države, privesti v pogubo. Ločevati mej teorijo in življenjem, češ, prva je prosta in se lehko zagovarja kot resnična, dasi je v dejanji pogubna, je nenaravno; ker teorija je za življenje. Ako smo koga teoretično prepričali o resnici materijalizma, bo brezvspešno na dolgo mu prigovarjati: ne delaj, ne živi po materijalističnih naukih! K temu ne bomo imeli niti pravice, ker zavrnil nas bo: Ako je materijalizem resnica, zakaj se bom bal Boga ali večnosti, katere ni? Zakaj se bom greha ogibal in držal se čednosti, ko ni razlike mej obema? Marveč edino pametno je vživati trenotek, naj stane, kar hoče!

Vže iz tega se razvidi, kolikega pomena so visoke šole za duševni razvoj in napredek narodov. Na vseučiliščih in po akademijah se rešujejo najviši teoretični problemi, se vtemeljujejo filozofični zistemi in se duhovom vceplja više naziranje. Kar se predava na nižih in srednjih šolah, je le posredno ali neposredno izvajanje iz teorij, katerih so se navzemajo profesorji na vseučiliščih. Akademija gospoduje izobražencem, in po teh razširja svoje gospodstvo mej narodi; v nji se določuje tok in razvoj duševnega gibanja v ljudstvu. En sam akademično t. j. više-teoretično in filozofično izobražen omikanec more, ako javno nastopi, več vplivati na duševni razvoj narodov (v dobrem ali slabem pomenu), nego deset tisoč ljudskih učiteljev. To gospodovalno nadvplivnost mu podeljuje više-načelnostna izobraženost. Čim više se vspenjamo v načelnostnem spoznavanji, tem bolj se širi naše duševno obzorje, tem dalje zre naš duh, kaker tisti, ki je stopil na visoko goro, dalje in več vidi nego deset tisoč ljudi, ki stoje pod goro. Zatorej je pa res otročje, kar je nedavno pisala „Edinost“, zaganjaje se proti namerjavani resoluciji katoliškega shoda, naj bi tudi mi Slovenci podpirali vstanovitev katoliškega vseučilišča v Solnogradu; rekla je namreč:

Digitized by Google

„Za nas Slovence je veliko veče važnosti ena sama slovenska, v katoliškem in narodnem duhu vrejena osnovna šola ob periferiji, nego vsa vseučilišča“. Res, tako morejo pisati le vredniki, ki sami imajo vso svojo omiko iz osnovnih šol, ki niso stopili niti čez prag srednjih šol, da ne govorimo o visokih! Da bi vsaj oči odprli in pogledali v zgodovino slovensko zadnjih 25 let! Komu so se v ti dobi pokorili naši leposlovci skoro brez izjeme? Ne li Stritarju? In še ta ni Bog ve kako globoko zajel v skrinjo akademiške modrosti. In vender mu je bilo mogoče toliko časa nadvplivati duhove in vtisniti vsemu slovstvu znak svojega naziranja. Načelo mu je dalo to moč, akoravno tuje, izposojeno! In naše učiteljstvo ne moli li Lindnerja na kolenih? Više-načelnostna izobrazba, svit akademije, dal mu je nad duhovi toliko oblast. In še naš dr. Romih — zakaj so se ga ljudski učitelji tako strastno oklenili kot svojega voditelja, ako ne ravno radi njegovega doktorata, ki mu je ožarjal glavo z akademiškim svitom? Čutili so pač, da orožje, ki jim ga podaja osnovna šola, ne zadostuje za načelnostni boj proti „Rimskemu Katoliku“; zato so se zatekli pod varstvo akademiškega doktorata, živo preverjeni, da akademija odločuje boje, podeljuje zmage.

Nam pa je in mora biti veliko veče važnosti, ako bi se le deset slovenskih mladeničev temeljito akademiško izobrazilo na katoliškem vseučilišči v Solnogradu, naj bi bilo tudi skoz in skoz nemško, nego ako bi vstanovili deset tisoč osnovnih šol po Slovenskem, in vrhu tega še dve vseučilišči v Ljubljani, kateri bi bili sicer slovenski, a brezverski!

Mi globoko obžaljujemo, da tudi naš „Slovenec“ zna tako malo ceniti važnost načela ter tako prezira načelnostna nasprotja, ki so se zarila mej Slovence. V njegovi 156. štev. moramo brati: „Razdor mej slovenskim učiteljstvom in duhovščino je le navidezen in ga provzročujejo nekateri prenapeteži.“ Ti „prenapeteži“ bi bili seveda v prvi vrsti mi. A pustimo na stran našo malenkost. Nam se zdi, da je „Slovenec“ sè samim tem stavkom, ako hočemo dosledno izvajati, trikrat podrl vse, kar je doslej pisal za katoliški shod. Razdor, o katerem govori „Slovenec“, ni navidezen,

Digitized by Google

ampak realen: konstatovala ga je sama rimska stolica, konstatovali so ga tudi naši škofje. „Slovenec“ prezira načelo, katero loči nekonfesijonalno vzgojo braneče učiteljstvo od katoliške duhovščine, in kdor to taji, oziroma kdor zagovarja nasproti učiteljstvu katoliško načelo, počeščuje ga s „prenapetežem“! Ako je mej nami in učiteljstvom razdor le navidezen, in ne načelnosten, potem je navidezen razdor tudi mej nami in slovenskimi liberalci sploh — a potem tudi več ne vemo, čemu bi hodili na katoliški shod branit katoliško načelo?! . . .

Ne! Mi pa mislimo, katoliškega shoda prva, glavna, najsvetejša naloga je javno in slovesno konstatovati načelnostni razdor mej nami in tistimi Slovenci, katere nazivljemo liberalce. In da bi tudi kat. shod nič drugega ne sklenil, storil bo neizmerno veliko in stekel si nevmrljivih zaslug za bodočnost slovensko, ako bo krepko, odprto, jasno, brez vsakega prikrivanja, zavijanja in ovijanja načelo, ki je slovenskemu narodu sveto vže nad tisoč let, katoliško načelo vsestransko izrekel in povdaril ter je postavil Slovencem za vodilno zvezdo v boljšo bodočnost. Z liberalizmom v katerikoli obliki se pogajali ne bomo. Mi pustimo liberalcem alternativo: ali pokorite se brezpogojno katoliškemu načelu, ali vmaknite se s pozorišča!

Dr. Mahnič.

Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!

Hvala Bogu! Katoliški shod v Ljubljani je gotova stvar, ki se ne odloži več, ako bi se prav železnice in ceste razorale do 29. avgusta t. l. Odkrito bodi povedano: iz prva smo se bali, da ne bi vse početje zaspalo v naročji slovenske negotovosti in čemernosti. Tako omahovanje bilo bi pogubno za krščansko misel na Slovenskem. V drugič bi nas ljudstvo ne poslušalo več. Naš strah sicer ni še popolnoma izginil. Če prav shoda nikedo več ne more preprečiti, tu se vender bojim, da na shodu samem — ali kaj bi se bali! Na čelu tega svetega početja stoje od kra-

Digitized by Google

ja odlični in odločni možje, ki so ravnokar razposlali po vsej Sloveniji tako le vbrano zveneče vabilo:

Slovenci! Izredni časi imajo izredne potrebe, katere zahtevajo izrednega, nenavadnega delovanja. Dandanes imamo take čase. Današnjo dôbo smemo imenovati nekako pripravljanje na odločilni boj med Kristom in Antikristom, med načeli krščanskimi in protikrščanskimi.

Nasprotniki-brezverci dobro umevajo svojo nalogo. Marljivo se zbirajo, razumno se vrejujejo in primerno si razdeljujejo delo. Vsled tega živahnega delovanja je njih moč velika, večinoma povsod so si pridobili v svojo oblast vzgojo človeštva, zakonodajalne zbornice, časopisje, meč in denar.

Dasi se nasledki brezverstva kažejo v nevabljivih, žalostnih podobah ne le v duševnem, marveč vzlasti tudi v gmotnem oziru, vendar je človeštvo vzgojevano po brezverskih načelih duševno že tako onemoglo, da še vedno dere za njim v svoj — prepad.

Tej razjedajoči sili nasproti deluje že 19 vekov katoliška cerkev. In ko dandanes gleda te žalostne razmere, toži kaker nekdaj Gospod, rekoč: „Množice se mi smilijo“. Zato cerkev kliče na delo vse svoje zveste: „Zbirajte se, družite se, delajte, da rešite, kar je rešiti mogoče!“

Tako kliče Leon XIII., slavnovladajoči papež, katoličane na delo. Med drugim priporoča jim v ta namen vzlasti katoliške shode, kjer se javno razodeva katoliška zavest, odkoder se katoliško prepričanje in delovanje tako vspešno razširja med ljudstva.

Hvala Bogu, da med Slovenci brezverstvo nima onega pogubnega vpliva, kaker drugod. A tajiti ne smemo in ne moremo, da tudi med Slovence sili brezverski duh. Nevarnost je vedno večja, zato treba delovati o pravem času, da se poživlja in prenavlja tudi v prihodnje katoliško prepričanje in katoliško življenje v vseh slojih slovenskega ljudstva.

Ta misel je rodila prepričanje, da je tudi za Slovence potreben katol. shod. — Osnovalni odbor, ki se je vstanovil v ta namen, dovršil je najpotrebnejše priprave in danes stopi pred Slovenec ter jih vabi na I. slovenski katoliški shod, ki se bo vršil v Ljubljani dné 30. in 31. avgusta t. l. po točno določenem programu.

Slovenci! I. slovenski katoliški shod v Ljubljani naj spričuje, da živi med nami še vedno isto katoliško prepričanje, s katerim se je naš narod odlikoval vsa stoletja, odkar je vstopil v katoliško cerkev. Ta shod naj bo svetu porok, da Slovenci tudi v sedanjih časih ostanemo zvesti načelom katoliške vere, ter da smo pripravljeni vse storiti, da ta načela ostanejo v veljavi pri našem ljudstvu za vselej.

V ta namen pa nam treba: **Jasnosti o naših namenih in sredstvih.** — *Medsebojni razgovori umnih mož zbranih na katoliškem shodu k temu gotovo mnogo primorejo.*

Treba nam je **navdušenja za našo sveto stvar.** *In kaj naj nas bolj navdušuje, kaker v obilnem številu zbrani rojaki, ki so*

Digitized by Google

v svojem prepričanju in v svojih namenih vsi enega duha in enega srca, pripravljeni, da ponesejo seboj sklepe katoliškega shoda ter jih širijo in jim veljavo pridobivajo med drugimi svojimi rojaki!

Treba nam je pred vsem **jedinosti in složnega delovanja.** — *Osnovalni odbor vabi zato* **vse Slovence** *na katoliški shod ter bo še posebno povabil* **vse zakonodajalne zastopnike slovenskega ljudstva. Za slogo na podlagi načel katoliške vere delovati, za to jedinost navduševati, to je posebno važen namen katoliškemu shodu.** *Najlepše bi bil dosežen namen I. slovenskemu katoliškemu shodu, ko bi bila dosežena ta jedinost med Slovenci.* **Naj bi pač vsak zavedni Slovec deloval na to, da se taka jedinost vstvari in ohrani med Slovenci, ker le v tej jedinosti je mogoče v resnici koristno delovati za naš narod, le v tej jedinosti je mogoče narodu slovenskemu ohraniti njegov narodni obstanek.**

Katoličani Slovenci! Pridite v obilnem številu na I. slovenski katoliški shod. Razpravljale se bodo na tem shodu stvari, ki zanimajo vsakega zavednega Slovenca.

Kmet, rokodelec in delavec, prijatelj šole, vêde in umetnosti, pospeševatelj poštenega tiska in katoliškega življenja, z besedo: vsak pravi prijatelj dušnega in gmotnega napredka med Slovenci našel bo na katoliškem shodu mnogo zanimivega in koristnega.

Katoliški Slovenci pokažimo na I. slovenskem katoliškem shodu, **da smo in da vedno ostanemo zvesti sinovi svojemu Bogu in svojemu domu ter da hočemo, kaker to zahtevajo sedanje razmere, na podlagi načel naše katoliške vere, skupno in jednotno delovati za duševni in gmotni napredek svojega ljubljenega naroda.**

To vabilo imamo zdaj vsi v rokah: prijatelji in neprijatelji. Odbor se je poleg starih tradicij o „miru in spravi“ poklonil vsem vrednikom slovenski pisanih časopisov: „da ne porečejo“ itd., kaker smo vže tisočkrat slišali. Odbor je ravnal modro, da je radodarno razposlal vabila, ker je tudi v nasprotnem taborji mnogo mož, ki so brez svoje krivde vpisani mej „nerodno-napredne narodnjake“. Neprijatelji krščanske prosvete čitali so sè strahom in gnevom razposlano vabilo. Srote niso mislili, da pride res kedaj do shoda. Pomilujemo! Vže dolgo jim ne gredo stvari gladko po poti. Nekaj jim kali živo veselje, da se vže nekaj let sem niso prav od srca smijali. Upali so vsaj letos v drugi polovici septembra, ali ni jim bilo namenjeno!

V zadregi so tudi oni trezni, dobromisleči pa brumni gospodje, ki tako trdno krščanski mislijo, da z mesta ne zganejo. Da so gospodje iz Ljubljane katoliški shod razrekli, zabavljali bi bili srčno, češ: vlade so se zbali; lepa misel, pa ni „za naše razmere“; sami ne vedo, kaj hočejo; Mahnič se preveč žene, kdo se bo gonil za njim!“

Zdaj pa je pot odprta v Ljubljano na tabor krščanskih mož.

Digitized by Google

Kako vlogo prevzamejo zdaj ti in oni? Neprijatelji, ki so se nadejali zadovoljnega smeha, začeli so pisati odločno in ostro proti namerjavanim resolucijam. Da bodo gospoda od „Slov. Naroda“ proti shodu, bilo je očito od prvega začetka. Izrekli so se s potajeno jezo vže kedaj naši nedosežni, svetoznani politiki, kojih imena so zaznamovana pod vsakim slovenskim dimnikom. Bilo bi slabo znamenje za katoliški shod, ako bi se „Slov. Naroda“ očetje in kumi vnemali zanj. Tak shod je čisto nepotrebna potrata cesarskega denarja in človeške sape. Shod, na katerem bi se vstreglo „Slovenskemu Narodu“ in njega trabantom, zmedel bi pojme duhovnim in posvetnim razumnikom. Menim, da govorim v soglasju z razumnimi čitatelji „Rimskega Katolika“, ako rečem: „Na shod po milosti „Slov. Naroda“ — mi ne pridemo!“

Tudi je sicer gospodom „narodno-naprednim prvakom“ neznosno, da bodo na shodu samem stali na odličnem mestu naši vladike, kojih zvonki glas nas bode pretresal in navduševal za večno lepe krščanske vzore. Gospoda nerodno-napredna je pa vže vajena vsedlavati se na prve stole pri vsaki slovesnosti, pri vsakem slavlji, pri vsakem obedu. Na skrpanem prestolu sedeč dali so se gledati n. pr. od bratov Čehov, ko so zadnjič došli v Ljubljano, od bratov-gostov iz Trsta o priliki Vodnikovega slavlja. Na katoliškem shodu bi jim trebalo stati na isti deski s kakim Mahnič-em ali Kalan-om. Lepa se jim piše za praznike!

Z neprijatelji krščanske prosvete ni ene besede več. Slavnemu odboru v Ljubljani pa kličemo: Pogumno naprej! Očito je, da ste na pravi poti, ker se zaganjajo v Vas „Narod“, „Edinost“ in drugi na ulici glasni politiki!

Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!

* * *

Toda opasnost mnogo veča nego od neprijateljev preti katoliškemu shodu od p r e t r e z n i h p r i j a t e l j e v a l i b o l j e o d n a š e s l o v a n s k e n e z a u p n o s t i i n n e s l o g e. Očitno napadanje bode katoliškemu shodu koristilo in tajno rovanje mu ne bode nič škodilo, a ona negotovost in neodločnost, ono večno dvojenje in vmikanje, ono vedno popravljanje in odkašljavanje, ki nam zastavlja vsaki korak, vtegne največ škoditi sveti stvari. Njim tedaj, ki Slovencem dobro hočejo, ne da bi se mogli s komer koli zlagati, kličem proseč: „Pridite mnogobrojni in navdušeni na katoliški shod v Ljubljano! Ako Vam od z a č e t k a ni bila jasna korist katoliškega shoda, m o r a l i s t e o p r a v e m č a s u o g l a s i t i s e z m o d r i m i s v e t i. Zdaj je prepozno. Zdaj pač ne morete več dvojiti, da bi bilo za krščansko politiko pogubno razreči vže zasnovano početje. Za ta slučaj lepo pospravite „svoje pomisleke“, „svoje dobrohotne ali morebitne opomnje“. Slovenci! Mi smo z drugimi Sloveni vred naj-

Digitized by Google

menj socijalen narod v Evropi, polni svojeglavnosti in nesloge, polni nezaupnosti in lenivosti. Odložimo to nesrečno čud vsaj za eno leto; vkrotimo praznoglavo svojeglavnost vsaj v enem slučaji, ko gre za krščansko prosveto, za časno in večno srečo slovenskega ljudstva!

Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!

Pomisleki, katerih se najbolj bojimo, so tem-le podobni:

I. „Nimam posebnega zaupanja do duhovnih gospodov, da so dovelj narodni. Meni se zdijo preveč neodločni in mlačni". Odgovarjam: Kedo pa v resnici dela in plačuje za narodnost slovensko? Ali morebiti skokonogi sokolci in poulični kričači, ki hripajo po časopisih in zakotnih gostilnah: dô-muvina mili kraj? Kdo dela nevstrašeno za slovenstvo na Koroškem, v Trstu, v Gorici? Ali morebiti tisti gospodje, kojih hvalo beremo v časopisih? Kdo si ti? —

O Štirskem rad molčim, ker mi razmere niso znane, toda na Primorskem šopirijo se zdaj v narodnih društvih taki nerodni možje, da noben pošten kmet rad ne seda ž njimi za mizo. Na Vipavskem osobito nosijo zvonec taki govedniki, da jim noben pameten človek ne vaupa 5 for. Drugi gospodje (osobito trudoljubivi učitelji in vradniki) so kar „tako zraven", pa morajo imeti „jezik za zobmi", da jih ne raztržejo volkovi. Vsled tega vmika se vse bolje občinstvo od naših narodnih društev, a delavcev vže od nekedaj ni blizu. Na Vipavskem so naši voditelji vže tako propali, pa pomenja beseda Slovenec pohajača ali prismodo in čudil bi se ne, ako bi kedo vložil tožbo radi razžaljenja časti, češ, da si mu rekel: „Hej Slovenec!" [1])

Posledica je očevidna; po vsem „narodnem napredku", po vseh „slavnih zmagah", po vseh plesih in veselicah, po vsem preš ..... in pijančevanji, zgubili smo v zadnjih tridesetih letih skoraj ves narod v Gorici in v Trstu. **Poleg tega smo zadolžili nepremakljivo imovino, ki je bila naša edina zaslomva. Nravstvenost je vtrpela iste rane ko povsodi.** Kaker da ni tega zla obilo in dosti, prepiramo se in razdvojeni živimo, odkar poslance izbiramo! Ali naj ostavimo tedaj tudi še nadalje vajeti v rokah takih mož? Slabše ko dozdaj nam nikoli ne pojde. Slovenci! Ako hočemo ohraniti v mestih in druzih kulturnih središčih slovenski živelj, odiščimo si krščanskih velmož, ki naj stoje nam na čelu, **nezavisni** od političnih kajžarjev, ki narod begajo, odkar se slovenstva zaveda.

Slovenci, na katoliški shod v Ljubljano!

II. Drugi gospodje zopet so menili, da so doposlane resolucije prezračne in prevznesene, nezrele in nepraktične. Mogoče,

[1]) Na Vipavskem je namreč naš narod najbolj zbujen. Vse narodne fraze so tam vže zdavna preživele.

Digitized by Google

da je res mnogo nezrelega vmes, ali tudi krvavo praktičnih točk je obilo. Sicer so vsi izkušeni domoljubje prisrčno naprošeni, naj osrednjemu odboru pomagajo z dobrim svetom, ki je pri vsaki novi stvari silno potreben in drag.

Kar se pa dostaje „nezrelih" točk, treba je vender, da se polagoma sezrejajo. Vsaka ideja potrebuje svoj čas. Kat. shod sam je bil pred leti še nezrel nasvet, danes je gotova misel. Nezrela misel je n. pr. slovensko učiteljiško semenišče, ali prav bode, da se to idejo izreče na shodu, in potem razpravlja po časopisih, v društvih, v učiteljskih konferencijah. Ta pot je zaznamovana vsaki ideji v kulturni zgodovini narodov. „Nebeško kraljestvo je podobno goršičnemu zrnu . . . ."

III. Zopet drugi se boje, da pridejo na shod sami duhovniki, a posvetnih razumnikov, da čisto nič ne bode v Ljubljano.

Odgovarjam: Ako je katoliški shod potreben za poživljenje krščanske prosvete, pač ni čudo, da pridejo prvi na shod slovenskega ljudstva vladike in svečenici. Tudi na Nemškem in Francoskem došli so prvi na katoliški shod: duhovniki. Prav tako je bilo tudi zadnjič na Dunaji. Toda svetni razumniki niso vsi izostali, niti v Ljubljani ne bodo. Sami smo se prepričali, da so baš svetni razumniki stavili resolucije o slovenski politiki. Niti smemo misliti, da so vsi svetni razumniki, ki doma ostanejo, proti našemu programu. Nekateri namreč ne pridejo, ker ne vtegnejo, drugi zopet nimajo okroglega denarja; nekateri se čisto nič ne zmenijo za socijalna vprašanja naših dnij ali pa imajo roke zavezane, da ne mogo ravnati po svoji volji. Poznamo tudi takih obilo, ki se boje svojih kolegov. Mnogo je odličnih učiteljev, ki so po sili pokore malobrojni svojti drznih in glasnih sodrugov.

Obče priznana istina je tudi, da se je posvetna gospoda zelo, zelo izneverila krščanstvu ne samo na Slovenskem, ampak povsod, kjer ni krščanskih srednjih šol in vseučilišč. Ako svetnih razumnikov ne bo, videli bomo na svoje oči: da slovenska gospoda je istega duha kaker nemška ali francoska. Morebiti pa bode v Ljubljani še menj posvetnih glav, ko drugod, čemur se pač nikedo ne bode čudil, ker mi Slovenci narodne gospode — nimamo.

Ali naj tedaj vse pustimo, kaker se našim „voditeljem" prav zdi? Nikedar! Duhovniki slovenski! Vi storite svojo dolžnost, kaker ste jo skoraj edini vršili, ko smo že zdihavali po gospodkih in gospodičinah slovenski kramljajočih. Mi sami čutimo tudi potrebo, da se enkrat vidimo in bratovski objamemo, da se dogovorimo in zložimo. Saj je žali Bog tudi v naših kosteh ona nesocijalna in nezaupna slovanska narava. Duhovniki, na katoliški shod! Vže pred shodom združimo in zložimo se v tej ideji: **prvi slovenski katoliški shod.** Za tega del

Digitized by Google

1. Vrnite brezobzirno vse liste — kakeršno koli jim bodi ime —, ki ne pišejo odločno za katoliški shod. Kdor ni z menoj, pa še jaz ne ž njim. V koš z listi, ki nimajo niti črnila za katoliški shod.

2. Vprašajte vsa društva, v katera ste vpisani in v katerih delujete in plačujete, ali se menijo vdeležiti katoliškega shoda, bodisi da pošljejo v Ljubljano svojega zastopnika ali pa sicer shod pozdravijo z veseljem očitim. Ako se bodo kakerkoli obotavljali, izstopite iz društva in povejte razboritejšim in poštenejšim članom, zakaj ne morete več v podobno društvo. Duhovniki slovenski! Odvalimo vendar enkrat ono po širem svetu ob koncu XIX. stoletja nečuvano sramoto, da mi, posvečeno osobje sv. cerkve, podpiramo liste in društva, ki nimajo srca za krščansko prosveto, ki blatijo nas in naše od Boga maziljene vladike. S tem nakopavamo gotovo prokletstvo Božje na vborni naš narod, ker pisano je „Qui maledixerit ei, sit ipse maledictus“. (Pont. Rom.) Svoje od Boga nam dane in se svete požrtovalnostjo vsprejete časti ne dopuščajmo blatiti ni od „Slovenskega Naroda“ ni od „veleumov slovenskega genija“. Sluge nikomur — ko Bogu edinemu!

IV. Konečno mi je odgovoriti še enemu vgovoru, kateri se često sliši osobito na periferiji slovenske narodnosti: „S tem shodom odbijemo si polno dobro mislečih razumnikov, ki ne morejo prav umeti odločno krščanskega programa; a z druge strani so tudi preveč narodni, da bi mogli zahvaliti načelni razkol na Slovenskem. Koliko izvrstnih mož izgubimo!“

O stecite nam na pomoč vsi modri, kar Vas je solila cerkev pri sv. krstu in povejte nam, preveržljivim neobičem, bodisi iz zgolj ljubezni do slovenskega naroda ali pa za plačan novec: kaj nam je naposled začeti z onimi dobro mislečimi gospodi? Polni so krivih nazorov priučenih v šolah in zajetih iz knjig in časopisov: kako naj dahnemo vanje krščanskega duha? Ako govorimo po katekizmu, ni jih pod leco, ako pišemo pohlevno in pozitivno, nam razprav ne bero, ako pišemo ostro in rezko, zaplapolajo kaker bi iz vseh oken narodnega doma gorelo! S pekočo britkostjo očitajo nam, da mi samo zanikavamo in razdiramo; ako pa vprašamo dobromisleče gospode, kako li je modro ravnati, odzvanja nam vedno ista staroslovenska nikavnica: „Ne takó kaker Vi.“ Ljudje božji! povejte tedaj kako?

Zgodi se morebiti res, da koga pohujšamo v Ljubljani. Toda nepovoljni vspeh nas ne sme motiti, sicer ne smeli bi nikoli več na glas govoriti. Kaj pa smo dosegli z molčanjem? Baš molčanje in v govoru nezloga sta kriva, da stoji toliko vrlih mož na razpotju ne vede kam kreniti.

Digitized by Google

Da smo o pravem času jasno govorili in zložno postopali, znali bi vsi „gdje je vjera, a gdje li nevjera.“ Dozdaj niti nismo mogli zahtevati od posvetnih razumnikov, da naj hodijo z nami. S kom-li, ko vsaki svojo pot hodimo? Prepričan sem, da bodo n. pr. naši učitelji mnogobrojno podpisali naš program, ko bode gotov in od duhovnikov zložno podpisan. **Toda brez načelnega razkola ne more biti.** Mi katoliški Slovenci moramo se ravnati po načelih sv. evangelija in po vzgledu drugih narodov. Načelnega razkola začetnik je Jezus Kristus sam, ki je rekel: „Nisem donesel miru, ampak meč“. Kar je povsod, ne moremo se izogniti. Mi ne bomo vstvarjali Evropi nove politike, niti bomo odpirali novih poti krščanstvu. Za ta posel nas je premalo v jermenih. Slovenci hočemo biti po sili svojeobrazen in svojenraven narod. Pri nas ni liberalcev, ni framasonov, ni nekrščanskih šol, ni nenravnih veselic, ni vera ali nravstvenost v nevarnosti, ni protiverskih časopisov, ni frivolnih pisateljev, ni pohujšljivih pesnij:

Moj djadja (stric) samih čestnih prâvil —
— — — — — — — —
On uvažátj sebjá zastávil
I lučše (bolje) výdumatj ne mog(el)
Egó primér drugím naúka.
(Oněgin I.)

Kaj pa naj rečemo njim, ki se vedno zgrožajo nad neslogo, ki nam baje toliko škodi v narodnem boji? Vprašamo: **Kdo Vas sili v razkol?** Zakaj niste ostali s prečastito duhovščino, kjer ste stali do sih dob? Kdo Vam brani na katoliški shod? Ako Vam je res do zloge in narodnih koristi, krotite samoljubje in potajite svoje negotove nazore in mnenja, pa delajte z nami. Dobro došli! Živela taka zloga! Toda gospoda liberalna hoče gospodovati raz narodni prestol. Njih geslo je: Ali gospodovati ali zapustiti slovenski tabor. Mi duhovniki in z nami resnično krščanski možje smo pa tudi ohranili še toliko časti, da nečemo biti nizkopokloniki (Schleppträger) narodno naprednih narodnjakov. Gospoda, mi ne moremo z Vami. Mi smo prisegli na sv. evangelij pri krstu in pri altarju; a Vaši nauki so nejasna mnenja, na koja niste prisegli niti morete po vesti priseči. Vi smete z nami, mi ne moremo z Vami. Njih pa, ki stoje na razpotju, vprašam lepo: Ali naj potajimo **mi svojo prisego in načela sv. evangelija**, ali naj gg. Brusi — Juriji s pušo — in sorodni politiki odstopijo od svojih nazorov zlogi na ljubo? Vi se pomišljate — ? — ? Jaz Vas ne spoštujem.

Slavnemu odboru v Ljubljani pa kličemo: Gospodje! ne nadejajte se s i j a j n e g a v s p e h a, k i m n o ž i c o s l e p i, a r a z u m n e g a č l o v e k a n e g a n e. Sijajnega vspeha čisto

Digitized by Google

nič treba ni. Naš Gospod in Vzveličar se je ločil s sveta brez vsakega očitega ali sijajnega vspeha. Niti apostelini niso ga razumeli [1]). To resnico si dobro zapomnimo. Ako pride v Ljubljano samo 100 vrlih mož, veselite se in skrbite, da se vrnejo zložni in navdušeni na sveto delo.

Do svidanja!

Dr. Jos. Pavlica.

Kaj nas loči?

Odprto pismo slovenskemu učitelju.

Vi ste mi nedavno pisali. Vaše pismo me je iznenadilo. Vi ste ljudski učitelj in od ljudskih učiteljev — brez zamere! — nisem vajen dobivati takih poklonov. Pa Vi ste se morebiti venderle prepričali, da ne črtim ljudskih učiteljev, kaker jih tudi resnično — Bog priča — nikoli nisem črtil. Meni od prvega začetka, ko smo se sè slovenskim učiteljstvom sprli, ni šlo za drugo, kaker za načela. In kdor je količkaj zasledoval mojo polemiko, moral je, ako je pošten, priznati, da mi ni nikoli zloga poostrila mržnja do oseb, nego le ljubezen do stvari. In še celo tisti, kateri se je za slovensko učiteljstvo proti meni postavil v bran, moral je odstopiti od tožbe radi žaljenja časti, ne mogoč stakniti v celi moji polemiki stavka, kjer bi se bil jaz dotaknil njegove osebne časti . . . .

Pa Vaše pismo obuja v meni nado, da ni povsem nemogoče vsako zbližanje mej nami, dasi se ni še popolnem pomirila razgreta kri. Vi vsaj mi podajete roko kot nasprotniku, kateri je do konca častno vstrajal na bojišči. Vi me spoštujete: to so Vaše besede . . . Tudi jaz spoštujem Vas.

Vender preden se razgovarjamo dalje, Vam moram nekaj pojasniti. Jaz se rad ne prenaglim, ko mi je razpravljati z načelnimi nasprotniki. Ko gre za načela, sem trezen, srce mi ne sme govoriti. Pred vsem tedaj nikar ne mislite, kaker bi jaz morebiti zdaj voljan bil tu pa tam od svojih načel kaj popustiti, češ, zdaj zgotovimo z gospodi „zavezniki“ novo zmes, ki ne bo ne močnik ne polenta, ampak nekako ono, kar so krstili tam nekje na beneški meji naši Slovenci z besedo „mešta“ (mešanica). Z načeli se ne da mešati. Marveč jaz namerjam v nasled-

[1]) Primeri Dej. Ap. 1.

Digitized by Google

njih člankih koliker mogoče pojasniti glavne točke iz našega šolstva in vzgoje, v katerih gremo toliko narazen, da, kaker se zdi, ne bomo mogli nikdar priti do sporazumenja.

Sporazumenja?! Ne — nasprotja, katera nas ločijo, so nespojljiva, kaker resnica in neresnica. Pustimo za zdaj, kje je resnica. Gotovo pa, da je pri nas ali pri Vas. Pa bodi kjerkoli — ona mora konečno priti do zmage vsled božje moči, katera biva v njej; zmagati mora, pregnati laž ter privesti narode k vstajenju. Vi boste toraj poslušali razloge, radi katerih ne morem pritrditi Vaši teoriji. Vi boste poslušali — in kaker upam, vsaj spoštovali moje prepričanje, vvidevši, da ni strast, niti slepo strankarstvo, ampak da so res objektivni razlogi, radi katerih obsojam Vaše stališče za krivo.

Sicer pa, dasi bi naša mnenja šla vsakšebi kaker nebo in zemlja, nekaj je vender, v čemer smo edini: ljubezen do naše mladine, kateri iz srca želimo koristiti.

V svojem listu mi zatrjujete, da so Vas posebno mikala „pisma o vzgoji", katera sem priobčeval v prvem in drugem letniku, in da Vam je žal, da jih ne nadaljujem. Sklenil sem vstreči Vaši želji: naslednje razprave naj Vam bodo nekako nadaljevanje onih pisem. Obsegale bodo glavne točke šolskega vprašanja.

1. Čigava bodi šola?

Pri Vas je to vprašanje vže določeno, vender dovolite, da spregovorim o njem tudi jaz.

To vprašanje je provzročilo ljuto tekmovanje mej onimi faktorji, katerim vže nekako narava izročuje vzgojo mladine. Ti faktorji so tri zadruge: država, cerkev, družina. To tekmovanje pa ni bilo nikdar hujše nego za naših časov. Zdi se sicer, kaker bi rešitev tega vprašanja bila naravna, tako da bi ne trebalo nikaker se prepirati: država prevzemi v odgojo telo, cerkev dušo — pa bo mir! Toda predmet vzgoje je otrok, ki je kot tak eden in nedeljiv, obstoječ iz duše in telesa. Ako hoče cerkev vzgajati dušo, mora imeti tudi telo, niti država ne more imeti telesa brez duše. Kaj pa družina?! . . . .

Vže zgodovina raznih narodov nam različno rešuje problem vzgoje. Pri starih Lacedemoncih je država imela vzgojo v rokah. Otrok, star komaj sedem let, je moral zapustiti rojstno hišo; odvedli so ga v javno zgojevališče. Javna vzgoja, vzgoja za državo bila jim je vse; drugega smotra ni imela, nego odgojevati državi krepke vojake. Nekoliko drugačna je bila vzgoja v Atenah, kjer so več veljale družinske pravice nego javne; kajti oče sam je imel pravico izbrati deci predmete za učenje. Pri Rimljanih se je vršila vzgoja kaker pri Grkih, privatno, v družini. Cerkev v starem veku je malo ali nič vzgajala. Za krščanske dobe

Digitized by Google

se je to premenilo. V srednjem veku je vzgoja bila popolnoma cerkvena. Prešinjala je cerkev z verskim duhom tudi družinsko življenje. Podučevala je o praznikih po hišah Božjih v verskih resnicah; v javnih šolah pa, katere v vstanovljala po samostanih in župnijah, učila je mladino brati in pisati; postavljala je podlago nadaljnim vedam. Pa tudi viših ved ni cerkev zanemarjala; nje vstanova so gojevališča najviših ved in umetnij — vseučilišča. Reformacija je šolo in vzgojo od cerkve prenesla na državno oblast. Francoska revolucija je otroka proglasila za državno vlast ter s tem vzgojo skoz in skoz podržavila. Znanstvene vtemeljitve našla je vzgoja v znani Hegelovi filozofiji, po kateri je država „pričujoči bog". Šolski zakon l. 1869 vvedel je te nazore tudi v naše javno šolstvo. Prvi člen te postave določuje, da se vrši javna vzgoja v imenu države. In dasi se ne izključuje popolnoma privatna šola, se vender tudi ta mora pokoriti zakonu in državnemu nadzorstvu.

2. Država podučuj v šoli!

Vam se zdi to naravno! Poglejmo! Mislim pa nekoliko globokejše seči nego je v navadi pri nas.

Prva naloga šole je tedaj, da podučuje. Predmet podučevanja je resnica. Šola ima vesti otroke k spoznanju resnice, odvračati jih od zmote. Kdor si torej prisvaja najvišo oblast v poučevanji, mora si prisvajati tudi odločivno besedo o tem, kaj je resnica. To pa je nekako isto, kar prisvajati si nezmotljivost.

Je li res država t. j. vladar ali recimo njegov naučni minister nezmotljiv? Porečete: minister ne vodi samovoljno javnega poduka; njemu na strani stoje kot svetovalci znanstveno izobraženi šolniki in strokovnjaki, česar eden ne more nezmotno določiti, vidi jih več. Toda kdo voli na tako vplivno mesto vladne svetnike? Vladar ali njegov minister t. j. oni, kateri je nevedniši od tistih, katere voli, od katerih sam potrebuje sveta in vodila! Pa reklo se bo: vladar se pri izbiranji svojih učenjakov ozira na javno mnenje, ki izraža glas in željo občinstva, katero najbolje pozna modrost in zasluge posameznikov. A tu imamo spet nevednost, katera govori odločivno besedo pri izbiranji tistih, ki imajo biti zastopniki vednosti, učitelji podložnega občinstva! Kaker vidite iz tega, ne pridemo ven iz kroga, ki se zove circulus vitiosus: učenjaki imajo določevati, kaj je resnica, kaj pravo, da se po tem ravna vladar pa njegova naučna vprava, da se potem podučujejo podložniki — in vladar pa podložniki določujejo, kdo so oni nezmotljivi učenjaki: tedaj nevedneži so sodniki tistih, ki imajo biti sodniki vse vednosti!

Kaj pa še le, ako k temu vzamemo politiške strasti, katerim se ne more odtegniti nobena vlada, najmanj pa dandanes!

Digitized by Google

Naučni minister je član ministerstva, ki dánes pride, jutri gre. Ministerstva se menjavajo po večini državnega zbora, večina državnega zbora pa po javnem mnenji, oglašajočem se v volitvah. Kdo pa stvarja in vodi javno mnenje? Politiško časopisje t. j. židje pa drugi kuhoborci — večinoma falirani študentje. Ako tedaj vzamemo stvar, kaker je v resnici, odvisno je neredkokrat od najbolj vmazane sebičnosti, od najostudniših strastij pa od — lačnega želodca naših časnikarjev, se bo li dijakom na državnih šolah v glavo zabijal kot edino prava zveličavna resnica darvinizem ali Kristusov evangelij! Ni nam treba tega pojasnjevati z vzgledi; imeli bi jih na izbero. In vender je resnica le ena, večna, nespremenljiva! Kako daleč bi tedaj od nje morala ostati vsaka politiška strast!

Pa vem, kaj mi boste vgovarjali. Vi pravite, in z Vami povdarjajo tisočeri: Šola bodi praktična, bodi za življenje — zatorej ostani iz nje vsaka viša teorija, verstvo — sploh vse, kar se ne da vporabiti v praktično korist. Pa žal, da se povsem ne vjemamo o tem, kaj je praktično, koristno. Vam pomeni praktično, kar se da vpotrebiti na zboljšanje gmotnega blagostanja; a meni je še bolj praktično, kar podeljuje človeku mir vesti, kar ga varuje pred grehom, ga dela zadovoljnega: in te praktičnosti ne moremo doseči brez one najviše teorje, katera uči in dokazuje, da biva Bog, da je razlika mej slabim in dobrim, da je posmrtnost ter večno povračilo. In razsodbo o teh teoretično-praktičnih vprašanjih — bomo li spet prepuščali državi?!

Pa tudi ni res, da bi se mogli celo v čisto praktičnih vedah za vselej izogniti vsaki viši teoriji t. j. tisti, ki sega v verstvo in filozofijo, teoriji, katera konečno privede do znane alternative: aut-aut. O atomih, o materiji govori fizika, in vender vemo, kolike filozofične važnosti je vprašanje o atomih. Težko bi našli fizika, ki bi ostal pri goli materiji in nje eksperimentovanji, dasi je to njegovo polje; ampak iz skušnje vemo, kako rad zapusti materijo postavljaje si vprašanje: od kod je pa materija? je li tudi materija večna?... Kdo mu bo zameril: k temu ga priganja razum — saj od tega vprašanja je odvisna resnica za človeka najvažniša: ali biva Bog? A iz tega naj se sprevidi, kako nezmiselno je tako strogo ločiti mej praktičnimi in teoretičnimi vedami ali verstvom, češ, glede prvih pristoja vselej in povsod sodba državi! In se li naši naravoslovci na nižih in posebno na viših šolah zdržujejo sodbe o darvinizmu? Je pa res darvinizem popolnoma brez vsakega pomena za versko in nravno življenje narodov?!

Po tem vgovoru vrnimo se spet h glavni misli.

Kdor priznava naredbo naučnega ministerstva, kakeršna se dejanski dandanes nahaja v evropski državi, ministerstva, ki določuje, kaj in kako naj se podučuje v javnih šolah, jemlje resnici znak, po katerem se bistveno loči od laži — znak nespre-

Digitized by Google

menljivosti. V šoli, kjer je država najviša učiteljica, se resnica spreminja po ministrih, kateri so spet sluge državnozborske večine in javnega mnenja. Odvisno zna biti, kaker sem rekel vže zgorej, ad ednega glasu, (kateri je morebiti celo kupljen.) kaj se bo v državni šoli predavalo kot resnica, in celo določevalo, je li Kristus pravi Bog ali le človek, je li človek stvarjen po podobi Božji, z nevmrjočo dušo, ali je — opica. Odvisnost poduka od državne politike provzročuje velno omahovanje mej krščanstvom in racijonalizmom, mej materijalizmom in idealizmom, omahovanje mej skrajnostnimi nasprotji. Kar se letos spozna za pravo in dobro, se drugoč ovrže kot nepravo in slabo; saj je znano, kako skuša novo ministerstvo odlikovati se z novimi odloki in naredbami, po katerih se kaker mogoče obveljavlja, kar se je pod prejšnjo vlado določilo. To omahovanje, ta protislovja in breznačelnost morajo počasi v mladih duhovih omajati vero v objektivno veljavo resnice in prava, ter poroditi v podložnikih misel, da resnično in pravo je, kar se zdi tedanjemu ministru. Vceplja se v duhove subjektivistični princip, ki privede neizogibno v skepticizem in nihilizem — v smrt vsacega duševnega življenja in napredka.

Pa še tudi od neke druge strani bi rad to prevažno vprašanje pojasnil. Vzemimo državo, kakeršna je dandanes. Ona je proglasila svobodo vesti, svobodo prepričanja in govora. Tudi znanost je v moderni državni šoli prosta od vsakega verstva. S tem principom v zvezi je nekonfesijonalnost državnega poduka. Brez razlike vere se ista šola odpira vsem državljanom, kaker učencem, tako tudi učiteljem. Res sicer, da se mora državni učitelj v smislu postave držati nad ali mej raznimi verami, vse enako preziraje; vender poleg versko pozitivnih vprašanj se razteza pred njim neizmerno polje druzih, vsaj po črki v pozitivno verstvo ne segajočih vprašanj, vprašanj naravnega spoznanja. Nečemo preiskovati, ali je mogoče učitelju nasproti veri popolnoma nevtralnemu biti, vender, kaker sem rekel, postava mu dovoljuje govoriti o stotero druzih vprašanjih, katera so vsaj navidezno čisto znanstvena in filozofična. Toda pomisliti se mora, da je naravno spoznanje podlaga čeznaravnemu, verskemu, in da resnice filozofične segajo tako bistveno v resnice verske, da poslednjih ne moremo niti dokazati niti vtrditi, ako nimamo v prvih gotove, nezmajljive podlage. In da bi se resnično po vseh državnih šolah nikjer in nikoli ne napadala nobena pozitivna krščanska resnica, dovelj je v učencih zmesti ali stemniti spoznanje čisto naravnih resnic: s tem smo vže zmajali v njih stebre, na katerih sloni njih vera. In kaj takega se v denašnji državni šoli tudi godi. Mej šolskimi predmeti nahaja se tudi verstvo. Dotičen učitelj predava učencem pozitivno krščanske verske nauke kot absolutno resnico, od katere je odvisen naš časni in večni blagor. Verstvu pa nasproti stoje vsi drugi učni predmeti, ker

Digitized by Google

ti so neodvisni od vsakega pozitivnega verstva. In v smislu te neodvisnosti se morajo — vsaj po postavi — tudi predavati. Vzemimo, kar je na naših srednjih in višjih šolah, rekli bi, oživljajoča duša javnega poduka in kar najbolj določuje temeljno naziranje naših mladeničev: moderne klasike. V teh prevladuje brezdvomno pozitivnemu krščanstvu sovražni racijonalizem. Ideje, katere izraža Lessingov „Nathan der Weise", označujejo več ali manj duh, ki preveva naše srednje in više šolstvo. Ta duh pa zanika pozitivnost vsakaterega, pred vsem krščanskega verstva. Vže ta načelna različnost med verstvom in drugimi učnimi predmeti razceplja šolski poduk, ki bi se moral ednovito razvijati na podlagi istih temeljnih resnic, v dva nespojljiva dela; in ta razcepljenost vsekava mladim duhovom nezaceljivo rano, katera navadno prinese smrt — veri, a je osodepolna tudi za više, idealno, i znanstveno i nravstveno naziranje, ker se duha, v katerem je racijonalizem zmajal versko prepričanje, oklene skepticizem. ki konečno zatemni in zgloje vse, kar je v njem še pozitivnega, pustivši mu le dvom in nič. Kdor se je navzel, kaker se v smislu šolske postave navzeti mora, Lessingovega duha, kdor se da tedaj prešiniti od verskega racijonalizma, mu morajo biti nauki, katere posluša pri verstvu, nezmiselni, in dolgo ne bo trajalo, da jim odreče vso vero: racijonalizem in katoliško krščanstvo sti dve nasprotji, kateri ne moreti na dolgo bivati skupno v duhu, ki le količkaj misli.[1])

Da bi pa državna šola, potem ko je duhove razdvojila z vero, jim znala ohraniti vsaj pozitivno podlago naravnega ali umstvenega spoznanja! A žalibog, da niti tega ne stori. V državni šoli je sicer določeno, kateri klasiki se imajo brati, po katerih avktorjih se ima razlagati in učiti, a t e m e l j n i h n a č e l, kojih bi se imeli držati vsi učitelji, katerim je mladina izročena v odgojo, postava nikjer ne določuje. Zatorej se tudi podučevanje ne more vršiti edinstveno, dosledno po istih načelih, ampak isti učenci morajo neredkokrat istega dne poslušati nauke, ki si dijametralno nasprotujejo. Prvo uro se jim pri verstvu iz sv. pisma in razuma dokazuje prostost volje, drugo uro bero Lindnerja, kjer se ista prostost znanstveno zanikuje; tretjo uro se iz Platona dokazuje bivanje Boga, a četrto uro se vže glasi,

[1]) Tu pač — mutatis mutandis — velja, kar je vže l. 1850 v francoskem parlamentu govoril M. Chouvin: „Eh bien, je vous le demande, si le même instituteur, après avoir enseigné le cathéchisme d'après le culte catholique, après avoir enseigné le dogme de l'autorité et de la foi catholiques, vien après enseigner le libre arbitre, dire qu'on ne doit se soumettre à aucune autorité; et si un quart d'heure après il vient dire à des enfants israélites que tout ce qu'il vien de dire est une superstition, qu'il ne faut croire ni ce qu'il a dit aux catholiques, ni se qu'il a dit aux protestants, que le Messie n'est pas venu encore, etc.; je vous demande si ce n'est pas détruire toute idée religeuse dans la jeunesse!"

Digitized by Google

da je Kant največi mislitelj vseh časov, Kant, ki je za neveljavne zavrgel katerikoli dokaze za bivanje Božje! Moj Bog, komu naj učenec pritrdi?! Konečno se mu mora vse zastuditi: smejati se bo začel vsem enako obesivši na klin vsako vero v objektivnost človeškega spoznanja in dokazovanja — dobili bomo skeptika. Vzgajanje človekovo se večkrat primerja zidanju: šola mora zidati novo poslopje: iz nezrelega otroka sezidati zrelega moža. Pri zidanji moramo poslopju postaviti skupno podlago ter zidati po določenem načrtu. A šola državna ne zida, ampak razdira, ker nima skupnega temelja, in kar eden učitelj dozida, drugi odzida, tako da koncem študij, ko bi morali pred seboj občudovati poslopje dovršeno, zagledamo razdejanje. Naši mladeniči, dovršivši šole, nimajo enega samega jasnega pojma niti o Bogu niti o človeku ter njegovem smotru, niti o nalogi človeštva, da, cinično rogajo se vsem, ki potem le povprašujejo; dvom jim je razjedel vsako pozitivno vsebino. Pokopali so ideale in vse njihovo teženje meri v to, kako bi mogli priti do nekaljenega vživanja sedanjosti. In v ta duševni nihilizem obsoja mlade duhove državna šola, katera si je osvojila monopol vzgoje proglasivši se za edino postavno učiteljico resnice!

Sicer pa vže to se mi zdi nedostojno: postavljati šoli koristnost kot edini smoter. Vi ste in hočete biti idealist. Ste pa pomislili, da šolo in poduk meriti po principu koristnosti pomeni isto, kar izključiti iz nje vsak idealizem ter namesto po višem hrepenečih mladeničev vzgajati sebičneže in koristolovce . . . .

Slednjič bi še nekaj rad opomnil. Nekdaj, v stari šoli, se je, kar je bilo mogoče, skrbelo, da bi učence istega razreda poduševal eden učitelj, in jih tudi naslednja leta dalje spremljal. Pozneje še je vvedla tako zvana strokovnjaška zistema. Ta je sicer vnekoliko opravičena, ker dandanes res ni mogoče, da bi eden učitelj kos bil vsem šolskim predmetom, ki se predavajo po srednjih in viših šolah. Vender se meni zdi, da se ta zistema prestrogo izvaja. Šolski poduk je preveč razkosan. Preden je mladenič dokončal svoje študije, imel je najmanj petdeset, šestdeset raznih učiteljev in profesorjev. Eden za drugim pride in gre; vsak nekaj privrže, ne zmenivši se za prednika, ali celo naravnost podere, kar je prednik sezidal. Kako naj bi dijak, v mišljenji nerazvit, vse te razne kose scelil v organično celoto? Moje mnenje je: naj bi strokovnjaška zistema omejila se in, kar mogoče, povrnilo se k stari edinstveni zistemi v poduku. Kjer se pa, kaker v viših razredih, to ne da izvesti, naj bi se, kaker sem rekel vže zgorej, vsaj določila neka temeljna načela, katera bi izpovedali vsi učitelji podučujoč mladino, tako da bi dijaki iz raznih ust slišali bistveno iste resnice, ker drugače je nemogoče v učencih, katere nagiblje pred vsem avktoriteta učiteljeva, vtrditi katerokoli prepričanje, prvi pogoj značajnosti. A tu si je država sama zvezala roke proglasivši svobodo misli in besede. Dr-

Digitized by Google

žava ne more svojemu učiteljstvu vdihniti enega duha, enega prepričanja, to je vstani le cerkev, koje oblast sega do duše in vesti; najmanj pa more to moderna država, ki se je izneverila Bogu, izvoru resnice, katera edina duhove spaja in edini.

Država ni od Boga poklicana učiteljica resnice — državi v šoli ne tiče prva beseda!

In vkljub tem globokim razlogom smo mi, po „Slovencu“ — „prenapeteži“!

Dr. Mahnič.

Slovenski roman.

II. Josip Jurčič.

1. Da se razumemo!

Amicus Plato, magis amica veritas.

Josip Jurčič velja za prvega slovenskega romanopisca. Stritar piše o njem[1]): „Jurčič nam je vstvaril roman . . . Prva pisateljska lastnost Jurčičeva je izvirnost . . . Jurčič se je učil, kaker se je učiti vsakemu poštenemu pisatelju, predno je začel sam obdelovati slovstveno polje . . . Učil se je, a ne posnemal. Ohranil je svojo lastno krepko individualnost . . . Delal je, kaker dela dober slikar, ki ne prepisuje narave: tu vzame bister potok, tam z mahom obrasteno skalo, tam lepo drevo, in vse to, kar je videl tu in tam, združi v lepo harmonično celoto, ter nam tako poda resnično in vender idealno podobo . . . Jurčič pozna človeško življenje, človeško srce“.

Pred kakimi šestimi meseci je pa „Slov. Narod“ menil, da je Jurčič sè svojim delovanjem več koristil slovenskemu ljudstvu, kaker vsi kapelani. Da. nekateri nahajajo v Jurčičevih spisih toliko in tako vzvišenih idej, da za dostojno in pravično smatrajo postaviti Jurčiču v novosezidanem deželnem gledališči ljubljanskem kip poleg velikega — Shakespeare-a!

Duhovniki kot taki oznanjujejo ljudstvu slovenskemu katoliško vero. Ta pa obsega najviše ideje naravnega spoznanja in resnice, od Boga samega nam razodete n. pr. o bivanji Boga, o njegovem bistvu, o izvoru in smotru vesolstva, o bivanji duše,

[1]) Zvon 1877.

Digitized by Google

o nevmrljivosti, o plačilu in kazni po smrti itd. Istotako so tudi Shakespeare-jevim spisom duša in vodilo najviše ideje iz filozofije in teologije. „Slovenski Narod" hoče torej reči, da v Jurčičevih spisih je več in globočih idej, ali vsaj toliko in tako vzvišenih, kaker v filozofiji in katoliški teologiji! Po njegovem mnenji je torej slovenskemu ljudstvu slavna bodočnost pa časna in večna sreča zagotovljena, ako bi se oklenilo idej v Jurčičevih spisih izraženih!

Dasi Jurčiča vže desetletja proslavljajo kot nedosežnega, duhovitega pisatelja, vender nam do sedaj ni še nikdo izmej njegovih oboževateljev njegovih idej iz spisov zbral in podal v znanstveno-kritični razpravi. In vender bi to morali storiti iz spoštovanja do Jurčiča samega pa iz ljubezni do slovenskega naroda! A skrbno se tega ogibljejo. Jurčičeve ideje slavijo le na sploh; da bi pa posamezne njegove ideje pretresovali, da bi določili njih mnogoštevilnost in globokost, za to nimajo poguma!

Pa slavljenje na sploh brez omejitve se nam zdi nevarno, in ni nikaker častno za može, ki se, kaker gospoda na nam nasprotni strani, tako radi bahajo za edine nositelje vse više omike. Kdor slavi na sploh, ne pove ničesar in hoče občinstvo le prisiliti, da bi — edino na vero svojih liberalnih voditeljev — sprejelo za čisto zlato vse, kar se nahaja v Jurčiču. Kaj pa, ako bi se v Jurčičevih spisih nahajali krivi nazori, in sicer tudi o takih resnicah, od katerih je odvisna časna in večna osoda človekova? V tem slučaji bi bili taki slavitelji Jurčičevi, dasi hočejo biti ljudstvu slovenskemu dobrotniki, njega sovražniki, ker priporočajo strup kot zdravilo, podajejo lahkoverni mladini kamen mesto kruha!

Narodni ponos nas sicer naganja narodne slovstvenike le hvaliti in slaviti, saj njihovo oslavljevanje je slava ljudstvu, iz katerega so se porodili. Slavili le in hvalili bi tudi mi, da bi bila v naših pisateljih le čista, neskaljena resnica, brez trditev, ki bijejo veri, vesti, razumu v obraz! Ko pa krijejo v sebi tudi laž, veleva nam razum ločiti: hvaliti, kar je resnično, dobro, a grajati, kar je lažnjivo in slabo. Qui bene distinguit, bene docet. Res, da se srce mnogokrat vstavlja, češ, zakaj svoje narodne pisatelje grajati! Razum pa priča, da s hvaljenjem krivih nazorov ne koristimo svojemu ljudstvu. O ločevanji torej resnice od zmote govori razum, a ne srce! Amicus Plato, magis amica veritas! In ne protinaravno hvalisanje zmote, ampak **resnica** nas bode osvobodila[1]). In ta resnica je **Jezus Kristus.**

[1]) Ivan VIII.

Digitized by Google

2. Pristni idealizem v Jurčiči.

Idealizem v subjektivnem pomenu je vera v resnično bivanje nadčutnega, popolnišega sveta; v objektivnem je oni nadčutni svet sam, ali skupina najviših idej in razlogov, s katerimi jedino se morejo življenja vganjke rešiti.[1])

Da se prepričamo, koliko idealizma krijejo v sebi Jurčičevi spisi, treba poiskati, koliko globokih teoloških in filozofičnih misli je v njem. Navesti hočemo objektivno nekaj znamenitih mest. Sodbe brez razlogov ne vsiljujemo nikomur. Razumni čitatelj, prepričaj se sam!

O izvoru predsodkov pravi: „Predsodke imamo in napačno prepričanje, katero se le malokedaj da izkoreniniti, ker le prepogosto nimamo resnične volje, da bi nasprotno reč preiskali do zadnje pike.“ XI. 159.

O poklicu ženstva: „Ženska ima svoj delokrog v tihi domačnosti; tam naj dela in pomaga po svoji moči. Me ženske, moramo misliti bolj s srcem kaker z glavo. Zato se ne smemo riniti v javnost. Marsikatero napačnost bi jaz rajši odpustila moškemu kaker svoji vrstnici.“ VIII. 127.

O umetnosti: „Svet in resničnost na tem svetu sta tako vbožna, da nam ne moreta dajati, česar si poželi naš duh, ki se ne čuti domačega. Zato si naš duh vstvari svoj svet, ta je svet umetnosti. Ta nas iz blatnega povzdiguje v jasne višine lepšega“. VIII. 119.

O varljivosti sveta: O zaljubljeni, sanjavi deklici pravi: „Pač so morebiti lepe sanje rojile po njeni glavici, srce je hrepenelo po nečem, po neki sreči, ki ni bila sreča, domišljija si je slikala podobo, le podobo. Vboga deklica, ki sveta ne poznaš, ki ga meriš po merilu svojega dobrega srca, ki neizkušena meniš, da v lepi vnanji podobi mora prebivati blaga duša!“ V. 25.

O visokem poklicu duhovništva. „Znano vam je, da verno slovensko ljudstvo ne časti nobenega stanu više od duhovščine . . . Dobro sem spoznal, da nima noben stan težih dolžnosti, kaker ravno duhovski. Nobenega človeka bolj ne čislam in spoštujem od dobrega, dolžnostim svojim zvestega duhovnika. Nasproti zopern mi je mož, ki brez poklica ali iz samopridnih

[1]) To tezo in vse druge, katere postavimo na čelu sledečim posameznim odstavkom, navajamo kot vže v prvem poglavji dokazane. Komur je doresnice, pa bi ne mogel zlagati se z našo oceno, blagovoli ovreči veljavnost onih tez, ali pa dokaži, da smo jih morda krivično vpotrebljali na navedena mesta in sploh na duh, ki prevladuje v Jurčičevih spisih. Mesta, katera bomo navajali, so, kaker je iz konteksta razvidno, v zmislu Jurčiča samega.

Digitized by Google

materijalnih namenov skruni sveti stan . . . srednji (duhovnik) ne maram da bi bil.“ III. 188.

O sramožljivosti: „Sramožljivost je najmočniše čustvo v ženski, pa tudi edno najlepših in najboljših, kajti mnogokrat jih obvaruje, da ne padejo.“ V. 15.

O moči krščanske molitve: „Ko prideta (roditelja, katerima je bila jedina, a nevbogljiva hči smrtno obolela) v cerkev ni bilo žive duše v nji . . . Poklekneta k stranskemu altarju pred podobo Matere Božje. V svojem življenji ta dva nista še tako molila. In vera je močna. Obema se srce lajša. Mati briše solze in se ozre kvišku k sveti podobi, a očetu od srca pade nekoliko težkega bremena ter osornemu hudemu Antonu, možu krepke volje, vdero — morda prvič po dolzih letih — solze po rjavem obrazu, padajoč na kamnena tla. „Meni nekaj govori, da ne vmrje“, pošepeče žena in vzdahne: „o Marija!“ VI. 104.

O večnosti, sodbi in vesti: „Videti je mož kakih sedemdeset let. Skrb in žalost se mu bere z obličja. Večkrat vzdihne, potem glavo povesi in sedi tiho. Kaj je pač staremu možu? Morebiti ga obhaja misel, da je na pragu večnosti, da so njegova leta potekla in se mu bo ločiti od tega sveta ter težek odgovor dajati večnemu, ostremu sodniku?“ V. 131. VI. 209.

O strasteh in krščanskem nravoslovji: „Dokler ima človek krščanske misli dobrega vedenja, dokler se ravna po pravilih in postavah, ki mu jih je Bog sam vsadil v njegovo natoro, in ne pozabi zlatih in blagih naukov, katere je pobožna mati vcepila še v mlado srce, dotle se varuje hudobije in se boji zlega nepoštenega namena: dotle mu ni moči razumeti, kako morejo nekateri ljudje tako zatajiti vsako čustvo ljubezni do bližnjega in strah pred Božjim maščevanjem, da store grozovito krivico . . . . Kadar se človek vda poželenju in strasti, takoj ogluši in oslepi. Potlej zatare tisti glas, ki mu veli: to je prav, in to ni prav, in ne posluša vesti, ne vidi smrti pred seboj, ne misli na posmrtno življenje . . . Lehko se taki ljudje začasno vtolažijo in si nekoliko časa vpokoje vest, toda Bog je naredil, da imajo vednega sodnika v sebi, da jim vest nikdar popolnoma ne zaspi.“ IV. 125.

Navedena mesta so gotovo idealna, filozofijsko vtemeljena; ki segajo globoko v življenje vsega človeštva. Bog daj, da bi se Slovenci teh resnic oklenili in v dejanji izvrševali!

Je torej tudi spisom Jurčičevim predmet „življenje, koliker je široko i globoko“? Podaja Jurčič res, kaker Stritar ravno tam trdi, v svojih spisih kot celoti idealno podobo sveta? Smemo li Jurčiča radi navedenih res visokih idej vže prištevati idealistom? Mi pravimo: ne. Vzroki se zjasnijo tekom ocene.

Digitized by Google

3. Lepi realizem v Jurčiči.

Realno je, kar faktično biva in sicer, vkoliker vse ima, kar po naravnih zakonih mora imeti. Lepo ni v bistvu različno od realnega, resničnega, ampak lepo je realnost sama, resnica sama, a v vgajajoči obliki. Realno in lepo se nahaja v treh kraljestvih: v čutnem, umstvenem, nadnaravnem. Najrealniše in najlepše je ono, katero pisatelj zajme iz nadnaravnega sveta, manj lepo in realno, kar iz umstvenega, in najmanj lepo in realno, kar zajme iz čutnega sveta. Popolen pisatelj je oni, kateri zajema iz vseh treh kraljestev, in kaže vzročnost oziroma odvisnost jednega od druzega.

Je kaj nadnaravnega in umstvenega realizma v Jurčiči? Je. Vsaj toliko, koliker pričajo v drugem odstavku navedena mesta, kajti idealizem je le drugo ime za realizem umstveni in nadnaravni. Da, Jurčič ni risal realnosti nadnaravne in umstvene samo zase abstraktno, le teoretično, ampak v zvezi s čutno realnostjo, odvisnost te od prvih dveh, spajal je vsa tri kraljestva realnosti v harmonijo. Še nekaj mest:

„Ej, ljubi moj — de na smrt bolani ribič Vid svojemu prijatelju Holtetu — vsaka stvar traja le nekaj časa, menim, da smo pri kraji. Ura se bliža . . . .“

„I kaj bo! Nič hudega, v pekel ne pojdeš, tega se nič ne boj. Saj si dosti trpel in delal na svetu. Bog ti bo vže kaj za pokoro obrnil in jaz bom tudi očenaš molil za tvojo dušo. Ti moraš pa tam zame Boga prositi, da se zopet snideva. Saj jaz sem ves vegast . . . pridem za teboj prav kmalu. Samo nekaj reči imam poravnati še na tem svetu, zato prosi Boga in mater Božjo, kader pred njo prideš, naj me še nekoliko časa pustita. Ta čas bom dolgove poterjal in poplačal, kar sem na olji dolžan, in malo več bom molil, da me bo odgovor pred večnim sodnikom bolj z lahka stal. Dozdaj imam še bore malo, kar bi se vtegnilo dati na dobro tehtnico svetega Mihela“. IV. 265.

Prizor, kako ošteva oče svojo hčer, ko je zvedel, da se je začela meniti z mladeničem brez njegove vednosti, je res klasičen.

Sama sta bila v hiši. Oče zaklene duri od znotraj. Hči sedi na klopi, bleda, s povešenimi očmi, z rokama mrtvo v naročaj spuščenima, kaker kip od belega kamena. Oče s prekrižanima rokama stopi na sredo hiše in reče:

„Semkaj predme stopi!“

Franica vstane in stopi predenj, povzdigne proseče oči k očetu, pa videč, da je njegov pogled oster, strog in jezen, povesi jih takoj.

„Poklekni!“

Deklica pade na kolena ter se spusti v glasan jok.

„Kdo sem jaz?“

Digitized by Google

Smrekar mora svoje vprašanje ponoviti, predno hči jokaje s slabim glasom odgovori:

„Moj oče."

„Moli mi deset božjih zapovedij!"

Hči začne božje zapovedi praviti, ali pride komaj do druge in dalje ne more, beseda jej zastaja v grlu. Oče menda to vidi in reče:

„Kaj uči četrta zapoved?"

„Spoštuj očeta in mater . . ."

„Prav . . . Da boš dolgo živela in da se ti bo dobro godilo na zemlji. — Ali ti mene spoštuješ?"

„Spoštujem."

„In me slepiš! Jaz menim, da si dobra, pametna hči, a ti za menoj na tihoma zveze sklepaš z beračem, s sinom tacega človeka, ki veš, da ga jaz videti ne morem. Kaj bo iz tega! Druzega nima nego sam sebe in svoj prazni žep, pa se ti meniš ž njim? Kaj imaš ž njim?"

„Pregrešnega nisem imela nikdar nič ž njim," odgovori dekle.

„Kaj? Pregrešnega nič! Deklina, ko bi to tvoj oče slišal ali mislil, potlej bi drugače govoril s teboj. Pregrešnega! Potlej pa pojdi, kaker je svet dolg in širok, očeta in matere iskat, v tej hiši bi ga ne imela več, ako bi to, še to prišlo! Veš, kaj govorim?"

Deklica hoče s tal vstati.

„Kleči!" — zagrmi oče. — „Obljubi mi, da se ne boš od denes, od te ure več pečala ž njim, da ž njim tudi govorila ne boš!"

Hči se hoče okleniti očetovih kolen, ali on odstopi in reče:

„Obljubi!"

„Obetam," izpregovori ona." — Str. 68.

„. . . In vže se je (Domenu) začelo dremati, ko se domisli, da za ta dan še ni odmolil pokore od lanske izpovedi. Komaj odmoli drugo češčenosimarijo, ko . . ." III. 109.

Prav pravično sodi Jurčič o samostanih: „Ali je cesar Jožef storil prav ali napak, ko je odpravil samostane, tukaj ni mesta, da bi sodili, a tudi neprijatelj meništva nam pritegne, da so menihi vsaj v prejšnjih časih veliko storili za duševno omiko mej ljudstvom. Kaker edinim poznovalcem znanosti tedajnih časov, zlasti v srednjem veku, kaker oznanjevalcem modrosti in nravnosti na podlagi verstva, bilo je lehko mogoče pridobiti si zaupanje in spoštovanje, katero je naše ljudstvo ohranilo do denašnjega dne do pravega učitelja in dušnega pastirja. Ker pa niso bili le verski in duhovski oblastniki, ampak tudi svetni gospodje podložnikom svojim, misliti se je, da se je iz materijalnih ozirov kmet bal zameriti ostrim gospodarjem, in se je tolikanj bolj varoval življenja, katero njim ni bilo po volji. Zato nahajamo klošterske podložnike redneje živeče, kakor druzih go-

Digitized by Google

spodarjev, katerim je bilo sploh le malo mari za nravno vedenje svojih kmetov . . .“ IV. 183.

Isto tako riše Jurčič realistično in prav idealno previdenje na smrt bolanega: „Bilo je jesenskega večera. Snega ni še bilo zunaj, ali huda mrzla burja, ki je jablanam po farovškem vrtu pripogibala vrhove, ta je naznanjala, da pride zima in mraz vsak čas za njo. Na nebu so se oblaki drevili in gosta tema je ležala nad zemljo. V taki noči je človeku všečno pri gorki peči, v zavetni izbi sedeti in premišljevati. Tako je delal tudi naš gospod fajmošter Domenik Domicelj. V dve gubi skljućen je sedel na naslonjači v svoji gorko zakurjeni stanici, kadil iz dolge pipe in bral iz starih latinskih bukev. Čez nekaj časa se skloni, odloži knjigo, vstane in tudi premišljuje po sobi gori in doli. Ne ve se, kaj je bil predmet njegovih misli, ali je prevdarjal, kako kratko je človeško življenje, ali je premišljal, kaj bode v nedeljo povedal vernikom, da jih bode presunilo .... Pes sultan ga prebudi iz sanj .... Zapel je zvonček na mostovži .... „Sveto obhajilo“, šepeta stari. Zunaj je žvižgala mrzla burja . . . a godrnjanja ni bilo čuti iz njegovih ust . . . .

„Jej, Bog se vsmili, da morajo ljudje po noči zbolevati in po noči vmirati, godrnjal je zbujeni gospodov brat, ki mu je bil strežaj in hlapec. — Kaj, če se prehladiš?“

„Kaker je volja Božja. Pojdi, pogledi, kdo je!“ odgovori fajmošter in tava po stopnjicah gori v stanico. Zvon zapoje v drugič, znamenje, da se mudi.

„H Godežu bo treba iti obhajat, hlapec je tukaj z vozom“, de vrnivši se hlapec.

„Ali si poklical cerkovnika?“

„Poklical!“ odgovori hlapec Tomaž.

„Varuj doma“, reče fajmošter in odide.

Zalostno je zapel cerkveni zvon po soseski, stanovalce bude in oznanjujè, da se nese sv. Telo vmirajočemu za poslednjo popotnico. Kmalu potem je drdral voz proti Godaževemu domovju, ki je bilo dobro daleč od fare . . . .

„Kdo je bolan“, vpraša fajmošter voznika . . . .

„Noben domačih ni — tuj človek je.“ Odgovori voznik . . . prestreljen je . . . .

„Ne mara, da je on . . . le goni, da pridemo ob pravem času; več je vredna človeška duša, kaker žival“ — de fajmošter.

Postal je voz pred Godeževim. Stari duhovnik stopi z voza in gre s cerkovnikom v hišo. Reza, hišna gospodinja, je bila v solzah, njeni otroci, vide mater jokati, plakali so tudi oni. Mladi gospodar je brisal na postelji ležečemu možu kri s prsi . . . . Na prvi pogled je stari fajmošter spoznal tihotapca Franceta, (svojega farana, brata mlade gospodinje Reze). Bil je jako postaran . . . .

„Kaj hočemo početi? pravi gospodar, ne zave se nič, bo-

Digitized by Google

jim se, da bo vmrl.

„Tiho, tiho!“ pravi fajmošter. Kajti ravno v tem hipu je ranjenec odprl oči in srpo gledal po izbi. Spoznal je sestro Rezo in lehko zaklical: „Reza!“

Mlada žena se približa mu in reče: „Oh, France ljubi, morebiti pojdeš še nocoj k očetu in materi gori, pomisli na dušo svojo.“

„Kaj praviš, Reza? — jaz ne vmrjem še!“ Odgovori zamolklo mladenič.

„Oh, brat ljubi moj, lepo te prosim, ... dej, izpovej se, tukaj so gosgod fajmošter.“

Bolnik se ozre. Ne reče nobene besede.

„Pojdite venkaj vsi“, reče stari dušni pastir.

Dolgo sta bila sama fajmošter in France, tihotapec. Potem pokliče stari gospod zopet gospodarja in gospodinjo v izbo.

France jima seže v roke. Prosi jih odpuščanja. Vsprejme sv. obhajilo. Fajmošter ostane do jutra pri njem in ga tolaži ter mu obeta milostno sodbo pred Božjim stolom, ako se prav skesa in mu je iz srca žal žalitve Božje. Ko se je jutro danilo . . . zazvonilo je v cerkvi mrliču . . . . Ljudje so vreli vkupe in so se izpraševali, kdo je vmrl. Raznesla se je novica, da so v Gorjancih na smrt ostrelili Štivernikovega Franceta, in da je večno zaspal izpovedan in obhajan v Godeževi hiši. Marsikdo izmej poštenih in pobožnih sosedov je stisnil klobuk pod pazduho, naredil križ in zmolil očenaš za odpuščenje grehov in milostno sodbo vmršega tihotapca.“ IV. 95 in nasl.

* * *

Zajema Jurčič torej snov svojim spisom iz vseh treh kraljestev realnosti? Je-li Jurčič realist v celem obsegu besede? Ne. Mesta, ki bi res v sebi krila vso ono trojno realnost, so v Jurčiči jako redka, osamljena. brez določivnega vpliva na razvoj dotičnega spisa. Objektivni čitatelj Jurčičev nam pritrdi. Sicer naj jih poišče in objavi. Jurčič je, po prevladajočem znaku, realist v smislu moderne materjalistične Evrope. On pozna, posebno v spisih „inteligenci“ slovenski namenjenih, le čutno realnost; njemu je pravi leposlovec, kdor objektivno fotografuje življenje, kakor se čutom kaže in niži spoznavnosti, a se ne briga, kaj k temu pravi razum, vest in vera. Jurčič je realist brez višjih idej. Pa tudi čutne realnosti Jurčič ne obsega toliko, koliker bi bilo pričakovati po obsegu njegovih spisov. On opisuje večinoma življenje slovenske inteligence na kmetih in vpleta navadno prizore, tipe iz kmečkega življenja, ki so tu in tam res nedosegljivi, n. pr. Martinek Spak, Kerjavelj. Večini spisov njegovih je snov: Grad, v soseščini je kako drugo gospojsko selišče

Digitized by Google

ali pošta. V gradu je kaka lepa devojka. V sosesčini lep, mlad zdravnik ali inženir. Začneta se zaljubljeno pogledovati. Hočeta se poročiti. Ali so zapreke. Edina ideja, ali bolje rečeno čustvo, ki vse to pregiblje je — spolna ljubezen. Jurčič je vbog na idejah in tudi glede čutne realnosti zelo navaden realist.

4. Blago srce in domišljija.

Znanost sama človeštvu malo hasni, ako tisti, ki jo ima, nima plemenitega srca. Sicer jo vporablja v tem večo pogubo človeštva. Tudi se znanost, ideje, le tedaj dejansko začenjajo izvrševati, ako srce gori zanje. Mlačno srce ni sposobno nobenega sijajnega dejanja. Znanstvenik govori le razumu, a leposlovec govoriti mora tudi srcu, skratka celemu človeku. Srce pa užge, ako vzbuja v njem čustva za dotično idejo. Eno najvažnejših sredstev za to so podobe, katere tvarja domišljija.

Je li imel Jurčič kaj domišljije? Je znal vzbujati plemenita čustva?

Ljubezen sestrino do sprijenega brata riše: „Bila je dobra gospodinja, mati dvoje cvetočih otrok in srečna v zakonu s svojim možem. Vender če je nanesla govorica na ljubljenega brata (šel je bil mej tihotapce), vtrnila je vselej solza z očesa in mej molitvicami, katerih je učila svoje mlade, bila je tudi edna za srečno smrt strijčevo.“ IV. 92.

„Dolgo je vže, kar je Reza pihnila luč in legla na trdo posteljo. Dolgo je še leže molila večerno molitev in vender ni hotel spanec zazibati trudne glavice. Zrla je v leseni strop, mesečina je sijala skozi okno, čudne misli so dekleta obhajale. Videla je svojeglavega brata v nevarnostih . . . mislila, kako ga bodo ljudje sodili, imenovali tihotapca, na pol razbojnika, kakoga bodo iskali biriči, in si ni mogla kaj, solze so se jej vlile. Jela je zopet moliti. Molitev da tolažbo . . . .“ IV. 37.

Nasprotje mej lepoto naravino in žalostnim, potrtim človekom riše tako: „Bister in jasen je bil nebni obzor spomladanskega jutra. Močnejši solčni žarki so bili pregnali sneg s polja in travnika, le še v kakovem zasenčiji je ležala bela plahta, ki se je pa tudi od ure do ure tajala in manjšala. Zemlja je bila še malo mehka in mokrotna, vender trava je tu in tam zelenela. Prvi lepo rumeni jagelci ali trobentice so se videli mej zvončki in naznanjali ljubo spomlad. Vesel je deček, kozji pastir, pel na skali vrhu Rebri in gledal na travnik mlado deklico, ki je korakala po gladki stezici . . . . a zanjo solnce sijalo ni, niti rože rastle, niti ptiči prepevali . . časih jo je moralo obiti kaj posebno bridkega, ker obrisala si je debelo solzo z lepega lica“ . . . . Ni čuda, brata so ji zaprli radi poboja . . . . in ona je ravno

Digitized by Google

bila na poti posvetovat se s fajmoštrom, kako olajšat bratu . . .“ IV. 69.

Rišoč ponarejevalca denarja, ki pobegši iz zapora, ni našel več žene žive niti otrok na domu niti domačije več svoje, piše:

„Ko Zakrajec stopi v izbo, vidi tujo žensko, tujega otroka tu, a svoje žene ne, niti svojih otrok.“

„Kje je moja žena?“ vpraša zamolklo.

„Kaj Vam niso pisali?“ vprašuje Florijan namestu odgovora.

„Včeraj je bila osmina, kar smo jo pokopali, potlej sva midva tukaj v štant vzela hišo in polje za dve leti, ker so rekli, da Vas še pet let ne bode iz ječe domov; dve leti je naše, zdaj ne gremo venkaj, naj pride kdor hoče,“ govori vse ob ednem žena Florijanova.

Pokopali so ženo!

To je Zakrajec slišal, drugo le na pol, a bilo mu je dovolj. Spusti se na klop k peči in dene glavo mej dlani v kolena vprte.

Vmrla je žena!

„Kako bolezen je imela?“ vpraša Zakrajec čez nekoliko časa.

„I, Bog ve!“ odgovori najemnica njegove hiše. „Saj veš, kako so ljudje zlih jezikov; oni pravijo, da je vmrla od žalosti zavoljo tebe, ker si zaprt. Pravijo, da se nisi ti polakomil tistih bankovcev, bila bi ona še živa in zdrava.“

„Jaz sem jo vmoril?“ vpraša Zakrajec, kaker sam sebe, pol tiho in ne posluša daljšega besedovanja ženske in moža. Naposled po dolgem molku se vzdigne in hlastno vpraša:

„Kje so moji otroci?“

„Pri ljudeh,“ odgovori Florijan, razloži mu, kdo je postavljen otrokom za jeroba, kdo je vzel tega fanta ali to deklico ter naposled še pove: „Tvoj Nacek je pa pri nas ostal, tam-le v kotu spi.“

To je bil Zakrajčev drugi sinek.

„Pokliči ga!“ prosi Zakrajec.

Florijan pokliče kakih šest let starega dečka, ki nerad, ali vender vstane zaspan iz posteljice svoje.

„Glej, oče tvoj so prišli, pojdi k njim,“ reče najemnik Florijan.

„Nacek, pojdi sem k meni,“ kliče prijazno-žalostno Zakrajec sinka.

A deček po strani pogleda in reče: „Ne grem!“

„Pojdi k očetu, glej ga!“ sili ga tudi Florijanka.

„To ni moj oče!“

Ko to Zakrajec sliši, vstane, opre desno laket na steno in z glavo na njo butne, zajoka, in ihteč glasno izgovori:

„Tudi otroci moji me nečejo vže več poznati! Bog, to je preveč, to je prehudo!“

Florijanu se je Zakrajec smilil, tolažil ga je, ali slabo je znal, ni vedel, kaj bi rekel; sam bi se bil skoraj jokati začel,

Digitized by Google

ker si je mislil, joj, ko bi jaz v tako prišel, da bi žena od žalosti zavoljo mene vmrla, in bi me otroci moji več ne poznali. In Miha, ta, ki mu je nekdaj tako dobro bilo, ubogi Miha Zakrajec! . . ."

Da se nahaja plemenitih čustev, prič plemenitega srca in domišljije, v Jurčičevih spisih, tajiti se ne more. A takih mest v razmerji k obsegu njegovih spisov je jako malo. Tem redkejša so, čim bolj se je Jurčič starał, in sicer je ganljivih prizorov v Jurčiči tem manj, čim bolj je zapuščal idealistične višine, oklepajoč se gole, mrzle realnosti. Ker pa ne moremo tu navajati vseh dotičnih, ampak smo zbrali za to razpravo le mesta o z n a č i l n a, kakor na dobro, tako tudi na slabo stran, prosimo one, kateri bi vtegnili dvomiti o pravičnosti naše sodbe, da blagovolijo, ako jim je res do resnice, pazljivo prebrati sami c e l e g a Jurčiča.

5. Kriv idealizem v Jurčiči.

Idealizem ni nedoločen. Najviše ideje filozofične in verske n. pr. o bivanji Boga, duše, o izvoru in namenu človeka, o posmrtnosti, o razliki naj grehom in krepostjo, o vesti, o kazni in plačilu po smrti, pa druge ideje, katere so predmet tudi idealizma — s o n a t a n č n o d o l o č e n e: r a z o d e l n a m j i h j e B o g p o J e z u s u K r i s t u s u, i n d o l o č u j e n a m j i h n j e g o v a s v e t a c e r k e v. To moramo tudi verovati, ako smo sploh pravi katoličani. Torej idealizem je v glavnem svojem bistvu d o l o č e n. Kdor kaj trdi, kar je nasprotno veri in umskim resnicam, je kriv idealist, njegov idealizem kriv idealizem.

Trdi Jurčič v svojih spisih kaj, kar je proti nauku rimskokatoliške cerkve, proti načelom zdravega razuma?

Da. A vže naprej priznamo, da Jurčič v pripovednih spisih ni pisal nikdar nasprotno dogmam, verskim naukom, pač pa nasprotno katoliškemu n r a v o s l o v j u.[1]) Pa tudi proti temu se ni zagrešil v obče, ampak le bolj proti posameznim točkam krščanskega nravosłovja! Sèm spada posebno nauk o g r e š n o s t i ljubovanja i z v e n z a k o n a, o njega b l i ž n j i n e v a r n o s t i privoliti v greh z željami ali z dejanjem.

[1]) Sicer pa se tudi jako čudno glasi: „Čestílakomnost, želja po oblasti, moči, veljavi, gospodstvu — to so svojstva ki mogo nadomestovati (čeprav ne nadomestiti) rodoljubje v velikih početkih". VII. 135. Istotako kar trdi VIII. str. 120. Katoličanu je poezija sijaj neskončne resničnosti, lepote in sreče, k i n a s r e s č a k a p o s m r t i. Jurčiču pa, kakor sploh brezverni Evropi, je poezija gola otroška igrača, subjektivna, puhla prevara, dim, kajti piše na omenjeni strani: „Ker resničnost na svetu nam ne more dati, kar si želimo, si vstvari naš duh — umetnost. O tem v i d e z u se veselimo, ker se o b i s t v e n o s t i ne moremo. Pootročimo ne nekako. In kdo se ne veseli nedolžnih svojih otročjih let, ko je lep v i d e z imel za r e s n i c o!" Tu se zopet vidi, kako tudi umetnosti zgube svojo veljavo, ko se zapušča vera.

Digitized by Google

Jurčičevi spisi so v tej točki precej opolzli na nebrojnih mestih. N. pr.

„Ljubezen ne števeli. Trenutka se držeč pije srečni človek z vso dušo sladki požir in blagor mu, ako vživa zdanjosti dar in ne da britkosti kaliti veselja in ako vstopi spomin tega, kar vtegne priti grencega!“ VI. 42.

O vasovanji: „Bog, ki je človeku čuteče srce vstvaril, naj odpusti“. VI. 47. Neki nečistnik, zapeljivec se izgovarja: „Pozneje sem časih premišljeval najine okolnosti in čim dalje menj sem mu zameril. Bil je živejše domišljije in veliko močnejše čustvenosti od mene; in če pomislimo, da smo ljudje, da je vsak iz mesa, noben brez slabosti, da lahko pade vsak, ne morem mu biti hud“.

„Tako se je pripetilo tudi naši vbogi deklici, da jej je vže, ko je mladostna lepota jemala slovo, splavala deviška nedolžnost po vodi in prišel na svet posiljenček, katerega so krstili Domna, ker je ravno na sv. Kozma in Damijana dan zagledal beli svet. Mlada mati, preganjana in psovana, ni vedela kam z drobnim črvičem, ki se ni bil druzega zadolžil, kaker da se je predrznil poroditi . . . .“ III. 10.

Lepi lajblajtar Peč zaloti deklico v samotni hosti: „Pusti me . . . . rajši vidim, da je moj brat pol po nedolžnem zaprt, kaker bi se Vam vdala v nespodobno in pregrešno življenje.

Pregrešno življenje? Ponovlja Peč — Bog mi je priča, da jaz tega ne terjam . . . le prijazen pogled, poljub tvojih ust . . . samo enkrat me poljubi, predraga, in na Boga ti obljubim, da bom pomagal bratu . . .

Deklica je zoruđela, morebiti se jej je smililstrastni mladenič . . . ali morebiti je mislila, poljub ni še greh, in tukaj bi vender veliko včinil.

Peč je videl, da je deklica mehkejša. da omahuje, hotel je porabiti hip. prijel čez pas in poljubil na ustna“. — IV. 79.

„A kaj bi našteval! Ve se, kaj takov srčno dober človek, kaker je bil Lipe, spiše s srčno svojo krvjo, kadar mu v prvič privre čišt in pravi čut ljubezni. Ako katera lepih bralek tega še ne ne ve, želimo ji, da zve kmalu. Odgovor, ki ga je Lipe na pismo svoje dobil, bil je takšen, da se je najprej v svojo sobo zaprl, da bi ga nihče ne videl v njegovi neizmerni sreči; po tem pa je bežal zopet venkaj od hiše strani, da ni oče pol dne znal, kje tiči. Srečni Lipe!“ V. 200.

Iz teh besed pač se sme sklepati, da je tudi v Jurčičevem zmislu gorostasna trditev: „Življenje bi bilo nesrečno, ko bi ne bilo ljubezni. In ljubezni beseda in skrivno razodenje je — ženska.“ VIII. 117. Prvi stavek podpišemo tudi mi. Drugega bi tudi, ako bi ženska res bila najlepše, najpopolniše bitje. Pa ni. Bog je najlepši. Človeško srce teži po neskončni lepoti. Končna lepota, kakeršno ima morda katera ženska, ne more srca človeškega

Digitized by Google

vtešiti trajno. To se nam dokaz romani ženskih oboževateljev samih, kajti se redno vse končava z vmorom, samovmorom, solzami.

Kaker čitatelj iz cele vsebine „Lepe Vide“ in sledečega odstavka razvidi, je tudi samogovor prešestne Vide VII. 105 res v zmislu samega Jurčiča. Sreča zakonska se pri njem omejuje jedino na telesno lepoto. On ne pozna ljubezni krščanske, ki vkljub grdosti telesni more ljubiti svojega soproga, ker vidi pod nesimpatično zunajnostjo vender le nevmrjočo dušo, nje kreposti, nje veliko veljavo; saj se sam Bog ni pomišljal zanjo vmreti, posinoviti in poklicati jo k večnemu, nadnaravnemu veselju. A Jurčič stavi Vidi v usta sledeče besede:

„Zakaj mi neste vsega povedali, da bi bila jaz mlada in neumna kaker junica na paši razumela zakaj! Vi vsi mi niste povedali, da ga moram ljubiti, če ga hočem vzeti, in srečna biti ž njim . . . Oni človek še le, njegov znanec Paoli, moral je priti, da mi je povedal, česa pogrešam v zakonu, da mi je vkresal iskro, ki je dremala v meni, iz katere se je razpalila vroča strast, ki me je gnala dotja, kjer sem bila in kjer sem, ki mi je kazala v nebesa, pa me pahnila v pekel. Mlad je bil, lep, verjela sem mu. Kako ne bi bila, saj se mi je zdelo, da vsak dih v meni potrjuje resnico njegovih besed. Tačas sem vas preklinjala vse skup, da ste me prenagljeno pustili v jarem, ki mi ni bil znan, preklinjala, da ste mi tako odtegnili vso srečo, vso ljubezen, katero sem imela pravico zahtevati, kaker vsaka druga pod solncem . . . . .“ VII. 105.

6. Gnjil realizem in nesramen naturalizem v Jurčiči.

Greh se sme slučajno tudi v leposlovnem spisu risati; a ne sam in kot glaven predmet, ampak poleg lepega, kot stranski predmet. Ako se greh riše, risati se ga mora kot kontrast lepega, kot nekaj negativnega, prepovedanega, smešnega, groznega, a ne kot nekaj dovoljenega, naravnega, idealnega. Grešna dejanja v leposlovnem spisu se smejo na navedeni način slikati, vender ne vsa grešna dejanja. Izvzeta so ona, katera skrunijo nebeško. sramožljivost in sam naravni sram zakriva njih ostudnost v črno noč. Natančno, kakeršnokoli opisovanje takih dejanj trže redno posebno v občutljivi mladini sij nebeške sramožljivosti z obraza in jo tira, vzbudivši v nji sè svojo mamljivostjo niže silovite strasti, v ista podla dejanja, ki se opisujejo.

To resnico priznava i Jurčič. III. 160: „S tem je minil pogovor o tej reči in govorila sta z zakonom zvezana ljubljenca o nežniših rečeh, katerih pa mi nečemo in ne smemo na drobno zapisati“. „Pravil vam bodem sedaj o tistem stanji srca v življenji, ki stori človeka najsrečnišega, pa tudi do-

Digitized by Google

stikrat najneumnišega, ki prej ali slej obide vsakega človeka . . . o čustvu, ki vhaja dostikrat pred premislekom in razumom: namreč o toliko opisovani in opevani ljubezni". III. 190. A Jurčič ni dosleden. Izpovedamo, da prav težko prepisujemo iz Jurčiča mesta, koja hočemo v tem odstavku navesti.

Mest, ki drzno bijejo sramožljivosti v obraz, je nebroj. Opravičeno trdim, da v deseterih zvezkih Jurčičevih je gotovo za najmanje šest zvezkov samega opisovanja ljubavnih prizorov. O tem priča vže vsebina večine njegovih večih pripovesti. Vsebina spisa „Moč in pravica": prešestvo, dvoboj, vboj, zblaznenje. Vse to na dvajsetih straneh. „Telečja pečenka": samogoltnost, zaljubljenost, obupnost, pijanstvo, nagla smrt. „Tihotapec": trmoglavost, ljubovanje. „Grad Rojinje": zakonska nezvestoba, poboj, smrt zapeljivca na vislicah. „Klošterski žolnir": dva zaljubljenca, vmor, samovmor. „Doktor Zober": ošaben stojik, obupan, maščevalen sovražnik človeštva, „ki ni narejal križa", „niti dober kristijan", sicer pa — mož „blag", „plemenit."! „Domen": nezakonski sin, sovraštvo do očeta, vmor sina, obup. „Jurij Kobila": prešestvo, maščevanje, dvojni vmor radi prešestva. Komaj boljši je tudi „Cvet in sad". „Dva prijatelja": adjunkt se zaroči z lepo deklico, prijatelj doktor mu jo zapelje, zapeljana vmori svoje nezakonsko dete, sama pa znori. „Hči mestnega sodnika": pohotnost, rafinirano zapeljevanje, vmor. Ista je vsebina „Tatenbaha". „Nemški valpet": poboj radi ljubosumnosti, zapeljana deklica. „Bela ruta, bel denar": greh proti celibatu. „Lepa Vida": bordelsko življenje. „Deseti brat": ženitev radi bogastva. Mož jo zapusti. Zapuščena začne blazneti. Ravno tako otrok, njen kasnejši deseti brat, Martinek Spak. Neverni soprug se na Dunaji z drugo speča. Sedaj je pa žena njemu neverna. Iz tega zakona rodi enega sina: Marijana. Prvi sin očeta svojega povsod zalezuje iz maščevanja, mu greni življenje. Prišlo je do poboja mej bratoma po polu radi neke deklice. Martinek Spak, smrtno ranjen, prisili svojega očeta, da pripusti del svojega premoženja — Kvasu." Posebno gosto se Jurčič spominja koketovanja v cerkvi, kaker nekaj zelo indiferentnega, če ne dostojnega.

Vseh ljubavnih prizorov ne bomo navajali. Ni mogoče. Morali bi ponatisniti skoro nad polovico Jurčiča. Vender nekaj smo jih prisiljeni, da mladinoljubi spoznajo, ali je prav, da se Jurčičevi spisi vže od narave lahkoživni, k strastnostni in k nevarni domišliji nagnjeni mladini priporočajo kot evangelij dobre nravi, omike, srčnega miru! Torej le nekaj, ne najdrznejših mest:

„Mladenič je bil srečen. Pristopil je k deklici, objel jo in v prvem sladkem poljubu so se steknila nje krasna ustna z ustni mladeničevimi v navzočnosti očetovi . . . . dolgo sta sedela mlada človeka roko v roki drže in dve srci sta se srečni izlivali v jedno. . . hči pa še dolgo sanjari o njem, ki jej je

Digitized by Google

v prvo vzbudil sladka mila, do zdaj neznana čustva. Vedno meni še čutiti pekoči poljub njegov na ustnih, vedno se jej še zdi, da ga prit ska na polno srečno srce . . . ." III. 151. Isto VII. 183 VII. 183. VII. 185. 6.

„Ali je mogoče, da bi mlad človek sedel nasproti lepemu čistemu, nedolžno-devišKemu obrazu in ga ne pogledoval, občuduje krasne črte, oblike, katere je risala Božja roka, največa umeteljnica ?" IX. 109.

„Kaj pa je mogoče lepšega in slajšega nego zavest, da imaš dušo poleg sebe, katero z vso ljubeznijo ljubiti smeš, da celo ljubiti moraš, in ona tebe ljubiti sme in mora!"

„In jaz te moram ljubiti!" zakliče kakor tlazen Nikolaj. Pritegne jo za roko pod pazduho k sebi, z drugo jo burno objame in strastno ji poljublja lice . . . ." I. 255. Isto VII. 41. in 70.

Pogovor dveh nečistnikov idočih v stanovanje prileżnice, prešestne Vide: „Pojdi z menoj", de prvi drugemu.

„A ne — zastonj", odgovori.

„Plačeval te ne bom."

„Če si pa jaz sè znano svojo ljubeznivostjo sam pridobim plačilo, ne bodeš branil vzeti mi ga, kaj?" Oba se surovo zasmejeta." . . . .

„Od kje si jo odpeljal"?

„Od onkraj morja."

„Tako daleč! Devica ali žena?"

„Žena".

„Tem bolje. Če je lepa, vzame jo mož onkraj Adrije gotovo rad nazaj." VII. Lepa Vida 64.

Jurčič je vvel bordel v snov slovenskega deviškega (!) slovstva:

„Alberto je stopil v tiho sobo . . . . Tam je stala Vida, od durij stani obrnena proti oknom. Oblečena je bila v tanko belo domačo obleko, okoli okroglih rok so se svetili zlati zapestniki, na polnem vratu je lepo sedel niz biserov — vse darila Albertova. Z edno roko se je držala vzglavja odgrnene postelje, kateri se je poznalo, da je mlada ženska ravnokar ležala v nji, z drugo roko pa je podpirala čelo, kaker bi gledala v solnce, tako da je rokavček nazaj odpadel in se je videla vsa lepota njene krasne lehti. . . . . ko jo je zaklical, hlastno pritekla je k njemu, oklenila se ga strastno okoli vratu, poljubljala . . . . A on bodisi, da je njen ogenj ogrel tudi njegovo telesnost, ali le iz navade, tolažil jo je, stisnil tudi on nase, vzdignil in poleg sebe posadil."

V potrdilo, da je ljubovanje brez nobene restrikcije dovoljeno, navaja i — duhovnikov in celo jezuitov dejanja in besede: „Bila je še le edenindvajset let stara, bolj močnega nego šibkega telesa. Obraz, najblažji oval, krasni svilnati lasje, oči v srce človeka sezajoče, sicer pa nekako zarjavelo gladko lice . . . .

Digitized by Google

Niso zastonj obvisele celo oči pobožnega in vender ne več mladega duhovnika, občudujoč krasno postavo in dovršeno lepoto života in obraza te svakinje njegove . . . .“ VII. 18.

„Ti si slabovoljen, de starec jezuit svojemu netjaku — povej mi vse, kar ti teži srce. Vedi, da mi ne moreš ničesar novega povedati; vse sem izkusil, kar ima bridkega in sladkega. življenje. No povej, kako je s tvojo nevesto? Ali si bil danes pri njej? . . . . Je li zdrava?“

„Zdrava! Obiskal sem jo danas. Sama je bila doma . . . . Ko me zagleda, skoči mi nasproti, objame me in poljubi. Vi pravite, strijc, da ste vžili vse, kar ima življenje sladkega. potem veste morda, kako srečen sem bil, gledajoč, v njene oči . . . . Stavil sem ji nedolžno vprašanje.“

„Katero, le natanko“, prestriže mu strijc.

„No, ali me ljubi.“

„In ona — dostavlja z nasmehom jezuit — te je zopet poljubila. kaj ne?“ VI. 173.

Tudi k spovednici hodi poslušat Jurčič: Gospa se je spovedovala in „zvedavo dekle poleg stoječe je čulo nekaj o nekem starem moži — ki je bil bogat . . . o mladem moži . . . in več stvari . . . z objokanimi očmi gospa . . . vstane. Mlad pater pa ni več odprl linice, vstal je in šel v sakristijo molitve mrmrajoč. A niso bile same molitve; cerkovnik je čul vmes čudne besede: Dobro je bilo, da se me je bala.“ VI. 183.

Odgovarjamo: iz besed ali dejanj kojega duhovnika, nasprotnih mogoče nauku Kristusovemu, se ne more še dokazati, da J. Kristusa nauk ni pravi.

Še nekaj realizma o slov. „čestiti duhovščini“: „Pojdi Vida, — de mož ženi — preskrbi večerjo. da moj brat (duhovnik) ne poreče, da se na svojem rojstnem domu slabši živi nego na svoji župniji poleg dolgočasnega kaplana in sitne — kuharice.“ VII. 18.

„Mej temi možmi sedeti je pusto, govoriti pa v istini nimam kaj ž njimi. Duhovni gospodje imajo svoje reči.“ VIII. 105.

„Gospod župnik malo nejevoljen vstane s svojega sedeža in rogačka za njim. Njegov duhovni pomočnik mu gre za njim.“ VII. 98.

„Umevno torej, da smo — bilo je veče slovensko društvo zbrano — tudi na politiko prišli in privrženci liberalno-narodne stranke ne posebno ljubo in respektno obdelovali ono naše duhovstvo, k a t e r e m u j e s v o j a č r n a s u k n j a i n k a r k n j i s p a d a p r v a, a narodna politika druga, če ne zadnja stvar“. VIII. 258.

Plemstvo in više duhovstvo se ni dalo p r i j e t i p r i n a r o d n e m p a t r i j o t i č n e m č u t j i. S srcem za svobodo slovenske domovine se ni dalo pri njem opraviti ničesar, ker ni imelo srca za slovensko stvar“. Tatenbah.

Bodi zadosti citatov. Da bi jih lahko našteli še nebroj,

Digitized by Google

priča zgoraj navedena snov raznih spisov Jurčičevih, katere vse pregiblje slepi, brezbrzdni spolni nagon. Recimo, da se dogaja, kar je Jurčič pisal, vender on ni apostol zdravega realizma, ampak gnjilega. Naloga pristnega leposlovca je risati vzore, torej to, kar je vsestransko dovršeno, a Jurčič riše večinoma le to, kar je nakaženo. Leposlovec sme tudi greh risati, a tako kaker smo v začetku tega odstavka povedali. Jurčič pa, kaker smo videli, riše večinoma ali čisto indiferentna dejanja, ali pa negativna, grešna in sicer **kot dovoljena, častivredna — idealna.** Jurčič se bliža naturalistom v zmislu moderne Evrope, on drzno odkriva Slovencem prizore, katere vsak človek iz sramote skuša zakriti. Jurčič vrata odpira v prostore, o katerih se ljudje v pošteni družbi govoriti sramujejo. Zato pa ne moremo razumeti, kako je Stritar mogel trditi, da podaja Jurčič „idealno podobo“ sveta. Stritar je menda komaj brez neke bojazni zapisal ono sodbo.

Vgovarjalo se nam bode: Res, da Jurčič opisuje prepogosto ljubavne prizore in dostikrat zelo mamljivo, a tendenca celotnih spisov je vender le eminentno moralna, ker morajo oni, ki so prestopili nravne meje spolne ljubezni, koncem povesti vedno kazen trpeti: ali se sami vsmrte, ali jih drugi vmore, ali znore, ali obupajo. Tako tedaj Jurčič vsaj indirektno napeljuje h krepostnemu življenju. A nam se čudno zdi, kako more pisatelj, kateri prestopke spolne ljubezni baje obsoja, tako jasno opravičevati ljubovanje izven zakona, kaker smo zgorej videli. Tudi ne moremo razumeti, kako tisti, ki neki ima namen čitatelja od nečistosti odvajati, tako mamljivo, vabljivo, natančno opisuje ljubavne prizore, kaker smo istotako zgorej dokazali. To, da milo sodimo, kaže, kako malo doslednosti je pri Jurčiči, katera je vender neizogibno potrebna lastnost vsakega velikega mislitelja in pravega pedagoga. Jurčič tekom celega spisa opravičuje greh in ga mamljivo riše, še le na jedini zadnji strani od njega nekako odganja. Kaj pomaga gasiti, ako je vže popred vse požgal! Razumemo. Jurčič se je vdal liberalizmu, a tega znak je v nazorih blazna nedoslednost, v leposlovji gnjil realizem, nesramen naturalizem, drzno opisovanje izrodkov spolne ljubezni!

7. Trivijalnosti v Jurčiči.

Človek odreveni za nežno, lepo in dostojno, ako zameta idealizem in se da voditi jedino od čustvenosti, ki nas vleče k mrzli empirični realnosti. Te trditve dokaz so tudi nekoja mesta v Jurčiči.

„Maklenovemu očetu od straha šine debel kos mesa iz ust v goltanec tako, da se je komaj odkašljal, ker gospode se je on bal vže od mladega.“ IV. 251.

Digitized by Google

„Bog varuj in joj kletarici, če bi bil kdo drug sedel zvečer tja, kjer je „hauptmann“ Bitič posajal nemenljivi del telesa svojega.“ VI. 147, isto 150.

„Ali je kaj blata?“ vpraša dalje zdravnik.

„Oj blata, pa obilo tudi. Danes popoldan je bilo nekaj solnce odgrelo . . . .“

„Kaj čenčate?„ pravi zdravnik. —

„Jaz vas ne vprašam po cestnem blatu, ampak, če kaj močno gre od vas?“ III. 232.

Priprostost je opravičena v leposlovji, a ne — trivijalnost. Jurčič to dvoje zamenjava. On je nedosegljiv v slikanji tipov iz ljudstva; a večkrat ne da bi jih slikal za priproste, slika jih — surove in neumne. Sam Stritar pravi: „Njegova beseda se mi vidi časi brez potrebe prerobata, zarobljena, če tudi izhaja iz širokih kmečkih ust . . . . Lepa, dovršena oblika sama zase ni nič, gotovo; ali ravno tako gotovo je pa tudi, da brez lepe, dovršene oblike ni in ga ne bode na vse večne čase zares lepega, dovršenega umotvora bodisi v poeziji bodisi v kateri koli umetnosti. In te do zadnje stopinje dovršene vnanje oblike pogrešam v Jurčičevih spisih jaz in poleg mene morebiti še kak drug.“ [1])

Cvet vse robatosti se kaže v pripovesti „Bela ruta, bel denar“. Jurčičeve spise je zbral in izdal Fr. Levec, profesor in šolski nadzornik. On je smatral tudi to povest za vredno, da se priobči, da si slovensko ljudstvo in posebno mladina iz nje zajema više omike in idealnega vzleta. Iz te pripovesti smemo sklepati na estetiški vkus in pedagogiško naziranje g. Levca.

Znano je, da v cerkvi pri Materi Božji na Bledu imajo pobožni romarji navado zvoniti zvon, da bi bili vslišani. To pričakujejo oni, ki zvonijo, ne od mrzlega zvonovega brona, ampak od molitev, ki so bile izgovorjene o blagoslavljenji zvonovem. Pa pustimo tudi verski razlog; ona navada je vže s čisto naravnega stališča — poetična. Kdor ima še kaj srca — to občuti. A Jurčič pravi o onem zvonjenji: „Jaz nisem hotel zvoniti — ali iz pomanjkanja „vere“ ali iz sramote pred samim seboj, da bi se tacega h u m b u g a vdeleževal . . . Prijatelj Vrelec, Bog mu te neumnesti ne štej v zlo, molzel je in molzel ono vrv, da ni mogel končati . . . Delal je pri tej operaciji tako resne obraze, da se je moja hudomušnost morala nasmehljati . . . .“ VIII. 253. Lj. Zvon 1881 pa piše str. 327: „Edle Menschen, welche im innigen Zusammenhange mit der Natur leben, sind weit aberglaübischer (mi bi rekli glaübiger), als schmutzige Schlingel, welche ihr Leben bloss in Kneipen, Kaffeehaüsern und Theatern zubringen, und es wircklich so weit gebracht haben, dass sie zwischen Glauben und Aberglauben keinen Unterschied mehr

[1]) Zvon 1877. 79.

Digitized by Google

machen und in ihrer naiven Aufrichtigkeit nicht glauben können, dass Schmutzigseelen, wie sie sie besitzen, zu einem ewigen Leben bestimmt seien." Jeremias Gotthelf.

Vsebina zgoraj omenjene pripovesti je ta: Prijatelj Vrelec je ljubil deklico, ki je bila pripravljena njega vzeti, ki mu je ljubezen govorila in pisala, a imela tako veliko in prostorno srce, da je zložno mogel notri biti lep kapelan, kateri ji je dopisaval in h kateremu je skrivaj tudi hodila" . . . Ta deklica, „ki se je s celibatarjem pregrešila", je šla na blejsko jezero, a da bi je jezero ne požrlo radi onega greha, je ona deklica vožeč se čez jezero vrgla vanje po neki narodni vraži „belo ruto in bel denar". Iz tega njenega dejanja so spoznali nje greh.

In vender se upajo slovenski poetje Jurčičeve ideje in spise kar n a s p l o h, b r e z izjeme proslavljati:

„Oh, kolike d u h a zaklade
S teboj je temni grob požrl,
. . . . . .
Plodnejšega nikdar duhova
Rodil še ni slovenski svet.
. . . . . .
Ti branil nam si sveto pravo
Z duha orožjem žive dni.
. . . . . .
Kot solnce se žari nevgasno
In svet oživlja z visočin,
Svit tvojih del sijal bo jasno.
. . . . . .

Gregorčič.

Zopet drug:

Tvoj duh nam stvaril je p o d o b e j a s n e,
Kedó jih med Slovenci ne pozná
In ljubi? — Njim življenje ne vgasne,
Krvi so z d r a v e, z d r a v e g a duha.
. . . . . .

Stritar.

Koliko neresničnosti! Škoda lepih verzov! V njih se slovenski mladini zmota priporočuje kot resnica, nedoslednost kot značajnost, greh kot krepost. Je tako počenjanje tudi rodoljubje?!

Denimo, da bi bilo, kar v zgorej navedenem spisu Jurčič pripoveduje, tudi resnično — ali misli g. Levec, šolski nadzornik, s ponatiskovanjem takih škandaloznih spisov slovensko mladino blažiti?!

Digitized by Google

8. Sklepna sodba o Jurčiči.

Jurčič ima nekaj prav lepih idej. A te niso niti teologično niti filozofično globoko izražene. Pogovori v njegovih spisih so jako plitvi, vsakdanji. Predmet večinoma — ljubovanje. Poleg lepih idej izraža Jurčič še več drugih dijametralno nasprotnih, filozofiji in teologiji v obraz bijočih nazorov. Lepe ideje, ki se tu in tam nahajajo, ne prešinjajo celega spisa; ampak so osamljene, kaker bliski, brez vpliva na prejšnji in sledeči razvoj spisa. Zato ga ni prištevati idealistom. Glaven znak Jurčičevega „prepričanja" je **nedoslednost.** V spisih namenjenih za preprosto slov. ljudstvo n. pr. „Dva brata", „Golida", „Ponarejeni bankovci" je idealen, veren; v spisih za slovensko inteligenco realističen, naturalističen t. j. brezidealen in drzen. Torej ni res, da je v Jurčičevih spisih več idej, kaker v katol. filozofiji in teologiji, niti ne more on sè svojimi spisi toliko koristiti, kaker oni, ki dosledno vstrajajo pri katoliških nazorih.

Tak je Jurčič sam na sebi. Ako bi ga hoteli v nečemer izgovarjati, radi opomnimo, da je Jurčič začel vže jako mlad pisati. Pisatelji pa skoraj vedno ostanejo v tisti duševni visočini, v kateri so bili, ko so začeli pisati. Pozneje se je Jurčič, še mlad, vrgel na politično polje, prevzel dnevnik. Take razmere pa so mu komaj pripuščale, da bi se vglobil v resna, trezna razmišljevanja težkih življenjskih problemov. Inter arma silent Musae. Skušnja sama pa nikdar ne more učenosti nadomestiti. Tudi je Jurčič kot izdajatelj dnevnika bil prisiljen pisati naglo. Torej ni mogel vse natanko premisliti. Ne toliko Jurčič, ampak g. Levec je odgovoren za posledice onih na novo izdanih vmazanih spisov.

9. Pogubnost nedoslednosti Jurčičeve in njegovih krivih nazorov za slovensko mladino in dosledno za vse slovensko ljudstvo!

Leposlovne spise bere skoro samo mladina. Mladina nima še trdnih načel. Nedoslednost Jurčičeva v nazorih, od katerih je odvisna življenjska sreča, mora mladino še bolj zmesti in tirati v skepticizem, ki je smrt vsakemu navdušenemu delovanju.

Jasno krivi nazori Jurčičevi trgajo lahkoverni mladini kar naravnost vero iz srca. Pustimo vse druge, osvetlimo

Digitized by Google

le žalostne posledice Jurčičevega evangelija o brezbrzdnosti spolne ljubezni [1]).

Ne tajimo, da tudi spolna ljubezen more biti kedaj gibalo sijajnih dejanj, tudi ne trdimo, da bi se spolna ljubezen v nobeni obliki ne smela omenjati v leposlovji. Ne. Mi trdimo le, da spolna ljubezen, kaker jo Jurčič pojme, in način, kako jo slika, ne more čitatelja povzdigniti k idealnim višavam krepostnega življenja, delovanja, ampak, ker riše le njeno živalsko stran, ga siloma vlači v haremsko lenobo in obup. To priča sam Jurčič. Vsi njegovi ljubezenski junaki in junakinje na konci obupajo, se vsmrte ali znore.

Jurčiču je spolna ljubezen tudi izven zakona — najviši ideal, najplemenitiši čin, katerega je človek sposoben. Vsi drugi, ki se spolni ljubezni niso vdali, **so brez srca**, na — pol-ljudje. Taki so seveda tudi duhovniki, katere veže celibat: „Katrica je bila prepričana, da je strijc prijor moder mož, ki je veliko v bukvah bral in sam veliko vže včakal na svetu, ali vender jo je včasih obhajala misel, **da takih rečij, ki izvirajo globoko iz srca, v posvečenem svojem stanu sam ni izkusil, da torej vender vsega ne ve.**

Ne. Spolna ljubezen ni najviša ljubezen. Ljubezni znak je požrtvovalnost. Zakonska ljubezen je pa v svojem bistvu — sebična. Ljubezen Kristusova, ki je vmrl za nas, ljubezen nežnih devic, ki se na bojnem polji, po kužnih bolnišnicah žrtvujejo, je gotovo viša, plemenitiša od spolne. Dalje ljubezni vrst je toliko, koliker predmetov. Plemenitiša je ona, katere predmet je plemenitiši. Gotovo pa je neizmerno več predmetov in bolj idealnih od spolnega vživanja, posebno v zmislu, kaker je Jurčič umeva. A mladina tega mnogokrat ne pojme, in verujoč evangeliju Jurčičevemu, skuša tem preje se zaljubiti; tako zaljubljeni dijaki se čutijo kaker bogove, vzvišene nad drugimi tepastimi drugovi, ki se, vest in spovednika vbogajoč, ogibajo enacega počenjanja!

Viši omikanci se po denašnjih socijalnih razmerah komaj morejo poročiti pred tridesetim letom; kajti pred to dobo redno ne pridejo do stalne službe, katera je za osnovanje lastne družine vender neizogiben pogoj. Toda skušnja uči, da se naši dijaki zapeljani po romanih à la Jurčič zaljubljajo vže v petnajstem, šestnajstem letu, ako ne prej! Torej petnajst let ga loči od zakona!

---

[1]) Nasprotniki vgovarjajo: Kaj treba o tem vedno govoriti? Odgovarjamo: Ker se v vseh spisih Jurčičevih drugo ne slika kaker spolna ljubezen. Spet vgovarjajo: Vi gospodje imate prokleto gorko kri, da vas vsaka beseda o spolni ljubezni tako segreje! (Ljublj. Zvon). Odgovarjamo: Evangelij o dovoljenosti in idealnosti brezbrzdne spolne ljubezni je nenevaren le angeljen in vsihajočin lahkoživcem! Navadnemu človeku, posebno mladini je nevaren, ker ona je vže tako od narave k spolni brezbrzdnosti nagnjena, kaj pa še le, ako jo k temu naganjamo!

Digitized by Google

Koliko stoka in solz, koliko srčnega bola, obupavanja v tem času. In — p o m o r a l i k r š č a n s k i, k a t e r a v e n d e r t u d i n e k a j v e l j a — k o l i k o n e č i s t i h m i s l i, ž e l j, d e j a n j t. j. k o l i k o s m r t n i h g r e h o v!

Ako sploh kedaj, mora mladenič posebno tedaj, ko si voli stan, imeti nevtralno srce. Tedaj mora določevati razum in ne srce. Srce je slab sodnik. A po evangeliji Jurčičevem zaslepljeni mladenič ni več zmožen svobodne volitve: v njem določuje popačeno, poživinjeno srce. Spisi, kaker so Jurčičevi, vzbujajo v mladini strasti, p r e d n o jih sme brez greha zadovoljiti in p r e d n o je v nji razum toliko dozorel, ki bi jih mogel brzdati.

Marsikateri mladenič hira in vmre. Svet govori: vmrl je zato in to boleznijo. Morda. A znanci njegovi bi vtegnili povedati, da je kateri mej njimi vmrl za boleznijo, katere prvi kal so vcepili spisi kaker Jurčičevi, njegovo slavljenje brezbrzdne spolne ljubezni!

Narod, ki hoče imeti slavno bodočnost, mora imeti pridno se učečo mladino. Ljudstvo, ki nima visoko in globoko izobraženih mož, je podlaga tujčevi peti. Da pa bodo njegovi voditelji kot možje učeni, se morajo kot mladeniči v šolah pridno, vestno učiti. Učiti se pa more mladina le, ako ima mirno, neraztreseno srce. A spisi, kaker so Jurčičevi, spelujejo mladež na prepovedano polje spolnega ljubovanja. Zaljubljenec se ne more več zbrano učiti. Zamišljen brezposelno trati čas, dopisuje, vzdihuje, v šoli mu gre vedno slabše. Leta tečejo. Ako ni padel in dobil dvojke, za silo izdela gimnazij. A v glavi nima n i t i p o l o v i c e o n e z n a n o s t i, k a k e r b i i m e l, a k o b i s i n e b i l z l j u b o v a n j e m č a s a t r a t i l. To pot hodi veliko slovenskih dijakov. Kaj čudo potem, da se tudi kot možje ne odlikujejo, da mastnejše službe dobivajo pridniši tujci, a „slavni narodnjak“ cedi sline, in preklinja žalostno, Slovanom vedno sovražno vsodo! Kdo je tega kriv? . . . .

Jurčičevih romanov ne dajajmo mladini v roke, še manj pa, da bi jih jej hvalili ali priporočali! Ker je pa v Jurčiči vender le marsikaj lepega, in bi bilo škoda, da bi naša mladina radi tega lepega njegovih spisov ne brala, dobro bi bilo, ako bi se Jurčiča za mladino posebe izdali izpustivši iz njega krive nazore in spodtakljiva mesta.

10. V e n d e r d v e v a ž n i r e s n i c i l e h k o p o s n a m e m o i z J u r č i č e v i h s p i s o v.

Vzemimo Jurčiča v zmislu „Zvonovih“ leposlovcev: kot realista t. j. kot pisatelja, ki nam objektivno riše življenje slovenskega ljudstva. Kot tak nam priča:

1. Slovensko priprosto ljudstvo je še verno. Ljudstvo naše

Digitized by Google

se komaj razgovarja, da ne bi ob jednem vmes ne vpletalo verskih rekov, resnic itd. Ono spoštuje katoliško cerkev, krščanske šege in navade, spolnjuje njene zapovedi.

2. Slovenska inteligenca, neizvzemši niti enega stanu, ima zelo ozko duševno obzorje. Visokih misli, idej ne pozna, in srce njeno ne čuti navdušenja za drugo kakor za — ljubovanje!

Ako smemo Jurčiču — realistu verjeti, smo Slovenci na prilično nizki stopinji kulture, in ako pojdemo v tem tiru dalje, nam je komaj pričakovati slavne bodočnosti . . . .

Slavnih dejanj in tvorb neizogiben pogoj so visoke ideje. To priča zgodovina. Ako tedaj nimamo idej, ako nam jih liberalizem, kateremu smo do sedaj preveč verovali, ni dal, ako so naša srca za vse više ravnodušna, mrzla, tedaj oklenimo se zopet tesneje svete matere katoliške cerkve, z njeno večno mlado resnico osvetlimo si razum in na njenih ljubečih prsih ogrejmo si mrzlo srce!

Iy. Kralj.

Narodnost.

Narodnost ni hudičeva iznajdba!

Drugi dan sva se z mladim znancem spet sešla skoraj na istem kraji. To pa se ni kar slučajno primerilo, ampak on me je pričakoval. Bil je namreč tudi on eden tistih, ki me sovražijo radi tega, ker me ne poznajo. Pri prvem srečanji se začne led tajati, srce se odpira in marsikaj pride na dan, kar da priložnost, da se pojmi pojasnijo in napačne sodbe odstranijo. Moj včerajšnji govor ga ni žalil, ampak le izzval, da si je upal na svitlo z vsemi vgovori, ki so vže več let, nerešeni, oklepali srce, tako da ni mogla v njem obveljati ena sama dobra misel o meni in tistih, ki z menoj enako mislijo.

On. Vender, izgovarjajte se, kar hočete: vsaka reč ima svoj vzrok; tako mora biti tudi z Vami. Znano je po vsem svetu, da Vi preklinjate narodnost na dno pekla; in nekje ste se celo predrznili pisati, da narodnost je izrodek hudičevega duha!

Jaz. Ste vstani navesti mesto, kjer se nahajajo te moje besede?

On. Hudiča — jaz hočete da bi bral Vaše spise?! V tem smislu so Vam očitali „Slovenski Narod“, „Edinost“, „Slovanski Svet“ itd. Vsi vender niso tako lažnjivi, da bi kar iz zraka zajemali taka očitanja!

Digitized by Google

Jaz. A žal, da noben ni mogel doslej še navesti mojih besed; pisali so na svojo vest.

On. No, z Vami se ne bom prepiral: bodi reč kaker hoče — jaz bi zdaj prav iz Vaših ust rad slišal, kako mislite o početku narodnosti.

Jaz. Vzeti moramo v roke sveto pismo.

On. Vže spet sveto pismo — ko nam je govoriti o narodnosti! Morda pritirate celo svetega Tomaža? Čemu pa vse stikati z vero in svetim pismom?! Ni li mogoče početek narodnosti razlagati si brez Boga? Meni se zdi kar naravno — poslušajte! Ljudje so se množili, tako da niso mogli dalje bivati skupno; vsled tega so se razkropili v veče in manjše skupine. Ne moremo si pa drugače misliti, nego da se je prvotni jezik po raznih skupinah začel različno razvijati; tako so polagoma nastale jezikovne ali narodne družine. Svetega pisma pač tu ne potrebujemo!

Jaz. Kaker se zdi, tudi visokošolci vselej ne napredujejo sè svojim časom! Sicer bi morali tudi Vi vsaj nekaj vedeti o neovrgljivih rezultatih najnovejšega primerjevalnega jezikoslovja. Ti rezultati se dajo v kratkih besedah tako izraziti: Vsi jeziki izhajajo iz enega skupnega prajezika; to se vidi iz njih sorodnega žilja. Pa isto tako se da zapaziti na njih neka strmenitost in nenaravne, posilne razpokline, kar priča jasno, da je posegla v govor človeški zunanja sila, katera je prvotni jezik zmedla in ga različila; vsem jezikom je vtisnjen znak posilnega porušenja. Tu nas primerjevalno jezikoslovje privede pred zgodovinski, pozitiven fakt, o katerem nam nihče ne poroča nego sv. pismo. Znano Vam je, kar pripoveduje Mojzes o babilonski jezikovni zmedbi. Pozitivnost tega dogodka sv. pismo izraža s temi besedami: Stopimo doli in zmedimo jim tam njih jezik. In Bog jih je razkropil po površji zemlje. Tu nam je iskati početka jezikov in narodnosti.

On. Saj sem pač rekel: po Vašem je tedaj narodnost resnično hudičeva! Zakaj je Bog človeški rod razkropil? Ne li radi greha — radi napuha? Oče napuha je pa hudič — ergo?!

Jaz. Ergo — recimo, kar pravi sveto pismo: ne več ne manj — in razumeli se bomo. Sv. pismo pravi, da je napuh dal Bogu povod, da je zmedel jezike, ne pa da je hudič ljudem navdihnil nove oblike in stvaril jim nove jezike! V kratkem se da to izraziti: narodnost ni slaba, ni hudičeva, ampak je od slabega; ravno tako kaker ni tudi prisega slaba, pač pa izvira od slabega t. j. od nezvestobe in lažnjivosti človeške. Ne vse, kar je od slabega, je tudi slabo samo na sebi. Tudi zdravilo je od slabega, od bolezni; in vender nam odganja bolezen. Tako zdravilo za človeški rod je bila tudi zmedba jezikov: ona je zabranila, da se ni celo človeštvo tako zakužilo, da bi ne bilo več mogoče ozdraviti ga. Moralično bolezen, popolen odpad

Digitized by Google

od Boga in nravstvenih zakonov je zaviralo le različenje ljudij po narodnosti.

O n. Potemtakem pa narodnost nima nič dobrega, pozitivno dobrega, vsa njena dobrota je negativna t. j. Bog je hotel z razkropljenjem ljudij le zavirati slabo!

J a z. Narodnosti tudi po moji razlagi ostane vedno še toliko pozitivno dobrega, da je vseh nas dolžnost jo ljubiti ter skrbno gojiti. Podlaga narodnosti je narodni jezik. Jezik pa katerisikoli izraža mis'i in čute človekove in je potemtakem vez, katera posamezne ljudi spaja v manjše ali veče skupine. Jezik je torej sredstvo, in kaker je vsako sredstvo, v koliker služi svojemu smotru, dobro, tako tudi narodni jezik; a prav radi tega ne more slaba biti tudi narodnost, katera obstoji v jeziku in v geniju javljajočem se pred vsem v jezikonih posebnostih in oblikah. Dobra je torej narodnost, ker veže ljudi v skupine; a boljše, da bi je ne bilo, t. j. da bi vsi ljudje govorili en jezik, ker potem bi vsi bili spojeni v eno samo, vse obsegajočo družino. Rekši pa „boljše", nisem nikaker rekel, da je narodnost slaba, ampak le manj dobra, torej vedno še dobra. Sicer se nahaja v narodnosti še druga dobra stran: vsled nje človeštvo raznolično, na razne načine razvija svoje moči in se mnogostransko razrašča; ko bi človeštvo govorilo en sam jezik, bi bil tudi razvoj njegov enoličen, nekako centralističen. Prav tolika raznoličnost narodnih jezikov in tipov podeljuje človeštvu bolj mično, lepše obličje — saj lepota javlja se pred vsem v raznoličnosti.

O n. Vse prav, kar pravite — a narodnost Vam je vedno še le relativno dobra. To meni ne gre v glavo: narodnost je in ostane posebno v naši dobi prvo, najviše dobro, za katero moramo vse zastaviti.

J a z. Prvo in najviše dobro — potemtakem hočete tudi Vi narodnost proglasiti za absolutno?

O n. Narodnost je absolutna: nji se mora vse drugo pokoriti.

J a z. Veste, kaj ste s tem izrekli?

O n. Ponavljam: narodnostni ideji se mora vse brezpogojno pokoriti, narodnim interesom moramo žrtvovati vse drugo.

J a z. Prijatelj, priznavate večno veljavne zakone resnice, pravice, lepote, nravstvenosti?

O n. No, kaj še vprašate? Vem, kako radi nas, odločne narodnjake, razvpivate za brezverce, za nravstvene nihiliste! Kaj pa ima pravica, lepota, kaj imati vera in nrav opraviti z narodnostjo?

J a z. Proglašati narodnost za absolutno je isto kar: vse, kar se slovenski govori in piše, je resnično, je pravo, je lepo — ravno zato, ker je slovensko. Isto tako je pravična vsaka vojska, ki jo prične narod iz kateregakoli razloga; pa po razlogih se niti ne vpraša, ampak dovolj, da jo je hotel narod. Nimamo res pri ocenjevanji slovstvenih proizvodov nikakega nad jezikom in

Digitized by Google

narodnostjo vzvišenega sodila, ali nam je vedno odločilen le jezik, češ: to je pisano slovenski — torej je dobro, je lepo! to je pisano nemški — torej je slabo, nelepo!?

O n. Jaz menim, da bi skoro nehali v našem deviškem slovstvu povsod zasledovati liberalstvo in brezboštvo! Naj bi nas vender bratovski edinila ljubezen do materinščine in naj bi sè združenimi močmi vsestransko podpirali in gojili komaj rodivše se slovstvo slovensko! Komaj je mladika pognala iz tal, vže ste jo začeli z nevsmiljenim kritičnim nožem obrezavati in razrezavati, češ, to je nekrščansko, to je liberalno, torej izrežimo! Tako počenjanje je izdajalsko, to je isto, kar v prvem kalu zamoriti naše duševno narodno življenje.

J a z. Torej Vi trdite še vedno, da najsvetejša vez, ki bi nas imela sklepati, bodi slovenski jezik? Meni to še ne gre v glavo. Se Vam je kdo vže zlagal v slovenskem jeziku? Ste li slovensko laž vzeli za resnico? Zakaj ne? Od kod ste vzeli razlog, da ste jo obsodili? Sè stališča absolutne narodnos i je gotovo niste mogli obsoditi, ker se je glasila skoz in skoz slovenski. Vidite torej, da so Vas vodili drugi, nadnarodnostni razlogi, ko ste sodili slovenski govor ter ga obsodili za laž. Pa kaker se laž, neresnica govori, tako se dá tudi pisati; ako torej slovenski govorjeno laž obsojamo iz viših, nadslovenskih razlogov, jo bomo tudi morali obsojati, ko jo beremo zapisano. Narodni jezik je le posoda, v katerej se hrani kaker resnica, tako tudi neresnica, kaker lepo, tako tudi ostudno. Jezik kot tak ne stvarja niti resnice, niti lepote, ampak le služi v izražanje resnice in lepote, pa tudi neresnice in ostudnosti. Da moremo soditi, kaj izraža ter razločevati mej resnico in neresnico, lepim in nelepim, moramo imeti druzih vodil, ki se ne izvajajo iz narodnega jezika, ampak iz razlogov, kateri so vzvišeni nad narodnostjo. Zakaj se pač tudi Vi jezite in prepirate z menoj? Zakaj so mi vseučiliščniki vrnili list ter izrekli zaupanje „Brusu“? Mar ne govorim, ne pišem slovenski tudi jaz? Vidite torej, da pod jezikom in nad jezikom je še nekaj vse bolj veljavnega, odločivnega, kar nas spaja in razdružuje? Vi sami obsojate v dejanji princip absolutne narodnosti, ki ga z besedo zagovarjate. Jaz menim, da bi Vaši — v imenu absolutne narodnosti — ako jim v obraz zabrusim, da so liberalci, ravno tako morali mirno prenašati, kaker jaz, ako Vi govorite in pišete liberalno. A tega niti jaz ne storim, niti Vi; s tem pa vže priznavamo, kako nezmiselna je teorija absolutne narodnosti!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Rusov občevanje z Rimom.

Zanimive zgodovinske črtice.

Inocencij IV. in knez Danilo iz Haliča.

Nekaterim se je poročilo v zadnjem „Rimskem Katoliku“ o Danilu iz Haliča, ako ne neverjetno, vender zelo novo zdelo. Ker ne pišemo celotne razprave, ampak smo se namenili le črtice podajati, iz katerih bi se kesneje kedaj mogla sestaviti pristna slovanska zgodovina, hoteli smo le kratko spomniti one zgodovinske resnice. Sedaj pa se nam zdi, da ne bo napak, ako o tem faktu natančneje poročimo. Da bi nihče ne mislil, kaker bi mi le svoje želje izdajali kot pristno zgodovinsko resnico, ali pa da zajemamo iz „latinizujočih“ poljskih ali drugih „interesovanih“ pisateljev, hočemo govoriti le z besedami zgodvinarja Karamzina, Rusa in razkolnika, in sicer po knjigi, katero je pisatelj posvetil „Gosudarju imperatoru Aleksandru Pavloviču, samoderžcu vseja Rossii“. V koliker priča za katolištvo, je ta knjiga gotovo prezanesljiv vir.

Sprava Danilova z Rimom je v zvezi z navalom Tartarov na Rusijo. Tartari so bili vže na granicah. Papež Inocencij IV. je skušal odvrniti nesrečo od Rusije. Evo besede Karamzinove: „Innokentij IV. želaja mirom udalit burju otpravil k hanu monahov s druželjubnimi pismami. Ivan Karpin — menih fančiskanski — odin iz sih poslov v 1246 godu projezžal iz Italii črez Rossiju ... Uvidim, čto papa, dumaja o tatarah, ne zabival i naših predkov, usilno domogajas podčinit nas latinskoj cerkvi. Nesčastja Rossijan davali emu tem bolje nadaždi uspjet v sem važnom djelje ....“ IV. 41.

Tu navaja Karamzin poročilo frančiškana Karpina, legata papeževega, kako so se poslanci trudili Tartare in Ruse pridobiti za katoliško cerkev. Mesta, ki se tičejo Rusov, so ta le: Papeževi poslanci so o oni priliki „želali besjedovat s rossijskimi episkopami i predložili im pisma ot papi, katori ubježal ih prisoedinistja k latinskoj cerkvi, no episkopi otvjetovali, čto oni ne mogut ničego skazat bez knjaza Danila ..... Knjaz Rossijski Danil i brat jego Vasiljko okazali nam mnogo laski u svojem vladanii i sobrav episkopov, igumenov, znatnih ljudej s obščago soglasja objavili čto oni namjereni priznat sv. Otca glavoju ih cerkej podtverždaja vse skazannoe

Digitized by Google

imi o tom prežde osobennago posla bivšago v papi". IV. 51.

O tem prevažnem poročilu se izraža Karamzin: „Sie važnoe izvestje soglasno s gramotami Innokentija IV. s ljetopisjami poljskimi i našimi sobstvenimi. . . . . Danil obratil glaza na zapad, kde Rim bil dušeju i sredočjem vseh gosudarstvenih dviženii. Sej knjaz v 1245 ili 1246 dal znat Innokentiju, čto želaet soedinit cerkev našu s latinskoju, gotovi pod eja znamenami iti protiv Mogolov. Načalos družoljubnoe snošenje s Rimom. Papa nazivaja Danila korolem i ljubeznivim sinom veljel arhiepiskopu pruskomu jehat v Galiciju, i vibrat tam svjatitelej iz učenih monahov katoličeskih, objavil snishoditeljno, čto vsje obrjadi grečeskoj vjeri, ne protivie latinskoj . . . . I v znak osobennoj blagosklonnosti utverdil supružestvo knjazja Vasiljka, ženatago na rodstvennicje v tretjem i četvertom koljenje, (tak skazano v pismje Innokentijevom, kdje sija doč Georgija Susdalskago imenovana Dobravoju), nakonec čtobi obolstit (!) Danilovo čestoljubje, predložil emu vjenec korolevskij . . . Innokentij obješčal i vojsko . . . . Danil soglasilsja, trebuja čtobi Innokentij vzjal djeistviteljnjejšija mjeri dlja oboroni kristjan ot Batija i do vseobščago sobora ne osuždal (?) dogmatov grečeskoj cerkvi: v sljedstvie čego Danil priznal Papu svojim otcem i namjestnikom sv. Petra, koego vlastiju posol Innokentijev, obbat Messinskij v prisutstvij naroda i bojar vozložil vjenec na glavu jego. Sej dosstopamtnij obrjad soveršilsja v Drogičinie, i knjaz Galickij s togo vremeni imenovalsja korolem; a papa napisal gramotik Bogemskomu Maravskomu, Poljskomu, Srpskomu, i drugim narodam, čtobi oni vmjestje s Galičanami pod znamniem kresta vdarili na Mogolov. IV. 53.

Inocencij IV. je pozval tudi velikega kneza Aleksandra, nevskega zmagovalca, k jedinstvu: „V sie vremia geroj nevskij, koego imja sdelalos izvjestno v Evropje, obratil na sebja vnimanie Rima, i polučil ot papi Innokentija IV. pismo . . ." V pismu opomina papež kneza, da naj spolni, kar je vže njega oče obljubil, združi naj se s katoliško cerkev: „esli hočet duševnago spaspasenia i mirskako sčastja; čto v protivnom slučaje on dokazal bi svoju bezrasudnost, ne slušajas Boga i rimskago papu ego namjestnika; čto knjaz i narod rosijski naidut tišinu i slavu pod sjeniju cerkvi; čto Aleksander dolžen, kak vjerni straž hristjan nemedleno ovjedomit . . . esli mogoli snova poidut na Evropu . . ."

Aleksander je vabilo odbil. Odgovoril je papežu: „Mi zna-

Digitized by Google

jem istin noe učenie cerkvi a vašego nie priemljem i znat nie hotim.“ IV. 68.

Tudi Danilo ni bil neomahljiv. Sprijaznil se je bil vže davno pred letom 1253. s papežem, a vstrajen ni bil vže takrat: „Danil nieskolko raz družilsja i ssorilsja s papoju. V 1249 godu on vignal episkopa Alberta, koego Innokentij prislal bit glavoju našego duhovenstva v južnoj Rossii. V 1252 godu korol vengerski opjat primiril Danila s Rimom tak, čto sej knjaz otpravit posolstvo k papje“.[1])

Omahljiv je ostal Danilo tudi po venčanju. Papež Aleksander IV. mu leta 1257 v pismu očita: „čto on zabil duhovnia i vremenia blagodejania cerkvi, vienčavšej i pomazavšej ego na carstvo“, in mu prerokuje nesrečo, ako se zopet odreče prave cerkve: „čto pogibnet esli s novim razkajaniem ne obratitsja na put istini; čto kljatba cerkovnaja i bulat mirski gotovi nakazat neblagodarnago“. IV. 45.

Zastonj. Nestalni Danilo je končno zopet in za vselej odpal „otreksja ot svjazi s Rimom[2]).

Odrekel je Danilo pokorščino namestniku Kristusovemu, a njemu odrekujoč pokorščino je prisegal za svoje naslednike in svoje ljudstvo robovanje divjemu Tartaru. Tartari so koj po odpadu njegovem prihruli in osamljeno Rusijo podvrgli. Njeni knezi, ki niso hoteli biti sinovi Kristusovega namestnika, so sprejeli in nosili celih dve sto let poniževalni naslov: „sluge kanovi“.

Da so Rusi vjarmljeni v kruto igo tartarsko objokovali svojo nestalnost, priča poročilo o sinodi, katero je metropolit kijevski Ciril II. leta 1274 v Vladimiru na Kljazmi sklical. Glasi se poročilo kaker jadikovanje prognanih strtih Judov ob reki babilonski: „Kaj je bil sad, da smo se oddaljili od pravih predpisov krščanskih? Nas ni li Bog razpršil po celi zemlji? Nam niso li vzeta naša mesta? Niso li pali naši najmogočniši knezi pod ostrim jeklom? Naši otroci, niso li bili gnani v prognanstvo? Razrušene naše cerkve? In mi, ne ginemo dan za dnevom pod jarmom zlobnih, brezbožnih sovražnikov? Vse to nas tare, ker nismo držali svetih predpisov.“

Ignacij Kralj.

[1]) Karamzin: Primječanija. IV. 33.
[2]) Karamzin IV. 53.

Digitized by Google

Nekaj v našo obrambo.

Slovenci, „čuvajte, ker vaš nasprotnik hudič kaker rjoveč lev okol hodi, iščoč, koga bi požrl.“
I. Petr. 5. 8.

Mi smo sicer navajeni prenašati vsakovrstnih psovanj, obrekovanj, sumničenj. Pač smemo trditi, da odkar se govori slovenski jezik pod solncem, ni noben Slovenec pretrpel toliko napodov, koliker smo jih mi v petih letih. Toda tako podlo, s toliko drzovitostjo in do brezumnosti segajočo strastjo, se ni še doslej nihče v nas zagnal, kaker je storil znani pisatelj knjižice „liturgični jeziki“. In tako očitno nas očrniti štel si je, kaker pravi sam, „v častno dolžnost“! Na istem mestu, s katerega začenja svojo vojskino operacijo proti nam, smo v kratkih besedah zagovarjali ravno tisto, kar on brani v svoji brošuri — in vender obrača ost cele brošure proti nam razvpivajoč nas za smrtno zagrizene sovražnike slovenskega jezika! In zato, ker je tako pošteno rešil svojo „častno dolžnost“, zaslužil je od „Slovanskega Sveta“ čestitko „po naslovu sicer preprostega, a bistroumnega, mislečega in nevmorno v rodoljubji delajočega“ moža!!

Mi smo g. pisatelja vže zadnjič pozvali, naj podlo obrekovanje javno prekliče, kaker zahteva Božja in človeška pravica, kaker nalaga vest — a on ne le da ni tega storil, ampak tako malo sramožljivosti ima, da se je vže zopet v svojem organu, „Novi Soči“, začel pred svetom nad nami razkorakati.

Mi gospoda tu vdrugič pozivljemo, naj v kratkem stori, česar ni še storil, da nam povrne pred občinstvom dobro ime, do katerega imamo pravico.

* * *

Pa pri tej priliki bi radi spregovorili še dve besedi — v svojo obrambo. Na čelo te obrambe smo postavili znani stavek iz prvega lista sv. Petra. Ta stavek je navedel slavni pisatelj briški sam v začetku svoje brošure, le da je izpustil besedo „hudič“. Morda se ga boji . . . Pa bodi, kaker hoče — cel svet ve, da oni „nasprotnik“ ni drug nego — hudič. In ta hudič ima tu pomeniti — dr. Antona Mahniča! (Seveda s to besedo je ob enem zadet tudi goriški ordinarijat pa prevzvišeni vladika, katerega „iussu et auctoritate“ izhaja „direktorij“.)

Mi smo znani nasprotnik-hudič slovenskega jezika in narodnosti! To se v raznih glasovih in akordih vpije in trobi

Digitized by Google

vže pet let daleč po slovenskem in slovanskem svetu. Naj krepkeje pritiska v tem koncertu naša „Nova Soča“. In nič drugega ni namerjala tudi briška brošura. Od tod izhaja, da je dr. Mahnič ne le v omikanih krogih, ampak tudi pri nižem kmetskem ljudstvu razvpit za latinizatorja, za germanizatorja, za italijanizovatelja, katerega teženje meri edino na to, kako bi prej ko mogoče izbrisal iz zgodovine slovensko ime! Celo z Židi in nemškimi ultranacijonalci so nas stikali! Ali čudo potem, da se ime dr. Mahnič v nekaterih krajih po Goriškem in druzih slovenskih pokrajinah, posebno kjer se ljudstvo izomika po „Novi Soči“ in sorodnih listih, izgovarja sè studom in z nezaslišano razjarjenostjo, ker to ime pomeni kmetu slovenskega Efijalta, Herostrata!? Vemo iz lastne skušnje in slišali smo od druzih, da tu pa tam bi ne bili varni celo lastnega življenja pred kmetsko pestjo: tolik je gnev, ki se proti nam po vplivanji liberalnega časopisja kuha v srci tistega ljudstva, kateremu sveto in nesebično služimo, kateremu hočemo ohraniti najdruži zaklad njegov — sveto vero, odganjaje deroče volkove, ki je moralno in gmotno izsesavajo! Povedali smo vže enkrat, kako se nas je hotelo kamenjati; v taki nevarnosti smo bili vže dvakrat. V enem takem kraji so rudeče sokolske srajce ideal slovenstva! . . . Seveda se ne premisli — in tega ne premislijo niti tisti, katere zadeva v prvi vrsti, da, vsaj na Goriškem, sovraštvo proti dr. Mahničevemu „Katoliku“ je identično sè sovraštvom proti katoliški cerkvi! Ni bolj husitsko-liberalne deželice na Slovenskem, kaker je mala Goriška! Dr. Mahnič si vmije roke: vos videritis!

Mi smo tisti hudič slovenstva, s katerim briški pisatelj Slovence plaši v svoji brošuri!! Hudič, za katerega nas še zdaj imajo ne le liberalci, ampak celo nekateri — duhovni bratje!!! Dr. Mahnič g e r m a n i z a t o r?! Od kod to veste? Morda ste to spoznali iz nekdanje „Soče“, katero sem vrejeval in pisal pet mesecev? Katera mi je bila zasežena, ker sem zahteval rabo slovenščine pri goriški sodniji?! Ali morda ste to brali v latinskem „Foliju“, kjer sem v znanih pedagogiških pismih tako odločno zahteval slovenščino za vse šole, n i ž e i n v i š e, da sem se radi tega zameril na široko in visoko? Kako gorak prijatelj nemštva sem, naj vam povedo tisti, ki so imeli priložnost poslušati me ali kaj več z menoj občevati! Dr. Mahnič — l a t i n i z a t o r?! Od kod spet to? Morda zato, ker sem vedno povdarjal, da vprašanje o liturgičnem jeziku nimajo pravice razpravljati javni listi, ker to spada v področje rimske Stolice, ker so to prepovedali izrecno naši škofje?! Kaj pa hočem jaz, k a t o l i š k i duhoven, drugo povdarjati, nego kar velijo naši postavni viši pastirji? Pa glede liturgičnega jezika — kaj sem pač učil, kar bi slovanstvu pretilo s poginom? Pismeno in ustno sem o raznih priložnostih razpravljal razloge, radi katerih sv. cerkev ž e l i ohraniti, koliker mogoče, en jezik, latinski, pri Božji službi. In kaj takega bi

Digitized by Google

meni, r i m s k o - katoliškemu dubovniku, ne imelo biti dovoljeno?! Pač pa sem še pred enim mesecem, govoreč bogoslovcem o liturgičnem jeziku, rekel, da sem tudi jutri pripravljen brati sv. mašo v slovenskem jeziku, ako tako hoče sveta rimska Stolica: kar ona določi, storimo vselej slepo in brezpogojno! In ali nisem predlanskim v spisu „Jezuiti — latinizatorji?!“ hvalil jezuite, ker so se poganjali, da ne bi se Rusinom nikaker prikratil njih grško-slovanski obred? In v drugem letniku „R. K.“ str. 462, torej v listu, kjer sem j a z, dr. M a h n i č, gospodar, je tiskano: „N e e o i p s o, k e r j e k d o I t a l i j a n, P o l j a k, Š p a n e c i n i m a l a t i n s k i o b r e d, j e b o l j i k a t o l i č a n o d R u s a, H r v a t a, k i i m a t a m o g o č e s l o v a n s k i o b r e d . . . . Nekateri katoličani so mislili, da jedino, ako se Rusinom vzame slovanski obredni jezik, se jih vtrdi v veri. S t a k i m i n a z o r i s e n e v j e m a r i m s k a s t o l i c a. Katoliška cerkev je ona kraljica „v pozlačeni obleki z raznoličnim lepotičjem“. Sam tridentinski zbor pravi: Izobčen bodi, kdor sprejete in priznane obrede zaničuje in v nove spreminja. S l o v a n s k i o b r e d p a p r i R u s i n i h j e s p r e j e t i n p r i z n a n (r e c e p t u s e t a p p r o b a t u s), t o r e j s e g a n e m o r e z a n i č e v a t i — o z i r o m a s p r e m i n j a t i — b r e z g r e h a . . . . To more jedin papež in ž njim občni cerkveni zbor.“ Tako je tiskano v listu dr. Mahniča. Tega briški kritik, kateri nevedno ljudstvo hujska proti možu, ki tudi ljubi svoje ljudstvo in mu brani edino zveličavno katoliško resnico — ne pozna. Strast in mržnja do delovanja njegovega, je kritika briškega tako oslepila, da ne vidi več, da n o č e videti resnice.

Ravno tako, glede sv. krsta, nisem le z vsemi mogočimi razlogi, do skrajne meje, branil slovenski jezik? To sem storil vže l. 1887, pa letos v latinskem „Foliju“.

Dr. Mahnič — hudič s l o v e n s t v a?! Kdo na Goriškem od zdaj živečih Slovencev je več slovenskega spisal, kaker dr. Mahnič? Kdo si naroča, na svojo roko, več slovenskih listov in knjig, kaker dr. Mahnič? Kdo slovensko mladino s pismom in besedo bolj spodbuja, naj pridno goji mili materin jezik, nego dr. Mahnič? Ni li dr. Mahnič — hudič slovenstva — slovenske dijake nekje pregovoril, da so si osnovali mej seboj poseben list, da bi v njem tekmovali vadeč se v materinščini? In koliko duševne, pa tudi gmotne podpore, koliko knjig, koliko listov so slovenski dijaki prejeli od dr. Mahniča?!

Dr. Mahnič — hudič s l o v a n s t v a?! Res! Pridite pa poglejte, gospod briški, veliki Slovan, poglejte v mojo privatno čitavnico! Tu boste našli poleg slovenskih nebroj slovanskih listov: českih, pa poljskih, slovaških pa hrvatskih in celo — ruskih! Dr. Mahnič je zadnjih let več slovanskih listov in knjig naročil, torej morda več izdal za slovanstvo, kaker vsi Slovenci od Maribora

Digitized by Google

do Gradnega. In dr. Mahnič je tudi slovenskim dijakom vže od nekdaj prigovarjal, naj bi poleg slovenščine učili ze tudi katerega drugega slovanskega narečja: češčine, r u š č i n e, poljščine, hrvaščine, bolgarščine; in jim je z lastnim denarjem kupoval in jim kupuje potrebnih slovnic in slovarjev, in jih spodbuja, kar se le da, naj vstrajajo v pridnem proučevanji slovanščine!

Res, rad bi vprašal naše širokoustne Slovence in Slovane posebno po Goriškem, ali so še kdaj v življenji videli le hrbet katere češke ali ruske knjige! Kdor pa le površno pogleda, se mora prepričati, da ni noben slovenskih listov bolj s l o v a n s k i kaker „R i m s k i Katolik".

Pa še bolj slovanski morajo biti oni njegovi prijatelji, kateri drugega mu ne znajo očitati nego germanizovanje in latinizovanje! Tem našim „Slovanom" tiči ruščina, češčina itd. v mezincu. Zatorej pa smatramo za brezpotrebno ruske, češke in druge slovanske citate prelagati na slovenščino: za velike Slovane, kaker je briški kritik, kateri so bolj slovanski od pisateljev „R. Katolika", bi bilo gotovo razžaljivo, ako bi jim prinašali k ruskemu tekstu slovenski komentar!

Kdo je slovanski svet bolj seznanil sè Slovenci (tako m a j h n i m i Slovenci), kaker „Rimski Katolik"? V katerem slovanskem narečji se ni vže pisalo o nas? Poznajo nas na Hrvatskem, poznajo nas na Českem, poznajo na Poljskem, na Srbskem, na — Ruskem! In dopisujemo si sè Slovani vseh jezikov. Pa kar je še več — list naš Slovane na jugu in severu tudi močno zanima. Vgaja jim jezik naš, in zagotavljajo nas, da n a š o slovenščino je najleže razumeti, kaker nam je nedavno poročal somišljenik iz Bosne. Kar je pa največ — tudi pri r a z k o l n i h Slovanih ne ostaja naš list brez sadu. O tem le en odlomek iz pisma, ki smo je pred meseci vdobili iz Bosne. „. . . . M n o g o m i j e v s e b i n a „R i m. K a t o l i k a" p o m o g l a v r a z g o v o r i h z r a z k o l n i m i S l o v e n i - S r b i. M a r s i k o j e g a s e m z n a l d o b r o z a v r n i t i, p r e p r i č a t i, n e k a t e r e v m o l č a n j e s p r a v i t i, d r u g e n a b o l j e m i s l i o b r n i t i." — Tako deluje v pogubo slovanstva — njegov hudič, dr. Mahnič!

Prišli smo h koncu. Kratka rešitev naše pravde je ta: Odkar se je mladočestvo zasejalo na Slovensko, odkar so listi, kaker „Slovan", „Slovanski Svet", „Diritto Croato" začeli delati propagando za rusko razkolništvo, ne more biti Slovenec nihče, ako ne identifikuje svojega slovenstva s husitstvom ter se na milost in nemilost ne podvrže terorizujočim trabantom husitskega panslavizma, ako se ne punta duhovnom in škofom, ako ne pričakuje narodnega preporoda od čitavnic, in zlate slovanske bodočnosti — od sokolske srajce!

Digitized by Google

Mi taki nismo, in zato nismo Slovenci, nismo Slovani!!?... Mi si v čast štejemo, da pri teh ljudeh ne veljamo za Slovence, za Slovane.

Mi bomo nadaljevali na poti, po kateri hodimo. Zgodovina naj bo sodila o našem slovenstvu in slovanstvu!

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

Česka sodba o A. Aškercu.

To sodbo izreka „Vlast'".

„Obzor pesnikov je izključljivo realističen. Idej nahajamo v njegovih pesmih malo; najjasneja in najlepša je ljubezen do domovine, druga je ljubezen do device, tretja je ljubezen do svobode v zmislu javnega sedanjega mnenja. Drugih idej se pesnik dotika le mimogrede ali pa celo omenja jih sè zaničevanjem in ironijo. Ironično opeva življenje samostansko in samostanske obljube — pomiljevaje. To je duševni obzor Aškerčev.

Aškerc opeva faktični svet, in z nekim posebnim zadovoljstvom odkriva njegove slabe strani ... Da, reči se mora, da riše svet grši in slabši, kaker je. Izvanredni dogodki iz življenja, nepričakovano rešene spletke, velika nasprotja, neizprosna prirodina sila, nasilstvo, zatiranje, zakonska nezvestoba, to so predmeti, ki Aškerca nagibajo, da pesnikuje. Je li v teh gnjilih tvarinah najti le žarek veselejšega pesniškega momenta? In vender to je realizem Aškerčev".[1])

Ocenjevatelj, priznavši vse vrline Aškerčeve glede oblike,

[1]) Ideí nalézáme v básních málo: nejjasnější a nejpěknejší jest láska k vlasti; druhou mocnou ideí jest láska k dívce, třetí jest láska k svobodě ve smýšlení i ve veřejném životě. O ostatních ideách zmiňuje se básník jen mimoahodem. někdy docela v negativním smyslu — opovrhováním a ironií; mimochodem jen se zmiňuje o zbožnosti, jasněji poněkud o lásce k bližnímu, ironicky opěvuje klášterní život, s politováním pěje o klášterních slibech. — Tot' obzor básníkův. Aškerc kreslí skutečný svět a s jakýmsi uspokojením odkrývá jeho špatně stránky. Ideálů, po kterých by bažil bud' sám nebo jeho hrdinové, nepodáva mnoho. Celkem se může říci, že básník realnost' nadsazuje; velmi rád obrací zraky jen k temným stránkám života. Násilí utiskování, svůdnictví, manželská nevěra ... tot' tolik temných stránek, že se v nich ztrácí slabé světlo nějakého veselejšího básnického momentu. V tom spočívá básníkův nezdravý realismus.

Digitized by Google

jezika in zloga, sklepa: „Ljubezen njegova do umetnosti, veselje do delovanja . . . so nam poroštvo, da štiridesetletni pesnik se bode vedno bolj spopolnjeval in pustivši nezdravi realizem, bode blažil slovensko ljudstvo s pesmimi, iz katerih bo vel pravi, zdravi realizem: že nechaje **nezdravého** réalismu, **pravým a zdravým** realismem dýšicími básněmi oblaží národ slovinský.“ Ta želja in nada je tudi naša.

Jeden izmej „brezdomovincev“.

Konec.

Slovani — zatrjeval je Križanić Ruse — nimajo povoda prepirati se z Rimom, ker vera, katero ima rusko ljudstvo, se vničemer ne loči od rimske[1]) . . . . Rus Markević pravi, da je Križanić tudi povspeševal v mnogem oziru modro delovanje patrijarha Nikona . . . . kar ga komaj prišlega ruski samodržec vkaže vjeti in tirati v Sibirijo l. 1661. Vzel je seboj vso svojo bibljioteko . . . . Opazovanemu mu je komaj več kazalo pisati kaj proti razkolnim Grkom . . . . Vender ni prestal slovstveno delovati. Začel je obdelovati politiška, zgodovinska, jezikoslovna vprašanja. Spisal je: „Grammatično izkazanje ob ruskem jeziku“, „Politika ili razgovori ob vladateljstvu“, „De providentia Dei“, „O sv. kreščenju“, „Obličenje na solovečskuju čelobitnu“. V tej zadnji knjigi brani nasproti Moskvičanom veljavnost katoliškega krsta, ki so jo začeli oni tajiti po florentinskem koncilu. Namerjaval je tudi spisati „Vseslovanski slovnik“; ali ga je, ne vemo.

Križanić je pisal hrvatsko-ruski jezik. Perwolf ga imenuje patrijarha slavistike. Po pravici. Križanić, katoliški duhovnik, se je čutil Slovana tedaj, ko je redko kateri Slovan in najmanj advokati, kaker ljubljanski — radikalni, se zavedal svojega slovanstva. Pipin-Spasovič ga imenujeta neko posebno prikazen v slovanski zgodovini. Križanić-far, v Rimu izšolan, izpovedal se je za Slovana, ko je celi „omikani“ svet se zaničevanjem zrl na Slovane. Slovana se je spoznaval, ko ga je čakal le trud, ko nobeno zemsko plačilo

[1]) Da je bil Križanić opravičen to trditi, primerjaj blagovoljno spis o občevanji Rusov z Rimom v „R. K.“ Opravičen je bil tem bolj, ker ni ono trdil toliko o Moskovski metropoliji, v kateri je politika dušila vero, ampak o ostalih posebno zapadnih vladikovinah ruskih. — Kdor ne pozna prave slovanske zgodovine, komur vsak Rus mora biti tudi razkolnik, kdor misli le se zaničevanjem, preziranjem vsega ruskega zadostiti katoliški svoji dolžnosti, ta pač „indigniran“ obsodi Križanića za — razkolnika! Ne delajmo Ruse za veče razkolnike, kaker so v resnici bili, sicer jih potrjujemo še bolj v razkolu, kar pa ni katoliško!

Digitized by Google

niti čast se mu ni obetala . . . . Ni res, Slovan biti v veku, ko slovansko „narodnjaštvo“ je začelo nekaj nesti — je laže!?

Križanić, pregnan v Sibirijo, nadejal se je, da ga kmalu osvobode . . . . Trkal je in prosil. Zastonj. Preteklo je jedno . . . dve . . . deset . . . petnajst let. Še le leta 1676 ga osvobodi car Fedor . . . . Kukuljević pravi, „da će se svaki ruski rodoljub još i danas zastidjeti greha svoje vlade [1]), koja odpravi tolikoga i takovoga muža u Sibiriju“ . . . . In própria venit et sui eum non receperunt . . . . Kam je iz prognanstva šel, se ne ve. Rus Markević meni, da je vstopil v armado Jana Solnjeskega, ko je slišal, da se Turci pripravljajo na vojsko proti katoliškemu zapadu . . . . Kje zemlja ostanke njegove krije, se tudi ne ve . . . . Vbogi brezdomovinec! Svet žabi naj, a nebesa tebe zabila niso!!

Brezdomovinec.

„Slovenski Narod“ o heretiku Husu ali „Credo“ slovenskih liberalcev.

„Smelo trdimo, da „Slovenčevi“ člankarji z vso svojo klerikalno pritiklino ne bi niti vredni bili, da bi Husu, čigar ime o vsaki priliki in neprilíki zlorabijo in oskrunjajo, jermena na obuvalu odvezali. Če bi dandanes vstal Hus iz groba, z grozo in svetim srdom navdajal bi njegovo čisto srce pogled na dejanja in nehanja teh kranjskih klerikalcev, kaker ga je navdajala sveta jeza nekdaj, opazujočega početje svojih vrstnikov in tovarišev po poklicu. . . . . Kdor na tak način piše . . . . o Husu, Komenskem . . . . z vsem pravom sme se mu v obraz reči, da nima v sebi ni trohice slovansko-bratskega čuta, nego da je njegovo srce zares brezdomovinsko. Potem hočejo pa še ti licemerci dajati nam Slovencem pouk o slovanski solidarnosti! . . . . Kdor tako piše kaker „Slovenčev“ članka, si nikdar ne dobi simpatij českega naroda izimši . . . nevpljivno število klerikalcev, kateri se ve nimajo smisla in čuta za narodnost . . . . Husa ne proslavljamo kot „krivoverca“, o tem naj sodijo cerkveni reformatorji kaker že hočejo; . . . . a spoštujemo ga kot **vzor slovanskega rodoljuba . . . . Hus in husitizem bil je velekoristen za razvoj češke narodnosti.** . . . . Ne Hus in husitizem, nego v jezuitskih šolah izgojeni Habsburžan Ferdi-

[1]) „Slovanski svet“ bo pa trdil, da je imela prav. Saj je tako „mehkotna“ nasproti katoliškim svojim podanikom!?

Digitized by Google

nand, dal je jednakopravnost in celo prednost nemščini . . . Narod češki spoštuje in proslavlja stare Husite in časti s zaupanjem novodobne Husite, izvolivši jih svojimi zastopniki . . . . Češki narod je nabral svoto, ki je sedaj gotovo narasla na 200.000 gld., kot protest proti žaljivim besedam Schwarzenbergovim o Husu in Husitih in v kratkem stal bode v sredini prestolnice kraljestva češkega velečasten spominek, dostojen slavi in zaslugam velikega Čeha . . . . Husitizem ni bil samo verskega- nego zajedno socijalnega in narodnostnega značaja. I v tem poslednjem zmislu . . . . bi tudi naš narod slovenski bil srečen, če bi navdajal njega, osobito njega voditelje, **oni duh husitski, duh velikega Čeha Jana Husa**". Kak duh „Slov. Narod" ima v mislih, pričajo sklepne besede: — Glavni vzrok, (zakaj so katoličani Mladočehom nasprotni) je, ker je v lepi, bogati deželi češkim **klerikalcem** (katoliški stranki) že davno **odklenkalo, ker se vedno bolj širi v Čehih svobodomiseljnost in naprednjaštvo**" (indiferentizem, brezverstvo).

„Zavedni češki narod klerikalizma ne mara, a prav zategadelj ne marajo klerikalci češkega naroda. To je ključ, zakaj bi tudi slovenski klerikalci, zlasti kranjski češke Novohusite in njih prijatelje najraje sožgali na gromadi."

Tako „Slov. Narod" štev. 116. 1892. Tako je prav! Krinko z obraza! Čemu se hliniti? Iz te izjave si razlagamo vse zadnje husitske pojave na Goriškem in sploh Slovenskem . . . . Ni liberalcev na Slovenskem?!

Vender resnične so besede v istem članku: „Rieger, najzaslužnejši prvoboritelj češki sedanje dobe . . . . ni padel zategadelj, ker češki narod ne zna ceniti njegovih zaslug, nego padel je, kar sam sedaj priznava, ker je začel pojemati v njem **ogenj . . . mladih let**. Riegrova vsoda naj je poučna lekcija tudi **slovenskim prvakom!**"

Da, ako se imamo kaj od Husa učiti, učimo se od njega: „resnosti in delavnosti, trdne volje in vstrajnosti, neomahljivosti in **nevstrašenosti, tudi tedaj, če treba — vmreti za svoje prepričanje**". A mej tem, ko Hus in njegovi somišljeniki na Češkem in Slovenskem vporabljajo te odlike in zlate lastnosti v **pogubo** cerkvi in narodu, vporabljajmo jih mi, v cerkve **rast** in naroda **slavo**!

Nevstrašenost in neomahljivost tudi tedaj, če treba vmreti za svoje prepričanje — to bodi nam na prvem slov. katol. shodu v Ljubljani, o našem sklepanji in delovanji, geslo in vodilo! Ako nasprotniki naši izpovedajo svoj brezverski evangelij tako jasno, tako odločno, zakaj bi mi ne izpovedali jasno, odločno nevstrašeno

Digitized by Google

evangelija katoliškega?! Bodimo odločni, in zmaga bo naša! A odločnosti vzgled nam bodi — sovražnik!

Trau . . schau wem!

„No, hvala Bogu; vender jedenkrat zopet človeški obraz, po Božji podobi vstvarjen!“

Tako je baje rajni Ivan Nedeljko, duhovnik pri sv. Martinu pri Vurbergu, ogovoril g. Vatroslava Holza, agenta banke Slavije, ko ga je prišel obiskat. Pripoveduje nam Holz sam.

Na moje začujenje — nadaljuje Holz — da-li tu bivajo zgolj „živali“, odvrne mi nevoljen:

„Kaj živali! Tu ti ni druzega, nego hinavci, in trcijalke itd.“ . .

„E za Boga svetega! Kako to?“ vprašam ga.

„Kaj hočeš? Med Lileki smo . . . tu me te potuhnene babe nekam od strani pogledujejo, češ, da sem „liberalec“, „krivoverec“ ali kali.“

Pomiljujoč ga, da se vdaje toli mračnim mislim, prigovarjam mu, da si vse otepe iz glave, ali on zamahne z roko:

„Kaj boš tisto! Saj vidiš, da ne bodem več dolgo tlačil trave. Naj bo v Božjem imenu! Mati me je hotela videti v „zlatem plašči“ — no, to željo sem njej izpolnil. Amen!“

Morete si pač misliti, da me je ta prijatelja odpoved mlademu svojemu življenju tako globoko pretresla, da sem se bridko razjokal in — on z menoj. . . . .

Tako V. Holz v „Edinosti“ 1892. 41. „Edinost“ bere tudi priprosto ljudstvo. Kaj mora iz enakih člankov povzeti? Sovraštvo do katoliške cerkve, katera z nerazvezljivimi vezmi „vklepa“ za vesvoje duhovne v duhovski stan, in jih dela baje ona, „nesrečne“. Gospod Holz, ali vzbujate sočustvo do „nesrečnega“ duhovnika in opisujete, kaker bi on bil žrtva cerkve in rodne matere svoje, da bi tem veče sovraštvo vskresali v čitateljih do katoliške cerkve in vere?

. . . . Za katoliško vero bi bilo neizmerne vrednosti, ako bi katoliški duhovniki nikdar zaupno ne občevali in tolažbe iskali pri ljudeh, koji je ne morejo dati, pač pa, kar se jim je zaupalo o prvi priliki, izdajo in prekanjeno zasukajo proti oni veri, kojo so duhovnki dolžni razširjati . . . Trau . . schau vem!

* * *

Še nekaj. V isti številki piše V. Holz: „Nedeljko je bil mladenič izredno nadarjen, razboren in svobodoljuben ter odločen

Digitized by Google

narodnjak v svečeniški halji — **kakeršnih je v sedanji dobi kaj malo na Slovenskem.**[1])

Odgovarjamo: Duhovniki so narodnjaki, imajo srce za svoje ljudstvo, tudi če morda kak bankin agent trdi, da ne. Bankini agenti niso kompetentni, ker imajo zblojene pojme . . . . in vender V. Holz se drzne duhovščino obrekovati kot nenarodno! Ako bi nam Holz osebno v obraz vrgel brezdomovinstvo — bi morda molčali. A on piše v listu, ki ga slovensko preprosto ljudstvo bere. Rišoč pa duhovščino kot nenarodno, odtuja ji ljudstvo in spodkopuje posredno vero samo, ki jo duhovni oznanjujejo, kajti naukse navadno sprejema, ako se onega, ki ga uči — ljubi. To ve g. Holz! Toraj oblatajmo duhovščino, da je ljudstvo ne bo poslušalo, da ljudstvo pride ob vero! Kaj ne, g. Holz?

In kdo se upa slovenskemu ljudstvvu metati v obraz servilnost, neumnost, brezdomovinstvo? Holz, ki kar po vrsti trka na vrata slovenskih duhovnikov. To je doslednost liberalnih značajev!! Po teh naj bi se Slovenci vzgledovali! „Slovenski Narod“ bi na našem mestu svetoval: a ako vam pride na vrata nasprotnik vaš, pokažite mu vrata, in ako so stopnice pred njim, telebnite ga čez nje! Mi tega radikalnega sredstva ne moremo in ne smemo priporočiti v posnemo, vender dobro bi bilo, ako bi se g. Holzu pojmi malo „korigirali“, ko bi se zopet kje pokazal na vratih „brezdomovinske“ slovenske duhovščine. To bi bilo res jedno iz mej najbolj zaslužnih del vsmiljenja!

B—e.

Za mlade pisatelje

je nadalje daroval:

V. č. g. J. G. . . . . for. 10

[1]) Ponos stanovski tirja, da bi vsi duhovniki, ki dobivajo „Edinost“ — jo poslal „retour“, ali kako drugače ji posvetili.

Digitized by Google

Naš najnevarniši nasprotnik.

Po katoliškem shodu.

„Jasno, da bojišči sti razdeljeni; združavanja, polovično barvanje je smešno, izdajalsko "

Don Karlos.

Bilo je 18. junija 1871. Pij XI. je obhajal petindvajsetletnico svojega vladanja. Omenjenega dne so se mu poklonili francoski katoličani z dvema milijonoma podpisov. O tej priliki jih je nevmrljivi papež očetovski ogovoril, in mej drugim rekel je tudi te znamenite besede: „Kar vašo deželo tepe, kar ovira, da ne dobiva božjega blagoslova, je z m e š n j a v a n a č e l. Rekel bom in ne morem zamolčati, česar se jaz bojim, niso vsi oni reveži pariške komune . . ampak je tista nesrečna politika, tisti k a t o l i š k i l i b e r a l i z e m, kateri je p r a v a š i b a . . . Da, to je g u g a n j e, katero bi, ako mogoče, r a z d e j a l o v e r o."

Te besede slavnega papeža nam prihajajo živo v spomin, ko mislimo na živahni duševni boj, ki se je na Slovenskem vnel po katoliškem shodu; in zdijo se nam važne dovolj, da jih postavimo na čelo denašnjemu listu.

Res, kdor premotruje cerkveno zgodovino zadnjih desetletij, se bo lehko prepričal o resnici Pijevih besed. Te dobe znak je boj mej pozitivnim krščanstvom in naturalizmom ali racijonalizmom. Prvo se čisto izraža le v katoliški cerkvi, naturalistična načela pa skuša na življenje narodov dejansko vpotrebiti liberalizem: zatorej se omenjeni boj bije mej katoliško cerkvijo pa liberalizmom. Ako sodimo ta boj z načelnostnega stališča, ni pač za katoličane težaven, kajti liberalni nauki so tako jasno protikrščanski, da se ne da o tem niti za trenotek dvomiti. Liberalec je očiten sovražnik, kateri nosi vže na čelu vtisnjen znak brezverstva.

Pa liberalizem je vzel še drugo obliko — obliko angela luči. Stopil je pred narode olepotičen s krinko katoli-

Digitized by Google

štva, kot katoliški liberalizem. In ni je oblike bolj slepivne, bolj zapeljive od te, kajti tudi krščanstvo je vera prave prostosti, vera p r a v e g a liberalizma. A moderni Protej, katoliški liberalizem, ne namerjava narode privesti pod jarem Kristusov, kateremu služiti je prava prostost, ampak on ostane v bistvu Kristusu sovražen, ime „katoliški" si je le izposodil, da katoliške narode razkristijani, jih Kristusu izneveri.

Veliko izkustva je treba, veliko bistroumnosti, preden se mu pride na sled; ko si ga pa zasledil, je tako opolzel, da mu ne moreš do živega. Mu očitaš brezverstvo, glej, začne se ti križati in rožni venec moliti, da meniš sama sveta patra Dominika in Frančiška pred sabo videti. Te je pohujšalo njegovo očitno sočustvo, njegovo javno sodelovanje z nasprotniki sv. cerkve, pelje te v domačo hišo in ti pokaže, kako moli zjutraj in zvečer, kako vzgojuje krščansko svoje otroke. Se spodtikaš nad liberalnimi listi in knjigami, katere bere in naroča, glej, potolaži te z žegnano vodo, ki jo ima v spalnici, z molitveno knjigo, katera tudi ne manjka v mizi.

Si tako predrzen, da vprašaš po veri, katera po tvojem mnenji je kristijanu neobhodno potrebna, hoče on biti še bolj krščanski sklicujoč se na sv. Pavla, kateri uči: največa pa mej temi je — l j u b e z e n: t i ostaneš potem s tvojo vero — brezverec, a o n ostal je — kristijan!

Pomagaj si ž njim! Ali pa bojuj se proti njemu! Svoji vojski prav rad na čelo postavlja — d u h o v n e, katere zapoveduje K r i s t u s vernikom častiti in poslušati — t i pa boš vernike o d v r a č a l od njih!? Katoliški liberalizem ima svojo filozofijo — in njegovi filozofi so spet duhovniki. Znan je Rosmini, znan je Günther! Ti pa, katoličan, kdorkoli si — duhoven ali lajik, ti se boš oborožil proti filozofom katoliškega liberalizma: si duhoven — napadal, izdajal boš duhovna-brata, si lajik — krivil boš zmote duhovnika, katerega moraš poslušati?! Pa ne le to. Katoliški liberalizem ima v svojih prvih vrstah može častite, može čistega, brezmadežnega značaja, može svetnike! Dovolj imena: Rosmini, Dupanloup, Montalambert, Ventura, Manzoni itd. Ti boš obsojal n a u k, n a č e l o, a liberalni katoličan te bo

Digitized by Google

zavrnil: Ti grešnik, se drzneš soditi take vzorne kristijane, take pobožne, svete može?! Na mah konec je vsake kritike — katoliški liberalec jo dobi, rabi proti njemu katerokoli orožje!

Katoliški liberalizem sploh ima le eno orožje, s katerim se bojuje, s katerim zmaga vse — to je krščanska ljubezen. S to vse posladkori, s to pušice leteče odvrača, s to polomlja najtrši rogove. Zato je veri neizmerno škodljiv, poguben vsem odločnim zagovornikom katoliškega načela. Kajti on napada na skrivšem pod krinko prijateljstva; bratje so oni, kateri zavdajajo sè strupom.

Kar je vjunačilo v naših časih sovražnike svete cerkve, ni sila, ni krvavo preganjanje, kajti to dela mučenike, ne odpadnike. Čim bolj nas morite, tem več nas je — klical je Tertulijan rimskim preganjavcem — kri mučeniška je seme kristijanov! Ne — kar nam veliko več škoduje dandanes, je hinavstvo, je skazovanje tiste bedaste krščanske ljubezni, katera nič krščanskega nima nego ime. Katoliški liberalizem krha katoliško orožje, vlenoblja duhove; uči zaničevati boj za sveto stvar, zaničevati tisto vojsko, katero je Kristus prinesel na svet. Da, on je kriv, da ostane brezvpešno vse trpljenje, vse žrtve, mučeništvo katoliških boriteljev, katere razvpiva za pretirance, za strastne, omejene fanatike, kateri baje ne poznajo časovnih razmer![1])

Kdor pozna le površno zgodovino novejših časov, ne more mu biti skrito, kako so ravno liberalni katoličani onemogočili zmago sv. cerkve tam, kjer je bila nekako vže zagotovljena; na drugi strani so pa sovragom sv. cerkve zlajšali, omogočili zmago, ko so sami vže obupavali. Skoro vse evropejske narode je zadelo to prokletstvo katoliškega liberalizma. Smemo pač trditi, da stanje katoliške cerkve v Evropi bi bilo dandanes povsem drugačno, veselejše, ko bi liberalni katoliki vseh barv ne odvračali blagoslova od nebes, ki ga Bog svoji cerkvi tako obilno podeljuje. Ko se je Francija, ponižana po nesrečni vojski z Nemčijo,

[1]) Glej: Balan Contin. della Storia univ. d. Chiesa Catt. di Rohrbacher III.

Digitized by Google

začela vzdigati in vračati h Kristusu, so bili katoličani liberalnega kroja, prijatelji idej l. 1789, kateri so postavnemu, krščanskemu kralju Henriku V. preprečili pot na kraljevski prestol. Zahtevali so od njega, naj bi sprejel vlado po milosti naroda, kaker Napoleon, naj bi pripoznal moderno revolucijsko narodno pravo — skratka, naj bi bil legitimni kralj — revolucije. Tako so hoteli hudiču križ privezati na rep. Henrik V. je odklonil take ponudbe, zvest katoliškemu načelu. „Moja oseba ni nič — odpisal je — moj princip je vse, in le ko ga bo hotela Francija sprejeti, bo videla konec svojih nesreč.“ Ko je Karol VII, legitimni kralj španjski, l. 1873 razvil katoliško zastavo, so bili spet katoliški „poštimovci,“ kateri so, posebno s Francoskega, vplivali na politiške stranke v Španiji, dokler se jim ni posrečilo okrhati katoliške moče in spodmakniti hrabrega katoliškega junaka Karola VII. Te so bile besede njegove: „Društvo in družina naj se pripravljeta na obrambo pod postavnimi zastavami, katere so danes l e e n a. Jasno je, da bojišči sti razdeljeni, združavanja, polovične barve so smešne, so izdajalske; kdor v imenu ljubezni in sprave ostane v sredi mej obema bojiščema, napada sveto ime Božje; kdor omahuje v imenu ljubezni, zasramuje, onečešča svojo domovino.“ In španjski katoličani so omahovali mej Bogom in hudičem, s tem so onemogočili nadaljne zmage karlistov, dokler ni iz n j i h srede izšel izdajalec katoliške stvari — general Cabrera: vpalo mu je srce — pred liberalno Evropo, češ, Don Carlos neče ničesar vedeti za liberalizem! Res, označivne so besede tega katoliškega Efijalta: „Pred seboj imamo liberalno Evropo, in doslej se ni nič storilo, da si pridobimo za svojo stvar one pridružljive elemente, ki jih v sebi hrani.“ Kaker da bi se dal Belial pridružiti Kristusu! To je logika katoliških liberalcev!

Isto žalostno vlogo so katoliški bratje v liberalni suknji prevzeli v Belgiji. Meseca julija 1870 so po novih volitvah katoličani priborili si večino; Belgija je dobila nove, katoliško misleče ministre. Toda zmaga ostala je brez vsakega sadu: zjalovili so jo liberalni katoličani, ki so po zmagi orožje vrgli iz rok boječ se zmaganega sovraga nadalje žaliti, pa nadejaje se z dobroto si ga pridobiti! Oni so bili, kateri so katoliško Belgijo obdarili z obligatnim civilnim

Digitized by Google

zakonom, kojemu so se vstavljali celo liberalci in masoni sami, češ, da je nasproten svobodi vesti! Pa tako je bilo vedno: katoliški liberalci so, ako treba, bolj liberalni nego sami radikalci!

Čas je, da pogledamo malo na Slovensko. Tudi pri nas bije se nekaj let sèm hud načelnosten boj. Kar se tiče liberalcev ali radikalcev, kateri nosijo znak svojega brezverstva očitno na čelu, nam ta boj ni delal veliko preglavice niti je trajal dolgo časa. Trebalo je le razložiti in pojasniti nauke nekaterih liberalnih korifejev, kaker so Stritar dr. Tavčar, dr. Vošnjak, dr. Romih itd. in boj je bil pri kraji: nihče ni niti upal prijeti za pero, da bi bil branil napadence. Ko so pa nekateri svoj slovstveni poraz zamenjali z „žaljenjem časti“ in so zadnjega pribežališča iskali pri sodniji, so še pred odločivnim momentom od tod pobegnili; edini dr. Romih se je hotel z nami meriti pri Filipih — s kakim vspehom, je znano.

Boj z liberalci bil nam je — igrača, a naši pravi sovragi, kateri stoje zdaj v prvih vrstah proti nam, katere so si najeli propadajoči liberalci, da jih pošljejo v ogenj za svojo izgubljeno stvar, po katerih upajo nazaj priboriti, kar so izgubili, sovragi, s katerimi se nam bo s trikrat večo vstrajnostjo, previdnostjo in požrtvovalnostjo bojevati, so naši gospodje katoliški liberalci.

Liberalci slovenski se ne drznejo več javno izobesiti svoje zastave, liberalstvo svoje očitno izpovedati jih je sram; ne, ampak povdarjajo, da so oni, le oni pravi kristijani; ker jim pa tega nihče ne verjame, so se začeli ogrinjati s širokim plaščem katoliškega liberalstva. Stikajo po duhovnih in druzih „brumnih“ gospodih, o katerih kmet ve, da hodijo k maši in k spovedi — te izpostavljajo zdaj za prednjo stražo proti naši vojski. Luka Svetec, dober kristijan, zakopan vže dvajset let, je kar čez noč primaršical kot generalissimus na čelu liberalcev — na strani mu za adjutante par duhovnov! Stritar nič več, Hribar nič več, Tavčar nič več — njih zvezde so zatemnele — najnovejša moda na Slovenskem je, da liberalec morabiti katoličan!

Pa tako zahteva njih taktika. Boj proti liberalizmu slovenskemu se je slovesno zaključil s katoliškim shodom.

Digitized by Google

Liberalci dobro čutijo, da bi vsi njih napori proti tako sijajni manifestaciji katoliške misli bili brez vspeha, smešni. Zatorej iščejo po duhovnih in po „božjih volkih“, da jih vprezajo pred svoj voz, naj ga oni izvlečejo iz močvirja, v katero je zagazil.

Mi se le bojimo, da bi ta nova taktika katoliški stvari več ne škodovala nego vsi dosedanji ljuti napadi odločnih liberalcev, in da ne bi ravno ta katoliško-liberalna zmeda zavirala, da se program sprejet na katoliškem shodu dejanski ne izvrši.

Kdor bo vstrajal do konca, bo zveličan. Tudi mi ne smemo ostati na pol poti, ampak s krepko roko moramo posekati vse vezi, katere katoliški liberalizem spleta mej Bogom in hudičem.

Prvič, ne dajmo se motiti od fraz, s katerimi liberalci slepijo kratkovidneže, češ:

1. Mi delamo razkol! Ni res, ampak mi hočemo razkol, ki se je vrinil mej nas, zaceliti in ves narod slovenski zediniti v večno nedeljivem načelu, katero je Kristus in njegova vera. Nad tisoč let je narod bil edin v tem načelu, zadnjih let še le so prišli liberalci, ki so se mu izneverili — te liberalce hočemo razorožiti: in razkola več ne bo.

2. Vera ni v nevarnosti! Tako kličejo oni, ki sami z vsemi mogočimi sredstvi vero spodkopavajo in sejejo nezaupnost do tistih, ki so te vere nositelji in oznanjevalci — do škofov in duhovnikov. Sicer je njih najnovejša parola: „važnost — nujnost“ — izdala jo je „Edinost“ — češ, vera je važnejša kot narodnost, a nujnost braniti narodnost je veča; kajti za cerkev se ni bati: Bog sam ji je obetal večnega obstanka! Učena argumentacija! Res, za cerkev se ni bati, ona ne bo poginila, naj bi bilo še trikrat več liberalcev na svetu; toda cerkev ni tako navezana na kateri narod, da bi morala pri njem ostati do konca, ampak cerkev roma od naroda do naroda; in več narodov, nekdaj eminentno katoliških, živi zdaj v paganstvu in muhamedanstvu. Ni vstani tudi narod slovenski zadeti ta žalostna vsoda?! Kar se pa tiče nujnosti braniti vero tudi mej Slovenci — o tem se z liberalci ne bomo pričkali. Njih zavez-

Digitized by Google

nike pa — katoliške liberalce — o tem prepričavati, je bob ob steno. Kajti ako so jim ljudje, ki očitno izpovedavajo schopenhauerjanstvo, ljudje, ki psujejo Kristusovega namestnika z „izvrgom človeštva," ki katoliške škofe, v katerih je cerkev in Kristus, ometavajo z blatom, in vernike proti njim hujskajo, ljudje, katerim so najsvetejše verske skrivnosti abotnost, kateri se mora človek smejati, ljudje, ki obožavajo nagoto v gledališčih, ki Slovencem odpirajo bordele, ako so jim t i ljudje Kristusovi učenci, pravi kristijani, tako da še d a n e s l i b e r a l i z e m n e b i v a n a S l o v e n s k e m — potem smatramo za brezvspešno vsako razpravljanje z njimi ter jih prepuščano njih vsodi.

3. M i (l i b e r a l c i) v ž e p o s l u š a m o š k o f e i n d u h o v n e, d o k l e r s e o m e j i j o n a e v a n g e l i j i n s t r o g o c e r k v e n e z a d e v e, a v p o l i t i k i h o č e m o b i t i n e o d v i s n i, v p o l i t i k i n i s o š k o f j e i n d u h o v n i n i t i c e l o p a p e ž n e z m o t l j í v i! Spet logika — liberalska! Ne veste li, da moderna politika sega tudi v verska vprašanja, da si vsvaja govoriti in določevati o zakonu (sakramentu), o šoli (v e r s k i ali b r e z v e r s k i), konkordatu itd.? In tu bi vi od Boga postavljenim braniteljem sv. vere hoteli zaprečiti, naj ne segajo v politiko?! Niso nezmotljivi v politiki? Res, da niso. Kaj pa sledi iz tega? Morda li, da isti sv. Duh, kateri jih razsvitljuje in odvrača zmoto od njih, ko oznanjujejo sv. vero, jih pri ti priči, zapusti ko katero zinejo o politiki, ter se znad strehe ljubljanskega škofijskega dvora preseli nad streho „Narodne tiskarne," da obsenči politike in vrednike „Slov. Naroda," „Pavlihe," „Rodoljuba"?!

4. P a d a b i n a m l e š k o f (l j u b l j a n s k i) i n k a t e r i s o z n j i m, i n z a n j i m — j e z u t j e n e p r i d i g a l i! F a r š k e g a r e g i m e n t a n e č e m o! Pa žalibog, da ideje, tudi katoliške, se ne bojujejo same, ampak l e p o o s e b a h, katere vsprejmejo ideje za prave. Ker pa radi brezverskih srednjih in višjih šol posvetni razumniki nimajo katoliških idej, ne ostaja drugo, nego da jih zagovarjajo škofje, duhovni, jezuitje, kaker tudi liberalne ideje ne plavajo po zraku, ampak imajo svoj sedež v l i b e r a l c i h, kateri jih z jezikom in peresom oznanjajo. Mislimo

Digitized by Google

pa, da tudi vže same o s e b e, kaker so škofje ali jezuitje, imajo toliko česti na sebi kot osebe naših liberalnih vrednikov in politikov.

Drugič, bodimo prepričani, da tista krščanska ljubezen v katere imenu katoliški „poštimovci“ prizanašajo liberalcem, je napačna, brezplodna.

Pravijo: ne razglašajmo, kar liberalci slabega včinjajo, ne opravljajmo, ker to nam prepoveduje krščanska zapoved! Pa če imamo še kaj spomina iz onih časov, ko smo se učili nravoslovje, krščanska pravica iz nekaterih razlogov venderle dovoljuje — opravljati; en tak razlog je: občni blagor. Ker liberalci z besedo in pismom j a v n o razširjajo svoje nauke, je naša dolžnost kratovidnemu občinstvu j a v n o razkrivati njih zmote in zlobne nakane — to zapoveduje ljubezen do tistih duš, katere je Jezus Kristus odrešil, krščanska ljubezen.

Druge zadržuje upanje, da bodo z dobroto liberalce pridobili in jih spreobrnili; kajti dokler je grešnik živ, se ne sme obupati nad njegovo spokornostjo. Prav — a takim zarujavelim grešnikom, kaker so liberalci, ne smemo začeti pridigati z ljubeznijo, ampak s peklom — tako vsaj začenjajo izkušeni misijonarji pri duhovnih vajah; a ravno pekla, ravno pravične jeze kaznujočega Boga, ravno do razdelitve duše in telesa segajočega, neizprosnega „ali-ali“ „aut-aut“, ravno tega, kar edino more radikalno ozdraviti liberalca, se „poštimovci“ skrbno izogibljejo govoreč o ljubezni Božji, kjer bi morali žugati s p r a v i c o Božjo. In s čim hočejo rešiti liberalca? Krstiti ga hočejo z liberalno-katoliško blodnjo, o kateri sami ne vedo, ali je voda ali juha ali drožje. Jezus Kristus je rekel: R e s n i c a vas bo odrešila (oprostila). Resnica je pa le ena, cela, nedeljiva — r e s n i c a k a t o l i š k a. S t o tedaj treba stopiti pred liberalca, ter mu jo predočiti celo, k a k e r š n a je.

Pa ako ravnam z liberalcem „poštimovsko“ t. j. ljubeznjivo, kaker zapoveda „krščanska“ ljubezen, ga bom vsaj pokrotil, da ne bo tako hud! Jaz: Lepa tudi ta! Li molči, li zakrivaj s plaščem krščanske ljubezni strup krivoverstva in breznravstva, s katerim zavdaja liberalec mladini! Čim dalje boš ti molčal, tem predrzniši bo prihajal — in slednjič, ko bo

Digitized by Google

videl, da ima vse na svoji strani, obrnil ti bo hrbet: Le pojdi, far, ne potrebujem te več! Uči zgodovina: prizanesljivost nasproti liberalcem je vedno več škodila nego koristila! Le pošlji jagnje, naj gre božat volka: ko pride njegov čas, je bo raztrgal.

Pa jaz se bojim liberalca žaliti! Kdo se bo pač vedno ravsal ž njim, saj ima tudi on občutljivo kožo! Jaz pa pravim, da ta strah je zajčji strah, nečasten za značajnega moža, kakeršen mora biti vsak zaveden katoličan. Mi smo v vojski; kaj bi rekli vojaku, kateri noče streljati, češ, bojim se sovražnika žaliti?! Kdor si upa v boj, bodi pripravljen na vse, kar je v boji neizogibno. Kar se pa tiče občutljive kože, nima nobeno bitje, ki živi pod solncem, trše kože ko liberalec. Vse pušice nanj postreljaš — a do žimu ne boš prišel. Kajti liberalizem ne poganja iz razumstvenih razlogov (ni je namreč herezije, ki bi v sebi hranila več in očitniših prekoslovij nego liberalizem), ampak iz izprijene volje. Volje izprijene pa, ki se vedoma, s premislekom vstavlja očitni resnici, se ne prime zlepa vsaka pušica; liberalec si je s v e s t svoje slabe volje: zatorej rahločutno prenaša, kar zasluži.

Proč torej z vsem pomišljanjem! Boj nas čaka, hud boj še. Pazimo, da se ne posreči katoliškim polmiš-poltičarjem, česar niso zmogli liberalci: vstaviti prost razvoj katoliške ideje na Slovenskem!

Sklepam z besedami, ki jih je l. 1876. govoril Pij IX katoliškim Italijanom, kažoč na nevarnosti preteče cerkvi od lažnjivih katoliško-liberalnih polovičarjev:

„B o d i m o v e d n o p r i p r a v l j e n i n a b o j. Z a p r i m o u š e s a s v è t o m t i s t i h, k i v i š e c e n i j o s r a m o t e n m i r n e g o b o j, k i g a m o r a m o b í t i z a p r a v i c o. S t o r i m o v t o s v r h o, k a r j e v n a š i h m o č e h, i n B o g n a s b o d e b l a g o s l o v i l. Z g ó d i s e, k a r O n h o č e, m i p a b o m o t r d n o i n v s t r a j n o d o z a d n j e g a d n e b r a n i l i n j e g o v e i n s v e t e c e r k v e p r a v i c e.“

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Mir in sprava,

sad I. slovenskega katoliškega shoda v Ljubljani.

Če prav vem, da bodo drugi gospodje napisali obilno knjigo o I. slovenskem katoliškem shodu v Ljubljani, menim vender, da smem tudi jaz Slovencem v pouk, sebi in svojim pa v skromno obrambo poslati v svet kratko izvestje o shodu, s katerim se do zdaj ni od daleč ne more meriti nobeno dejanje na Slovenskem. Da, dejanje je I. slovenski katoliški shod! Pravo besedo je izbral „Slovenski Gospodar“, ki je štajerskim Slovencem pisal, da nikoli nihče lepše ni mogel: „Resnica, I. slovenski katoliški shod je bilo dejanje, vredno, da se zapiše v zlatih črkah v zgodovino slovenskega ljudstva. Katoliški shod v Ljubljani je bil v resnici dejanje, dejanje zgodovinske vrednosti.“

Kako se je vršil I. slovenski katoliški shod? Vršil se je tako sijajno, tako velečastno, tako gromovito, da svojim očem nesmo verjeli. Vsi prijatelji krščanske misli so se vračali poživljeni in navdušeni domu s ponovljenim pozdravilom: Do svidanja na II. katoliškem shodu!

Nasprotniki pa, poprej tako oblastni in samozavestni, so bili kar oglušeni in zbegani, da niso vedeli kam pogledati. Trebalo je osem dni, da so se zdogovedili, kje so! Bodi Bogu Vsemogočnemu večna hvala! Nam ne, nam gotovo ne gre hvala. Katoliški shod je sad božje milosti in pomoči! Vspeha veselijo se v prvi vrsti oni, ki so za srečen izid marljivo molili in maševali, trpeli in delo blagoslavljali!

Kaj je bil I. slovenski katoliški shod? Ogromen tabor slovenskih krščanskih mož. Zbralo se je v Ljubljani okolo 2000 mož in to iz vseh strani slovenske zemlje. Videli smo gospode iz globoke Istre, od sinje Adrije, pa tudi iz vinorodnih goriške dežele; videli smo trde Kraševce poleg mirnih zadovoljnih Kranjcev; videli smo ponosne sinove zelene Štajerske v živahnih pogovorih sè zatiranimi Korošci. Zbralo se je v Ljubljani nad 400 duhovnikov: njim na čelu naša krščanska korenjaka Prevzvišena kneza in vladika: Jakob Missia in Mihael Napotnik! Lepšega dneva ni doživela Ljubljana odkar stoji. V tesnem ozidji hranila je 400 mašnikov Gospodovih, ki so drug za drugim darovali Telo in Kri N. G. J. Kr. Dragocena Kri Gospodnja ni lila zastonj! Rodila je blagoslov svetemu dejanju in ostane porok bolje bodočnosti!

Digitized by Google

Začuden je vprašal potnik-neznanec: **Na čegav glas se je odmelo toliko mož na Slovenskem?** Odgovor vemo vsi: **Na gromki glas Svetega Očeta Leona XIII. in na glas naših slovenskih škofov.** Proti temu tisočero odmevajočemu se glasu slišali smo pred shodom malo ne iz vseh kotov mile Slovenije zoperno skovikanje, ki je imelo pot prejesti slovenskim romarjem. Nekateri so se res vstrašili, da so se vrnili na ljubi domec naravnost v kot. A našlo se je vender 2000 mož, ki so poslušali en sam glas, glas sv. Očeta, glas naših od Boga nam poslanih škofov.

Sv. Oče Leo XIII. pisal je slovenskemu narodu zbranemu na katoliškem shodu to le milo pismo:

Prevzvišeni in prečastiti gospod!

Prejel sem pismo, poslano mi nedavno od Tvoje prevzvišenosti, ter nemudoma izročil svetemu očetu priloženo udanostno pisanje, katero je obsegalo sporočilo o shodu slovenskih katoličanov, ki se bo sešel v kratkem v ljubljanskem mestu. To sporočilo je bilo jako ljubo sv. Očetu, ki upajo, da bo ta shod veliko pripomogel v prospeh katoliške stvari med Slovenci. Zato prosijo sv. Oče zborovalcem božje pomoči in jim milostno v ljubezni podelé prošeni apostolski blagoslov.

Ko naznanjam to z veseljem Vaši prevzvišenosti, izražam ob jednem čutila svojega posebnega spoštovanja in prosim vse dobro od Boga

Tvoji prevzvišenosti

V Rimu, 11. avgusta 1892.

prevdani

M. kardinal Rampolla m. p.,
papežev državni tajnik.

Preč. gosp. Jakobu Missia,
škofu ljubljanskemu,

v Ljubljani.

Odkar sta zamrla sv. Ciril in Metod — nesmo še vdobili podobnega pisma iz Rima!

Naš Prevzvišeni metropolit je pa pisal: „*S posebnim veseljem sem prebral pismo, ki mi je došlo od sl. odbora za prvi slov. katoliški shod. Taki shodi so dandanes ne le nad vse koristni, ampak nekako neobhodno potrebni, da se katoliškim načelom pripomore k zmagi v javnem življenju. Zatorej pohvalno priznavam blagi trud vrlih katoliških mož, ki so se zbrali v ta namen in si prizadevajo, da bi imel katoliški shod v Ljubljani sijajen vspeh. — Dal Bog, da bi ta vzvišena ideja prešinila tudi moji pastirski skrbi izročeno ljudstvo! Zatorej podeljujem velekatoliškemu podjetju svoj višjepastirski blagoslov, želeč, da bi namerjavani shod tudi za mojo vla-*

Digitized by Google

dikovino donesel obilo sadú. Nič bi me ne moglo bolj veseliti, nego ako bi se tudi moji verniki duhovskega tako i svetnega stanú mnogobrojno vdeležili tega shoda. —

Prevzvišeni vladika ljubljanski pa je prevzel pokroviteljstvo in ž njim tudi odgovornost za shod in pa vse sovraštvo besnih zoprnikov.

Tako so pozivali naši nadpastirji, nasledniki apostoljev, slovensko ljudstvo na shod, tako je sam Namestnik Kristusov blagoslavljal sveto delo. A vender so se drznili neke čudne vere ljudje delati in pisati proti katoliškemu shodu. „Slovenski Narod“ je dražil posvetno razumništvo in posebe še blagorodne gg. učitelje, naj nikar ne hodijo na shod v Ljubljano. Zloglasni list je pisal do besede: „Kateri slovenski učitelj se bo shoda vdeležil? Nihče, kdor se zaveda svojih nalog; nihče, kdor ima le kaj stanovskega ponosa.“ Podobno je pisala vešasta „Edinost“ v Trstu. O naših vmazanih listih molčim, ker pišem dostojnemu občinstvu. Nelepo se je vedla tudi pravdarska „Nova Soča“, ki ni imela ni ene lepe besede za shod, pač pa je vse očrnila, karkoli je kdo pisal za katoliški shod v Ljubljani. Za njo bi bil shod „lepa misel“, ko bi ga nihče ne bil sklical. Pravdarji govorijo vedno tako! Tudi nekateri spoštovanja vredni gospodje na Goriškem imeli so krivo misel o namerjavanem shodu, imenoma: da katoliški shod ima sam ta namen, da splavajo nekatere osebe na vrh.

Slovenskemu svetu bodi povedano, da smo imeli na Goriškem od l. 1889-90 zares deloma osoben prepir, ki je prav vreden, da se pozabi. S tem prepirom ne bil bi imel jaz nič posla, da nisem mnogo trpe kaker drugi gospodje, katerim je očbna blaginja na srcu. Ako se je dr. Mahnič — iz dobrega namena, ne osobam na korist — vmešal v oni prepir, se je vender kmalu premislil in odstopil, ko je spoznal, da trenotno ni vpati načelom vspehov. V zadoščenje dal se je v svojem listu javno odmenepokarati, ne da bi bil besedice dostavil. Katoliški shod pa je zboroval, kaker bi o napominanem prepiru ničeser ne vedel.

Čisto naravno!

Osoben prepir ima svoj pravi izvor v človeški slabosti, kaker je sam visokočast. g. dr. Gregorčič izvolil povedati na shodu: da onega prepira niso krivanačela, ampak krive so razkola osobe „iz neke nedobrohotnosti“. Podpišemo tudi mi in menimo: o krivdi in nekrivdi takih prepirov sodil bode vsevedni Bog, pri kojem se nobena zasluga ne pozabi. Pameten človek pa se izogne vsakemu razgovoru o podobnem razporu in preslišavši jedno in drugo stranko pravi: Mi pošti vsegdá izvinjájem, što

Digitized by Google

ponimájem.[1]) Za tega del pa sem jaz sam pri razpravi o narodni organizaciji odločno odklonil vsaki razgovor o onem prepiru, rekoč: „Ako imamo v Gorici osoben ali lokalen, nenačelen prepir, poravnajmo ga doma in ne hodimo prepirati se v Ljubljano. O tem prepiru ne bom govoril".[2]) Kdor bi tedaj vedno še hotel stikati katoliški shod ali dr. Mahniča s celim goriškim prepirom, bode gotov lažnjivec!

Katoliški shod je tedaj modro molčal o osobnih prepirih, ali glasno glasno je govoril o načelnem razkolu na Slovenskem. Katoliški shod je jasno dokazal, da se je neka stranka odcepila od celokupnega katoliškega ljudstva na Slovenskem, stranka, ki se je osnovala na nekrščanski podlagi. Nekateri naši bratje slovenski so hodili na Dunaj v šolo k judom in ajdom, kjer so se navzeli nekrščanskih nazorov, katere hočejo zdaj vcepiti našim društvom, časopisom, knjigam. itd.

Proti tej poglavitni misli prvega slovenskega katoliškega shoda oglasili so pred shodom in na shodu vplivni možje, osobito s periferije slovenske narodnosti. Dva dni pred shodom čitali smo v „Slovencu", da so nekateri vrli štajerski rodoljubje na javnem shodu izrekli, da pri nas ni treba prepira, ker nimamo načelne razlike. Take glase slišimo često s Koroškega, iz tužne Istre; o goriški pokneženi grofiji je pa na shodu samem izjavil naš najvplivnejši poslanec, da njemu ni znano: „da bi kdo trosil vedoma in načeloma krive, nekrščanske nazore."

„Rimski Katolik" stoji na strani katoliškega shoda in ne more pa tudi neče vtajiti, kar dobro vidi in ve. Menimo pa, da se upamo tudi spričati, kar trdimo, in sicer imamo za Kranjsko dve klasični priči.

Prvi naj nam govori veleuč. g. dr. Šusteršič, advokaturski koncipijent v Ljubljani. Kar je ta pogumni mož govoril, odobravali so glasno malo ne vsi zavedni gospodje, ki so bili na katoliškem shodu. Na-te cel govor njegov:

Slavni zbor! Govoriti hočem o oni prikazni našega narodnega življenja, ki se imenuje kranjski narodni razpor. O njem hočem govoriti kot poročevalec pripravljavnega odbora, da pojasnim naše razmere onim, kojim neposredno niso znane oziroma onim, kateri so morebiti celó napačno poučeni.

Mnogi so, ki imajo o kranjskem razkolu jako krive pojme.

---

[1]) Mi skoraj vselej oproščamo, ker smo razumeli.

[2]) Časopisi se krivo poročali, da sem jaz govoril o onem razporu. Govoril sem o načelnem razkolu na Goriškem v obče in svatil sem, ne obetaj si nikoli nihče, da se upa „s taktom, s prizanesljivostjo, ljubeznijo" poravnati načelni razpor. Česer ni mogel Kristus naš Gospod, ćeser ne more sv. cerkev, nikdo ne obetaj ni sebi ni drugim. S tem mojim govorom zlaga se tudi resolucija, katero sem stavil: „Prvi slovenski katoliški shod odbiva od sebe nesosovano očitanje, da je njegov program kriv razkola na Slovenskem". O goriškem prepiru ni bilo govora.

Digitized by Google

Čestokrat se čuje govoriti, da ta razpor ni načelen, da je popolnoma nepotreben, da izvira le iz osobnih mrženj, da je iz trte izvit, da so ga zasejali le nekateri poredni pritlikavci!

Temu nasproti moram žalibog, z vso odločnostjo povdarjati, da je nasprotje načelno. (Burno odobravanje.)

Na jedni strani stoji stranka, za katero stoji masa naroda. Ta stranka zagovarja stari narodni program, ki se glasi: Vse za vero, dom cesarja!

Na drugi strani pa se bojuje stranka, ki je zapustila staro narodno zastavo in zagovarja načela, ki nasprotujejo naši sv. katoliški veri; stranka, ki je v pravem in pravcatem pomenu besede liberalna! (Klici: Res je! in burno odobravanje.)

Zoper to stranko je nam katoličanom najodločnejši boj sveta dolžnost. To ni moje zasebno mnenje, to je marveč zapoved avtoritete, koji se mora vsakdo, ki hoče zaslužiti častno ime katoličana, brezpogojno klanjati.

Papež Pij IX. zavrgel je v svetoslavnem silabu z vso jasnostjo in slovesnostjo, v najodločnejših in osornejših izrazih, liberalna načela, kot sovražna cerkvi in državi. Isto tako obsodil je slavno vladajoči Leon XIII. liberalizem opetovano z vso odločnostjo. S tem je nam katoličanom stališče dano. Z vso odločnostjo se moramo boriti zoper liberalizem in sicer čim odločneje, tem bolje. Odkrito in odločno moramo postopati. Vzor naš v zasebnem in javnem življenju mora biti Kristus. Ali je Kristus poznal oportuniteto? Ali je Kristus sklepal kompromise s farizeji? Ali se je klanjal svetnim mogotcem? Naravnost, odkrito in odločno šel je svojo pot in priboril si je svet! (Burno odobravanje.)

So nekateri, ki nasprotujejo odločnemu postopanju, češ, da to nasprotuje ljubezni. A to je jako napačno razumovanje. Ti ljudje ne razločujejo ljubezni od verske brezbrižnosti. Ravno ljubezen zahteva odločno postopanje nasproti sovražnikom vere. Ali je Kristus objel skrunilce svetišča? Nikakor ne, marveč vzel je bič in jih izgnal. (Burno odobravanje.) In vendar se nihče ne upa reči, da ni bil Kristus vzor ljubezni, da je ni oznanjeval in izvrševal v najvišjem pomenu besede!

Seveda liberalci oziroma naprednjaki naši pravijo: Saj smo mi tudi katoličani, saj tudi mi verujemo v Kristusa in v večno življenje. Ali to so žalibog le besede. Tako govoré, da slepijo ljudstvo, delajo pa ravno nasprotno. Mi jih pa moramo soditi po dejanjih in ne po besedah, kajti časi so pri kraju, ko so se po Slovenskem pod krinko raznih več ali manj obrabljenih fraz slepe miši lovile. (Veselost in živahno odobravanje.) V dejanju mora vsak dokazati, da je katoličan, potem je naš. Besede same pa ne veljajo. (Dobro! Dobro!)

Naši narodni naprednjaki trdijo, da so tudi katoličani, mej tem pa nosijo brezverske nazore, laž in obrekovanje v narod.

Digitized by Google

Temu nasproti zapirati oči, je verski indiferentizem, kojega z vso odločnostjo obsoja sv. stolica.

Fakta dokazujejo, da je naša narodno-napredna stranka zares v najslabšem pomenu besede liberalna.

Naj navedem le nekaj takih fakt.

Osnovali smo v Ljubljani „Katoliško politično društvo," društvo, kojega pravila slone strogo na podlagi starega narodnega programa. Komaj je bilo to društvo zasnovano, že so se dvignili naši nasprotniki in jeli je na vso moč napadati, in zakaj? Jedino le radi tega, ker se imenuje „katoliško"! To so tisti, ki pravijo, da so „tudi" — katoličani! (Smeh in burno odobravanje.)

Potem zasnovali so ti „tudi-katoliki" svoje lastno „Slovensko društvo", društvo, kojega pravila se odlikujejo v tem, da v njih ni niti besedice o katoliški veri, o verskem napredku.

In ko je to „Slovensko društvo" imelo svoj prvi javni shod, ko je prvič nastopilo v javnosti, kaj je bila prva slovesna manifestacija tega društva? Sprejela se je soglasno resolucija: Mi slovenski napredn jaki strinjamo se popolnoma s sedanjmi šolskimi zakoni! (Klici! Čujmo! To so katoliki!) Naprednjaki se torej strinjajo s sedanjimi brezverskimi šolskimi zakoni in vkljub temu se drznejo trditi, da so dobri katoliki! (Smeh.)

Nasledek narodnega razpora je, da sta v deželnem zboru kranjskem dva slovenska kluba. (Klici: Trije!) V tretjem so le trije generali brez armade. (Smeh in „dobro"-klici.) Jaz poštevam le z narodno-konservativnim klubom, v kojem sedé vrli katoliški slovenski poslanci, kateri bode po prihodnjih volitvah v našem deželnem zboru odločeval (Burno, navdušeno odobravanje in ploskanje) — in z narodno-naprednim klubom, v katerem sicer tudi sedé večinoma poslanci, ki so bili voljeni na katoliški program, ki so pa od volitev sèm to že zdavno pozabili. Sedaj, ko imajo svoje mandate, jim je katoličanstvo deveta briga.

Narodno-napredni deželni poslanci so nekoč prav lepo pokazali svojo naklonjenost katoliški stvari. Prišla je namreč na glasovanje resolucija za versko šolo, ki je bila tako pohlevno sestavljena, da bi jo bil na vse zadnje lahko vsakdo podpisal. A našim „tudi-katolikom" naprednjakom je bilo vendar preveč vere v njej in zapustili so večinoma pred glasovanjem demonstrativno dvorano deželnega zbora, tako, da je nastala nevarnost, da bi bili predlagano resolucijo nemški liberalci zoper slovenske glasove odklonili. No, nekateri „zmernejši" narodno-napredni poslanci bili so tako „katoliški," da so vendar ostali v dvorani in glasovali za navedeno resolucijo, a to storili so, čujte! le pod izrecnim pogojem, da ne sme nobeden katoliških slovenskih poslancev besede o verski

Digitized by Google

šoli izpregovoriti. Kaker hitro bode, tako so rekli, le jeden izmed vas besedico rekel za versko šolo, gremo tudi mi iz dvorane in potem le glejte, kako bodete resolucijo pod streho spravili. (Smeh.) Tako so postopali najbolj „katoliški" izmed narodno-naprednih poslancev v tako eminentnem in vitalnem katoliškem vprašanju. (Klici: Čujmo! Sramota!)

Kdo se upa temu nasproti trditi, da nasprotstva niso načelna? Kedor tu ne vidi načelnega nasprotstva, je slep ali pa videti noče. V načelih katoličani odnehati ne moremo. S svojimi načeli stojimo in pademo. Osobnosti pa pri nas nemajo vloge. Kdorkoli hoče biti z nami, hoče z nami sodelovati za sveta naša načela, drag nam je. Pripravljeni smo vse odpustiti, vsa najhujša žaljenja, obrekovanja, natolcevanja — vse, vse. A v načelih mora biti jedinost, proti svojim načelom sprave sklepati ne moremo. Dokler je nasprotstvo načelno, postopati moramo z vso odločnostjo, ker le odločnost ima vspeh. Vzgled nam bodejo nemški katoliki, ki so s svojo odločnostjo in vstrajnostjo vpognili celo železnega kancelarja. Tedaj odločno in nevstrašeno naprej! Bog je z nami!" (Dolgotranjo, burno odobravanje in ploskanje.)

Prosimo, naj te besede prebero vsaj dvakrat vsi dvomljivci.

Drugi klasični svedok o načelnosti kranjskega razpora je **Prevzvišeni knezo-škof ljubljanski,** ki je z apostolsko srčnostjo stopil na leco v stolni cerkvi sv. Miklavža. Ta apostelj slovenskega naroda na Kranjskem je govoril sicer bolj mirno, ali jasno in odločno. Vsaki stavek je bil program. Ko glas z neba premogel in nadvladal je ta apostolski program može-poslušalce. Nobena sila ne bode nam izbrisala iz spomina ni osobe ni misli Prevzvišenega govornika. O toli zanikanem in skrivanem razkolu je rekel doslovno:

„Sploh, predragi v Gospodu! nimamo vzroka, gledati z nekakim zaničljivim ponosom na druge, tuje kraje. Imamo, žalibog, marsikaterih prikazni tudi pri nas na Slovenskem, katere napolnjujejo tuge človeško srce.

Da pogledamo, kaker smo poprej storili gledé postavodajalstva, na en drug nič manj vpliven faktor javnega življenja: na tisk po raznovrstnem njegovem razvoju, moramo priznati, da so ravno v tem oziru vsekane katoliški zavesti pri nas globoke in nevarne rane, in da pri vsej samosvojosti le preradi korakamo na strani tujih narodov, kadar gre zoper duhovnike. Ne ima dostojanstvene stopinje v katoliški cerkvi, od najvišje do najnižje, katera bi ne bila že napadena na najhujši in najostudnejši način tudi pri nas. Ne ima imena, s katerim bi nas ne psovali. Izučeni koliker kdo drug, sini jedne in iste dežele, smo vendarle „mračnjaki," „brezdomovinci," in kar je še drugih takih ljubeznjivostij. Ne ima nobene, še tako nedolžne reči na nas duhovnikih: ne

Digitized by Google

obleke in njene barve, ne tonzure itd., ki bi že ne morala služiti, da nas spravljajo v posmeh in ometavajo z blatom.

Tudi sedaj, ob priliki katoliškega shoda, kako nesramno in surovo se je pisalo, kaker v bratski pozdrav vsem slovenskim duhovnikom, ki se ga vdeležujejo.

Sega se v zasebnosti, katerih razpravljanje vsejedno, ali so resnične ali domišljene, bi morala zabraniti že vsaka količkera vzgoja. Zraven tega pa se lahko berejo tu in tam neslišane obdolžitve tudi celega duhovskega stanu. In kaker se ne prizanese našim osobam, tako ne naši rimsko-katoliški cerkvi, ne njenim napravam in naredbam, ne naši pokorščini do nje. Tako smo postali kaker pravi izobčenci pred neko vrsto ljudij.

Po vsem tem se gotovo ni čuditi, da še dijaki po nekaterih krajih tako malo marajo posvetiti se duhovskemu stanu. Ni se čuditi, če sem moral, ne samo jedenkrat, ampak večkrat že slišati iz pedagogiških krogov, in sicer od lajikov, kako pogubonosno **neko slovstvo** pri nas vpliva na našo mladino: na njeno vero, na njene naravi. In konečno ni se čuditi, če se nahajajo med mladimi našimi ljudmi, ki si smatrajo za svoj poklic na višjih šolah — citiram doslovno — „pripravljati se na boj s farji“.

A kar je še hujše, je to, da se tako žalostno početjanje prikriva še čelo z „inteligenco“, z „razumništvom,“ z „narodno kulturo,“ in kar je še drugih tako visoko donečih izrazov; ko bi vendar „kultura,“ kakeršna se razodeva v pisavi rabljeni tu in tam pri nas, a neopravičljivi tudi pri najostrejšem nasprotju, le sramotila slovenski rod. Smelo trdim, da, odkar smo Slovenci, se mila naša beseda še ni tako nemilo rabila, kaker se to dandanes godi zoper nas duhovnike Le prehitro so se vresničile besede rajnkega knezoškofa Slomšeka, katere sem večkrat slišal, ne sicer iz njegovih ust. ampak od takih, s katerimi je najbližje občeval, da bodo prišli namreč časi, ko mlajši naš rod nas duhovnikov ne bode več marał.

Razložil sem vam, kakšne so razmere okoli nas; kakšne zlasti tudi pri nas, in posebno še v pogledu na tiste, ki so od Boga postavljeni, učiti sv. vero in čuti nad njo. Po vsem tem vprašam: Je li res, da vera in versko stanje, da katolika zavest pri nas nikaker ni v nevarnosti?

Predno pa končam, naj mi bode dovoljeno, omeniti še neke druge reči.

Slišala se je že večkrat, zlasti pa zadnje dni pred našim shodom, izrečena želja, **naj bi vendar prenehal razpor pri nas na Kranjskem in nastal zopet zaželeni mir.** Kdo si ga bolj želi, miru, kakor jaz? Vendar pa ne pozna naših razmer, ako kdo misli — in to je nekako brati tudi iz nekaterih izjav došlih katoliškemu shodu — da so tega razpora krive le osebnosti; da ga je kriva duhovščina, in na čelu njej se vé da jaz, ki sem že

Digitized by Google

itak najbolj sovraženi mož pri mnogih Slovencih. A ni ga kriva kranjska duhovščina, čeprav se tesno oklepa svojega škofa in sočutno ž njim trpi — za kar si zasluži in ji tukaj tudi javno izrekam najiskrenejšo zahvalo — ni ga kriva duhovščina tesno sklenjena z menoj. ker ni ga kriva tudi moja oseba. Kriva pa je r e č, katero imamo zastopati, in ta je: Jezus Kristus, in božje njegove pravice, kakeršne izvršuje po svoji cerkvi. Tukaj je zadnji in pravi vzrok, da se ne razumemo

Da ima na svetu **sploh ločitve** glede Jezusa Kristusa in njegove cerkve, je gotovo močno obžalovati, a čuditi se ni. Saj je že pri evangelistu Janezu precej (1. 11.) pisano o Kristusu: „V svojo lastnino je prišel, in njegovi ga niso vsprejeli.“ Starček Simeon pa je „rekel Mariji, njegovi materi: Glej! ta je postavljen v padec in vstajenje mnogih v Izraelu, in v znamenje, kateremu se bode oporekalo. In tvojo lastno dušo bode presunil meč, da se misli razodenejo iz mnogih src.“ (Luk. 2. 34. 35), Kristus sam pa tako popiše posledke svoje vere in svojega delovanja na zemlji: „Menite-li, da sem prišel mir dat na zemljo? Povem vam, da ne, ampak razpor. Zakaj odsihmal se jih bo v jedni hiši pet razprlo, trije zoper dva, in dva zoper tri. Razprli se bodo oče zoper sina, in sin zoper svojega očeta; mati zoper hčer, in hči zoper mater: tašča zoper svojo nevesto, in nevesta zoper taščo.“ (Luk. 12. 51 — 53.) Tako sodi Kristus sam o včinkih svoje vere, Kristus, ki je vendar „knez miru“ (Izaj. 9. 6.); ki gotovo ne išče razpora, in ga le najde!

In tako so tudi našega razpora krive ne naše osebe, ampak to, da žalibog ne stojimo več vsi na jednem in istem verskem stališču, in da je to, kar je nam pravo, jedino katoliško, drugim le samo „k l e r i k a l n a p r e n a p e t n o s t i n p r e v z e t n o s t“.

Jasno je, da ne moremo mi, kojih poklicna dolžnost in izključna oblast je, v tem avktoritativno podučevati druge, učiti se od njih, kaj je pravo katoliško. In zato tudi zanaprej — in če nas zavoljo tega še toliko sovražijo, črnijo in zaničujejo — hočemo zvesti ostati pri načelih sv. katoliške cerkve, kaker nas jih uči rimski papež; svesti si, da, kdor hoče biti s Kristusom, mora biti z njegovo cerkvijo, in kdor z njegovo cerkvijo, istotako z rimskim papežem; svesti si dalje, da sveta vera in njena načela niso nočna luč, katera naj se skrbno prikriva, da le ne nadleguje, ako kdo spi, ampak da je luč, ki se mora očitno postaviti na svetilnik; svesti si konečno, da — po besedah Kristusovih: „kdor ni z menoj, ta je zoper mene, in kedor z menoj ne nabira, raztresa“ (Mat. 12. 30) — gledè njega in njegove cerkve tako malo more imeti srednje poti na zemlji, kaker malo bode srednjega mesta v večnosti, kjer nas bode Kristus vse vvrstil le ali na levo ali na desno, kaker smo si s svojim ravnanjem tukaj izbrali.“

Od n a s p r o t n i k o v razumel je pač najbolje pomen ka-

Digitized by Google

toliškega shoda prof. Šuklje. Ta mož, ki bi bil rad vsem vse, pa sam ne ve kaj je, zaznamoval je dosta jasno načelnost slovenskega razpora. Govoril je v kranjskem deželnem zboru proti katoliškemu shodu tako-le:

„Vzemimo kiparstvo. Saj ne more kipar izhajati drugače, nego da vpodablja naravno krasoto, s katero je Bog oblagodaril človeško telo, ali če pri nas kaj tacega poskusimo, bojim se, da bodete takoj klicali, da zapeljujemo mladino!

Vzemimo vedo. Veda izhajati ne more brez podstave prostega raziskavanja (novo-judovska fraza, preložena iz nemščine: Recht der freien Forschung). Kaker hitro bi se pa pri nas kdo podal na to polje, takoj ste mu za petami in očitate mu brezverstvo."

Dobro, dobro, g. profesor! Čudimo se pa, zakaj se Vi našim naukom čudite. Tako, kaker Vam ni prav, je katoliška cerkev vedno učila in tudi zdaj hoče prezreti vso Vaše izvirno učenost in Vašo politiško modrost in hodila bode svoja stara, vsemu svetu znana pota. Vi si nezavisnost vede tako le mislite: Quum aliud sit philosophus," govoriva po latinski, „aliud philosophia, ille ius et officium habet se submittendi auctoritati, quam veram ipse probaverit (n. pr. c. kr. prof. naučnemu ministru): at philosophia neque potest neque debet ulli sese submittere auctoritati. Philosophia tractanda est nulla supernaturalis revelationis habita ratione." Tako Vi mislite in govorite, mi pa ne smemo tako ni misliti ni govoriti, zato ker nam je oni znani fanatični dogmatik in „jezuvitski zmaj" v Rimu, Pij IX, tako misliti in govoriti strogo prepovedal.[1]) Njegova zapoved je nam

[1]) Syllabus 19. in 14.

zakon. Mi ne moremo in ne smemo zlagati se z Vami, g. profesor, niti z ono veleslovensko stranko, ki Vam je živahno pritrjevala.

O načelnosti razkola na Kranjskem se mi ne prepiramo več.

Zdaj pa poglejmo, ali so se ohranile druge slovenske pokrajine brez načelnega razkola. Začnimo z goriško deželo. Kdo je dal mogočni omah narodnemu gibanju na Goriškem? — Lavrič. Kdo je bil Lavrič? Mož blagega srca, pa šibke pameti. Judovsko liberalne ideje, ki so si v blaženi Avstriji vse vkrotile po letu 70tem, so tudi Lavriča tako omamile, da je izgubil vero in še tisto malo pameti, ki jo je imel od očeta in matere. Izstopil je iz cerkve katoliške in prestopil je v cerkev protestantovsko. Vzgojil si je pa pred slovesnim odpadom od vere in po odpadu nekaj sè „Sočo", nekaj na taborih, nekaj z osobnim občevanjem obilo svojih, ki do danes še niso izvmrli. Ta mož je tudi vtemeljitelj naših društev in naših čitalnic. Čitalnice se kaj rade ponašajo, da je njih vtemeljitelj Lavrič in

Digitized by Google

po naših listih omenja se vedno pohvalno, da veje v tej ali oni čitalnici „Lavričev duh“.

Načelni razpor, katerega je bil Lavrič kriv, poravnali so modri gospodje s kompromisom. Vtemeljili se na razvalinah „klerikalstva in liberalstva“ „Slogo“. Od tod pa je naše narodno delovanje: 1. brez vere (t. j. vera ni na dnevnem redu), 2. brez krščanske treznosti; 3. brez soli t. j. nepraktično, potratno, brezvspešno. Odkar sta vdobila vajeti v roke dr. vit. Tonkli in dr. Gregorčič, krenili smo na boljo pot (vstanovila sta šole, posojilnico, podporno društvo), ali na pravo pot ne pridemo, ako ne vzamemo v roko palice in ne zapodimo onih rogoviležev, koje poznamo vsi. To bode pa le tedaj res, ako dr. Gregorčič ali drugi pogumni gospodje organizujejo na zložno delovanje vse ljudstvo na odločno krščanski podlogi t. j. zdaj: na podlogi programa 1. slovenskega katoliškega shoda. Do tedaj pa bode vejal Lavričev duh v naših narodnih društvih: duh nevere in verske brezbrižnosti.

Toliko na Goriškem.

Recimo pa, da res nihče ne trosi „vedoma in načeloma“ krivih naukov ni po Primorskem ni po Štajerskem ni po Koroškem. Ali je to očitim kristijanom dosti? Molčati vselej in povsod v javnem življenji o krščanski veri in kulturi vtegne tudi mahomedanec, ali je za to vže naš? Kristus nas ni poslal m o l č a t i, ampak govoriti. g l a s n o govoriti, da nas bode slišati do skrajnih mej sveta Zares daleč pridemo s tihim molčanjem in z vednim izogibanjem načelnih vprašanj!

Toda poslušaj!

„Saj vam je na voljo govoriti, samo ne v narodnih in gospodarskih društvih, ne v parlamentih, ne v deželnih zborih, govorite in učite v cerkvi.“

Ta glas čitamo vže 30 let dan za dnem v judovsko-liberalnih časopisih in slišali smo isti glas vže tisočerokrat z visokih odrov. Vselej smo rekli: „Ali so liberalci!“ Tedaj se je pa našel čudotvorec, ki je izbičal liberalnega duha. Kako? Preložil je imenovani nauk na slovenski jezik in liberalni duh je vbežal po sili, ker Slovenec je „vže po svoji naravi veren katoličan.“ !!

Toda verujmo vender — saj ljubezen vse veruje — da so vsi goriški, tržaški, koroški, štajerski narodnjaki vrli katoličani od nog do glave, da se navzimljejo samo lepih naukov v naših narodnih društih — ali kaj pomaga, ko najdejo tam kranjske liberalne knjige in časopise? Koliko je čitalnic, v katerih ne bi bilo „Slovenskega Naroda“? Nasproti pa poznamo čitalnico v prav priprosti vasi, ki nima ni „Rimskega Katolika“ ni „Slovenca“, pač pa ima „Pavliho“, „Slovanski Svet“ i. t. d.

Na dalje vemo še celo mi, ki nismo „nič praktični in ne poznamo sveta in nimamo nobene skušnje“, da vplivajo, da mo-

Digitized by Google

gočno vplivajo na goriško, štajersko, koroško učeče se mladino isti pisatelji, ko na Kranjskem: Prešeren, Jurčič, Stritar, Tavčar, sami Kranjci di puro sangue. Ali so res naši Primorci tako topi in leseni, da se jih nič ne prime? Zahteva se pa od nas, naj verujemo, da je primorska, štajerska, koroška učeča se mladina tako topa in brezčutna, da se je niti ne more nič prijeti, ker sicer bi ne metali kamenja nanj, ki je imenovani mladini prvi temeljito razložil, česa se ima skrbno izogibati. Kdor našim liberalcem tudi to veruje, veruje pač tudi, da je Slovenec „vže po svoji naravi veren katoličan“ in se tedaj ne more liberalizma navzeti.

Sicer pa naj bi tudi desetkrat res bilo, kar ni, da živ krščen človek na Slovenskem ne trosi „vedoma in načeloma“ krivih naukov, kaj pa Nemci? Ali tudi Nemci ne trosijo pri nas krivih nazorov? Ali pa morda ni res, da je nemško časopisje, nemško slovstvo, (posebno Conversationslexica) veče veljave na duševno obzorje našega izobraženega občinstva nego domačih pisateljev bore knjige? Nemci, siloviti gospodarji naše zemlje, so žalibog tudi gospodarji našega duha in srca.

Zategadel menim, da **mi Slovenci niti v moči nismo, da bi zabranili liberalizmu pot na Slovensko,** ako še toliko pišemo in delamo. Naš narodni duh je preslab za tolik odpor; tu nam je treba pomoči od cerkve katoliške, od krščanstva. Na slovanstvo se zdaj ne moremo prav nič pozivati, ker je še predaleč od Gorotona.

Slovanstvo poznajo pri nas pivci in pevci, a da bi se kedo slovanstvu tudi učil, ni nikjer zapisano.

Te so moje misli o načelnem razkolu na Slovenskem. Ta razkol je bil pred katoliškim shodom, ta razkol ostane tudi po katoliškem shodu. Mi tega razpora nismo krivi, pač smo ga dobro zaznamovali na katoliškem shodu. Prazne sanje so bile vse nade, da katoliški shod poravnaj oni razkol Toliko sile nima noben narod na svetu, da bi se upal oni žalostni razkol poravnati.

Načelni razkol je bil vže pred Kristusom, v njem je Kristus živel in On sam, Včlovečeni Bog, ostane do konca sveta v svoji cerkvi znamenje: kateremu oporeka in nasprotuje svet.

* * *

Vprašanje je zdaj, ali sprejmo naši narodnjaki program katoliškega shoda?

Dolžili so nas, da je naša ošabnost in oblastnost, naša netaktnost in brezobzirnost[1]) baje kriva, da ni mogoče do sprave

[1]) Druge naše lepe lastnosti so: Nimamo ni vesti ni srca, smo nestrpni farizeji, licemerci, herostrati, lanzknechti, brz krščanske ljubezni i. t. d. polni sovraštva do bratov: omnium peripsema.

Digitized by Google

na Slovenskem. Radi tega izjavili smo slovesno na katoliškem shodu, da nam je vsake razžalitve od srca žal, da smo gotovi prositi odpuščenja vse dobro, krščanski misleče gospode, katere smo razžalili: in sicer ali v listih ali pa na katoliškem shodu; radi damo polno zadoščenje vsem razžaljenim gospodom, ki vsprejmo program 1. kat. shoda.

Zagotovljamo tudi, da mi ne bomo nikomer na poti v javnem življenju, ker nam je naše vzvišeno sveto zvanje preljubo, da bi kedaj silili na politični oder.

Za tega del bodi tudi vsem dovoljeno naše osobe čisto prezreti. Ne moti torej nikoger brzpotrebna skrb, kako se domeniti sè sotrudniki „Rimskega Katolika“. Do nas niti ni treba. Nam ni treba nobene časti ni od zgorej ni od zdolej. [1])

Prosimo edino, naj se vsprejme program 1. slov. kat. shoda, ki je program naših škofov, in mi bodemo z veseljem pozdravljali vsa društva, vse časopise, vse poslance in voditelje. Ako jim je prav in ljubo, ponujamo jim vže naprej gmotno in duševno podporo. Ako pa nas nečejo, bode nam tudi prav, mi si vže sami najdemo dela.

Do zdaj ne vemo, ali je kedo pristal na našo od srca nam izišlo ponudbo in nič ne mara, da so baš naše osobe krive, da nekateri gospodje prezirajo program katoliškega shoda.

Za tega del pa prosimo druge prijatelje katoliške misli, kojim je Bog dal več spretnosti in takta, naj za večo čast božjo in za blaginjo našega ljudstva prigovarjajo vsem katoliški mislečim možem, naj se vender združijo in necessariis: t. j. naj sprejmo idejo in program katoliškega shoda.

Naj pa nihče ne misli, da mora vsaki prijatelj katoliškega shoda podpisati vse besede izgovorjene v odsekih ali na slovesnih shodih.

Niti sv. pisma besede (voces) nas toliko ne vežejo, a kam li besede tako raznoličnih govornikov. Radi ene ali druge neresnične ali nevmestne, morda celo žaljive besede ne smemo se cepiti. Kdor zahteva, naj mu katoliški shod do besede vstreže, zahteva nemogoče stvari. Znane besede sv. Avgustina: in necessariis unitas, bi krivo razumeli oni, ki bi zahtevali, naj podpišemo vse do besede; ali prav tako krivo so razumeli sv. Avgustina ona društva, oni listi, oni politiki, ki menijo, da smejo radi enega njim neljubega govora, ali radi ene besede prezirati

[1]) Tako je! Pritrjujemo iz polnega srca besedam pisateljevim — mine iščemo ničesar zase — niti celo pripoznanja ali pohvale! — Op. sred.

Digitized by Google

katoliški shod in cepiti se od njega. Radi nebistvenih stvari ne sme nikdo v razkol.

Tudi bodi vsem svobodno govoriti in pisati, da smo mi katoliškemu shodu več škodili nego koristili. Ali smo kaj koristili ali ne, ne vemo, trpeli smo gotovo in želimo samo, naj nam od vsega terpljenja ostane vsaj en križec za grobom.

Menimo, da smo jasno govorili.

Ponavljamo tedaj odkritosrčno prošnjo do onih spretnih gospodov, naj srečno izvedejo, kar smo mi zastonj poskusili doma in na shodu. Bog daj, da bi mogli kmalu poročati veselo novico: Na Primoskem, na Štajerskem, na Koroškem prisegli so voditelji in ljudstvo za njimi na zastavo 1. slov. kat. shoda v Ljubljani. Taki mir, taka sprava na podlagi enotnih, krščanskih načel ima biti sad kat. shoda. [1])

Druge sprave nečemo. Srce velja!

Dr. Jos. Pavlica.

Kaj je lepo?

Pojem lepote.

Prevažno je prašanje o lepem. Znano je namreč, da je lepota predmet ljubezni. „Pulchrum est, quod omnia appetunt.“ In zopet: „Nihil (enim) amatur, nisi secundum quod habet rationem pulchri et boni“ — pravi sv. Tomaž Akvinski.[2]) Potemtakem bode človek ljubil, kar bode po njegovi misli lepo. Zmedeni pojmi o lepem bodo provzročili napačno ljubezen — napačno teženje. Kdor smatra nagoto za lepo — ne bode cenil niti slike niti sohe sramežljivo odete Ako pa ve umetelnik in lajik, da n. pr. nenravnost nasprotuje lepoti je ne bode hotel niti smel umetelnik vpodabljati, ni lajik občudovati. Dokler ne bodo orgljarji razumeli, katera glasba v katoliški cerkvi je lepa in katera podpira sodelovanje sv. Duha in molitev, se bode vedno onečaščevala služba božja. — O lepem se je že mnogo pisalo. Ako prebiraš krasoslovne knjige, najdeš mnogo lepo opredelbo, ki ti kar opoji razum z neznogljivo močjo. N. pr. platonsko: Pulchrum est splendor veri. A tudi mnogo otročjo in budalasto,

[1]) Razpravo o družbi sv. Cirila in Metoda smo odložili za prihodnjo številko. — Vredništvo.

[2]) Primeri: Jungmann: Aesthetik. št. 79.

Digitized by Google

da ti kar uhaja smeh. N. pr. ono nekega materijalista, katero navaja Dr. Durdík[1]): „Lepo je, kar nekako spominja na žensko, kar izraža ženskost.“

Znano je, da nekateri krasoslovci razlagajo bistvo lepega sè stališča o b s e g a, nekateri pa sè stališča o b l i k e, kaker so Aristotel, sv. Avgustin, sv. Tomaž Akvinski, Kant in drugi (ki so le postransko pisali o lepem.) Ti se imenujejo formalisti. Res je, da lepoto pojme razum. Toda po čutilih. Nadalje; s pomočjo oblike se lahko premotri in presodi tudi obseg lepote. — Kako nevarna je metoda obsegova, dokazuje ravnokar omenjena opredelba v smislu obsega. Neki drug estetik pa prisoja lepoto le možkim bitjem. „Težko se izhaja s principom obsega. Lepota visi (zlasti v vidnem stvarstvu) na oblikah“.[2]) V tem sestavku se bodemo ozirali v prvi vrsti na obliko, pri priliki tudi na obseg lepega.

Pojem lepega se rodi v našem mislečem duhu, v našem razumu. Posnemljemo ali odmišljamo ga raz lepe predmete. Lepo se pa vedno javi na kakem subjektu ali nositelju kot njegova lastnost. To nam pove vže beseda: lepo „lepi“ na predmetih. Lepota pa je ono, po katerem so predmeti lepi. Lepe stvari vidimo in slišimo. Lepote pa ne. „Quamquam sint multa pulchra visibilia — ipsa tamen pulchritudo, ex qua pulchra sunt, quaecunque pulchra sunt, nullo modo est visibilis“.[3])

Kaj je torej lepo?

Lepo zamore pojiti le razum. Zato pa mora imeti razum neko jasnost, neki odlesk, ki se ga prijetno pojme. Z a t o j e l e p o o d l e s k r e s n i c e. (Pulchrum est splendor veri). To je prestara platonska opredelba. Znano je pa, da modrijani istovetijo resničnost in bitje: ens et verum convertuntur. Torej je lepota odlesk bitja. Ta svitloba pa se javi po nekem soglasji. Zato nam dopada prikazen, na kateri vidimo neko harmonijo, neko soglasje. Kaj pa spada v soglasje? Mnogost delov in enota. Veliko vbranih piščali v enih orgljah nam da soglasje. Soglasje pa zahteva, da so vsi deli vrejeni v enoti. Lepo se mora tudi odnašati na voljo. Volja namreč teži po lepem. Povod teženja pa je soglasje lepe stvari s človeško naravo. Similis simili gaudet. Kmetu dopadajo kmetiške prikazni, njive in voli, učenjaku stari, črvojedni rokopisi. Človeku pa, ki je „svet v malem“, pravi mikrokosmos, ki spaja v sebi lastnosti organičnih in neorganičnih podstati, ki biva, živi, raste, čuti, misli, govori, hoče s pomočjo duše, dopada mnogost in raznovrstnost spojena v enoti. Tako lahko umemo opredelbo sv. Avguština: L e p o t a j e r a z n o-

[1]) Dr. Josef Durdík: Všeobecná aesthetika. 2. izd. 421.
[2]) Dr Durdík: Všeobecná aesthetika 2. izd. 421.
[3]) S. Augustinus de divers. v Egger-u: Propaed. phil. th. str. 260.

Digitized by Google

ličnost v enoti ali enota v raznoličnosti.[1]) Čim trdniša je enota in večja različnost, tem večja je lepota. Narisano točko n. pr. ne imenujem lepo, ker ni raznoličnosti. Pač pa črto, trikot, krog. To teorijo sprejemajo tudi novodobni krasoslovci. Vzamem li — piše Durdík — n. pr. čisti akustični ton (ne kaker ga dajejo godala, kjer je zvok vže z drugimi zbarvan), ne morem ga imenovati lepega. Ako ima nastati pojem lepega, mora biti več zvokov. Prima (tonika) je brezmiselno čustvo in ravno tako za-se drugi zvoki. A razloček je, ako zazveni h kratu prima, tercija in kvinta. — K pojmu lepote je treba, da je mnogost pred nami".[2]) Torej enota v raznoličnosti. „Ta raznoličnost pa ali razločnost ne zahteva materijalnih delov, tako, da bi le telesna bitja mogla biti raznolična in torej lepa; ne, raznolično je tudi enotno bitje".[3])

Ta opredelba je torej občna. Obsega telesna, a tudi enotna bitja. Enotna bitja so lepša nego telesna, iz tvari zložena, ker enotna imajo trdnišo enoto. N. pr. človeška duša je bitje trdne enote, ker ni sestavljena, niti deljiva. Duša je neukončljiva, zato ker se ne da deliti. Potemtakem mora biti človeška duša zelo lepa, ker spaja v sebi tudi raznoličnost premnogih zmožnosti in vzorov. V Bogu najdemo najtrdnišo enoto in neskončno raznoličnost. Ne realno, a virtualno. Bog, kot enotno bitje, ni sestavljen. Ali v njegovem bitju nahaja se virtualna mnogovrstnost. On bi po svoji modrosti zamogel še tisoč takih svetov stvariti in milijonom novih bitij nove čisto različne oblike podariti. «Quamquam in Deo realis multitudo desit, habetur tamen virtualis, quae ad pulchritudinis notionem omnino sufficit.[4])

Pojem lepega se da še drugače dovajati. Vsa bitja imajo tri glavne lastnosti: da so resnična, dobra in lepa. To troje pa se po bistvu ne loči. Eno in isto bitje imenujemo resnično, vkoliker je predmet našemu razumu, dobro, vkoliker je predmet naši volji, lepo, vkoliker ima za našo dušo (ali lepotni vkus) neko mičnost.[5]) Torej lepo se po bistvu ne loči od dobrega. Zato se lahko reče: Lepota stvari je njihova notranja dobrota, vkoliker daja užitek razumnemu mislečemu duhu". (Tako Jungmann). Kleutgen pa piše: Pulchritudo est rei bonitas, quatenus haec mente cognita delectat.[6]) Notranja dobrota stvari pa ni nič druzega nego njihovo soglasje z razumnim duhom, vkoliker zamorejo biti predmet našemu teženju. Lepo je torej, kar soglaša z našim razumom — ali z dru-

[1]) Primeri: dr. Mahnič: Dvanajst večerov. str. 34.
[2]) Durdík: Všeob aesth. § 5.
[3]) Dr Mahnič: Dv. več. str. 35.
[4]) Egger: Propaed. phil. theol. ed. III. št. 347. Spomnimo se tukaj tudi prečudne prikazni, da si nista ni dva človeka na svetu popolnoma slična!
[5]) Dr. Mahnič: Dvan. več. str. 23.
[6]) Inst. Theol. vol. I. n. 713.

Digitized by Google

gimi besedami: Lepo je, kar vgledano dopada. (Pulchra dicuntur, quae visa placent.)[1]) Ta opredelba se ozira bolj na včinek lepega. Tu pomenja „videre" koliker „spoznati", *ἰδεῖν*. — Pa tudi v navadnem življenji rečemo: „Kaj vedno tja g l e d a š? Kaj si tako r a d o v e d e n?" Vender pa ne rečemo: lepo je kar dopada s p o z n a n o. Zato ne, ker vsako spoznanje se opira na čutila. „Nič ni v razumu, kar ni bilo v čutilih" — se glasi staro pravilo. Dopadanje, katero provzroči lepo, je neko „trpivno stanje", v katero pride naša duša. To pride od lepega predmeta.

Pojmi so v mislečem duhu (umu) in nimajo svojega neodvisnega bitja. Torej je napačno trdil Platon, da je lepo kot ideja večno božansko bitje. „Platon je vse pojme ali ideje zvečnil in jih položil v nadčutni svet, kjer imajo svoje večno življenje kot pravzori, kot tipi vsega poznejšega. — Lepo ni nikdar platonska ideja".[2])

Krasoslovci naštevajo še neke lastnosti lepote, kakeršne so pri osebnih bitjih: vse lastnosti razumnega, posebno pa nravnega reda. Pri ostalih bitjih pa: trdnost, vstrajnost, življenje, pogib, svitloba, jasnost, rednost, smotrenost, soglasje, popolnost, enota v raznoličnosti delov in druge.[3]) Lastnosti lepote po Aristotelu so: red, somernost in določenost (*Τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἴδη τάξις καὶ συμμετρία καὶ τὸ ὡρισμένον*)[4]) ker skušnja uči, da taka oblika telesnin jako ugaja očesu in ušesu. Angeljski učitelj pa zahteva c e l o t o, s o r a z m e m o s t i n j a s n o s t [„Ad pulchritudinem tria requiruntur: primo quidem integritas sive perfectio (quae enim deminuta sunt, hoc ipso turpia sunt); et debita proportio sive consonantia et iterum claritas." S. p. I. q. 39, a. 8.]

Vse te opredelbe in pogoji pa se zlivajo v opredelbo sv. Avguština. Izraz „visa" pomenja mnogo predmetov. Zlasti vid občuti naenkrat mnogo vtisov. V Aristotelovih pogojih pomenja „symmetria" m n o g o v r s t n o s t, *ὡρισμένον* pa in *τάξις* enoto.

Zanimivo pojasnjuje pojem lepote Rafael Mengs, največi nemški slikar 18. stoletja: „Ker se ne more — piše v svoji knjižici[5]) — „ker se ne more popolnost skladati s človečnostjo in je (absolutna!) le pri Bogu in ker ne more človek ničesar prav pojeti, ako ne po čutilih, dal mu je Bog neki v i d e n p o j e m p o p o l n o s t i, in ta pojem imenujemo l e p o t o. Zato trdim, da je lepota pri vseh stvareh. Naš pojem o kaki stvari ne more više postopati v domišljiji, nego dokler vidimo tvar. To primeri

[1]) S. Thom. Aquin. S. I. q. 5. a. 4 ad 1.
[2]) Dr. Durdík: Všeob. aesth. § 30.
[3]) Jungmann, Aesth. št. 43.
[4]) Ravno tam št. 123.
[5]) R. Mengs: Über die Schönheit und den Geschmack in der Malerei § 1.

Digitized by Google

jam z lastnostjo matematične točke. Točka ta mora biti nedeljiva; zato pa nam je vedno nepojmljiva. Ker pa moramo imet viden pojem točke, imenujemo točko ono pego (iz krede ali črnila), katere ne moremo več razdeliti. — Sedaj pa denimo, da je popolnost (absolutna) matematična točka. Popolnost spaja v sebi vse možne hvalevredne sile. Teh ne more imeti nobena tvar, ker vsaka tvar je nepopolna. Zato smo si zamislili pojem popolnosti po človeško. Te imenujemo lepoto. Ta lepota se nahaja pri vseh stvareh in je popolnost tvari. Mej to popolnostjo in božjo pa je tak razloček, kaker med načrtano in matematično točko. Zato lahko rečemo: Lepota je vidna popolnost. Lepo je, kar je vidno popolno. Kaker se nevidna točka izraža po vidni, tako se tudi (absolutna) popolnost (če prav nevidna) izraža po lepoti. (Ali z drugimi besedami Božja popolnost se izraža v vidni lepoti.) Te nevidne popolnosti ne vidi oko, a čuti duša, ker izvirati obe (duša in popolnost) od najviše popolnosti."

Ako hočemo slišati še druge moderne krasoslovce (oziroma modrijane), imamo najprej dve opredelbi Hegelovi.: 1) Lepo je vresničenje ideje v obliki obmejene prikazni. 2) Lepo je prosvitanje ideje po čutnem sredstvu (mediju). Schelling je pa v naziranji lepega Platonik in sprejema oni stari nauk o zvečnjenih pojmih".[1])

Lepota je izključno predmet razuma. Že iz platonske opredelbe razvidimo, da resnica (splendor veri) zamore pojeti le razum. A tudi red in lego ene stvari pri drugi zamore presoditi le razum. („Nam etsi vires sensitivae cognoscant res aliquas absolute, ordinem unius rei ad aliam cognoscere est solius intellectus aut rationis").[2]) Le razum zamore lepoto umeti — *αἰσθάνεσθαι*. „Praeter hominem", piše Ciceron, „nullum aliud animal pulchritudinem. venustatem, convenientiam partium sentit." (De off. l. 1. c. 4.)[3]) Le pokaži volu lep starogrški bršljanov venec! Ne bode občudoval, kako se javi in sklada raznoličnost v enoti, no gledal bode, kako bi se „skladal" venec ž njegovim želodcem in kako bi ga pogoltnil!

Lepo je predmet ljubezni. „Quod omnia appetunt"[4]). Ljubezen pa je tu nositeljica teženja in vživanja. Ljubezen je teženje, kadar hoče doseči svoj predmet — in je vživanje, kadar je dosegla in si osvojila lepi predmet. Tako meni sv. Avguštin.[5])

Ker se lepo po bistvu ne razločuje od dobrega, razvidimo, da pregrešek zoper nravstvene zakone zatemnjuje in vničuje lepoto in je ob enem pogrešek tudi zoper krasoslovne zakone. Zato

[1]) Dr. Durdík: Všeob. aesth. § 36.
[2]) S. Thomas Aquin Primeri Jungmann Aesth. št. 16.
[3]) Primeri: Egger Prop. phil.-theol. št. 232 v opazki.
[4]) S. Thom. Aquin. S. Ima IIdae. q. 27. a. 1. ad 3.
[5]) Jungmann Aesth. št. 60.

Digitized by Google

ker nenravno je grešno — je zlo. Zlo pa je zanikanje (ali vsaj zmanjševanje) dobrega in toraj tudi lepega. Kjer ni dobrote, ni lepote. To dokazuje mimogrede Mengs[1]) trdeč, da popolne lepote ni najti v naravi. Niti v človeku ne, v katerem vršiči lepota vidne narave. Materine in sploh človeške strasti — meni pisatelj — zavijajo vže pred rojstvom mlado dušo, da ne more po svojem vzoru oblikovati nerazvitega telesa. Ker pa ne trajajo vedno one zavire, se duši vendar le včasih posreči lepo oblikovati vsaj kak posamezen del telesa. Zato ima vsak človek vsaj nekaj lepega ne sebi.[2]) V prvi mladosti, v deški dobi, oblikuje duša prosto in samovoljno (po vzorcu od stvarnika odločenem) otrokovo telo. Nenravnosti navadno še ni. Zato se javi dušna lepota in telesna najbolj v deški dobi.

Lepoto prisojamo telesnim in netelesnim bitjem, kaker smo že nekaj spregovorili o tem Lepota telesnih nesestavljenih, enotnih bitij je popolniša. Lepota telesnih pa je minljiva, zato ker vlada v njih manjša enota. Lepota človeške duše je neukončljiva. Telesa se pa prej ali pozneje razkroje v svoje prvine. Iz mrtvega telesa se porazgube lastnosti lepote: življenje, gibanje, somernost udov, ki razpadajo itd. Najbolj se blišči lepota v nravnih zakonih. Pravo lepoto nahajamo pri bitjih okrašenih s prosto voljo in spoznavajočim umom. Le v duši ima prava lepota svoj sedež. Le krepostni je lep in dober. „Prave lepote“ — pravi neki učenjak — „meso ne obseže“. „Zato dobimo — piše Jungmann[3]) — pri starih cerkvenih pisateljih naziranje, da vtelešeni Božji Sin ni bil telesno posebno lep in da besede preroka Izaije (pogl. 53. 2—3): „Non est species ei neque decor et vidimus eum et non erat aspectus et desideravimus eum, despectum et novissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem“ — veljajo ne le o Njegovem trpljenji, no tudi o celem življenji. Toda odlikoval se je Gospod po nepresežni dušni lepoti.

Lepoto pojmo razum le po očesu in ušesu. Človeško telo je tako stvarjeno, da mu tri nižja čutila — okus, tip in vonj služijo le za vegetativne vžitke. Okus ne pove ničesa, nego da je jed ali pijača dobra ali ne. Ravno tako ostali čutili. Za namene višjega, duševnega življenja — za lepoto nam preostaja le uho in oko. „Dicimus enim“, piše angeljski učitelj, „pulchra visibilia et pulchros sonos. In sensibilibus autem aliorum sensuum non utimur nomine pulchritudinis; non enim dicimus pulchros sapores aut odores“.[4]) Vid in sluh imata prednost pred ostalimi čutili. Kako lahko se nam izneveri okus ali vonj, že ako se pre-

[1]) Über die Schönheit itd. § 4.
[2]) Ravno tam § 4.
[3]) Jungmann Aesth. št. 27.
[4]) S. 1. 2. p. q. 27. a 1 ad 3.

Digitized by Google

hladimo. Druga čutila so tudi šibka. Kdo se bode n. pr. spominjal ero uro po zavžiti jedi, kak okus je imela? „Ne da se tajiti", piše naš Durdík, „da je vid res najviše naše čutilo, ker na njegove vtise zvajamo vse ostale. Merimo ž njim tlak zraka, toplote, silo električnega toka itd. z vidnimi znamenji.[1]) Ne verujemo torej lastnemu čutilu pri toploti, a zanašamo se popolnoma na to, kar nam objavi oko, ko gledamo raztezanje dotičnega telesa. — Glede spoznavanja časovih delov pa je uho skoraj petkrat ostreje nego oko. Ker se pa iz malih dob sklada čas, lahko trdimo, da je sluh čutilo posebno za čas določeno. Po fizični moči ima sluh veliko prednost pred vidom. A ker očesu podrejamo veliko vtisov, zato ima vid veliko zmožnost, pokazati nam zunanji svet. Naše znanje se zelò opira na vid. „„Vedeti"" je skoraj gotovo pokvarjeni „„videti"".[2])

Zdravniki trde, da sluh ostane v mročem telesu najdalje. Ni čudo torej, da razum pojme (zlasti telesno) lepoto le po teh čutilih.

Lepo v bitjih.

Premotrivši pojem lepote hočemo sedaj na kratko se ozreti po lepih bitjih, hočemo videti, kje se najbolj javi lepota. Gotovo se nam bolj pojasni pojem lepote, ako položimo ravno kar napisano opredelbo na razna bitja kot merilo, s katerim bodemo spoznali njihovo večjo ali manjšo lepoto.

Ker se v celem stvarstva javi neskončna dobrota stvarnikova in ker so vse oblike vsklile iz bogastva njegove modrosti, smelo trdimo, da so vsa bitja nekako lepa: „*οὐκ ἐστιν τι τῶν ὄντων ὃ μὴ μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ*", piše Dion. Areopag.[3]) Ne trdimo, da imajo vse stvari lepoto. Ne! Nekako lepoto pa. Mi smo namreč navezani na skoro topa čutila in ne opazimo na vsaki stvari lepote ali notranje dobrote. Se ve da, če gledamo n. pr: pajka s čutnim očesom, porečemo, da je grd. Ali ko bi ga mogli gledati z očesom večne Modrosti, z očesom, s kojim je Bog gledal celo stvarstvo — bi drugače sodili. Po dokončanem stvarjenju je Bog našel v vseh stvareh lepoto, soglasje in notranjo dobroto. Vse se je prilegalo njegovim idejam. „Et erant valde bona[4]), pravi sv. pismo. To razvidino tudi iz nasprotnega premišljevanja. Grdoba stvari je njihova zloba, vkoliker izbuja razumnemu duhu stud do stvari. Nikdo pa si ne more misliti stvari, ki bi bila samo zla, brez dobrote. Žlo namreč nima bitja, samo lepi na dobrih predmetih in zatemnjuje lepoto. Toraj tudi ni nobene stvari, ki bi bila samo grda, stvari, ki bi ne bila lepa.

[1]) Imena tako vrejenih nastrojev se končujejo na — *σκοπ*.
[2]) Dr. Durdík: Všeob. aesth. str. 245 — 246.
[3]) Primeri: Jungmann: Aesthet. št. 121.
[4]) Gen. I. 31.

Digitized by Google

vsaj v kakem obziru. Vsaka stvar je lepa. Kar se nam zdi grdo pa, se nam zdi le v primeri z lepšim. „Quidquid recte vituperatur, in melioris comparatione respuitur" — pravi sv. Avguštin.

Lepa so ona bitja, smo rekli, in dopadljiva, na katerih se nam kaže raznoličnost v enoti. Najnižjo lepoto bodemo nadevali neorganičnim bitjem V kosu premoga je enota tako slaba, da se da cel kos razdrobiti in ne izgubi pri tem svojega bistva. Vsakemu kosecu lahko pridevamo dopovedek: premog. Delov rastline pa ne morem več imenovati rastlino, če prav še ostane v delih rastlinska moč. Tudi raznoličnost je tu večja nego pri neorganičnih bitjih. Rastlina raste, premog pa ne. Živali n. pr. se premikajo, čutijo, imajo živalski nagon Izgubivši enoto, izgubi žival tudi navadno življenje. Torej pri živali je še trdniša enota in večja raznoličnost. A še večja bode pri človeku. Človek biva, raste, živi, govori, misli, hoče V človeku vskipi lepota vsega vidnega stvarstva na vrhunec. Še sama telesnost človeška javi najvišo zemsko lepoto in priča, kako veliko umetelnost je stvarnik vlil v oblike človeškega telesa. Jako lepo je človeško telo radi somernosti in sorazmernosti (proportionalitas). Zakaj razdeljeno je anatomično po zlatem seku (sectio aurea) in sploh oblikovano v najlepših geometričnih črtah. O tem spregovorimo Vender prava lepota človekova je soglasje njenega nositelja z razumom, — z razumnim duhom. Torej iskati nam jo je v prvi vrsti v d u š i. Kjer je čednost, tam je tudi telesna lepota. Ž i v o t n o lepoto imajo tudi živali. Sama životna lepota bi ne ne bila posebna prednost, celo grdoba je, ako bi ne bila v soglasji z dušno lepoto. „Kaker zlat prstan v svinjskem nosu, je lepa in abotna ženska!" (Pregov. XI. 22). „Naredimo človeka „ad imaginem et similitudinem nostram" — je dejal Bog. Ta podoba božja pa je v duši, ker ne more biti po telesu. Zato mora biti duša izredno lepa, ker soglaša popolnoma z božjim vzorcem.

Najlepše bitje je Bog. „Enota v Bogu je največja, v njem ni sestav ni fizičnih ni metafizičnih. Bog je najčisteje dejstvo (actus purissimus). Božje bistvo je namreč jestvo samo in kot tako se da v neskončnem številu bitij posnemati." [1]) Kaker je torej enota najtrdniša, je tudi raznoličnost velikanska. Bog je lepota sama in sicer neskončna Pri božjem bistvu je tako razmerje mej bistvom in lastnostmi božjimi, da se lastnosti ne razločujejo od bistva. Torej ker je Bog lep, lahko rečemo, da je Bog lepota. Nadalje vidimo na svetu mnogo lepih in prelepih stvari. Vsaka lepa stvar pa predpolaga kako idejo kot pravzor, kateremu je pripodobljena. Sklepati moramo radi tega, da biva neki razum, v katerem se skriva neskončna množina lepih pravzorov. Ta razum je božji. To bi se moglo še drugače pokazati. Narava in umetelnost oblikujeta svoje lepe predmete v času in

[1]) Dr. Mahnič: Dvan. več. str. 44.

Digitized by Google

prostoru. Ob enem pa je nespremenljiv, v njem ni nobene premembe. Stevilo, množino sprememb pa imenujemo čas. Torej Boga ne vklepa ni oblika časa, ni prostora. Kjer ni časa, ni prostora, ni umetelnosti. Ergo: Boga ne more nikdo opisati, nikdo izraziti, nikdo naslikati, izklesati, nikdo obraziti. Izraz božje lepote je nam nemogoč. Torej je njegova lepota neskončna. (Saj se tudi pri matematičnih količinah istovetita izraza „nemogoč" in „neskončen" Ako se spremeni n. pr. delivec kakega kvocijenta v ničlo, deljenec pa je večji kot ničla, je delitev n e m o g o č a, kar se znameha z nekim znamenjem n e s k o n č n o s t i.)

Prejdimo k nekaterim lepim oblikam v naravi. V geometriji javi se nam slavno znana razdelitev telesnin, lepa radi sorazmerja. Imenuje se zlati sek (sectio aurea.) [1]) Ta razdelitev je celota v takem razmerju k večemu delu, kaker večji del k manjšemu. Ti kvocijenti se ne dajo popolnoma izraziti z našimi številkami, no le približno. Mislimo si količino 55 razdeljeno v 34 in 21. Potem imamo sorazmerje 55 : 34 = 34 : 21. Ta razdelitev ni prav natančna, ker produkta (zunanji in notranji) si nista še enaka. Morali bi rabiti drobce. Iz računa se nam kaže občno pravilo, da zlati sek pada n a d p o l o v i c o in p o d t r e t j i n o celote (ako je celota n. pr. navpična palica). Torej „major" je vedno večji nega polovica. „Minor" pa je manji od polovice in večji od tretjine. Ta razdelitev se kaže v naravi kot zelo dopadljiva. N. pr. pozlačeni naslov knjiginega hrbta se deva nehote navadno na ono mesto, katero bi (približno) prerezal zlati sek. V visokosti zlatega seka se prepasujejo moški in ženske. Enako se kaže ta prikazen tudi v rastlinstvu. Znamenit pa je zlati sek na človeškem telesu. Telo zadene zlati sek prvič okolu pasa. Tu je telo najožje, tu je tako zvani pregib telesa. Vrhovni del telesa od pasa do temena se zopet deli v zlatem seku, ki pada približno med brado in Adamovo jabelko. Zgornji del obsega glavo, spodnji pa trup (čok).

Spodnji del telesa (od pasa do podplatov) se zopet deli, a v nasprotnem smeru — po pravilu zlatega seka — tam kjer je noga najožja, med piščalo in kolenom. Na teh treh mestih: za pasom pod brado in pod kolenom (spredaj) je telo najožje in — kaker skušnja, uči — najbolj občutljivo. V stavbinskih izdelkih so najprej izumili to pravilo — in sicer, kaker dokazujejo učenjaki, najprej na atenskem Parthenonu. V poznejši dobi je zopet gotiški slog začel rabiti razmerje zlatega seka in se stavbarstvo zelo rado po njem ravna. Kaker vsa, ima tudi to pravilo svoje izjeme in odklone. Zlati sek ima na človeškem telesu z g o r n j e in s p o d n j e odklone. Zato smelo rečemo, da pada zlati sek v sredino teh odklonov in da zadeva človeška telesa približno okolu pasu.

Dalje.

[1]) Dr. Durdík: Všeob. aesth. str. 153 — 158.

Digitized by Google

Kaj nas loči?

Hvala Bogu — Vi ste me razumeli! Kako bi pač mogoče bilo, da bi se ne našlo prav nič sorodnega mej mojim in Vašim naziranjem! Saj vender molimo istega Boga. Jaz pa se za trdno nadejam, da se bodo navskrižnosti ki nas ločijo, čedalje bolj poravnale, čim bolj odkrito izpovemo vsak svoje misli. Moje geslo je: clara pacta — boni amici! Ničesar bolj ne sovražim kaker navidezno sporazumenje. Najprej si moramo od srca povedati, kaj mislimo; še le potem bo vsakemu jasno, ali je mogoče seči si v roko ter skleniti trajno zvezo.

Močno je v Vaših krogih duhove razburilo, kar sem zadnjič pisal o akademiško izobraženih omikancih. Vzeli so besede, kaker bi bil hotel učitelje ponižati. Pa Bog mi priča, da nisem v mislih imel tistih vzglednih učiteljev, ki ostanejo pri tem, kar so; ako so pa besede zadele one, ki si domišljajo, da so, kaker je bilo nedavno brati v nekem naših listov, pijonirji vse omike in napredka, tako da bi bili celo duhovniki, ki so se šestnajst let šolali, komaj senca primeroma ž njimi — potem nisem jaz kriv, ako so se čutili žaljene. Sicer pa ni nikaker res, da bi bil jaz namerjal koga ponižavati, ampak govoreč o načelu hotel sem le vsestransko pojasniti njegovo preveliko važnost. Vi ste učitelj. Ne vem, kako mislite o učni metodi, katera po višem povelji vlada v našem ljudskem in žalibog celo v srednjem in višem šolstvu. Tudi ne vem, ali ste vže kdaj filozofično zasledovali načela, katera so bila za stvaritelje sedanje šolske postave in so za njene izvršitelje vodilna — znano je pa, da ta načela so se spočela v Herbartovi glavi; njemu se po širni Avstriji vse pokori, kar pri šolstvu deluje od učnega ministra do zadnjega ljudskega učitelja. Vidite, kaj premore ena sama akademično izobražena glava! Ko pa rabim izraz „akademično izobražen“, treba, da me prav razumete. S tem hočem le reči, da se akademiki po svojem p o k l i c i pečajo s filozofijo in z razmotrivanjem viših načelnih vprašanj. Ljudskemu učitelju pa nalaga poklic le toliko, da se vsposobi otroke podučevati v elementarnih strokah slovenskega znanja: v branji, v pisanji itd. Temu poklicu primerno se tudi na učiteljiščih izobražajo bodoči ljudski učitelji. Izobrazba, ki jo tu dobijo, je komaj štiriletna. In kdo bo pač od ljudskega učitelja, ki se je učil zgodovine po malem: Welterji ali Gindely-ji pa si je v naglici v spomin vtisni komaj važnejše dogodke iz vsakega veka — kdo bo od njega zahteval, da mora razglabljati abstruzna vprašanja n. pr. o univerzalijah ali o Kantovih sintetičnih sodbah a priori, kaker so lani temeljito o tem razpravljali nekateri naših bo-

Digitized by Google

goslovcev, ali da mora pisati filozofična dela? Kaj takega presega poklic in zmožnosti ljudskega učitelja, in nihče na svetu mu ne bo zameril, da ni strokovnjak v rečeh, ki se njega nikaker ne dotikajo. Vem sicer, da je marsikateri akademik, ki je napravil izpite na vseučilišči, vkljubu temu pravi duševen revček, a da ne eden ljudski učitelj zna biti razumniši nego akademiško izobražen profesor — saj filozofija ni tako privezana na vseučilišče, da bi je človek ne mogel najti zunaj vseučiliščnih dvoran — a to so le izjeme, jaz pa govorim o tem, kaj je ljudsko učiteljišče k o t t a k o, in kaj je akademija k o t t a k a: iz prvega izhajajo vzgojitelji otrok, iz druge mislitelji in filozofi.

Bodi o tem dovolj. Kar se Vas tiče, vem, da mi niste zamerili. Pa ravno te moje besede so dale nasprotnikom povod, da so z njimi gospode učitelje odganjali od katoliškega shoda. Kaj so dosegli s tem? Da je vkljubu temu venderle precejšnje število ljudskih učiteljev prišlo na shod. Mej temi ste bili tudi Vi. Neizrečeno razveselil sem se, ko sem Vas zagledal. To je možko. Vidim, da mej nami se bo dala še govoriti katera pametna. Bodite trdni. Prišli ste gotovo do spoznanja, da ni mogoče katoliškemu, slovenskemu učitelju dalje hoditi po poti, po kateri jo je vkrenil veči del našega učiteljstva, po poti liberalnih „zaveznikov“. R e a k c i j a j e n e o b h o d n a. Da, reakcijo je prognosticiral katoliški shod. V novem učiteljskem društvu si podamo roko v skupno delovanje za pravo krščansko, narodno izobraževanje. Jaz pa bi se štel srečnega, ako bi te moje razprave pomagale odstraniti ovire, ki nam stoje na poti do združenja.

Posilno šolstvo.

Naš šolski zakonik ima v prvem paragrafu tale stavek: „Veda in njeno učenje je prosto.“ Tudi pri Vas in tako brezdvomno pri Vaših vrstnikih velja neovrgljivo: naša šola je prosta! In vender ni je veče neresnice od one, katero nosi naš državni zakonik na čelu; pa tudi ni je bolj obžalovanja vredne zmote, nego v kateri živite Vi.

Jaz se le čudim, kako more posilni šolski zakon, kaker ga dandanes nahajamo v evropejskih državah — razpravljati namreč hočem na s p l o š n o, n e o A v s t r i j i — govoriti o prostosti vede in njenega učenja! In — kar je še bolj čudno — isto učno ministerstvo, ki izvršuje ta zakon, je vradno vpeljalo v državno šolstvo ono filozofijo, po kateri obstoji človeška prostost v neodvisnosti od zunanje sile!! Z ene strani ima biti učenje prosto, z druge se z denarnimi globami in z vojaki na štariše pritiska, da pošiljajo otroke v šolo, v kateri je učitelj isto tako prisiljen tako učiti, kaker se nareka od zgorej!!!

Digitized by Google

Govore o posilnosti v šoli vzamem to besedo v najširšem pomenu. Negativno posilna je naša šolska postava, vkoliker si je država osvojila monopol vsega poduka in vzgoje. Iz posebne milosti sicer dovoljuje, da se smejo snovati tudi zasebne šole in šolski zavodi, kateri se pa morajo do pičice podvreči določbam šolskega zakona in zahtevam neizprosljivih državnih nadzornikov. Državne šole seveda morajo stariši kot davkoplačevalci vzdržavati; ako hočejo torej šolati svoje otroke, morajo jih pošiljati v državne šole, ker drugih ni, in so prevbogi, da bi mogli poleg državnih snovati in vzdržavati lastne, privatne, katere vže tako so od vlade odvisne. Negativna posilnost velja bolj za srednje in više šole, ker tu ostane starišem vsaj na izbero, ali hote ali ne otroke vanje pošiljati.

Poleg negativne imamo pa tudi, da tako govorimo, pozitivno posilnost t. j. šolski zakon ne prepušča več starišem, ali hote ali ne otroke šolati na državnih šolah, od državnih učiteljev, ampak on jih tudi sè sredstvi, s katerimi razpolaga državna oblast, t. j. sè silnimi sredstvi, *primora*, da to storijo. Zakon nalaga *vsem* starišem, *vse* otroke *toliko* let v odgojo izročiti *tem* učiteljem, kateri imajo *to* učiti, na *ta* način, *toliko* ur in pol-ur.

Vi ste radovedni, kaj jaz o tem mislim.

Meni se zdi, da je tu država daleč daleč prekoračila od narave in Boga ji postavljene meje, in da je posilnost v šoli najnenaravniša vstanova moderne države.

Pred vsem moramo določiti razmerje mej državo in državljani. Niso državljani radi države, ampak narobe — *država je radi državljanov*. To temeljno resnico socijalnega in političkega reda dandanes državniki prezirajo, od tod izhaja toliko vsodnih, pogubnih naredeb v moderni državi. Prva država je človeka, bodočega državljana, vže našla. On ni dobil od države bivanja, niti drugih pravic, katere pristojajo človeku po naravi. Država je le pristopila človeku na pomoč, da bi ga branila v prostem razvoji naravnih moči. Ona je torej služabnica posameznika in družine in ne sme nikaker žaliti pravic posameznikov ali družine žrtvujoč njih koristi lastni koristi ali slavi. To pa dela država posebno s posilnim šolstvom.

Prvič država žali najsvetejšo pravico človekovo, pravico individualne samoodločbe, katera izhaja neposredno iz prostosti človekove volje. Sole namen je človeka izomikati. Prav — plemenit namen! Toda še plemenitiše delo je človeka pripeljati k pravi veri ter k večnemu zveličanju. Ako se ga sme tedaj prisiliti, da sprejme omiko, ki mu jo ponuja šola, tem bolj bi se smelo priganjati ga k pravi veri. Kdo bo pa poslednje odobraval? Zakaj se obsoja gorečnost Karola Velikega, ki je premagane Saksonce primoral, da so sprejeli Kristusov krst? Obsoja se, in prav je, ker prosta samoodločba je človeka nedotakljivo

Digitized by Google

pravo; naj bi se pa bilo vsaj toliko dosledno, da se z lastnim ravnanjem ne greši, kar se na drugih graja. Kaker se priznava človeku pravico, da se nam odloči, ali hoče biti po sv. krstu otrok Božji ali pa ostati še dalje otrok hudičev, tako mu tudi ne sme nihče kratiti pravice, ali se hoče izomikati ali pa ostati — barbar.

Pa zdelo se Vam bo to vender nekoliko prehudo: nima li država nič sodelovati pri izomikanji podložnikov? Jaz ne trdim tega — prosim, da me dobro razumete. Kar tu povdarjam, so s r e d s t v a, ali recimo n a č i n, s katerim ima država državljane napeljavati k omiki. Človek ni mrtev stroj, niti brezumna žival, ampak prosto bitje; tej prostosti primeren bodi tudi način, s katerim se ga nagiblje, da kaj stori. Žival se poganja s palico — človeka ne smemo nikar! Tudi mi damo prosto državi, da zida svoje šole, da vstanovlja zavode za višo izobraženje; a ne pošiljaj država vojaka, da z bajonetom priganja ljudstvo v njene šole; marveč skušaj ljudstvo prepričati o koristi enakih vstanov, da, obetaj država pozitivnih koristi onim, kateri jih hočejo obiskavati, razpisuj celo darila v spodbudo, v tekmovanje — ker dokler se poslužuje t a k i h sredstev, ostane neprikračena individualna prostost in samoodločba državljanov, katera mora biti vedno sveta, nedotakljiva, ako nočemo človeka ponižati do brezumne živine!

Nikdar — niti v starem poganskem, niti v toliko razvpitem srednjem veku se ni toliko grešilo proti prostosti človeški nego v 19. veku, v veku toliko obožavane prostosti!

S tem pa še nismo pri konci. Ako nima država pravice podložnikov s palico in z denarnimi globami priganjati k omiki sploh, jej moramo še manj priznati pravo siliti jih k t a k i omiki, h kakeršni jih napeljuje v svoji m o d e r n i šoli. Moderna država se je postavila na m e j v e r s k o t. j. pravzaprav b r e z v e r s k o stališče. Temu stališču dosledno je tudi njena šola mejverska, brezverska. Ako govori črka šolske postave o neki „versko-nravstveni“ vzgoji, katero ima baje povspeševati ljudska šola, je to le nezmisel, dokler je „veda in njeno učenje prosta“, dokler imajo v šolske učilnice prost vstop učenci in učitelji katerekoli ali nikake vere. V e r s k o-nravstvena vzgoja b r e z v e r e je nemogoča. Pa ne le to, ampak brezverska šola, ki se hoče postaviti nad vsako vero, ruši vsako vero, pred vsem vero krščansko. Brezverska šola hoče vsako prezirati ali, kaker bi rekli, glede vere nevtralna ostati. Ona noče biti z nobeno vero. A Jezus Kristus je rekel: Kdor ni z m e n o j, je p r o t i m e n í. Tako je tudi mejverska šola proti-antikristijanska. Vera namreč po svojem pojmu obsega dolžnosti, katere ima človek nasproti Bogu. Zatorej nevtralen biti glede vere je isto kar nevtralen, indiferenten biti nasproti Bogu. A ravno to je pozitivno slabo, ker Bog kot stvarnik in odrešenik naš ima abso-

Digitized by Google

lutno pravo, da ga človek prizna, da ga časti in mu služi kot takemu t. j. da v srci in z dejanjem izpoznava svojo vero. Mi moramo iz vere živeti, ako hočemo časno in večno srečni biti. Ako je tedaj res, da se učimo za življenje (ne le časno, ampak pred vsem za večno), ne sme tudi šola vere prezirati, ampak vero pozitivno gojiti in jo celo postaviti za podlago vzgoje, kajti ta nas ima vsposobiti za življenje, ki mora poganjati iz vere.

Šola brezverska torej ne le da ne more vgajati željam starišev, starišev kateregakoli veroizpovedanja, koji vsi hote, da bi se njih otroci vzgojili v može, kakeršni so oni t. j. v može istega mišljenja in torej tudi istega verskega naziranja, ampak ona deluje ravno nasprotno onim željam, kajti kaker je ona nevtralna glede Boga in vere, tako vzgaja tudi otroke k isti nevtralnosti, k verskemu indiferentizmu, kateri je negacija vsake vere, golo brezboštvo. Da, brezverstvo, brezboštvo je vzor, po katerem teži interkonfesijonalna šola; ako pa vedno tega brezboštva v dejanji ne doseže, ni nje zasluga, ampak družine, v kateri večinoma še vlada krščanski duh, pa onih faktorjev, ki dejanski podučujejo; da tedaj rod, ki izhaja iz moderne šole, ni do cela še brezbožen, zahvaliti se imamo nekaki srečni nedoslednosti v strogi izvršitvi šolskega zakona pa nasprotju, ki vedno še biva mej postavo samo na sebi pa mej onimi, ki postavo izvršujejo. Stroža izvršitev brezverske postave je pa odvisna od izvrševalne vlade, od učnega ministerstva: ako je to jutri radikalno, bo sedanji šolski zakon v njegovih rokah orožje najkrutejšega preganjanja katoliške vesti.

Resnično, s šolskim zakonom se je moderna država zamotala v taka protislovja, da se ne bo nikdar iz njih izmotala. Z ene strani je oklicala prostost misli in vesti, priznala enakopravnost vseh verskih izpovedanj; z druge strani pa zahteva od podložnikov denarja, da bo ž njim vničevala isto prostost vesti in misli! Da, z druge strani strogo predpisuje, katere knjige, katera filozofija, torej katere misli in načela se imajo državljanom vcepljati v um in srce! Pač neznosno je slišati naučnega ministra: Plačaj mi, da bom mogel vzgojiti in vzdržavati si učiteljstvo, ki se bo rogalo, ki bo spodkopavalo isto tvoje mišljenje, isto versko prepričanje, katero sem jaz dolžan spoštovati, učiteljstvo, ki bo razum in voljo tvojih otrok kvarilo! To je vnebovpijoča posilnost! Da bi vsaj pripoznali, kam merijo njih nakane! Moderna država, katero je panteistična filozofija oklicala za božanstvo, z brezverskim šolstvom drugega ne namerja, nego pravega Boga izgnati iz src človeških, in na njega mesto postaviti samo sebe. Ona hoče um in srce celih narodov po svojem vpodobiti: zatrši jim vero v Boga, hoče, da bodo edino verovali v državo z njenimi božjimi lastnostmi, ki se javljajo kot večna modrost naučnega, vsemogočnost vojnega in neskončna, dobrota poljedelskega ministerstva.

Ni li najhujša kazen (ne govorim o Avstriji, ampak

Digitized by Google

n a s p l o h) plačevati davek, s katerim se bo vzdržaval učitelj, profesor, ki bo moj očiten nasprotnik, ki bo javno mojim otrokom trgal iz srca čute, katere sem jim jaz vsadil, smešil vero, ki so jo od mene sprejeli, učitelj pravim, katerega m o r a m črtiti: In taka sramotivna kazen nalaga se mi v imenu prostosti!!

Pa vgovarjalo se bo: otroci so brezpravni — torej nima nihče državi kratiti pravice. da jih prevzame v svojo odgojo: otroci niso še zmožni. da bi mogli razsoditi mej pravo in krivo vero, zatorej vzgajaj jih država do tiste dobe, ko jim bo mogoče po lastnem prevdarku odločiti se za to ali ono vero.

Otroci so brezpravni? So in niso — treba nam dobro ločiti. Brezpravni so, vkoliker se svojih prav ne zavedajo in so nezmožni jih izvrševati; po vmožnosti pa ali. da govorimo filozofično, v potenciji so tudi oni pravna bitja, kaker je maloletni dedič pravno bodoči dedič po očetu, dasi sedaj svojega prava dejanski ne izvršuje. Maloletnemu se postavi skrbnik; tudi nedoraslim otrokom je narava postavila varuha, da zanje skrbi in opravlja njihove telesne in duševne zaklade: ta varuh sta oče in mati.

Država torej. ki starišem proti njih volji trga otroke iz naročja, da jih poganja v svojo šolo ter vzgaja neodvisno od starišev, da, v njem nasprotnem duhu, greši neposredno proti starišem samim. Državna posilna šola je atentat na najsvetejše, najnaravniše pravo, ki je imajo stariši do svojih otrok. Otrok je namreč po naravi n e k a j očetovega; in sicer od početka se po telesu od starišev niti ne razlikuje, dokler je v materinem telesu; ko pa se je od materinega telesa ločil, ostane v skrbi svojih roditeljev, dokler ne doraste v popolnega človeka. Še le ko je sposoben za javno življenje, za vojaščino, za vpravo državnih poslov itd. dobi država nekako pravo do njega. Sme s'cer država staviti pogoje, sme tirjati neko mero znanja ali druzih sposobnosti, ako hoče kdo vpravljati javne službe, a državi imelo bi biti vse eno, kje in kako ali od koga so se državljani naučili, česar je treba za javne službe. Ako hoče država zdravnika v svojo službo, dovolj, da se prepriča ali razume zdravniško stroko, a neznosno posilstvo je zahtevati, da se je moral latinščine, naravoslovja itd. učiti na državnem gimnaziji, pod profesorji od države potrjenimi. kaker da bi človek drugače ne mogel do potrebnega znanja! D r u ž i n i prepuščaj država, da ji vzgaja dobrih državljanov; a samooblastno segati v družinski krog in tirati iz njega otroke ter samovoljno, proti željam in nazorom starišev jih vzgajati — to je protinaravno posilstvo.

Ponavljam: država bi ne smela nikdar zabiti, da je družina, da so stariši p r e d njo, a ona z a njimi in r a d i njih.
Ne daje država državljanom bivanja niti izvirajo iz nje družini prava, ampak narobe: država ima svoj izvor v družini, poganja,

Digitized by Google

se množi in dopolnjuje iz volje tistih, ki se prosto spajajo v družine t. j. očeta in matere. Prosto se zavežete mož in žena v zakon, od njih volje je odvisno otroke roditi ali ne, torej odvisen tudi obstoj države. Pač narobe je, protinaravno, da država, ki sama izhaja iz družine in je v vsem navezana na družino, vse svoje moči obrača v zatiranje družine. Ni li naravno, da zatrši družino in njena prava, sama sebi spodkoplje tla, na katerih stoji?

Ni ga svetejšega naravnega prava nego je očetstvo. Razumnemu bitju, kaker je človek, je vrojeno teženje po nevmrljivosti; ker je pa človek kot posameznik vmrljiv, skuša se vvekovečiti v individuih, na katere prenese svojo naravo, samega sebe. To se pa zgodi po otrocih. Po teh nadaljujejo stariši svoje zemeljsko bivanje, svoje življenje. Otrok je drugi „jaz" očeta in matere. Otrok tiče torej cel svojim starišem, kaker oče in mati tičeta cela sebi. Ne le do telesa, katero je otrok dobil od nju, ampak tudi do duše njegove, do njegovih misli čustev in druzih pojavov duševnih zmožnosti imata oblast. Otrok misli bistveno v prvih svojih letih z očetovim razumom ali odvisno od očeta; nezmožen je misliti brez metafizičnih in nravoslovnih idej, do katerih ne more priti brez govora; h govoru pa ga napeljuje društvo očetovo in materino. Kako pač bi otrok mogel vspeti se do mišljenja, ako bi razum očetov po govoru ne obudil v njem speče duševne zmožnosti dejstvujoč v otroku razum, ki biva pri novorojenem v potenciji? Naravin zakon je torej, da otrok od začetka misli kot oče; zatorej je tudi naravno, da se katoliška vera razširja po vzgoji očetovi. Zatorej so učili stari očetje, da otroci se zveličajo po veri očetov, kar razlaga sv. Tomaž v smislu, da je starišev naloga in dolžnost skrbeti za blagor otrok, posebno dokler ne pridejo do popolne, neodvisne rabe svoje pameti.[1])

Ne mora li očeta in matere globoko v dušo rezati tak govor: „Daj mi tistega angelja, ki si ga tako skrbno odgojil; ta duša, še deviška, v kateri si upal znova oživeti, mora poganjati moje, ne tvoje misli; to nedolžno bitje, tako neoskrunjeno, katero si čuval s toliko skrbnostjo, je hočem vreči v plen tropi razuzdancev; ti udje tako cvetoči, bodo žrtev sprijenosti: zarudel boš sam, ko dobiš domov otroka tako spremenjenega. Tresel se boš in zvijal, ko ga boš videl pokvarjenega, nepodučljivega, brezbožnega! Se jočeš, ko mi ga izročaš — pa britkeje se boš jokal, ko ga dobiš nazaj! Toda nič ne pomaga jok; postava se ne da preprositi, žrtev je neogibna: daruj svojega otroka državnemu Molohu!"[2]) — Tako govori, tako dela krščanskim starišem moderna država!

[1]) II. II. qu. 10. art. 12. O.
[2]) Civiltà cat. 1850. v. I. p. 371.

Digitized by Google

S posilnim, centralizovanim šolstvom pripravlja moderna država pot socijalizmu in komunizmu ter si sama sebi koplje grob. — Sedanji državni in društveni red sloni na principu avktoritete. Najnaravniše semenišče, kjer se v duhove avktoritetni princip vsaja in goji, je družina. Ni je za človeka naravniše in svetejše avktoritete nego očetova; zatorej pa, kdor te ne spoštuje, bo še manj spoštoval državno ali katerokoli drugo, ker poslednja se izvaja le iz prve in torej ni za človeka tako zavezavna kot prva. Avktoriteto očetovsko pa zatira v srcih otrok država, katera otroke trga starišem iz naročja in jih poganja v šolo, kjer se žali to, kar je starišem najsvetejše. Kako bo otroku več sveta avktoriteta očetova, ako sliši v šoli, da je sv. pismo, da je vera, katero sta mu oče in mati v srce vcepljala, iz katere sta zajemala skoro vse nagibke, da bi otroka privajala k pokrščini, k pridnosti, da je ta vera polna bajk: ali pa, ako vidi, da učitelji sami, katerim m o r a verjeti in jih posnemati, te vere nimajo ali jo celo z besedami in z nekrščanskim vedenjem zasmehujejo? In v b r e z v e r s k i šoli so pravzaprav vzorni le b r e z v e r s k i učitelji; kajti kako bi pač mogla država zahtevati od učitelja protestanta, da naj se vede kot katoličan, od žida ali racijonalista, naj živi kot kristijan? Potem bi bilo hinavstvo za državne vradnike obligatno, državna dolžnost!!

Spodkopavati avktoriteto je pa vodo napeljavati na mlin tistega socijalizma, kateri, kaker znano, namerjava razrušiti sedanji na avktoritetnem principu sloneči socijalni red ter društvo reorganizovati na podlagi popolne enakosti. Najkrajši pot, po katerem se v narodih zaduši spoštovanje avktoritete, je državna posilna šola. Vže veliko prej ko se je v evropske države vpeljal posilni šolski poduk, je bilo to sklenjeno v raznih ložah prostozidarskih, kjer gospodujejo socijalisti. Ni li, kar v tem oziru določuje naš šolski zakonik, gol prepis iz onih 23 členov, katere je „Veliki orijent“ bruseljski vže štiri leta pred našo postavo sestavil kot normativo, po kateri bi se imele belgijske lože ravnati glede šolskega vprašanja? Tu se določuje: 1. Oče ali vdova sta zavezana tudi sè silo svoje otroke v šolo pošiljati. 2. Stariši, ki bi se v tem pregrešili, naj se zapišejo v imenik, ki je izpostavljen v občinski hiši. 3. Taki stariši naj se kaznujejo z globo do 100 frankov: ko bi ne imeli s čim plačati, naj se primorajo k delu od 1 — 30 dni na korist občini, ali pa naj se zapro od 1 — 5 dni. 4. Otrok naj se odvzame vodstvu očetovemu. Itd.

Moderna posilna šola dozarja narode za komunizem. Komunisti težijo po popolnem poenačenji vseh ljudi, kaker v gmotnem, tako tudi v intelektualnem oziru. Posilna šola služi smotrom komunistov začenši z intelektualnim poenačevanjem, ker izročuje ves poduk svojim vestno po istem kopitu izobraženim učiteljem, katere ona sama strogo nadzoruje, da podučujejo le po

Digitized by Google

knjigah potrjenih od zgorej, po določilih prihajajočih od zgorej. Tem gotovejše mora pa država pri tem doseči svoje namere, ker je, posebno glede šolstva, strogo centralizovana. Enako podučevanje po vsej državi poenačuje pa v mladem rodu mišljenje in hotenje — tako se čedalje bolj bližamo intelektualnemu komuniznu. In kaker zahtevajo komunisti, da bodi država edina lastnica in vpraviteljica vsega imetja podložnikov, tako je tudi znanje in intelektuelna omika v državnih učiliščih izšolane generacije povsem državna, mehanična, ker pri sedanji vzgoji gleda se le na to, da se učencem v spomin vtepe od ministra odmerjen kvantum šolskih predmetov ne glede na to, da bi mladina, kar se je navadila po svoje predelala ter znala kdaj, kaker je dostojno za prosto bitje, samostojno porabiti. Klasično je o tem intelektualnem socijalizmu vže pred 40 leti pisal M. Delaroyère, češ, novi naučni zakon (na Francoskem) ne dela drugega, nego posvečuje socijalistični princip vzdržnjoč božjo vsemogočnost državino v poduku.[1])

Od intelektualnega komunizma do gmotnega pelje le en korak. Naravno! Ako ima država sama pravico osvajati si in vpravljati duševne zaklade resnice, pravice in nravstvenosti, kako bi si ne osvojila vprave tudi gmotnih reči? Da, kaker ona sama svojim podložnikom deli duševne dobrote, tako bodo smeli isti podložniki tudi kruha in vseh časnih dobrot pričakovati edino le od nje.[2])

Ker je tudi Avstrija zašla na pot posilnega, centralizovanega šolstva, in torej dela v smislu razdevajočih socijalističnih namer, moramo mi vso pozornost obračati na to, da šolo razdržavimo, razcentraliziramo, ter jo spet bliže pomaknemo tistim faktorjem, katerim je narava izročila skrb za vzgojo, namreč d r u-

[1]) L' Univers 15. mars 1850.

[2]) Slavni državnik Thiers je svoje dni v „Rapport sur l'assistance," ne da bi morebiti sam popolnoma umel smisli svojih besed, izvrstno določil razmerje mej komunizmom duševnim in denarstvenim ali gmotnim, seveda sklepajoč nasprotno od nas; v tem namreč ko mi pravimo: „ako je monopol v poduku opravičen, potem je opravičen tudi denarstveni komunizem," je on obrnil rekoč: „ako je denarstveni opravičen, mora biti tudi duševni — kar je pa v dokaz naše stvari iste veljave. Zatorej hočemo tu — iz „Civiltà cattolica" — nespremenjeno navesti besede Thiers-ove: „Quelle est la cause de ces étranges résultats? C'est que, dans ce nouveau communisme, qui tend à f o n d r e les individus dans l è tout, le tout dans les individus, á ôter à chacun le soin de sa vie pour s'en charger, on arrive, par cette confusion des existences individuelles, qui détruit la liberté de l'homme, qui suprime l'emploi de ses facultés, qui transporte son action à l'Etat seul, on arrive à une addition gigantesque, la quelle contient l'avoir de tous les individus, et de même qu'on a réuni leur avoir, il faudrait réunir aussi leurs esprit, leurs yeux, leurs facultes, pour égaler leur sollicitude, et rendre le leurs biens un compte aussi sûr."

Digitized by Google

žini in cerkvi. Od državnega zbora pa od naučnega ministerstva naj preide šolstvo — to bi bil prvi korak k boljšemu — na deželne vlade, da si vsak narod, vsaka dežela vravna šolo in poduk po svojih posebnih potrebah in željah. Čim bolj šolo razcentraliziramo, tem bolj jo približamo individualnosti narodov in družine, naravi. Pa slovenski liberalci — ki so tudi tukaj liberalci, kaker lucus a non lucendo, strastno zagovarjajo centralizem v šolstvu — nam bodo tu vgovarjali: kako proti ponemčevanju v šoli braniti narodne manjšine na Koroškem, Stajerskem itd.? Odgovor je lehak: narodne manjšine brani naj državni zakon, v tej točki neodvisno od deželno-zborskih večin tirjajoč, da se mora za postavno določeno število manjšininih otrok dovoliti narodna šola. Je li to nemogoče? Treba le energične volje izvrševalnih organov. Posilni šolski centralizem žali najsvetejše pravice i družine i narodov, je torej nenaraven, državi sami poguben — kar je pa nenaravno, se ne more, se ne sme nikdar zagovarjati!

Morda se Vam bo zdelo ta pot, da sem preradikalno govoril. Vender prevdarite razloge, s katerimi sem podprl svoje trditve; upam, da potem Vam ne bo težko mi pritrditi.

Do prihodnjič ostanem Vaš

Dr. Mahnič.

Padre Vincenzo Vannutelli O. P.

o veri in verskem življenji ruskega naroda.

> Roma e Pietroburgo son due città chiamate ad unirsi. La Capitale di Russia, che è la più giovine fra tutte quelle d'Europa, deve esser filiale dell'antica Roma, e la figlia deve consolare la vecchi sua Madre e compensarle le pene cagionatele dall'altra figlia ribelle qual'era Costantinopoli...
>
> Saranno queste pure ilinsioni?
>
> Nò: sono congetture e speranze basate sullo studio dello stato presente della intera società russa, e sulle promesse infallibili del Cielo, che debbe farsi un giorno un solo ovile ed un solo pastore.
>
> **Poccia**, *P. V. Vannutelli O. P. II. P. 160 in 253.*

O priliki I. slov. kat. shoda sešel sem sè Slovanom z mej razkolniških. Pogovor naju je zanesel tudi na slovanske razkolnike. Vprašal sem ga, ali je kaj nade za zjedinenje s katoliško cerkvijo. Vzdihnil je in žalostno zamajal z glavo. „Zaprek je toliko

Digitized by Google

— odgovoril mi je — da ne morem sklepati niti na daljno daljno zjedinjenje, a kamo na bližnje! Razkolniki katoliške cerkve ne poznajo. To nepoznanje politične oblasti same še povspešujejo. Česar se pa ne pozna, se ne poželi. Sicer pa tudi pri katoličanih na mejah razkolniških katoličtvo se ne javlja povsod tako sijajno, božanstveno, da bi razkolniki bili prisiljeni spoznati in priznati, da je katoliška cerkev res prava cerkev in ne razkolniška ...." Skratka o — zjedinjenji je govoril kaker — o nedosegljivem idealu!

Meni se zdi, da ta brezupnost najbolj zadržuje zjedinjenje. Česar človek ne upa doseči, temu se bližati tudi ne loti. In vender zjedinjenje ni nedosegljiv ideal! Jezus Kristus je prerokoval, je hotel in še vedno hoče zjedinjenje: in bode en hlev in en pastir. Kristus je Bog. Torej se bode njegova prerokba, njegova volja spolnila: zjedinjenje je dosegljiv ideal. V tem me pa ne potrjuje le Kristus-Bog, ampak i same sedanje dejanske verske razmere na Ruskem. V ruski veri, v ruskem življenji je dokaj katoliških kali, bodi da Rusi sami se tega ne zavedajo in mnogi katoličani tega ne vedo, kali, iz katerih, ko jim zunanje razmere pripustijo, da se razvijejo, vzrase zjedinjenje s katoliško cerkvijo, z namestnikom Kristusovim, naslednikom sv. Petra.

V tem prepričanji me vtrjuje tudi knjiga, koja je nedavno izšla v Rimu. Ta knjiga nikaker ne prezira težkoč združenja, pa tudi ne prezira, kar je v razkolu ostalo še zdravega, res katoliškega. Knjigi je naslov: „Poccia" (leggi Rossia in lettere russe). Studio religioso sopra la Russia. Appunti di viaggio del P. V. Vannutelli O. P. Roma 1892.[1])

Pisateljem, ki opisujejo ruske razmere, se redkokdaj brez pomisleka verjame in to, morebiti ne po krivici; skušnja uči, da taki pisatelji navadno ali niso sposobni poročati o ruskih razmerah, ker jih ne poznajo, ne pojmejo; ali pa niso dovolj pošteni, da bi poročali tako, kaker vedo, da je v resnici: slepi jih ali prevelika simpatija ali sovraštvo do Rusov. Da bodo torej čitatelji „R K." vedeli, koliko imajo verjeti pisatelju zgorej navedene italijanske knjige o Rusiji, evo najprej pojasnila glede njegove sposobnosti in poštenosti

„V tem spisu, kaker v vseh drugih prejšnjih — tako piše on sam — nisem imel drugega namena nego preučiti versko stanje kristijanov izhodnega obreda. Hotel sem povspešiti najgorečnišo željo in najlepšo prerokbo našega Gospoda in Odrešenika: zjedinjenje vseh krščanskih narodov v jednem samem hlevu pod jednim samim pastirjem. Tak namen, in taka težnja, vsa polna

[1]) Spis obsega dva zvezka. Prvi ima 256 strani, drugi 254. Dobiva se po knjigarni: Enrico Feliziani. Roma. Pozzo delle Cornacchie 7. Oba zvezka staneta 6 lir.

Digitized by Google

ljubezni in bratstva, je skrajno nasprotje vsakemu strastnemu sovraštvu, zamičevanju in slepim predsodkom. Rusija mi je bila v omenjenem pripovedovanju najglavniši predmet... Vzdrževal sem se vsake politike. Vender pišoč nisem mogel, da bi vsaj indirektno ne bil se dotaknil nekaj njenih toček, ki so v zvezi z vero".[1])

Pisatelj je katoličan in sicer dominikanec iz Rima. Torej kompetenten pisati o veri, katera vera, katero življenje je katoliško. Veredostojen je tudi pišoč o izhodnem razkolu in o Rusiji. On ni zajemal le iz knjig, ampak sam potoval po izhodu in Rusiji Spis o Rusiji tudi ni edin. katerega je p. Vannutelli pisal o izhodnem vprašanji, ampak vže sedemnajsto delo. Pred tem je mej drugimi obelodanil te-le posebno za nas Slovane važne spise: „Monte Athos", „Costantinopoli", „L' avvenire d' Oriente", „Le rive del Dannubio", „Montenegro", „Memorie d' Oriente in Roma", „I monti Carpazi". Potujoč po Rusiji se je dolgo mudil zlasti v Odesi, Kijevu Moskvi, Petrogradu.

P. Vannutelli je potoval po Rusiji v obleki svojega reda. Znano pa je, da Rusija zabranjuje potovati katoliškim duhovnikom, a kamo, da je dovolila rimskemu redovniku, v redovniški obleki potovati po Rusiji! In vender P. Vannutelli je prosil dovoljenja, da sme potovati po Rusiji rusko poslaništvo v Rimu. A odbili so mu. Obrnil se je k poslaniku na Dunaj, a zastonj. Istotako je zastonj prosil v Carigradu in v Petrogradu. Incognito, preoblečen pa tudi ni hotel iti, vedoč, kake neprilike bi ga vtegnile zadeti, ako bi ga zapazili. Vže je obupal, ko mu neki viši vradnik ruski[2]) (un personaggio officiale della Russia), bivajoč v Rimu, dobi iz Petrograda zaželeno dovoljenje.

Da bi mu bilo mogoče tem globokeje pogledati v mišljenje celega ruskega občinstva, oskrbel si je po vplivnih osebah priporočilnih pisem do mnogih ruskih škofov, arhimandritov, samostanov, duhovskih akademij, katere je tudi v resnici obiskal. Da, prišel je celo do brata carjevega Sergija, gubernatorja mo-

[1]) Nel mio scritto presente come in tutti gli altri antecedenti io non ho avuto in mira che studiare lo stato della religione presso i Cristiani di rito orientale, e ciò in vista di veder realizzata l'unione secondo il più ardente voto e il più bell'annunzio del nostro Signore e Redentore Tale scopo ed aspirazione, tutta di carità e di vera fratellanza Cristiana, è in opposizione assoluta a qualunque sentimento di contrarietà passionata, di disprezzo odioso, o di ciechi pregiudizii. La Russia nel detto mio studio formava un'oggettivo dei piu importanti .... Nel mio viaggio non dovevo menomamente occuparmi di politica e non l'ho fatto. Nello scrivere non ho potuto fare a meno di toccarla indirettamente, e specialmente in quei punti che possono aver contatto colla Religione". II. 253.

[2]) I. 22.

Digitized by Google

skovskega, ki je sam želel ga videti [1]). Istotako je bil P. Vannutelli v Petrogradu vsprejet od oberprokuratorja sv. sinode Pobijedonoševa. Ta je Vannutelli-a vže poznal, ker je vse svoje spise o izhodu pošiljal tudi v Petrograd sv. sinodi [2]). V Petrogradu so oni spisi vgajali, vsi so priznali, da imajo blag namen: zjedinjenje kristijanov [3]). Pobijedonošev je bil vže poprej pisal lastnoročno pismo Vannutelli-u. Kaker je Vannutelli kasneje zvedel, je ravno po Pobijedonoševem [4]) posredovanji dobil redko milost, da je kot katoliški redovnik mogel potovati po Rusiji [5]).

P. Vannutelli se peča izključno z izhodnim vprašanjem. Ker pa on, dasi redovnik, skoro vedno potuje, gotovo se ne peča le na svojo roko, ampak po želji najviših cerkvenih oblasti. Isto velja tudi o potovanji v Rusijo. Svoj namen potovanja je najprej odkril papeževemu državnemu kancelarju. Ta pa je o njem poročil sv. Očetu Leonu XIII. Papež ga je še potrdil in ohrabril v storjenem sklepu. [6]) V Rusijo se je odpravil na spomlad l. 1891.

Vsestransko popolno podobo o Rusiji sicer ne obeta pisatelj podati, ker je bilo njegovemu bivanju v Rusiji le primeroma malo časa odmerjenega in na sploh, ker je Rusija še dandanes Rusom samim v mnogem oziru prava — skrivnost radi svoje razprostranosti, pomanjkljive komunikacije in ostre cenzure, ki

---

[1]) „Non posso far a meno di accennar la visita fatta a Sua Altezza Imperiale il Principe Sergio, Governatore della città e fratello di Sua Maestà l'Imperatore. Io aveva avuto occasione di parlar con lui in Roma in occasione del suo viaggio nella nostra Metropoli, e mi si fece notare che egli avrebbe gradito una mia visita. Difatto fui da Sua Altezza ricevuto con grande affabilità ed anche con familiarità, e mi mostrò una cortesia, che mi confondeva e commoveva allo stesso tempo . . . ." II. 153.

[2]) „I miei libri erano stati mandati da me in dono al Santo Sinodo. Mi si rispondeva che l'idea della Unione, scopo finale di tutti i miei lavori, era lodevolissima". II. 218.

[3]) Isto priznava na mnogih mestih tudi sam izrečno, n. pr.: „I miei scritti pubblicati sulla questione religiosa d'Oriente, nei quali non vi è altra idea dominante, che quella di promuover l'Unione dei Cristiani Orientali col centro della cattolica Chiesa." I. 19.

[4]) „In Pietroburgo io non poteva dispensarmi dal fargli (Pobjedonoševu) una visita, essendosi egli degnato di scrivermi qualche tempo prima una amabile lettera in latino tutta da suo mano, ed avendo egli provocato la mia venuta in Russia . . ." II. 215.

[5]) „Il fatto certamente era nuovo, e fino ad ora non si era mai verificato, che un religioso e sacerdote di Roma venisse invitato dal governo Russo a visitare la Russia, con facoltà di poterla percorrere liberamente e senza ostacoli, raccomandato ed appoggiato dallo stesso governo imperiale . . . . . Qualche pusillamine vi supponeva una qualche insidia! Quanto poco si conosce la Russia!" I. 57.

[6]) „Mi affrettai a communicare il progetto all'Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato, il quale considerata l'importanza del fatto, mi disse che ne informerebbe Sua Santità . . . l'autorità Ecclesiastica informatane minutamente, ne manifestava la più gradita sorpresa, e mi aggiungeva i più lusinghieri incoraggiamenti ed auguri". I. 23 in 29.

Digitized by Google

vse vduši, kar vladi ni po volji. Vender pisatelj ima srčno željo biti objektiven: kar je videl, povedati, a molčati in ne soditi, česar ne pozna in ne razume. „Quanto ai fatti che narrerò, assicuro di non mai allontonarmi dalla realtà delle cose“ [1]). „Mnogim na zapadu, ki sodijo le od daleč, je vže samo ime ‚Rusija‘ grozno, pojem samega barbarstva, surovosti [2]). Tudi jaz sam — izpoveda pisatelj — sem imel le črne misli o Rusiji, pa ko sem Rusijo sam videl in se vrnil, spremenil se je mnog moj nazor o nji [3]) . Da, ostal mi je mnog lep vtis in hvaležno čustvo za toliko mi skazane dvorljivosti; vender skušal bom vse resnično poročiti izogibaje se vsakega črnjenja, pa tudi prilizovanja [4]). Pisatelj je prepričan, da neskončno modri in previdni Bog je vsakemu narodu določil vzvišen namen na zemlji, katerega gotovo doseže, a k o s e l e v d a n j e g o v i r e s n i c i i n v o l j i. To idealno stališče pisateljevo odsvita tudi iz knjige njegove o Rusiji [5]).

* * *

Ruski narod — pravi pisatelj — prav za prav ni še vršil svojih nalog. Te ga še le čakajo. Vsojene mu naloge so:

Z a p r e č i t i s p l o š n o r e v o l u c i j o v E v r o p i. V tem oziru je Rusija vže mnogo storila. Na Ruskem sicer so tudi revolucijonarji, a ker vlada vero brani in skuša ohraniti jo, je masa ruskega ljudstva nerevolucijonarna, mej tem ko na zapadu vlade same s pospeševanjem brezverstva vzgajajo svoje revolucijonarje [6]).

---

[1]) I. 14.

[2]) „Evviene che presso di noi in Occidente si parli della Russia con quei criteri che noi caviamo dalle nostre abitudini meridionali, e se ne fanno apprezzamenti talmente inesatti, che sovente i giornali esteri, che entrano in Russia, eccitano il riso di chi legge stando nel paese: e dicono con ragione, che di lontano la Russia non è menomamente conosciuta“. I. 77

[3]) „Ma ora dopo esservi andato ed esserne tornato, ho modificato molte delle mie idee prima avute.“ I. 13.

[4]) „Non per questo mi lascierò condurre dallo spirito di adulazione ma affinchè chi legge non se ne formi una idea falsa, più di una volta mi avverrà di additare anche qualche cosa dolorosa . . . . . Non è certamente con spirito di passione e di ostilità che io intendo di parlare e scrivere; ma piuttosto avendo in mira il vero utile e il sano interesse del bene delle anime, specialmente di quel tanto potente impero, ai nostri tempi degno di singolari riguardi“. I. 14 in 16.

[5]) „Ho sempre tenuto e sostenuto che la Russia ha un grande avvenire, anzi una grande Missione da compiere nel mondo secondo i piani della Provvidenza . . . . . .“ I. 21.

[6]) „La Russia è ancora un grande Impero Cristiano, dove la religione appoggia e sostiene il trono, e il trono difende, protegge e favorisce la religione; per cui l'altare e il trono sono veramente solidari dell'interesse commune.“ I. 86.

Digitized by Google

Pahniti iz Evrope turško paganstvo. To bi bila vže storila, da niso druge vlade ji zabranile [1]).

Ker je rusko ljudstvo — kaker bomo videli — še res krščansko in se žilavo krščanske vere drži, poklicano je zajezitī povodenj ħemškega racijonalizma, sè svojo močjo politično slabiti političen in duševen vpliv nemškega protestantizma na katoliške sosedne države in brzdati drznost židovskega ljudstva. L. c.

Rusija sama enkrat skoz in skoz pokatoličanjena, je poklicana radi svoje lege sodelovati, da se ves evropejski izhod in vsi azijski narodi oklenejo katoliške cerkve [2]).

Tako P. Vannutelli, Italijan in dominikanec.

* * *

Gotovo lepe, vzvišene naloge! So pa te naloge Rusiji le namišljene od razgrete domišlije, ali ima ruski narod res sposobnosti, da jih izvrši? V to treba i fizične i duševne moči. O prvi nočem govoriti. Kar se pa druge tiče, mora ruski narod v lasti imeti resnico, ki jo oznanja edino le katoliška cerkev. Se nahajajo li v njem vsaj kali katoliške resnice, načela, iz katerih se sme pričakovati, da bode rusko ljudstvo o zboljšanih zunanjih razmerah celo katoliško resnico razbralo, in da bode dosledno sposobno izvršiti zgoraj omenjene naloge?

Kdor se je izšolal na zapadnih gimnazijih, kjer se malo alī nič ne sliši o slovanski zgodovini — kaj še le o ruski, bode, gnan od vcepljenih predsodkov, odgovoril: ne! Vannutelli pa, ki je celo življenje žrtoval proučevanju izhodnega verskega vprašanja, ki je sam Rusijo prepotoval, pravi: „Vera katoliška in vera, katero rusko ljudstvo izpoveda je v bistvu ista: saj spekulativno pripoznavajo celo primat. V strogo znanstvenem zmislu razkola ni, in če je, je bolj materijalen, kaker realen in formalen, saj ni bil nikdar izpovedan od ljudstva samega. Pač pa priča zgodovina, da je rusko ljudstvo posebno ono proti zapadu z Rimom občevalo. Da, po florentinskem koncilu je v sami Moskvi bila unija vradno oglašena. Celo Peter Veliki je hotel papeža priznati. (Odvrnili so ga le francoski janzenisti.) Ako nekoji katoličani imajo glede tega krive, nenatančne nazore, ni treba jih vpoštevati; niso nazori, ampak le predsodki, posledice

[1]) „Missione evidentissima della Russia è quella di respingere dall'Europa l'Islamismo col distruggere l'impero Ottomano. Se la cosa non ha ancora avuto luogo, certo ciò non è stato per colpa della Russia; sebbene per gli ostacoli messivi da tutto il resto d'Europa." I. 73.

[2]) „La Russia deve cooperare a riunir tutto l'Oriente separato colla Chiesa Romana, riunendosi Essa medesima allo stesso centro di Unità." I. 76.

Digitized by Google

nevednosti ali antipatije.[1]) Res je, da rusko ljudstvo n a z u n a j faktično ni združeno z Rimom, središčem pravega krščanstva, ker se je ruska vlada vmes postavila, vender ta p o s i l n a l o č i t e v ni še dokaz, da vera sama, katero rusko ljudstvo izpoveda, ni v resnici krščanska in sposobna posvetiti duše.[2]) Katoličani bi ne smeli nikdar pisati, kaker bi jim bili Turki, protestantje[3]) ljubši od Rusov, ki živijo po veri skoro skoz in skoz katoliški. Bog daj da bi to vsi vvažali[4]) Posebno Ruse bivšega kraljestva poljskega smatrati za razkolnike, je krivica. Sicer bi bilo tudi opravičeno vse katoliške podanike, ki se pri nas na zapadu nahajajo pod framasonskimi vladami, smatrati radi vlade za — brezverce, framasone. Onih šestnajst milijonov Rusov niso prostovoljno se ločili od Rima, ampak s i l o m a s o b i l i od njega odklani in podvrženi tuji hierarhiji. Ako so prisiljeni, ker ne morejo drugače, prijemati sv. zakramente od tuje hierarhije niso še apostati, saj sam katoličan v smrtni nevarnosti je celo d o l ž a n naprositi tudi duhovnika apostata, ako ni drugega, da mu podeli sv. zakramente. V takem položaji so bili i armenski katoličani do polovice tega stoletja, prijemati sv. zakramente od heretikov evtihjancev, ker ni bilo drugače mogoče. Ako bi se to pri nas vvažalo, moral bi mnog predsodek, ki ga ima rusko ljudstvo glede katoliške cerkve na kvar zjedinenju, zginiti".[5])

* * *

[1]) „Si noti bene, e mai abbastanza, che la Religione Cristiana professata dai Russi in sostanza è Cattolica: che speculativamente essi riconoscono il primato della Chiesa Romana. . . . . Nulla di più vago ed incerto tanto nel domma quanto nella storia, di quel che chiamasi da noi Scisma Russo. Questo è più politico che religioso: è più materiale che reale e formale. A rigore di scienza vero scisma non esiste, poichè mai non fu formulato in modo ben esplicito e chiaro. Anzi più volte vi furono dei tentativi di riunione, la quale era già stata sancita e proclamata officialmente dopo il Concilio Fiorentino. Fra gli altri Pietro I. il Grande, il fondatore dell' impero russo, più volte si mostrò prosperoso e disposto alla Unione colla Santa Sede". II. 242.

[2]) „Lo scisma generale con atto positivo ed esplicito fù imposto solo dalla politica." I. 144.

„E' vero che essi non partecipano alla vita cattolica, che resiede nella unione col centro di Unità . . . . ma ciò non impedisce che la Religione sia pressamente Cristiana e conforme quasi in tutto alla nostra, e perciò valevole ad ottener dal Cielo la santificazione". I. 19.

[3]) „Cattolici poi non debbono mai mostrar simpatie assurde e ridicole verso i Turchi e protestanti a preferenza dei Russi che praticano una Religione quasi tutta cattolica. Voglia il Cielo che vengano comprese tali cose da tutti . . ." II. 193.

[4]) „Per carità! cerchiamo di amar la Chiesa e non la rendiamo odiosa col prender verso i dissedenti una attitudine di disprezzo e di contrarietà, esaggerando tuttociò che può eccitarli contro di noi". II. 116.

[5]) Il volerli da parte nostra considerar come veri e reali scismatici è una ingiustizia; poichè sono stati vittime, e non colpevoli. Quelli poi (t. j. posebno oni, ki so odtrgani od kat. cerkve zadnjih dve sto let) che per tal motivo hanno subito il martirio o altre pene, mentre hanno dato un nobilissimo esempio, ed han reso una solenne testimonianza alla unità della catto-

Digitized by Google

Rusi niso tako nekristijanski, tako grozno katoličanstvu odtujeni, ako se sme sè zunajnosti sklepati na notrajnost, na duha. Vannutelli piše o Moskvi: „Skoro gotovo ni mesta na zemlji, ki bi po številu cerkva druge prekosilo; Rusija nosi po pravici ime „sveta“.[1]) Cerkve ruske so najbogatejše na svetu.[2]) Vse neizmerno zlato, ki ga Rusija izkopava, se spravlja v cerkve. Rusija je dedinja Grkov. Grki nimajo doma nič umetnih spominkov. Vsi umetniški zakladi so sedaj v Rusiji. Rusija je vse pokupila in klicala najboljše grške vmetnike k sebi. Ruske cerkve sè svojo temnostjo, lepotičjem vplivajo dosti bolj na ljudstvo kaker katoliške. Jaz — pravi Vannutelli — ako bi mogel, bi hotel mnoge mnoge navade orijentalcev sposoditi si, tem bolj, ker so v pravem katoliškem duhu. Ruske tradicije in navade, zlog, cerkve so dosti bolj skrivnostne, a tudi čustvene in delajo vero bolj poljudno, mej tem ko je pri nas vse to po vplivu racijonalističnega XV. in XVI. stoletja, lahkomiselno — veristično. Simbolizem orijentalskega obreda je prekrasen.[3]) V Rusiji ne biva skoro umetnija nego verska, zloga resnega. V Rusiji se res malo pridiguje; a Rusi imajo vse resnice krščanske koliker mo-

---

lica Chiesa, sono veri martiri, e la loro memoria merita di essere esaltata e venerata .... come di eroi della causa cattolica .... Ne il loro volere è di esser nello scisma che in Russia è cosa e forma interamente politica. E così avviene che la Religione Cristiana si è mantenuta, dove anche con gran ripugnanza sono stati costretti a assoggetarsi alla chiesa ufficiale. Non si può considerare come Apostasia, questo esser costretti dalla forza e violenza ad assoggettarsi ad una Gerarchia, che non fa parte della Chiesa cattolica; anzi in caso di necessità e di impossibilità, sappiamo che pei sacramenti si può e si deve ricorrere anche ad un sacerdote apostata, senza renunziare alla fede cattolica che si professa. Noi abbiamo che la nazione Ameno-cattolica in Oriente fino alla fine della sua emancipazione avvenuta nella prima metà del nostro secolo XIX. era costretta ad assoggettarsi agli Armeni Gregoriani (Eutichiani) ed anche riceverne il battesimo ed altri sacramenti. Ciò era tollerato dalla Santa Sede per l'assoluta impossibilità di fare altrimenti. Ora perchè non si dovrebbe applicare lo stesso sistema e le stesse regole ai Ruteni costretti violentemente a distaccarsi dalla chiesa romana! Forse con ciò si farebbero anche cadere varii pregiudizi ch· dominano presso il popolo russo a carico della santa fede, e detrimento della cattolica unità.“ II. 246-248.

[1]) „Forse in tutto il mondo non vi è un' altra città che superi Mosca pel numero sterminato di chiese cristiane che sor ono in tutte le piazze, in tutte le strade in ogni angolo in tutti i più piccoli centri di abitazioni. Per cui concreta veramente il carattere religioso ad esuberanza della „santa“ Russia.“ II. 24.

[2]) „E pensare che le chiese Russe sono sempre cariche di oro, argento e cose preziose: tutto provo come questi popoli non abbiano altro in mira che il culto di Dio, e che accumulano tutte le loro ricchezze ed industrie quasi unicamente allo splendore della religione. Per essi tutto è la religione e la chiesa“. II. 36. Ed è incredibile quanto tutti i Russi s' impongono sacrifizi per il culto di Dio e per il decoro delle loro chiese.“ II 57.

[3]) „Quanto è bello il simbolismo del culto cristiano in Oriente!“ I. 160.

Digitized by Google

goče naslikane. Podob je po ruskih cerkvah nebroj. Te se razlagajo. V Rusiji, rekel bi, nadomešča nazorni nauk — pridigovanje.[1])

Glede števila zvonov in njihove velikosti je Rusija prva na svetu. V sami Moskvi jih je čez dva tisoč. V Rusiji je zduh od samega zvonjenja vedno polen — vere, ki vzdiga duha z bedne zemlje k idealnim višinam posmrtnosti.

Obnašanje v cerkvi je vzorno. Pa tudi ni kraja na zemlji, kjer bi se cerkve toliko obiskovale kakor ravno v Rusiji.[2]) Tako n. pr. obišče cerkev Matere Božje „iverske" v Kremlinu vsak dan do petindvajset tisoč vernih, o slovesnostih do sto tisoč. Mnoge lepe katoliške šege, ki jih mi katoličani le iz zgodovine poznamo, se v Rusiji še popolnoma žive nahajajo. Žive tudi tako zvane kanonične kazni, da se onega, ki je javno grešil, od svetih sakramentov odstrani, dokler ne prestane pokore.

Rus se spominja Boga tudi doma. Ni je ruske hiše — niti carske — v kateri bi ne bilo prostora okrašenega s podobami, svetinjami, kjer vsak dan vsak Rus opravlja svojo pobožnost.

Rus izpoznava krščanstvo doma in v cerkvi, a nič manj v javnosti. Po ruskih mestih je po ulicah toliko verskih znamenj, da se misli biti v nebesih. Isto na železniških postajah. Kako prevladuje kristijanstvo v Rusiji, priča posebno slavolok Zveličarjev v Moskvi. Onde mora vsak, ki skozi gre, odkriti se podobi Zveličarjevi, sicer je po državni postavi kaznovan. Oni slavolok je bil sezidan za Ivana III. Vasiljeviča leta 1491. in sicer pod vodstvom arhitekta Italijana Petra Solaro-a iz Milana. V Rusiji vlada Kristus.

V Rusiji krščanstvo ni le vera trpljena, ampak — državna in vladajoča. Gorje, ako bi kdo tu izustil kletev proti veri! Kaznovan bi bil od države in ljudstva.[3]) „Na Ruskem se javna brezbožnost javno sè slovesnostmi popravlja, mej tem ko pri nas v

---

[1]) „Il popolo fuori del tempo delle sacre funzioni si ferma ad osservarle (le imagini) minutamente e domanda spiegazioni, e vuol conoscere la storia dei diversi oggetti, e in questo modo si istruisce nella religione: in modo che questo popolo che rarissimamente ascolta prediche, e che non ha libri o catechismi per istruirsi, per mezzo delle sante imagini acquista quelle nozioni sensibili e più efficaci, che presso di noi appena si possono avere per mezzo dei libri o della parola viva". I. 164.

[2]) Nelle chiese russe „non esistono ne banchi, ne sedie, ne inginocchiatoi fa meraviglia come malgrado che ciò sia tanto penoso, pure tutta la moltitudine lo pratica con tanta assiduità, il che non è dato veder presso di noi, che malgrado i tanti commodi che d'ordinario abbiamo nelle chiese, pure queste non sono tanto frequentate quanto in Russia. Bello poi è veder come tutta questa gente si tiene con un contegno raccolto e devoto senza mai parlare e senza muoversi durante le sacre funzioni, ma tutti sono fermi ed intenti a ciò che si fa o si legge nel santuario." I. 172.

[3]) „Guai se qui mai venisse a sentirsi una parola meno che rispettosa verso la Religione o qualche bestemmia! Oltre l'autorità governativa, il popolo stesso ne farebbe ben presto giustizia ed in modo inesorabile e tremendo". I. 83.

Digitized by Google

Italiji se dandanes javno preklinja . . . ."[1]) O procesijah: Vsak veči zgodovinski fakt važen za Rusijo se proslavja v dan obletnice sè sijajnimi procesijami. Vlada pa podpira. Versko čustvo je včlovečeno v ruskih navadah. In pri nas v Italiji?[2])

Res nedosegljiv je pa ruski narod glede cerkvenega petja. Tega P. Vannutelli ne more prehvaliti. Omenja ga na nebrojnih mestih: Kaj naj rečem o ruskem cerkvenem petji? V Rusih je petje — ideal.[3]) Skladbe ruske so res -- molitve. Naše italijanske mi v primeri z ruskimi malo vgajajo. Morda je v petji malo različnosti, a ravno to mu podaja resnobo, pobožnost. Godal ni nikakih, le človeški glasovi. Ti so tako vbrani, da povzdigujejo duha v kraljestvo Božje, v ekstazo . . . . Ne more se verjeti, koliko tako petje more vplivati na značaj ljudstva.[4]) Ne da bi komu krivico delal, ne od simpatije, ne od predsodkov gnan, trdim: Ruski narod je glede cerkvenega petja prvi.[5])

Na podlagi teh in drugih odlik sklepa P. Vannutelli: Ko se vera krščanska in versko življenje v katerem ljudstvu tako živo javlja, sklepati se mora, da v takem ljudstvu gotovo deluje tudi duh božji, duh ki je krščanstvu lasten. Jedna najskrivnostniših sil Rusije je: vera. Rusija je ponosna, da brani vero, in glede verskega javnega izpovedanja, izvrševanja more biti vzgled vsem drugim narodom.

---

[1]) In Russia le empietà provocano belle e solenni riparazioni . . . . mentre nella nostra Italia, paese di fede e di storia cristiana per eccellenza oggi si bestemmia in publico, e le certe autorità . . . . colla loro Indifferenza e connivenza ne prendono quasi la complicità. II. 59.

[2]) „In Russia il sentimento nazionale col sentimento religioso si trovano incarnati nelle abitudini popolari in modo tenacissimo e profondo. II. 87. In Russia la Ortodossia, Pravoslavia concreta in certo modo tutto il loro essere, tutto il loro ideale, tutto il loro passato ed avvenire e tutte le loro glorie. I. 84. Nei nostri paesi di occidente si osteggiano e si impediscono le processioni. Prova evidentissima che per ora presso di noi trionfa la rivoluzione mentre in Russia trionfa la religione cristiana!" II. 87. „Mi sembra che sia più civilizato il popolo lordine sebbene un po' primitivo; che un popolo più sviluppato che ama il disordine e la confusione." II. 84.

[3]) „Che dirò del canto ecclesiastico? Questo è veramente un ideale presso i Russi." I. 92.

[4]) „Il canto dei Russi ha un carattere così religioso ed ecclesiastico, che non potrebbe meglio desiderare. Forse vi è poca varietà, ma ciò stesso contribuisce a mantenerne il gusto devoto e serio. Non vi sono mai istromenti, ma sole voci umane, e queste son con tale accordo ed armonia, che rapiscono l' animo in una estasi dolcissima di devozione. Forti e profondi i bassi con poche voci bianche, ed hanno d' ordinario note lunghe ed eguali che finiscono a perdersi in una sfumatura lontana. L' accordo è armoniosissimo, e non si può credere quanto tal genere di musica sacra influisca sul carattere del popolo, portandolo a dolci e sante emozioni . . . . Le nostre musiche sono talvolta una profanazione della preghiera, che accompagnano o piuttosto storpiano." I. 175. 176.

[5]) „Quanto al canto di chiesa i Russi senza far torto a nessuno, tengono un primato assoluto, che non si può negare da chiunque voglia giudicare senza passione o idea preconcetta" II. 180.

Digitized by Google

V Rusiji se brez Boga nobeno podjetje ne začenja. Ko so katoliški Francozi leta 1891 hoteli odpreti v Moskvi svojo razstavo po vzgledu zapadnih liberalcev brez bogoslužnih obredov, je ruska vlada sama zavkazala pravoslavne obrede![1]) V tem ko se pri nas roganju izpostavi, kdor izvršuje javno svoje verske dolžnosti, se v Rusiji to godi onemu, ki jih ne izvršuje.[2])

Priznati se mora — pravi P. Vannutelli — da tudi Rusi imajo dokaj lepega in dobrega . . . . tudi mi katoliki bi imeli od njih marsikaj posnemati.[3]) Ako se ozremo na tako bujno znanje pojavljanje krščanstva v Rusih, je li mogoče trditi, da nima nobene vrednosti pred Bogom, da ne izvira iz vere?[4])

* * *

Da Rusi imajo krščansko vero, da niso racijonalisti to je gotovo. Katoliška cerkev ima toliko verskih resnic, koliker za prvih deset stoletij. Dogme, katere je kat. cerkev razglasila zadnjih devet stoletij, niso nove verske resnice, ampak le logični sklepi iz verskih resnic, katere so bile vže prvih deset stoletij izrecno verovane. Rusi pa verujejo vse, kar je katoliška cerkev prvih deset stoletij verovala. Toraj bistveno verujejo isto, kar mi katoličani. Spekulativne so iste vere kaker mi. Faktično pa, nekojih dogem ne priznavajo n. pr. primata, in sicer, ker ne sklepajo logično, ali boljše rečeno, ker ruska vlada od priznanja primata se boječ za svojo politično samostojnost, ne pusti svojim podanikom logično misliti: zadržujoč po cenzuri rusko ljudstvo v nevednosti, in razširjajoč nalašč predsodke in zgodovinske laži glede rimskega papeža.

Rusija do sedaj, mora se priznati, je ohranila krščansko vero. Res sicer, da ni vera na Ruskem obrodila tolikega božanstvenega sadu, kaker v katoliški cerkvi, kjer se ne veruje le slepo tje v dan, ampak se ve zakaj, vender vero krščansko je Rusija ohranila.

---

[1]) „Durante la mia dimora in Mosca si apriva la esposizione francese. In Russia qualunque cosa, e avvenimento, o opera deve essere sanzionata dalla Religione. Impresarii della esposizione non tenero conto . . . . Ma essi avevano fatti i conti senza padrone. Il governo fece loro intimare che per l' inaugurazione della esposizione si richiedeva un atto solenne religioso, e che se essi non aveano proveduto il governo. Così avvene; e così furono fatte le preghiere di inaugurazione dal clero russo! . . . . i francesi sotto l' aspetto religioso hanno molto da imparare dalla Russia." II. 112.

[2]) L. c.

[3]) „Almeno da parte nostra dovremmo apprendere, che i Russi hanno di bello e di buono . . . . anche noi altri cattolici vi troveremmo qualche cosa da imparare e da imitare." I. 175.

[4]) „E non sarebbe egli una vera empietà ed un controsenso il supporre che tanti atti di religione cristiana non debbano aver alcun valore al cospetto di Dio? Questo tutto può egli esser altro che un resultato spontaneo di fede?" I. 173.

Digitized by Google

Ruska cerkev je neka nenaravna sostava božjega s posvetnim. Nje znak je cezaropapizem, ki svoje človeške trmoglavosti dostikrat izdaja za — verske nauke, za zakon božji. Vkljub temu je rusko ljudstvo ohranilo krščanstvo, ker ni mislilo, ker je bilo ločeno od drugega sveta. Tako je bilo. Od sedaj naprej pa ruska vlada ne bo več mogla ljudstva vbraniti, da bi ne mislilo. Omika rase. Misleče rusko ljudstvo pa bode kmalu spoznalo, da cezaropapizem je nestvor. To spoznavši bodo Rusi ali prenagljeno zavrgli celo sedanjo vero — dobro in slabo — in se strmoglavili v racijonalizem, brezverstvo, ali pa bodo trezno in modro zavrgli le slabo t. j. lajicizem v svoji cerkvi in se oklenili dosledno rimskega papeža. V nenaravnem sedanjem verskem položaji Rusi dolgo več ne bodo. Tudi Rusija se bliža silovitemu aut-aut, katerega oživljena ideja neizprosno tirja. Kaker na zapadu, tako se bodo tudi na Ruskem glede vere ločili v dva taborja. Jedni se bodo vrgli v naročje brezverstvu in revoluciji; in to se faktično vže dogaja, kaker smo dokazali v članku lanskega letnika: „Revolucijonarno gibanje na Ruskem“. Drugi se bodo oklenili rimske cerkve, kaker se istotako tudi vže dogaja. O tem toku smo govorili vže v več člankih in namerjavamo o tem še posebno več povedati v članku: „Rusov občevanje z Rimom“. Kateri tok bode zmagal, je v krilu božje previdnosti in človeške proste volje.

Zgodi se kar koli, naša tolažba je konstatovati, da tudi v Rusih je netila, kali za mirno zjedinjenje s katoliško cerkvijo. Prepričani smo, da Bog. dobri in modri vrtnar, ki je to kal po veljavnem krstu, po veljavnih zakramentih zasadil v ruska srca, jo bode tudi oskrboval, da vzrase v velikansko drevo katoličanstva in zatre strupeno dračje v svojem osenčji. Prepričani smo pa tudi, da tega semena katoliškega najhujši sovražnik je ruska vlada, ruski laži-slovanofili, zapadni liberalci neslovanske in slovanske krvi, pa katoličanov nevednost in nebrižnost glede izhodnega verskega vprašanja.

Konec prihodnjič.

Ig. Kralj.

Digitized by Google

LISTEK.

Spomini s katoliškega shoda.

Potopisne črtice.

Za nami si tedaj, najsijajniši dogodek slovenske zgodovine — katoliški shod! Ne — še zdaj so trenotki, ko se mi zdiš prikazen v sanjah; in da bi me iz teh sanj ne prebudil divji krik naših nasprotnikov, iz katerega tako mogočno odmeva tvoj glas, ne mogel bi še verjeti v tvojo realnost. Komaj leto je preteklo, ko smo v beli Ljubljani v krogu ožjih prijateljev se navduševali za katoliški shod in celo se zavezavali, da ga moramo sklicati — a svojim lastnim besedam nismo verjeli: v nedoločeni, megleni daljini vtripala je zvezda njegova, kaker — vmišljena količina! In vender v enem letu so se megle razgnale, in prvi slovenski katoliški shod je — dovršeno dejanje, s i j a j n o dovršeno dejanje! Ako bi ne bili verjeli dosedaj v vresničenje vzorov, govori nam ta fakt do dna prepričevalno, da vzori, in da bi bili najsmelejši, so dosegljivi, so izvršljivi! Ako smo torej bili pogumni, nevstrašni doslej, bomo še bolj pogumni, še bolj nevstrašni odslej: ta pogum vtrjevalo nam bo katoliško načelo, kateremu smo vselej nesebično služili, načelo, v katerega vsemogočnost smo sicer vedno verovali, a zdaj nam je to vero pomnožilo zmagoslavje, katero smo gledali sè svojimi očmi. zmagoslavje, katero je načelo katoliško obhajalo nad sovražnimi silami, očitno, sijajno, v središči naše mile domovine! Fugite, partes adversae!

* * *

Kar Vam bom zdaj pisal, ne bom zajemal iz dnevnika, ker takega nisem nosil sè sabo na katoliški shod, ampak hočem le pobrati, kar mi je še iz tistih dni ostalo v spominu. Poznate me pa vže: sem vedno še tisti ko nekdaj — resen sicer kaker sv. Anton puščavnik, se pa tudi od časa do časa rad malo pošalim.

Bilo je tedaj šest dni pred katoliškim shodom, ko dobim iz Ljubljane pismo od gospoda Tinčeta, češ, pri sv. Petru me vže pričakujejo; naj bi torej kmalu kmalu prišel pa pripeljal sè seboj še par „revolucijonarjev“ iz Gorice.

Pa britke skušnje prejšnjih let so me izučile, da v Ljubljano se ne hodi kar meni nič tebi nič. Posebno na katoliškem

Digitized by Google

shodu bi ne hotel veljati za nazadnjaka. Moj cilinder je vže tako v prigovoru; in ravno tiste dni je prinesel „Pavliha“ Slovencem znamenit dodatek k moji somatologiji, da namreč tudi moji čevlji niso preveč vzgledni. Prvo sem tedaj naročil čevljarju par čevljev, ki imajo biti vstrojeni po najmodernišem, pariškem kopitu (pa ne Kopitarjevem); potem grem h klobučarju in ga zarotim pri vseh kosmatih kožah, naj mi izbere najsvitleji, najglaji, najvzgledneji cilinder. Zadnje naročilo dobil je krojač. Da boste vedeli, kaj mi je zgotovil, povem vam le, da stoji v „računu“, ki mi ga je poslal, tako le: „za eno s a l o n s k o obleko . . .“ Tako nagleštan odpravil sem se na pot. Mar čudo, ako se je vže prvi prijatelj, ki mi je srečal, pošalil z mano, da sem kaker iz „škatlice vzet“.

Sicer pa nisem bil preveč srečen na tem drugem potovanji v Ljubljano. (Dopolniti moram namreč, da sem komaj 14 dni prej po vipavski dolini, čez Hrušico, v družbi mladega gimnazijca, peš potoval v Ljubljano na novo mašo.) Ko sem se v četrtek zjutraj pripeljal na goriško postajo, jo je bil vlak ravno pred menoj odpihal proti Ljubljani. Vzel sem to za slab omen. Vender vračati v mesto se nisem hotel nikaker, ampak ker sem slišal, da se dotični vlak dve uri pomudi v Nabrežini, najel sem si par konj in jo kar po cesti vdaril za železnim nagličem. Pot me je vedla skoz Miren (kjer so nedavno osnovali vse hvale vredno kat. rokodelsko društvo, kateremu želimo, da bi napredovalo po poti, ki jo je nastopilo), dalje skoz druge svetovnoznane kraške kraje, kaker Gabrije, Doberdob, Jamlje (katero so pred leti iskali na Napoletanskem) itd. Tudi me je zadela sreča, da sem prvikrat videl imenitno „doberdobsko jezero“. Pravijo da so Kraševci po teh krajih zelo prepirljivi in da vse zapravdajo. Ne vem, ali je res, sicer je pa znano, da po vsem svetu ni trše stene, niti silniše burje, kaker na Krasu. Poslednja ima posebno lastnost, da se prav rada zaganja v pesnike in kar je njim podobnega. O nji je zapel naš pesnik tako:

„Zahrula náme jo v nevihta s Krasa“,
Kako morilen, groben dih je njen!
Uboge cvetke mojega Parnasa
Vijè, drobi in klesti bič leden;
Oropal jih vihár je vsega krasa,
Na njé natrôsil gósto prah strupén . . .“

Vidite tedaj, kako krivično nosi svojo ime Kras, ki ropa cvetke „vsega krasa“. Lucus a non lucendo. Lehko si torej mislite, da sem začel še le prosteje dihati, ko se mi je odprl razgled na sinjo Adrijo. Peljal sem se skoz starodavni Števan, kjer sem pozdravil „sedmeroustnega“ znanca Vergiljevega, Timava.

Digitized by Google

V Nabrežini me je res pričakoval železni stroj, ki se tako malo briga za naše katolištvo in narodnost. Nekaj predpoldne sva bila vže v Ljubljani, kjer najdem vže na postaji gospoda Tinčeta. Tu se je nekaj pripetilo česar ne smem zamolčati. Par minut pred južnim vlakom došel je bil vlak z Gorenjskega, s katerim se je pripeljal nekdo prvih naših radikalnih korifejev. Ko stopim s postaje, da bi si poiskal fijakerja, mi zakliče g. Tinče: „Tu, gospod doktor!“ kažoč mi na voz vže pripravljen. En korak od mene pa je stal pri svojem vozu ravno omenjeni gospod radikalec, moj poseben prijatelj in čestivec. Tinčetov „gospod doktor“, ki se je ravnokar s cilindrom pripeljal z juga, je bilo gospodu nedvomno znamenje, da drug ne more biti nego jaz. Kaker sem zvedel kasneje, je vprl v mé svoje oči, ko da bi me hotel prebosti. Jaz pa, ki o vsem tem nisem nič vedel, sem mej tem sedel na voz in v petih minutah sem bil pri sv. Petru — s celo kožo in cilindrom.

Kako smo se imeli pri sv. Petru, ni mi treba pripovedati. Bilo je nad vse „luštno“; tudi streljalo je zunaj in znotraj — seveda nas je bolj zanimal poslednji strel. Ako je koga kaj pobolelo, našel se je gotov lek. Ni bilo dneva, da bi se ne bilo zbralo manjše ali veče število „radikalcev“ v gostoljubnem župnišči. To so vam bile debate!

Tiste dni so se vršile zadnje priprave h katoliškemu shodu. Posebno zanimivo je bilo pri odborovih sejah. Močno je vrelo po vsem Slovenskem; tiste dni Slovenja res ni mi imela glave. Vsa čast in priznanje pripravljavnemu odboru, da je znal še zadnje dni izvleči na ravno, trdno cesto voz, ki je žugal obtičati v močvirji znanega našega breznačelnostnega polovičarstva. Oglašali so se „poštimovci“ od vseh strani: za skozbog, ne kalite nam mirne vode, iz katere se tako lepo zrcali naše obličje! Nedostojno je pa, da ne rečemo nesramno, toliko se vrivati v vrsto slavnostnih govornikov, kaker se je godilo od nekoga z neke strani! Bog sam je čuval nad katoliškim shodom, da ni takim aposteljnom miru in sprave posrečilo se splezati do govorniškega odra, ker nevarnost bila je res največa, da bi prišel katoliški shod v ves drug nego katoliški tir. Kaker zajedavka bi se bil liberalni strup, oslajen s katoliškimi frazami, zaril v naše zdravo telo, da bi trebalo spet cele generacije, preden bi ga izrili. Znani „poštimovci“ oklepali so se z vso silo katoliškega voza, da bi ga zavlekli v nepravi tir. In obetali so si res vspeha od svojega rovanja in spletk, ter prišli so nekateri v Ljubljano celo s posebnim ponosom, ki ga more obroditi le zavest gotove zmage. Spodletelo jim je! Vrlih osnovateljev brezdvomno največa zasluga za našo katoliško stvar je, da so se jih krepko otresli in jim pokazali tje, kamer pravzaprav spadajo, da govorim z besedami nekega sekcijskega govornika — v vredništvo „Slovenskega Naroda“! Ne vem, kako spijo ti „katoličani“ na

Digitized by Google

lavorikah, s katerimi jim posteljajo radikalci! Dober prosit — imajo, česar so iskali!

Slednjič je vender napočil dolgo zaželeni dan. Vže predpoldne se je začela Ljubljana pripravljati na praznik, kakeršnega niše obhajala odkar stoji. Čim bolj pa se je bližal večer, tem bolj se je vedrilo njeno lice; razganjale so se zadnje megle, ki so jih nekateri hoteli videti na obzorji. Nikdar še se ni nad Ljubljano razpenjalo čisteje in mileje nebo kaker tisti večer, ki je in ostane meni na veke najlepši. Katoličani vesolne Slovenije sicer niso našli pri tistih, ki zdaj zavzemajo kurulične stolice v mestni hiši, milosti, pač pa našli so jo pri Ljubljančanih, v katerih oblasti je prevreči kurulične stole z onimi vred, ki so jih zaseli. Tako slepi so bili gospoda, da so še do zadnjega hipa računali — na nevspeh katoliškega shoda: še le drug dan — ko je bil fiaško — dopolnjen, poslal se je zastopnik bele Ljubljane v „imenu mesta“ pozdravit došle goste! Vse drugače je, kaker sem slišal, ravnalo z avstrijskimi katoličani sicer liberalno zastopstvo nemškega Linca. No, taktike naši liberalci vže tako nikdar niso poznali, a njih postopanje o priliki katoliškega shoda v Ljubljani, pokazalo je njih nespretnost v najlepši luči.

Bilo je ob 4¼ zvečer. Znašel sem se pri sv. Petru; kar se oglasi v zvoniku veliki zvon, spremljan od harmoničnega petja svojih bratov; ob enem jame mogočen strel razlegati se daleč po mestu in okolici: bil je to sijajen moment — začetek I. slov. katoliškega shoda! Ti glasovi privabili so mi solze v oči, a duha so mi vznesli v višine, kjer se mejita čas in večnost; še nikdar nisem živejše občutil, kako majhni smo Slovenci, ako ne iščemo v Bogu in v večnih krščanskih idealih svoje velikosti. In mislim pač, da blagoslovljeni zvonov bron je ne le v meni, ampak tudi v druzih obiskovalcih kat. shoda obudil enaka sveta čustva. Da, ko sem potem po ulicah ljubljanskih korakal proti stolni cerkvi, zdelo se je, kaker bi se bilo nebo sè svojimi blagoslovi znižalo do zemlje: iz obličja katoliških svatov žarila je posebna veselost, iz oči sijala je iskrenost, v kretanji, v govoru javljal se je ponos, ki ga poraja le probujena katoliška zavest.

Ko smo poklicali v stolni cerkvi sv. Duha v pomoč, pomikati se je začela množica gostov na „staro strelišče“. Ako se je človek enemu ali drugemu pridružil, slišal je razne glasove. Nekateri so nas nemalo vznemirjali, češ, aranžuje se od neke strani nekaj posebnega; nekateri da so baje „svoje“ zbrali in ti bodo nam vže posvetili itd. Marsikomu je bilo vže tesno pri srci — meni ne.

Vsekaker si pa lehko zapazil, s kakim ponosom, sè zavestjo gotovega zmagoslavja so neketeri v prvih vrstah vzdigali glave. Bog pravični je visoke glave ponižal. Ti ljudje mislili so res, da bo *njihov* katoliški shod; a vže srčna, neprisiljena navdušenost, s katero se je pozdravil prevzvišeni pokrovitelj, ljubljanski

Digitized by Google

škof, jih je radikalno podučila, da na katoliškem shodu bodo vladale druge sile. „Poštimovcem“ so peroti vpadle. Pa vjeli so se sami v past, katero so nam postavljali. Rogovilili so proti katoliškemu shodu, kar se je dalo, in s tem res veliko svojih odvrnili od njega — a nazadnje prihitijo sami v Ljubljano brez „svojih“ žet blamažo in javno sramoto! Obtičali so na limanicah, katere so stavili nam.

Najvažniši dan katoliškega shoda je bil torek, 30. avgusta. Bil je to dan ognja, dan strel in — brezprašnega smodnika. Zdelo se je človeku, kaker bi bili vsi duhovi slovenski odklenjeni. To je bilo tekanje in lov od odseka do odseka, vgovarjanje pa odgovarjanje, odobravanje pa ohóvanje (naj se mi odpusti ta izraz!), zarudevanje pa prebledovanje! Vender se je okol šole in narodne organizacije koncentroval ves boj: tu so si sovražne sile, ki so elektrizovale duhove, stopile nasproti. Bili so to, akoravno ne najsijajniši, gotovo pa najvažniši momenti katoliškega shoda, momenti odločivni za nadaljni duševni razvoj slovenskega naroda, kateri so se neizbrisljivo vglobili v spomin vseh navzočih. Polovičarstvo slovensko dalo se je tu prvikrat slišati po svojih glavnih zastopnikih, a tako neprevidno, da je pokazalo vso svojo nedoslednost. Priznali in pohvalili so načela, v katerih „se zlagamo vsi“, a v isti sapi izrekli so istim načelom smrtno sodbo rekoč: „Ne razgrevajmo se, ne vnemljimo se preveč za načela, ker praktična politika je le politika vspeha. Das bessere ist des guten Feind. In necessariis unitas.

Te besede so provzročile toliko hrupa, da se poslušalci niso mogli kmalu pomiriti. Učeni gospodje, ki so imeli o govorniku najbolje mnenje, rekli so: Dovolj, se vže poznamo — iz tvojih ust te sodimo!

One besede so bile slovesna izpoved, da pri nas načelne razlike ni, da pri nas ni liberalizma, v kateri se zeletavajo sami prenapeteži.

One besede bile so tudi drzna dolžitev katoliškega shoda, da je katoliški shod in pa oni pogumni možje, ki so ga vodili, krivi razkola na Slovenskem.

Očitali so nam v obraz: prenapetost, netaktnost, pomanjkanje prizanesljivosti, pozabljivosti in krščanske ljubezni.

One besede bile so govorjene v opravičenje one stranke, katero je imenoval katoliški shod: liberalno.

Vse to se je smelo, vse to se zgodilo na katoliškem shodu: javno, v pričo toliko inteligentnih mislitelјev — in, kar je je naj več — vpričo toliko zavednih katoliški duhovnov.

Potem so pa očitali vdeležencem, da so prekričali govornika, da so zahtevali, naj molči, a niti besedice se ne črhne „o politiki vspeha“ in njenem „vspehu“ na kaloliškem shodu!

Ta nauk nazvali so drugod po svetu katoliški liberalizem,

Digitized by Google

mi pa nečemo rabite besede liberalizem iz spoštovanja do gospoda govornika. Za zdaj nam je zadoščenje mirna, stvarna, a nad vse sijajna zavrnitev in pa glasna obsodba one „taktike, prizanesljivosti, pozabljivosti“ in zanikanja načelne razlike na Slovenskem.

Naključilo se je, da sem bil navzoč tudi v šolski sekciji, ravno ko se je vnela debata o Ciril-Metodovi družbi. Pridem pa na to le radi tega, da pojasnim vse meje presegajoče obrekovalnost naših liberalnih in polliberalnih gospodov nasprotnikov. Raznesli so v slovensko občinstvo, da je katoliški shod obsodil to družbo kot slabo, pogubno, v tem ko se je vender večkrat, na razne načine ločevalo mej družbo samo na sebi pa mej sedanjim njenim vodstvom, v katerem nosijo zvonec znani radikalci; d r u ž b a se je večkrat pohvalila, priporočala, obljubilo se ji podpore, a povdarjalo se je, da se imajo iz v o d s t v a izločiti liberalni elementi, ki prost družbin razvoj na verski podlagi le zadržujejo, družbo samo pa, katero podpirajo duhovniki, zlorabijo v svoje protiverske namene. Vse, kar so pisali o tem liberalni listi s koroškim „Mirom“ vred — je zlobno zavijanje resnice, voda na mlin slovenskega radikalstva! Kako se morejo pač duhovni veseliti zaupnic, katere se jim pošiljajo na podlagi takih zavijanj od varanega slovenskega občinstva?!

Nepošteno, neodpustljivo je pa, da naši nasprotniki, potem ko jim je v sekcijah in sploh na katoliškem shodu spodletelo, tožijo. češ, da niso imeli proste besede, da je vladal strankarski duh, da so bili prevpiti itd. Čudno res! Govorili smo mi, govorili so oni; dejanje je, da nam so ploskali, a nje obsojali in celo zahtevali, naj dalje ne govorijo. Ploskanje in obsojanje bilo je — smemo trditi — skoro enoglasno. Kaj bi morali tedaj nasprotniki naši iz tega izvajati? Nič drugega nego: katoliški shod je nas in našo politiko enoglasno obsodil — zdaj vemo, pri čem smo. Ali bi tudi enako tožili o strankarstvu, da bi zborovalci po receptu „Sl. Naroda“ mene, dr. Pavlico, Kalana itd. skoz vrata po stopnicah ven bacnili?!

Po burnih sekcijskih debatah smo komaj imeli še toliko moči, da smo prišli zvečer k prvi slovesni seji. Kaj se je tu, kaker drugi dan pri drugi in tretji seji govorilo, ni mi treba ponavljati. Omejil bi se rad na nekoliko — da tako rečem — stvarnih popravkov nasproti poročilom, katera so prinesli naši liberalni listi. Ne pretiram, da je bilo pri slovesnih shodih navzočih 2000 obiskovalcev — a ne 1000, kaker se je zljubilo pisati mej drugimi tudi učiteljskemu „Popotniku“. Tudi ni bil shod duhovniški, ker duhovnov je bilo navzočih komaj ena četrtina; a lajikov nad tri četrtine. Zastopan je bil tudi ženski spol. Duh, ki je vladal, slovesne shode, bil je duh katoliške odločnosti; čim odločniše je kdo povdarjal katoliško načelo, odpiral rane, ki nam jih je vsekal liberalizem, tem burniše odo-

Digitized by Google

bravanje je žel. Poslušalci so govornikom sledili z največo pazljivostjo, in ni se bilo težko prepričati, da jih je v Ljubljano privedlo zanimanje za stvar, ne toliko radovednost. Smešno je, ali rečemo neumno, kar so trdili z „Narodom“ drugi liberalni listi, da razumništvo slovensko na shodu ni bilo zastopano, ako nočemo razumništva izključljivo iskati pri veleučenih vrednikih „Sl. Naroda“, „Edinosti“, „Pavlihe“ itd. Kar se tiče vdeležitve iz viših, omikanih stanov, prekosila je dvakrat vse pričakovanje in s ponosom smemo na ta izid kazati: vemo, kaj smo delali, kaj smo govorili. Da, posebno, kar se govorov tiče, bili so temeljiti, dovršeni, kakeršnih v slovenskem jeziku še ni bilo slišati. V 24 urah se je v slovenščini več učenega, umstvenega, vzvišenega izreklo, nego v vseh 25 letih liberalnega vladanja na Slovenskem. Tu se niso mlatile publice, ampak govorile so se besede žive resnice, ki so duhove ožarjale, srca vnemale. Oni, ki so nekaj dni prej prišli s katoliškega shoda v Lincu, se niso pomišljali trditi, da govori v Ljubljani so bili temeljitiši, navdušenost in edinost veča. Tu še le se je pokazalo, koliko izvrstnih moči skritih klije v našem narodu; naj bi se le te obudile — imeli bi klasičnih pisateljev in govornikov na izbero. Je li dostojno, da se mi, razumni slovenski katoličani, tako strahopeto klanjamo frazam naših liberalcev? Pač razumljivo je, zakaj so nasprotniki nekaj dni po shodu molčali, kajti ta nepričakovano sijajen pojav katoliške ideje jih je tako pretresel, da so se jim razsuli vsi pojmi, in je trebalo nekaj časa, predno so si mogli spet vrediti zmedene možgane.

Krono katoliškemu shodu postavil je — po enoglasni sodbi vseh vdeležencev — govor, ki smo ga slišali v sredo zjutraj v prestolni cerkvi. Beseda maziljenca Gospodovega, katero spremlja poseben blagoslov, zasadila se je globoko v srca poslušalcev ter bo leta in leta obrajala obilega sadu po vsem Slovenskem. Govor je označil razmerje mej nami in liberalci — in jaz bi rad videl duhovnika, ki bi se upal še po tem govoru simpatizovati in skupno delovati z ljudmi, kateri z vso močjo liberalne duše črtijo svojega škofa. Govor je v zgodovini slovenskega naroda epohalem. Bodočnost bo kazala.

Na shodu smo srečali tudi nekaj Hrvatov. Prijetno nas je znenadila njih navzočnost. Jaz sem imel še posebe priložnost z nekaterimi od njih od bliže se seznaniti. Bili so polni ognja, ki jim ga je vžgal ljubljanski shod. Obžalovali so, da pri njih katoliška zavest še spi. Segli so nam v roko slovesno obljubljajoč, da hočejo i v tužno Hrvatsko zanesti iskro, ki jim jo je vkresalo naše navdušenje. Moramo se videti še na I. hrvatskem katoliškem shodu, da nas Bog živi in sreča junaška! Mi se ne vdamo! Dal Bog, da bi vrli hvatski narod spet obrnil oči za tistimi krščanskimi ideali, za katere je toliko pretrpel! Hrvatski narod je narod krščanskih mučenikov — in tega naroda inteligenca se

Digitized by Google

klanja zdaj brezverskemu racijonalizmu in materijalizmu! Hrvatsko vseučilišče ne bo naroda rešilo niti ga duševno povzdignilo, ker ne sloni na podlagi, katero je postavil Jezus Kristus, v kojem edinem je obetano i posameznikom i celim narodom vstajenje. Naj bi si Hrvatje to zapomnili! Hrvatska je skoz in skoz preplavljena z liberalnimi listi. Morda je umestno, da prinesem tu odlomek iz prijateljskega pisma, ki sem je pred meseci prijel iz Zagreba:

„Što ste se izvolili osvrnuti u zadnjem svesku Vašega lista i na nas Hrvate, poče nas zanimati Vaš cijenjeni list više; da je kod nas kritično stanje, to je jasno — ali žalibože ne imamo odvažnih ljudi, koji bi se usudili svakomu u brk istinu reći. Osvrnili ste se na naš „Obzor“; istina je, da se za naš nijedan političan list ne može reći: taj je učvršćen na načela katolička — da što više — kod većine se može reći: taj je list posve liberalan. Da ste se obazreli na „Narodne novine“ ili na „Hrvatsku“, onda bi morali čitave litanije nabrojiti tim novinarom . . .

Ako bi kritizovali naše političke listove, najpočje bi morali ostro prekoriti bezvjerski smijer „Hrvatske“ odnosno stranke, koju zastupa — to su Mlado-česi, ako im gledamo na načela, koja javno zastupaju braneći Machiavellia i nasljedujući njegovu političku školu. Veleučeni gospodine! mislim, da će Vam biti sve to može biti bolje poznato nego meni. „Narodne novine“ kod nas su kuga, prokletstvo narodnje i vsega, sto je pošteno i što ima svijesti kršćanske i hrvatske. — Kraj ovakoga stanja našega nije čudo, da nam ovako ide sve k zlu — nemoralu i propasti narodnjoj, kao što je u drugom malo jezgrovite kritike kod nas, tako je i gledom na ovakovo naše razrovano stanje. Stranke se prepiru — jedna drugu tare; a vjere ni u komu . . .“

Tako je. Pa nima li Hrvatska tudi katoliških listov? Žalibog, da je teh pičlo pičlo številce. Sicer radi priznavamo plemenite namene teh listov. Vender doslej je ostala njih beseda brezvspešna na probuditev katoliške zavesti. Zakaj? Odgovor, ki ga dam na to vprašanje, prihaja iz najblažega namena: upam, da mi katoliški bratje ne bodo zamerili. Hrvatski listi, koliker so katoliški, resnično prinašajo bravcem prekrasnih, temeljitih razprav o važnih vprašanjih. Pišejo s polno katoliško zavestjo, s prepričanjem, z gorečnostjo. A česar pogrešam, se premalo ali nič ne ozirajo na sedanje, dejanske razmere, v katerih biva narod hrvatski. Oni presplošno, preabstraktno razlagajo krščanska načela; zatorej ostanejo načela v zraku; bravcu sicer dopadejo: tako mora biti — a dejanske koristi ne donašajo. Kristus nam ni večnih resnic razodel, da ostanejo v teoriji, v zraku, ampak da jih z neba speljujemo na zemljo, v življenje. Krščanska načela treba vpotrebiti na dejanske razmere, da se po njih poobliči človeško življenje. Za to je pa neobhodno potrebno, da razmotrujemo stanje, v katerem sedaj bivamo,

Digitized by Google

in preden kažemo narodu, kako mora živeti po krščanskem vzoru, moramo mu pokazati, koliko je dejanski oddaljen od onega vzora. Narodni zgojitelji morajo segati v sedanje življenje, soditi dela, može, kateri sedaj vplivajo na duševni razvoj narodov. Seveda je tako počenjanje neljubo, nehvaležno, kajti brezobzirno treba razkrivati rane, rezati, seči, da se razlega krik in joj na vse strani — toda potrebno je, neobhodno potrebno. Gospoda, berite sv. Pavla — tudi on je razlagal iste nebeške nauke Božjega Zveličarja kaker mi; toda — izvzemši nekako list do Rinljanov — lehko zapazite, kako povsod globoko sega v dejanske razmere tistih crkva in vernikov, katerim piše; kako maha na desno in levo, ne zmenivši se, ali koga rani; kako kara, zavrača, osramočuje svoje nasprotnike, nasprotnike Kristusove vere! Takega Pavla, oboroženega z dvoreznim mečem brezobzirne kritike, pogrešajo naši bratje na Hrvatskem. Kar se zdaj godi, kar se zdaj piše, ne pa, kar se je godilo, pisalo v 13. ali 14. veku, in sicer kar se godi, in kar se piše na Hrvatskem, ne pa drugje, to se ima kritikovati. Kaj pač pomaga udrihati po francoskih, nemških, italijanskih framasonih, kaj pomaga vedno ravsati se z Voltaire-om, Rousseauvom, katera se še braniti ne moreta, pobijati zapadno svetobolje, ko tisti, katere zadeva, nikdar še brali ne bodo — ali ni gradiva masonskega, materijalističnega, svetobolnega dovolj nagromadenega v domačih, hrvatskih listih? V listih, katere bere, požira hrvatska mladež? Je li hrvatska „Matica“, je-li „Vienac“, je „Obzor“, so drugi domači listi res tako angelsko nedolžni?! Vile, hrvatske vile treba vzeti v roke ter brezobzirno kidati gnoj iz domačega hleva, katoliški bratje! Ne zbojte se krika in vika, ako pri tem delu koga zbodete ali nabodete. Brez vojske ne pridete do miru, ki nam ga je Kristus prinesel na svet!

V sredo zvečer je bil banket. Tu so se srca odprla, jeziki razvezali se. Bilo je več, in sicer „vradnih“ in „nevradnih“ napitnic. Tu moram pač eno povedati. V krogih pripravljavnega odbora se je nekaj časa vgibalo, ali bi tudi ženskam dali k banketu. Začasno je res obveljal predlog, da pridejo tudi one. In tedaj se je že enoglasno in mej občno veselostjo meni naložilo, da bi jaz krasnemu spolu napravil napitnico, zadnjo mej takozvanimi „vradnimi“. Lehko si mislite, kako sem tiste dni štikal po gladkih besedah, po gospojskih izrazih, in kako sem pilil in likal stavke, kateri bi imeli božati fina ušesca krasnega spola slovenskega na starem strelišči. Upal sem, da vender pride priložnost, ki mi bo mogoče nežnim stvaricam drugega spola pokazati, da nisem tako peklensko strašan, kaker so me pred leti razvpili nekateri ljudje. Povedati sem jim mislil, da škarij več nimam. Da, prepričan sem bil, da bo, potem ko se ni moglo priti do sporazumenja z liberalci, vsaj z ženskami na vse veke

Digitized by Google

sklenjen mir in sprava. Pa zadnji hip je steklo vse po vodi — tako je hotela sovražna vsoda: skleniło se je, da ženskam se zapre vstop k banketu. In tako je ostalo z ženskami pri starem premirju — mir ni še sklenjen.

Misel rodi misel. Ravnokar omenil sem škarij, ki imajo v slovenski zgodovini epohalen pomen. Nekaj korakov, preden se pride na staro strelišče, mora vsakemu v oči pasti na neki hiši tabla z napisom: Mahnič — krojač. Mislim, da niti eden obiskovalcev katoliškega shoda ni šel mimo, da bi ne bil bral tega napisa. Veselilo me je, ko se mi je g. lastnik te firme vže prvi dan katol. shoda predstavil, želeč me spoznati, češ, slučaj je nanesel, da ima on z menoj isti priimek. Srčno sva si oba krojača segla v roko — voščivši si dobre sreče vsak k svojemu obrtu. Ne vem, kake kombinacije so gospoda vdeležniki kat. shoda delali, ko so mimo krojača Mahniča hodili na staro strelišče. Najbrže so nekdanji „Narodovi“ in „Brusovi“ vredniki Mahniča pred starim streliščem zamenjali z menoj, in odtod izhaja osodepolna bajka, da prirezujem ženskam jezike. Zadostuj tedaj ta „stvarni popravek“; nežnemu spolu po Slovenskem v tolažbo pa in vsem tistim, ki so me toliko preganjali radi nesrečnih škarij, v pojasnilo povem, da tudi ko bi bil res kdaj škarje nosil v žepu, sem jih zdaj pustil v Ljubljani. Naj le pridno zahajajo h krojaču Mahniču pred staro strelišče in naj si dajo pridno krojit in prirezavat krila in suknje!

Povem še, da pri banketu nisem bil kaj srečen. Kozarec črnega vina (pil sem istrijana) sem prebrnil in g. Frlincu prt pobarval. Ko sem spet kozarec v rokah držal, so me neke coperniške sile v zrak vzdignile in polival sem s črno kapljico po glavah in suknjah, da je marsikdo od banketa domov nesel isterski spomin.

Še dva dni sem po Ljubljani pohajal. Petek zvečer — po devetih dnevih — sem bil spet v Gorici. Duh in domišljija pa sta bila od prizorov slavnostnih dni v Ljubljani tako prevzeta, da še več dni se nisem z drugim pečal kaker s katoliškim shodom. Še le ko me je prijatelj sè seboj odpeljal v rajski Rifenberg, so se mi pljuča požila in duh spet razvedril.

O tvojem spominu pa, katoliški shod, bode se krepčal naš duh, dokler se spet ne snidemo v Ljubljani — **obhajat drugi katoliški shod.** Bog živi Vas, dobri prijatelji, po vsem Slovenskem!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Raznoterosti.

Kaj je lepo?

V zadnji številki lanskega letnika smo razpisali 120 for. kot nagrado tistemu slov. vseučiliščniku ali bogoslovcu, ki bi najboljše odgovoril na vsprašanje: Kaj je lepo? S 1. septembrom t. l. je potekel obrok, do katerega so se nam imeli poslati rokopisi. Došel nam je ta pot le eden — od č. g. Jos. Grilanca, bivšega četrtoletnika v goriški centralni bogoslovnici, sedaj kaplana v Štjaku. Razprava, kaker se bodo gospodje bravci sami prepričali, je izvrstna, temeljita, in smo ji torej prisodili razpisano nagrado.

Kmalu potem ko smo lani razpisali to vprašanje, nas je odlična oseba opomnila, da bo pretežko za mlade mislitelje. Tako je menda tudi res bilo; in, kaker se zdi je bil ravno ta glavni razlog, da se je ta pot oglasilo tako malo pisateljev.

„Slovenec,“

naš edini katoliški dnevnik, se je po katoliškem shodu kar prerodil. Njegovi vvodni članki so duhoviti, krepki, odločni. „Listek“ nam prinaša raznih, resnično dovtipnih spisov. Tudi dopisniki se pridno oglašajo od vseh strani. Upamo, da bodo v kratkem okol „Slovenca“ zbrane vse odličniše slovenske moči. Vže se je osnovala „liga,“ katera broji precejšno število udov. Tako prav! Nasprotniki naj izkusijo, kaj zmore v veri združena katoliška inteligencija! Tudi zlog in jezik se odlikujeta pred katerimkoli drugim slovenskim političnim listom. Kar se tiče posebe še Goričanov, opozarjamo, da „Slovenec“ prinaša tudi z Goriškega vse zanimivejše vesti, in sicer deloma prej in popolniše nego goriški tednik. Na noge torej, posebno vdeležitelji katoliškega shoda, popustite liste, kateri vže ne vedo kje najti psovk proti katoliškemu shodu in njegovim osnovateljem, ter naročite se na „Slovenca“; kjer ne zmore en sam cele naročnine, združite se po dva, trije. Mej prostim narodom pa naj se širi „Domoljub,“ sè „Slovencem“ istega duha, iste odločnosti.

Vrlim boriteljem za katoliški program pa od zelene Soče kličemo: Na zdar! Vstrajajmo —, zmaga je naša!

Proti „tudi-katoliškim“ časnikom.

Pri letošnjem katoliškem shodu nemških katoličanov stavila se je tudi sledeča resolucija:

39. občni zbor nemških katoličanov naj sklene z ozirom na

Digitized by Google

nevarnost, katera preti katoliškemu časnikarstvu od „farblose Presse“, sledeče:

1. Vsi katoličani naj se opozorijo, da se varujejo takih „škodljivcev“ (Schädlinge.)

2. Pred vsem je nedostojno in neprimerno, da se pripomore takim listom do nekakega kat. lica z dopisi o kat. razmerah.

3. Katol. duhovščina se nujno prosi, da takih listov niti ne drži proti plačilu, niti trpi, ako se ji celó brezplačno na dom pošiljajo.

4. Kat. duhovščina se prosi, da poduči ljudstvo o primernih prilikah o škodljivosti takih nevarnih listov.

Neki župnik hotel je v 3. točki še dostaviti: da naj kat. duhovščina takih listov „brez potrebe“ ne trpi, ali odločni katoličani so ta „brez potrebe“ odklonili in sprejeli resolucijo nespremenjeno.

To bodi v poduk in pomislek posebno naši duhovščini!! Fac et tu ita!!

Za mlade pisatelje

so nadalje darovali:

P. n. g. Stenovec Anton, župnik v Selu pri Kamniku .	for.	5
„ „ „ Eržen Valentin, kaplan pri sv. Petru v Ljubljani	„	5
„ „ „ Brence Ivan, župnik pri sv. Gregorji	„	1
„ „ „ Bohinec Peter, kaplan na Vrhniki	„	5

Prošnja.

Pri tej priliki spet priporočamo katoliško mislečim slovenskim razumnikom svoje podjetje v blagovoljno podporo. Naj bodo prepričani, da njih darovi bodo obrodili cerkvi in domovini stoterega sadu.

Digitized by Google

Apologetika.

Važnost in naloga apologetike v naših časih.

Mej vsemi točkami, ki so se razpravljale na katoliškem shodu, zde se nam za nadaljni razvoj slovenskega naroda najpomenljivejše resolucije o vedi in umetnosti. Veda nam izomika razum določujoč naše znanje, umetnost nam blaži srce budeč lepa čustva. Razum in srce, harmonično vglašena, sta prvi pogoj duševne velikosti

Mi mislimo govoriti le o dveh resolucijah, obe zadevati vedo. V prvi se Slovencem polaga na srce, naj bi posebno gojili filozofijo peripatetiške šole; druga sprožila se je še le v dotičnem odseku — govori pa o gojitvi apologetike. Obe resoluciji, dasi različni po besedah, težiti vender po istem smotru, po smotru, ki so ga konečno pred očmi imeli snovatelji katoliškega shoda, ki je: obramba katoliške vere, tedaj apologetika v širšem pomenu. Učenje filozofije ima dandanes za omikanega katoličana pred vsem apologetiški pomen.

Potrebo apologetike dandanes živo občutijo ne le tisti, katerih dolžnost in poklic je katoliško vero braniti in čisto ohraniti, ampak tudi oni, ki ne stoje v vrstah Sijonskih stražnikov, tisti lajiki namreč, kateri, živeč v Bogu sovražnem svetu, želijo rešiti si edinozveličavno vero. Ne enkrat se mi je pripetilo, da je dijak z viših šol prišel poprosit me apologetiške knjige, da bi se mogel z „uma mečem“ oborožiti proti ugovorom, s katerimi napadajo v ozračji verskega indiferentizma vzgojeni dijaki cerkev in vero. In da se spozna, kako se srečavajo resolucije katoliškega shoda z srčnimi željami tudi poštenih lajikov, in celo lajikov-učiteljev, naj se nam dovoli, da v naslednjem ponatisnemo nekaj stavkov iz pisma, katero nam je — kar še posebno povdarjamo — tri tedne pred katoliškim shodom došlo — iz učiteljskih krogov. Mej drugim tedaj piše se nam: „. . .

Digitized by Google

Preganjajte z lučjo Svoje učenosti tmino, ki v verskem oziru prebiva še tu pa tam, tudi pri slovenski inteligenciji! Kolikokrat vstajajo dvomi v duši najboljšega katoličana! A če mož potoži potem o tem svojemu spovedniku, dobi odgovor: „Verovati je treba, naj je stvar dvoumna ali ne!“ Kako hvaležen bi bil tak dvomljivec možu, teologu-učenjaku, ki bi mu vedel pregnati verske dvome! Častiti gospod! Postanite Vi — apologetičen pisatelj! Taki dvomi itd. naj bi se Vam zaupno naznanjali, a Vi bi jih preganjali v „R. K.“ „z uma svitlim mečem“. Verujte mi, da bi s tem še več koristili sv. cerkvi in mili domovini Svoji! Nekaj filozofičnih razprav o Bogu itd. ste sicer vže priobčili v „R. K.“, zato sem jih najraje bral. Če mislite, da je moj „svet“ nekaj vreden, hočem Vam takoj sam poslati v razpravo nekaj vprašanj!“ . . .

Pa dovolj: klic je to po apologetiki — iz lajiških ust, iz lajiškega srca. Nas vže to veseli, da niso bile resolucije katoliškega shoda snete iz zraka, ampak iz srca tudi razumnih lajikov; zatorej upamo, da bodo tudi segale globoko v srce njihovo.

Apologetika se dandanes ne da ločiti od filozofije.

Omenili smo vže zgorej, da učenje filozofije ima dandanes za omikanega katoličana apologetiški pomen. Kako resnična je ta trditev, bodemo razvideli iz naslednje izpeljave.

Apologetika pomeni vže po svoji korenini obrambo, namreč obrambo resnice. Resnica pa, katero imamo katoličani braniti, je naša katoliška vera. Obramba resnice se pa ravna po nasprotnikih, ki jo napadajo, in po načinu njih napadov. Drugače so katoliško resnico branili apologeti v prvih stoletjih krščanstva, drugače v šestnajstem stoletji, in drugače jo morajo braniti v našem veku. Prvim je nasproti stala rimska državna oblast v zvezi s poganskimi filozofi; drugi so se imeli boriti s krščanskimi heretiki; tretjim stoje nasproti racijonalisti in naturalisti. Kar se tiče heretikov šestnajstega veka, je znano, da so skoro vsi hoteli biti pravi kristijani, le ne katoličani. Kot kristijani so priznavali čeznaravno razodenje in sveto pismo; zametali so le tradicijo

Digitized by Google

pa avktoriteto učeče cerkve in papeštva. Potemtakem je bilo sveto pismo skupno bojišče, na katerem se je vršil boj mej katoliki in akatoliki. Katoliškim apologetom je torej zadoščevalo zajemati svoje razloge iz sv. pisma; ako si protestanta zavrnil sè svetopisemsko besedo, je vmolknil: zmaga je bila na tvoji strani.

Pa drugače je reč dandanes, ko se nam ni več boriti z akatoliki, ampak z naturalisti in racijonalisti. Ti ne priznavajo čeznaravnega, pozitivnega razodenja, in se torej tudi ne vklanjajo besedam sv. pisma kot božjim, nezmotljivim. Zatorej tudi mi ne moremo prijemati za orožje svetopisemske besede, da bi jih zavračali, prepričevali; oni tega orožja ne priznavajo kot postavnega. Sè stališča svetopisemskega razodenja moramo potemtakem stopiti za njimi na bojišče čisto naravnega spoznanja in dokazovanja. Racijonalistu se ne moremo bližati nego z umstvenimi razlogi; le ako ga s temi zavrnemo, se bomo smeli ponašati, da smo obranili proti njegovim napadom katoliško vero. Le z umstvenimi razlogi ga moremo privesti, da bo moral priznati tudi mogočost in resničnost nadnaravnega razodenja. Dokazovanje z umstvenimi razlogi je pa naloga filozofije.

Pa čudno bi se znalo zdeti, kako da je v obrambo vere neobhodno potrebna filozofija; ne sloni li vera na lastnem, od naravnega spoznanja, od filozofije neodvisnem principu pozitivnega razodenja? Res sicer, da vera izhaja iz lastnega principa; ali človek je razumno bitje, in Bog sam ga ne more prisiliti, da bi sprejel nekaj za res, kar razumu nasprotuje. Razum ga mora privesti k veri, in razum mora mu podpirati vero. Vera potrebuje, da jo sprejmemo in držimo, umstvenih razlogov, kateri se zovejo nagibi verovnosti — motiva credibilitatis. Umovno naravno spoznanje je podlaga nadumovnemu nadnaravnemu spoznanju, ki mu pravimo vera, kaker je naravni red sploh podlaga nadnaravnemu. Kdor omaja temelj naravnega spoznanja, ruši tudi vero; kdor pa naravno spoznanje vtrdi, je postavil tudi veri nezrušljiv temelj.

Temeljito poznanje filozofije je pa dandanes katoliškemu apologetu tem potrebniše, ker so novejši subjektivistični filozofi v tajenji vsega pozitivnega tako daleč zabredli, da

Digitized by Google

celo v naravnem spoznanji ne priznavajo objektivne veljavnosti niti onim temeljnim miselnim zakonom, kateri so neobhodne premise vsakemu mišljenju in razmotrovanju, onim resnicam, ki so same po sebi tako očitne, da radi svoje jasnosti izključujejo vsako dokazovanje. V ta logični nihilizem mora torej apologet slediti modernim brezvercem, iz tega umstvenega kaosa zgotoviti si orožje, s katerim mu bo mogoče te vrste nasprotnika zavračati ter počasi speljati ga do logičnega mišljenja, katero še le omogočuje prepričevanje o resnici krščanstva. Naša apologetika torej mora segati do temeljnih globin mišljenja in filozofije; preden začne braniti vero in njene skrivnosti, mora razumu priboriti naravne pravice, katere ji krati moderna subjektivistična filozofija.

Apologetika je tudi Slovencem neobhodno potrebna.

Nasprotstvo, ki se nahaja mej pozitivnim krščanstvom in racijonalizmom, je načelnostno. To povdarjamo mi Slovencem vže več let. Upamo, da ga ni zdaj mej nami, ki bi to resno zanikal. Katoliški shod je le slovesno konstatovanje načelostnega razkola na Slovenskem.

Ta razkol je vsodna rana na našem narodnem telesu, katera, ako se ne zaceli, nas prej ali kasnej narodno vgonobi. Zatorej se dobro misleči trudijo na vse moči, da bi se spet prišlo do zaželene sprave, do edinosti. V ta namen se je doslej gorko priporočala prizanesljivost, ljubezen: prezrši načelnostne razlike, ki nas ločijo, naj bi se kot rojaki bratovski objeli in zavezali v složno delovanje.

Mi pa pravimo, da ljubezen, sama ljubezen, nas ne more skleniti v pravo, trajno prijateljstvo. Ljubezen je čustvo srca; čustvo samo na sebi je temno, negotovo, naglo premenljivo, ker neodvisno od razumovih razlogov in proste volje; čustvo se preminja kaker čutnost, iz katere poganja. Človek je pa razumno bitje; v njem mora vladati razumnost. Da ne bo ljubezen v človeku čisto živalski čut, jo mora določevati, voditi razumnost. Predmet razumnostnega

Digitized by Google

spoznanja je pa resnica; resnica spoznana in vpotrebljena na delovanje se zove načelo. Mi si torej ljubezni, ki bi bila razumnega bitja, kakeršen je človek, dostojna, niti misliti ne moremo brez načela. Preden mi je mogoče razumno, prosto ljubiti, moram predmet svoje ljubezni spoznati, da vem, kaj je, zakaj je ljubezni vreden.

Kdor nam torej kliče: Slovenci, ljubite se, in v ljubezni složno delujte za narod — podstavlja naši narodni edinosti nezanesljiva, omajljiva tla; kajti srce, kaker pravi prvi apostelj te ljubezni na Slovenskem, gospod Stritar, srce človeško, če je še tako mehko, tako blago, je nazadnje „vender le samopridno“! Čustvo neprenehoma polje, kaker morski valovi, z ene strani v drugo, in zgoditi se zna, da tisti, ki smo se danes najstrastniše ljubili, se bomo jutre najstrastniše sovražili. Saj je vže staro priznana resnica, da prijateljstvo brez enakih nazorov ni pravo, ni stalno. Sploh zamore le edinost v načelnem naziranji porajati pravo, trajno ljubezen; kjer ni te edinosti, se ljubezen le hlini. Kako pač hočete, da se bomo vsi Slovenci le radi tega, ker smo Slovenci, iz srca, prijateljski ljubili, spoštovali? Vzemimo Slovenca-darwinista — jaz vsaj poznam nekoliko takih —. Vi torej hočete, naj sklenem ž njim prijateljstvo!? Pa kako? Jaz spoštujem v njem podobo božjo, otroka božjega, odrešenega s krvjo Kristusovo, stvarjenega za nebesa; njemu pa sem jaz — olikana žival, počlovečena opica, brez nevmrljive duše! S takimi nazori, je li mogoče, da me spoštuje kot takega, kaker sem v resnici: kot podobo božjo, kot otroka božjega? Kjer pa ni spoštovanja, je li mogoča prava ljubezen?! Ne — ako hočete darwinista privesti k pravi, prijateljski, k trajni slogi, ako hočete, da se resnično ljubiva, popravite mu prej nazore, katere ima o meni t. j. z umstvenimi razlogi, s filozofijo stopite pred njega; dokažite mu nezmisel Darwinove teorije, bistveno razliko mej živaljo pa mej razumnim človekom; ko ste ga prepričali o duhovnosti človeške duše, o bivanji Boga, stopite dalje ter razpravljajte mu o razodenji, ali in kako je mogoče, o čudesih itd., dokler ga pripeljete do istih krščanskih nazorov, katere izpoznavam jaz. Kaker brž se v naziranji zlagava, je prijateljstvo sklenjeno, vezala naju bode prava, odkrita,

Digitized by Google

nerazdružljiva ljubezen. Edino po ti poti bomo mogli priti do zaželene sprave in složnega delovanja. Le apologetika združena s filozofijo je vstani premostiti prepad, ki zeva mej nami. Dokler pa ostanemo razdruženi v naziranju najviših vprašanj, ki odločilno segajo v vero, v nrav in v druge stroke človeškega življenja, do tedaj se bomo brezvspešno ogrevali za ljubezen; do tedaj se bomo drug drugega vedoma slepili, in sè seboj slepili tudi narod! Jaz si ne morem misliti nedostojniše komedije pod solncem, nego ko bi videl dr. Tavčarja, kako Koblarjem ali Žlogarjem sega v roko zatrjujoč jim svoje spoštovanje, češ, v prvi vrsti je vera in duhovni, potem še le pride narodnost!?! In vender bivajo na Slovenskem še kratkovidneži, kateri si od takega „prijateljstva“, od take „ljubezni“ obetajo odrešenja, zlate dobe za Slovenijo!

Podajmo si roke v slogo!

Globoko v katoliško in slovensko srce nas peče rana, katero nam je vsekal nesrečni liberalizem. A trdno preverjeni smo, da ta rana se da zaceliti; kajti Bog je narode stvaril ozdravljive, kaker brž se hočejo povrniti k resnici. Vemo, da tudi na Slovenskem morda polovica tistih, ki sedaj stoje v vrstah nam sovražnih liberalcev, se liberalstva niti ne zavedajo, in ker ga po njegovem bistvu ne poznajo, ga niti ne črtijo. Na Slovenskem je bore pičlo število tistih, kateri so se zavedno, hotoma izneverili katoliški cerkvi — take more k resnici pripeljati le milost božja; pri ogromni večini naših liberalcev je liberalizem le materijalen: oni resno žele živeti in vmreti kot kristijani. Taki so večinoma tudi omikani liberalci. Niža in viša šola jim je zavdala z raznimi dvomi o veri, o cerkvi, o duhovstvu. Saj vemo, da veje v našem šolstvu, vkrojenem po nemško-racijonalističnem vzoru, skoz in skoz proti-katoliški duh. Takim treba tedaj pred vsem razganjati predsodke in dvome, treba vtrjevati objektivno veljavnost metafizičnih in logičnih zakonov, pokazati poumnost verskih resnic. Z eno besedo: treba verstveno-filozofične apologetike!

In to bodi točka, na katero hočemo tudi mi odslej

Digitized by Google

pred vsem obračati svojo pozornost. Komur všeč — in mi ga vljudno prosimo — pošiljaj nam dvome, ki mu morijo duha, pošiljaj vgovore proti veri in filozofiji, kateri se dandanes navadno slišijo v krogih omikancev. Ob enem pa vabimo tudi modroslovsko ali bogoslovsko omikane prijatelje in somišljenike, da bi nas blagovoljno podpirali v tem apotogetičnem podjetji, katero edino nam more vgladiti pot do trajne edinosti, do Slovenije združene — v načelu!

Dr. Mahnič.

Družba sv. Cirila in Metoda.

Io parlo per ver dire,
Non per odio d'altrui ne per disprezzo.
Petrarca.

Čitatelj blagovoljni! nikar se ne plaši krvavega napisa, obljubljeno ti bodi, da ni malo nečem razbirati pisanih laži, s katerimi so nekateri negodniki hoteli vkrasti se v zaupanje slovenskega občinstva. Meni ni do njih.

Drobno razpravico opredelim na dve točki:

1. Kaj je družbi sv. Cirila in Metoda namen po pravilih?
2. Kaj smo o njej izrekli na I. slovenskem katoliškem shodu?

Duša družbam in društvom je njih namen, kateri je za tega del tudi vselej zapisan koj v prvem ali drugem članu. Po namenu ceni se poštenje in nravstvenost pa tudi plemenitost društva. Družbi sv. Cirila in Metoda je v pravilih zapisan namen: **„vsestranski** podpirati **slovensko** šolstvo na **katoliško-narodni** podlagi.“ (§ 2.)

Po moji misli je ta § toli jasen, da ne bi ga mogel nihče krivo umeti. Zadrugarji izjavljajo vsemu svetu, da bodo podpirali in pospeševali slovensko šolstvo. Vso hvalo možem, ki snujejo šolske družbe in redove v XIX stoletju, ko je vsemogočna državna roka vgrabila sebi nauk in odgojo. Nikedar ne smemo pustiti državi šole na milost in nemilost. Zavednemu občinstvu bodi vedno skrb, da ohrani pod svojo oblastjo vsaj nekaj „zasebnih“ šol. Iz tega razloga je nam vsako šolsko društvo dobro znamenje, da krščanskih narodov duh ni še popolnoma porobljen samodržtvu slavnega birokratizma. W. Humbold pravi: „Bei freien Menschen entsteht Nacheiferung und

Digitized by Google

es bilden sich bessere Erzieher, wo ihr Schicksal von dem Erfolg ihrer Arbeiten, als wo es von der Beförderung abhängt, die sie vom Staate zu erwarten haben.“[1])

Ali tudi sicer so krščanski narodje nezadovoljni z državno šolo, nekaj zato, ker ne vgaja njih narodnosti, nekaj zato, ker ni odmerjena po zaslugah, največ pa zato, ker ni po njih veri.

Dokler bode vladalo „izrecno narodnostno načelo“, godilo se nam bo slabo, ker smo šibkeji od naših sosedov. Narodnost (po liberalnih nazorih) ne pomenja: ljubezni do krvnih sobratov, liberalna narodnost je: sovraštvo do inorodnih ali inojezičnih ljudi. Taka je narodnost v Evropi povsod; za tega del je vsaki narod, ako more, gotov: zatirati in daviti inojezične brate, čeprav so ž njim živeli v miru morebiti nad 1000 let. Mi Slovenci smo v vrsti evropejskih plemen jako nesrečno postavljeni in slabo zavarovani. Godi se nam gorje doma in na tujem, ker „izrecno narodno načelo“ preti našim mogočnim sosedom, naj zadušijo skoraj naše materinščine mile glasove. Braniti nas ima sicer § XIX temeljnih zakonov, ali črka je mrtva, edino duh jo oživlja. Duh pa je zdaj naroden povsod in zatorej se vrši lepoglasni § XIX, kaker veleva izrecno narodno načelo: zatirajmo inorodce, ker so volkovi. Liberalno načelo; kar človek more, tudi sme, je nam jako nemilo.

Jugoslovane pa, ki nimamo osode v svojih rokah, mori vrhu tega še grozna misel, da je naša osoda vže zapečatena s črnim pečatom, katerega pa nikar ne razgibljimo, da ne razžalimo naših politikov.

Jasno pa je, da nam je šolske matice treba.

Tudi ni državna šola odmerjena po zaslugah. Liberalci so v obče modro skrbeli, da so vdobili bogatinci in gospoda lepe masłene vrezanice, tovornikom pa so mrvice nadrobili. Vbožno ljudstvo nima šol po zaslugah. Gospoda ima vseučilišč in vsakovrstnih šol obilo, priprosto ljudstvo mora delati in plačavati za nje. V ogromnem číslu tovornikov je tudi večina slovenskega naroda. Zato pa nam je trebá šolskega društva, da čuva nad šolstvom slovenskih — kmetov in delavcev tovornikov.

Najbolj pa pogrešamo šole po svoji katoliški veri. Narodnost trpi samo v nekaterih mestih in ne v vseh šolah, vera pa trpi povsod in sicer v ljudski šoli prav tako ko na gimnazijih in vseučiliščih. Naj mi kedo še toliko zagovarja nove šole in postave, na kojih slone, katoliška cerkev ne bode naših postav nikedar odobrila: ker duh naše šolske postave ni Kristusov duh. O tej točki se ne moremo ni razgovarjati; ne ostaja nam nego ali odreči se cerkvi ali odkloniti zakone, ki nemilostno pehajo

[1]) Ideen zu einem Versuche, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen. Breslau 1854 str. 59.

Digitized by Google

cerkev in roditelje od odgoje in vzgajajo ljudi samo za ta svet in brez Boga. Ako tedaj nismo še obupali sami o sebi in o veri Kristusovi, moramo se braniti in sicer najprej v šoli. Brez šole čaka nas gotova poguba.

Vsem tem potrebam slovenskega naroda ima prav priti družba sv. Cirila in Metoda, koji je namen **vsestranski** podpirati in pospeševati slovensko šolstvo na **katoliško-narodni** podlagi. Skrbeti jej je za šole zares slovenske t. j. za take šole, v katerih se mladina navdušuje za slovensko govorico in domovino.

Prav tako in še več ima biti naši družbi živa skrb, da bodo šole zares katoliške t. j. take, kakeršnih si katoliška cerkev želi, v kojih se učenci navdušujejo za vero krščansko in za katoliško cerkev.

Nikar pa ne sme biti šolska družba zgolj nabiralnica kovanih novcev za slovenske šole, marveč je nje namen **vsestranski** podpirati in pospeševati katoliško-slovensko šolstvo s podporami in nagradami, s primernimi spisi in knjigami.[1]) Kateri spisi bodo pač primerni? Gotovo oni spisi, ki poučijo naše tovorno ljudstvo,

a) da so mu šole silno potrebne, a da jih do zdaj nema po zaslugi.

b) da mu je treba svojih slovenskih šol.

c) da mu je treba krščanskih šol.

Izdajati bode tedaj knjige in oglašati se na shodih proti liberalcem, ki kratijo siromakom pravice; proti onim narodnjakom, ki ne priznavajo ravnopravnosti inorodcem; proti socijalistom in v obče proti novodobnim vzgojiteljem, ki nečejo več katoliške cerkve in katoliških narodov. Knjige primerne „eminentno“[2]) katoliškemu šolskemu društvu bodo učile ljudstvo: koliko pravice gre cerkvi v šoli, kako so pri nas „nemški laži-liberalci“[3]) sunili cerkev iz šole, koliko zla so včinili človeški družbi oni vzgojitelji in učitelji, kojih osiveli očaki so: Diesterweg — Dittes — Lindner. Na slovesnih shodih, pri besedah, berilih in razlagah[4]) ima se govoriti, glasno govoriti, kolike važnosti je šolsko vprašanje, kolika krivica se godi bednim tovornikom, kolika slovenskemu narodu, kolika sv. katoliški cerkvi. Govoriti moramo tako glasno, da bode slišal poslednji oratar, da se vpiše v družbo vsak pošten Slovenec, ki ima serce za dom in vero. Vse to bode

[1]) § 2. V ta namen družba za slovenske otroke napravlja in vzdržuje šole in otroške vrtove ali pomaga napravljati in vzdrževati jih, nastavlja učitelje, dovoljuje podpore in nagrade, izdaja primerne spise in knjige.

[2]) Tako zovejo družbo naši nasprotniki sami.

[3]) Ž njimi je glasoval tudi oni slovenski poslanec, ki mu je L. Svetec ime.

[4]) §. 3. d prihodki od napravljenih besed, zabavnih shodov, dramatičnih in drugih dopuščenih iger, beril in razlag.

Digitized by Google

pri nas toliko lože nego li v Nemcih ali Italijanih, ker pri nas „ni načelne razlike," kojo si za strašilo izmišljajo nekateri prenapeteži, ki pa so čisto osamljeni.

Kaker pečat svojemu programu nosi družba ime častitih bratov sv. Cirila in Metoda.

„Šla sta v Slovanov širno domovino
P r o g a n j a t z vere lučjo z m o t temino."

Gregorčič.

Somrak paganskih zmot legel je zopet na znaten del človeške družbe, in glej, pojavila se je o pravem času a p o s t o l j s k a družba sv. Cirila in Metoda **preganjati** (ne molčati!) zmot neštetih temino iz šole in občinstva z lučjo sv. katoliške vere.

Ali ni tedaj družba sv. Cirila in Metoda zares sveto delo? Gotovo, in mi želimo vsem narodom enakih družeb. — Iz te skromne razlage je očito, da ima naša družba v prvi vrsti podpirati ljudske šole in izobraževališča ljudskih učiteljev bodisi posvetnih bodisi redovnih. — Razume se tudi samo ob sebi, da družba vstanovljaj šole najprej tam, kjer jih je najbolj treba. Slovenskih katoliških šol pa nam je najbolj treba po mestih ob periferiji slovenske narodnosti. Tam gospodarijo zdaj možje liberalni in verni „izrecno narodnemu načelu." Proti tej liberalni in narodni veri je vtemeljena naša družba.

Ali tudi sicer je v mestih več opasnosti nego drugod tovornemu ljudstvu, katero liberalni bogatinci izkoriščajo ne glede na zapovedi krščanske nravstvenosti. Pomanjkanje nauka v domači besedi je pač zelo krivo, da je vbožno ljudstvo po mestih osiročeno in nekam zdivjano. Tujega jezika v šoli in cerkvi priprosto ljudstvo ne razume, če prav ga na ulici lomi za silo. Dušnega pastirja čaka velika odgovornost za večno vzveličanje vernega ljudstva, ki ne razume njega tuje govorice: bodisi v šoli bodisi v cerkvi. Dušni pastirji bodo tedaj — ako so dobrega duha — gotovo z veseljem pozdravljali družbo sv. Cirila in Metoda, kateri je namen odgoja bednega ljudstva po mestih. Tako razumem jaz pravila družbe sv. Cirila in Metoda. Ali ni taka družba za res vredna, „d a s e z a n j o n a b i r a p o v s e h s h o d i h, d r u š t v i h i n c e r k v a h, d a g r e z a n j o t u d i z a d n j i n o v č i č v b o r n e v d o v e?" Kdor pravico ljubi in blaginjo vbožnega ljudstva, podpisal bode radostno srčne besede veleuč. g. dr. Susteršiča.

II.

Zakaj smo tedaj družbo „napali" na katoliškem shodu? Mi nismo nikoger napadali, povedali pa smo, da z delovanjem ni

Digitized by Google

govorjenjem družbenih odborov nismo zadovoljni. Kaj smo rekli, ni mi treba praviti, ker našim liberalnim gospodarjem do tega ni. Njim je odkrit zločin vsaka beseda iz ust katoliškega duhovnika ali škofa naperjena proti kateremukoli činu najsvetejših naših narodnjakov. Ti gospodje so si vzakonili v svoji nemodri glavi poseben §. za čč. duhovščino slovensko: **Plačati in molčati!** Razume se samo ob sebi, da imajo tudi pravico nas soditi, če se kedaj spozabimo, da smo po narodni dolžnosti sužnji ljubljanskih prvakov. Na katoliškem shodu smo zares čestokrat grešili proti suhorebremu §, kateri so nam naložili na narodno vest „možje, ki so osiveli (gotovo niso stali v prvi vrsti!) v boju za narodne pravice." Za tega del so pa hitro po katoliškem shodu zbobnali nad nas narodno sodišče, ki se po prvomestniku zove „Svetčev banket"! Došli so sami izbrani sodniki (od vsakih sto po eden). Zakon in dejanje bila sta jim jasna od doma, da niso niti vprašali, kaj je neki dejal krčeviti x, a kaj li nesrečni y, niti niso pozvali svedokov, izrekli so mahoma: „Ljudje" zbrani na katoliškem shodu drznili so črhniti o činih in rečih naših narodnih svetcev — pověsitj ego!"

Teh besed ne pišem tedaj sebi ali svojim v zagovor, ker dobro vem, da pred liberalnim sodiščem nimam pravice niti govoriti, meni je edino do zloge naših ljudi in do koristi slovenskega ljudstva.

Kaj smo tedaj rekli?

Rekli smo, da družba ni taka, kakeršna bi po pravilih morala biti. Po pravilih morala bi družba biti sestra nemškemu kat. šolskemu društvu. Tako nam je izvolil namigniti sam predsednik preč. g. Toma Zupan rekoč: „Posnemajmo Nemce, posnemajmo nemško katoliško šolsko društvo in preosnujmo družbo sv. Cirila in Metoda po njega vzorcu." Tako je govoril sam g. predsednik. Na te meni ljube besede oglasil sem se rad, ker sem nemško katoliško društvo dobro poznal z Dunaja in imel sem prilike poslušati govore na društvenih shodih. Meni se tedaj ni bilo treba „zaletavati"; kar sem govoril, bilo mi je stokrat na mislih vže na Dunaju, kjer sem našel nemško katoliško društvo. Rekel sem tedaj (prav mirno, v koliker je dano nam krvnim Vipavcem in Kraševcem): „Z veseljem pozdravljam nasvet preč. g. predsednika, naj družba sv. Cirila in Metoda posnemlje nemško katoliško društvo in naj se po njega vzgledu preosnuje na farne podružnice. Edino po tej poti bode mogla do moči, kakeršne jej je treba v trdem boju V to svrho pa je treba slavni družbi najprej zaupanja dušnih pastirjev in pa naših prevzvišenih vladik. Žal, da družba vprav zdaj tega zaupanja nima. Iz pogovorov s prevzvišenimi vladiki in z dušnimi pastirji vem, da jim družbinega odbora vedenje ni

Digitized by Google

po volji. In vender dolžnost katoliškega šolskega društva bi bila iskati najprej zaupanja slovenskih škofov.“ Ob koncu sem prosil prečastitega g. predsednika, naj se trudi, da pridobi društvu toli potrebno zaupanje in ž njim gotovo tudi blagoslov z nebes.

Poglavitni razlog, zakaj je družba izgubila zaupanje naših vladik je pač njena o n e m e l o s t, k j e r g r e z a k a t o l i š k o š o l o. Na slovesnih shodih izogibljejo se odborniki in člani vsake besede o šoli, kakeršne zahteva katoliška cerkev zdaj, ko smo mi živi.[1]) Ako pa katoliška šolska družba ne širi te ideje, kedo naj jo širi? Ali morda pri nas ni sile? Ali ni v Ljubljani isti zakon ko v Trstu in na Dunaju? In vender se je smelo izreči v Postojni, d a p r i n a s v e r a n i v n e v a r n o s t i, da zatorej o krščanski odgoji molčimo. Ali saj je gotova resnica, da se nikjer na svetu tako skrbno ne molči o verskem vprašanji ko baš pri nas!

Tudi je našim dušnim pastirjem jako črez voljo, da prirejajo podružnice včasih nepristojne veselice z nekrščanskimi narodnostmi. Slavno predsedništvo ve tudi dobro, da je imelo z učitelji in nadzorniki žalostne skušnje baš za to, ker ni iskalo dobrega sveta pri preč. ordinarijatu ali pri dušnih pastirjih.

Pravi vzrok teh žalostnih vspehov zadel je veleuč. dr. Šušteršič, ko nam je povedal, da imajo zdaj družbeno vodstvo v rokah možje, ki so načelniki liberalne stranke (Murnik, Tavčar, Bleiweis, Hribar, Vošnjak, Svetec, Dečko . . . .) Ti voditelji k a t o l i š k e š o l s k e d r u ž b e z a p u s t i l i s o ž e l e z n o d v o r a n o, k o s e j e i m e l o r a z p r a v l j a t i o k a t o l i š k i š o l i n a K r a n j s k e m. Tako tedaj! Daleč smo prišli na Slovenskem! Taki voditelji javnega mnenja dostojni so dunajskim in parižkim levičarjem, ne pa poštenemu slovenskemu ljudstvu. Kaj bi pač rekli ti voditelji, ko bi mi začeli delati na to, da se vtaborijo na Slovenskem šolski bratje in šolske sestre in to ne samo po mestih, ampak tudi po trgih in večih vaseh?! Kaj bi rekli? — Klicali bi na nas vse strele s Triglava! Naše ljudstvo

[1]) Na zadnjem shodu v Postojni povedal je č. g. tajnik, da družbo vodi zvezda: „dobro vrejeno slovensko šolstvo na versko-narodni podlagi. Nepoznalec slovenskih razmer bi se čudil (sic) — ko vprav to povdarjam — misleč, da imamo svoje šolstvo tako vravnano, kaker je to mej omikanimi narodi običajno (sic)“ t. j. na versko-narodni podlagi. (Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda VI. V Ljubljani 1892 str. 18.) Cislani gospod se je jako netočno izražal. Kje za božjo voljo so oni srečni narodje, ki imajo šolo vravnano na verško-narodni podlagi? In pa v Avstriji, kdo se bode čudil, da nimamo šolstva vravnanega na versko-narodni podlagi? Ali ni šola po zakonu z dne 14. maja 1869 „javen zavod dostopen vsem državljanom ne glede na njihovo veroizpovedanje? Na dalje: ali ni naš šolski zakon gola posledica §§ 2.; 3. in 17. temeljnih postav z dne 21. decembra 1867, za katere je glasoval sam Luka Svetec? Po tej logiki bila bi k a t o l i š k a šolska družba zadovoljna sè šolstvom, kakeršno imajo zdaj Nemci na Dunaju, ali v Reichenbergu, ali Francozi v Parizu?! Č. g. ni imel slabega namena, ali pomislil ni, kaj je dejal.

Digitized by Google

ima iskreno spoštovanje do svojih redovnikov, pa bi vshitelo od veselja, ako bi smelo izročiti vsaj polovico svojih otrok redovnikom in redovnicam. Gotove bilo bi o dobri vzgoji in razbremenilo bi si neznosne šolske davke.[1]) Ta je istinita želja 95% našega ljudstva, katero zovemo slovenski narod.

Vsiljeni voditelji tega ljudstva pa ne samo, da nečejo katoliških redovnikov v šoli, ampak niti cerkvi ne privoščijo nobene samosvoje oblasti v šoli, niti v šoli za prvence. V Sevilli so katoličani zahtevali, naj se šole pravilo ma izročajo redovnikom. v Ljubljani pa smo samo izrazili željo, naj se odstopi katoliški cerkvi vsaj ona mrvica, katero so jo vrli Tirolci priborili. A vender so nam očitali celo duhovniki, da smo se postavili na skrajno stališče. Gospoda! vi ste na skrajnem stališču, mi stojimo v sredi 95% slovenskega naroda!

* * *

Resolucija katoliškega shoda se glasi: „Družba sv. Cirila in Metoda se toplo priporoča s pogojem, 1) da se preosnuje na farne podružnice, 2) v soglasju z prezvišenemi škofi.“ Prve točke nečem razkladati; odgovornost ima za njo z menoj vred in še pred menoj preč. g. Toma Zupan. Za točko pa: „v soglasju z prevzvišenimi škofi“ sem jaz sam odgovoren. Menim pa, da je baš ta dostavek toli razgrel sveto jezo naših osivelih prvoboriteljev, da so šli trkat k Frlincu. Tam je Luka Svetec — v imenu vsega slovenskega razumništva — odkrito izpovedal, da njemu ne gre v staro glavo, kako li bi smeli škofje kaj govoriti na Slovenskem o politiki, o šoli, o pravnih in socijainih rečeh. Mož se ni prav nič naučil pa pozabil tudi nič od leta 1867, ko je glasoval za osnovne zakone, ki vsojajo judovskim rabinom več oblasti ko sv. Očetu, katoliške cerkve poglavarju. Ali vender so hoteli nekateri, naj isti Luka Svetec po 25 letih prizna namestnikom Kristusovim samosvojo oblast v občestvu in državi. Ali res menite, da je Luka Svetec toli praznoglav, da ni videl, zakaj je glasoval vže pred 25 leti? Ne, ne gospoda! Luka Svetec ni toli prazen, prazni ste vi, ki mu verujete, da so načela naših osnovnih zakonov katoliška načela!

Naše prepričanje pa je bilo pred shodom in na shodu, pa ostane tudi po shodu vedno isto, da mora biti v načelnem soglasju s škofi vsako društvo, ki se zove katoliško, in prav je tudi, da se to načelno soglasje v pravilih izrecno vzakoni. Ta zahteva zdela se bode morebiti nova, ali vender je opravičena popolnoma in dandanes vprav potrebna.

[1]) Neki deželni šolski nadzornik je nedavno duhovnikom priznal: ljudstvo ne bo moglo plačevati šol po zakonu vrejenih.

Digitized by Google

Naša zahteva je opravičena. Vsako društvo, ki se osnuje, mora se naznaniti s pravili vred državni oblasti, kateri je dana moč: društvo zabraniti, ako se jej zdi državi opasno ali zakonu protivno. Državna oblast ostane nadzornica društvu, koje sme tudi razpustiti, ako je taka občna korist. Prepovedana je vsaka beseda, ki bi nasprotovala c. kr. postavi. Vse to je točno zaznamovano v naši društveni postavi 15. nov. 1867, pa tudi v svobodni Švici imajo podobno postavo. Živ krst ni se še potožil o tej postavi, ker je razumna vsakemu pametnemu človeku. Ali vverjen sem, da bi celo dobro misleči gospodje zmajavali, ako bi katoliška cerkev zahtevala sebi isto pravo nadzorstva v onih društvih, ki si radovoljno nadevajo priimek: „katoliški," „na katoliški podlagi" „versko-narodni" i. t. d.

Od kod tako začudenje v Izraelu? Izgubili smo stari, edino pravi pojem katoliške cerkve. Vse prepogostokrat nam se dogodi, da je katoliška cerkev naši domišliji nekak nravstven zavod, pa nič več. Liberalizem nam je pojme zblodil; od tod ono začudenje o cerkveni oblasti. V resnici pa — po vsevišnji volji Jezusa Kristusa — je katoliška cerkev „pravna, sama od sebe dovršena in nezavisna družba," ki ima samosvojo oblast od Njega, ki je rekel: „Meni je dana vsa oblast v nebesih in na zemlji" — in sicer od Boga dana oblast — ne iz osnovnih zakonov — ni po milosti visokih ministerstev — ni po milosti narodnih voditeljev. Ta je edini pravi pojem katoliške cerkve, katere ne smemo zameniti z ono senco zatemnelo v bledem polusvitu državne vsemogočnosti in modrosti. Kdor to dobro premisli, ne bode se branil priznati cerkvi one pravice v katoliških društvih, katero ima država povsod. Toda misliti . . . ne vgaja nam vedno. Povem pa naj, da katoliško šolsko društvo na Dunaja in v Lincu izrecno priznava škofu dostojno oblast tudi o društveni imovini po razpadu društva. Menim, da naše ljudstvo ni cerkvi neprijazniše nego li dunajsko in jako dvojim, da bi bilo mnogo domoljubov po Slovenskem, ki bi svoj denar rajše zaupali Tavčarju advokatu nego li svojim dušnim nadpastirjem.

Naša zahteva je dandanes vprav potrebna. Naši časi so opotočni in vihrasti, da navadnega občinstva katoliški zavesti ni več zaupati društev ali njih imovine. Oslabljena katoliška zavest ni več zanesljiv porok, da ostane društvo vedno katoliško, čeprav se tako zove in bi po pravilih moralo biti katoliško. Danes je predsednik duhovnik ali kak drug zaveden mož, jutri izda nemila večina društvo rokam poluliberalnega moža. Za to pa menim, da zadenem živo potrebo naših dni, ako rečem: pri vsakem katoliškem društvu zagotóvi se v samih pravilih cerkveni oblasti veto o načelnih činih in ob imovini po razpadu društva. Koliko britkih izkušenj prihranili bi si

Digitized by Google

s tem dušni pastirji, ki društva vstanovljajo in z a l a g a j o, da potem črez nekaj let najdejo v njem gorko gnezdo — liberalci. V bodoče moramo vselej dobro pomisliti, komu in zakaj dajamo denar. Po hvaljenih načelih osnovano je katoliško rokodelsko društvo v Mirnem pri Gorici.

Tožijo nas, da nam mrzi vsako narodno društvo, da svarimo gg. bogoslovce, naj ne zahajajo vanje in tudi na katoliškem shodu smo čudeč se slišali, da baje mi hočemo vsa društva črez noč vničiti in vse liste pokopati.

Gospodje se motijo! Ni res, da hočemo društva vničiti, res pa je, da hočemo društva preobraziti. V naših društvih se je do zdaj samo pelo in pilo, a včasih tudi košek praznih fraz prodalo. Mi pa želimo društev, ki imajo jasen, zložen, katoliški program, katerim je namen ljudstvo učiti in krščanski vzgajati. Mi želimo najprej društev primernih socijalnemu življenju našega naroda t. j. društev primernih pridnim delavcem in kmetom. Ne maramo pa društev, k j e r s e o v e r i m o l č i, kjer nimajo dobre in vnete besede za cerkev in za krščanstvo. Ne maramo takih društev, kjer se liberalni gospodje širokoustijo ob troških čč. duhovščine in poštenega ljudstva, kjer se liberalni časopisi hvalijo in podpirajo. Ne maramo društev, kjer se ljudje navajajo raztakati trdo zaslužen novec, kjer je ponočevanje in nekrščansko ljubovanje na dnevnem redu.

Kar se pa dostaja včestvovanja čč. duhovščine, držimo se programa, kateri nam je narisal Sv. oče Leo XIII v pismu: „In ipso supremi Pontificatus“ dne 3. marcija 1891 in pa naši presvitli vladike v zadnjem latinski pisanem listu do čč. avstrijske duhovščine. Po tem programu želimo, naj bi vsaki naš bogoslovec na vabilo v čisto narodno-politično društvo, kjer vera ni na dnevnem redu, odgovoril z Gospodom srčan: „Čemu me iščete? Ali ne veste da moram ostati pri sv. poslu, koji mi je oče nebeški naložil?“ Tako bode menda vsaki izpovednik govoril; kar pa v izpovednici govorim bogoslovcem, potem glasno predavam in tako tudi pišem v nesrečne predale „R. K.“ Ako pa kedo meni da sme ali more drugače, pridi les in poskusi svobodno! Dokledar bomo mi učili bodisi z besedo bodisi s pismom, veljalo nam bode jasno pravilo (ki vtegne toraj imeti kako izjemo): Čč. duhovščina zahajaj in zalagaj denar v taka društva, kjer najde prilike vršiti zvanje svoje: ljudstvo učiti, za vero in cerkev pa tudi za domovino in za slovanstvo navduševati, omahujoče potrjati, žalostne tolažiti, grešnike svariti, pridnim častitati, lenim očitati, bolne obiskavati, lačne nasičati, žejne napajati, sužnje (delavce) rešavati, za rajnke moliti, sebi srce potrto olajšati in ogenj prve ljubezni ohraniti. Nikar pa naj ne zahajajo v društva, kjer se navzimljejo neodločnosti in mlačnosti, kjer začenjajo po sili zalenobljati svoje zvanje, da je včasih celó izgubijo. Vem, kaj govorim. V zadnjih t r i d e s e t i h l e t i h

Digitized by Google

pokopali smo v neizmerno škodo cerkve in slovenstva mnogo darovitih glav v liberalne in poliberalne časopise in društva. „V zgubo veliko rodú, krivega dokaj zamud".

Narodnost, prazna krščanskih idej, nam je opustošila več Bogu posvečenih src nego bil bi mogel liberalizem sam ob sebi. Mi smo o tej izgubi toli prepričani in vžaljeni, da nam teče beseda po sili iz ust, kjerkoli se nam ponudi prilika govoriti razumnemu občinstvu.

„Ali — opominajo nas — ako bode čč. duhovščina povsod naglašala strogo katoliški program, nastane gotov razpor na škodo narodne stvari." Kako za božji čas, kjer ni „načelne razlike"? — Ako pa je pri nas načelna razlika, tedaj pa je čč. duhovščina poklicana glasno oznanjati nauk Kristusov in ne skrivati sv. evangelija. Ali kaj bi vedno isto ponavljal zastonj! Vzgleda nam je treba! Imamo pa čvrsto upanje, da bodo naši čč. bratje na Kranjskem kmalu našli lepo število krščanskih mož, ki bodo narod vodili po pravi poti v časno in večno srečo. Za njimi pa bode stala nevstrašena in zložna duhovščina. Tako organizovane katoliško vojsko napovedani navali „združenega posvetnega razumništva" ne bodo nikoli premagali. Tedaj upamo, da bode pot jasna tudi drugim.

Do tedaj pa bodemo učili in pisali kaker do zdaj. Ako kdo meni, da se motimo, veleva mu krščanska ljubezen, nas poučiti. Do zdaj ni še nihče poskusil. V kozarec vina pa se ne damo vtopiti „niti bodo, te hentrane citre" zmotile nam modre glave. Tolaži pa nas zavest, da odgajamo duhovni naraščaj prav po naročilu in želji prevzvišenih nadpastirjev, s kojimi imamo večkrat priliko in dolžnost pogovarjati se o odgoji in o nalogi duhovščine; tolaži nas tudi zavest, da delamo v soglasju z vrlimi odgojitelji v Ljubljani in v Zagrebu.

* * *

Slovenska duhovščina bode tedaj vedela, kako ima ravnati z družbo sv. Cirila in Metoda. Strahovati se ne damo od nikoger in upamo tudi, da bode ogromna večina (do zadnjega ne smemo nikoli računiti) slovenske duhovščine do prihodnjega občnega zbora družbe sv. Cirila in Metoda zložna z resolucijo katoliškega shoda. V to svrho hočemo še marsikatero reči, kaker smo tudi gotovi, da bodo soglasni vkrepi pastoralnih konferencij pokazali vodstvu edino pravo pot.

Do tedaj pa lepo prosimo:

1. najprej slavno vodstvo, naj od slovenske duhovščine nikoli ne zahteva, kar zahtevajo grozeč nam in blateč nas od banke „Slavije" navdihnene golice: „Slovenski Narod," „Edinost," „Slovanski Svet," „Domovina": da naj se mi bratimo z ljudmi,

Digitized by Google

ki tako brezstidno in oholo napadajo osebo Prevzvišenega knezoškofa Ljubljanskega. Osobito bodi naročeno preč. g. Tomi Zupanu, naj se svojo ljubeznjivostjo vblaži nekoliko nazkazano metlo svojega kolega odbornika dr. Tavčarja. Tudi naj mu na uho pové; „Ne klicati duhov, katerim nisi ti gospodar!“

2. Naj p. n. člani ne vzprijemljejo one misli, katero nam je nekedo vrgel v obraz na katoliškem shodu: „Družbi, ki ima 9000 članov, Vi ne morete nič; ako Vam ni prav, vstanovite si svojo!“ Dobri gospod je živel do katoliškega shoda v nepremišljeni zmoti, da je menda večina slovenske duhovščine za njim in za „kristalizirano slovensko pametjo.“[1]) Po oni mučni tridnevnici in po Svetčevi „obědnji“ je brez dvojbe izpoznal, da se je motil. Ogromna večina slovenske duhovščine je za svojim škofom. T a m j e m o r a t e i s k a t i z a d r u ž b o. V „Narodno tiskarno“ mi ne hodimo več!

Stevilo 9000 pa nikaker ni visoko, slovenska duhovščina vam nabere 100.000 članov, ali vedeti mora komu in zakaj.

Svojega društva pa ne bomo vstanovljali do bodočega občnega zbora. Tam bomo zahtevali od vodstva, da se izjavi, ali vsprejme program 1. kat. shoda. Ako skupščina tako pravično zahtevo odkloni, naprosimo najprej naše prevzvišene vladike, prave naslednike sv. Cirila in Metoda, naj slovenskemu ljudstvu razpišejo spokoren dan, da dostojno očistimo onečeščenje svetih blagovestnikov.

Zdravje in pamet!

Dr. Jos. Pavlica.

[1]) To besedo so veleuč. g. dr. Šušteršiču vzeli za zlo celo prijatelji, ker niso vedeli, da je sam predsednik družbe sv. Cirila in Metoda nadel ta izviren prilmek L. Svetcu. Dr. Šušteršič je govoril golo resnico in to stvarno in dostojno. Bog nam ga ohrani!

Digitized by Google

Učenost pa modrost — ali česa je nam najbolj treba?

II. Učenost pa modrost glede na človeško srce.

Sapientiam et disciplinam, qui abicit, infelix est: et vacua est spes illnrum, et labores sine fructu et inutilia opera eorum. (Sap. c. 3. 11.)

Dalje.

Poglejmo nekoliko v veliko samovlado učenjakov: koliko mračnih obrazov, na katerih bereš notranji razpor, nesrečo! In te mrkle oči, vtrujene morda na zaprašenih knjigah in listinah, kako nezadovoljno, skeptiško zro v svet! Kdo bi mogel sešteti vse učenjake, kateri vzlic silnim svojim naporom niso našli resnice, katera bi jih mogla osrečiti; koliko jih še živi med nami, na katerih se vresničuje trpka sodba velikega blagovestnika (ad Tim. II. c. III. 7): Semper discentes et numquam ad scientiam veritatis pervenientes"?! Zde se mi nekam enaki skopuhu — lakomnežu, kateri krčevito straži ter čuva po dnevu in po noči svoje zaklade v železnih shrambah: komaj si privošči najpotrebnejšega, da le raste kup obožavanega zlata, katero ga pa pri vsej obilnosti nikdar ne more zadovoljiti, nego le čedalje bolj vžiga mu nesrečno strast.

In zopet napotimo se ob večernem hladu k oni borni koči tam na osamljenem kraji, zunanje in notranje, vse ti kaže skrajno bedo; pri tem žalostem pogledu hočeš vže vzdihniti: „Tu je hiša bolečine, tu se joče nesreče sin." Toda kaj? Poglej obraze majhne te družine — kako so mirni in kar veseli; čuj prisrčno to govorico, opazuj veselo gibanje — vse ti svedoči, da tu vlada pri vsem trpljenji in pomankanji sreča in radost.

Od kod tolik razloček?

Človeškemu srcu je prirojeno nevgasno hrepenenje po sreči, po popolni ter vsestranski sreči: v tem je srce vseh ljudi edino in stalno, kajti nihče noče biti — nesrečen. Tudi glede na nekaj druzega je srce vsakega človeka enako, namreč glede na to, da slednjo stvar, katero poželeva, le v toliko more poželevati, v koliker išče ter upa najti v njej vsaj eno trohico občne in popolne sreče, po kateri nujno teži; teženje to je potem takem izvor ter zadnje gibalo vseh najrazličniših človeških želja. Stvar je prav vsakdanja: vprašajmo le sami sebe, zakaj hočemo to ali ono, zakaj hrepenimo zdaj po tej stvari, zdaj zopet po oni — in vselej našli bomo odgovor: ker mi to ali ono vgaja, ker upam, da mi dobro de, da me osreči.

Digitized by Google

Toda v drugih ozirih kako nestalno, premenljivo je človeško srce! Vsaka i najmanjša stvar, vsak še tako neznaten dogodek lehko vpliva na-nje ter je često kar razburi. Zdaj se v njem rodi koprneča ljubezen do stvari, katera mu morebiti vže v prihodnjem trenutku zamrzi; zdaj je navdaja sladkost in veselje in nada, zdaj zopet tare otožnost, kruta bolest, obup; zdaj je obvlada mir, a morda vže po enem hipcu pretresa silna strast: da celo istodobno mogo človeško srce prešinjati nasprotna čustva, nasprotne želje in strasti.

Kako more človek poleg tolike nestalnosti in premenljivosti, poleg tolike občutnosti za vsakovrstne zunanje vtise, kako more, pravim, doseči ter ohraniti srečo, katere je tako žejen? Pomislimo, kaj je pravo za pravo sreča. Beseda ta nam navadno znači vteho srca in neki sladek mir izvirajoč iz te vtehe. Dobro. Toda, da le nekoliko sami sebe in svoje duševno stanje motrimo, bodemo takoj vvideli, da sta rečena sladka vteha in mír vkoreninjena v tistem vzornem stanji, ko vlada v človeku naravni red ter soglasje med njegovimi različnimi težnjami, to je, 'ko se um, volja in srce[1]) se svojimi mnogovrstnimi delovanji in potrebami strinjajo ter druže v lepo enoto ali ravnotežje, ko se niže težnje, pokorijo višim, plemenitnišim, kratko: ko sleharna zmožnost zavzema sebi primerno mesto ter vlogo. Kjer tega lepega razmerja ni, ondi ni in ne more biti prave, stalne sreče, nego k večemu biva le navidezna sreča: prevara. Iz tega sledi nekaj, kar lehko opazujemo dan na dan, kar je pa dokaj važno, namreč, da sreča ni kar tako človeku dana brez najmanjšega truda, nego da je po največ zavisna od njegovega odločnega delovanja, plemenitega mišljenja in vzlasti od njegove trdne volje. Hrepenenje po sreči, po vsestranskem dobru je vrojeno, zatorej nujno človeku, teženje to se v veke ne da izruti iz njegovega srca, in naj bi tudi za vselej izgubil svojo srečo in celo vsako upanje do sreče — a človek si mora sam pridobiti, ali bolje priboriti srečo svojo. „Suae quisque fortunae faber", nanaša se sicer običajno na gmotno blagostanje, toda velja najbolj ter brez izjeme — da ne mislimo na negodno deco — o pristni notranji sreči. In zares, kdor hoče doseči prave sreče, mora gospodovati vsem stvarem in dogodkom, bodisi prijetnim, bodisi neprijetnim, t. j. ne sme biti igrača menljivemu, trenutku, gospodovati mora vzlasti strastem hotečim ga ponižati; ne sme se nikdar kloniti sovražnim silam, in naj se še tako ljuto zaganjajo vanj, misleč s plemenitim pesnikom:

[1]) Volja in srce, t. j. viša in niža težilna zmožnost, kateri ste pa tesno med seboj spojeni, kajti ena vpliva na drugo in naobratno. Radi tega srce znači navadno obe skupaj, v koliker se namreč volja vzlasti v svojih silnih težnjah naravno javi tudi v čutnem teženji: v telesnem srcu.

Digitized by Google

„Ti streti me moreš, potreti nikdar
Vsode sovražne besneči vihar.“

S. Gregorčič.

kratko: ohraniti mora vselej i sredi divjih zunanjih te notranjih viharjev duševno ravnotežje; le za ceno divne te, a često dokaj težke zmage dan je zemljanu sreče zaželeni sad. Toda za boj in zmago treba orožja. Kdo pa naj podaje človeku v tem boji zmagonosnega orožja? Morda učenost? Nemogoče. Kje za božjo voljo more gola učenost vstvariti v človeku rečeno ravnotežje, brez katerega ni je sreče prave in stalne, ono vzvišenost nad vse premene in viharje, kje more sama samcata učenost odganjati od srca nizke, podle strasti, učenost, katera se ne ozira na više vzore, katera dosledno nikaker ne more blagodejno vplivati na voljo, nikar da bi vtrdila človeku značaj ter ga storila neomajnega sredi vseh nezgod? Vsakdanja skušnja — da se oziramo na svetovno povestnico — nam jasno priča, da učenost le prečestokrat pomeni vse drugo nego-li značajnost, plemenitost teženja in delovanja! H komu naj se torej zatečemo, ako ne k modrosti, katera vsovršuje ter blaži zajedno um, voljo in srce človeško? Da, le modrost more v človeku vstanoviti ter ohraniti označeno blaženo soglasje ali ravnotežje; kajti ona, razžarjena o svitu najviših vzorov — Boga, zadnjega smotra vsestranskih, osobito stanovskih dolžnosti itd. — nam razsvitljuje pravo pot po labirintu človeških zmot in strasti, odmerja vsaki naši zmožnosti primerno mesto vstanovljajoča takisto v nas najrazumniše, zatorej najlepše gospodarstvo; modrost, kažoča vedno ter v vseh razmerah človeškemu duhu večna, načela navdihuje mu nevkročenega poguma ter podaje neomajne moči v borbi zoper vse sovražne sile, da modrost, more navdihniti človeku toliko možatost, da si upa tudi dejanski izvršiti, ali bolje premoči, kar je nekoč slavni epikurejski pesnik zapel

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

Zares, kaj čudno se to zdi na prvi hipec: celo človeštvo hrepeni, silno in nujno hrepeni po vsestranski, popolni sreči; a kateri zemljan je vže dostignil srečo to? Ni jeden — des Lebens ungemischte Freude ward keinem Irdischen zutheil — peval je lepo ter resnično nemški pesnik. Od kod to? Je-li človek v oblasti slepe osode, katera ga nevsmiljeno naganja hrepeneti po predmetu večno nedoseženem?! Tako nas uče novodobni pesimisti in fatalisti, kateri pa sami javaljne verujejo porodu svoje bolne domišljije; kajti narava mora poslednjič tudi v njih obveljati i proti njihovi volji, ako ne vselej, vsaj v tako zvanih „jasnih“ trenotkih. Rečeni temni nazor je premo naperjen zoper člo-

Digitized by Google

veško naravo, katero potvarja v grozen nestvór. Ali bi pa rajši verjeli Platonu, kateri nam resno zatrjuje, da so naše duše vsled neke krivde bile pogreznjene iz srečnih bivališč na zvezdah nizdoli v temne ječe: v človeška telesa, kjer se pokore za neznano pregreho? Dasi ta nazor ni po vsem neumen — saj se ga celo veliki Origines ni mogel vbraniti — vender vsi vemo, da ni nič več nego-li poetiška bajka, katera je tesno spojena s Platonovim idealističnim sestavom.

Sicer, da je ta nazor resničen, zedinjenje duše s telesom ne bi bilo naravno, nego posilno; in vendar je duša človeška po svoji naravi namenjena, da se združi s telesom, katero vsovršuje kot njegova podstatna oblika (forma) podelivši mu popolnosti človeškega telesa, in od katerega dobiva tudi sama vsovršenje glede na čutno delovanje, da, v nekem oziru i glede na mišljenje, ker duša ne more ničesar misliti brez pomoči domišljije in čutnih obrazcev.

Od kod torej izhaja rečeni pojav? Vprašajmo svojo pamet, preiskujmo nazore ter poročila vseh narodov: vse nam glasno priča, da smrt ne more biti vsemu konec, da človek nima zadnjega smotre na zemlji, no da ga čaka še drugo žitje onstran grobov. Temeljna ta resnica nam jasno reši zgornje vprašanje, tako da se naš um mora vdati. Zato ne more človeško srce najti popolne sreče, zato se nikdar ne more na cela vmiriti na zemlji, ker ni vstvarjeno za ta svet, nego za nekaj višega: „Maior his sum et ad maiora natus". —

Takisto smo dospeli do pozitivne strani prevažnega vprašanja o sreči človeški. Kajti prijazni čitatelj je izvestno vže zapazil, da je to, v kar se je doslej stavila sreča, bila le negativna plat sreče — kakor n. pr. možato prenašati vsako nezgodo, nadvladati čustva, brzdati strasti, boriti se odločno zoper vse sovrage, vse to pa, da se ohrani rečeno vzorno ravnotežje — ali pravo za pravo bila je le nujna podlaga ter nujen pogoj (conditio sine qua non) sreče; toda, da bode človeško srce srečno v polnem pomenu te besede, treba vrhu tega še nekaj druzega — da se zadostuje njegovim silnim željam ter potrebam, v koliker so razumne in naravne, zatorej treba, da srce vživa pozitivnih dobrot. Evo poslednje ter najvažniše vprašanje tičoče se bistva ali jedra sreče: katere dobrote, oziroma katero dobro more do cela vtešiti ter vmiriti človeško srce?

Spusti kamen iz visočine, ne bo se vmiril, v koliker je od njega zavisno, dokler ne dospe v naročje zemlje k sebi ga vabeče; glej reko, kako se pehajo in podvizajo njeni valovi! Nestrpni vsacega odmora silijo v morje, katero edino zdi se, da more vtešiti njih silno teženje: cela narava kaže nam v svojem delovanji in snovanji sicer nemo in vendar tako jasno, zgovorno, da nobeno bitje ne more mirovati, predno se ni zedinilo s predmetom somernim njegovi naravi in njegovemu stanju ter ga tako

Digitized by Google

rekoč k sebi vabečim. Toda kolik razloček med človekom in vsemi drugimi čutnimi bitji! Dočim je vsem stvarem, živim in mrtvim (neorganskim), najti na zemlji somernega predmeta ali smotra[1]), človeku samemu ni ga najti. Žival se do cela vmiri v čutnem vžitku, ko ga je dosegla, ne želi si druzega, njeno teženje je vpokojeno — pri katerem vžitku bodisi telesnem, bodisi duševnem je pa človek kedaj mogel reči odkritosrčno v svojem srci: dovolj, dovolj, moje srce je do cela srečno, vmirjeno, ne želim si več ničesar višega, popolnišega?

Srce priča glasno vsakemu človeku, epikurejcu - lehkoživcu nič manj kaker idealistu, da ga noben vžitek ter nobena stvar, bodisi še tako lepa, visoka ter vzorna, ne more do cela in trajno osrečiti.

Kolikokrat smo vže sami izkusili to resnico! Hrepeneli smo po tem ali onem predmetu nadejaje se, da bodemo kar blaženi v njega vživanji; toda ko smo ga morda po velikih naporih in dolgem pričakovanji naposled dosegli, kolika prevara! Kako ničev se nam je tedaj zdel, nezmožen napolniti globočine srca! Zares:

Brezmejno ko Bog je svetišče srca,
Skrivnostno kot on je, kdo pač proumè ga?

Gregorčič.

Toda zakaj — to vprašanje se nam tu naravno vriva — zakaj bi ne mogla nobena stvar, da, zakaj bi ne moglo niti vesolstvo vseh stvari napolniti ter vmiriti človeškega srca, katero je vendar tako drobna stvar?! Pojav ta se zdi na prvi pogled zares kaj čuden, skrivnosten, in vender je do cela naraven, zatorej nujen. Razloga temu pojavu nam je iskati v sami naravi človeški.

---

[1]) Smoter je dvojen: notranji ali subjektiven ter zunanji ali objektiven. Prvi pomeni notranje vsovršenje, oziroma vmirjenje, srečo; drugi pa znači predmet, kateri vstreza naravnemu teženju, a zajedno tudi to, za kar je katera stvar namenjena. Da vzamemo besedo „smoter" v najzadnjem pomenu, stvar ima lehko različnih, se ve med seboj vrejenih smotrov ali namenov. Najviši namen celemu stvarstvu je slava božja t. j. razodenje božjih popolnosti. Namen ta je absoluten, ker ga Bog doseže ter mora doseči v vsakem slučaji, i pri brezumnih i pri razumnih, prostih bitjih, bodisi da se poslednja prostovoljno Bogu klanjajo izvršujoč njegov zakon, in tedaj se najviši ta smoter istoveti z njih blaženstvom; bodisi da se vpirajo Bogu, in v tem slučaji se na njih razodeva božja pravičnost. Vidni svet ima pa še drug namen — kaker nam pamet in sv. pismo svedočita — namreč, da služi človeku v telesnem in duševnem oziru t. j. da mu podaje vsega, kar človek rabi za telesni život in da mu je zajedno knjiga, v kateri naj bere tako rekoč božje popolnosti ter se takisto dviga k spoznanju in ljubezni stvarnika. Kako je človek tudi v tem oziru vzvišen nad celim vidnim stvarstvom: njemu služijo posredno ali neposredno vse stvari, toda on nima služiti nobeni stvari, in bodi še tako vzvišena, nego je neposredno podrejen najvišemu Gospodu, „cui servire regnare est"!

Digitized by Google

Človek je človek po umu in volji: predmet umu je pa sostvo(ens) v najširnišem obsegu t. j. človeški um more pojmiti in koliker toliko spoznati vse, kar biva ter more bivati, vse, kar ima v sebi kako pozitivno vsebino ali popolnost.[1]) Iz tega pa naravno sledi, da se volja, katere čini predpolagajo, v koliker so pristno človeški, umsko spoznanje, v nobeni stvari ne more popolnoma vmiriti; kajti slednja stvar, ravno ker je stvar, je omejena — toisto reci tudi o celokupnosti stvari — t. j. ne druži v sebi vseh popolnosti, po katerih človeška volja teži. Ker torej človek v vesolstvu, katerega sostvo je konečno, omejeno, ne more najti vtehe svojemu umu in volji, naravno, da teži po neomejenem, neskončnem sostvu, katero je Bog.

J. J.

Kaj je lepo?

(Dalje in konec.)

O drugih geometričnih oblikah govoreč meni Mengs[2]): „Stvari so lepe zato, ker soglašajo sè svojim vzrokom. Čim manj vzrokov obzazuje obliko, tem popolniša je. (Gotovo, ker je treba manj dela!) Najpopolniša oblika je okrogla, ker je pri njenem oblikovanji deloval edini vzrok: širitev točišča.“ Dr. Durdík pa razlaga tako-le: „Dopada nam kriva in pravilna črta — toraj krog, katerega smer se vedno preminja po stalnem pravilu. Nadalje pomnimo, da se smer menja naglo in tekoče in tako se ohranja enota v raznovrstnosti“[3]) Vsi polomeri krogovi teže proti središču — proti enoti. Telesnina omejena po samih enakih krogih je krogla — najpopolniše geometrično telo. Sloni le na eni točki. Vsi polomeri teže k središču. Dve skrajnosti izraža krogla na kocki. Kocka je znak velike lenjivosti in stalnosti — krogla pa velike gibljivosti.

Hogarth, angleški krasoslovec, razlaga vzrok krogove lepote in dokazuje da je v a l o v n i c a (Wellenlinie, vlnovka) zelo lepa črta. Koliko toček v različnih legah je v nji! Valovnica je sestavljena iz dvejih nasprotnih krivek v valoviti podobi. Resnica je, da se roka najkrasnejše zasuka, kadar valovnico nariše s peresom ali svinčnikom. Zato jo Hogarth imenuje črto lepote (čára krasý). Potem takem so vse črte med ravno črto in krogom lepe. Čim bolj se bližajo krogu, tem lepše so. A še kras-

[1]) Nič-a ne spoznavamo v sebi, ker nič ni nič, nego le po zanikanji pozitivne stvari.

[2]) Über die Schönheit i. t. d.

[3]) Dr. Durdik. Vseob. aesth. str. 152.

Digitized by Google

nejša je po Hogarthu črta g a d o v k a (Serpentine, Schlangenlinie). Spoznamo jo, ako si mislimo nit omotano okolu stožeka (keglja) ali rastlino plezavko omotano okolu drevesa. Ta črta se ne da narisati na papirju, ker je v prostoru. Gadovka vodi oko se svojimi zavinki po raznoličnosti. Ker se lepota tu vedno premika, imenuje jo Hogarth m i k a v n o č r t o (čára půvabu). Sedaj Hogarth svojo teorijo prav razumno razklada[1]: Čim bolj se črta bliža valovnici, tem lepša je oblika. Sem spadajo oblike zvonov (narobe: kelih); samo, da kažejo premalo raznoličnosti; svetilniki v cerkvi, glave na konci stebrov, listi, cvetni venec (Blumenkrone) i. dr. Ta črta je podlaga oblikam človeškega telesa. Ali tudi ta črta ima svoje odklone.

Ta znameniti okus, ki se kaže na staroveških sohah in poznejših umotvorih, „sloni gotovo na popolnem poznavanji teh estetičnih črt.“[2]) „Najbolj sestavljeno površje“ — piše ravno isti Durdík — „je človeška postava. Nikjer ni nič tujega, nikjer ravne črte, sama oblina. Povsod pravilo, povsod zopet spremena. Z ene oblike v drugo je prehod prost, a zakonit. Od tod se poraja ona d o z d e v n o s t ž i v l j e n j a, ki nas pri sobi iz kamena obletava kaker prava skrivnost.[3])“

Oglejmo si še nekatere oblike, ki se nam kažejo pri obredih katoliške cerkve. Nehote se nam v misel vsiljuje — število tri. To število je znak somernosti in ravnotežja. Sv. opravilo se vrši v trojnem številu duhovenstva. Trikratno je nadalje podkajenje, trikratno križanje čez kruh in vino, trikratne so besede „Svet,“ „Jagnje Božje,“ „Gospod, jaz nisem vreden“. Trojen je prt pri žrtveniku. Spominjamo tudi, da je „tri“ nekako znamenje mogočnosti in popolnosti. Božje bitje je tako polno, da zahteva bivanje v treh osebah. „Tri“ je znak presv. Trojice. Pregovor veli: Omne trinum perfectum. Trizvok je najlepši akord v glasbi. V sedanjem svetovnem redu tudi imamo le tri obmere (dimenzije). Četrti (katerega so hoteli nekteri izumiti za razlaganje spiritističnih prikazni) ni mogoč. Tri je znak trdnosti in ravnotežja. Najtrdniše stoje telesa (n. pr. fizikalični nastroji) na treh nogah i. t. d. Sv. cerkev si je modro izvolila najlepše oblike za vse potrebe. Po cerkvi vlada somernost. Desna stran se somerno prilega levi: pri starih bazilikah opazimo celo dve leci. Pri žrtveniku ozremo somernost v svečah. Cvetliče ljubi sv. cerkev žive, ovetoče — znak življenja, ne smrti. Palla ne sme biti nad presv. Rešnjo krvijo nikdar v črni barvi. V cerkvi se zahtevajo same prijetne, o k r o g l e črte. Ponaša pri govoru se mora vršiti v okroglih črtah. Posebno lepi obliki sta svitloba in ogenj. Plamen se nam zdi skoro netelesen radi čistote in idealen. Nič se

[1]) Isti: str. 165.
[2]) Dr. Durdík. Všeob. aesth. str. 166.
[3]) Dr. Durdík Všeob. aesth. — O človeku.

Digitized by Google

mu ne more protiviti. Plamen tudi lepo kaže Hogarthovo krasno črto gaḍovko — enoto plamena v raznoličnosti zavinkov. Vrhunec lepote pa vgledamo pri oblikah cerkvenega posodja, ki se dotika presv. Zakramenta. Posebno lepoto pokaže mašnik v svečanem trenutku, kadar le malo povzdigne obe sv. podobi (parva elevatio). Kajti najlepše oblike: okrogla božja mizica na žrtveniku, okrogla sv. hostija in najkrasnejša zvonarska oblika kelihova se pač prilegajo ginljivim besedam: „Omnis honor et gloria!“ — — —

Novi krasoslovci navajajo še neke „oblike“, ki so očesu dopadljive: „Mnogo dopada proti malemu“ (oblika množine, forma quantitatis) n. pr. vrejene vojaške čete, mnogo melodij v glasbi. Veliko dopada poleg malega.“ N. pr. Velika zgradba med malimi.

„Silno dopada poleg slabega.“ (Oblika sile). Poslednji obliki imati svoj koren v včinku nasprotja (kontrasta). Po obliki množine dopada vse, kar je velikansko, kolosalno, obrovsko, ogromno, mnogoštevilno, obsežno, mogočno, raznovrstno, zdravo, jaro, sveže, čvrsto. Ne dopada, kar je malo, slabo, medlo, pohabljeno, hromo, bolehno. Mnogi umetelniki in cele šole se opirajo ob to obliko mnogosti. To vidimo na umotvorih Michelangelovih in na slikah Rubensovih. Zato rečemo Veliki Cezar, Veliki Newton, Veliki Beethoven i. t. d.[1])

Rekli smo, da lepote ne vidimo. Vidimo samo lepe predmete. Mnogo lepega vidimo v naravi in mnogo tudi v umetelnosti. Umetelnost je čutno vpodabljanje lepote — po človeku. Zakaj naravina lepota ni umetelnost. Tako je naravno, da spregovorimo o lepem v umetelnosti, ki je nositeljica lepote. Prej pa nekoliko o umetelnosti sami. Potem bodemo spoznali, kje nam je iskati lepih predmetov.

Umetelnost je izključljivo človekova. Lahko bi tu nastalo prašanje, od koga imamo pričakovati lepših predmetov, od narave, ali od umetelnosti?

Od umetelnosti gotovo. Zakaj umetelnost zamore v lepoti naravo prekositi. Narava ima pri oblikovanji svojih predmetov mnogo zadržkov. Umetelnik pa deluje prosto. Barva, kamen, les, kreda se ne protivijo čopiču in ostremu orodju. Ker ima vsak človek vsaj nekaj lepega, in vzame umetelnik lahko od enega en del telesa, od druzega drug i. t. d. Narava pa zamore dobiti človeka le iz matere. Tudi glasbenik lahko izbira iz množine naravnih zvokov kar je lepega — in opušča nepotrebno.[2])

Narava oblikuje svoje predmete v prostoru, ker so sestavljeni iz telesnih bitij. Telesnost obstoja iz delov; kjer pa je sestava iz delov, mora biti tudi prostornost, ki pa ni mogoča

[1]) Dr. Durdík: Všeob. aesth. str. 37 — 38.
[2]) Mengs. Über die Schönheit i. t. d. § 5.

Digitized by Google

brez prostora. A tudi v času, ker v vidnem stvarstvu so vedne spremembe. Čas pa je ravno množina sprememb. Ti dve obliki je sprejela tudi umetelnost.[1]) Zato se dele umetelnosti v o b r a z n o in s l o v e s n o. Obrazna (slikarstvo, podobarstvo, dramatika in stavbarstvo) deluje v p r o s t o r u. Slovesna pa (govorništvo, poezija in glasba) deluje v č a s u.

Lepo v obrazni umetelnosti.

„Ako potrebuje obrazna umetelnost pri svojem posnemanji drugih sredstev ali znamenj nego slovesna — prva namreč podobe in barve v prostoru, druga pa zvoke v času — ako mora biti znamenje in znamenano v povšečnem sorazmerju, — zamorejo znamenja poleg sebe ležeča le predmete v p r o s t o r u, znamenja sebi nastopajoča le predmete v č a s u nastopajoče znamenati. Predmete v prostoru imenujemo t e l e s a. Toraj predmet obrazni umetelnosti so telesnine sè svojimi lastnostmi. Predmeti, ki nastopajo v času, so d e j a n j a. Toraj predmet slovesni umetelnosti so dejanja.“[2])

Tu imamo pravila.

Obraznik mora nadalje posnemati naravo in sicer mora iz narave vzeti le obliko. Idejo pa mora obraznik jemati iz višje realnosti. Ideja je umotvoru, kar je duša telesu. Ideja daja umotvoru življenje, vrednost, lepoto. Ideja oblikuje umotvor — kaker duša telo. Kaker si je človeški razum stvaril vede, ki kažejo poleg naravnih tudi transcendentalne resnice, kaker ima volja svojo nravnost, po kateri priznava tudi transcendentalna načela našega delovanja in življenja, tako mora tudi prava umetelnost, ki vstreza lepotinemu vkusu, vpodabljati ne le naravine lepote, no tudi višjo, transcedentalno, čeznaravno.[3]) Vrhu tega obsega čeznaravna lepota tudi naravno Ako n. pr. novellist opiše svetnika-mučenca, ki je kri prelil za resnice sv. evangelija, spoznamo svetnika tudi kot golo človeško bitje. Slišimo, kako da je stradal, se bal, se nadejal in trpel v ječi i. t. d.

Pri umotvorih mora vladati „filozofična resničnost“ t. j. dogodek mora biti mogoč, ali vsaj verojeten, tak. da bi se bil lahko pripetil. Ali nam zamore dopadati lepa. rudeča, smejoča se madonna, ki ima v prsih zasajenih sedem mečev — prikazen, kaker se vidi na semnjih pri vaških kramarjih? Van Eyk je baje naslikal sv. tri kralje in hlevec in osla in vola in pri vhodu — Razpelo! To se ni moglo dogoditi, kar je hotel slikar

[1]) Primeri: Dvanajst večerov.
[2]) Lessing: Laokoon XVI.
[3]) Dr. Mahnič: Dvan. več. str. 114 — 115.

Digitized by Google

izraziti.[1]) Junak, ki se odlikuje v vseh krepostih, ki je brez človeških slabosti — je le v domišljiji. V obrazni umetnosti velja zakon vzročnosti. Krasoslovci navajajo pravila:

a) Ni včinka brez vzroka. *b*) Včinek mora vedno se prilegati vzroku. Ne sme imeti prednosti, katerih nima vzrok. *c*) Vsak vzrok meri na činek. *d*) Vsako razumno bitje deluje po kakem smotru. Ta načela so metafizično nujna.[2])

„Slika", piše Lessing — „(ali soha) je stvarjena, da jo gledalci gledajo. Slikar pa ne more naslikati druzega, nego en sam trenutek vzet iz dejanja, in mora si tak trenutek izbrati, ki dopusti domišljiji vso prostost. Tak trenutek mora biti v sliki (sohi) naobražen, da čim več vidimo, si tem več zamoremo misliti. — Očesu pokazati najvišje, se pravi domišljiji peruti pristriči. — Ta trenutek dobi nespremenljivo trajnost. Zato ne sme ničesa izražati, kar je h i p n o, (tranzitorično)".[3]) Kako grda bi bila n. pr. slika padajočega raz streho!

Lepa je ona slika, ki izraža življenje in gibanje „Imperoche la maggior grazia e leggiadria che possa aver una figura é, che mostri di m u o v e r s i, il che chiamano i pittori furia della figura."[4])

Mengs navaja v III. poglavji svoje knjižice[5]) neka pravila, po katerih doseže slikar veliko lepoto. Načrt ali naris za sliko je glavna stvar — je oblika pri sliki. Glavni deli telesa morajo imeti prednost. Malenkosti in nepotrebnosti odpadejo. Ako doda umetelnik kaj nepotrebnega, mora je vplesti vkusno, da se ne začudimo, kaker se ne čudimo vzrši pri velikem obedu tudi — vodo in kruh. Gube štiriogelne so grde in nemogoče. Povod gubam je težnost ali pa vlak drugih udov. Zato so gube trikotne. Lega vseh gub na obleki mora biti priležna pogibom odetih udov. Pri Rafaelu so gube take, da se umetelnost ne pozna. Pri glavnem momentu mora biti vse polno življenja in gibanja — v ozadji pa mir. Na vzboknjenem udu ne smejo biti velike gube in sence, ki bi uničevale svitlobo. Svitloba mora biti skupaj in sicer na najbolj vzboknjenih mestih. Take podobe so jasne, tako, da se jih razloči od daleč. To je pa velika prednost. Sprednje postave (pri skupinah) morajo biti jasne. Vrhunec jasnosti mora kazati bela barva. Sence pa vršičijo vse v črni barvi.

Vzemimo za vzgled prekrasno sliko od E. K. Liške: „Ne moja, Tvoja volja naj se zgodi."[6]) Tu vidimo mladega moža

---

[1]) Jungmann, Aesth. št. 298.
[2]) Jungmann, Aesth. št. 298.
[3]) Lessing, Laokoon III.
[4]) Jungmann, Aesth. št. 90 v opazki.
[5]) Über die Schönheit i. t. d. III § 2.
[6]) „Ne má, ale Tvá vůle se staň" je „Alte u. neue Welt" 1891. 6. zvez. str. 329. posneta. Liška je profesor umetalne šole v Pragi. Original se je menda ožgal ob elekričnem plamenu na razstavi.

Digitized by Google

dolgih las, klečečega; z napol obrnjeno glavo se ozira proti Jeruzalemu. S komolcena se oslanja ob plot. Na obličji ima izraz, kaker človek, ki kuje velikanske načrte — in se vtaplja v molitev. Človek bi sliko gledal in gledal, a ker se ne more je nagledati, bi najraje pokleknil in molil svojega Vzveličarja. Slika je v soglasji, a dobimo tudi prijetna nasprotja: Cela postava Vzveličarjeva diha iz sebe vdanost, pričakuje smrt. Ob vznožji pa vgledamo bel cvetlični grm. Oni „rodovitni" trenutek je umetelnik dobro volil. Zdi se nam, kaker da je Gospod komaj pričakoval ta trenutek, vidimo, da se je celo življenje pripravljal nanj. V tem vidimo preteklost; — a tudi prihodnost. Zakaj vidimo ga, kako pričakuje med upom in strahom, da priplava k njemu angelj z grenkim kelihom trpljenja. Naše oko se raduje, ker vidi Njega n a m p o d o b n e g a, vidi obliko iz narave. A ob enem nam neka prepričevalna moč navdiha to misel, in tudi če bi ne bilo spodaj nič zapisano, bi morali vskliniti: To je v resnici pravi Bog — zagaljen v odejo človeškega mesa.[1])

Take bi morale biti posebno cerkvene slike, ki bi človeka nagibale k molitvi.

Sedaj pa dregnimo v prašanje — o nagoti. Nagota ni lepa. Najmanj pa v obrazni umetelnosti. Človeško telo je res najkrasnejši tvor v naravi in lepši nego obleka — po „sklavičnih rokah" napravljena. Telo je živo, se giblje, je oblikovano v krasnih Hogarthovih črtah. Toda radi prvega greha je Bog kaznil človeški rod s poželjivostjo. Dal nam je „zakon, ki nasprotuje zakonu našega razuma". Zato moramo nekoliko lepote žrtvovati. Ne smemo telesa človeškega nazega obraziti, kaker vola, konja itd. „Navidezna nesramnost umetelnih izdelkov", piše dr. Durdík, „plemeniti vkus — gotovo ne včinkujejo frivolno neki stari spisi, v katerih nahajamo nagoto, n. pr. biblija!"[2]) To so v prvič prav lepe besede in človek je lahko bere, a še laže dvomi o resnici njihovega pomena! Da pa zna Durdík tako zagoditi o sv. pismu — je pač prečudno. Slovesna umetelnost (tudi sv. pismo), kaker povemo pozneje, je namenjena ušesu. Tam pa je nagota skoraj k a k e r, d a b i j e n e b i l o. V malih časovih dobah se gradoba (nagota) skoro izgubi, kaker spričuje Lessing v „Laokontu" XXIV pogl. Radi poželjivosti, katere nas spominja nago telo, moramo je obraziti oblečeno. Večinoma so tudi Grki svoje sohe oblečene obrazili. „Obleka daja z mnogimi spremembami mnogo lepote in h e l e n s k e s o h e s e m a l o k e d a j b r e z t e g a g o l o č l o v e š k e g a p r i d e v k a k a ž e j o".[3])

Nagota onemogoči filozofično resničnost in jemlje človeškim

[1]) Tu smo nekoliko preveč „slikali" s peresom, a nismo si mogli drugače pomagati.

[2]) Dr. Durdík: Všeob. aestb. str. 198.

[3]) Dr. Durdík: Všeob. aestb. str. 198.

Digitized by Google

soham sorazmernost. Znano je, da se zdi glava o nagem telesu neprimerno večja nego so udje. Telo je od narave določeno, da se zagali v obleko. Glava se kaže velika o nagem telesu, ali pa nasprotno: ostali udje nazi se nam zde nasproti glavi premajhni. Kaj mora podobar storiti, ako hoče obraziti nago soho — v prijetnem sorazmerju? Mora ude povečati, mora gvešti zoper resničnost. „To je že zdavna spoznana skrivnost helenskih soh, da so ostali udje (anatomično) v primeri z glavo preveliki, ali glava v primeri z udi premajhna".[1])

Ako pa naga slika navlašč draži čutnost, ako slavi poltenost — kar naravnost si razdira lastno lepoto. Poltenost je grešna. Greh je zlo. Zlo nima bitja. Kjer ni „ens", ni „verum". Toraj kje je „splendor veri?" Nadalje umetelnost mora vpodabljati predmete tako, kaker se nam kažejo, kaker je vidimo! Kje pa capljajo nagi ljudje po božji zemlji? Nikjer.

Križanega so obrazili v 6. in 7. stoletji oblečenega. Pozneje pa so ga začeli obraziti s platnenim pasom na ledjih (perizonium).[2]) Sv. pismo pa ga opiše nazega. To je prav po Lessingovih pravilih. V slovesni umetelnosti ne vidi oko vse nagote (grdobe) naenkrat, no v postopnih malih delih. „V slovesni umetnji (poeziji) izgubi grdoba skoraj popolnoma svoj zoprni včinek, ker se razdeli v sukcesivne dele. V obrazni umetnosti pa ima grdoba vse svoje sile zedinjene in deluje ravno tako, kaker v naravi".[3]) Obrazniki naj bi toraj posnemali stare umetnike: „Soh popolnoma nazih níso Heleni iz važnih vzrokov nikdar izklesovali".[4])

Ozrimo se na polje stavbarstva. Za sumter sv. cerkve moramo pripoznati oni zlog za estetičen, ki najlepše izraža v vidni obliki nevidno cerkev Božjo. Kot tak priporoča se najbolj gotiški slog. Temelj je križ, vrhunec je tudi križ. Kamenito, nedogledno stebrovje izraža neizrekljivo trdnost. Stavba raste, kar iz tal, kaker mlade ciprese. Ta zlog se ogiba vodoravnih črt. Vodoravne črte so znak smrti in trohnelosti. Vodoravno leži blod, mrlič itd. Vodoravne črte pri začetku strehe zakrivajo okraški in kvišku štrleči roglji. Navpični smer izraža samolastno moč, življenje. Nebeško kraljestvo pa je življenje večno, neprenehljivo.

„V vnanjščini se ponavlja misel notranjščine".[5]) Vrhu stolpa se blišči križ — s cvetico. Ta cvetica pa je „Roža duhovna" — ki je toliko sodelovala pri našem odrešenji.[6])

---

[1]) Dr. Durdík: Všeob. aesth. str. 194.
[2]) Jungmann. Aesth. št. 429.
[3]) Lessing, Laokoon XXIV.
[4]) Dr. Durdík str. 193
[5]) Zupančič, Duhovno pastirstvo § 125.
[6]) Lessing, Laokoon XX.

Digitized by Google

Lepo v slovesni umetelnosti.

Slovesni umetelnosti služi oblika časa. Zato mora in sme ta umetelnost obraziti one predmete, ki si nastopajo v času — d e j a n j a. Zato ni lep spis, v katerem pisatelj opisuje n. pr. posamezne dele kakega travnika. Na ta način „pisatelj vali kamenje na goro, da bi zidal krasno zgradbo. Toda vse kamenje se zatrklja po drugi strani navzdol in taka ploha besedij nam ne zapusti nobenega vtisa“. Pesnik in pisatelj morata „slikati“ lepoto le z d e j a n j i ali pa z v č i n k o m lepote.

Poezija in spisi so odločeni za uho, ne za oko, ne za zasebno čitanje. Drugače bi je morali prištevati k obrazni umetnosti. Enota in različnost morata se javiti tudi pri govoru. Ako pogrešamo raznoličnosti, rečemo, da govornik govori vedno eno. Ako pa pogrešamo enoto, rečemo, da „veže otrobi“. To je pač drastičen izraz, da manjka enota.

Spregovorimo besedico še o glasbi. G l a s b a j e u m e t e l n o s t, k i z n a p e v o m p o v e č u j e v č i n e k p o e z i j e. Sam akustični ton ni lep, ker manjka raznoličnosti, v vseh naših godalih pa je lep, ker je složen. Navadno zveni ž njim oktava — hči tonike (prime) — in potem še nadaljna kvinta itd. Še večjo lepoto kaže trizvok. Enoglasno petje je pač lepo, ako je slišimo v mnogoštevilnem zboru. Prvotno so gotovo le tako peli. Pozneje pa, ko je vsevel trizvok iz tonike, začeli so skladati vrhovnemu glasu (cantus ali soprano) še druge spremljajoče glasove, noto proti noti — punctum contra punctum — in je ediniti v harmonično enoto. Tako je nastal kontrapunkt, ki ne gleda toliko na popolne akorde, no bolj na nepretrgano postopanje glasov. Ako se tudi tekst umetelno prepleta in nekoliko „meša“, pridemo v polifonijo. Vsak glas ima svoj samostojen realen napev, ki zlaga ž drugimi celotno soglasje. Taka polifona glasba je lepša, nego homoforma. Saj tudi bič, ki je trdno spleten iz treh ali več jermenov, je lepši, nego jednostaven. Prvi ima raznoličnost združeno v enoti.

Še večjo enoto dosežejo one skladbe, v katerih se motivi ponavljajo in posnemajo. To so imitacije. Strogo, natančno posnemanje imenuje se „kanon“ (pravilo). Tu se glasovi posnemajo noto za noto. Nekateri klasiki so radi zlagali triglasen kanon in so rekali: „In unitate veneremur trinitatem“. Glasba izraža veliko lepoto tudi s pomočjo kontrastov — po disonancah. Lepoto zvokov pojme razum po ušesu. Toda bolj se čuti lepota po grdobi, sladkoba po grenkobi! Disonancam prištevamo sekundo, kvarto, septimo in nono. Pri rabi disonanc se prav razumno zahteva pripravo, perkusijo in razvezavo.[1]) T o r a j d i-

[1]) Primeri Amintore Galli: Trattato di contrapunto e fuga. p. 22

Digitized by Google

sonanca, sama na sebi grdoba, se zavije mej dve lepoti. Zakaj priprava in razvezava sta blagoglasna akorda. V glasbi razločujemo čveteromerne in trimerne takte, ki imajo težko dobo (Thesis, schwere Zeit) in lahko dobo (arsis). Lahka doba je ona, ki ima naglas n. pr. pri 4 četrtinkah je težka doba na prvem in tretjem vdarcu. Pri trimernih taktih ($\frac{3}{4}$ $\frac{3}{8}$ $\frac{6}{8}$ $\frac{12}{8}$ itd.) je prvi na težki dobi, dva na lahki, zopet eden na težki itd. Disonanca sme biti le na lahki dobi. Tu zamore umetelnik nam pokazati veliko lepoto. Zmanjšani septimni akord n. pr. — najgrša disonanca — provzroči na lahki dobi slišan neopisljivo grenek občutek — in razvezan akord se nam radi tega zdi mnogo lepši. V velikem nonakordu ima glasba tudi estetično pravilo. Zahteva namreč, da je glavni ton (podlaga akordova) koliker mogoče oddaljen od neskladne none t. j. da je lepota koliker mogoče oddaljena od grdobe.

Glasba je nasproti poeziji tvar, poezija ali beseda pa oblika. Glasba kot tvar mora kazati obliko, teksta, kaker kaže spečena prstena posoda „permanentno“ obliko (model). Tista spečena posoda pa se ne prilega več nobeni drugi obliki. Zato se napev zložen za en tekst ne sme več porabiti za drug. Pač pa se sme z istim tekstom oblikovati še druge napeve.

Iz tega je razvidno, da glasba brez teksta ni glasba v pravem smislu besede.

Potem takem smo tudi obsodili one skladbe, katerim se podloži pozneje tekst (libretto). Saj tudi slika nima nobene vrednosti, ako bi bil slikar tako „prebrisan“ in bi najprej nadrsal mnogo barev na hlatno, a potem še le pridejal — naris podobe. Kako mi more dopadati tvar brez oblike — glasba brez besede? Ako vidim neoblikovan velik kamen, si lahko v njem mislim lepega kamenitega leva ali vola itd. A dopada mi ne. Kje je τάξις, kje je τὸ ὡρισμένον? Taka glasba je celo škodljiva. Vzbuja le vegetativna čustva, ker deluje in vpliva na simpatično življenje.

Vsa godala so posneta po nekem vzoru. Ta pravzor pa je naš človeški glas. Slavni estetik Schubart pravi: „Človeški glas je prazvok in vsi drugi na svetu so le daljni odmev njegov. Človeški glas je prvi, najčistejši, najizvrstniši godbeni nastroj celega stvarstva.“[2]) To je naravno. Kajti vzorec ali original je navadno lepši nego posnetek. Toraj kazalo bi gojiti staro vokalno glasbo! Še drug vzrok je, da je lepše petje (zlasti polifonično) brez orgelj. Namreč: Lepota — raznovrstnost v enoti — je namenjena za uho. Uho pa bolj razloči postopanje posameznih glasov, ako jih ne zagrinjajo orglje.

„Ne da se tajiti,“ piše neki glasbeni umetelnik, „da tonine

[2]) Bernh. Mettenleiter: Das Harmoniumspiel, II. str. 134.

Digitized by Google

posamezne nekaj izražajo. Schubart in drugi menijo (seveda subjektivno), da je C-dur znak nedolžnosti, herojične veličastnosti, D-dur pompoznosti, A-dur radosti, E-dur ognjenosti, B-dur ljubeznjivosti, Es-dur krasote, As-dur vtehe, H-moll temnosti, G-moll ginljivosti, C-moll otožnosti, F-moll bolestnosti itd.[1]) A to so le subjektivna razlaganja.

„Vender to je v naravi vrjeno, da ima C-dur za-se čist, jasen glas (značaj), ki dobiva tem večjo jasnost, čistost, slovesnost in ognjenost, čim bolj rastejo kvinte (t. j. čim bolj se množe križi — diesis C-dur, G-dur, D-dur itd.). Kakor se pa kvinte nižajo (t. j. kakor se množe be-molli n. pr. C-dur, F-dur, B-dur itd.) tako se tudi izraz zapira vedno bolj v notranjost ter izraža bolj nekako krotkost, milobo in mehkobo“.[2]) Pri rokah imamo „Ave, verum corpus“ od Mozarta. Tu se prav lepo kaže, kako zelo vpliva višanje in počasno prehajanje v kvinto. Beseda in melodija lepo mirno iztečeti med lepimi zadržki (ritardi, Vorhalt) do inkluzivno: „natum ex Maria Virgine“. Sedaj pa na mesto ljubeznjivosti stopi ostrost in britkost. Besede „vere passum, immolatum“ nas nekako zbude radi živega prehoda v kvinto. A melodija prehaja najprej v zgornjo seksto, v otožnji moll in vstavi se v „slepilnem zaključku“ (cadenza d' inganno, Trugschluss). Tu pa tam se oglasi velika septima in prav „reže“. Grenkost in bolečino pa slišimo pri: „In cruce pro homine“ Potem se disonca še le razveže in akordi se vmirijo.

Prav vgodno se zamore mnogovrstnost tam razvijati, kjer imajo glasovi velik obseg. To je pa pri mešanem zboru. Ženski glasovi so pa preveč strastveni, deški pa nesentimentalni, krepki.[3]) Ker se nadalje pevci vdeležujejo liturgije (pri sv. opravilu), česar ženska ne sme[4]), moramo reči, da so deški glasovi lepši in boljši. Tako Witt, Kothe in drugi. V cerkvi se posebno gleda, da je beseda oblika glasbi. Zato velja pravilo: „Musica serva — verbum domina!“ Pevci morajo biti navdušeni in morajo razumeti skladbo ter izbirati si dobre skladbe, drugače se jim bodo rogali drugi z onim satiničnim šestomerom: Cantabant miseri misere miserum miserere.

Ona cerkvena skladba je lepa in jako včinkuje, katero je stvaril pobožen skladatelj in katero poje (svira) pobožen zbor (ali pevec). Kadar so cerkveni predniki okoli leta 1565 hoteli odločiti, ali ostane še menzurirana glasba v kat. cerkvi, ali ne, so vkazali, da naj Giovanni Pierluigi Sante da Palestrina zloži mašo liturgiji dostojno. Složil je tri. A na platnicah ene maše dobili so zapisano: „Illumina oculos meos“. (Ps. XII, 4).

[1]) Bernh. Mettenleiter: Das Harmoniumspiel št. 123.
[2]) B. Mettenleiter. II. str. 123.
[3]) Cerkveni glasbenik l. 1881.
[4]) „Mulier taceat in ecclesia!“ sv. Pavel.

Digitized by Google

Neki muzik pripoveduje [1]), da je slišal malo muzikaličnega, a pobožnega duhovnika, kmalu potem pa zelo muzikaličnega in ne toliko asketičnega — peti prefacijo. Muzikalično dovršeni spev neasketičnega duhovnika ga ni prav nič genil; predavanje prvega duhovnika pa ga je pretreslo in ganilo do solz.

Posnemajmo je! Kajti petje je prava molitev. Naj se v spevu in glasbi javi odlesk resnice (splendor veri), katero bodemo enkrat zrli od obličja do obličja.

Josip Grilanec.

Nekaj misli o socijalnem vprašanji.

Versko naziranje socijalistov.

Zanimivo je seznaniti čitatelje še dalje z verskim naziranjem o socijalizmu. Glavni vzor socijalistov so človeška prava, njegov bog demokratična država, smoter vživanje. Da izvirajo glavne težnje, socijalistov iz nevere, sprevidimo prav lahko. Njih glavni princip je: „enako pravo za vse.“ Posamezni človek ali stan ne sme imeti nobene predpravice in sicer v nobenem oziru. Socijalizem ožigoša vsako predpravico in neenakost. V tem oziru pridemo do sklepa, da socijalizem izpoveda nekak praktičen ateizem in da je z liberalizmom v najoži zvezi. Razum in vera tirjata pokorščino in ž njo odvisnost od više oblasti. Vže razum zahteva, da mora vbogati hlapec gospodarja, podložen predstojnika, žena moža, otroci stariše. Po socijalističnem mnenji pa se človek sme pokoriti le onim postavam in predstojnikom, katere s a m odobruje in priznava.[2]) S to trditvijo pa je zavržen avktoritetni princip, s katerim pripoznavamo odvisnost od Boga in od oblasti, katere so od Boga postavljene. Zavrgši pa avktoritetni princip odprta je pot vsakemu nasilstvu in revolucijonarnemu gibanju. Liberalizem se sicer vstavlja pogubljivim težnjam socijalistov in brani pravice zasebnega imetja, ali socijalistov to ne moti, ker oni zidajo na temeljih, katere je postavil liberalizem.[3])

In res! Glavni temelj liberalizma je ločitev človeške družbe od Boga; z Bogom imej opraviti le posamezen človek, človeška družba pa v svoji celoti nima nič z Bogom, je neodvisna, ateistična[4]). Ako premotrimo le malo omenjene nauke, pridemo tudi do spoznanja, da človek zavrgši božjo avktoriteto mora zavreči tudi pojem o lastnini in o lastninskem pravu, ker „ultima ratio seu causa“ vsakega prava in dolžnosti je volja in postava

[1]) B. Metterleiter, II, str. 81.
[2]) Cathrein S. J.: Socialismus p. 65.
[3]) Kolb S. I.: Conferenzen str. 56.
[4]) Ravno tam.

Digitized by Google

božja. Zavreči mora i pojem o vesti. Vsako pravo, tedaj tudi lastninsko, je nedotakljivo, katero mora človek tudi v vesti izpolnjevati. Ako zavržemo avktoriteto, je beseda vest pa le prazen pojem, saj vest je zavedanje, s katerim spoznavamo, da nas veže kak nravni zakon [1]); to spoznavanje pa nas naganja, da storimo voljo predstojnikovo, kateri je Bog ali pa človek. Bog hoče, da izpolnjujemo njegovo voljo, in o avktoriteti pravi: „Vsak človek bodi viši oblasti podvržen; ni namreč oblasti od drugod, kaker od Boga; katere pa so, so od Boga postavljene“ [2]). V izpolnjevanji božje volje imamo sicer prosto voljo, vender se nam kaže nujnost pokoriti se redu od Boga postavljenemu, ako hočemo biti srečni. Glavni nauk o pravici do lastnine pa je označen v božji zapovedi: „Ne kradi“. S to zapovedjo prepovedana je vsaka krivica. — Kjer se pa ne priznava božjega gospodstva, izgine vsak pojem o pravici, tam pozna se samo pravo nasilstva in dolžnost izogniti se policijskim organom.[3]) Liberalizem taji božje gospodstvo v društvenem življenji, tedaj mu je tudi naravno, da ne priznava vestne dolžnosti (Gewissenspflicht), ne pravice same, ne lastninske pravice. Tega sicer liberalci sami ne izvajajo, a izvajajo dosledno socijalisti. Oni trde: Ako niso božje postave človeški družbi viri prava, ako je le človeška družba izvod vseh pravic in postav, tedaj izhaja i lastninsko pravo iz človeške družbe. Kaj je potreba drugega nego spremeniti človeško družbo, dati nove postave, prepovedati lastnino in — lastninskega prava je konec!

Neverska država prisvojiti si mora vse pravo in zato imenujejo jo njeni pristaši „das verkörperte Recht“ t. j. vse pravo. Zato pa ne more drugega prava pripoznati nego ono, katero sama dovoli in stori. Liberalna država ne pozna Boga, noče vere, saj se javno govori: „Država je čisto človeška naprava. Politika, ne vera je duša njene delavnosti. Država ni dolžna vpeljati in pripoznati celo krščanskih nravnih zapovedi za temeljne državne postave. Glavni pogoj blagostanja je, da je država prosta vsake verske določbe, da celo vsakega verskega vpliva“.[4]) Zato pa je učeni kardinal Rauscher tudi označil, kaj je podlaga neverskej državi: „Prava podlaga, na kateri naj se vstanovi država, označi se v besedah: Kar človek hoče, to tudi sme, kajti volja narodova je najviša postava izvira vsaka postavna oblast.“[5])

Opirajoč se na te principe kažejo socijalisti strastno sovraštvo proti državi. Karl Marks, glava nemških socijalistov, izjavil je: „Skoraj v vseh evropskih državah mora biti sila povod našega vpora“. — „Komunisti izjavljajo javno, da ne mo-

[1]) Lampe: Dušeslovje.
[2]) Rim. 13. 1.
[3]) Kolb S. I: Conferenzen str. 58.
[4]) Bluntschli: Allgem. Staatsrecht. str. 387.
[5]) Der Staat ohne Gott. str. 31.

Digitized by Google

rejo svojega smotra drugače doseči nego s prisilnim prevratom sedanjega družbenega reda. Vladajoči krogi tresejo naj se pred komunistično revolucijo." Liebknecht pravi: „Vojna obstoji iz sinov naroda, katere moramo pridobiti z razširjanjem svojih idej in tedaj pride dan, da se bodo obrnile puške in topi sami proti sovražnikom socijalističnega ljudstva". Zato pa gledajo trezno misleči možje z strahom v prihodnjost in govore o nekem „svetovnem požaru", ako se vresničijo socijalistične težnje. E. Gans, profesor berolinskega vseučilišča, končal je svoje predavanje vže l. 1839 s pomenljivimi besedami: „Jaz nočem in ne morem prerokovati, ali pribodno zgodovino vidim jasno pred seboj. Zgodovina novejšega časa je zgodovina velike prekucije. Prejšnje čase puntalo se je plemstvo; francozka prekucija vstvarila si je aristokracijo tretjega stanu, kateri je obrnil svet. Tretja prekucija pa je prekucija ljudstva, katero nima nobene predpravice in posestva, in pred to prekucijo tresel se bode svet". — Tudi železni Bismarck vidi v socijalističnem gibanji veliko nevarnost za državo. In sedanji papež Leon XIII. pravi: „Novejša naziranja o politični oblasti prinesla so vže slabe posledice in bati se je še skrajne nesreče, kajti ne nanašati pravice do vladarstva na Boga pravi se oropati politično oblast svoje slave in pristriči ji srčno žilo." In „nazori o novejšem pravu peljejo do pogubnih zmot komunizma, socijalizma in nihilizma, kateri so strašna znamenja in oznanjevalci smrti človeške družbe."

Lahko je spoznati, da nasprotuje socijalizem v glavnem temelju krščanstvu; saj krščanstvo je vera, katera pred vsem tirja, da spoznamo avktoriteto božjo nad nami. Ker pa ima avktoritetni princip največo zaslombo v katoliški cerkvi, je tudi naravno, da jo socijalisti najbolj sovražijo. Nemški socijalisti izjavili so v svojem programu l. 1875, da je vera „zasebna" reč s katero besedo je dovolj jasno povedano, da socijalistična država se loči od vsake vere in da ne pozna Boga. In l. 1891 izjavili so v Erfurtu: „Vera je zasebna reč; odpraviti se mora vsaka podpora iz javnih sredstev za cerkvene in verske namene". Ako je pa vera zasebna reč, tedaj mora biti brezverska tudi šola, katera je podlaga države. Res sicer, da izjavljajo socijalisti v svojih programih vero za zasebno reč, v resnici so pa največi sovražniki vsake vere. Leta 1868 so izjavili v Bruselju: „Vera in sv. pismo nadomestita naj se s češčenjem onih mož, kateri so si pridobili zasluge za gmotno blagostanje človeštva". — K. Marks pravi: „Človek stori vero, ne vera človeka"; „odstranitev vere, katera je slepilna sreča človeštva, je pospešitev prave sreče." Liebknecht pravi: „Jaz sem ateist, ne verujem v Boga . . . . Znanost nasprotuje veri. Skrbite za dobre šole, katere so najboljši pripomoček proti veri." „Izobražena človeška družba je

Digitized by Google

najviše bitje, v katero verujemo.“[1]) Neki izrek mednarodne socijalistične zaveze (internacijonale) se glasi: „Ni Boga, in ako bi bil, bi ga morali — vstreliti.“ Grozno!!

Nazori, katere gojijo in dejstvujejo socijalisti, pogubljivi so za državo in cerkev.

Novejšega gibanja in velikanskih vspehov socijalistov bojijo se vse države, in ni čuda, da iščejo povsod pomoči! Najboljše pomoč proti pogubnim takim nazorom daje pa le sv. katoliška cerkev, katera vzdržuje avktoritetni princip. Da more pa v tem oziru vplivno delovati, mora tudi država podpirati cerkev in skrbeti, da pride cerkev tudi v javnosti do veljave. Da ima pa sv. cerkev moč vstavljati se socijalistom in vsem hudobnim nazorom, svedoči nam Bismarck sam, kateri je rekel v državnem zboru: „Ako sta cesar in papež edina, tedaj gledamo lahko mirnim srcem take boje“ (socijalistov.) In sv. oče Leon XIII. pravi oziraje se na izjavo Bismarckovo: „Ako vlade spoznajo, da ima cerkev Kristusova v sebi tako moč proti kugi socijalizma, kakeršne nimajo ne človeške postave ne vojaško orožje, tedaj naj skrbijo, da vdobi cerkev svoje prejšnje stališče in svobodo.“ L. 1886 bila je med delavci velika razburjenost in gibanje. Na Nemškem, Belgijskem in Francozkem je vse divjalo, ali čudo — v Krupp-ovih delavnicah v Essenu bilo je vse mirno. Tedaj vpraša neki gospod vradnika: „Kaj bi začeli Vi, ako bi Vaši delavci delali take nemire in surovosti?“ „Take reči so pri nas nemogoče,“ odvrnil je vradnik. „In zakaj?“ „Zato ker je vpliv katoliške duhovščine med delavci tolik, da lahko zatré vse nemire koj v začetku.“[2]) V teh besedah je izražena moč katoliške cerkve tudi proti socijalističnemu gibanju.

Iz navedenih izrekov sprevidimo dovolj, kak smoter in težnje ima socijalizem. Socijalizem zida na podlagi postavljeni od liberalizma; razločujeta se le, da liberalizem noče vresničiti dejansko svojih teženj, ker so pogubljive, socijalizem pa gre po istih principih do skrajnosti. Ker jima pa nasprotuje vera v izvrševanji njunega smotra, tedaj jo sovražita ter bi jo rada izkoreninila. Socijalist Bebel rekel je dne 23. febr. 1890 v nemškem drž. zboru: „Vi veste tako dobro kakor mi, da ljudstvo toliko bolj želi pridobiti si nebesa na tej zemlji, koliker več izginja pri njem vera v drugo življenje.“ Liberalec Dr. Virchov pa pravi, da ne razume, „kako more pameten človek trditi, da so ljudje na svetu zato, da se pripravljajo na nebesa.“ Versko naziranje je pri liberalcih in socijalistih enako. Socijalizem je naravna posledica liberalizma kateri bode vničil tudi liberalno gospodstvo!

[1]) Dietzgen.

[2]) Hammerstein S. J.: Edgar str. 216.

Digitized by Google

GLASBA V CERKVI.

Ko bi ravno o glasbi ne pisal, bi se skoro ne upal več nadaljevati — zarad predolzega molka; toda v glasbi, saj veste, so tudi „pavze“ v navadi.

Vem, česa že dolgo radovedno pričakujete. Dasi sem skrbel, da je vsak spis celota zase, vendar pričakujejo p. n. bralci še nadaljevanja, kaker sklepam iz raznih „interpelacij“.

Ker sem stališče prave cerkvene glasbe, upam, da zadostno že pojasnil in ker se v javnosti vsaj ni tem pohlevnim razpravam noben nasprotnik odglasil, bi smel sicer pero odložiti, vendar bodi — pojasniti hočem še nekatere „grehe“, katere so nam drugi na pleča naložili. Želim, da bi se sporazumeli v v s e h točkah.

Najhujše, kar se je nam očitalo in kar je nas najbolj bolelo, je, da nismo prijatelji našemu narodu, da hočemo Slovence potujčiti — z eno besedo, da smo „strastni“

latinizatorji.

Ne mislim odgovarjati onim, ki so pisarili, da ne bodemo smeli niti v svojem jeziku več moliti, nočem tratiti časa in besedi z onimi, ki nam očitajo, da hočemo slovensko petje pri službi božji popolnoma zatreti, saj dajo taki sami sebi spričevalo, da ne morejo vspevati v svoji polemiki proti Cecilijinim društvom kakeršna s o — zato morajo menda pretiravati, da dobe slamnatega moža, proti kateremu se še le upajo v boj.

Druge pa, ki se vstavljajo temu, kar v resnici hočemo, opozarjam, da ne sme cerkvenih določeb nihče svojevoljno spreminjati, niti cecilijanci, da, niti škofje ne, in da smo pri tem, kar je vkazanega, tako nedolžni, kaker duhovnik, ki oznani kvaterno sredo post, ki tudi marsikomu ne vgaja.

Dokler bo pri nas strežnik pri sv. maši moral latinski moliti, dotlej bode moral tudi pevski zbor, kedar se v t i k a v l i t u r g i j o, peti v liturgičnem jeziku; tako je vkazano in vsako argumentovanje je odveč. — Toraj

narodna liturgija.

Namesto odgovora priliko:

V hiši so štirje otroci. Prvi jê rad „štruklje“ in se vsak dan k u j a, ako niso na mizi. Drugi jê tudi rad štruklje, a se ne kuja, temuč p r o s i. Tretji bi tudi rad štruklje jedel, a vendar je zadovoljen s tem, kar mu mati da, ter še prosi ne, vedoč, da bi ga mati ne vslišala. Četrti ima popolno zaupanje v mater, ker jo pozna, da je modrejša od njega, ve tudi, da ga ljubi in da mu bo že sama ob sebi dala, kar mu je potrebno — zado-

Digitized by Google

voljen je toraj popolnoma z ono hrano, katero mu mati ponudi in si štrukljev niti želi ne.

Kateri otrok je najbolji? Ali mari zadnja dva ne skrbita za svojo korist, ali bosta morda poginila zato, ker ne narekujeta materi, kako naj zanju skrbi. Saj razumete kaj hočem s priliko!

Cecilijanci smo sedaj v tretji in četrti vrsti, pred nekaj časa bi nas bilo precej v drugi vrsti, a sedaj, ko vemo, kar ve tretji, pristopili smo vsi v tretjo in četrto, kjer so bili tudi prej že nekateri — ali morda ni prav tako? Hočete mari, da bi se kujali, da bi bili podobni onemu porednemu paglavcu? Ne, in nikoli ne!

Sklicujejo se nekateri na privilegije podeljene svetima bratoma Cirilu in Metodiju. Ne bodimo otroci in govorimo po pameti! Naše dežele so prejele luč sv. vere iz Oglej a, spadale so vedno pod Oglejski patrijarhat. Znano je, ali pa morda tudi neznano, da izgubi privilegij svojo moč, ako se ga ne poslužuje — kje so dokumenti, da se je rabil v naših slovenskih krajih slovanski liturgični jezik? ali so spadali tudi naši kraji med „dežele Svetopolkove“?! Recimo pa, da bi bil tudi v naših deželah kedaj liturgični jezik slovanski — izginil je, vsaj vemo ničesar ne o tem in — privilegij je ob moč — česar pa gotovo niso cecilijanci zakrivili, ker jih ni bilo — a sedaj nas vežejo postave glede liturgičnega jezika, ki so sploh v navadi. Kjer je pa privilegij eksistoval in kjer ga niso zapravili, tam naj se ga vedno in vestno poslužujejo, saj ima privilegij prednost pred navadno postavo.

Zakaj je latinščina liturgični jezik, beri v Zupančičevem „Duhovnem pastirstvu“ na str. 348 in 349. Razumem, zakaj so se vneti narodnjaki tako potezali, da bi — — skoro ne vem, kako reči — — toda tako daleč vender ne smemo, kaker nekdo, ki se je predrznil slovansko liturgijo javno zagovarjati sè stavkom: „Sv. Ciril in Metod sta svetnika, papež pa ni svetnik!“ Da ta dva brata morata biti za patrona onim, ki se nočejo pokoriti sv. cerkvi!! — Jaz opomnim samo, da bi sv. Metodij tudi ne bil svetnik, ko bi ne bil poslušal in vbogal Janeza VIII., ki pa tudi ni svetnik t. j. ne kanonizovan. Sv. brata sta postala svetnika ravno zato in samo zato, ker sta učila samo to, kar je Rim potrdil, a nasprotniki njuni niso hoteli biti papežu pokorni, bili so svojeglavni, polni sovraštva, krivični itd. Dobro, posnemajmo sv. brata — ter se ravno zato nikoli ne upajmo kaj tacega, česar bi Rim ne potrdil! Kdor bi poglavarja sv. cerkve ne vbogal — komu bi bil podoben, svetima bratoma ali Vihingu?!

„Nolumus, ut sint omnes Romani, sed ut sint omnes catholici“. Prav! Dal Bog, da bi se ta želja vresničila! A kdor ima svoj razum za Boga, komur so lastne želje več, ko beseda iz

Digitized by Google

Rima, ta ni ne „Romanus“ in tudi ne „catholicus“. Je sicer marsikaj, kar sme biti na raznih krajih različno, in je tudi — ali vrhovno besedo mora imeti povsod rimski papež. Povsod morajo biti istemu pokorni, povsod morajo njegove določbe spoštovati, kaker sta jih spoštovala sv. Ciril in Metod — in naj bi bil papež sam zase tudi malo vreden, vendar mu moramo biti pokorni, kedar uči ali zapoveduje (ali sam. ali po svojih organih) kot poglavar sv. cerkve, sicer nismo ne „Romani“ in tudi ne „catholici“, vsaj dobri ne.

Kaj mislim o Cirilo-Metodijski cerkvi — me je nekdo vprašal. Nič druzega, kaker da se sme samo ona cerkev tako imenovati, ki je, dasi z drugačnim bogoslužjem, vender rimski stolici — pokorna in podložna, a ona, ki sicer tudi časti ta dva svetnika, a papeža noče pripoznavati za svojega poglavarja — ni prava, **ni cirilo-metodijska,** ker posnema apostola Slovanov samo v nebistvenih rečeh, a v bistveni, da so podložniki rimskega papeža — ne!

Nasprotniki so že zapisali stavek, da hočemo absolutno narodno liturgijo ali v zvezi z Rimom, ali pa tudi brez Rima, potem pa kričijo, ako katoliki hočejo verski čut krepiti, češ, „vera ni v nevarnosti“, „razkola nihče ne zagovarja“, „liberalcev ni“! Kedor bi se jezil zarad današnjega mojega pisanja, spričuje, da je — šola na verski podlagi zelo zelo potrebna.

Skrajno neprevidno je vzbujati v našem ljudstvu nezadovoljnost s tem, kar nas sedaj veže, ko vendar vemo, da nasprotne želje prinas izpolnjene ne bodo. Kaj bodemo mislili o „društvenikih“, ki zahtevajo od „vodstva“ absolutno (absolutna narodnost), česar jim isto dovoliti ne more, ali pa noče, kar dotični dobro vedo. „Priložnosti in povoda iščejo, da bi izstopili, ker jim društvo ne vgaja“. Jeli sklep opravičen? Ali je ona zahteva opravičena, ali ne, konečnega sklepa prav nič ne predrugači — kaj pa more opravičiti izstop iz edino prave verske družbe? Ako pa hočemo ostati katoliki, nam ne preostaja druzega, ko — vbogati, kar nam sv. cerkev veleva — in glede cerkvene glasbe, da se pokorimo po možnosti njenim določbam, kar želijo — cecilijanci.

* * *

„Bogu je pač vse eno, kako pojemo, saj Mu ne moremo na Njegovi časti ničesar odvzeti in ničesar dodati. Delaj vsak po svoje, kaker zna“.

Kaj ne, prav po principu: „orel v višavi, ureh v luži“! Po tem načelu ni treba ne cerkve, ne oltarja, ne molitve, res, prav moderno pripraven princip!

Bog nas ne potrebuje, a mi potrebujemo Njega — in veseli moramo biti, da vemo, kakšno češčenje Mu vgaja ter je za

Digitized by Google

nas koristno. Da nam je zapovedal sv. cerkev poslušati — iz tega spoznamo Njegovo ljubezen do nas. Bogu ne moremo sè svojo nepokorščino časti zmanjšati, a — sebi srečo krademo.

Vsak, kaker more in zna — za enkrat, ako pa vemo, da ne znamo še prav, kaker On hoče, (kako hoče, nam pove sv. cerkev). m o r a m o se potruditi, da bodemo znali lepše. —

„Skladbe imenitnih mojstrov-glasbenikov (Haydn, Mozart, Beethoven, Rossini, Mercadante itd.) so že dobre, da se le prav izpeljejo."

Tako bo sicer med Slovenci malokedo vgovarjal, ker imamo presneto malo priložnosti enako glasbo gojiti zarad — tehničnih ovir. Tako vgovarjajo po mestih, kjer oskrbujejo cerkveno glasbo — gledališki pevci. Pri nas bo k večemu hotel kedo vpeljevati glasbene komade navadnih skladateljev, da imajo le cerkven tekst. Imenovati nočem in ne smem nobenega — muzikanti so strašno občutljivi ljudje — kako je bil nekdo hud, ko mu je kritik označil njegove cerkvene skladbe z „Liedertafelstil"!

Pripoznati, da je vsaka skladba (seveda s cerkvenim tekstom) imenitnega mojstra že dobra za cerkev, bilo bi isto, kaker pripoznati, da je vsaka toaleta, da je le od imenitnega krojača, že dobra za — duhovnika pri oltarji. Vsak, kdor sodi nepristransko, bode pripoznal, da je pri mnogih skladbah iz polpreteklega časa cerkven tekst le nekakošna pritiklina, ki skladbo — kazi, ker so imeli skladatelji v prvi vrsti pred očmi samo efekt — ne pa izraževanja čutov tekstu prikladnih.

„Cecilija" je prišla prezgodaj na svitlo — vgovarja drugi. Se ve da, ko bi bili čakali, da bi se bil splošni okus še kako desetletje kvaril, potem bi bilo bolje, kaj ne? Ravno „Cecilija" je več koristila, kaker bi morda ves drugi napor naših društev v več letih ne bil mogel doseči. Toda, pravite, polagoma! Prav, saj je v ravno imenovani zbirki obilno lahkih in prijaznih pesnic, ki bodo tudi razvajenim ušesom prijale, da se le prav pojo — izbirajte! Popolno ni nobeno človeško delo in vsem vgoditi še — Bog ne more — tako je tudi s „Cecilijo". Enim je pretežka, a drugim preveč priprosta, ta bi rad ene baže pesmic, drugi drugačnih — a glede pretiranja in prenaglega skoka opomnim, da je notri marsikatera pesmica, pri kateri bo strog cerkven skladatelj — z rameni migal — ne omenjam tega kot grajo, temuč previdno je bilo, da se je nekoliko ozir jemalo na naše razmere. Koliko pevovodij bi bilo „pri starem" ostalo, ker je tako „sitno" glaske prepisovati, a sedaj je treba samo — poskušnje, potem pa peti. Morgen, morgen, nur nicht heute . . .

Prokletstvo na vas, izdajalci slovenskega naroda, Bismarckovi prijatelji — osli etc. — — — vse to smo že slišali in — požrli. Prepirali se ne bodemo zarad teh častnih naslovov, da, besedo „narodni izdajalci" kar naravnost sprejmemo. Smo izda-

Digitized by Google

jalci in — strašno! želimo celo, da bi vsi Slovenci taki izdajalci postali.

Vsak človek, ki hoče sebi dobro, mora biti izdajalec samega sebe — svoj razum vkloni brezpogojno — sv. cerkvi, svojo voljo istotako. Verujemo tudi, česar ne razumemo, a z a k a j in k o m u verujemo, vemo. V postu, ob petkih itd. treba svoje grlo izdati, ter si odreči, kar bi nam sicer vgajalo; ako te sovražnik vdari, moraš izdati samega sebe, zatajiti se, ter odpustiti — v izdajanji nam je vzgled včlovečeni Bog sam, ki je Samega sebe izdal — v smrt celo! Da, radi bi izdali cecilijanci vse narode na svetu na milost in nemilost sv. cerkvi, tudi našega ne izvzamemo — ali je pa tako izdajstvo napačno in narobe? Dokaži nam kedo, da je bolje delati po svoji glavi, kaker na tak izdajski način!

Bodimo brez skrbi! Dokler smo odvisni od l j u b e z n i, s katero oklepa sv. cerkev vse narode, dotlej smo varni, kedar bo pa začela gospodovati s v o j e g l a v n o s t, gorje nam! Ako sme vsak delati, kaker se mu poljubi, potem smo Slovenci — Bog pomagaj, ker smo v sredi med drugimi narodi, ki bi nas r a d i „snedli“. Ako proglasimo za princip s v o j e m u delovanju — s v o j o glavo, moramo isti princip tudi drugim pripoznati in druzih je v e č, ko nas! Kar sveta cerkev vkrene, nas ne bo — snedlo, pač pa bi nas lahko vgonobilo, kar bi d r u g i vkrenili p r e z i r a j e n a č e l a s v. c e r k v e. Pametno, modro in previdno bi bilo, ko bi po svoji moči skrbeli, da bi v s i ljudje pokorni otroci sv. cerkve postali, dobri katoliki, poslušni na migljej, pa bodemo v s i S l o v e n c i dobri n a r o d n j a k i, ker je to d o l ž n o s t vsacega katolika, a drugi narodi bi nam bili p r a v i č n i, kaker je to zopet vsacega resničnega katolika sveta d o l ž n o s t Altro che poguba naroda!

Kaj bo vzrok, ako se naš narod izgubi iz torišča te zemeljske kroglje? Ako pride naše premoženje judom, ali pa drugim nam neprijaznim elementom v roke — toraj lehkomiseljnost in zapravljivost — ali pa — brezznačajnost, katere bi pa na noben način ne mogli bolje pospeševati, kaker ravno s tem, da se spodkopuje verski čut v narodu, ali pa cerkvena avktoriteta, kar je eno in isto. N a č l o v e k a, č e g a r i m e j e s i c e r v k r s t n i k n j i g i, k i s e p a z a t o, k a r s v. c e r k e v p r a v i, t o l i k o z m e n i, k o p e s z a č e s e n j — b i s e j a z n i k o l i n e z a n e s e l. Kolikokrat so že povdarjali naši časniki, da so narodni odpadniki tudi v verskem oziru malovredni ljudje — a jaz se upam trditi, da je ravno verska vnemarnost vzrok narodnemu efijaltstvu — spoznava se, da dobri, pošteni katoliki ne odpadajo, čemu toraj vrtati luknjo ter odpirati pot nepokorščini do sv. cerkve?

Ako bi hoteli logično delati, morali bi v s i časniki, ki hočejo biti „narodni“, verski čut gojiti in n e g o v a t i, a ne p r e-

Digitized by Google

z i r a t i, cerkvenim oblastim pokorščino skazovati, ter isto tudi učiti. Le povdarjajte potem, pravim „potem“, ker le potem bo imelo vaše povdarjanje veljavo, povdarjajte pravim, da je d o l ž n o s t vsacega katolika skrbeti za svoj narod, koristiti mu po moči duševno in gmotno. Samo vaše avktoritete se ne bo nihče oplašil — pred kakošen sodnji stol pač morete v i narodnega „izdajalca“ poklicati? Vzemino mu vero — iredentaši mu pokažejo dobiček — pa ima — p r a v, ako k njim pristopi. Vsak gre tje, kjer mu dobiček kaže — samo s tem razločkom, da katolik gleda in upa na plačilo p o smrti, a človek brez vere, brez sv. cerkve, katerega plačilo po smrti prav nič ne moti, bode iskal logično plačilo tukaj na zemlji — ali ne razumete tega? Težnja po sreči je človeku prirojena — katolika to ne moti, ker ve, da je nad nami pravični Bog, spolnjeval bode svoje dolžnosti do domovine ne glede na to, koliko dobička bode imel od tega: v stiskah, v nadlogah, v silah bode ostal zvest, nevstrašeno se bode vojskoval za resnico in pravico — vzemino mu pa vero in upanje, pa smo mu vzeli tudi ljubezen do vsega, kar mu ne daje dobička, ali pa vžitka.

S tega stališča ogledujmo delovanje cecilijancev in njih nasprotnikov!

Onemu pa, ki bi kljub temu še vedno ostal pri tem, da izdajemo svoj narod s tem, da priporočamo pokorščino sv. cerkvi, še tole: Morda poznaš kako dobro, pametno mater, ki ima neposlušnega sina. Varuj se, da mu ne bodeš priporočal: priden bodi, pa mater vbogaj, ki b o l j e ve, ko ti, kaj je prav! — ker bi dotični otrok tudi lehko postal vsled tega „izdajalec“ samega sebe, to je svoje volje!

I. Kokošar.

Digitized by Google

Padre Vincenzo Vannutelli O. P.

o veri in verskem življenji ruskega naroda.

> Roma e Pietroburgo son due città chiamate ad unirsi. La Capitale di Russia, che è la più giovine fra tutte quelle d' Europa, deve esser filiale dell' antica Roma, e la figlia deve consolare la vecchia sua Madre e compensarle le pene cagionateli dall' altra figlia ribelle qual' era Costantinopoli ...
>
> Saranno queste pure illusioni?
>
> Nò: sono congetture e speranze basate sullo studio dello stato presente della intera società russa, e sulle promesse infallibili del Cielo, che debbe farsi un giorno un solo ovile ed un solo pastore.
>
> **Poccia,** *P. V. Vannutelli O. P. II. P. 160 in 252.*

Zjedinjenje ruske cerkve s katoliško, pravi P. Vannutelli, je mogoče. O tem ni niti dvombe . . . Trebalo bi le malo dobre volje.[1]) Ni jih drugovercev, ki bi se mogli tako lahko, tako hitro in brez hrupa zjediniti s katoliško cerkvijo, kaker ravno ruski razkolniki, ako vpoštevamo l e v e r o njihovo. To trditev zdi se nam potrebno podpreti z razlogi.

A p o s t a t i ali odpadniki so krščenci, ki zanikajo vsako razodenje, vse nadnaravne nauke. Apostati so popolni odpadniki od krščanstva. Taki so kristijani, koji so prestopili k židovstvu, mohamedanstvu. Apostati so tudi novodobni racijonalisti, naturalisti, panteisti, materijalisti, brezverci, framasoni in skrajni liberalci.[2])

H e r e t i k i ali krivoverci so krščenci, ki pozitivno dvomijo o katerem verskem nauku, misleč, da ni gotov, če tudi vejo, da ga je katoliška cerkev kot versko resnico določila.[3]) Heretik ne zameta celega razodenja, vseh nadnaravnih naukov, ampak le nekatere. Herezija je greh proti veri, a ob jednem tudi proti ljubezni, t. j. ona ima na sebi tudi znak razkola, ker se neče podvreči v v s e m nezmotljivi sodbi cerkve. Heretiki so n. pr. luterani, anglikani, večina modernih liberalcev . . .

R a z k o l n i k i so krščenci, kateri verujejo celo razodenje,

---

[1]) La possibilità della Unione della chiesa Russa colla chiese Romana non può soffrire neppure alcun dubbio: anzi si può ben sostenere la impossibilità di restare a lungo nello stato di separazione. Basterebbe un poco di buona volontá. II. 245.

[2]) „Apostasia est totalis defectio a fide." Müller: Theolog. moral. II. 38.

[3]) „Haereticus formalis est, qui positive dubitat de aliquo fidei articulo, quem scit ab Ecclesia iam definitum, iudicans illum esse incertum; si quidem iudicium suum non vult Ecclesiae subicere." L. c. 41.

Digitized by Google

vse verske resnice, le podvreči se nočejo rimskemu papežu, namestniku Kristusovemu. Razkol, kot tak, ni pregreha proti veri, ampak proti tretji božji čednosti, proti ljubezni.[1])

Mej apostazijo, herezijo in razkolom je razkol najmanjše zlo. Herezija, in apostazija še bolj je, pregreha proti veri in ljubezni, a razkol le proti ljubezni. Kdor nima ljubezni, pa ne izgubi samo radi nje vže tudi vero. Razkolnik je bolj grešnik kaker odpadnik od vere. Apostazija in herezija je rak — rana na spoznanji in hotenji, razkol le na hotenji človekovem. In ravno ker se razkolnikov vera vsaj spekulativno ne loči od katoliške, je bil vzrok, da so razkolniki mnoge katoličane ob mejah, posebno predno je bil izrecno in slovesno razglašen primat kot verska resnica, v razkol zvabili. Glede vere so nam razkolniki neizmerno bliže, kaker naši heretični oziroma brezverski liberalci, racijonalisti, materijalisti, protestanti.[2])

S tem pa nečemo trditi, da je razkol malenkostna reč. Ne. Formalni razkolnik se bode ravno tako pogubil kaker heretik. Hoteli smo le osvetliti objektivno razmerje mej razkolom in katoličanstvom Da, trdimo celo, da krščenec, kateri odreče pokorščino rimskemu papežu, ne more ostati dolgo gol razkolnik, ampak mora v kratkem postati i heretik, ki zanika kojo versko resnico.[3]) Jedin rimski papež je nezmotljiv učitelj v verskih rečeh. Razkolnik pa, ki se zanaša le nase, na svoj zmotljiv razum, prej ali kasnej, ali ne bode koje verske resnice tako pojmil, kaker bi se morala, ali bode slabo iz njih izvajal, ali pa tajil resnice, dasi so implicite obsežene v naukih, katere explicite veruje. Nedosleden postane. Tudi ruski razkolniki neso ostali pri golem razkolu, i oni so zagazili v herezije ravno navedene.

Vender heretištvo ruskih razkolnikov se neskončno loči od heretištva naših racijonalistov, materijalistov. Ti zanikajo radikalno vse razodenje, same principe dogem, a razkolniki priznavajo razodenje, priznavajo vse principe[4])

---

[1]) „Schisma essentialiter in subtractione pertinaci ab obedientia capiti Ecclesiae debita consistit. Haeresis fidei, schisma charitati repugnat. Quicunque haereticus est, etiam schismaticus, sed non vice versa.“ L. c. 38.

[2]) Fra i Russi e i Protestanti non vi è la minima simpatia, poichè la Ortodossia Orientale col protestantismo rappresentano una opposizione e la più contraria e contraditoria che possa immaginarsi; essendo l' Ortodossia un Cristianesimo antico senza alcuno sviluppo, perfettamente conservato; mentre la riforma protestante è un cristianesimo che distrugge tutto l'antico e si presta a tutte le innovazioni e le aberrazioni di qualunque individuo.“ L. c. II. 195.

[3]) „Schisma viam ad haeserin sternit.“ Müller. L. c. 38.

[4]) „E vero che i Russi non partecipano alla vita cattolica, che risiede nella unione col centro di Unità: e la Religione presso di loro è materiale e paralizzata dall' assorbimento ufficiale della politica: ma ciò non impedisce che la religione (dogme) sia prettamente cristiana e conforme quasi in tutto alla nostra.“ L. c. II. 19.

Digitized by Google

dogem, saj sami zatrjujejo, da vse verujejo, kar je katoliška cerkev verovala prvih deset stoletij. Da se torej ruskega razkolnika privede v katoliško cerkev, mu ni treba pravzaprav nikakih novih verskih naukov vcepljati, ampak le dokazati mu, da one nauke, katere on sedaj zanika, on sam implicite že veruje. Pri racijonalistih je pa treba, kaker pri paganih, s fundamentalko začeti, ker negirajo navadno vse nadnaravne principe.

To se nam je zdelo potrebno povedati, da se bode P. Vannutelli-ja bolje umelo, trdečega, da ni niti dvombe o mogočosti zjedinjenja ruske cerkve z katoliško.

* * *

Zjedinjenje samo na sebi je mogoče. Se pa sedanje rusko društvo samo nagiba k zjedinjenju? Da bi rusko društvo Bog si vedi kako hrepenelo se združiti s katoliško cerkvijo, ni niti mogoče, saj ogromna večina ruskega ljudstva katoliške cerkve niti ne pozna, ker se mu neče dati prilika. Vender pripoveduje P. Vannutelli nekaj slučajev, iz katerih se da sklepati, da bi se Rusi zjedinili, ako bi jim bila le dana prilika — prav poznati katoliško cerkev.

„Dasi tako nevedni, vender Rusi slutijo, da katoličani niso drugoverci. Naše duhovnike spoštujejo. Gredoč mimo naše (katoliške) cerkve se rusko ljudstvo istotako križa, kaker če gre mimo svoje (razkolne)“.[1])

„Vsa krščanska ljudstva imajo skriven nagon zjediniti se s katoliško cerkvijo. Ta nagon se javlja tudi v Rusih. Zadnja leta so začeli bolj pogosto romati v Rim[2]), na božjo pot v Bari v južni Italiji. Ni ga svetnika, katerega bi Rusi tako častili kaker sv. Nikolaja čudodelca. Ni je ruske hiše brez njegove podobe. On je patron Rusov. A ta svetnik je pokopan na Italijanskem. To svetišče je jedno najstarejših vsega krščanstva: Il santuario di Bari è uno dei più celebri in tutto il cristianesimo, giachè il culto di detto Santo è tanto importante presso le popolazioni slave[3]) . . .“ Posebno v Bari so začeli Rusi pogosto romati zadnja leta. Car Nikolaj se je močno trudil, da bi mogel dobiti nekaj relikvij onega svetnika. Papež mu jih ni hotel dati

[1]) „Verso i nostri sacerdoti hanno grande rispetto, e davanti alla nostra chiesa fa il popolo russo i suoi segni di Croce non altrimenti che nelle sue Chiese“ II. 185. II. 112.

[2]) „I popoli cristiani hanno poi tutti un secreto instinto di stare uniti col centro della cattolica unità specialmente fra i Russi incomincia ad apparirne un sintomo evidente, nel prodursi da qualche anno in qua un pellegrinaggio di Russi a Roma . . . . Le opere di Dio incominciano di ordinario con principi molto umili . . .“ II. 246.

[3]) L. c. I. 35.

Digitized by Google

iz umevnih razlogov [1]). Božja previdnost je ravno po najpriljubljenejšim ruskem svetniku Nikolaji navezala Ruse na zapad.

„Jaz sam bivajoč v Rusiji sem spoznal dokaj učenih ruskih duhovnikov. Reči moram, ne da bi lagal, da vsi ti so zjedinjenju naklonjeni. O tem se neso niti pomišljali jasno mi povedati . . . . Izvanredna simpatija, kojo so mi skazovali vsi duhovniki, dokaz mi je bila, da velja katoliškemu duhovniku v meni. Da so pa Rusi nasproti katoliškim duhovnikom bivajočim v Rusiji sami tako odtujeni, je vzrok, ker ti so zgolj — Poljaki. Vsak Poljak pa jim je političen sovražnik". [2])

O menihih v samostanu pri sv. Trojici piše: „Mej ruskimi menihi se nahajajo glede mrtvičenja in spokornosti možje, ki neso nič manj spokorni kaker stari menihi v puščavah . . . . O, kako srčno so izražali svoje želje, da bi vender enkrat se vresničilo zjedinjenje . . . Dobri arhimandrit, ko sem odhajal, mi je dal prav ljub mi dar v spomin". [3])

O mladem predstojniku duhovske akademije v Moskvi: „Bil je učen mož. Umel je tudi francoski. Dotaknila sva se tudi verskega vprašanja. Vedno je ponavljal: Prava cerkev ne sme biti odvisna od nikake svetne oblasti . . . . Spoznal sem, da rusko duhovstvo začne želeti unijo, ko se le količkaj vda učenju". [4])

O profesorju na duhovniški akademiji v Moskvi pripoveduje P. Vannutelli: „Ves vesel je bil, da je imel priliko govoriti z duhovnikom iz Rima. Zagotavljal mi je srčno željo, da bi se zjedinili. Trdil je, da isto žele vsi zavedni, razumni duhovniki ruski. Mnoge pa odtujajo le predsodki zjedinenju . . . ." [5])

---

[1]) . . . Provvidenza divina, che faceva trasportar le reliquie di san Nicola da Mira a Bari cioè in Occidente, e così i Russi si son trovati anche per mezzo del loro s. Nicola in qualche modo legati all' Occidente." L. c. I. 170.

[2]) II. 100.

[3]) „Fra i Russi si trovano monaci che per austerità di vita non sono inferiori agli antichi Padri del deserto . . . . Quante belle cose si dissero, desiderando ed augurando da ambe le parti che si faccia quanto prima la unione religiosa, la quale se non fosse per ora impedita dalla politica non troverebbe un serio ostacolo da parte di tutta cotesta buona gente, che è piena di religione ed abituata a regole austere e osservanze monastiche con preghiere continue e digiuni e penitenze . . . ." II. 131.

[4]) „Difatto il giovane superiore dell' accademia, personaggio assai colto ed istruito, possiede bene il francese . . . Nel nostro discorso si toccarono le questioni religiose. Il buon rettore non faceva che ripetere, che la vera chiesa non deve essere sottomessa ad alcun potere civile. Queste sue parole significavano molto, forse anche troppo, in vista della sua posizione personale . . . Potrei congetturare che chi studia un poco nel clero russo, non può non desiderare vivamente l' Unione colla chiesa cattolica." II. 132.

[5]) „Il giovane professore, che fra giorni stava per esser ordinato sacerdote ci fece gli onori colla massima gentillezza e cordialità. Egli era tanto felice di poter intrattenersi con un sacerdote di Roma, e ci assicurava che

Digitized by Google

„Obiskavši samostan Betanijo šli smo v neki drug samostan. Ko me je sakristan zagledal, vprašal je radovedno, kdo sem. Odgovorili so mu: „Arhimandrit rimski". Ko je to slišal poklonil se mi je koj, poljubil mi križ in prosil mi blagoslova, vedno ponavljajoč besede: „Arhimadrit rimski".[1])

O profesorji latinskega na odeskem vseučilišči pripoveduje: „Ne da bi jaz bil dal povod, začel je sam profesor govoriti o veri brez nobenega ozira. Izražal je živo željo, da bi se zjedinili cerkvi naši. Nesem tega pričakoval. Ojunačil sem se in mu rekel, da zjedinjenje ni mogoče, razun če razkolniki začno občevati z rimsko hijerarhijo. Sicer pa glede vere bi ne bilo bistvene spremembe potrebno. Profesor ni vgovarjal. Njegove tradtve so se opirale na iste razloge".[2])

Iz teh slučajev sicer ne moremo sklepati na vse razkolnike; vsekako pa so kali, katere bi o svojem času vtegnile se razviti v košato drevo. O Rusih pa, kateri so bili v zadnjih časih priklonjeni razkolni cerkvi, je pred par leti Lery-Beaulieu pisal v „Revue des deux mondes": „Mnogo vradnikov ne taji, da belo- in malorusko ljudstvo bi se koj pokatoličanilo, ako bi mu le dovoljeno bilo. Ta faktum je največi razlog, katerega ruski patrijoti navajajo, zakaj se ne sme dati verske svobode zapadnim svojim bratom".[3]) Rusko občinstvo vkljub vsem predsodkom ima neko simpatijo do kat. cerkve.[4]) In sama ruska vlada to naklonjenost svojih podložnikov vsaj nenaravnost potrjuje preprečujoč vsako občevanje katoliških duhovnikov mej sabo, tako da jeden ne ve za drugega[5]) Tudi prepoveduje, kaker priča Vannutelli, pridigovati po rusko v katoliških cerkvah; tako vsaj v Odessi in Petroburgu. V poslednjem mestu se pridiguje francosko, poljsko, nemško, italijansko — a rusko ne!! Zato prepoved drugega razloga ne vemo, kaker, da se boji, da bi razkolni Rusi hodili poslušat katoliško božjo besedo.[6])

---

vagheggiava di cuore l' unione della chiesa Russa colla chiesa Romana. Tale tendenza interna è commune a quasi tutti i più intelligenti e sinceri membri del clero di Russia, ma si trova paralizzata e soffocata dal timore degli ostacoli politici e da alcuni ridicoli pregiudizi, che dominano nelle menti di un gran numero dei loro confratelli . . . ." L. II. 137.

[1]) II. 136.

[2]) „Senza tante esitazioni e senza la minima provocazione da mia parte il professor di latino (na odeskem vseučil.), entrava subito in discorsi di Religione, parlando senza tema del vivo desiderio e del bisogno che sentono instintivamente della unione colla cattolica chiesa. Non mi sarei aspettato a simili propositi . . ." L. c. I. 97.

[3]) Primerjaj „R. K" I. 655.

[4]) „Il publico (russo) il quale malgrado i suoi pregiudizi, pure col dolce carattere e col suo istinto religioso, avrebbe ed ha una vera simpatia verso la chiesa cattolica." L. c. I. 240.

[5]) L. c. I. 130.

[6]) „Non comprendo per qual motivo non vi si predichi anche in Russo (v Odessi). E forse cio indurrebe molti Russi ad assistere alle nostre sacre

Digitized by Google

Bodi da imajo Rusi toliko lepega, res krščanskega v svojem bogoslužji, vender čutijo, da jim nekaj manjka: temelja, jedinstva z namestnikom Kristusovim, kateri je jedin — skala, ob katero se peklenska vrata zastonj zaletajo.[1]) Razkolniki vedo, da se opirajo le na človeške in minljive moči, da padejo, ko bodo te pojemale.[2])

* * *

Zjedinjenje je mogoče tudi glede načina. Kar se tiče vere same, bi razkolnikom ne bilo treba nobene nove resnice priznati, koje bi vže implicite ne verovali. Glavno je, da bi priznali rimskega papeža za vrhovnega poglavarja Kristusove cerkve.

Način zjedinjenja po P. Vannutelli-ji bi bil tale:

Za zjedinjenje bi se moralo delovati od obeh strani. Ruska vlada, ker ima neomejen vpliv tudi na svoje duhovstvo, morala bi dovoliti, da bi se razkolno duhovstvo pogajalo sè sveto Stolico.

Vsaj metropoliti bi se morali dati potrditi od rimske Stolice, kaker se sploh godí pri kat. narodih na vshodu. Po konkordatu bi se dalo vse to natančniše določiti.

„Sveta sinoda" bi lahko dalje bivala. Glede verskih in nravstvenih določeb bi se gotovo morala držati maj, od papeža ji določenih, vender njen delokrog bi bil gotovo širši in bila bi svobodniša, kaker sedaj, ko se nahaja v popolni odvisnosti od politične vlade.

Na drugi strani bode sveta Stolica ponok, da ne bode škojena niti avktoriteta ruske vlade[3]) niti šege in navade ruske cerkve.

---

funzioni . . . ? I. 112. O Petrogradu: „In chiesa (cattolica) si predica in Polacco, in Tedesco, e in Francese, anche in Italiano; e non so perchè non si predichi in russo che è la lingua compresa del più gran numero?! II. 185.

[1]) „E cosa incontestabile che presso tutti coloro che professano sinceramente la religione cristiana, instintivamente si produce il desiderio della unione colla chiesa cattolica: essi sentono che manca loro qualche cosa di essenziale nel cristianesimo che professano. Spesso molti non hanno l'ardire di manifestare tali loro idea, che si impongono in modo necessario: ma appena hanno occasione di accostare alcuno di noi, un tale argomento nasce quasi naturalmente: e non possano fare a meno di tratarlo. Quante prove ne ho io avute in moltissime circostanze nei miei viaggi di Oriente e sopra tutto in questo viaggio in Russia!" L. c. I. 98.

[2]) L. c. 214.

[3]) „L'unione gerarchica religiosa può benissimo avere luogo, anche mantenendo quel sistema di governo che impedisce il contatto eccessivo con altri paesi, dai quali si ha da temere con ragione qualche contagio morale, o per mezzo della stampa o per mezzo di communicazioni troppo facili." L. c. 219.

Digitized by Google

V slučajih katerega razglasja sveta Stolica zadovoljila bode razumne in pravične tirjatve ruske vlade. Popustljiva bode sveta Stolica v časnih rečeh, — da bodo Rusi le priznavali vse dogme in rimskega papeža za vrhovnega učitelja in zapovednika v verskih in nravnih rečeh.[1])

Ta bi bil način zjedinjenja po P. Vannutelli-ju. Sicer pa pravi, da je ta njegov nasvet — „puramente ed esclusivamente personale."

* * *

Dasi je zjedinjenje samo na sebi lahko, in bi se tudi ljudstvo, le količkaj podučeno, ne vpiralo, vender je ruska vlada proti njemu. Vzroki niso le pri Rusih, ampak tudi pri nas.

Na Ruskem so katoličani skoro izključljivo le Poljaki. Ti pa so v večnem političnem boji z rusko državo. Radi tega boja smatrajo Rusi katolicizem sam za političnega sovražnika Rusije.

Rusija pozna, da prvi pogoj trdnosti in trajnosti katere države je jedinost v verskih načelih. Ta nazor je gotovo globok. Ali pa bode ravno razkol, in ne cerkev, katera ima za poglavarja nezmotljivega učitelja, mogel še dalje ohraniti edinost v verskem mišljenji, je drugo vprašanje. Razkol v razkolu se od dne do dne množi. O tej točki bomo še o priliki govorili.

Glaven vzrok, kateremu so povod ravno zapadni liberalci, je: Rusi smatrajo zapadne kristijane čujte! za — apostate. Sodijo po našem brezverskem javnem življenji.[2]) Ko je P. Vannutelli poslal svoje knjige v Petrograd sv. sinodi, so mu odgovorili: „Misel zjedinjenja odobrujemo. Za sedaj pa je ta misel za nas Ruse škodljiva, nemogoča. Pustimo teologična vprašanja, v katerih bi se morda še pogodili, vender Rusiji ne kaže v ozko zvezo stopiti sè zapadnimi, evropejskimi narodi, ki posebno dandanes zgubljajo vse moralne vezi, ko vse zapadno društvo se pogreza v pogubo radi pomanjkanja vere, radi revolu-

[1]) L. c. II. 244.

[2]) „Abbiamo da deplorare che nella popolazione Europea la pratica religiosa è molto indebolita, poichè i nostri portano in Oriente l'indifferentismo e l'incredulità. Difatto trovandomi un giorno a veder passare un solenne convoglio funebre dei nostri cattolici, al passaggio della croce tutto il popolo greco devotamente si scopriva il capo, facendo segni di croce . . . mentre moltissimi Europei anche cattolici, non se ne davano intesi. Che meraviglia che poi gli Orientali suppongano, che noi siamo senza religione!" L. c. I. 55.

Digitized by Google

cijonarnih zistemov, radi krivih pojmov o svobodi".[1])

Te besede zapomnimo si dobro. Toliko časa ne bode upanja za zjedinjenje, dokler bode na zapadu mej nami v javnosti vladal liberalizem, dokler se javno življenje zopet ne pokristijani, dokler naši liberalni narodnjaki in „slovanoljubi" ne jenjajo po svojih časopisih blatiti vstanove katoliške, psovati papeža, škofe katoliške, katoliško znanost kot mračnjastvo, duhovhovnike kot mračnjake, nazadnjake, butce. Boj proti liberalcem povspešuje zjedinjenje razkolnikov s katoliško cerkvijo.

Ako pa ruska vlada misli, da bode revolucijonarno gibanje zaprečila ravno s tem, da se vpre zjedinjenju, se zopet vara. Človeške strasti more jedino božja avktoriteta brzdati, ker le ta sega v vest. Tako avktoriteto pa ima rimski papež. Ker pa ruska vlada noče dovoliti svojim podložnikom, da bi na to večno neomajiljivo skalo oprli svojo vero, pokazati jim mora drugo oporo: ta je predsednik sv. sinode, lajik, ki v vojaški uniforni v imenu cara lajika vodi verske reči. Lajiki pa neso dobili od Jezusa Kristusa oblasti nadomestovati ga. Toraj ne morejo vkazovati v imenu Boga. Dosledno tudi ljudstvo razkolno se ne čuti od njihovih povelj v vesti vezano. Sicer pravijo Rusi, da je Kristus[2]) njih cerkven glavar — a ne car ali pa oberprokurator t. j. lajika. Vender zadnjemu se Rusi ne mogo izogniti. Cerkev je tudi vidno društvo. Toraj potrebuje i vidnega poglavarja. Ker pa ne priznavajo primata, ker so jim vsi škofje enaki, toraj dejansko priznavajo najvišega političnega oblastnika za faktičnega poglavarja. Eden mora imeti primat cerkvi. Ako ga nima nikdo duhovnikov, si ga mora lastiti in izvrševati lajik, dasi je pravzaprav podložnik cerkve. Tako mora dosledno biti, sicer cerkev razkolna bi ne mogla bivati. Rimskega papeža povelja pa so pri vernih vspešniša, ker on vkazuje z božjo avktoriteto. Ruska vlada, braneč se zjedinjenja, zameta najboljše sredstvo, s katerim bi mogla vporne svoje elemente brzdati. Da je pa javnost zapadne Evrope paganska, anarhistična, ni vzrok, ker se drži kat. cerkve, ampak ker se ne drži.

Da se ruska vlada vstavlja zjedinjenju, drugi glavni vzrok je ta: boji se, da bi zjedinjenje z katoliško cerkvijo škodilo njeni

[1]) „Mi si rispondeva, che l'idea della Unione, scopo finale di tutti i miei lavori, era lodevolissima, ma che per ora era cosa impossibile e grandemente nociva agli interessi dell'Impero Russo. Poichè anche mettendo da parte le questioni teologiche, sulle quali forse sarebbe possibile di facilmente accordarsi: oggi non conviene alla Russia mettersi in troppa communicazione cogli altri popoli d'Europa, i quali perdono ogni vincolo morale, e la società d'occidente se ne va in rovina evidentamente per la mancanza di religione, per i sistemi revoluzionari, pei falsi principii di libertà, e per il liberalismo, vera sorgente di ogni orrore ed abberrazione, provocata della stampa." II. 218.

[2]) L. c. II. 208.

Digitized by Google

politični moči.[1]) Ker je papež izven granic ruskih, boji se vlada, da bi papež, ako bi se mu dovolilo voditi vesti ruskih državljanov, ne porabil svojo moč proti posvetni, politični moči Rusije in njenim narodnim posebnostim.[2])

Zjedinjenje bi ne bilo na politično kvar Rusije. Zgodovina priča, da so ravno one države, ki so se najožiše oklepale rimske Stolice, bile tudi politično najslavniše, najmogočniše. In tiste države so zaostale ali propale, ki so se ločile od papeža. Naravno. Ud, ki se od živenjskega svojega središča loči, mora poginiti.[3]) Ne le materijalna moč je kaj, ampak tudi moralna: vzajemna zaupnost. Tajiti se ne more, da mej zapadno Evropo in Rusijo je velika nezaupnost ravno radi razkola. To slabi vpliv Rusije na zapad evropski, kjer se določuje osoda sveta. Ako bi pa Rusija se oklenila papeža, pal bi zid, ki jo loči od zapada, vpliv njen bi rasel.[4]) Rusija, prešinjevana od katoličanstva, bi bila jedna najsilovitišh moči na zemeljskem površji.[5])

* * *

Mi nismo vsega povzeli iz P. Vannutelli-ja. Le to, kar se nanaša na s e d a n j o s t: Rusija ima gotovo še vero krščansko; sicer bi toliko krščanskega ne bila ohranila in ne kazala.

Zjedinjenje s katoliško cerkvijo je mogoče. Temelj zjedinjanja je vera razkolnikov sama. Saj ta se s p e k u l a t i v n o vjema s katoličtvom. Razkolno ljudstvo le količkaj podučeno, se priznanju primata ne bode vstavljalo, omikanci še manje. Mej zaprekami zjedinjenja je posebno ruska vlada. Ta, kaker tudi ruski slovanofili, se zjedinjenju ne bodo več vstavljali, ko se bodo prepričali, da zjedinjenje ne bode na kvar politični moči Rusije in posebnostim ruskega naroda. Sramoten prepad carigrajskega patrijarhata bode Ruse napeljaval v -- Rim. Dandanes se vse

[1]) „Il governo russo vagheggia di tener tutto in sua mano e di aver tutti i sudditi suoi pienamente soggetti in tutto . . . . io oso sperare che l' impero russo favorirebbe l' unione delle chiese, qualora ciò non fosse contrario ai suoi interessi. Varii sovrani di Russia, fra gli altri Pietro il grande ed Alessandro I. ed altri ancora, erano sinceramente propensi alla Unione colla santa Sede e ne dettero prove incontestabili." L. c. I. 249.

[2]) „Nelle classi officiali di Russia si tiene che il riavvicinarsi alla chiesa cattolica sarebbe andar contro l' interesse e anche religioso della Russia: per l' idea che il Sommo Pontefice Romano è considerato come un straniero il quale voglia e possa assorbire a suo profitto le nazioni e popoli, che sono a lui sottomesse e aderenti in religione." II. 220.

[3]) L. c. II. 220. 237.

[4]) L. c. 221.

[5]) „Se la Russia si disponesse in favore dei popoli cristiani d'Occidente, allora potrebbe verificarsi il gran connubio della più grande forza politica, colla più grande forza morale, qual' è la cattolica Religione per aver in mano in vista del bene, le sorti del mondo, e col far trionfare la potenza del cristianesimo vero ed unito in un sol corpo." L. c. I. 48.

Digitized by Google

hitro razvija. Ruska vlada bode morala dovoliti, da se one krščanske oblike, katere ima, opro na Petrovo skalo, ali pa zgubi še tisto krščanstvo, katero ima.

Zjedinjenje je močno odvisno od katoličanov, ki mejijo na razkolnike: od katoliških Srbov, Hrvatov, Poljakov, Rusov. Dokler ne bodo ti z večo omiko, z živišo vero, z idealnišim življenjem razkolnikom imponovali, do tedaj ni upanja za jedinjenje.

Mi sami, ki smo oddaljeni od razkolnikov, pospešujemo zjedinjenje pobijajoč liberalizem v javnosti, da ne bodo Rusi nas smatrali za odpadnike od vere. Kako naj Rusi žele s katoličani se združiti, ako slišijo, da v katoliški Avstriji imamo protikrščanske postave, da se v glavnem mestu katoliške Avstrije prepoveda križ Kristusov; ako katoličani sami blatijo katoličtvo, papeža, njegovo nezmotljivost!?

Moliti moramo za razkolnike, da bi milost božja sklonila njihovo voljo pod osrečujoč jarem neizmotljivega učitelja: rimskega papeža. Mašujmo zanje! Zakaj je v misalu votivna sv. maša „za razkolnike“?! Cerkev želi, da se zanje moli! Vpišimo se v bratovščino sv. Cirila in Metoda za spreobrnjenje razkolnikov. Neki svetnik, ako se ne motim, bl. Pavel, je petdeset let žrtvoval vse svoje molitve, dobra dela Bogu, da bi se vsmilil angleških njegovih rojakov in jih nazaj pripeljal v krilo sv. katoliške cerkve. Bog ga je vslišal. Angleška se vrača, vpogiba svoj tilnik pod sladko igo Kristusovega namestnika. Zanimajmo se za razkolno versko vprašanje. Žrtvujmo kaj za misijone mej razkolniki, posebno v Bulgariji, ker se tam kat. cerkev svobodneje lahko širi. Pokažimo razkolnikom, da jih ljubimo, a ne slepo črtimo, da katoliška cerkev jim ne vzame, kar je njihovega, ampak, da jim hoče kot ljubeča mati dati, kar je božjega, nazaj jih privesti v hlev, izven katerega ni najti pravega krščanskega življenja, življenja, kakeršno Jezus Kristus tirja. Ne katerekoli, ampak Petru in njegovimu nasledniku rimskemu papežu je dal oblast: Pasi moja jagnjeta!

Mej razkolniki jih je mnogo, kateri so v srci katoličani, katerih očetje so za katoliško vero krvaveli. Njihovi otroci so se morali na zunaj sili vpogniti. Ako je res, da kri mučenikov je seme novih katoličanov, tedaj bode tudi v Rusiji kri mučenikov radi unije z Rimom morala unijo roditi! In za unijo v Rusiji je mnogo krvi teklo![2])

Rusija zanika primat, a svojemu glavnemu mestu —

[2]) „Se è vero che il sangue dei martiri feconda lo sviluppo della chiesa cattolica questo non è mancato sotto l'impero russo, e questo sangue dovrà germinare un giorno frutti di concordia e di pace fra i cristiani sinceri di tutti codesti paesi.“ I. 252.

Digitized by Google

je dala ime sv. Petra, prvaka apostolov.[1]) Dasi Rusi primat teoretično sv. Petru odrekajo, ga dejansko odlikujejo pred drugimi apostoli. Prva stolna cerkev petrograjska je bila posvečena sv. Petru.[2]) Cerkev sv. Izaka v Petrogradu je posnetek cerkve sv. Petra v Rimu. Sv. Petra vpodabljajo s ključi v roci. Isto je znano, da Rusi tudi nekoje papeže imajo za svetnike.

Peter Veliki je imenoval novo svoje prestolno mesto, mesto sv. Petra. Morda mu je tako ime dal, da bi je Rimu nasproti postavil, ker stoluje sv. Petra namestnik. A ravno s tem je priznal primat Petrov. Razkolnike ruske spominja njihovo stolno glavno mesto samo neprestano, da je sv. Peter glava cerkve. Prepričani smo, da pride dan, ko bodo razkolniki primat Petrov tudi teoretično priznali in bode glavno mesto Rusije prestalo biti nasprotnik Rimu, ampak bode **isti** sv. Peter **nerazdeljen** vladal v Petrogradu in v Rimu!

Sklepamo z P. Vannutelli-jem:

„Rim in Petrograd so mesti, ki sti poklicani, da se združiti. Glavno mesto Rusije, ki je najmlajše mej vsemi evropskimi, mora postati poddružnica starega Rima in hči mora potolažiti staro svojo Mater in zaceliti rane, katere ji je zasekala vporna druga hči: Carjigrad.

So to le prazne sanje?

Ne: up so in mogočosti, ki se naslanjajo na globoko razglabljanje sedanjih razmer celega ruskega društva, in na nevarljive obljube nebes, da enega dne mora biti zopet en sam hlev in en sam pastir.“ — — —

Samo nad peklom in nikjer drugod je zapisano: „Lasciate ogni speranza!“ Kot narod pa ruski razkolniki v peklu še niso. Naše geslo toraj bodi: Up, molitev in — znoj!

Ignacij Kralj.

LISTEK.

Iz dežele pritlikavcev.

Rekel sem Vam vže zadnjič, da v deželi pritlikavcev se mej učenjaki pred vsemi drugimi vedami goji kabalistika. Ta je nekako, ako smemo bolj po naše govoriti, pritlikavska metafizika. Zatorej pa smejo le izvoljeni v ta najviši vseučiliščini oddelek.

[1]) L. c. 159. II.
[2]) L. c. II. 2 1.

Digitized by Google

Čudno je, da za kabalistiške vede so navadno sposobni le najmanjši pritlikavci, mi bi jim rekli v naši govorici „palčki". Kabalistika se pa predava, kaker sem rekel, v posebnem oddelku. Nad vrati k temu oddelku stoji napis, ki je pa — po kabalistiški — zložen iz samih številk. Jaz sem za svojim spremljevalcem le po trebuhu mogel splezati skoz nizka vrata v učilnico.

Kar sem tu noter videl in slišal, da se le nepopolnoma dopovedati, ker mi gorjani spod solnca smo privajeni povse drugačnemu pojmovanju nego pritlikavci, ki solnca nikdar ne gledajo neposredno, ampak k večemu vkoliker jim njegovo luč posreduje mesec. (Kaker sem namreč vže zadnji pot omenil, pritlikavci ne pridejo drugače na zemljo kot po noči). Jaz Vam hočem le objektivno popisati, kar sem videl in slišal — o pravi vsebini in smisli pritlikavske kabalistike sodite sami.

Vse štiri stene in strop sem videl od vrha do tal popisane s številkami; in kaker se mi je zagotavljalo, vsa teoretična in praktična modrost pritlikavskih filozofov obstoji baje v zlaganji in razlaganji teh številk. Številne operacije jim podajejo ključ do vseh skrivnosti naravinih in čeznaravinih. Kdor se vanje zamakne, vgleda v njih centralno svetovno luč, katere žarki mu svetijo v najskrivniše globine božanstva in vesolnosti. Pa slučaj je nanesel, da sem naletel ravno na uro, ko je profesor slušateljem razlagal višo teorijo o kabalistiki. Njegov govor sem si toliko zapomnil, da sem Vam vstani ponoviti iz njega vse glavne točke. Preden pa začnem, Vam povem, da je profesor, z rudečo kapo na glavi, sedel na majhnem piskru, obrnjen proti pošlušalcem, ki so vsak sedeli na lupini kokošjega jajca. Pa mislite si, kako lehka in zračna morajo biti telesa pritlikavskih filozofov.

„Začenši Vam razlagati višo teorijo tiste vede, ki jo po stari tradiciji imenujemo kabalistiko, priporočam Vam, da nikdar ne pridete poslušat teh predavanj, ako se niste tri dni pred postili, da se Vam jajčja lupina, na kateri sedite, pod polnim želodcem ne vdere, ker najviše modrosti ne morete doumeti nego sede na tej lupini. Prebravši (pripomnimo, da pritlikavci govorijo skoro le v participih) obe knjigi razodenja: knjigo Jezirah in knjigo Sohar, katero je angel Razjel prinesel z nebes, veste, da je vže oče Abraham prvi gledal skrivnosti naše kabalistike. Naša najviša veda se je torej spočela v umu svetovnega bitja. To bitje je pa najviša enota, obsegajoč v sebi vse mogoče enote. Zvrgši se v sedanji svet razštevilila se je najviša enota v enote posameznih reči ter nehala kot taka. Posamezne enote tedaj, ki se nam konkretno javljajo v poedinih rečeh, so integralni deli najvišega bitja. Kar podsolnčni filozofi zovejo abstrahiranje, ni pravzaprav nego soštevanje, ali, da govorimo ontologično, rekonstruiranje najviše enote, katera se je, kaker sem rekel, razštevilila v svetovne poedinki. Operacija s številkami, katero tam gor imenujejo matematiko, je tedaj sredstvo, po katerem se sve-

Digitized by Google

tovno bitje, kot najviša številka, vrača spet v sé, k svoji zavesti; in računajoči človeški razum je le del neskončnega, najvišega razuma, kateri se iz posameznih človeških razumov rekonstruira; pride čas, ko se ta proces dovrši in se vsi posamezni razumi vskup zlijejo v neskončni razum. Tedaj bodo prenehale poedinke in mnogoštevilnost: tedaj nastopi, kaker je bilo od početka, eno samo, absolutno število. Ako se pa v posameznih razumih sošteva ali rekonstruira neskončno bitje, potem ni težko razumeti, da človek z razumom obsega neskončnost in doumeva njene skrivnosti. In to je razlog, zakaj je kabalistika kot veda abstraktnih števil, mej vsemi vedami najviša, veda, ki ob enem obsega vso vero, kajti ona ne le da Boga doumeva, ampak ga celo osvestuje in znova vstvarja; kabalistika torej oklicuje absolutno istovitost vere in vede, božjega in človeškega razuma. Vidite potemtakem, kolika moč je v številu. Da, vsa, edina moč je le v številu. In ker je številjenje operacija božjega razuma, se po številu določuje in preminja tudi resnica in pravo. Ker pa božji razum deluje po človeškem kot svojem organu, je resnica in pravo edino odvisno od večine ljudi t. j. od tako zvanega javnega mnenja. Nekdo tam gor pod solncem je hotel trditi, da sta resnica in pravo neodvisni od človeškega mnenja, da se ne sme poslušati, kaj meni velika množica, ampak razsvetljeni, učeni filozofi; kajti zgoditi se zna, da se vsa velika masa moti, v tem ko le en učenjak spozna, kaj je pravo. Pa to je krivo; ampak dovolj je nabrati za kako mnenje večino glasov — in to mnenje je za tedaj edina resnica, kateri se mora vse klanjati. Tako tudi mora vse naše delovanje meriti na veče število. Pisati moramo tako, da povlečemo na svojo stran večino bravcev, in pa tako, da si pridobimo kar mogoče veliko število naročnikov in da tem potom priroma tudi v naš žep kar mogoče dosti tolarjev. Sploh, ne vem vže kako bi Vam mogel še drugače v glavo vtepsti najbolj fundamentalno resnico vse filozofije: da število edino je bistvo reči, je Bog in človek skup, je vse!"

Ko smo zapustivši kabalistiško šolo na nasprotni strani stlačili se skoz nizka vrata, smo stopili na prostoren trg. Na prvi pogled sem videl, da je prostorno razmerje na tem kraji dosti veče kaker drugod po pritlikavski deželi, in se celo bliža tu pa tam našemu. Nisem se mogel zdržati, ampak vprašam koj svojega spremljevalca:

„Kako to, da je tu vse veče, nego sem videl dozdaj pri vas?"

„Prišli smo v žensko provincijo!"

„Hudirja, so ženske pri vas veče kot pri nas?"

„Veče — v vsakem oziru."

„V vsakem oziru?!"

„Tako je. Veče telesno, in veče duševno."

Digitized by Google

Tedaj sem se domislil domine Abundije, ki me je sprejela pri vhodu v pritlikavsko deželo. Vprašam:

„Je domina Abundia tudi od pritlikavskega ženskega spola!?“

„Je. Ona gospodinji in kuha.“

„Od kod pa, da so pri vas ženske tolik korak naredile pred možkimi? Pri nas je ravno narobe — mi jih imamo vse pod petami.“

Na to molči moj spremljevalec in me pelje na sredo trga pred visok spomenik. Na visoken obelisku so se svetile velikanske škarje iz čistega zlata. Strme sem gledal v ta žensko-pritlikavski misterium. Kaj pa bo to?

„Ta spomenik so si postavile pritlikavske ženske l. 5677 razodenja duha Razjela.“

„Kako je prišlo do tega?“

„Vsa zgodovina tega najimenitnejšega dogodka naše domovine je poznejšim rodovom v spomin zapisana na tem obelisku.“

Pogledam — in res, ob vseh štirih straneh je bil obelisk opisan s številkami.

„Povedati Vam hočem ob kratkem, kar se bere na obelisku. Živel je tiste čase tam gor pod solncem zverinski človek, rekali so mu Tone od Kala. Sicer pa ni še dognano, ali je bil resnično človek. Kajti kdor bere listine tistih časov, ni mu težko spoznati vže iz samih imen, katera so mu pridevali, da je res kateri starih duhov, katere je Bog iz nebes pahnil, tičal v njegovih kosteh, ako ne celo živalska duša katere zverine. Nekateri so menili, da se je evangeljski „Malhus“ v njem spet včlovečil, drugi so ga imeli za „potomca Hunov in Vandalov“; večina njih pa so bili prepričani, da je iz živalskega rodu; pa tudi tu so bila dokaj različna mnenja: ta je gledal v njem „osla,“ drug „muho,“ tretji „dihurja,“ pa „urha,“ in celo „sibirsko hijeno“. Jaz — po svoji pritlikavski pameti — bi mislil, da poslednje bi znalo biti najverjetniše, kajti krvoločen je bil tako, da je ljudem sekal stegna in jih prodajal; od tod je še zdaj v prigovoru „krvavo stegno“ Toneta od Kala. Slednjič se zverina spravi na naš — takrat še nežni — spol, češ, da je od Boga poslan prirezavat jim jezike s škarjami, katere so mu za to delo nekje posebe blagoslovili. Naravno, da se je ves ženski rod vzdignil proti temu skvrnoslovu; tudi možki so pristopili svoji drugi polovici na pomoč — nosili so jim repe od kril (kar je bilo seveda pozneje vsodno, kajti ženske niso nikdar več možkih oprostile te poniževalne tlake, kar je posebno zakrivilo, da one zdaj nam gospodujejo). Prišlo je prvič do praske, potem pa do prave krvave bitke mej ženskim rodom pa mej „sibirsko hijeno“ in njenimi vojaki. Prav na tem trgu, kjer zdaj stojiva, je bilo bojišče. Toneta od Kala so razljučene žene razpraskale in vzemši mu škarje razrezale ga na kose; potem so pa planile na njegovo vojsko in jo razgnale

Digitized by Google

na štiri vetrove. Ta spomenik se je postavil v proslavo ženske zmage.

Pa kmalu potem se je začelo možkim slabo goditi. Ženski jeziki so začeli tako naglo razraščati se, da so doma in zunaj možke prekričavale. Na mesto trezne možke pameti je nastopil ženski krik, kateri si je v kratkem vse vpokoril. Socijalna stran naše narave se je predrugačila: do takrat so bile one podložne možkim, od tedaj so možki začeli služiti ženskam. Možkih se je pa lotila neka žalost, hirati so jeli, in rod za rodom prihajal je manji; a ženske so se čedalje bolj debelile, in začenši vzdigati glavo po konci v znamenje gospodstva, so se od leta do leta daljšale — take jih imamo danes pred sabo: mi, možje, smo vedno revni pritlikavci, one, domine, so same kraljice."

„Kaj mi pač pravite!"

„Gorje nam, pa kaj si moremo več pomagati! Zasedle so vže povsod prve stole; da, izključujejo nas vže od učenja nekaterih višin ved. Pa tudi nad zemljo vže zahajajo na tamošnje višoke šole. One hočejo biti doktorice, one pesnice, one leposlovke, one odvetnice, sploh vse, kar smo mi nekdaj vpravljali. One vže tudi politikujejo!"

„Imate tudi pri vas politiko?"

„Tudi politične zbore in časnike, imamo državni zbor itd."

„Potem pa tudi volite?"

„Jej, seveda — a možki vže sto let ne volimo niti se damo voliti."

„Morda zato, ker vas one nočejo voliti."

„Tako je — žalostno, a res."

„Vaše ženske morajo biti res pravo čudo. Bi bilo mogoče, da bi jaz prišel v njih družbo in jih od bliže spoznal?"

„No, še danes boste imeli priliko; ravno nocoj nam napravijo veselico z banketom in plesnim vencem. Pa pridni moramo biti. Vi ste preveliki, in naše ženske rade sumijo. Komaj Vas zagledajo, bodo mislile, da ste prišli kraljevat mej nje. One tega nečejo, ker so vže same vse kraljice. Ako hočete v njih družbo, zapomnite si, da se boste klanjali do tal, roke jim poljubljali, podnožek jim postavljali itd.

* * *

Bilo je do večera še nekaj ur.

„Kam me peljete zdaj?" vprašam svojega spremljevalca.

„Le za menoj."

V kratkem prideva pred hišo za pritlikavske razmere precej visoko. Nad vrati se je bralo v njih jeziku: „Pritlikavska tiskarna." Tiskarna pa pri pritlikavcih pomeni tisto hišo, kjer ima sedež vsa viša pritlikavska inteligencija t. j. vredniki, pisatelji, pesniki, politiki obojega spola.

S posebnim zanimanjem si ogledujem tiskovne priprave.

Digitized by Google

Kaker sem zvedel, pri pritlikavcih se mej vrednike in politike ne sprejemajo ljudje, ki so si po šolah s teorijami belili glave; kajti glavni pogoj visokega politikovanja — pravijo — je „praktični razum“; menijo pa, kaker nekdaj Feliks o Pavlu, da filozofija in učenost človeka — zmeša. Moj spremljevalec mi je zagotavljal, da večkrat celo ni veliko razločka mej železno pametjo tiskarskih strojev pa mej pametjo vrednikovo.

Za visoko mizo sredi tiskarne je sedel pritlikavec z naočniki — katerih sicer nikjer nisem videl v pritlikavski deželi. Zamišljen je brskal s peresom po papirji pa naglo stikal po knjigah, ki so mu stale na desno in levo nakopičene.

„Ta je glavni vrednik političkega lista za vse pokrajine našega kraljestva,“ dopoveduje mi spremljevalec. „Odličen politik, vrl narodnjak! Veselilo ga bo, ako se ga obročite.“

„Gospod glavni vrednik — pozdravljam ga — nisem pričakoval, da me doleti čast ponižno se Vam pokloniti.“

„O, me veseli, me veseli, da ste nas pohodili“ — odvrača mi oklenivši se z desnico mojega mezinca. Zgovoren je bil in pripovedal mi je svoje življenje.

„Meni je ime Butec; sin sem rajnkega Janeza Butca iz Koprive. Jaz nisem nikdar mislil, da pridem kdaj do tako visoke službe. Do petnajstega leta sem pasel polže. Nekega dne pa mi reče oče, rajnki Janez Butec: Moj sinče Butec, ti pojdeš v mesto. In tako se je zgodilo. Dve leti sem raznašal po mestu pekovski kruh; potem sem poskusil šolo — prišel sem do vrat prve latinske. Šola mi ni dopadla. Kar me sreča zanese sèm, v to tiskarno, mene, pravim, Butca. Šest let sem se tu šolal, in dosti dosti sem se navadil od teh strojev. Poslednjič vmrje glavni vrednik, in, ker je bila moja logika in izkušenost znana vže po vsem kraljestvu, izbrali so enoglasno mene za glavnega vrednika. Mislite si li: delati javno mnenje?! — ha, to niso šale!“

„Tudi pri Vas imate javno mnenje?“

„To javno mnenje sloni na mojih ramenih.“

„Kako to?“

„Pri nas pritlikavcih je tako. Le to, kar se tiska v političkem listu, velja, le to je razodeto od duha Razjela. Kar se tu bere, se sprejme slepo, brezpogojno. Pri nas greši le oni, kdor misli drugače kot mi tiskamo. Pa pritlikavci so se tudi vže zdavno odvadili drugače misliti nego se bere v naših listih.“

„Tudi razumniki se ravnajo po Vaših receptih?“

„Pa pri nas sploh nihče razumnik ni, kdor bi si upal drugače misliti ali govoriti, kaker se tiska v naši tiskarni.“

„Po tem pa Vam ni težko stvarjati javno mnenje?“

„No, od začetka ni šlo gladko. Energije je bilo treba. Če se je postopil kateri pritlikavec vgovarjati, kar pomandrali smo ga, zmleli, kaker mlinski kamen zrno. Kar na revolver smo šli. Tako smo si vkrotili vse, pod petami nam je vse!“

Digitized by Google

„Tako strašni ljudje ste pritlikavci? Kaj takega še nisem slišal svoje žive dni.“

„Vam je všeč ogledati si zadnjo številko mojega lista?“

Da mi list, tiskan na gladkem papirji. Format je bil za pritlikavske razmere ogromen, tako da bi prav lehko celega pritlikavca vanj zavil. Sredo prve strani je zavzemala podoba ženske, katero je ilustroval vvoden članek: „Mis M. S. — izumiteljica najnovejšega ženskega svitka.“ Sledila so razna naznanila, kje in kako drago se prodajajo ženske kite, krila. repi itd. V predalu, ki bi bil pri nas odmenjem za politični razgled, bral sem mej drugim naslednjo zanimivo zgodovino: „V provinciji D. je sklicala Mis M. shod svojih ožjih somišljenic. Razpravljale so se velevažne zadeve. Mej drugim se je enojezično sklenilo, da se ima obče-pritlikavsko politično društvo postaviti na strogo žensko podlago: Sprejme naj se mej pravila paragraf, ki določuje, da se ima število možkih udov omejiti na eno tretjino in da na vse veke nima biti predsednik možki. Ko bi pa ženska javno nastopila, jo morata vselej častno spremljati dva pritlikavca. Prvo, častno mesto pri javnih shodih, zborovanjih, pri banketih in privatnih obedih tiče za vselej ženski. Možki mora, bodisi da piše ali govori, žensko naslavljati „milostna“. Možkim, ki bi kratili ženskam dolžno češčenje, se določuje najobčutljiviša kazen, namreč da jim ženske odtegnemo pogled za en mesec, za pol leta ali tudi za več let. Ko je žaljena ženska čast, bodi ženska trda, neizprosna; ne daj se omehčati, dokler ji ni pritlikavec s spokornimi solzami kleče opral nogovic. Možkega moramo strmoglaviti, da se zgrevan, obupan, bled vrne k nam. Vzor ženskega ponosa bodi nam ona „trdosrčna,“ katero je pesnik tožil „strunam.“ Bodimo ponosne, osorne. Sploh naj možki vedo, da ženske zastopajo višo inteligenco, in ako hočejo nam kaj govoriti ali pisati, naj izbirajo le višeznanstvene. filozofične predmete, kaker bi bilo vprašanje o početku vesolstva, o Darwinovi teoriji, o tem, kar se pravi generatio aequivoca, o estetiki itd. Pesništvo sploh nima najmanjše vrednosti, ako se izključljivo ne peča z našimi cvetočimi lici, belimi. gladkimi rokami, modrimi očmi, z našim vitkim telesom, z našimi kitami in krili. Pesnika, kateri tega za vso lepo umetnost temeljnega pravila ne pozna, preziramo, obsojamo. V gledališči imamo le ženske besedo; možkim ne dovoljujemo nego ploskati in obsipati nas z venci.“

„Čujte, to je pa res radikalno,“ pravim odloživši list.

„In vender nam se zdi tako boljše,“ odgovarja mi glavni vrednik, „kajti odkar nam ženske gospodujejo, dobro jemo, mehko spimo, in pa — en sam pogled „milostne“ vznese nas v tretje nebo . . .“

Z globokim poklonom sem se ločil od velevrednika — Butca.

Digitized by Google

Naša politična izpoved.

Odprto pismo.

V Gorici 15. nov. 1892.

Vi tedaj od mene nekaj pričakujete, nekaj, kar glede na sedanje razmere na Slovenskem, ali morda bolje na Goriškem, ne storim prav rad. Nič manj, nič več; naj bi molil pred Vami svoj politični „credo“!

Malo sem sicer politikoval. Le dvakrat ali trikrat sem v „R. Kat.“ zašel na politično polje — to bi bilo vse . . . Ne! Zabil bi bil kmalu onih pet mesecev, ko sem skrivno vrejeval tako zvano „staro Sočo.“

Do politikovanja nimam veliko veselja. Saj tudi vtegnem ne. Morajo biti vže posebni razlogi, da bi se dal speljati v politiko.

Pa iz onega malega, kar sem poskusil na političnem polji, bi se vender dalo posneti, kaj mislim o glavnih vprašanjih naše notranje in zunanje politike. Čudom se moram čuditi, kako morejo nasprotniki moji razvpivati me za servilnega pristaša Taaffe-jeve vlade, za Hohenwartovca, za zagovornika tako zvane „trojne“ ali trodržavne zveze!

To vse je laž, to vse politiško obrekovanje! S katerih mest v „R. Kat.“ ali sploh v mojih spisih so vstani stikati kaj takega proti meni? Na dan z dokazi!

Še ni teden od tega, ko je radikalni naš dnevnik svojim bravcem opisoval „način, . . . kako sta škof Missia in g. Mahnič, očividno po vkazu dunajskih vladnih krogov, provzročila globoko segajoč razdor v slovenskem taboru.“

In še „očividno“?! Da bi gospoda imeli oči zdrave, — videli bi vse drugače!

Spregovoriti hočem torej le dvoje besed v pojasnilo ali bolje — v obrambo svojih političnih nazorov. Pa niti tega bi ne storil, ko bi moji nasprotniki ne bili nasprotniki idej in svete stvari, katero zagovarja moj list, in ko bi se ravno teh političnih obrekovanj ne posluževali na kvar isti stvari.

Razvpiti nas za servilne, brezhotne, po naslovih in križcih ali celo po mitrah loveče se kreature vladine politike, za brezvestno orožje centralizujočih, germanizujočih dunajskih teženj — to je isto kar vničiti naš vpliv pri narodu, in s tem zadržavati pri Slovencih zmago katoliških načel nad liberalnimi!

Zato tedaj hočem spregovoriti. Vem sicer, da te točke so delikatne, pa nihče naj ne misli, da imam pri tem Bog ve kake

Digitized by Google

skrivne, stranske namene: kar porečem, naj velja le kot izpoved mojih političnih nazorov; varuj me pa Bog, da bi hotel te nazore komu vsiljevati! —

Bistveno nič novega ne povem. Da ne bo kdo mislil, kaker bi bil jaz še le danes — Bog zna, iz katerih oziro v — začel drugače soditi o sedanji vladini politiki, katero vodi grof Taaffe, náte nekaj stavkov, s katerimi sem — kmalu bo dve leti od tega — označil politiko Taaffe-jevo: „Znak Taaffe-jevega ministerstva je zmerno polovičarstvo, ki se ne nagiblje niti na desno niti na levo. Ako hočemo vprašati po načelu, kateremu se pokori Taaffe, moramo odgovoriti: njegovo edino načelo je, da ne izpoznava nikakega načela.“[1])

Kaj pri meni velja mož, kaj velja vlada brez načela, je znano sè vsake strani „Rimskega Katolika“. Meni je ljubše najradikalnejše liberalstvo kot breznačelnost. Zatorej v istem spisu prorokujem: „Šest let Taaffe-jevo ministerstvo ali katerokoli od Taaffe-jevega duha — se ne bode več vzdrževalo“; kajti „zmerna, srednja stranka, stranka brez načel, bo prej ali kasnej izginila popolnoma ter potegnila za seboj ministerstvo Taaffe-jevo.“ Ravno tam pišem, da delovati s tako politiko za prihodnost Avstrije je nemogoče, je nezmiselno!

V tem smislu smo vedno in povsod i pisali i govorili o Taaffe-jevi vladi. Pa Vi sami mi spričujete: „Da ste Vi proti Taaffe-jevi vladi, to je celemu svetu znano.“ Da, znano bi moralo biti, a znano ni. Pa berite „Sl. Narod“, berite „Slov. Svet“, „Novo Sočo“, „Edinost“ — in preverili Vas bodo, da sem jaz bolj vladen, bolj ministerski od samega ministerskega predsednika!

Druga točka. Vi pišete: „Da ste pa proti Hohenwartovemu klubu, tega svet ne ve še.“ In vender bi moral svet vedeti tudi to! Da bi le hoteli oči odpreti ter brati, kar sem pisal — kmalu bo štiri leta od tega —: „Osnovati moramo (v Avstriji) javno katoliško stranko. Francija, Italija, Nemčija imajo dobro organizovane katoliške stranke, katoliška Avstrija — sramota! — nima je še .... Razmere nam nalagajo, nas pozivljejo, da si osnujemo katoliško stranko v javnem življenji, ker je nikše. **V državnem zboru mora ta dobiti konkretno obliko** ter od tu vplivati na postavodajalstvo in na preporod katoliške Avstrije.“

In kako si mislim jaz novo katoliško stranko? Berite! „Njej bi morali pristopiti vsi avstrijski narodi brez izjeme. Samo ob sebi se razume, da kaker bi katoliška ideja stala na prvem mestu v programu, tako bi drugo mesto morala zavzemati ideja federalizma in jezikovne enakopravnosti. Hvala Bogu, da se nahaja tudi mej Nemci konser-

[1]) „Rimski Katolik“ 1891 str. 75, 76.

Digitized by Google

vativna stranka, ki zna naravne pravice spoštovati tudi pri tujih narodih. Nemcem pa, dasi so katoličani, Nemcem iz vrste Lienbacherjev itd., ki se ne morejo toliko povzdigniti, da bi razumeli pomen znanega krščanskega stavka: česar nočeš, da ti drugi store, tudi ti drugim ne stori — takim ne podajajmo rok v zvezo, ker sè svojimi ponemčujočimi, centralizatoričnimi težnjami netijo prepir in delajo spor mej narodi. Avstrijo razdirajo v zmislu Mazzini-jevem, v zmislu ložinem. Nič ne dé, ako bi vsled tega stranka federalistično-katoliškega programa imela biti šibkejša. Tu ne gre za to, koliko nas je, ampak le za to, da se združimo na zdravi, neomajljivi podlagi resnice in pravice. Kjer je resnica, tam je konečna zmaga . . .“[1])

Govorim, ali bolje govoril sem pač jasno! Moj vzor je bil in je nemški katoliški centrum; kaj takega bi se moralo — seveda mutatis mutandis z ozirom na posebne avstrijske razmere — osnovati tudi pri nas! Po tem naj se sodi, kak centralist, kak germanizator, kak vladen oportunist sem, slednjič — kak Hohenwartovec!

Radi česar nisem nikdar srca imel za Hohenwartov klub, bila je njegova neodločnost, in bojazljivost, ki je vselej v njem vladala in še vlada. Tak klub je nesposoben voditi parlamentarno katoliško stranko, kakeršna bi morala biti po mojem vzoru. **Avstrijo more rešiti le katoliška odločnost.**

Res sicer, da pišem v istem članku: „Pri tem se ne ločujmo od desnice, ki dandanes gospoduje v naši parlamentarni borbi“ — a besede, katere koj potem sledijo, kažejo, kako to mislim: „Nji (desnici) dovažajmo po novih volitvah katoliških mož, da se katoliško prerodi in ojači, da počasi prodre v nji katoliška ideja, da mine iz nje pomišljavost in znana bojazljivost, ki se vsakrat razodeva, ko gre za katoliško stvar.“ In: „Pred vsem in najprej bi moralo vse naše delovanje za zdaj meriti na to, da se zdravi, katoliški elementi v sedanji državnozborski desnici ohranijo in ščistijo ter po novih volitvah pomnožijo in vkrepijo, dokler se iz nje ne porodi prava t. j. odločno katoliška stranka.“ Kar govorim o ščiščenji desnice, zadeva pred vsem Hohenwartovce, katerih mnogi imajo sicer nekaj konservativnega in federalističnega na sebi, a katoliškega ali celo odločno katoliškega malo ali nič. Kaker brž bi se spolnila moja želja, bi Hohenwartov klub izginil vtonivši v katoliški desnici.

Kaker vidite, meni ne gre za ime, ampak le za stvar, za katoliško stranko v državnem zboru: to bi si morali osnovati — imenujte jo potem „desnico“ ali „centrum.“ Jaz vsaj — re-

[1]) „R. K.“ 1889 str. 347, 348.

Digitized by Google

ćem odkrito — ko bi jutre bil voljen za državnega poslanca (za kar pa — bodite brez skrbi — ne bom kandidoval), bi ne vstopil v Hohenwartov klub.[1])

Pa Vi pravite: ako sem res nasprotnik temu klubu, moral bi biti tudi dosledno nasprotnik njegovemu znanemu glasilu, dunajskemu dnevniku. Prav pravite. Kaker zagotavljate, to glasilo velja v Vaših očeh prav malo, tako da z novim letom ne boste več njegov naročnik. Tedaj še le z novim letom ne boste več!? Jaz pa nisem vže dve celi leti naročnik njegov, akoravno sem bil prej dolgo vrsto let. Tako se mi je zamerila njegova Hohenwartovska-staročeska politika! Vidite, da sem jaz veliko naprej kot Vi in morda veliko druzih, ki bi svojo glavo zastavili, da sem vže zdavno dušo in vest prodal Taaffe-ju!

Kar se tiče poslednjič trojne zveze, ne govorim rad o nji, ker je vprašanje kočljivo in imajo sploh drugi oblast določevati o vnanji politiki. Vender dovolite mi izreči, da jaz nisem za njo. Razlogi so različni. Prvi in najtehneji razlog je, ako smem tako reči, katoliški. Trojna zveza pomeni potrditev političkih dejanj, ki so se poslednjih trideset let v Italiji dovršila. Kdor ima le kaj čustva za sv. cerkev in njenega glavarja, mu mora vže o tej misli srce krvaveti.

Drug razlog je zgodovinski. Zgodovina je zanesljiva, rekel bi nezmotljiva učiteljica. Uči pa zgodovina, da ideje so velesile, katerim se narodi in države cela stoletja klanjajo. Taka ideja je v našem veku ideja narodnostna. Ideja ta, ki jo masonstvo obožuje, zahteva državno zedinjenje narodov. Italija in Nemčija ste vže na poti nacijonalnega zedinjevanja. Edina zapreka, da nisti še dospeli do svojega konečnega smotra, jima je Avstrija. Je-li pa verjetno, da si bosti ti dve državi iz ljubezni do nas dali vstaviti na poti do popolnega zedinjenja, h kateremu ju sili tradicija, sili najmogočniša ideja našega veka, in, kar je največ, k čemur ju naganja ona skrivna velesila, ki vodi in določuje potitiko evropejsko vže nad sto let, masonstvo?!

Da, masonstvo zapoveduje Evropi. Nečem namreč trditi, kaker bi osebno prijateljstvo nemškega in italijanskega vladarja nasproti nam ne bilo odkrito, resnično — a vsode narodov in držav dandanes ne določujejo vladarji, ampak sile, ki od zdolej navzgor rijejo. Revolucija v Italiji je vpra-

[1]) Ravno tako sem tudi v neki seji goriškega pripravljnega odbora za katoliški shod meseca junija govoril proti temu, da bi se našim državnim poslancem (Hohenwartovcem) izreklo brezpogojno zaupanje; in zahteval sem, naj bi se sprejela resolucija, po kateri bi smeli od slov. poslancev zahtevati, naj izstopijo iz Hohenwartovega kluba; naj se ločijo od sedanje desnice, ko bi se v nji odločniše ne povdarjale katoliške zahteve, ter pristopijo naj katoliškemu «centru.“ To je bil moj predlog. Ne vem, po kaki pomoti ni prišel v referat, da bi se bil razpravljal pri pripravljavnem katol. shodu v Gorici.

Digitized by Google

šanje časa; jutre se zna zgoditi, da monarhije ni več — in naš zaveznik, kdo bo? In Nemčija? Je li volja nemškega cesarja tako krepka, da bo brzdala duhove, ko bi se jutri vneli za nacijonalno idejo, kaker so se leta 1870 proti Francozom? In se li ne nahaja i v Nemčiji i v Avstriji dovolj netilne snovi za tak ogenj?! Je velenarodnostna ideja vže izmrla? Dovolj najmanjši potres, in Avstrija je jutre — sama.

Pa kod naj bi si Avstrija iskala zaveznikov? Najprej v svojih narodih, katerih naravnim zahtevam naj bi vender enkrat zadostila. Kdaj vender pridemo iz onih časov, ko vže slovensko govoriti diši po veleizdajstvu, ko se nemštvo identifikuje z avstrijstvom? Malo zahtevamo, in kar zahtevamo, je naravno, je pravično — in še tega se nam noče dati!!

Kar se pa tiče zunanjih prijateljev, s katerimi bi se imela Avstrija zavezavati — o tem govorit nisem poklican jaz — vender našli bi prijateljev, pravih, zanesljivejših prijateljev, da bi le temeljitejše hoteli proučevati bližnjo preteklost ter enkrat do dobra umeti, da v zgodovini je vselej preteklost predpogoj in podlaga prihodnosti. Morda pa se mi ponudi še kdaj priložnost, da tudi jaz kaj več o tem spregovorim. — Zagotavljam Vas svojega spoštovanja.

Dr. Mahnič.

Raznosterosti.

Slovani in katoliški shodi.

Katoliška ideja hoče prodreti pri katoliških Slovanih iz zasebnega življenja v javnost.

M i S l o v e n c i, dasi najmanjši Slovanov, smo p r v i mej njimi imeli katoliški shod in smo sklenili pod vodstvom svojih škofov, naslednikov apostolov, kaj nam je storiti, da tudi v slovenskem javnem življenji zopet zavlada Bog naš in Zveličar Jezus Kristus.

Tudi na Hrvatskem poznamo vrlih mož, kateri bodo pot pripravljali shodu Hrvatov, na katerem se bodo k a t o l i š k i H r v a t i posvetovali, kaj je tudi njim vkreniti, da se zopet pokristijani, pokatoličani in okrepi javnost hrvatska!

P o l j a k i so blizo kat. shodu. Kaker časopisi poročajo, se je vže določil kraj shodu: starodavno Krakovo!

Tudi Č e h i nečejo zaostati. To nas posebno z radostjo napolnjuje. Kajti ni ga roda slovanskega, ki bi tako krvavo po-

Digitized by Google

treboval katol. shoda, kaker ravno češki narod. Liberalci so v Čehih javnost skoro popolnoma popaganili. Da pride reakcija, je skrajna sila, posebno radi nastočega socijalizma. „Večerní Noviny“ pišejo št. 133. t. l.: „Gotovo bi ne mogli lepše oslaviti jubilejno slavnost Leona XIII, kaker če bi srčna želja vseh vernih katoličanov naše domovine se spolnila: da bi se vender enkrat dobro organizovali oni, katerim še bije srce za cerkev katoliško. To je posebno v naših dneh treba, ko se vera zasmehuje, duhovstvo sramoti, ko so čast sv. Očeta začeli teptati z nogami tudi oni ki hočejo vender „katoličani“ biti imenovani. Skrajen čas je, da se opogumimo. Sovražniki vsega svetega sklicujejo prav mrzlično dan za dnevom shode, in se posvetujejo, kako bi vničili podlago, na kateri sloni prava sreča narodov, in kako bi jo nadomestili z razkošjem, ki človeško srce le razrušuje. Ravno radi tega tudi mi ne pomisjajmo se, ampak snidimo se tudi mi, da bomo vedeli, kaj in kako nam je začeti, da odvrnemo od svojega ljudstva toliko zlo .... To bi bil zopet en korak naprej. Bog blagoslovi ta korak! Katoliški shodi, ki so se v tolikih deželah vže imeli, naj nam bodo v vzgled, da ne bomo lenili! S tem bi dokazali, da še živi pravi duh katoliški v česko-slovanskem narodu!“

O tem veselem oznanilu mi katoliški Slovenci, mi, ki smo vže okusili sladak sad katoliškega shoda, in ki svoje brate ljubimo, ne moremo, da bi Čehom, Poljakom in Hrvatom iz dna srca ne želeli lastne skušnje, kako prijetno, kako vspešno za ljudstvo je posvetovati se skupno v Gospodu, a kako poguben je tak posvet in strašen za sovražnike Boga in ljudstva!!

Zavoljo tega se pridružujemo s celo dušo tudi mi izpodbudnemu ognjevitemu klicu: Nuže, bratři, vzhůru! Hlaste se — a připravme se! Pán Bůh s námi, kdo proti nám! Zdař Bůh!

Krščanska odločnost in krščanska ljubezen.

Odločno odbijati nesramnega brezverca, ki sega na čast Boga, zavračati ga nevstrašeno, ko skuša vkrasti tisočerim svojim bratom edino zveličavno vero, pogumno in vstrajno prepričavati ga o resničnosti vere, da bi se ne pogubil, je našim liberalnim katoličanom znamenje — čujte! — pomanjkanja krščanske ljubezni, znak sovraštva!

Katekizem, katerega neki priznavajo tudi liberalci, opredeljuje krščansko ljubezen: Ljubezen je nadnaravna čednost, ki nas vsposablja, da Boga ljubimo čez vse in svojega bližnjega kaker sami sebé iz ljubezni do Boga. Najbolj moramo ljubiti Boga,

Digitized by Google

drugič sebe in bližnjega. A ne kakerkoli, ampak ljubiti, ker in kaker Bog hoče.

Ljubiti se pravi: hoteti dobro. Koga najbolj ljubiti se pravi hoteti mu največe dobro, ki je glede Boga slava njegova, a glede ljudi vera. Mnogi ljudje pa vere s a m i nečejo, da, hočejo jo tudi bližnjemu vkrasti, in B o g u dolžno pokorščino javno tajijo. Se more torej zgoditi, da se res še krščansko ljubi, če tudi se komu nevšečnosti provzročuje? Da.

Oče ima sprijenega, trdovratnega sina. Vsa lepa opominjevanja so zastonj. Sin gre gotovi pogubi nasproti. Da bi ga spravil na boljšo pot, njemu v srečo začne ga trpko ostro opominjati, tepsti . . . . Očetu gotovo se ne more odreči ljubezni. Ako bi je ne imel, bi pustil sina, pozabil ga. Ljubezen ima i oni katoliški pisatelj, ki trdovratne brezverce trpko kara, z namenom, da bi jih prepričal o veri. Saj jim hoče vrniti n a j v e č e d o b r o!

Popotnik videč, da ropar hoče vbiti njegovega sopotnika, je dolžan iz ljubezni se roparju vstavljati celo pretepsti, raniti, vbiti, da le ohrani svojemu bližnjemu življenje. Katoliški pisatelj, ki odločno zavrača brezverske pisatelje, ki skušajo vkrasti vero mladini, pogubiti jo za večnost, ima gotovo krščansko ljubezen. Ako bi je ne imel, bi le brezposelno gledal, da ji sovražnik vkrade n a j v e č e d o b r o.

Po državnih postavah se sme državljana zapreti, celo vmoriti, ko je prestopil kojo prevažno postavo: koga okral, razžalil cesarsko čast, izdal državo. Bog je več od države, njega moramo najbolj ljubiti, najodločniše braniti njegovo slavo. So pisatelji, ki pravijo, da je Bog trinog, da je vera neumnost, nespamet. Katoliškemu pisatelju, ki take bogokletne pisatelje zavrača ne z rokovicami, ampak se sveto jezo, se gotovo ne more odrekati ljubezni, kaker ne sinu, kateremu kri vskipi, ko sliši, da se mu očeta obrekuje, sramoti. Saj brani tistega, katerega je n a j b o l j b r a n i t i d o l ž a n.

Da, krščanska ljubezen n e l e, d a n e p r e p o v e d u j e, a m p a k **vkazuje,** da se o d l o č n o vstavimo onemu, ki sam trdovratno neče priznati vere za največe dobro, ki jo drzno hoče vkrasti svojemu b l i ž n j e m u, ki vpor oznanjuje proti B o g u.

Katoliški liberalci pa niso tega prepričanja! Njih ljubezen je š i r š i od one, ki je v katekizmu. Oni jo umevajo tako-le: prava ljubezen mora obsegati v s e in sicer z j e d n a k o gorečnostjo. Bog pa ni vse. Poleg njega je tudi — hudič. Prave ljubezni bistvo je, jednakopravnost. Ako bi se vera tako povdarjala, vtegnila bi se jednakopravnost mej Bogom in hudičem kaliti. Bog bi bil prvi, a hudič drugi. To bi bilo proti ljubezni krščanski! Hudiču prosto roko! Prava ljubezen krščanska je toraj: molčati, ko pisatelji spodkopavajo vero, vpor proti Bogu oznanujejo, bodi, da gre na zadnje vse k hudiču!

To je logika, to je ljubezen liberalcev. Ne, bodo morda

Digitized by Google

vgovarjali liberalci. Mi priporočamo rahlost, milobo v boji proti nasprotnikom vere, da jih pridobimo! Gospoda, koliko ste jih pridobili od leta 1870 do l 1890, ko ste molčali, jih podpirali, dopisovali v njih časopise, milo zavračali?! Ne boljši, ampak vedno držniši so postajali! In koliko Slovencev bi ne bilo prišlo ob vero, ako bi jih bili koj od začetka odločno odbijali! Bodi, da bi par dotičnih brezverskih pisateljev radi zavračanja še bolj se veri odtegnili — a tisočine drugih Slovencev bi bile rešene! Bolje, da grejo v pekel dva ali trije, kaker tisoči! Sè svojo „obliko“ niste vi odpravili ničesar, fijaško ste imeli. Dovolite, da skušamo mi z drugo „obliko“!

Razumemo! zakaj toliko priporočujete ljubezen do sovražnikov vere: O čemer človek ni prepričan, česar **ne ljubi**, zato se tudi ne ogreje. Ta stojičnost liberalcev glede vere izvira iz njih zavedne ali nezavedne **nevere**, sovraštva do resnice. Kdor popustljivost, molčečnost, spravljivost, ljubezen **do laži** oznanjuje, priporočuje, **ta ljubezen zlorabi, ker dela iz nje nasip, barikado proti resnici v obrambo laži, v zagovor odpada od Boga . . . .** Mi pa trdimo **„da največa katoliška odločnost, nestrpnost je največa katoliška ljubezen. Trdimo, da dandanes je radi tega tako malo odločnih, nestrpnih, ker jih je malo, koji bi v resnici prav ljubili.“** [1])

Antiliberalec.

Leonina.

Nedavno je pisala „Vrhbosna“:

„U „Rimskom Katoliku“ napisajo je dr. Josip Pavlica, **duhovnik** v Goričkom sjemeništu članak, gdje razvija, neka se **za** Slovence i Hrvate ustroji katoličko učeno družtvo poput onoga, koje je pod gornjim imenom osnovano u Beču. Dr. Luka Jelić širi ovu misao medju Hrvati Dalmacije, a nedavno je u Kat. Dalmaciji priobćio o tom kratak članak dr. Ante Katalinić iz Novoga kod Trogira. Dokazav potrebu znanstvenoga časopisa u hrvatskom jeziku, pošto se to u današnjim prilikama i radi poznate naše apatije ne bi dalo postići privatno, ističe, kako je veoma nužno, da se ustroji društvo hrvatskih i slovenskih učenjaka, uvjerenih katolika, koje bi uz ostalo izdavalo i takav časopis. Bečka Leonina ne može, da doskoči našim potrebama već i za to, što joj se pravila protežu samo na zemlje i kraljevine zastupane u carevinskom vieću, te so njezine dielatnost ne može protegnuti na veći i bolji dio hrvatskoga naroda, koji žive u Ugarskoj, Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni i Hercegovini.

[1]) Es, como muy á propósito ha dicho un autor, hacer bonitamente servir á la caridad de barrricada contra la verdad . . . . Y perque hay pocos intransigentes, hay en el dia pocos caritativos de veras“. D. Felix Sardá y Salvany. Pbro. „El liberalismo es pecado.“ Barcelona 1887.

Digitized by Google

Sav književni i znanstveni život Hrvata u Dalmaciji, Istri. Bosni i Hercegovini uzko je skopčan s radom književnim u užoj Hrvatskoj, tako da mi bez njih i bez njihove pomoći ne bismo mogli ni malo koracati po trudovitom putu znanosti. Hrvatsko-slovenska Leonina, koja bi obuhvatala cieli hrvatski i slovenski narod, jedino ta mogla bi uroditi dobrim rodom za svetu crkvu i narodnu našu kulturu."

Psalmi.

Preložil *Ivan Vesel.* V Ljubljani. Založil prelagatelj. — Tisek „Katoliške tiskarne" 1892.

Mi to delo z veseljem pozdravljamo in priporočamo slovenskemu občinstvu. Ne priporočamo pa dela morda zato, ker nam je g. prelagatelj doposlal en izvod v oceno — naši pisatelji ne morejo posnemati nemških — ali priporočamo delo, ker je zares vredno priporočila. To delo bi vtegnilo vplivati na mlade pesnike, da si vender enkrat preberejo tvarino, katero nam vedno ter vedno predelavajo. Iz psalmov bodo spoznali, da je še mnogo lepega in vzvišenega na svetu, česer niso še prepevali. Resnica je sicer, da se pesnikom ne da velevati, kaj naj pojo. Kjer ni navdušenja, je vsaki svet zavržen. Srce ostane po sili tam, kjer ima zaklad. Ali želeti pa je, ker žal, da naši pesniki v obče niso imeli srca za velike krščanske ideale, ki narode oživljajo in prestvarjajo. Naj bi ta knjiga, prva te vrste, pobudila v pesniških prsih novih idej! —

G prelagatelj nam ni nič povedal, kaka pomagala so mu služila pri prelaganju orijentalskih cvetic na evropejske gredice. Ali očito je, da se je g. prelagatelj držal Bickellj-a, ki je vže p r e d 10 l e t i izdal „Carmina Veteris Foederis 1882", a kmalu potem n e m š k o prestavo. Nemške prestave nimamo pri rokah in za tega del ne moremo soditi, koliko je vplivala na slovensko prestavo. S h e b r e j s k i m t e k s t o m v imenovani Bickellj-evi izdaji se čudovito vjemajo kitice in ritem. (Primeri kitice in ritem ps. 1. 2. 4. 50. 118) Nadrobno oceno prepuščamo strokovnjakom.

Za mlade pisatelje:

P. n. gg. duhovni Vipavske dekanije	for.	16
„ „ g. Franc Brulec, župnik v Veliki Dolini . . .	„	5
„ „ „ Franc Marinič, zupnik v Kviškem	„	4

Digitized by Google

Zato nam je lahko reči: Kdor zanikuje, da je razsod sloneč na na pojmu bitja duhu razviden sam po sebi, ta mora dosledno zanikati duhu vsako vzmožnost spoznati resnico. Zakaj tudi pri dokazu more duh le tedaj soditi, če na podstavi uvetne resnice razvidi istovetnost ali raznost. Vvidnost je torej duhu svojska. Da je posredna ali neposredna, to je zavisno od pojmov, ki so ali zloženi ali jednostavni.

Resnica prvega načela, ki sloni na pojmu bitja, je potemtakem razvidna sama po sebi. Kdor spozna, kaj je bit in nebit, on si ne more kaj, da ne bi kakerkoli izrazil stavek prekoslovja.

A prav to moramo reči tudi še o drugih razsodih, ki imajo za podlago prve, jednostavne pojme našega spoznanja. Iz pojma biti naš duh razbere pojem podstati (substantia). Duh gleda razne premene v sebi, a poleg vseh premen vidi, da sam ostaja ist, stalni podklad vsem premenam. To pa je prvi znak podstati: biti podklad premenam. A to bi ne mogel biti, ko bi ne bil in sicer po sebi bil: in to je drugi znak podstati, nje bistvo. Zakaj duh spozna, da je neko bitje, ki mu pristoji drugi znak, a prvi ne. Bog je namreč, a ni podklad premenam, in Bog je v nekem zmislu podstat.

Prav tako na pojmu bitja sloni pojem vzroka in razloga. Naravno nam je, da pri vsakem pojavu vprašamo, odkod je, zakaj je. To uči izkušnja. Če hočemo stvar tanje spoznati, vprašamo, zakaj je taka. V tej vprašavnici ‚zakaj' pa sta dva znaka vzroka in razloga. Prvi znak je, da je i vzrok i razlog nekaj. Mi išćemo nekaj, vsled česar je stvar to ali taka, bodi si ta nekaj karkoli. Drugi znak je dejavnost ali vsaj odnos mej onim nekaj in tako ali to stvarjo. Ta dva znaka pa se družita vprav v pojem vzroka, oziroma razloga [1]) Kaker pa na pojmu bitja sloné prva načela prekoslovja istovetnosti in druga slična načela, tako na pojmu vzroka in razloga slonita stavek vzročnosti in stavek zadostnega razloga. Oba ta razsoda sta analitiška, ker ja duh razbere iz pojmov samih. Poleg tega načela vzročnosti neposredno sledi načelo prekoslovja. Zakaj ko bi kaka prigodna stvar nastala brez vzroka, dobila bi svojo bit ali iz vzmožnosti ali iz niča. Oboje pa se protivi stavku prekoslovja. Nebit ali vzmožnost biti je namreč menj nego li bit. Če torej nebit ali vzmožnost včini bit, menj včini več, kar je proti stavku prekoslovja.[2]) Oba ta razsoda sta pa tudi neposredno razvidna. S tem, da duh pojmi, kaj je vzrok, kaj včinek, in ta pojma sta dva iz-

[1]) Cf. Zigliara l. c. — Opomeniti moramo tu, da vzrok in razlog ni jedno ter isto. Vsak vzrok je razlog, a ne narobe. Razlog v obče pove, zakaj je kaj, kaj je notranja podlaga stvari, vzrok pa, kaj je, kar daje stvari, od sebe različni, nje bit. Bog nima vzroka, ker je prva bit, bit vseh biti, a vender je sam sebi zadosten razlog.

[2]) Cf. Liberatore: Log. p. II. n 231.

Digitized by Google

mej prvotnih, pojmi tudi, da ni včinka brez vzroka, kar je stavek vzročnosti. Prav s tem pa tudi pojmi, da ima vse, kar je zadosten razlog svoje biti, kar je stavek zadostnega razloga.

To so načela, ki so zakoni vsega našega mišljenja, podstavne resnice vse vede. Ta načela se opirajo na najjednostavnejše, prvotne pojme, zato jim ni potreba dokaza, ker jih duh razbere neposredno z razkrojem pojma. Vsi ti razsodi so neposredno razvidni analitiški razsodi in zmota o njih ni možna. Sicer je vsak razsod, katerega dopovedek je v pojmu predmeta, neposredno znan analitiški razsod — toda ne za nas, ker pojem predmeta ni jednostaven, marveč vže sam zložen in zatorej naš duh ne more na hip razvideti notranje vezi mej dopovedkom in podmetom. «Quaelibet propositio, cuius praedicatum est de ratione subiecti, est immediata et per se nota, quantum est de se».[1]) A pojem bitja in drugi, ki bit slede, so najjednostavnejši, prvotni pojmi, znani vsem. Zbog tega so pa tudi razsodi, ki slone na teh pojmih, znani tudi nam. Zato sv. Tomaž na povedanem mestu nadaljuje: «Sed quarundam propositionum termini sunt tales, quod sunt in notitia omnium, sicut ens et unum, et alia quae sunt entis, in quantum ens. Nam ens est prima conceptio intellectus. Unde oportet, quod tales propositiones non solum in se, sed etiam quoad nos, quasi per se notae habeantur.»

Težavno je sicer često spoznanje resnice. To nekoliko vže radi stvari, katerih mnoge imajo nepopolno bit, kaker so tvar, čas, gibanje; a še bolj radi slabosti našega uma.[2]) Slabost našega uma je celo tolika, da so stvari, ki so po sebi najizvestnejše in najjasnejše, za nas le malo jasne in menj izvestne. Tako je na primer naše spoznanje o čistih duhovih. Zato pravi modrijan iz Stagire, da je naš um proti najjasnejšim stvarem narave, kaker oko nočne ptice proti solčni luči. A naj si je težavno spoznanje takih resnic, prva načela spoznati ni težko, prva načela nam so prirodno znana. Zato Aristotel prav tam govoreč o prvih resnicah vpraša: «Kdo zgreši vrata?» in sv. Tomaž tako lepo razlaga to primero.[3]) Prve resnice so kaker vrata, skozi katera stopimo v poslopje modrosti Kaker velikih hišnih vrat, ki so vsem odprta, nikdo ne zgreši, tako tudi ne prvih resnic. Seveda, ko je treba v ponosni stavbi poiskati te ali one sobe, ko je treba hoditi sem ter tja po stolbah in hodnikih, tedaj je lahko zgrešiti pravo smer. Tako je tudi pri spoznanji. Ko je treba s pomočjo prvotnih načel iskati daljnih posledkov in zaključkov, tedaj često zgrešimo pravo smer, tedaj se često motimo. «Sic igitur, sklepa sv. Tomaž, cognitio veritatis est facilis, in quantum scilicet ad minus istud modi-

[1]) Thom. in I. Anal. Poster. lect. 5.
[2]) Cf. II. Metaph. — Cf. et. Thom. s. t. I. 1. 5. 1.
[3]) II. Metaph. lect. 1.

Digitized by Google

cum, quod est principium per se notum, per quod intratur ad veritatem, est omnibus per se notum».

S temi prvimi resnicami se vrši obtok našega spoznanja. Od teh načel prodiramo globlje in globlje v skrivnostno kraljestvo resnice, k njim se zopet vračamo, presojajoč z njimi posledke, ki smo jih našli na dolgi in težavni poti. Vse posledke, ki se vjemajo z njimi, imamo za izvestne, vse, ki so v opreki z njimi, zametamo.[1])

Zasledili smo doslej prvo dejstvo v realnem redu, prva načela v obsežji čistega spoznanja. To so prve resnice vsega našega spoznanja, nekaka semena vseh ved — quasi quaedam seminaria scientiarum [2]) Kdor zataji jedno izmej njih, zataji vso izvestnost.

IV. Odkod izhaja zmota?

Lumen huiusmodi est obumbratum per coniunctionem ad corpus et ad vires corporeas.
Thom. in Boet. de Trin. I. 1. ad 4.

Poiskali smo prvin, ki so podklad vse izvestnosti: prvi pogoj, vzmožnost našega duha spoznati resnico, prvo dejstvo, bit spoznavajočega podmeta, in prvo načelo, stavek prekoslovja. Če se katera izmej teh prvin omaja, omajajo se s tem vsi temelji našega spoznanja.

Predno moremo iti dalje, odgovoriti moramo še jednemu vprašanju in spodbiti neki vgovor.

Vprašanje je namreč, kje je prav za prav iskati korena vsej izvestnosti? Jasno je, da v spoznavalni moči, saj izvestnost je prav ona jakost in stanovitnost, ki spoznavalna moč z njo objema svoj predmet. In če pomislimo, da je resnica prav za prav le v razsodu in da je izvestnost svojstvo spoznavalne moči, v koliker spoznava resnico, umevno nam je tudi, zakaj izvestnosti ne iščemo pri živalih. Žival sicer čuti, to je, ko gleda, ima vid v sebi podobo vidnega predmeta, a ne spozna odnosa mej predmetom in mej svojim spoznavanjem. Um pa spozna svojo skladnost s spoznano stvarjo, kadar sodi. Če je torej dopovedek razsoda vže v podmetu in um vidi podmet in dopovedek in bivanje dopovedka v podmetu, ne more si kaj, da ne bi resnično sodil, ker treba mu

[1]) Cf. Thom. qu. disp. de ver. X. 8. ad 10: «Circulus quidam in cognitione animae attenditur . . in hoc quod ratio ex principiis sec. viam inveniendi in conclusiones pervenit, et conclusiones inventas in principia resolvendo examinat sec. viam iudicandi.» Cf et. Tom. qu. disp. de ver. XI. de magistro, 1. in corp.: «Ex ipsis principiis per se notis considerat, quod ea, quae ex eis necessario consequuntur, sunt certitudinaliter tenenda; quae vero eis sunt contraria, totaliter respuenda; aliis autem assensum praebere potest vel non.»

[2]) Thom. qu. de ver. XI 3. in corp. art.

Digitized by Google

je le izraziti, kar vidi, ali bolje, s tem da vidi, izrazi vže odnos mej dopovedkom in podmetom. Prav to pa se gaja pri prvih načelih. Zato se duha ne more polastiti nikak dvom. Zakaj z jedne plati sila, ki ga naganja, ni slep gon, marveć razvidnost, z druge plati pa je i ta razvidnost poleg tega neposredna. Zato se nam vidi, da duh resnici pritegne in sicer izvestno pritegne, ne da bi se povrnil še le k svojemu delovanju, to je, brez nobedne refleksije. Saj je um nujna vzmožnost. Če se mu javi predmet, ki je po vsem someren njega spoznavalni sili, in tak predmet je razvidna resnica, počiti mora v spoznanji tega predmeta — nujno. In za p r i r o d n o izvestnost ni treba več.

Za prirodno izvestnost — dejali smo — ni treba več. In zares, če vprašamo prostaka, zakaj li je izvesten, ne ve nam odgovoriti drugega nego li: to mi je razvidno.

Se ve da naš duh misli, a tudi misli, da misli. Zato se more vedno vprašati: kaj je razlog tej sili? Z jedne strani je razlog stvar sama, njena razvidnost, o tem ni dvoma, in to je objektivna stran spoznanja; a z druge strani se mora sedaj sosebno javiti — subjektivna stran mišljenja, ki je bila poprej nekako zakrita. Razviti se mora pred duhom svest, da ima vzmožnost spoznati resnico. In to se vrši po — s v e s t i resnice. Duh namreč nima le resnice, ne spozna samo resnično, kadar sodi, marveć more tudi spoznati, da spozna resnično. Naša duša je netvarna, jednovita. Zato spoznavajoč vnanje stvari ter tako grede nekako iz sebe, zajedno ostaja sama v sebi.[1]) Duh torej sodi, in ta razsod sledi resnica ali neresnica. A vsled svoje netvarnosti se povrne duh k svoji dejavnosti in v tem javljenji po svoji dejavnosti spoznava svojo bit in bistvo, v koliker je vir oni dejavnosti. S tem pa se duh zave svoje dejavnosti in sam sebe. In ker dejavnost spoznavanja ni nič drugega nego li izraz stvari po idealni biti, pojmi se duh kot vzmožnost, ki je v nje naravi, spoznati resnično, ali kaker pravi sv. Tomaž, duh pojmi razmer svoje dejavnosti s stvarjo, spoznavši sam sebe, «in cuius natura est, ut rebus conformetur».[2])

S to svestjo se vsekako vtrdi izvestnost. Kleutgen celo meni, da kritiška filozofija prav zato ni imela trpežnega stala, ker ni hotela priznati razumu svojstva, da ne spozna samo resničnega, marveč spozna, da spozna resnično.[3])

Toda, tako odgovarjajo mnogi, če je vse to resnica, odkod pa toliko z m o t? Um more spoznati resnico in celo spoznati, da spozna resnico. Razvidnost je pravec vse resnice. Vsak stavek, ki ga moremo razkrojiti v jedno prvih načel, vsak tak stavek je z resnico skladen. Vse to trdimo mi. Odkod torej, vprašujejo nas nasprotniki, toliko zmot?

---

[1]) Cf. Thom. qu. de ver. II. 2. ad. 2. et s. t. I. 14. 2. ad 1.
[2]) Thom. de ver. qu. I. 10. in corp. art.
[3]) Kleutgen, op. cit. nr. 308. Cf. et. nr. 364. nr. 290.

Digitized by Google

V geslu, ki smo je postavili temu poglavju na čelo, zdi se se nam, da je sv. Tomaž pokazal glavni vir naše nevednosti in naših zmot.

Z m o t a je pritrditev duha neresnici. ali zanikanje resnice. Kaker pa je resnica le v razsodu, tako tudi zmota. Ko bi torej duh obrazil vsak razsod po zakonih mišljenja ter ga presojal s pravcem vse resnice, ne bila bi zmota mogoča. Ali pa se vedno gaja tako? Ne gaja se, in če razmotrimo svojo prirodo, nam je tudi umevno. zakaj se ne gaja vedno tako. Naš duh ni duh, prost vseh spon. Netvaren je sicer in jednovit ter tako deležen umnosti, dedine netvarnih duhov, a zopet je tesno združen s telesom, spojen je z njim v jedno bitje. Prav v tem pa leže kali, ki se, nikaker ne nujno, a vender le prerade izcimijo v zmote Duh nima spoznanja vže takoj sprva, namreč si mora, kaker bodemo videli pozneje, pridobivati svojih spoznav s pomočjo tvornih sil. Nadalje niže sile vplivajo na više. Zbog prvega je naš duh slaboten, ki le počasi in iz pritičnosti stvari spoznava njih bistvo. Ta slabost pa je vzrok nevednostim in mnogim zmotam. Človek se boji truda, vstrajnega raziskavanja, razmišljanja, opazovanja, zato ostane na površini. In če se trudi in misli, trudi se često brez sadu. Ne pomneč svoje prirode, ki jej je dano le sčasoma razvijati spoznanje, le polagoma segati globlje in globlje, gnan od svoje nevstrpljivosti hoče takoj pojmiti najviše resnice, na mah modrosti seči do korena, dokler mu duh prevaran ne povesi trudnih kril ter se vda morni brezdelnosti. Na obeh straneh pa preže zmote. Njemu, ki je ostal na površini, se le prerado vidi, da je spoznal dovolj ter torej more soditi. Da pa taki razsodi niso po pravcu razvidnosti, marveč le po pravcu v i d e z a in d o z d e v n o s t i, to je jasno. Drugi se pa na svojem poti napije najčešče le p r e d s o d k o v. To in ono se mu je zdelo lepo, duhovito, zato se takih naukov oklene z vso ognjevitostjo mladega srca, ne da bi bil njih resnico istinito vvidel. Druga mnogokrat še bolj žalostna posledica nerednega uka pa je z m e t a p o j m o v, ki prav dandanašnji poraja toliko zla in toliko zmot v vseh plasteh tako zvanega omikanega sveta.

Drugič, rekli smo, vsled jednote mej dušo in telesom niže sile vplivajo na više. Razum jasni neresnici ne more pritrditi, ker je proti njegovi prirodi Če pa ima stvar videz resnice, morai bi duh p o s e b i dvomiti, zdržati se sodbe, dokler ni stvari tanje pregledal, ali pa meniti. A tu je volja, ki nagiba razum pritrditi stvari. Seveda volja zopet more hoteti le nekaj, kar je dobro — in tu prihajajo za voljo še niže sile, ki po svoji vlastnosti vplivajo nanjo. Stvar je dvomna, a treba je govoriti, treba je pokazati svojo veščino, treba je pisati, dvomni stvari razum pritrdi ter jo izdaje kaker resnico, in prav lahko je, da se — moti. Tu se dvigne nasprotnik, tu mu dokazuje. da so moti. Takemu govorniku, takemu pisatelju vskipe strasti, žaljeno je njega samo-

Digitized by Google

ljubje, njega domnevna čast — tak pisatelj, tak govornik, vede, da mu je nasprotnik spodbil trditev z važnimi dokazi, sam sebe slepi ter iz vpornosti brani svojo zmoto, zavija celo druge resnice, porablja druge zmote, laži, da bi podprl prvo zmoto. Tako vzlasti strasti porajajo zmote.

Vse to potrjuje izkušnja. Zato modroslovje, ki brani človeški um ter njega vzmožnost spoznati resnico, brez težave razloži tudi zmote. Saj to modroslovje ne trdi, da duh g l e d a resnico, marveč nasprotno, da si s trudom pridobiva spoznanje resnice. Le to trdi, da duh je vzmožen z izvestnostjo spoznati resnico, če rabi vsa sredstva, ki mu jih je dala priroda sama, če rabi ta sredstva pazno in pozorno, pa trezno.

Treba je torej pred vsem pravega resnicoljubja. Iskati moramo resnice, a ne sami sebe in svojih ljubljenih predsodkov. Strasti in zla nagnenja, da, tudi dobra, plemenita nagnenja so često ovire na poti resnice. Treba je prave trudoljubivosti. V svesti si, da se naše spoznanje nekako začenja pri čutih, paziti nam je na čutila. Ni vse zlato, kar se sveti. Česar ne pove vid, pove nam okus, tip, povedo nam vsi čuti zajedno. Če sodimo po čutih, soditi nam je le o tem, kar čuti javijo Sem spada glasovita zmota, da se solnce vrti okrog zemlje. Treba je pomisliti, da je vse gibanje odnosno. Po čutih zvemo le to, da solnce preminja svojo lego glede zemlje. Ali se pa zemlja giblje okrog solnca ali narobe, o tem čuti molče. Zato bi na zakon razvidnosti bil oprt le ta-le razsod: Solnce se vrti okrog zemlje, če se zemlja ne vrti. Za daljni razsod je treba iskati drugih opor, in te so našli zvezdoznanci v raznih pojavih, ki se niso več skladali s podmeno, da se solnce vrti okrog zemlje. Treba je tudi sosebno zmernega, treznega dvoma, osobito dandanašnji. Zmernega, zdravega dvoma, pravimo, ne dvoma, ki razjeda in razdeva vse spoznanje. A kakšen je zdravi dvom? Označil ga je sv. Tomaž, rekši: «In intellectu est falsitas; nunquam tamen, si recte fiat resolutio in prima principia.»[1]) Dvomiti nam je torej, dokler ne preskusimo trditev na oslici logike, dokler si ne ogledamo trditev v luči razvidnih resnic.

Nobena zmota ni nujna. Vender ni lahko, do čista spoznati resnico, sem ter tam se tudi pri zreli razsodnosti in vsej skrbni pozornosti vrine zmota. Zakaj «obsenčena je svetloba našega uma». Zbog tega nam se je boriti z zmotami in dvomi, dokler ne vidimo — solnca resnice.

Vrnimo se po tem ovinku na ravno pot.

[1]) Thom. qu. de ver. I. 12. in corp art.

Digitized by Google

V. Objektivna vrednost idej. Obči pojmi.

Universale est, dum intelligitur, singulare, dum sentitur.
Thom. sec. Boet. de ver. qu. X. 5. sed contra.

Imenovali smo s sv. Tomažem prve resnice čistega mišljenja semena vseh ved, seminaria scientiarum. Toda dobro je treba na umu imeti, da ta izraz ni na vse strani skladen. Angeljski učitelj imenuje one resnice semena[1]), ker se iz njih nekako razvija spoznanje. Naš duh ni imel spoznanja. A ko je v prvih pojmih vgledal prva načela, pridobil si je s temi nekako semena, ki so v vzmožnosti vse. Toda treba jih je — oploditi. Zato ni misliti, da so sv. Tomažu te resnice zametek, iz katerega bi se samorašče razvijale resnice. Saj smo čuli razlagajočega, kako nastaja v nas veda. «Processus rationis pervenientis ad cognitionem ignoti in inveniendo est, ut principia communia per se nota applicet ad determinatas materias.» Da je to resnično, ni težko razvideti, oglejmo si le te resnice. Ko smo razkrajali načela raznih ved, našli smo, da so vedno bolj obča, dokler se naposled ne združe v prvotna načela vseh ved, ki slone na najjednostavnejšem pojmu bitja. A kako je pojem bitja najjednostavnejši? Po o b s e g u pač ne, po obsegu je vprav najrazsežnejši, ker se priklada vsaki stvari. Po v s e b i n i torej: zakaj čim razsežnejši je pojem, tem manjša mu je vsebina. Iz takega pojma in iz načel, ki slone na takem pojmu skoro brez vsebine, pa se ne more samoraslo razvijati spoznanje. Še več. Če razgledamo obzorje svojih misli, opazimo pač takoj, da se ne giblje samo v idealnem sveti, marveč da se mnogi naši razsodi naslanjajo na resničnost. A oni prvotki našega mišljenja, ki jih imenujemo podstavne resnice, so neodvisni od resničnosti, z njimi ne moremo nikdar spoznati resničnosti. Zato so one resnice, če hočete, res zametek, a zametek, ki ga je treba še le oploditi z d e j s t v i. «Da dospejemo iz sveta misli v svet resničnosti, pravi Balmes[2]), zadošča jedno dejstvo, katero je liki most. Če ga podamo duhu, bližata se bregova in veda nastane.»

Za vedo je torej treba z jedne strani nujnih, občih resnic, z druge strani dejstev. Prve kaže našemu duhu um, druge javijo svest in čutila.

Toda tukaj nam zopet zastopi Heraklit pot: Izvestnosti ni. Zakaj vse se giblje: ni moči stopiti dvakrat v isto reko. Predno

[1]) Tako n. pr. qu. XI. de ver. 1. ad 5: «In eo, qui docetur, scientia praeexistebat, non quidem in actu completo, sed quasi in r a t i o n i b u s s e m i n a l i b u s, sec. quod universales conceptiones, quarum cognitio est nobis naturaliter insita, sunt q u a s i s e m i n a quaedam omnium sequentium cognitionum.»

[2]) Balmes: Fundamente. nr. 139.

Digitized by Google

duh pojmi stvar, premenila se je in ni več, kar je bila. Vse, kar nam čuti dajo, je pojedino, a pojmi naši so o b č i, n u j n i, nepretvorni. Kje nam je porok, da se naši pojmi skladajo s stvarmi?

«Kdo, tako se oglašajo modrijani tudi koncem srednjega veka, kdo nas more zveriti o skladnosti naših idej z javljenimi predmeti, o skladnosti, ki iz nje poteka resnica[1])?»

Na objektivno vrednost idej ne moremo pristati prej — tako je sklepal v našem času Kant — dokler nismo raziskali, česa je vzmožen naš duh. In ko je raziskaval, vzmaličile so se ideje v golo subjektivne stvore.

Kaj je naša izvestnost brez objektivne vrednosti idej? Dim in sanje. Zato pa poglejmo, kako so začeli dvomiti modrijani o objektivni, stvarni vrednosti idej. Saj tega pač nikdo ne more tajiti, da človeštvo o stvarni vrednosti naših pojmov ne dvomi. Predno človeštvo pusti svojo osore že tako razsežno vedo, mora si pač dobro ogledati moža, ki naj mu veruje na besedo.

Začnimo z zadnjim. Kant se je podvoumil o našem umu ter si je mislil: Naš um je pristroj dvomne vrednosti. Treba ga je do dna pregledati, do cela presoditi, predno smemo z njim graditi veliko stavbo modroslovja. Preiskaval in zasledoval je tajno njega delovanje in prišel je po mnogih naporih do posledka: naš duh je nekak svetlopisni pristroj, kaže nam podobe, o kakšna je resnica, kdo ve?

Ni tu mesto, da bi nadrobno pregledali Kantov sestav. Nam je le do podmene, katero je postavil Kant svojemu delu v podklad, in pa do konca, do katerega je prišel.

Recimo, da je veleumni mislec, kakeršen je bil pač Kant, hodil ves čas po poti pravega umoslovja, ter tako našel osodni sklep: naše ideje nimajo objektivne vrednosti. Dobro! Sedaj pa na tej podlagi tako le sklepajmo: Naš um je potemtakem res nekak svetlopisni stroj. Kaže nam podobe, a te so njega svoj stvor, kakšna je resničnost, kateri se prikladajo te podobe, in ali je resničnost, kdo ve? Tak je naš um, tak je bil tudi Kantov um. Naravna posledica je, da Kant, preiskujoč s svojim umom naš um, ni preiskoval našega uma, kakeršen je, marveč le podobo našega uma, katero mu je obrazil svetlopisni pristoj njegovega uma. Toda ali tej podobi pristoji kaj v resničnosti, in če pristoji, kakšno je, to je Kantovemu umu večno zakrito. Če torej ne smemo verjeti podobam, katere nam kaže naš duh, ne smemo verjeti tudi Kantovi razpravi o našem duhu. Ko bi torej tudi bila resnica, kar je našel Kant, njemu ne bi mogli, ne bi smeli verovati, in mi bi ne našli resnice nikdar! S čim naj bi jo našli? Raziskavati, razmišljati in opazovati moremo duševno življenje le z umom, a če um kaže le podobe, le sanje, kako moremo premostiti silni prepad mej sanjami in resnico?

[1]) Cf. Pesch: Instit. log. p. II. vol. I. lib. I. nr. 569. et ss.

Digitized by Google

Kant seveda ni tako začel. Kant ni rekel: naš um je le svetlopisen pristroj, marveč le-ta stavek je sad njegovega raziskavanja. Ali s čim je začel? Z dvomom. Kant je rekel: Treba je dvomiti, dokler ne raziščemo vrednosti našega spoznanja. Resnica je, tako je on začel, toda ni li to prav isto, kar smo rekli mi? Kant je dvomil, raziskaval S čim? Z umom. Kakšen je mogel biti vspeh? Dvojen: ali se naši pojmi skladajo z resnico, ali ne; ali gre našemu umu vera, ali ne. Jedno izmej tega pa je bilo resnično že prej, predno je Kant dvomil in raziskaval; saj on ni uma naredil takega ali takega, marveč je le našel, da je tak ali tak! Če je bilo že prej resnično, da se naši pojmi skladajo z resnico, da našemu umu gre vera, kako je mogel Kant najti nasprotno? Kant se je motil, Kant je zgrešil pot resnice. Če pa je bilo nasprotno resnično: da umu ne gre vera, kako je mogel Kant verovati svojemu umu in posledku, ki ga je dobil. Ni li to nezmisel, prekoslovje?

In kako je zašel velikan v ta vertinec? Spoznati ni hotel, da smo pod oblastjo resnice, doteknil se je dejstva, dvomil je o dejstvu. Upihnil in ugasnil je solnce, da bi preiskaval njega luč. To je modroslovje novega Arhimeda, ki hoče dvigniti vesmir iz stežajev, a za podstavo svojemu vzvodu jemlje — nič! To je modroslovje, ki trdi, da na pragu svetišča modrosti sedi — norost! dvomi torej to modroslovje o objektivnosti, stvarnosti naših idej. A prav v onem trenotku, ko dvomi, jemlje stvarno vrednost kot dejstvo. S čim naj namreč dokazuje, če ne z razsodi? In iz česa so razsodi, če ne iz idej? Kako more torej soditi, kako sklepati? Da bi mogel modroslovec ovreči stvarno vrednost naših idej, stati bi moral nad človekom. Imeti bi moral um, ki mu javi stvari, kakeršne so. Le tedaj bi mogel presoditi resničnost našega spoznanja. Zato pa tudi nam, ki se borimo za izvestnost našega spoznanja, ni prišlo na um, dokazovati stvarno vrednost idej, marveč jo le razložiti. Dosti je, da pokažemo, in to mislimo, da smo pokazali, kako nemogoče, da bi kedaj kak modrijan spodbil stvarnost in izvestnost našega spoznanja. Zakaj čim začne dokazovati, čim začne dvomiti, jemlje kot stvarno idejo dokaza, idejo dvoma. Zato je vsak dvom o stvarnosti naših pojmov prekoslovje, nemogoč. Dosti je pokazati, kako naj tak modroslovec položi roke v naročje in sedi samoten v šotoru. Zakaj če je res, da je moči dvomiti o vsem, dvomiti mora o prvih resnicah, in ker o prvih resnicah, o vsej vedi. Dvomiti mora o svoji biti. Tudi biti ne spozna, kakeršna je, marveč ima o njej neko podobo, a če se s to prazno obliko sklada kaj stvarnega, in če se sklada, kaj je in kakšno je, vse to mu je in ostane večna zagonetka. Ni geniti se mu ni moči v tem vrtinci, zakaj povsod mu reži nasproti dvom, ne, ne dvom, marveč nekaj, a kaj, kdo ve? Če ni izvesten o svoji biti, koliko menj o biti drugih ljudi, o družbi, o vesmiru, o Bogu? Saj ni o svoji duši ne pozna nego li senco! Vse dim, dim!

Digitized by Google

Zato le ponižno spoznajmo, da smo pod oblastjo resnice. Zakaj če z dvomom o objektivnosti idej že trdimo objektivnost idej, to pač sledi, da te resnice ne moremo omajati, čemur je tako jasen dokaz modroslovje — kriticizma. Zbog tega se je nemških modrijanov rojak osmelil v to-le bridko sodbo: «Die gepriesene Erkenntniskritik ist nichts als der reine Pyrrhonismus, die totale Leugnung des menschlichen Erkennens» [1]). Mi pa radi priznavamo, mi le proizvajamo: Če iz kriticizma sledi gola dvomljivost, mora biti podlaga kriticizma napačna. Zakaj obča dvomljivost je nezmisel.

Kajpada, naši pojmi so obči, nujni, stvari zunaj nas pa so izpremenljive poedinke — odkod to? tako se oglašajo drugi modrijani.

Najprej povejmo, da je to do cela različno vprašanje. Doslej smo govorili o d e j s t v u, to vprašanje pa se dostaje n a č i n a, kako je treba to dejstvo razložiti. Zato denimo, da bi tega vprašanja ne mogli rešiti, kaker treba, bi iz tega mogel kdo le to proizvajati, da je vprašanje težko ali celo nedoumno slabotnemu našemu duhu, dejstvo samo pa ostane. Če zvezdoznanec ne more na tanko določiti obhodnega časa zvezde, iz tega še ni smeti sklepati, da zvezda nima določenega obhoda. «Hoc sum contentus, pravi Ciceron, quod atiamsi quomodo quidque fiat, ignorem, quid fiat, intelligo». To vprašanje hoče samosvoje razprave, zato denimo sem le toliko, koliker vprav nujno zahteva naša stvar.

Ni nam še le treba dokazovati, da so obči pojmi. Saj prav ta občnost se stavi po robu, ko je govorjenje o objektivnosti idej. Brez občih pojmov tudi ni vede. Bili so sicer vzlasti v srednjem veku modrijani, ki so pobijali to misel ter trdili, da občnost pristoji le imenom ali celo, da so taka imena le zborna (collectiva). O tem se pač ne bodemo razpirali. Kaj so namreč imena, če ne znaki pojmov? Zato, ker se pojem, ki je podložen imenu ‚človek', prikłada pojedincem A, B, C, pravimo, da je i A i B i C človek Jaz vem, kaj je jabolko. Ko grem po vrti, ogledam na jablani sad ter pravim: to je jabolko. Tu vender nikdo ne bode dejal, da imenu ‚jabolko' ne pristoji pojem. Čemu bi sicer dal temu sadu to ime, če ne zato, ker vem, da imata jabolko in jabolko nekaj skupnega vsaj v mojem umu? Ali celo reči, da je ime jabolko zborno ime! Zborno ime je ime, ki se prikłada celi skupini zajedno. Narod je zborno ime, ker pristoji celokupni množici ljudi jednega jezika, jednih šeg. Zato pa zbornega imena nikdar ne pridevamo pojedincem. Nikdo ne pravi: Slovenec A je narod, marveč le: vsi Slovenci zajedno so narod. Obča imena pa prisojamo pojedincem in nikdar ne skupini zajedno. Pač vsak pravi: Slovenec A je človek, a nikdo ne: vsi Slovenci zajedno so človek. Kdor torej trdi, da je ime jabolko zborno, mo-

[1]) Isenkrahe: Der Grundirrthum der neuern Philosophie. Philosoph. Jahrbuch. II. 1889. p. 425.

Digitized by Google

ral bi tudi trditi, da je razsod: ta sad je jabolko, istoveten s tem le: ta sad je vsa jabolka, kar je pač nezmiselno.

Prepor se vrti mnogo bolj o tem, so li samo pojmi občí brez nobedne podlage v stvareh. In na tej misli sloni Kantov sestav. Aristotel pa in prvaki krščanskega modroslovja trde, da imajo občí pojmi svoj stvarni podklad v stvareh samih. Kaker so namreč imena znaki pojmov, tako so pojmi znaki stvari. Kaker smo torej proizvajali iz občnosti imen občnost pojmov, tako moramo reči, da občnosti pojmov zopet pristoji neka občnost v stvareh. Izvestno, ko trdimo o pojedincih A, B, C, da je vsak izmej njih človek, pravimo s tem, da je vsem nekaj skupno, in sicer nekaj, kar je poleg tega tudi stvarno, zakaj o stvarnem A pač ne moremo reči, da je gola oblika, marveč mu moremo prilagati le stvarni, objektivni pojem. Iz tega pa sledi, da občí pojem človek ima svoj jednak podklad v pojedincih. Zakaj bi jim sicer prilagali nekaj skupnega, če nič skupnega nimajo? V obče: kadar govorimo o sličnosti stvari, pojmimo nekaj, kar je v tem in onem, neko skupno svojstvo. S tem nikaker še ne trdimo, da je svojstvo kot tako v stvarì občno, marveč ker je ono svojstvo v tej in oni stvari, pojmi naš duh to svojstvo jednotno, in ko potem razmišlja, vidi, da se prilaga raznim pojedinkam, da je torej obeč pojem. Naš um prideva temu in onemu pojedincu pojem ‚človek', to je umno živo bitje. Ta pojem jim more pridevati le tedaj, če je po resnici v vsakem pojedinci stvarno ona narava, ki jo izraža pojem, in sicer pred vsem delovanjem duha. Duh le razbere v pojedincih ono, kar jim je skupno, ter tako dobi svoj pojem. Ta pojem je jeden, a stvarna njega vsebina se priklada mnogim. In to je prav za prav svojstvo občega pojma: unum versus alia, kaker so dejali stari modroslovci, pojem jedne narave, ki je pa stvarno v mnogih, pojem potemtakem, ki ima odnos k mnogim stvarem, ki so ali ki morejo biti. Tak odnosni občí pojem — u n i v e r s a l e r e f l e x u m so mu dejali stari — mora biti le v našem duhu. Zakaj naš duh je, ki mu je pridel odnos, ko je spoznal, da je lahko v mnogih stvareh njega vsebina. Stvari so dale umu le snov, vsebino, a občost je pridejal um sam. Vse, kar je v stvareh, je pojedino in posamezno, a v tem pojedinem je duh vgledal ostvarjeno naravo, ki je kot t a, pojedina, le v jedni stvari, a kot n a r a v a v mnogih ali pa vsaj v mnogih more biti.

Zato je treba razločevati dvojen obeč pojem.

Naš um razmišlja stvari. Nekatere vidi, da bivajo le kot svojstvo drugih in na drugih. Ko se preminjajo, opazi pod vsemi premerami neki stalen podklad, ki biva sam za-se. O vseh teh stvareh pravi naš duh, da so bitje. A ko je zagledal ono razliko, razdelil je bitja v dva velika predela. Svojstvom je dal ime — p r i t i k a, stalnemu podkladu ime — p o d s t a t. Sedaj je opazoval podstati. Zopet je videl, da je mej njimi velika mnogoličnost,

Digitized by Google

a vender da je mej posameznimi skupinami neka sorodnost. Pogledal je sam v sebe, pogledal v vesmir in opazil prvo veliko razliko, katera jih deli. Jedne podstati se javijo v tvarnem odelu, druge so s cela netvarne. Prvim je dal ime — t e l o, drugim — d u h. Zopet je opazoval in razglabljal. Obrnil je svoj pogled na telesa Kolika raznolikost! A v tej raznolikosti je iskal, kar je mnogim skupno. Odmišljal je in odmišljal, prodiral vedno globlje in naposled je našel, da vsa telesa more zopet razdeliti v dva prekata. Opazil je namreč telesa, ki imajo vstrojstvo, in druga, ki jim to ni dano. Torej mora njih priroda biti različna. Prva je imenoval ž i v a, druga n e ž i v a. Zopet je raziskaval. Razdelil je živa bitja v nečutna in čutna — ž i v a l i. Živali v brezumne in umne. In umno žival je nazval — č l o v e k a. Pod to nazivalo pa je postavil pojedince A, B, C . . .

Ko je duh obrnil svojo pozornost na to, da je te pojme razbral od mnogih stvari in da jih je razredil tako, da so pojmi viši in viši, vedno razsežnejši po obsegu, a vbožnejši po vsebini, dodal je tem pojmom še druga imena. Naravo, ki jo je našel skupno v pojedincih A, B, C, imenoval je obče umno naravo, a v koliker je pojem odnosen, rekel ji je: r a z p o l. A je pod razpolom človek. A zakaj ni moči reči: A je razpol? Zato ne, ker to ime izraža pojem z odnosom občnosti, a ona narava je v pojedinci ostvarjena kot ta in le njemu lastna. Nad razpol je postavil s p o l. Oni znak pa, ki je delil bitja pod spolom v dva razpola, je imenoval r a z l i k o. Umnost je razlika človeka, brezumnost te ali one živali.

Ta odnosni pojem, ki smo doslej o njem govorili, namreč narava, v koliker smo jo razbrali od mnogih stvari in smo označili na njej ta odnos, občnost, zove se prav za prav o b č i p o j e m, u n i v e r s a l e r e f l e x u m.

To je treba dobro pomniti, sicer ni moči govoriti o tem vprašanji brez zmete pojmov.

O tem pojmu govori sv. Tomaž, ko pravi z Aristotelom: «Si accipiantur multa singularia, quae sunt indifferentia quantum ad aliquid unum, illud unum, sec. quod non differunt, in anima acceptum, est primum universale, quicquid sit illud . . . puta consideramus tale et tale animal, puta hominem et equum, quousque perveniatur ad commune animal, quod est genus superius» [1]).

Povrnimo se sedaj do tja, kjer je naš um začel opazovati stvari. Preduo je duh mogel videti: ta in ona stvar se vjemati v tem svojstvu, v tej in oni živali je ta narava, moral je že poznati to naravo. Kako namreč more reči: to jim je skupno, če ni že pri pogledu na prvo pojedinko razbral ono naravo, še predno je vedel, je li se nahaja tudi v drugih? Kako morem reči:

[1]) Cf. Thom. in II. Post. Analyt. lect. 20.

Digitized by Google

ta slika je podobna mojemu prijatelju, če nimam že v duhu obraza prijatelja? Naj si je ta pojem popoln, vsovršen ali ne, do tega nam ni: to je izvestno, da ima um že pred primerjavo od prvega pogleda v stvar pojem, katerega potem najde tudi v drugem in tretjem pojedinci. Zato moramo reči, da je naš duh vzmožen posneti s stvari naravo, bistvo stvari, in tako obraziti pojem, ki nam kaže naravo, ne v koliker je t a, marveč n a r a v o k o t t a k o. Zakaj ko bi duh zaznavši prvo stvar v njej videl naravo pojedino in posamezno, v obče t o, ne bi nikdar mogel reči, da ima tudi druga stvar to isto naravo, ker bi s tem trdil, da je druga stvar prva stvar, dočim ste po resnici ipak dve razločeni, pojedini stvari. Pač pa je umevno, da duh tudi v drugih bitjih najde ono naravo, ki jo zazna v jedni stvari ne kot t o, marveč kot t a k o, z onimi pridevki, ki jej pristoje, v k o l i k e r j e n a r a v a. Pojasnimo to z vzgledom! Človeška narava, kateri pridevka sta živost in umnost, biva v mnogih pojedincih. A ta narava ni ločena v pojedincih od onega znaka, ki jo osebi in jedinstvuje, marveč je sama ostvarjena (concreta) in pojedina. Sicer ne bi mogli reči, da je n. pr. A človek, ker bi narava bila samo njega del, dela pa ni delu ni celoti ne moremo prikladati. Vender naš um v pojedinci gleda ali bolje s pojedinca razbere, posname ono naravo brez poosebljajočih znakov, pojmi namreč naravo, kateri pristojita živost in umnost, ne glede na to, ali je jedna ali je pomnožena v mnogih pojedincih. Zakaj naravi, v koliker je taka, ne pristoji bit v tem ali onem pojedinci. «Natura, pravi sv. Temaž, in singularibus habet multiplex esse secundum diversitatem singularium; et tamen ipsi naturae sec. propriam considerationem, sc. absolutam, nullum istorum esse debet. Falsum est enim dicere, quod naturae hominis, inquantum huiusmodi, habeat esse in hoc singulari» [1]). Ko bi namreč naravi, k a r n a r a v i, pristajala bit v t e m pojedinci, ne mogla bi nikdar biti v o n e m. Ko bi bil A človek, ne bil bi človek B, prav zato ne, ker bi k bistvu človeka pripadala pojedinost, ki jo ima v A. «Si enim esse in h o c singulari conveniret homini in quantum est homo, non esset unquam extra hoc singulare.» Ko bi pa naraea kar narava izklepala bit v tem pojedinci, ne bila bi zopet nikdar v njem. Zato naravi kar naravi, naravi kot taki ne pristoji ni biti ni ne-biti v tem ali onem pojedinci, vender pa tega tudi ne izloču je, ne izklepa, marveč je oproščena teh spon, nenavezana na bit ali ne-bit. «Natura hominis, sklepa sv. Tomaž na povedanem mestu, absolute considerata, a b s t r a h i t a q u o l i b e t e s s e, ita ut non fiat praecisio alicuius eorum: et haec natura, sic considerata, est quae praedicatur de omnibus individuis».

Ta pojem, pojem narave kot narave, je podklad pravemu

[1]) Thom.: De universalibus, tract. 4.

Digitized by Google

občemu pojmu. Ko ima namreč naš duh ta pojem, obrne se zopet k stvarem ter vidi, da je ta stvarna vsebina tega pojma v mnogih pojedincih ali je pa vsaj vzmožna biti v mnogih. Tako mu duh pridene znak občnosti, pojem postane obeč pojem v pravem smislu — universale reflexum. Pojem narave kar narave, ki je podklad temu občemu pojmu, se zove tudi obeč pojem po vplivu prvega pravega občega pojma. Modroslovcem slove — universale directum, premi obči pojem, ker ga um premo posname s stvarî, dočim mu pridene občnost še le po povratnem razmišljanji (refleksiji).

Dejali smo že, da je pravi obči pojem le v duši, a narava, ki ji duh pridene občnost in odnos k stvarem, je v stvareh samih. «Universalia sec. quod sunt universalia, non sunt nisi in anima: ipsae autem naturae, quibus accidit intentio universalitatis, sunt in rebus.»

A kako so narave v stvareh? V umu so proste vseh pojedinstvujočih znakov, v stvareh pa so pojedine, navezane na one znake. Iz tega pa nikaker ni moči proizvajati, da mi napak umejemo. Duh pojmi naravo brez pojedinstvujočih znakov, a ne trdi, da je tudi v stvareh brez znakov. Ker je duh netvaren, prost vseh tvarnih vezi, vlastno mu je pojmiti premo in prvotno svoj predmet tudi brez tvornih pogojev. In tu je koren vsem zmotam starih in novih modroslovcev, ker menijo, da mora stvar tako biti v duhu, kaker je zunaj v svoji biti. Aristotel pa in sv. Tomaž sta zavrgla to načelo, ter na podstavi temeljne resnice: «quidquid recipitur, per modum recipientis recipitur» — «vsaka stvar sprejema vtise po svoji prirodi», zasnovala velik sestav o spoznanji, ki sta z njim z jedne plati rešila stvarno vrednost spoznanja, z druge strani pa ostala tudi na trdnih temeljih izkušnje.

VI. Vznik občih pojmov.

«Scientiam mentis nostrae *partim* ab *intrinseco* esse, *partim* ab *extrinseco*.»
Thom qu. de ver. X. 6. in corp. art.

Ker je vprašanje o stvarni vrednosti naših pojmov tolike važnosti za izvestnost spoznanja človeškega, ne moremo si kaj, da ne bi završivši razlago občih pojmov kratko načrtali po sv. Tomaži, kako treba razložiti vznik občih pojmov. Saj vprav ta točka je oni čudežni stožer, okrog se katerega vrte realizem in nominalizem, materijalizem in idealizem.

Prvi modroslovci, tako pripoveduje sv. Tomaž, ki so razmišljali o naravi stvari, so menili, da so v vesmiru samo telesa. In ker so videli, da so gibna, ter mislili, da so v vednem toku, sklepali so, da nam ni moči biti izvestnim o nobeni stvari. Kar

Digitized by Google

je namreč v vednem toku, tega da ni moči izvestno spoznati, ker prej zbeži, nego li moremo o njem soditi. Tako je rekel Heraklit, da ni moči stopiti dvakrat v isto reko.

To je opazil tudi Platon. Razmišljal je, kako bi rešil izvestnost spoznanja. Dejal je zato, da je poleg teh tvarnih stvari še druga vrsta bitij, prostih tvari in gibanja. Ta bitja je imenoval — i d e j e. Tvarne stvari so deležne teh idej, po njih obražene. In po tem, kaker je vsaka posamezna stvar deležna te ali one ideje, ideje konja ali človeka, zove se konj ali človek. Vsa naša veda pa ni o posameznih tvarnih bitjih, marveč o onih netvarnih, negibnih oblikih.

Toda, pravi sv. Tomaž, to je krivo na dve strani. Najprvo so one ideje negibne in netvarne. Zato bi ne bilo vede o gibanji in tvari, ne bilo bi prirodnih ved. Pridenimo še, da bi bilo postaviti ideje tudi za pritike in zanike. Zakaj tudi o teh imamo pojme. A to je nezmiselno. Samostatne pritike bi ne bile več pritike, in zanikanje stvarne samostatne ideje ne more imeti, ker jo vprav zanikuje. Drugič se pa zdi tudi smešno, da bi iščoč spoznanja stvari, ki nam so jasne, podmetali nova bitja. Če sodimo o idejah, ne sodimo s tem še o tvarnih stvareh in izvestnost spoznanja torej ni vtrjena.[1])

Vse te je zmotilo staro načelo: simile simili cognoscitur, slično spoznamo s sličnim. Če so torej stvari zunaj nas tvarne, morale bi biti tvarne tudi v nas. A Platonci so se obrnili prej na netvarne obče pojme v nas. Zato so trdili, da morajo take samostatne ideje biti tudi zunaj nas.

Načelo: simile simili cognoscitur, ni brez jedra. Kar hočem spoznati, moram nekako p o j e t i, v s o b i t i. A kakšna mora biti sličnost? Sličnost b i t i ne. To so sicer trdili oni modroslovci, a že Aristotel jih je do dobra zavrnil. Zakaj ali bi bili v duši predmeti v vzmožnosti ali dejanski. Ko bi bili samo v vzmožnosti, ne bi jih spoznali in poleg tega ne bi bilo po vsem resnično njih načelo: simile simili . . . Reči pa, da je duša dejanski kamen in kost in drevo, to je najmileje povedano — čudno. No, Aristotel je segel še globlje. Če je resnica, rekel je, da mora duša biti kamen, da pojmi kamen, zakaj pa vsak kamen ne misli? Če duša z ognjem spoznava ogenj, zakaj pa tudi ogenj, ki je zunaj duše, ne spozna ognja?

Zato je treba ono načelo omejiti. S spoznanjem pojmimo tudi one stvari, ki so zunaj spoznavajočega bitja. A prav tvar je, ki pojedinstvuje bitje. Čim tvarnejša je stvar, tem bolj je obrobljena, določena in navezana na-se, na čas in na prostor. Zato sta si spoznavalnost in tvarnost prav v opreki. Stvari, ki sprejemajo druga bitja samo tvarno, tudi nimajo spoznavanja, n. pr. rastline. Čuteča bitja prejemajo sama v sebe stvari sicer brez tvari, a ven-

[1]) Thom. s. t. I. 84. 1. in corp.

Digitized by Google

der še navezane na znake pojedinja, zato zaznavajo stvari, a le pojedino in po pritičnostih.

Iz tega sledi, da mora biti spoznana stvar v spoznavajočem podmetu, a ne tvarno in po svoji biti, marveč netvarno. Čim netvarnejše prejema um svoje predmete, tem globlje je njega spoznanje.

Kako torej naša duša spoznava? Iz sebe, iz svojega bistva ne more vsega spoznavati. Zakaj imeti bi morala v sebi netvarno vse stvari in njih popolnosti, bila bi bit vseh biti, popolnost sama — Bog. Bog tako spoznava vse. Bog je vse vstvaril in kot vzrok ima vse netvarno v svojem bistvu.[1])

A če ne spoznava duša po svojem bistvu, prejemati mora sama v sebe netvarne obraze, netvarne like stvari.

Odkod? Nekateri so mislili, da so ji ti liki vrojeni. A temu se protivijo trdni razlogi. Ko bi bili duši liki vrojeni, morala bi vedno spoznavati, kar je proti izkušnji. Mi si spoznanje usovršujemo z učenjem in podukom in samosvojim razmišljanjem. Spočetka imamo vbogo malo pojmov in le s trudom si razvijemo obzorje. Ne vemo tudi odgovora znanemu dejstvu, da slepec nikdar ne dobi pojma luči in barve. Nedoumno bi nadalje bilo, da bi ne mogli misliti, če izgubimo spomin ali domišljijo.

Zato so drugi rekli, da ima duša prirojenih le nekaj likov, n. pr. lik bitja, ali lik vesmira. In sicer nekateri pravijo, da so ti liki nestvarni, samo subjektivni dojmi, drugi, da so stvarni. Toda drugi ne morejo razložiti, zakaj nimamo že takoj sprva pojmov, zakaj um že spočetka ne pojmi vsaj bitja, in ker se po svojem delovanji zave sam sebe, zakaj nima duša takoj sprva — svesti. Prvim pa se stavijo po robu še hujše težave. Prvič bi bilo vse resnično, kar se nam zdi.[2]) Zakaj um sodi samo o svojem dojmu in sicer tako, kakeršen je dojem. Zato bi razsod bil vedno resničen, vse zmote bi bile nemogoče. Vzgled imamo pri okusu. Če je okus zdrav, sodi um po njem, da je med sladak, in če samo po dojmu okusa sodi, prav sodi, A prav sodi tudi, če je razvnet okus, ko pravi, da je med grenak. Zakaj on sodi samo o dojmu in ta je dojem grenkobe. Koliko bolj velja to, če um sodi o samosvojem dojmu! Razrušena bi bila stvarna vrednost spoznanja, razrušena izvestnost, povrnil bi se obči dvom. Poleg tega moramo tudi še vprašati, koliko je takih likov? Če jih je toliko, koliker imamo pojmov, povrnejo se vse težkoče, ki smo jih omenili proti vrojenim likom. Ali so pa ti pojmi in dojmi samo oblike, ki dobivajo svojo vsebino iz stvari samih. V drugem slučaji je zopet polno ovir. Najprvo so one oblike, nekaj, o čemer ne vemo povedati kaj. Razven tega nam tudi ne vedo razložiti, kaj pride iz stvari v dušo in kako.

[1]) Thom. I 84 2.
[2]) Thom. I. 85. 2

Digitized by Google

A kako sta sklepala starina Aristotel in za njim sv. Tomaž! Iz povedanega je lahko razbrati.

Da more duša spoznati, mora imeti svoj predmet v sebi, mora njega vsebino obseči. Le v toliko velja načelo: simile simili cognoscitur. Ni pa resnica, da bi morala biti stvar v duši po svoji biti. Biti mora marveč v duši netvarno. Čim popolnejša je netvarnost spoznavajočega podmeta, tem popolnejše spoznanje. Predmet pa mora biti v podmetu po prirodi podmeta. «Modus cognoscendi rem aliquam est sec. conditionem cognoscentis, in quo forma recipitur sec. modum eius».[1]) Zato je treba v liku razločevati dvojen odnos. V koliker je v podmetu, je netvaren ter početek spoznanja, v koliker pa je podoba stvari, določuje vsebino spoznanja. Duša ne spoznava po svojem bistvu, tudi nima vrojenih pojmov. Zato je razvidno, da mora duša prijemati idealne like stvari od drugod. Toda odkod? Oglejmo si svoje pojme, vprašajmo izkušnjo. Izkušnja nas uči, da se naše spoznanje razvija in usovršuje. Naša duša je v vzmožnosti preobraziti v sebi idealno vse stvari, ker je netvarna. A naši pojmi? Vsi kažejo tvarne znake. Ko jih dobivamo, spremljajo vse naše delovanje tvarne podobe, podobe obraznosti (domišljije). Če se obrnemo v više krajine, skoro nas zapusti domišljija, a za domišljijo zgubivajo tudi naši pojmi svoj izraz, svojo določnost, in pridružuje se jim naličnost (analogija). Zopet iščemo podob pri obraznosti, ki bi nam podajale ono naličnost. Mi spoznamo tudi bitje vseh bitij, a mi ga ne gledamo, vsi naši pojmi o njem so posneti po tvarnih predmetih. Poleg tega je naša narava duševno-tvarna. Kaker pa ji vsled netvarne plati pristoji spoznanje, tako jih vsled tvarne plati pristoji spoznanje z liki, posnetimi po tvarnih stvareh.

Ti razlogi so se zdeli starini Aristotelu dovolj močni, da je nanje oprl svoj sestav, ki je pa že sam po sebi tako priroden in prikladen človeški naravi. Angeljski učitelj je za njim še jedenkrat presodil vsa druga mnenja, vzlasti mnenje arabskih modroslovcev o nekem višem duhu, in mnenje o gledanji božjih idej, ki so v njem ležala semena današnjega ontologizma, ter je razvidel, da so često lepi sestavi, da pa ipak spoznanja našega ne razložijo povoljno, bodi si, da greše proti zakonom modroslovja, ali proti izkušnji. Sv. Tomaž se je z vso dušo oprijel sestava Aristotelskega ter ga usovršil in vtrdil s temeljnimi resnicami vsega modroslovja.

Duša je torej s početka v vzmožnosti, da prejme ta ali oni lik, da postane idealno to ali ono. Zato je duša po resnici nekako vse. ne d e j a n s k i in po tvarni biti, kaker so trdili stari modrijani, marveč v v z m o ž n o s t i in po idealni biti. Predmeti dade umu svojo v s e b i n o, svoj idealni lik.

Toda kako morejo tvarni predmeti delovati na dušo? Res-

[1]) Thom. qu. de ver. X. 4. in corp.

Digitized by Google

nica je sicer, da se predmeti premene že v čutnem spoznanji, toda kolika razlika je še mej čutnim in umskim spoznavanjem? Dobro so umeli stari načelo: «nihil corporeum imprimere potest in rem incorpoream».[1]) Vsi pojavi kažejo, da se naše spoznanje prične pri čutnosti, da dobimo vse pojme od stvari, toda prav tako izvestno je, da tvarni obrazi ne morejo delovati na dušo, ker niso istorodni z njo. Zato je treba nekaj višega, neke više sile, ki jih dvigne k istorodnosti, da tako postanejo «quodammodo homogeneae intellectui.»[2]) In če premislimo, da ima vsaka stvar v sebi sile, ki so jej potrebne za prirodno delovanje, iskati moramo one više sile v duši sami. Kar je čutno, navezano je na tvar in s tvarjo na prostor in čas, pojedino je in posamno. Naši pojmi pa so obči, nujni in nekako večni. Naš duh mora torej poleg vzmožnosti, prejemati like po idealni biti, imeti še neko drugo dejavno vzmožnost, posneti po tvarnih stvareh obče pojme. In to vzmožnost duha so nazvali stvari — tvorni um, (*νοῦς ποιητικός*) intellectus agens). Če namreč primerjamo našo dušo z vnanjimi stvarmi, opazimo dvojen odnos. Naša duša je netvarna, in ker je tvarnost somerna umnosti, umna, a stvari zunaj nas so tvarne in in vsled tega navezane na čas in prostor ter zato umne le v vzmožnosti. Z druge strani pa so v naši duši liki le vzmožnosti, a stvari zunaj nas so dejanski to ali ono. Zbog tega morajo delovati stvari na dušo, da jo vstvarijo in oplode s svojo vsebino, in zopet ne morejo delovati, če jih ni prej osvetlila umska luč, to je, če jih ni tvorni um rešil vezi tvarnih znakov ter določenosti na kraj in čas.[3]) Vsebina našega spoznanja je potemtakem od stvari samih ter je zato stvarna, a da more naš um iz svoje vzmožnosti preiti v dejavnost, to ima od tvornega uma. «Intellectus possibilis (vzmožni um), pravi sv. Tomaž, recipit formas ut intelligibiles actu *ex virtute intellectus agentis,* sed ut *similitudines determinatarum rerum* ex cognitione *phantasmatum*».[4]) Zato je resnica, da čutno spoznavanje ni ves in popoln vzrok umskega spoznavanja, marveč je le bolj snov vzroka.[5]) Čutno spoznavanje umu namreč podaje snov, pojedine in posamne stvari po njih pritičnostih, tvorni um pa s teh pojedinih in izpremenljivih stvari posname stalno in nepremenljivo. S tem likom nekako oplojen vzmožni duh spočne pojem, ki v njem kaker v zrcali gleda stvar samo po nje bistvu.

---

[1]) Thom. I. 84. 6 in corp.

[2]) Thom. de ver. qu. X. 6. 1.

[3]) Thom. qu. X. de ver. 6. in corp.

[4]) Thom. ib. ad 7. Pričakovali bi mesto «cognitionem» izraz «conditionem», ki ga samo sv. učitelj časih rabi.

[5]) Thom. I. 84. 6. in corp. Cf. et. qu. de ver. X. 6. «Et sec. hoc verum est, quod scientiam a sensibilibus mens nostra accipit: nihilominus tamen ipsa in se similitudines rerum format, inquantum per lumen intellectus agentis efficiuntur formae a sensibilibus abstractae intelligibiles actu, ut in intellectu possibili recipi possint»

Digitized by Google

Ker je torej vprav tvar vzrok pojedinja in ker z druge plati naš um ne pojmi takoj vse stvari do korena pojedinja, marveč jo le polagoma spoznava, zato je prvi pojem, ki ga ima um, obeč pojem. Še le po nekakem povratnem delovanji, obrnivši se vsled svoje netvarnosti k svoji dejavnosti in k činu domišljije, spozna nekako tudi posamne stvari in tako s o d i.

Tako je rešena objektivna vrednost našega spoznanja. Zakaj um ne spozna le svojih d o j m o v, temveč tudi in sicer p r v o t n o s t v a r n e p o j m e. Ti pojmi so posneti po stvareh, javijo nam bistvo stvari, zato je združen svet misli s svetom resničnosti in idealizem razrušen. Spoznanje ni več sanjarstvo, marveč najviše in najplemenitnejše delovanje naše narave.

T v o r n i u m je rešil temno zagonetko Heraklita: «Ničesar ne moremo izvestno spoznati: zakaj vse se giblje.» V vsem gibanji je stalen podklad in to stalno razsvetli tvorni um sè svojo samorodno močjo ter daje vzmožnemu duhu njega svoj predmet. Tvorni um je most, ki veže svet resničnosti s svetom misli.

VII. Sklep.

Sensibilia intellecta manuducunt
in intelligibilia divinorum.
Thom. qu. de ver. X. 6. 2.

Kako se torej razvija naše spoznanje?

Vsi naši pojmi so posneti po tvarnih predmetih. Zato se vse umsko spoznavanje začenja s čutnim. Domišljija prejema od čutov obraze stvari, po teh obrazih nastanejo po moči tvornega uma v vzmožnem umu idealni liki, ki z njimi um spočne prve svoje pojme. Kateri so ti pojmi? Pojem bitja, pojem podstati in slični najviši pojmi, ki je njih vsebina najjednostavnejša, a razsežnost najširša. Naš duh je mej duhovi najniži, neodvisen sicer po svoji biti od tvari, a vender tvari lik. Zato je tudi njegova luč slabotna, zato spoznava stvari le počasi. A prav prve pojme in prva načela, ki bi brez njih nikdar ne mogel prodreti v kraljestvo resnice, dobi skoro prirodno. «In lumine intellectus agentis nobis est quodammodo omnis scientia originaliter indita.»[1]) Jedva tvorni um osvetli tvarne obraze in oplodi vzmožni um, in vzmožni um spočne prve pojme, vgleda vže tudi v teh pojmih prve resnice, p r v o t k e v s e g a s p o z n a n j a.

In ne s p o z n a le prvih resnic, tudi i z v e s t e n je o njih. Zakaj ni slep gon, ki ga žene, da jim pritrdi, marveč razvidnost prvih resnic. Te resnice so mu tako somerne, da se ga polaste z nepremagljivo silo. Še več. Ko je duh prvič pojmil, javil se je v svojem delovanji sam sebi, z a v e l s e j e. Brez te zavesti bi

[1]) Thom. de ver. qu. X. 6. in corp.

Digitized by Google

prave razvidnosti ne bilo. Zakaj le tedaj mu je resnica razvidna, če spozna, da je vsak dvom o njej nespameten. A ko se je zavedel, ni samo spoznal, da je našel vse one stvarne razloge, ki odbijajo vsak dvom, marveč obrnivši se od predmeta sam v sebe vvidel je, da je v njega naravi, spoznati resnico, zavedel se je svoje vzmožnosti, ki je v prejšnjem spoznanji bila samo v s o b l j e n o (implicite).

Prve resnice razlivajo svojo razvidnost na vse druge v idealnem redu, v obsežji misli, zato je vtrjena izvestnost vsega spoznanja po svoji obči idealni vsebini.

A kaj je z dejstvi? P r v o d e j s t v o, bit mislečega duha, se javi v delovanji samem tako, kakeršno je, ker sta spoznavajoči podmet in spoznani predmet jedno ter isto. Ko pa duh opazuje sam sebe, vidi tudi, da mnogim pojavom ni sam celotni vzrok, in po načelu zadostnega razloga in vzročnosti, katero je razbral iz prvih pojmov, išče vzroka tem pojavom zunaj sebe ter tako spozna b i t v e s m i r a. Zakaj mnogi pojavi so odvisni od nas in naše volje, a občuti ne. Občuti se nas polaste često tudi proti naši volji. Kažejo se od nas razločni, kažejo se razsežni, dočim je duša do čista jednovita. Občuti se menjajo, ne da bi se menjalo prej naše ustrojstvo, neodvisno od podmeta. Z druge strani pa se je duh že po samosvesti, spoznavši svojo omejenost in pogojno svojo bit, dvignil do spoznanja višega bitja, ki je bit sama, popolnost sama. In to spoznanje mu je pridobilo tolažilno izvestnost, da ga ono dobrotno bitje ne more varati. Tako se mu vtrdi izvestnost o biti vesmira, katero je razbral že sam iz sebe. Spozna pač, da ni prekoslovja v tem, da bi ono bitje čudežno kedaj premenilo ta naravni zakon — a da bi ga Bog vedno varal in sicer tako varal, da bi mu ne bilo moči odkriti prevare, tega božja resničnost ne more.[1])

Zategadelj si je naš duh v svesti, da bit teles more spoznati in da jo tudi po resnici spozna. A svest nam tudi svedoči, da ne spoznamo samo biti vesmira, marveč i njega mnoga svojstva, ki se po njih naš duh dviga do jasnejšega spoznanja bistva samega. Je li pa vsa svojstva zaznavamo tako, kaker so sama ob sebi, ali zaznavamo nekatera še le v njih odnosu k našim čutom, o tem bržčas še ni môči modroslovcem izreči zaduje odločilne besede. Pojem vzmožnosti nagiblje sicer mnenje za prvo plat, ker v pojmu vzmožnosti leži že s e m e r n o s t s s v o j i m p r e d m e t o m, je li pa ta razlog dovolj močan, o tem pač niso vsi jedini. Pač pa je lehko reči, da za vse širno obzorje našega spoznanja to ni tolike važnosti, da li je rdeča boja na roži sama ob sebi taka, kaker je zaznamo, ali pa ima roža le to kakovost, tako in tako odbijati valovanje in nihanje hlipa, da sledi v očem občut rdeče boje. O tem bode sodil razum, ko mu bode izkušnja po-

[1]) Tongiorgi: Instit. phil. Log. p. II. m. 481.

Digitized by Google

dala dosti dejstev, da bode mogel nanje opreti svoje razmatranje. Poslej kaker prej se bode dvigal človeški duh nad pritičnosti stvari, bode spoznaval negibno in nepremenljivo bitje, ki je prvo gibalo vesmira, žitje vsega žitja, luč vse luči; iz vzajemne vzročnosti prvi vzrok, ki nima vzroka, no je sam sebi zadosten razlog svoje biti.

Pogojnost stvari ga bode vodila k spoznanju nujne biti, raznolika njih popolnost k popolnosti, sovršenosti sami. Iz občega reda bode spoznaval njega, ki je umnost in vir vse umnosti. V tem bitji bode našel svoj zadnji namen; tu sem, k njemu, videl bode, da je koprnelo srce tolikrat, ko ni umel neznanih željâ ter je nemirno begal za srečo po solzni zemlji. In od tega bitja, od Boga, se bode spuščal človeški duh zopet k stvarem. Globlje bode sedaj umel njih red in vzajemnost, prirodne in nravne zakone, ki jih vodijo, njih nestalnost, čudapolni obtok, ki se v njem gibljejo vse stvari. Razvidel bode pa tudi, kako neizmerno je kraljestvo resnice, in v svesti si, da je v tej brezmejnosti le lučica, mala zvezdica, ki razsvetljuje le skromno krajino v tem kraljestvu, veroval bode njemu, ki je rekel: Jaz sem resnica. In vender še ta lučica, kako sprelepa je! Ko jo bode opazoval, razmišljal nje lepoto, bode začuden vskliknil: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine! Vtisnil si nam svetlobo svojega obličja, Gospod!

* * *

Za nami je pot. Ta ali oni bodi rekel, da je našel malo «pozitivnega.« Tak naj premisli, da mi še ne sedimo na stolici, no da je razpravica le — poskus.

Z druge strani pa mu tudi radi pritrdimo, da je težišče razprave — da rabimo učen izraz — bolj proti «negativnemu» tečaju. Povsod in vedno nam je bilo le to na umu, pokazati, da so vsi napori nasprotnikov, spodbiti spoznanju temelje in s spoznanjem spodbiti temelje vere in družbe, da so vsi taki napori — nični, nevspešni, z «metafiziško» izvestnostjo nični, nevspešni. In to je dovolj. Zakaj človeštvo o izvestnosti spoznanja ne dvomi in nikdar dvomilo ni. Izvestnost je dejstvo, in tega dejstva ne spodbijemo nikdar. Zato pa priznajmo še jedenkrat, da smo pod oblastjo resnice. Opazujmo, raziskujmo, razkrajajmo globlje in globlje. V tej globini je še polno skrivnosti, saj tu se snuje človeškega bitja in žitja tako čudovita zagonetka. Opazujmo to čarodejno luč, a ne vgasimo je, da nas ne objame strašna tema!

Razmišljajmo o virih naše izvestnosti, mnogo je še temnega, mnogo neznanega! A jednega se ne dotaknimo — dejstva! Dejstvo pustimo! Zakaj dvomiti o izvestnost človeškega spoznanja, to je vsega modroslovja poguba — toda kaj pravimo poguba, to je v vsem modroslovji prva zmota — *πρῶτον ψεῦδος*! *Aleksij Ušeničnik.*

Digitized by Google

Kako važnost ima Kantov nauk o sintetičnih sodbah a priori za naše spoznavanje?

Vvod.

Vprašanje o sintetičnih sodbah a priori zdelo bi se morda komu na prvi pogled brezpotrebno, komu celo nevarno, ali ne glede na to ima svojo neprecenljivo važnost za celo človeštvo. Taka vprašanja se zde malenkosti, in so tudi sama na sebi v resnici malenkosti, toda posledice, ki se izvajajo iz krivega razumetja takih malenkosti, so osodepolne za razvoj in napredek vesoljnega človeštva. Primerjal bi taka vprašanja ravnim črtam, ki se križajo v kotu 1°. V prvem začetku gredo silno malo narazen. Toda podaljite jih koliker mogoče, in videli boste, kako neizrečeno velika bo na konci njih razlika. V neskončnosti bi bila njih razlika sama neskončna.

In res. Prav nič se ne obotavljam rekoč, da se suče skoro vse nemško modroslovje okolu tega vprašanja in da so se skoro vsem nemškim modroslovcem tukaj ponesrečila trudapolna raziskavanja in zabreli so v razne blodnje. Od kod izvira nihilizem? Od kod fenomenalizem ali idealizem, in koliker je še drugih raznoličnih naziranj? Saj jih skoro ni prešteti, ker si je stvarila kmalu vsaka glava svoj sistem. Ti raznolični sistemi povzročujejo strašno zmešnjavo. Redek je, ki se zna brez dobrega voditelja izkobacati iz tega labirinta. Ni čuda, ako spravi ta zmešnjava človeka iz ravnotežja. Odvzame mu vso energijo, da ni več za življenje, kaker niso bili v resnici za življenje roditelji teh sistemov. Po pravici je dejal modroslovec španski, slavni Balmes, ko se mu duša ni mogla vpokojiti v tej blodnji: Proč s tem modroslovjem, proč! ter se oklenil edino pravih naziranj školastičnih t. j. katoliških.

Tudi naše sidro je katoliško. Tega držeč se upamo gotovo in pravo razsoditi o vprašanji, katero ni samo odločilne važnosti za naravno spoznavanje človeško, ampak tudi za čeznaravno spoznavanje t. j. za sveto vero.

I.

Kanta prištevajo v njegovi «predkritični dobi» zmernim realistom. Domišljal si je celo, da je prvi konečno izpodbil ter

Digitized by Google

vničil sè strogim dokazom zračni idealizem. Toda le prehitro je stopil Kant v svojo «kritično dobo», v kateri je krenil popolnoma na drugo pot. Zavele so ga sintetične sodbe a priori, o katerih hočemo tukaj govoriti. [1])

Pred vsem hočemo podati blagovoljnemu čitatelju teorijo Kantovo o sintetičnih sodbah a priori, kaker jo nahajamo v njegovem čez vso mero proslavljanem spisu: «Kritik der reinen Vernunft.»

Kant deli vse sodbe v **analitične in sintetične sodbe.** V analitični sodbi je vselej predikat skrivoma že v subjektu. V sintetični pa sta subjekt in predikat različna pojma ter se ne da drug iz druzega izvajati.

Dalje deli vse sodbe **v sodbe a priori in v sodbe a posteriori.** Sodbe a priori izvirajo iz spoznavajočega duha in imajo značaj splošnosti in nujnosti. Sodbe a posteriori pa izvirajo iz izkušnje in so po svoji naravi slučajne in posamezne.

Vse analitične sodbe, brez izjeme, so a priori t. j. nujne in splošne. Sintetične sodbe pa niso vse a priori, ampak so trojne vrste: 1) sintetične sodbe, katere dobivamo po zunanji izkušnji na pr.: «Solnce sveti, 2) katere dobivamo na prost način na pr. geometrične naloge (postulata, *προβλήματα*), in 3) katere so nujne in splošne, kader združimo sè subjektom tak predikat, ki je nujno ž njim združen, in razdružen, vsaj po našem spoznavanji, biti ne more.

Iz te razdelitve je očitno, da nas edino sintetične sodbe dovajajo k novemu spoznavanju, analitične sodbe pa samo pojasnjujejo in razlagajo, kar že spoznavamo. Sintetićne sodbe so torej edini vir našega spoznavanja in osobito so sintetične sodbe a priori edini vir umovanja.

Nam je tukaj izključljivo do sintetičnih sodeb a priori. Sintetične sodbe a priori so torej sodbe, v katerih nujno družimo subjekt in predikat, ki sta različna pojma in se ne dasta izvajati drug iz druzega. Take sodbe nahajamo v prvi vrsti v aritmetiki, geometriji, pa tudi v naravoznanstvu, pred vsem pa v metafiziki. Sploh imajo sintetične sodbe a priori glavno vlogo pri našem spoznavanji. Ako slabo rešimo vprašanje o sintetičnih sodbah a priori, izpodmaknemo podlago človeškega spoznavanja.

Toda v kakem smislu jih smemo imenovati a priori, in ali so mogoče sintetične sodbe a priori? Čujmo, kako dalje modruje nemški Aristotel, Kant!

V vsaki sintetični sodbi a priori moramo dvoje razločevati.

---

[1]) Dr. Al. Schmid: Die Erkenntnislehre str. 149.

Digitized by Google

Ker je namreč sintetična sodba a priori nujna in splošna, ne more izvirati izključljivo od zunanjega predmeta, kateri ji ne podaja druzega kot empirično posameznost in slučajnost. Ker pa ima vsaka sintetična sodba a priori za svojo vsebino tudi empirično posameznost in slučajnost, ne more izvirati niti iz samega spoznavajočega subjekta. Prisiljeni smo torej sklepati, da prihaja slehema sintetična sodba a priori ob enem od spoznavajočega subjekta in od zunanjega predmeta. Od spoznavajočega subjekta dobiva sodba svojo splošnost in nujnost t. j. svojo obliko, od zunanjega predmeta pa dobiva vsebino t. j. materijo. Po obliki je takošna sodba zgola a priori, po vsebini zgola a posteriori. Združenje oblike in materije posrejuje sintetično sodbo a priori.

Iz tega sklepamo, da bivajo v spoznavajočem duhu «oblike» a priori t. j. pred izkušnjo, katere potem vporabljamo na izkušnjo ali njeno materijo. Te «oblike» so prazne, dokler se ne napolnijo z materijo po izkušnji.

Vprašanje o sintetičnih sodbah a priori skrči se torej na vprašanje o «praznih oblikah» a priori. Kant nam jih z veliko domišljijo našteva in razlaga.

Pred vsem moramo znati, da deli Kant naše spoznavanje v tri dele: 1) predstavljajočo zmožnost, 2) razum in 3) pamet. Slehernemu pripisuje posebne, vrojene oblike. Predstavljajoči zmožnosti vrojena je oblika prostora in časa. Razumu so vrojene četvere kategorije: kolikosti, kakovosti, razmerja in načina, ki tudi niso nič druzega kot gole subjektivne oblike. Pameti so vrojene ideje, namreč psihologična ideja, teologična in kozmologična ideja, ki so tudi le prazne oblike, brez vsakošne objektivnosti.

Oglejmo si posamezne oblike bolj natanko.

Prostor je nujna oblika zunanjih čutov, je subjektivni predpogoj zunanjega vziranja. Brez te nujne oblike bi ne mogli priti do nobene predočbe ali vziranja zunanjih predmetov. Prostor torej nikaker ne biva zunaj nas.

Čas je nujna oblika notranjega čuta, je subjektivni predpogoj notranjega vziranja. Kant pravi na strani 49.: «Čas ni nič druzega ko oblika notranjega čuta t. j. vziranja «samih sebe in našega notranjega stanja.» Ker pa je čas neobhoden predpogoj notranjega vziranja, je posredno tudi predpogoj zunanjega vziranja. Zato trdi Kant dalje: «Čas je pogoj a priori slehernega prikazanja na sploh in sicer neposreden predpogoj notranjih prikazanj in posreden zunanjih prikazanj.»

Vse predočevanje in tudi živalsko, ima svoj neobhodni predpogoj v dveh praznih, subjektivnih oblikah prostora in časa, ali drugače povedano — v dveh nujnih sintezah prostora in časa.

Digitized by Google

Na sintezi prostora in časa, kot zadnji podlagi sezidana je geometrija in aritmetika.[1])

Kaj so Kantove **kategorije?** Predočba sama na sebi ni še spoznavanje. Razum stoprav druži, kar je v predočbi raznoličnega, v jednoto pojma. To se pa godi v sodbi. Sodba pa se vrši po vrojenih zakonih t. j. po vrojenih subjektivnih praznih oblikah — kategorijah. **Kategorije pa so štiri in sicer „kolikosti", „kakovosti", „razmerja" in „načina".** Brez teh kategorij ne mogli bi napraviti nobene sodbe. Kategorije so nujni predpogoj sodbam.

Ali vsaka kategorija da se razdeliti še v tri podrazrede ali podkategorije. Tako na pr. kategorija razmerja v tri najimenitniše podkategorije: bistvenosti, vzročnosti in vzajemne odvisnosti. Iz tega je razvidno, da štejemo prav za prav dvanajst kategorij, katere se pa dado skrajšati na štiri.[2])

Te kategorije torej omogočujejo sleherno sodbo in, ker so splošne in nujne, so dosledno a priori, našemu razumu vsobljene oblike. Kar sta predstavljajoči zmožnosti prostor in čas, isto so kategorije razumu.

Z ozirom na te oblike imenuje se razum «čist razum», njegovo vziranje «čisto vziranje», njegovo mišljenje «čisto mišljenje». Te oblike nimajo prav nobene vsebine, so čisto prazne, dobivajo pa svojo vsebino od predmetov. Vporabljati jih smemo po pravici edino in izključljivo na empirične predočbe. Rabijo nam samo, da raznoličnost v predočbah združimo v našem razumu v višo jednoto pojma — torej edino in izključljivo za subjektivne potrebe našega razuma. Na druge stvari, izvzemši predočeb, kategorij ne smemo vporabljati, ker ne vemo, ali one stvari v resnici bivajo ali ne. Na ta način bi namreč druzega ne dobili kot subjektivne pojme o predmetih, o katerih bi tudi ne znali, ali so objektivni ali samo subjektivni. Razum ne spoznava sam iz sebe ničesar, ampak vreja samo po svojih subjektivnih kategorijah razne predočbe v višo jednoto pojmov. Toliko o Kantovih kategorijah.

Pristopimo h Kantovim idejam, ki so čisti plod pameti človeške. Kant jih šteje tri t. j. psihologično idejo, kozmologično in teologično idejo; toda drugi za Kantom prištevajo tem idejam vse druge in več, tako na pr. Hermes, kateri vse te najviše ideje podrejuje najviši ideji «vzroka».[3])

K tem trem Kantovim idejam vede nas trojni sklep, namreč: kategorični sklep, hipotetični sklep in disjunktivni sklep. Kategorični sklep vede nas, ker sloni na kategoriji bistvenosti (sub-

[1]) Schmid str. 202; Stöckel: Geschichte der neueren Philosophie str. 14.
[2]) Glej Stöckel str. 15.
[3]) Kleutgen st. 499.

Digitized by Google

stantialitas) in akcidencije, k psihologični ideji ali k ideji naše duše, ki je bistvenost nasproti pojavom, ki so akcidencije. Hipotetični sklep vede nas, ker sloni na kategoriji vzročnosti in odvisnosti, k ideji absolutne odvisnosti in pogojnosti posameznih stvari v vesmiru in dosledno do celote vesmira. Disjunktivni sklep vede nas, ker sloni na kategoriji vzajemnosti in medsebojnega sorazmerja vseh stvari, k ideji najviši jednote vseh mogočih bitij t. j. k ideji Boga.[1])

Toda, ako bi te ideje ne bile že od prej v naši pameti, bi nas niti omenjeni sklepi nikdar do njih ne doveli. Iz tega sledi, da so omenjene ideje že pred sklepom v našem duhu, ker drugače bi sklep ne imel cilja t. j. bi ne poznal konca, h kateremu bi se primikal, ali drugače povedano, primikal bi se in bližal vedno k istemu cilju (k ideji), ne da bi ga prej poznal?[2])

Te ideje so torej naši pameti že a priori vrojene. Kar je prostor in čas predstavljajoči zmožnosti, kar so kategorije razumu, isto so naši pameti ideje, ki tudi niso nič druzega kot više kategorije. Ideje imajo samo subjektivno rabo. Vporabljamo jih edino, da družimo razne pojme v višo ednoto ter tako zadoščamo subjektivni potrebi.

Ideje same na sebi nimajo torej nobene objektivne veljave, kaker tudi prostor in čas in kategorije ne, ampak so isto prazne oblike. Kant na dolgo in široko razpravlja in dokazuje na razne načine, da niso ideje duše kot bistvenosti, sveta kot celote, Boga kot absolutnega bitja in ednote, nič druzega kot vrojene, prazne oblike v našem duhu, ki služijo subjektivnim potrebam, o katerih pa nikaker ne moremo in ne smemo trditi, da bivajo tudi zunaj nas. V vse te dokaze pa se tukaj ne moremo spuščati. Navedemo samo nekatere, da označimo način Kantovega dokazovanja.

Kant pravi: Vse, kar o duši znamo, znamo po samozavedanji. Po samozavedanji sklepamo, da mora biti duša priprosta in edina podstat in zato neumrljivo bitje. — Ali kako moremo govoriti o podstati, ki je nismo še nikdar videli?! Niti zunanji čuti, niti notranji čuti nam ne kažejo podstati duše naše, kakeršna je sama na sebi, ampak duša naša kaže se nam vedno v subjektivnem prikazanji. Ergo . . . Dalje. Kozmologična ideja podaja nam svet kot celoto. Toda, ako bi svet kot celota bival tudi zunaj nas t. j. realno, sledila bi cela vrsta samih nasprotij na pr.: svet je omejen — svet je brezmejen, svet je časen — svet je večen, kar bi vse bilo enako resnično. Ergo . . . Dalje. Teologična ideja podaja nam najviši vzrok, in najviše bitje, iz katerega vse izhaja. Tudi ta ideja je čisto subjektivna. Ako si jo mislimo zunaj nas, vresničeno, je kriva edino neka iluzija, ki izvira iz tako

[1]) Stöckel, str. 16.
[2]) Idem str. 17.

Digitized by Google

zvanih teologičnih dokazov, namreč iz ontologičnega dokaza, ki je pravi circulus vitiosus, iz kozmologičnega, ki je popolnoma sličen ontologičnemu ter se da izraziti v naslednjih stavkih: «Nujno bitje mora bivati. To nujno bitje pa je ens realissimum. Torej mora bivati ens realissimum», dalje iz fizičnoteologiškega dokaza, v katerem sklepamo iz smotreno stvarjenega vesmira na stvarnika, kar pa nikaker ne more še vtrditi prepričanja in roditi gotovosti. Ergo! —

Tem potom je Kant iznašel sestavljajoče dele našega spoznavanja a priori ter si položil podlago za svoje sintetične sodbe a priori. Vrojene oblike, ki so sicer prazne, so nujni predpogoj našega spoznavanja a priori. Te prazne oblike se napolnijo t. j. dobijo svojo vsebino v predočbi zunanjih, čutnih predmetov. To vsebino imenuje Kant materijo.

Poglejmo si torej na podlagi podanega pojasnila nujnih oblik a priori, kako se vrši sintetično delovanje a priori ali kako se sintetične sodbe a priori dejstvujejo.

Tako le ob kratkem: Predmet zavpliva na našo čutnost, na kar hitro vporabimo vrojeni sintetični obliki prostora in časa — in evo predočbo ali čutno vziranje predmeta. Ali tu se hitro vzbudi razum in vporabi svoje kategorije na predočbo ter združi raznoličnost v njej v jednoto pojma — in evo sintetične sodbe a priori. Tu pa se vzbudi pamet ter združi razne pojma našega razuma v najvišo jednoto t. j. sistematično jednoto po pravilu vrojenih idej ter jih podredi in vredi pod trojno idejo: psihologično, kozmologično in teologično — in evo najviše sintetično sodbo a priori.

Pamet torej napravlja v našem duhu največo zvezo in najlepši red, ker druži vse predočbe in vse pojme v najvišo ednoto.

Tako modruje Kant. Mislimo, da smo s tem podali vsaj nekoliko jasen obris Kantovega nauka, ter da lehko vsaj nekoliko razvidi blagovoljni čitatelj njegovo teorijo. Sicer moramo reči, da so tudi o Kantu različna mnenja in različna razlaganja. Toda bistvo je pri vseh isto. Držimo se te razlage tem bolj, ker se vjema z razlago katoliških veljakov modroslovcev na pr. Kleutgena, Stöckela, Schmida idt.

II.

Nujne oblike a priori t. j. vrojene oblike, ki so po Kantu neobhoden predpogoj vsega bodisi čutnega spoznavanja, bodisi umovanja, le na videz omogočujejo naše spoznavanje, v resnici pa razrušujejo ne samo transcendentalno, ampak tudi empirično spoznavanje. Da je Kant priznaval zunanjim stvarem realnost ter ho-

Digitized by Google

tel s tega stališča veljati za realista in empirista, je le na videz — v resnici tava tudi Kant po zračnem idealizmu.

Da pa zasluzuje tak nauk vsestransko pozornost, ter da je vsečloveške važnosti, je očividno. Le en sam pogled v zgodovino nemškega modroslovja od Kantove dobe zadoščuje prepričati nas, koliko zastanka je zdravemu napredku na tem polji. Imena: Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer (ta se je vgnjezdil celo v naše mlado slovstvo slovensko in iz tega razloga ima vprašanje o Kantu tudi za nas Slovenec posredno važnost in veljavo) pričajo o raznovrstnih zmotah, katerih oče je Kant. Sploh je Kant sè svojim naukom odločilen deloma za preteklo in tekoče stoletje na Nemškem.

Vtegnil bi kdo vgovarjati, da ni mogoče, da ima Kantov nauk, ki ni druzega kot gola nevtemeljena domišljija, tako vsodepolno posledico. Ali kljubu temu govori zgodovina modroslovja v preteklem in tekočem stoletji drugače. Da je pa našel Kantov nauk toliko pristašev, kriv je bolj njega racijonalen značaj in sistematično razloženi protikrščanski duh, ki veje v njegovih spisih, nikaker pa temeljitost in globočina misli. Saj pošiljajo francoski učenjaki Kantovce v norišnico! [1])

Kant je črez vso mero razširil delokrog sintetičnega delovanja ter potisnil popolnoma v kot analitično. Celo takošno sodbo, kaker je $1 + 1 = 2$, je proglasil za sintetično sodbo a priori. Po Kantu nas analitično delovanje ne more privesti do sedaj še neznanega spoznavanja. V analitičnih sodbah izražamo le to, kar nam je bilo že od prej znano. [2])

Temu pa nasprotujejo ne samo katoliški modroslovci, ampak tudi nekatoliški na pr. Leibnitz: «Le grand fondement des mathématiques est le principe de la contradiction ou de *l' identité* . . . Ce seul principe suffit pour démontrer toute l' arithmétique et toute la géométrie c' est-á-dir tous les principes mathématiques [3]). Leibnitz govori tukaj o principu prekoslovja ali istovetnosti, toda ta princip rabi analitičnemu delovanju. V istem smislu izražajo se tudi drugi.

Na ta način bi nam bile analitične sodbe, ki so zgola a priori, edino v igračo. Kant pravi: Vse sintetične sodbe a priori in a posteriori premenimo lehko v analitične sodbe a priori. Kako? Ako si natihoma mislimo predikat že naprej v subjektu. Sèm merijo Kantove besede: «Vse analitične sodbe imajo svojo podlago na stavku nasprotja in so po svoji naravi spoznavanja a priori bodisi, da so pojmi, kateri jim rabijo za snov, empirični ali pa ne.» Vsakdo na mah sprevidi igračo. V tem smislu smemo ime-

[1]) Kleutgen: Von den Prinzipien str. 563 (Philosophie der Vorzeit).
[2]) Dr. Schmid: Erkenntnisslehre str. 202.
[3]) Lettere a Clarke. (Opera phil. ed. Erdmann p. 748 a), glej dr. Schmid str. 203.

Digitized by Google

novati sodbo: «Brutus je Cezarja vmoril» analitično sodbo a priori, ker Brutus bi ne bil oni Brutus, ako bi ne bil Cezarja vmoril; ali pa Saturn je zvezda repatica, ker Saturn bi ne bil Saturn, ako bi ne bil zvezda repatica. Toda to so le analitične igrače, ne pa resne sodbe! [1])

No, ali v vsem tem bi se Kant stvarno še nikaker ne ločil od školastike. Kar pa je tukaj velike važnosti in kar moramo povdarjati, je, ker si je s tem Kant postavil podlago, na katero je potem sezidal svojo teorijo. S tem je Kant koncentroval vso važnost vprašanja o trdnosti našega spoznavanja v vprašanji o sintetičnih sodbah a priori.

Tudi sè stališča izključljivo školastičnega so sicer sintetične sodbe a priori odločilne važnosti, ker na njih sloni gotovost in trdnost aritmetike in geometrije ter trdnost vede vseh ved — metafizike. Po nauku Aristoteljevem in sv. Tomaža ne mogli bi niti aritmetike niti geometrije začeti, še manj pa razviti brez nujnih sintez in dosledno sintetičnih sodeb a priori. [2])

Kant je važnost tega vprašanja prav dobro poznal, zato se je sè vso silo s početka zagnal proti skeptičnemu fenominalizmu, hoteč rešiti trdnost in gotovost človeških ved — ali držeč se edino svojega razuma in ne opiraje se na stare modroslovce, ampak hrepeneč po novih sistemih, zaplel se je v grozovite zmote, s katerimi ne samo da ni izpodbil skeptični fenomenalizem, ampak mu je postavil še bolj trdno, navidez dokazano, veljavo ter tako postal sè svojo teorijo krščanstvu še bolj nevaren in škodljiv, nego je bil fenomenalistični skepticizem.

Posledice Kantovega nauka, ako ga do skrajnosti izvedemo, napravijo z našim spoznavanjem popolnoma «tabula rasa». Oglejmo si jih na tanko!

Po nauku Kantovem sti za čutno spoznavanje neposredno in posredno za umovanje nujni predpogoj dve prazni obliki in dosledno dve sintetični čisti vziranji ali predočbi, namreč prostora in časa, kateri se v razumu izražati kot čisto sintetični sodbi a priori. [3]) Na podlagi teh dveh čistih oblik, čistih predočeb ter čistih sintez sloni vse čutno spoznavanje, katero se javlja kot predočevanje. Ako Kanta prav razumemo, so naše predočbe zgola subjektivne in ne odgovarjajo zunanjim predmetom. Kantov sloveči fizični «Ding an sich» nam je popolnoma nedostopen. Pravi namreč: «Vse, kar vziramo v prostoru in času t. j. vsi mogoči predmetje, niso za nas nič druzega kot prikazanja ali predočbe, katere kot raztežna in zaporedno premenljiva bitja, kaker si jih mi predočujemo, nimajo zunaj našega vziranja vtemeljenega bivanja.» Nobena predočba nam ne podaja stvari kakeršne so same na sebi, ampak

[1]) Schmid, str. 200.
[2]) Schmid str. 201—202.
[3]) Schmid: str. 187.

Digitized by Google

le njih prikazanje, zavito v subjektivni obliki prostora in časa. Kakošne so stvari same na sebi, ne bomo nikdar vedeli, ker to preseza človeške moči. Tudi nam ne more biti do tega, ker stvari se nam vedno kažejo v subjektivnih predočbah.

Kaj sklepamo iz tega?

Prvič. Ako je vse čutno spoznavanje subjektivno t. j. po subjektivnih zakonih naših organov, smemo je po vsej pravici imenovati s l e p o, da, in še celo več ko slepo, ker se pri tem tudi sami sebe slepimo, d a s p o z n a v a m o p r a v e p r e d m e t e, d a s i j i h n i k a k e r n e s p o z n a v a m o.

Drugič. Ako so vse stvari pred našimi očmi zavite v subjektivni suknji prostora in časa — kdo ve, kaj je pod njima? Nihče. Morda ji vse, kar se nam prikazuje v prostoru in času, zgola subjektivno, brez vsega realnega ozadja, kaker sta prostor in čas zgola subjektivna.

Tretjič. Čutno spoznavanje imenuje se prag višega spoznavanja — umovanja. Omnis cognitio a sensibus. Ali vidimo, da nam je že na pragu pot na veke zagrajena v svetišče više znanosti. Ako nas čuti motijo ter ne podajejo resnice — izključena je sploh iz našega spoznavanja resnica. Vse človeške vede morajo se na mah porušiti, ker vse imajo svojo zadnjo zaslombo na čutnem spoznavanji. Vstvarjeni smo — za temo! Naša spoznavajoča moč vstvarjena je bodisi od vsemodrega Boga bodisi od modre matere narave — za nespoznavanje! Torej — «tabula rasa»!

Najstrašnejša posledica tega nauka je, kar smo v drugi točki naveli, da namreč gleda iz njega zračni idealizem, ki taji bivanje stvari zunaj nas. Kantu so hitro s početka očitali, da je njega nauk sličen nauku Kartezijevemu in Verkelejevemu (skrajni idealist), toda Kant je hotel po vsem veljati za izvirnega ter je skušal svoj nauk na tanko ograničiti nasproti Karteziju in Verkeleju. Tudi Kartezij je isto s Kantom priznaval dejanstvenost predočevanja — toda stopil je še korak naprej in ta je tajil ne samo, da ne vemo, kakošne so stvari same na sebi, ampak dosledno tudi, da sploh ne vemo, ali bivajo, dokler ni našel svojemu razumu zanesljivo oporo o bivanji nezmotljivega in neskončno dobrega Boga. Tudi Verkelej je isto tako priznaval dejanstvenost predočevanja, ali trdil je poleg tega, da se iz njega ne da nič dokazati, da bivajo stvari zunaj nas.

Toda, dasi je Kant na vse kriplje povdarjal svoj realizem, da namreč nikaker ne taji bivanja stvari zunaj nas, vender je l. 1787 F. H. Jacobi v spisu: «David Hume über den Glauben, oder Idealismus und Realismus» v posebnem dodatku o transcendentalnem idealizmu Kantovem, izrekel se, da vede transcendentalni idealizem dosledno k popolnemu zanikanju stvari zunaj nas. Kant pa je razjarjen imenoval tako pisanje: «Skandal der Philosophie und allgemeinen Menschenvernunft.» A kljuba temu je v drugi izdaji Kant mnogo mest, katera so v prvi izdaji bolj povdarjala

Digitized by Google

idealizem ali izpustil ali skrajšal in tako je ostalo nerešeno vprašanje ali je Kant v prvi izdaji tajil bivanje stvasi ali ne. [1])

In gotovo nismo na krivem potu, ako smo z Jacobijem trdili, da v resnici vede Kantov nauk do popolnega zanikanja stvari zunaj nas. Kajti, ako druzega nimamo v svojem duhu nego subjektivne predočbe, ako nam je popolnoma zagrajena pot do stvari, kakeršne so same na sebi, ker nam jih zakrivati prazni obliki prostora in časa, kdo sme z gotovostjo reči, da je v onih praznih oblikah sploh kaj realnega?!

Ako pa ne moremo do stvari kakeršne so same na sebi v fizičnem smislu, moremo še manje do stvari kakeršne so same na sebi v metafizičnem smislu. Kant sam je skušal porabiti pod meno, da imajo vse stvari enak, da celo identičen substrat t. j. da biva eno samo bistvo v metafizičnem pomenu ter da je vesmir in raznoličnost v njem le razno prikazanje enega ter istega substrata, o katerem pa ne vemo ali je v nas ali zunaj nas. Prav to podmeno si je kasneje Fichte vkoristil, da je sezidal svoj grozni panteistični idealizem. Tukaj je našel tudi Schopenhauer začetek za svojo svetovno voljo, ki bi bila bitje samo na sebi v metafizičnem pomena. Od Šopenhauerja si je izposodil tudi Stritar svoje izvirno sveto žalje! —

Bodi dovolj o čutnem spoznavanji in njega praznih sintetičnih oblikah prostora in časa. S tem smo položili podlago in naredili prvi korak za oceno važnosti sintetičnih sodeb a priori. Nihče ne more prav presoditi veljave sintetičnih sodeb a priori, ako ne razume Kantovega nauka o čutnem predočevanji.

Toda naredimo korak naprej in prestopimo k razumu in njega kategorijam! Morda prodira razum stvarem do živega ter jih spoznava, kakeršne so same na sebi? —

Glavno delovanje razuma izraža se v sintetičnih sodbah a priori. Vse znanje človeško opira se na takošne sodbe. Ali povedali smo že, kako dobivamo sintetične sodbe a priori. Rekli smo, da vporabljamo vrojene kategorije, ki so popolnoma subjektivne oblike na predočbe, ki so kaker smo prej označeli, tudi z gola subjektivne, ter družimo tako kar je v predočbi raznoličnega v više pojme (po Kantu: više predočbe) v sintetičnih sodbah a priori. Pri vsaki sintetični sodbi a priori moramo dvoje razločevati: prvič, predočbo, katere v sintetični sodbi a priori ne prekoračimo in drugič kategorijo, po kateri nujno sodimo.

Kaj sklepamo iz tega?

Prvič Ako je čutno spoznavanje zgola subjektivno, moramo isto in v viši meri trditi o umovanji, ki se izraža v sintetičnih sodbah a priori. Kajti sintetična sodba a priori izvrši se na subjektivni predočbi po subjektivnih zakonih vrojenih kategorij. Zatorej je vsaka sintetična sodba a priori dvakrat subjektivna.

[1]) Schmid, str. 149 in dalje.

Digitized by Google

Drugič! Sleherna sintetična sodba a priori nanaša se edino in izključljivo na predočbe. Predočbe pa dobivamo po Kantu edino po empiričnem vziranji. Drugih predočeb Kant ne pozna. Dosledno smemo kategorije vporabljati edino in izključljivo na empirične predočbe. Iz tega pa sledi, da so vsa znanstva, izvzemši **naravo**znanstva (Kenntniss der Natur), ako smatramo naravo sploh za realno, prazna, brez vsebine. O transcendentalnih vedah ne moremo niti govoriti! Kdor bi hotel o bistvu duše, o Bogu govoriti, moral bi prej vse to govoriti, moral bi prej vse to videti![1])

Dalje! Pri vsaki vedi nahaja aksijome, na katerih veda sloni in iz katerih izvajamo vse posamezne teze. Toda ti aksijomi so subjektivni. Dosledno je vse, kar iz njih izvajamo subjektivno, neresnično, izmišljeno.

Iz tega dalje sledi, da ne more niti razum spoznati, kakošne so stvari same na sebi niti v fizičnem niti v metafizičnem smislu. Razum naš sicer je sam v sebi in iz sebe stopiti ne more. V mejah subjektivnosti zida si cel, nov svet, kakeršnega v resnici zunaj nas ni. Matematika in geometrija, ki veljate za najstrože vede, ste prazni vedi. Metafizika je velikanska sanjarija, katero je sanjal Aristotel, sv. Tomaž, vsi drugi srednjeveški modroslovci ter vsi skolastični učenjaki do današnih dni. In ako si je Kant postavil vprašanje, ali je sploh metafizika mogoča, moramo reči, da je na ta način svojo nalogo izvrstno rešil, ker s tem je metafiziko popolnoma izpodbil ter dokazal, da metafizika ni mogoča.

Pozornost moramo obrniti še na neki vgovor proti Kantovemu nauku. Vgovor se glasi: Kako bi bilo mogoče, da bi vsi ljudje enako spoznavali, ako bi se vse naše spoznavanje ravnalo po subjektivnih zakonih, ne pa po predmetih?

Kant odgovarja: Med vsemi kategorijami je glavna kategorija razmerja, ki krije v sebi tri podkategorije: bistvenosti, vzročnosti in odvisnosti. Te tri kategorije omogočujejo pred vsem naše spoznavanje, ter je delajo veljavno za vse ljudi. Vsi ljudje na isti način opažamo menjanje stvari. Vzrok je, ker nujno opažamo s pomočjo glavnega načela bistvenosti prikazanje stvari, kot premenljivo nasproti nepremenljivi materiji, katere količkost se niti ne množi niti manjša. Vsi ljudje opažamo na isti način nekatera prikazanja kot preje, nekatere kot kasneje in ne narobe. Vzrok temu je, ker s pomočjo načela vzročnosti vsi nujno opažamo prvo prikazanje kot vzrok, drugo kot včinek. Vsi ljudje opažajo na isti način vse bitnosti kot ob enem bivajoče. Vzrok temu je, ker nujno sodimo, da so bitnosti druga od druge v vzajemni odvisnosti.[2])

[1]) Stöckel, str. 19.
[2]) Schmid, str. 487.

Digitized by Google

Tako je treba torej razlagati si, da pojmemo vsi ljudje stvari v času in prostoru n a i s t i n a č i n, ne da bi kdo kako drugače pojmil. Tudi te kategorije so vrojene in ne bivajo zunaj nas. Kažejo nam stvari, ne kaker so same na sebi, ampak le k a k e r s e n a m p r i k a z u j e j o.

Iz vsega je razvidno, da ne more človek ničesar spoznati. Vse mišljenje in spoznavanje rabi le subjektivnim potrebam. Sintetične sodbe a priori nam torej ničesar ne podajajo. Mej resnico in mej nami je nerušljiva stena, ki nas na veke loči od nje. —

Ostaja nam še ogledati si najviše sintetične sodbe a priori, katere proizvajamo s pomočjo trojne ideje. Morda najdemo v teh trdno zaslombo človeškemu spoznanju?

Motimo se. Že smo v prejšnjem odstavku povedali mnenje Kantovo o idejah, da so po vsem gole oblike brez vsakošne objektivnosti. Ideje niso nič druzega kot više kategerije, katere vporabljamo izključljivo na p o j m e, da jih združimo v višo ednoto.

Kaj sklepamo iz tega?

Sklepamo, da nas te ideje nikaker ne navajajo k višemu spoznanju, ampak nas še bolj pogrezajo v subjektivnost. Kaker kategorije, nimajo tudi ideje druzega namena nego zadovoljevati subjektivne potrebe našega duha, ki teži po višem spoznavanji; ker pa ne more priti nikdar do resnice, slepi se in moti v praznih oblikah vrojenih idej.

Vsa izvajanja iz teh idej t. j. vse sintetično delovanje in sklepanje ni druzega nego subjektivno delovanje, ki ima pomen edino za subjekt, kateremu pa nikaker ne odgovarja kaka realnost.

Da pa pripisujemo tem idejam in drugim iz njih izvedenim resnicam objektivnost, kriva je neka iluzija, ki prihaja o d n a r a v e s a m e. Te iluzije ni mogoče nikdar odstraniti, kaker ni mogoče odstraniti nekaterih optičnih zmot. To iluzijo posrejujejo navidezni dokazi, s katerimi skušamo dokazovati istinitost teh idej. Ali kaker smo videli v prvem odstavku, krijejo v sebi vsi ti dokazi najhujša nasprotja, katera se dado rešiti le, ako smatramo trojno idejo popolnoma subjektivno brez vsacega objektivnega ozadja.

Do tukaj smo konečno razvideli, da je vse človeško naravno spoznanje po Kantu — tabula rasa. Ali velevažno vprašanje nastane, ali ni morda tudi črezmaravno spoznavanje t. j. sveta vera s tem smrtno zadeta?

Sveta vera pouiža se v Kantovi teoriji do sanjarije in golega videza. Zadnji dokaz, na katerem sloni verojetnost svetih resnic, je dokaz o bivanji Boga in istinitosti Božjega razodetja. Toda tega po Kantu ni mogoče dokazati! Ergo: sv. vera je gola sanjarija!

Sploh je od vseh bogoslovcev priznana resnica, da bi se Bog ne bil mogel ljudstvom razodeti, ako bi ne bila imela prej

Digitized by Google

spoznanja o vsegamogočnem Stvarniku, o nevmrljivosti duše itd. Tudi bi Bog vere od nas ne mogel terjati, ker vera bi bila po tem takem nezmisel. Niti bi ne bil mogel sv. Pavel pisati v pismu do Rimljanov: Razodeva se jeza Rožja iz nebes črez vso zlobo in krivičnost ljudi, kateri hranijo resnico Božjo v krivičnosti, kajti kar je znanega o Bogu, jim je razodeto. Bog jim je namreč razodel. Kar je nevidljivega v njem, spoznavamo po stvareh sveta, po tem kar je stvarjeno; tudi večno Moč in Božanstvo, radi česar so neopravičljivi.» [1])

* * *

Iz tega kratkega premišljevanja razvidimo lehko, da je dobilo spoznavanje človeškega duha v Kantu svojega najžalostnejšega sovražnika. Ako bi Kantova teorija o sintetičnih sodbah a priori bila podprta s tehtnimi dokazi ali ako bi vsaj slonela na samozavedanji ali na izkušnji, imela bi v sebi moč razrušiti do tal vse človeško spoznavanje, bodisi naravno, bodisi črez naravno.

Toda Kantova teorija je daleč od trdnih dokazov. Kljubu vsi svoji izvirnosti ne sme se imenovati znanstvena. Ves njegov nauk izvira iz domišljije, a nikaker iz razuma. Kant malo misli — Kant si domišljuje. To hočemo dokazati!

I. Vprašamo, kaj so one prazne oblike, o katerih govori Kant, na katerih sloni in od katerih je odvisen ves njegov nauk o sintetičnih sodbah a priori? Kant nam odgovarja, da so te prazne oblike vrojene naši duši. Toda le dvoje je mogoče: Ali so te prazne oblike kaj ali pa niso nič. Ako niso nič, pade vprašanje. Ako pa so kaj, vprašamo, kako je to, da se jih živ krst ne zaveda? Imamo jih v svojem duhu, pa se jih ne zavedamo!! Zavedamo se spoznavanja, zavedamo se predmetov, katere spoznavamo, zavedamo se tudi — samih sebe, ki spoznavamo — edino sredstev t. j. praznih oblik, s pomočjo katerih edino spoznavamo, da bi se ne zavedali?!

II. Pravijo: Kaderkoli zavpliva zunanji predmet na našega duha, hitro vporabimo omenjene oblike na vtis ter dobimo tako predočbo ali pojem. Toda kdo vporablja omenjene oblike na vtis? Naš duh gotovo ne, ker bi se jih moral zavedati, kar pa ni res! Ako pa jih mi ne vporabljamo, vprašam kdo? Dalje! Mi imamo mnogo oblik v duhu. Kako je to, da jih pri vsej nezavednosti nikdar ne vmešamo?

III. Kant si sam sebi živo nasprotuje govoreč o praznih oblikah ter na drugi strani o čistem vziranji in o čistih pojmih. Prazne oblike so brez vse materije t. j. brez vsakršnega predmeta, katero spoznavamo. Vziranje in pojmi pa ne morejo biti prazni, ker vziranje brez predmeta, kateri vziramo, pojmi brez predmetov, katere pojmemo, je nezmisel. Toda čisto vziranje bi bilo

[1]) Pismo do Rimljanov 1. pogl.

Digitized by Google

brez vsé materije, brez vsakošne vsebine t. j. vziranje o ničem; čisti pojmi bili bi isto, kar pojmi o ničem. To je prava nezmisel![1])

IV. In tudi ako pomislimo naravnost sintetične sodbe a priori v Kantovem smislu, moramo reči, da so popolnoma neverjetne in nemogoče:

One sodbe, katere imenuje Kant sintetične sodbe a priori, so nam in vsemu človeštvu popolnoma trdne in gotove! Ako pa so popolnoma trdne, morajo biti očividne (evidentne). Očividnost pa izhaja izključljivo ali iz neposrednega vziranja našega razuma ali iz nujnih razlogov ali iz pričanja naše izkušnje.

Toda v sintetičnih sodbah ne nahajamo niti prvega niti drugega. Ne nahajamo neposrednega vziranja, ker te sodbe niso, kaker pravi Kant, analitične sodbe, ampak sintetične; ne nahajamo niti nujnih razlogov, na katerih bi slonela njih trdnost, ker po Kantu so sintetične sodbe a priori absolutne nujnosti in se ne dado dokazati; ne nahajamo niti pričanja lastne izkušnje, ker sintetične sodbe a priori ne prihajajo iz izkušnje. Na čem torej sloni trdnost in gotovost sintetičnih sodeb a priori? Na slepi nujnosti? Toda kako more razum spoznavati kaj za trdno in gotovo iz slepe nujnosti? Pri tem dokazu zrušiti se mora vsa teorija Kantova o sintetičnih sodbah a priori.[2])

In resnično! Ako pregledamo sodbe, katere smatra Kant za sintetične sodbe a priori, videli bomo, da slone vse brez izjeme ali na neposrednem vziranji, ali na trdnih razlogih, ali na lastni izkušnji, nikaker pa na slepi nujnosti, ki izvira iz slepih oblik. Tako sloni na pr. sodba $1 + 1 = 2$ na neposrednem vziranji in se ne more niti smatrati za sintetično sodbo, niti za analitično sodbo; dalje slonijo vse Kantove kategorije na neposrednem vziranji.

V. Slehernega človeka zavest glasno trdi, da prihaja vse naše znanje, bodisi kakoršno koli, po abstrakciji in da brez te abstrakcije ne moremo priti do nobenega znanja. To je glas zavedanja, ki ne more biti neresničen, ako nočemo spraviti v nasprotje naravo samo se seboj.

VI. Kar se tiče vrojenih idej, o katerih toliko blodi Kant, velja isto, kar o «praznih oblikah». A poleg tega smatra Kant trojno idejo o Bogu, o duši, o svetovni celoti za podlago, na kateri se vrši vse naše sklepanje in dokazovanje. Toda to ni resnica. Podlaga in pravilo, po katerem se vrši vse naše dokazovanje in sklepanje, so najprostejši pojmi, po katerih edino prihajamo do te trojne ideje. Ne torej trojna ideja je podlaga našemu dokazovanju, ampak prosti pojmi! To se pravi obračati piramido narobe! —[3])

[1]) Kleutgen: Philosophie der Vorzeit, von den Prinzipien str. 507.
[2]) Stöckel: Geschichte der Philosophie str. 30
[3]) Kleutgen: Philosophie der Vorzeit, von den Prinzipien str. 569. Stöckel: str. 32.

Digitized by Google

Ti dokazi naj služijo v pojasnjenje nespametne trditve nasprotnikov, da je Kantov nauk epohalna preobrazba vsega dotedanjega modroslovja in da je Kant stoprav določil meje našemu spoznavanju!

A osobito moramo zavrniti trditev onih, ki pravijo, da je Kant opovrgel sè strogimi dokazi skolastiko, katera pa se je sploh prav malo bavila s tem za človeško spoznavanje najodločilnišim vprašanjem. Resnica bodi povedana, da se cela Kantova teorija niti dotaknila ni skolastičnega nauka; da, Kantov nauk zdi se celo na prvi pogled skoro soroden skolastičnemu t. j. nauku sv. Tomaža Akvinskega. Ali razume se, razlika je tako velikanska, da dela skolastiko trezen nauk, Kantovo teorijo pa bedasto sanjarijo.

Komer je mari čitati, koliko se je skolastika bavila s tem vprašanjem, prepriča se o tem prav lehko, ako vzame v roke Kleutgena: Von den Prinzipien.

Kako vzvišen in ob enem kako priprost in naraven je skolastični nauk o principih, nasproti Kantovim sintetičnim sodbam a priori! Tudi skolastično modroslovje nasprotuje krivemu nauku, proti kateremu se je Kant zaganjal, da dobivamo proste pojme, ako v čutnih predočbah razdružimo, kar je raznoličnega, in združimo, kar je enoličnega. Ta nauk je zagovarjal Locke. Ali je po vsem kriv. Nasprotno trdi skolastika: Naše spoznavanje začenja se s prostimi pojmi in na podlagi teh stopa k raznoličnosti v predočbi ter druži raznoličnost v jednoto pojma.

Tudi skolastika priznava sintetične sodbe a priori — toda v drugem pomenu. Tudi skolastika priznava proste pojme a priori, ali ne v pomenu praznih oblik a priori, ki so popolnoma plod Kantove domišljije!

Dodatek.

V veče pojasnjenje vprašanja o sintetičnih sodbah a priori hočemo za «dodatek» na kratko izložiti skolastični nauk o človeškem spoznavanji ter o sintetičnih sodbah a priori.

Duh človeški je gibčen. Ob enem spoznava druge stvari in ve in zna, da spoznava in kako spoznava, in ob enem samega sebe in svoje bistvo spoznava. V tem toraj, da se duh sam sebe in svoje bistvo spoznava, da je namreč nemogoče, da bi bila spoznavajoča moč vstvarjena za nespoznavanje t. j. za zmotnje, v tem je vsa njegova trdnost in neomajanost. Ako pa odvzamemo duhu to lastnost, je gotovo, da moramo iskati drugih sredstev, ako hočemo rešiti trdnost našega spoznavanja, ali gotovo je tudi, da nimamo pravice več govoriti o duševnosti našega duha. Naš duh poniža se do materije.

Digitized by Google

Kako torej spoznava naš duh proste pojme?

Zunanji predmet zavpliva po čutni predočbi na razum ter ga vzbudi k dejstvovanju. Prvo, kar razum vgleda na predmetu, so najprostejši pojmi, kaker jestvo, vzrok itd.[1]) Toda ti najprostejši pojmi nikaker niso prazni, ampak imajo vedno svojo vsebino, in ne prihajajo kaker prazne Kantove oblike od spoznavajočega duha, ampak duh naš razbira jih s predmetov. S pomočjo teh najprostejših pojmov druži razum raznoličnost v predočbi v višo ednoto sestavljenih pojmov. Kaker najprostejši pojmi, niso tudi sestavljeni pojmi nikdar prazni, ampak vedno sè svojo vsebino, ker drugače bi jih niti ne bilo. Ti pojmi pa so neodvisni od izkušnje (in od predmetov, s katerih so razbrani). In ako vporabimo te pojme na predmete, ne vredimo z njimi samo prikazanja stvari, ampak zajmemo ž njim bistvo samo!

Niti prostor niti čas nista vrojena, ampak posnemljemo jih s stvari. Oba bivata tudi objektivno, nikaker samo subjektivno. Ako pa bivata objektivno, je očito, da vsprejemljemo stvari kakeršne so same na sebi, ne pa v praznih oblikah prostora in časa. Da nista čas in prostor subjektivni obliki, dokazal je Aristotel in za njim skolastika, katerih dokazov Kant niti taknil ni.

Na podlagi primitivnih pojmov slonijo tako zvani principi, ki niso nič druzega kot v sodbah izgovorjeni pojmi. Principe imenovala je skolastika take pojme in njim odgovarjajoče sodbe, na katerih sloni sleherno dokazovanje, kateri pa sami ne potrebujejo dokazov, ker so očividni t. j. v subjektu samem najdemo hitro vzrok, zakaj mu pripisujemo takošen predikat, ako le vemo za dotični subjekt in predikat. Skolastika je razločevala principe, ki so vsem vedam podlaga, in principe, ki so določenim vedam podlaga. Prve je imenovala *ἀξιωματα* (dignitates), druge je imenovala *θεσεις* (positiones). Ona veda, katera vtrjuje principe vseh drugih ved, mora se smatrati za najvišo in njeni principi za najviše, na katerih dosledno sloni vse naše znanje. Ta veda je metafizika.

Principi so torej s predmetov razbrane nujne in splošne sodbe, ki torej tudi v konkretnih bitjih resnično bivajo; razume se, v posameznih predmetih kot posamezne, a vender nepremenljive resnice. Imenujemo jih splošne in nujne, ker naš duh razume, da drugače biti ne morejo in da si jih noben razum drugače misliti ne more.

Principe, koliker so sintetične narave, imenujemo lehko s Kantom sintetične sodbe a priori.

V kakem smislu je torej dovoljeno imenovati prve principe, ki so sintetične narave, a priori? Imenovati jih smemo a priori prvič, ker so splošna podlaga in nujni predpogoj vsemu drugemu spoznavanju po iz-

[1]) Glej Kleutgena: Von den Prinzipien str. 569.

Digitized by Google

kušnji in nujni predpogoj mišljenju. Dosledno smemo imenovati spoznavanje po goli izkušnji t. j. spoznavanje dejanstvenosti, toda ne nujne dejanstvenosti, spoznavanje a posteriori. Spoznavanje vsega, kar je neobhodno tako (v ontologičnem smislu) in kar mora tako biti (v etičnem smislu), imenujemo torej po pravici spoznavanje onih nujnih principov, v katere je vklenjeno vse naše drugo spoznavanje.[1])

Drugič. Ti prvi principi so nepremenljivi. Na veke velja princip troobmernega prostora, na veke velja princip vzročnosti. Ako bi to zanikali, zabreli bi v najviše nezmisli. Vtrjeni so ti principi v nepremenljivem bistvu Božjem, ki je svet vstvaril po večnih, nepremenljivih zakonih in naš razum po svoji podobi, ki bi bil navezan v večne in nepremenljive zakone, ki bi si brez onih principov nič ne mogel misliti niti predočiti, ki je torej že naprej (a priori) navezan nanje in jih ne more prekoračiti.

Da so te resnice a priori v našem smislu, bodi dovolj en sam dokaz. Mi govorimo brez pomisleka vedno z gotovostjo: «To je resnično, to ni resnično», to je prav, to ni prav». Pa ne samo mi. Od nekdaj govorijo ljudje tako in bodo govorili do konca dni. Vprašam, kako bi bilo mogoče, da bi mi razločevali resnico od neresnice, kar je prav in dobro, od tega, kar ni prav in dobro, in sicer vedno z gotovostjo, trdnostjo, in vedno na isti način, ako bi ne imeli trdnih, gotovih, nujnih, splošnih, nepremenljivih zakonov, ki delajo mejo med resnico in neresnico in nam dajejo razločevati med smislijo in nezmislijo. Dokaz je očividen! —[2])

To je v kratkem skolastični nauk o sintetičnih sodbah a priori. Le ime je bilo skolastiki novo, nikaker pa misel. Kar je smatral Kant za nerešeno vprašanje, je bilo že mnogo sto let pred njim dokazano in dognano. —

Konec.

Podali smo blagovoljnemu čitatelju teorijo Kantovo o sintetičnih sodbah a priori ter dokazali, kako razdejavno moč ima njegov nauk za naše spoznavanje. Pred njim mora se zrušiti do tal naravno in čreznaravno spoznavanje. Iz tega pa je razvidno, kako smešno je bahanje Kantovo («Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können.»), da je stem postavljena nova podlaga modroslovja. Stem bi bil k večemu izpodbil dotedanjo teorijo o človeškem spoznavanji — toda na njeno mesto ni postavil ničesar — prav ničesar pozitivnega! Vspeh njegov bi bil v skrajnem slučaji z gola negativen. Že naj-

[1]) Glej dr. Schmid: Die Erkenntnisslehre, str. 185 in dalje.
[2]) Ibidem.

Digitized by Google

niža stopinja našega spoznavanja — t, j. predočevanje izgubi svojo veljavo, ker po Kantu so predočbe z gola subjektivne. Še bolj pa se pogrezamo v subjektivnost v umovanji. Ideje pa so celo subjektivne!

Kant se sam sebe primerja Koperniku, slavnemu zvezdoslovcu. Po pravici! Ko se namreč Koperniku ni moglo posrečiti razlaganje o nebesnem premikanji, ako si je mislil, da se giblje cela zvezdna četa okrog gledalca, poskusil je enkrat ter si izmislil, da se giblje gledalec okrog zvezd. Prav tako je storil tudi Kant. Ker se mu ni moglo posrečiti razlaganje našega spoznavanja, ako si je mislil, da se duh naš ravna po zunanjih predmetih, poskusil je enkrat, ter si vmislil, da se ravnajo predmeti po našem spoznavanji. To pa si je Kant lehko mislil in mislijo si lehko tudi drugi za njim, a dokazati ne morejo in ne bodo mogli na veke!

Taka teorija sme se po vsej pravici imenovati prazna, toda nevarna izmišljotina, ne pa podlaga edino pravemu modroslovju in nikaker napredovanje na polji vede, ampak pogubonosno nazadovanje — kaker kaže zgodovina in povod raznim blodnjam, po katerih tavajo razni nemški modroslovci do današnjih dni!

Sveta je torej naloga ne samo katoliškim modroslovcem, ampak na sploh človeškemu razumu izpodbiti takošno teorijo, katera nas tako sramotno ponižuje, ter izgnati jo kot šaro iz svetišča strogega znanstva.

A žal! Mesto, da bi jo moderno učenjaštvo pobijalo ter skušalo rešiti čast in ponos človeškega dostojanstva, podpira jo in zagovarja. In ni je skoro na svetu države, v kateri bi se po javnih šolah ne priporočal bodisi direktno bodisi indirektno Kantov nauk. Vse moderne knjige prošinjene so z nemškim duhom, ki je ostrupljen s Kantovo teorijo.

Da, čas je, da se osvobodimo te blaznosti in stopimo na stališče edino pravega skolastičnega nauka. Skolastika je neprecenljiv vir za razvoj slehernega naroda. Skolastika edina more podeliti tudi mlademu slovenskemu narodu kdaj možkost in zrelost.

Andrej Pavlica.

Digitized by Google

V čem se razlikuje stara klasiška umetnost od krščanske?

Vzemimo znano skupino «Laokoon» v Vatikanu in Michelangelovo «Pietà» v cerkvi sv. Petra v Rimu. Oba stvora sta pač vzorna, jeden za staroklasiško, drugi za krščansko umetnost. «Laokoon» je izvestno izmed najboljših izdelkov starogrške umetnosti; Michelangelo sam ga je nazival «il portento dell' arte», Goethe pa «das geschlossenste Werk der Bildhauerkunst». Poglejmo si ga. Očeta in ob straneh dva sina napadati in grizeti kači; stari častitljivi svečenik ravno omaguje ob neznosnih bolečinah; zaman je vpiranje in bridki stok — skoro vgonobi nesrečno trojico kruta smrt. Boljše po tehniki in obliki se menda ne da izraziti ideja groznega boja v zadnjem trenotku življenja; vse žile in kite kažejo v dovršeni anatomiji divje bolesti.

A tudi pri krščanskem umotvoru najdemo smrt, pod križem sedi Mati Božja, njej v naročji pa počiva truplo Križanega; milo se priklanja glava žalostne Matere k Sinu, ki leži mrtev v njenih rokah, ali vender kaker bi hotel spregovoriti: «Dopolnjeno je», rešil sem bedni svet. In ozri se Materi v obraz; da, tožen je, a srce potrto le ni; čeravno jo boli grešnost zemljanov, ki so pribili Boga samega na sramotni križ, vender nikaker ne obupava, vedoč, da se je njen Sin iz neskončne ljubezni do ljudi radovoljno vdal trpljenju, da otme zgubljeni svet.

Primerimo sedaj ta umotvor s prvim: tu in tam smrt in bolest, tu in tam oblika dovršena; a čustvo gledalcu tu drugačno kaker tam, skoro nasprotno. «Laokoon» nam je všeč po tehniki in obliki, a vtehe pri njem le ne dobimo. Zakaj te obupne bolečine? Zakaj preganja «pravični» bog tako grozno Laokoonta, skrbno vnetega za blagor svoje domovine? Nikjer rešitve, temveč le strah in obupna smrt; v tragiki ne najdemo vzvišenosti, ki bi nas morala vzadovoljiti.[1]) Nasproti se nam, zročim Michelangelo delo, duša napolnjuje z visokimi z visokimi mislimi in blagimi čustvi; samega Boga vidimo vmeršega v boji s peklenskimi močmi; a iz te smrti tečejo po celi zemlji mogočne reke milosti in večnega življenja. Marija nemo strmi pod križem na Zveličarja, toda jej oživlja misel: vmrl je v neskončni ljubezni, da je človeštvo spravil s pravico božjo, da je je rešil nesreče in pogube. To veliko idejo je Michelangelo vtelesil v kamnu, in zato nam umotvor vgaja.

Primerjali smo krščanski umotvor s staroklasiškim in videli,

[1]) Gl. Kuhn, Ästhetische Vorschule, 2. natis str. 37.

Digitized by Google

da ste ideji, ki določujeti obliko, različni; in radi tega je tudi estetiško vgajanje različno; krščanski umotvor nas vzadovolji, staroklasiški pa ne do cela, gotovo zavolj različnosti idej, ki sti v obeh izraženi.

Razločka torej mej obema umetnostima nam bo iskati najprej v idejah. Toda preden o tem dalje govorimo, vprašajmo, kaj je sploh umetnost.

Predaleč bi segali, če bi na široko razlagali pojem lepe umetnosti (le l e p o umetnost imamo na mislí) in lepote.[1]) Da pa ipak umetnost nekoliko opredelimo, koliker je v našo svrho, določimo njen tvarni in obličnі predmet (obiectum materiale et formale). Kaker ločimo vednost po o b l i č n e m predmetu, bomo ločili tudi lepo umetnosti od drugih umetnosti, in potem staroklasiško lepo umetnost od krščanske.

Kaj je torej tvarni predmet (lepe) umetnosti? Tvarni predmet umetnosti je vse ono, česar se umetnost dotika, namreč, kar umetnik obdeluje ali od koder jemlje snovi za svoje stvore, torej: priroda, svetovna zgodovina, mišljenje, upanje in hrepenjenje človeštva, sploh celi svet soštva, ne le realnega, ampak tudi možnega.

Toda vemo, da imajo tudi znanosti ali mehaniške umetnosti isti tvarni predmet. Da torej lepo umetnost omejimo na ozko, iščimo obličnega predmeta ali onega razloga, po katerem umetnik obdeluje tvarni predmet. Zgodovina n. pr. ima mnogokrat isti tvarni predmet kaker umetnost, dogodke iz človeškega življenja in bojevanja; a obličnі predmet je, ki loči zgodovino od umetnosti: zgodovinar kaže dogodke iz človeškega življenja po goli resnicí, umetnik pa se ne briga toliko za resnico, ampak nam stavi pred oči stvari po l e p o t i v čutni obliki; zato pa večkrat resnici natanko ne sledi (kaker pesnik, ki zbog lepote spravlja junake v dotiko, ki so stoletja na razen živelí.)

Kar torej loči lepo umetnost od ved ali hlapčevskih (mehaniških) umetnosti, je njen obličnі predmet, t. j. estetiška lepota. Estetiška lepota pa je «oni pojav ideje kakega predmeta v čutni obliki, kateri v razumnem duhu zbudi vgodnost».[2])

Umotvor je potemtakem izdelek človeških vmožnosti, ki izraža lepoto predmeta, njegovo popolnost v primerni obliki, kar provzročuje v razumnem bitji vgodnost radi soglasja mej idejo in obliko. Bistvena pri lepem stvoru je poleg ideje čutna oblika, po kateri delimo umetnosti v obrazne (stavbarstvo, kiparstvo in slikarstvo), ki ostvarjajo misel v prostoru, in v slovesni (glasba in pesništvo), ki jo ostvarjajo v času.

Kako se pa ločiti staroklasiška in krščanska umetnost?

Razloček je že v tvarnem predmetu. Rekli smo, da je tvar-

[1]) Gl. Mahnič, Dvanajst večerov.
[2]) Kuhn, Aesth. Vorsch. str. 13.

Digitized by Google

ni predmet umetnostim celi širni svet soštva, vse koprnjenje in hrepenjenje človeštva. Gotovo pa ni mogel staroveški umetnik pred Kristusom vpodabljati onih idej, ki so prišle še le s Kristusom na svet; tukaj se torej že razdružujeti umetnosti, ker ima krščanska svoj lasten tvarni predmet, zgodovino vere, ki jo je prinesel Sin Božji sam na svet. Kako široko pa je to polje, koder nahaja umetnik najviših misli! Kaka čustva se rode onemu, ki opaža slavno prošlost cerkve, zmagajoč vse hudobe pekla in ljudi! Kake snovi za ostvarjenje ponuja življenje Kristusovo na zemlji! Kaj se najde vse vresničeno v brezštevilnih junakih krščanstva, ki so ves svet zapustivši iskali večne lepote in v boji trudapolnega življenja hrepeneli po raji, kjer ni čutiti nikakošne disharmonije, nikakošne zoprnosti, kjer je vse v soglasji, lično in milo, kjer se na vekov veke vživa čista lepota!

S tem pa smo že prešli k obličnemu predmetu, ki stoprav omejuje umetnost. Oblični predmet umetnosti pa je lepota. Da doženemo, ali ima krščanska umetnost svoj lastni oblični predmet, ki bi bil različen od obličnega predmeta staroklasiške umetnosti, razjasniti je treba najprej, kaj je sploh lepota.

Omenilo se je poprej, da je estetiška lepota ono ostvarjenje ideje v čutni obliki, katero v razumnem bitji izziva všečnost. Bistvo estetiške lepote je tedaj i d e j a ali misel in primerna čutna o b l i k a; na oboje se nam je ozirati pri estetiškem sodu in le ondaj je nekaj lepo, če je temeljna misel popolna, in če misli odgovarja popolna oblika v soglasni zvezi.

Hočemo-li zvedeti, ali ima krščanska umetnost samsvoj oblični predmet drugačen od onega v staroklasiški umetnosti, premotrivati nam je, kake ideje in oblike imati obe umetnosti.

Pričnimo s staroklasiško; na prvi hip pa lahko vvidimo, kake ideje nam je zlasti, pretresovati. Kader namreč govorimo o starem klasicizmu v nasprotstvu s krščanstvom, nam je gotovo v mislih najbolj ono, kar prav za prav giblje celo človeštvo, kar ga povzdiguje in blaži: vera. Ako torej razpravljamo o staroklasiških in krščanskih idejah, so te ideje one, katerih spoznanje je vsikdar človeka delalo stoprav za človeka, ki mu kažejo namen njegovega bivanja na zemlji in mu razodevajo ali vsaj skušajo razodevati čez naravne skrivnosti. Razločka mej staro in krščansko umetnostjo pa seveda ni iskati v onih idejah, ki jih daje samo priroda; zakaj priroda je ista sedaj, kaker je bila pred Kristusom, in lahko je staroveški umetnik ravno tako lepe ali še lepše leve vpodabljal, kaker so slavni levi Canove pri nagrobnem spomeniku Klementa XIII. pri Sv. Petru v Rimu. Preiskovati je treba torej v e r s k o naziranje staro in krščansko.

Je-li pa vredno, umetnosti ločevati po veri? Ni to otročja tesnosrčnost, katera celo umetnost cepi, iskajočo le lepote, ne pa verskega podučevanja? Nikaker ne; nič ni bolj naravno, ko po takem pravcu ločiti ideale v umetnosti. Z a k a j v e r s k a u m e t-

Digitized by Google

n'ost je vrhunec cele umetnosti, in prava lepota je v izvoru vedno verska,[1]) kar dokažemo dvojno.

Vprašajmo samo, kaj hoče umetnost? Umetnost ostvarja ideje v obliki, z eno besedo, lepoto. Kje pa najde umetnik viših idej, če ne v veri? Kake ideje morejo biti vzvišenejše mimo onih resnic, o kojih so si največi in najblaži duhovi belili glave, kaker o namenu človeškem, o odnošajih mej človekom in njegovim stvarnikom, o dolžnostih, katere vežejo človeka, da doseže svoj visoki smoter? Da, verske ideje so bile, so in bodo vedno najviše; verski nazori — in sicer nazori, katere si koli vere — so, ki določujejo osodo človestva že na tem svetu in cela zgodovina, vsi pretresujoči dogodki rode se konečno le iz verstva; zunanji viharji bobne le radi neviht v dnu človeških src, ki divjajo ali pa mirujejo, kaker versko naziranje zapoveduje. Iz tega torej sledi, da je vera, katera najvzvišenejše ideje poraja v duhu umetnikovem, katera od gori prinaša vzorov v vpodabljanje.

Nas pa li tudi zgodovina uči istinitosti te trditve? Ozrimo se v prošlost; pri vseh narodih se je začela umetnost s tempeljnih, v katerih so bivala božanstva; v tempeljnu so se potem razcvele vse umetnosti, tako pri Egipčanih, Grkih, Rimljanih itd. Oni rodovi pa, ki so umetnost hoteli gojiti le v zasebnih palačah, kaker nekateri orijentalci (Asirci, Perzijani), niso mogli zdatno napredovati; tam pa, kjer je vera v svojo službo vzela umetnosti, vstvarjali so se zares lepi izdelki.[2]) Grki so imeli mej vsemi pogani še najčistejše in najblaže nazore o božanstvu, in zbog tega presega grška umetnost umetnosti vseh ostalih staroveških narodov; in če tukaj pišemo o starem klasicizmu, razumemo skoro izključljivo umetnost starih Grkov; zakaj Rimljani, ki imajo tudi mnogo izdelkov občne vrednosti za celo človeštvo, so prav za prav samo sledili za Grki, in vse, kar so oni vstvarili lepega in klasiškega, izvira od Grkov. Od kod so pa grški umetniki jemali svoje vzore? Pozneje bomo to še bolje sprevideli; za sedaj le napominamo, da so največi geniji segali v mite in svoje stvore posvečevali bogovom: Partenon v Atenah, Zen v Olimpijah od Fidije, Hera z Arga od Polikleta, Hezijod, Homer, Pindar . . . . dokazujejo dovolj; ko so se pa pozneje Grki obrnili od vere in se vdali duševni mlačnosti ter nenravnosti, je njihova umetnost propala in zgubila na zadnje ves viši pomen. Če še konečno pogledamo v čase po Kristusu, nam fra Angelico, A. Sansovino, Rafíael, Michelangelo, Dante, Palestrina i. dr. m. v raznih strokah umetnosti pričajo zadosti, da so najviše ideje verske ideje, kar mora tudi vsak zgodovinar umetnosti, akoravno je še tak sovražnik krščanstva, nehote priznati; tudi duševna vbožnost dandanašnjih tako-

[1]) Gl. Kuhn, Ästh. Vorschule str. 24.
[2]) Jungmann, Ästhetik 2. natis, št. 243 in sl.

Digitized by Google

zvanih umetnikov, ki ne znajo nego posnemati Apolone, Venere in Herakleje, izvestno ne podira našega dokaza.

Če je torej istina, da je verska umetnost vrhunec vse umetnosti, treba nam je razjasniti še ideje, katere je mogel staroklasiški umetnik zajemati iz svojega verstva, da jih pozneje ločimo od krščanskih.

Znano je, da je Fidija v Olimpijah vstvaril slavno soho boga Zena, ki je s svojo dično lepoto očarovala ves grški rod: srečnega se je štel, kdor je mogel priromati pred njegovo veličastno obličje. Že iz tega se razvidi, (da si je pravljica pač pretirala), da so stari Grki morali imeti blage nazore o božanstvu.

Kako so si pa mislili svoje bogove? Bogovi so bili Grkom (še enkrat povdarjamo, da se najprej oziramo, govoreč o starem klasicizmu, na Grke) vzorni junaki, sveti, mogočni, modri, skratka nravne moči. Veliko prednost ima grško bajeslovje pred drugimi, ker so v njem bogovi osebe s prosto voljo in samosvestjo, ki čuvajo pravico in čednost (čista Atena), preganjajo pa krivico, strasti in osobito napuh in prevzetnost; oni vodijo osodo človeštva, ljubijo dobre, zatirajo zlobne. Blagor mu, ki se jim s čednostjo prikupi, gorje pa onemu, ki jih s strastmi jezi. Nekateri modreci izmej Grkov, ki so bili od narave vsestransko bogato nadarjeni, dospeli so do precej jasnih pojmov in celo do precej popolnega spoznanja enega samega Boga (Sokrat, Platon, Aristotel).

Sicer so se bile tudi od prvotnega božjega razodenja še nekatere resnice ohranile, seveda zavite v temne oblake domišljije. A če odluščimo zunanjo lupino, pridemo še pri najnižih verah do nekega jedra, tembolj pa pri Grkih, ki so z naravnimi močmi jako visoko segali. Dokler so torej Grki živo verjeli svojim mitom, imeli so dokaj vzvišenih idej v ostvarjenje; in zares, kar so storili klasiškega, kar ima vrednost za vse čase, storili so na temelji svojega verstva. In če ima vsaka vera velik pomen za dotično ljudstvo in tudi vsaj nekoliko resnice, so starogrški miti gotovo pomenljivi kot najdovršenejši mej vsemi.

A dasi je res grška mitologija dokaj blaga, dasi narod tudi v njej kaže svoje bogate duševne moči, oster um, živo obraznost, dobro srce, vender so ti mitski vzori medli: saj vemo, v kakih zmotah so živeli stari Grki, v kaki negotovosti o verskem naziranji, kar ni moglo blagodejno vplivati na umetnostni razvoj. Bogovi so jim bili mogočni, rekli so tudi vsemogočni, a bili to le niso, že radi tega ne, ker jih je več bilo; sam poglavar Zen je bil pod neko skrivnostno močjo, moiro, koji se je pokoril; bogovi v bajkah mnogokrat greše v gnjusnih strasteh. Taki nazori o božanstvu so seveda rušili nravnost, in resnica je bila: Sua cuique deus fit dira cupido.[1]) O neskončni dobroti, ljubezni in vsmiljenosti božji pa Grki niso nič ali malo vedeli.

[1]) Verg. Aen. IX. 185.

Digitized by Google

Razumno je torej, da so že zgodaj nastopili misleci, ki se niso mogli vdati takim prekoslovnim bajkam in so o vsem dvomili. Dobro nam tolmači žalostni stan strašne omahljivosti Ciceron, ki pravi (o grških modrijanih): Plerique deos esse dixerunt, dubitare se Pythagoras, nullos esse omnino Diagoras Melius et Thedorus Cyrenaicus putaverunt. Qui vero deos esse dixerunt, tanta sunt varietate et dissensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias.[1]) In na drugem mestu: Nescio, quomodo nihil tam absurde dicit potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum.[2])

Taki so bili nazori o božanstvu. Najdovršenejši predmet umetnosti pa je človek: zakaj če je lepota v čutnem ostvarjenji misli, imamo v človeškem bitji, v kroni cele prirode, misel s čutno obliko najboljše zvezano, človek združuje v sebi vse prvine estetiške lepote, ki so v raznih slojih prirode, in jih še daleč preseza z dušno ali etiško lepoto, ki je v naravnem redu najviša. Da torej spoznamo, kake nazore je staroklasiški vek mogel vporabljati v umetnosti o človeku, poglejmo si jih nekoliko.

Že o božanstvu so Grki mislili temno; kaj čudo potem, če so bili puhli tudi nagledi o človeku? Zakaj je človek na svetu, zakaj vživa ta mnogo, oni malo posvetne sreče, zakaj tretji bedno siromaši? Tem vsem vprašanjem niso znali stari odgovoriti, vsaj ne, da bi vzadovoljilo misleca; menili so, češ, bogovi hoté tako v svoji neznanski previdnosti, ali boljše rečeno, fatum, moira tlači človeštvo, ne pa bogovi; tej slepi, zavidljivi in sovražni osodi se ne more nihče vstavljati, ona objema vse z železnimi verigami, proste volje pa ni. Pač so imeli neko prepričanje, da je človek dolžen čednostno živeti po nravnih zakonih, kaker so v srcih vpisani in kaker so jih tudi države velevale; nekateri modrijani so prišli dalje in sprevideli, da je v čednosti največa sreča; a kaj je pomagalo, ker so drugače spoznavali in učili, in drugače sami delovali? Zbog tega je njihovemu uku nedostajalo vgleda: Ad verum frequenter accedunt; sed nihil ponderis habent ista praecepta, quae sunt humana et auctoritate maiori i. e. divina illa carent. Nemo igitur credit, quia tam se hominem putat esse, qui audit, quam est ille, qui praecipit.[3]) Da o čeznaravnih čednostih, katere so le krščanstvu lastne, nič niso znali, razumno je samo ob sebi; ponižnosti ali ljubezni do nizkosti, da jeden vzgled navedemo, nikjer pri paganih ne najdemo. Toda ni ponižnost ono zaničevanje vseh posvetnih potreb, ki ga občudujejo na Dijogenu? Platon je nekoč Dijogena povabil na obed; čudak pride bos in vmazan v hišo; po tleh vidi prostrte drage preproge, kar ga tako vzburi, da jih potepta z blatnimi nogami. Platon začuden gosta popraša: Prijatelj, kaj si storil? Dijogen odgovori: Tvoj napuh sem ti poteptal.

[1]) De natura deorum l. I. c. 1.
[2]) De divinatione l. II. c. 58.
[3]) Lactantius v znamenitem delu «Institutiones divinae» l. III., c. 27.

Digitized by Google

Platon pa pristavi: S svojim lastnim napuhom. — Tako ne zapazimo niti v najblažjih modrijanih popolnih čednosti, temveč povsod se zrcali neka samosvest in nadutost, ki se posebno javlja v preziranju barbarstva.

Ker so bili nazori o človeku tako šibki in mnogokrat prazni, ne najdemo v starih umotvorih nikjer vganjk o človeku rešenih, nikjer povoljnega odgovora; in zato nam ne morejo do cela vgajati ti stvori, ne skupina Nioba in njeni otroci, in tudi Sofoklejeve žaloigre ne.

O tem ne smemo preveč strmeti; poslušajmo, kaj pravijo stari pisatelji sami: Quotus enim quisque philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, ut ratio postulat? qui disciplinam suam non o s t e n t a t i o n e m scientiae, sed legem vitae putet, qui obtemperet ipse sibi et decretis suis pareat? Videre licet alios tanta levitate et i a c t a t i o n e, ut iis fuerit non didicisse melius; alios pecuniae cupidos, gloriae nonnullos, multos l i b i d i n u m s e r v o s, ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio.[1])

Kaj so si pa mislili starinci o nesmrtnosti duše? Modri Sokrat je zagovarjajoč se pred sodniki, ob konci dejal: «Čas je se ločiti od tod, jaz da vmrjem, vi da živite; komu pa bode na boljše, je v s e m n e z n a n o razen Bogu! Še bolj ko Sokrat so o onem svetu omahovali drugi modrijani; in kaker Ciceronu, godilo se je pač skoro vsem: Nescio quomodo, dum lego (Platonis, ‚de animo') assentior; cum posui librum et mecum ipse de immortalitate animorum coepi cogitare, assensio omnis illa elabitur.[2]) Črni dvom je nadvladoval; grozne, negotove večnosti so se bali, kaker govori Ahilej v Odiseji (11,489): Delavec biti na zemlji je boljše ko vladati sencam. Prav jedrnato označi misli, ali prav za prav nezmisli starih modrijanov o tem in onem svetu sv. Avgustin: Alii asserebant unum, alii innumerabiles mundos; ipsum autem unum alii ortum esse, alii vero initium non habere; alii interiturum, alii semper futurum, alii mente divina, alii fortuito et casibus agi; alii immortales esse animas, alii mortales, et qui immortales, alii resolvi in bestias, alii nequaquam; qui vero mortales, alii morte interire post corpus, alii vivere etiam postea vel paululum, vel diutius, non tamen semper; alii in corpore constituebant finem boni, alii in animo, alii in utroque, alii extrinsecus posita etiam bona ad animum et corpus addebant; alii sensibus corporis semper, alii non semper, alii nunquam esse credendum.[3])

Umevno je potemtakem, da brez trdnih načel ni moglo biti pravih nazorov, in da umetnost ni mogla več prospevati, ko je

[1]) Cicero, Tuscul. disp. l. II. c. 4.
[2]) Cic. Tusc. l. I. c. II.
[3]) De civitate Dei l. VIII. c. 41 a. 2. Vsi latinski citati iz «Philosophia moralis» Feretti, II del str. 194.

Digitized by Google

dvom vse ideje razdiral; in zato se je cvet staroklasiške umetnosti naravno hitro osul, dočim krščanski niso meje stavljene, kaker bomo še videli.

Ker je tudi oblika bistven del lepote in smo do sedaj le o o mislih govorili, treba je še vedeti, kako so mogli stari umetniki svoje misli ostvarjati.

Grški narod je bil od previdnosti posebno izbran, da je s svojim bistrim umom pripravljal svet na krščanstvo, kar nam tudi zgodovina umetnosti potrjuje. Grki so imeli primeroma kot pagani še dokaj blago nazorstvo; a znali so jih, dokler so se takih idej zvesto oklenjali, še boljše obličiti, tako da se jim nikdar ne moremo zadosti načuditi. Um jim je bil jasen, zdrav in gibek, a navzlic vsej gibčnosti priprost in naraven; vse duševne zmožnosti bile so v jednakomerji, ni pa nadvladoval suhi razum, ali na drugi strani nebrzdana domišljija.[1]) V njihovih čustvih je mir in skladnost, kar je prva podlaga lepemu obraževanju. Zatorej je bilo možno, da so svoje ideje v popolni obliki izražali, pa so vsaj naravno lepoto dovršeno vstvarjali. In zares, pri staroklasiških umotvorih nahajamo največjo popolnost v mejah naravnega in zemeljskega; radi tega imajo ti stvori, bodisi da se tičejo bogov, ki nazadnje niso bili nič drugega, nego srečni ljudje, živeči v izobilji vsakošnih slastij, ali pa navadnega človeštva, radi tega torej imajo večno vrednost in so klasiški. Kaker je sploh najblaži predmet umetnosti človek, tako je bil starim umetnikom najviši predmet naravno popolna duša (kaker si je pogan mogel to popolnost misliti) v primerni dovršeni obliki.

Premotrivali smo do sedaj staroklasiške ideje in oblike, ali obličnі predmet stare umetnosti, ki je naravna lepota.

Kak pa je obličnі predmet krščanske umetnosti, in kako se loči od staroklasiškega?

Koj začetkoma naredimo lahko ta-le sklep: Ker umetnost najbujneje procvita na verski podlagi, kaker je že dokazano, in ker je krščanska vera najvzvišenejša vseh ver, ker jedino resnična in najpopolnejša, mora i krščanska umetnost biti najvzvišenejša in najpopolnejša.

Toda pričnimo s krščanskimi idejami, da nam bo ta istina jasnejša.

Kaki so krščanski nazori o Bogu? O tem seveda tukaj ne moremo veliko govoriti; zakaj te resnice so širne in visoke, da na mestu niti jezgre dati ne moremo; na drugi strani so pa vsakemu znane, tako da se koj sprevidi njih prednost pred paganskimi starih mitov.

Že smo gori rekli, da srečni prebivalci Olimpa niso bili nič drugega nego v naj boljšem slučaji blagi, popolni junaki, mogočni

[1]) Gl. Kuhn, Ästh. Vorsch. str. 63.

Digitized by Google

in modri; oni so bili vzori popolnega človeka, kaker so si ga stari Grki mislili, kojega najlepši lastnosti sta junaštvo, ki ne pozna strahu, in modrost, ki se pa prav dobro z zvijačo in prekano druži. Da je nekaj resnice ohranjene v takih bajkah, smo tudi omenili. Bog ima zares one popolnosti — v koliker so popolnosti — katere so Zenu pripisovali; toda krščanski jedini Bog ni samo mogočen, ampak v pravem pomenu besede vsemogočen, ne pa siromak, kaker v bajkah Zen tolikokrat; njegovi oblasti vklanja se nebo in zemlja. Razvijati seveda resnic o Bogu ne moremo, ampak le rečemo, da je krščanstvo neskončno očistilo vse pojme, ki so jih stari narodi imeli o božanstvu. Pravi Bog je neskončno moder ter ne potrebuje nobenih pomočnikov v izpolnjevanje svoje volje kaker Zen; neskončno pravičen, in ne razdeljuje večne sreče kaker olimpski poglavar, ki ni jemal v elizij onih, ki so čednostno živeli, temveč tiste, ki so bili posvečeni v skrivnostnih elevzinijah, ne gledé na to, če so sledili naravnim postavam; Bog je neskončno svet in čist, ne pa suženj strastem, s kratka, Bog krstijanu ni le moder, resničen, svet, ampak je sama modrost, resnica, svetost itd.

Krščanstvo je pa prineslo tudi čisto n o v e resnice o Bogu, najbolj one o ljubezni Boga do ljudi. Starim ljudstvom, celo Izraelcem, bil je Bog grozen mogotec. A drugače se je Bog razodel po svojem lastnem Sinu; vsmilil se je človeštva in pokazal, da ni le mogočen vladar vseh svetov, ampak tudi vsmiljen in ljubeznjiv oče. «Tako je Bog svet ljubil, da je svojega jedinorojenega Sina na svet poslal.» Kakih idej ima na izbero krščanski umetnik, ki ve, da je Bog sam med ljudi prišel, iz prečiste Device meso nase vzel, siromaštvo trpel, in nazadnje na sramotnem križu za nas vmrl, vse iz ljubezni do človeštva! Kaj so vse staroklasiške ideje proti takim? Krščanske resnice so tako visoke, kaker je nebo visoko, in tako obširne, kaker je brezkončnost obširna; one ponujajo toliko mislij, da jih umetniki ne bodo nikoli pozajeli, če bi še svet milijone let stal, dočim je cvet stare umetnosti že odpal, ko se je bil komaj razvil.

Ker človek po krščanstvu prav spoznava Boga, spoznava tudi še le po krščanstvu prav samega sebe in svoj namen; sedaj ve odgovor onim zagonetkam, ki so starim bile vedno nerešene. Sedaj ve, zakaj trpi; ker greh teži celo človeštvo, zato mu večna pravica trpljenje pošilja; a to trpljenje ni neznosno, ni trpljenje; saj nas očišča in vsposablja za večno veselje, per aspera ad astra. Kaj so vse bolečine tega sveta proti nebeški sreči? kaj ves jok in stok tukaj proti radosti, ki nas tamkaj čaka? «Gospodov jarem je prijeten in teža lahka»; v krščanstvu je uteha, in radi tega tudi le v krščanski umetnosti najdemo popolno vgodnost. Dočim nam so staroklasiški vzori le všeč, v koliker so naravni, nas krščanski do cela vzadovoljujejo, ker nas povzdigujejo v višave, ker so n a d naravni. Take ideje, le krščanstvu lastne, so: popolna

Digitized by Google

vdanost v voljo božjo, tudi v najhujših stiskah in bojih, kaker jo vidimo ne le v nauku, ampak vresničeno v brezštevilnih mučenikih; ljubezen do bližnjega, tudi sovražnika; krotkost in ponižnost, izvirajoča iz resničnega spoznavanja samega sebe, in otroška čistost ter nedolžnost, ki vstvarja angelja v telesu in duha k nebesom povišava.[1])

Iz teh kratkih črtic lahko posnamemo, da se krščanske ideje ločijo od staroklasiških, kaker sijaj zlatega solnca od luči brleče svetilnice, s katero si v nočni temi tavajoči potnik išče svojega daljnega cilja.

Morejo se pa te vzvišene ideje v primerni obliki ostvarjati, je drugo vprašanje, ki bistveno zadeva oblični predmet t. j. lepoto krščanske umetnosti. Če more odgovarjati krščanskim idejam primerna oblika, bomo rekli, da ima krščanska umetnost samosvojo lepoto.

Na prvi hip bi se zdelo, da so krščanske ideje, ker večidel nadnaravne, previsoke za čutno obliko. Poglejmo torej najprej one oblike, ki naj odgovarjajo krščanskim idejam zadevajočim človeka, potem še le one, ki se nanašajo na Boga.

Grki so radi srečne svoje nadarjenosti naravno človeško lepoto izborno znali izražati, tako da jih pač z lahka ni prekositi; zato nam je pa grška umetnost po godi, ker so naravne čednosti, naravne vzore v všečnem soglasji vtelešali v dovršenih oblikah. Morejo se pa i nadnaravne ideje tako vpodabljati?

Vsi vemo, da sta si duša in telo v najožji zvezi, da se dušni pojavi kažejo tudi zunanje na telesu, in da dušna lepota diči tudi telo; gotovo je, da je Sokrat, dasi telesno jako oduren, imel neko vzvišeno lepoto tudi na zunaj. Skušnja nas dalje uči, da nadnaravno čednostni ljudje (svetniki) mogočno vplivajo s svojo dušno plemenitostjo, ki se torej gotovo na telesu, posebno obrazu, javi; ko se je n. pr. sv. Alojzij kot redovnik bil vrnil v svoje rojstno mesto, so njegovi rojaki, očarani od lepote njegovega srca, ki mu je sijala iz nedolžnega lica, kar na kolena predenj padali. Iz tega torej sklepamo, da v istini tudi nadnaravni ideji odgovarja primerna zunanjost; zatorej more i umetnik izraziti nadnaravno idejo v primerni obliki, samo če jo spoznava in čuti, ali vsaj opazuje na drugih.

Krščanska umetnost kot krščanska ima potemtakem lastne ideje in lastne oblike, ki le njenim idejam odgovarjajo, s kratka lastno lepoto, samsvoj oblični predmet. (Ni treba menda še opomniti, da jej ostanejo tudi one ideje in oblike, katere je imela staroklasiška umetnost).

V naravnem redu je etiška lepota najviša, ker izvira iz duševnosti, ki je nad tvarjo; zato je Fidijin Zen v obrazni umetno-

[1]) Gl. Hettinger, Apologie des Christenthums, 19. predavanje.

Digitized by Google

sti vzor naravne dušne lepote, kaker je bila znana človeštvu pred krščanstvom. Naravno etiško lepoto pa preseza nadnaravna, ki se zrca v človeku nadarjenem z nebeškimi milostmi. Ako je bil torej najviši vzor staroklasiških umetnikov, ostvarjati n a r a v n o popolno dušo v popolni obliki, je vzor krščanskih umetnikov, vpodabljati ali izražati n a d n a r a v n o popolno dušo v dovršeni obliki. Tirja se seveda, da se umetnik z umom in srcem poprime čeznaravne lepote; ideje mu ne bodo nikoli pošle; življenje Kristusovo, prebl. device Marije in svetnikov, sploh zgodovina sv. cerkve je prebogata najvzvišenejših idej.

More se pa krščanski umetnik povspeti in Boga samega izražati v čutni obliki? Starinci so lahko izraževali svoje bogove, ki so bili prav za prav le človeška bitja. A more pa kristijan čistega duha obličiti? Da, res je sicer, da je Bog čist duh; res je pa tudi, da se je druga oseba presv. Trojice včlovečila, da so Boga samega ljudje videli, «et vidimus gloriam eius», sama lepota je stopila na zemljo in se prikazala v obliki človeka. Kdo si pač more dostojno predstaviti lepoto in popolnost Boga-človeka? «Bog-človek je bil lep pred otroki ljudij». Da, previdnost je hotela, da ne vemo prav, kaka je bila zunanjost Zveličarjeva, pa to je izvestno, da se je najzvišenejša lepota javila na telesu Kristusovem [1]). Pred Kristusovim prihodom niso mogli Izraelci Boga kot duha vpodabljati nego v simbolu, t. j. niso ga mogli estetiško obličiti [2]), ker so le pojmovno njegovo lepoto spoznavali. Odkar pa je Beseda meso postala, tekmujejo največi umetniki celega sveta, da izražajo Besedo v koliker mogoče popolni čutni obliki, dasi jej nikdar dovolj primerne dati ne morejo. In ako smo zgoraj rekli, vzor krščanske umetnosti je nadnaravno popolna duša v dovršeni obliki, rečemo sedaj lahko, najviši vzor krščanske umetnosti, čez katerega ga ni, je Beseda božja v koliker moči popolni obliki. Tukaj naj napirajo duhovi svoje moči; tukaj so ideje, katerim se svet nikoli ne bo dosti načudil, katerih umetniki ne bodo nikoli do cela vporabili. In zares, kar se je najdovršenejšega stvarilo od Kristusa sèm, ima temelj v zgodovini krščanstva; življenje Boga-človeka na zemlji je polno najviših idej; na prvem mestu za njim pa je njegova bl. mati, «valde decora», «tota formosa» po besedah sv. cerkve, tista, ki je solnce neba z oblakom mesa odela in katero je zato solnce neba odelo z bleskom svoje lepote». (Sv. Bernard). [3]) Da kratko rečem, celi žitek, boji in zmage krščanstva dajajo umetniku najviših vzorov; a resnica je tudi, da dela pri takih idejah oblika mnogo težkoč, kaker se v vseh strokah opazuje, a posebno še v drami; zakaj misli so, ker nadnaravne, tako

[1]) Jungmann, Ästhetik, 2. natis, št. 137.
[2]) Kuhn, Ästhet. Vorsch. 13.
[3]) Gl. Jungmann, Ästh. št. 137.

Digitized by Google

visoke, da jim čutna zunanjost ne more mnogokrat odgovarjati (pri meri Calderonove drame).

Dognano je torej, da ima krščanska umetnost samosvoje ideje in samosvoje oblike, to je samosvojo lepoto, ali da govorimo kaker prej, ona ima svoj lastni obličnі predmet, ki je različen od onega staroklasiške umetnosti.

* * *

Iskali smo do tod v teoriji razločka mej staroklasiško in krščansko umetnostjo in določevali, kake ideje in v kakih oblikah moreti obé ostvarjati. Poglejmo pa sedaj še na kratko, kako ste se umetnosti, staroklasiška in krščanska, v resnici razvijali in kako se v resnici razdružujeti.

Pričnimo s stavbarstvom. A skoro nemožno se zdi, razločevati stavbarstvo v staroklasiško in krščansko; zakaj ta umetnost ne izraža neposredno misli, in znak velikega genija je, mrtvi neobdelani tvari podeliti v veliki celoti jednotno idejo. Toda dasi je to težavno, nemogoče ipak ni, kaker bomo videli.

Razvilo se je stavbarstvo, kaker vse umetnosti, na temelji vere; stari Grki, hoteč bogovom staviti dostojna bivališča, so zidali najprej tempeljne; razmerje, lahka gradnja, somerje in okusno okrasje nam na njih vgaja; razni deli se dobro druže v jednoto; stebri izražajo izvrstno misel nošenja; sploh vse je dovršeno, tako da se sme reči, stari Grki so s svojimi svetišči vstanovili večne vzore celemu stavbarstvu raznih narodov. Tezejev tempelj, Partenon in Erehtej so jasen dokaz bogatega grškega uma. Vender vsa ta svetišča le ne vtelešajo popolnoma ideje hiše b o ž j e: vkljub dovršenosti pojedinih delov so tako nizka in potisnena, da res koj kažejo, da nimajo nadnaravnega smotra, ker tudi ni bival v njih pravi Bog.

Kako se je pa počelo krščansko svetišče? Mar so prvi kristijani imeli svoj vzor v rimskih tempeljnih, ki so bili pod etruškim vplivom s svojim težkim obokom in kupolo še nesposobneji mimo grških, izražati visoko idejo? Ne; bolj je prijala njihovemu duhu visoka bazilika, ki je Rimljanom služila v javni promet. Vže v katakombah vidimo prve krščanske bazilike; prosteje so se pa mogle cerkve razvijati še le, ko so kristijani smeli javno spoznavati svojo vero. Kako popolno so pa tedaj znali krščanski umetniki vpodabljati misel hiše božje v bazilikah! Kdor je gledal veličastne bazilike S. Paolo fuori le mura pri Rimu, Maria Maggiore, S. Pudenziana, S. Sabina, S. Clemente v Rimu, čutil je pač (dasi so sedaj vse te bazilike po modernih slogih pohabljene), da so to vprav bivališča Gospodova. Krščanska svetišča niso več tesna, nizka, zatohla, kaker so poganska; zakaj ljudstvo se sedaj sme bližati pravemu Bogu, kateri se vsak dan daruje na oltarji, ki je središče cele stavbe; kako proste so vse črte, kako lahko koprni vse v višine! Da, paganstvo ne more nikoli iz sebe tako dovršiti svojih svetišč.

Digitized by Google

Iz bazilike se je razvil okoli l. 1000 romanski slog v podobi križa, tudi primeren krščanski misli, dokler ostane prost in blag, dočim je na iztoku zanjo preokoren težki bizantinski slog. Če so se ti slogi le spopolnjevali v krščanstvu, smemo reči, da je v severnih deželah na čisto krščanskih tleh vzrasel takozvani gotiški slog. Stopi v takošno cerkev in zaznal boš, da si v hiši božji; visoki slopi, gibki stebriči, rtasti svodi, lahko zidovje, vse kipí na kvišku; in neka skrivna moč tudi tvojega duha vleče gori, kaker da bi te zval nek glas,: ničeva je vboga zemlja, le nad teboj, v višavah, te čaka prava sreča. Res v gotiški stavbi se javi vzvišena ideja, katere stari narodi nikdar ne bi bili mogli izraziti.

Velikega pomena za krščansko stavbarstvo je še renesanca iz 15. in 16. stol., ko se je bila umetnost prerodila na podlagi starega klasicizma; renesanski stavbarji so jemali slopovje, kupolo in razvrstitev od starih. Kaker povsod tedaj, tako se je tudi v stavbarstvu segalo preveč v starinstvo; in ker renesanca najbolj posnema praktični starorimski slog, radi tega pristuje bolj palačam in posvetnim stavbam. Toda navzlic temu ne more nihče zanikavati tudi cerkvam, ki spadajo k prvi ali visoki renesanci, veličanstva in mogočnosti, ki jo izražajo. Kar bo vsak potrdil, ki je že bil v največem svetišči krščanstva, pri sv. Petru v Rimu; kdor je stal pod velikansko kupolo, ki v neverjetni visočini tako lahno plava, mislil si je pač živo, kako neizmeren mora biti oni, kojega podnožje je cela zemlja.

Izvestno se sme torej trditi, da je te razne zloge krščanstvo počelo, ali vsaj po svoje dovršilo, kaker jih paganstvo nikoli ne bi, in da izborno pristoja krščanski misli, akoravno je idejo najteže izraziti v stavbarstvu, kar nam kažejo poznejši izdelki vihravega rokoko in baročnega sloga.

Laže bomo pa staro in krščansko umetnost razdruževali v kiparstvu, ki jasno vteleša misel. Dovršeni v tej stroki, kar se naravne lepote tiče, so bili Grki. V prvi dobi (do 5. stol.) so njihovi umotvori precej mrtvi in spominjajo na egiptovske vzorce. Velik prevrat pa je bil, ko so nastopili za cveta atenskega žitka Fidija, Poliklet in Praksitel. Prvi je vstvaril že imenovanega Zena v Olimpijah. Žal, da ga poznamo le po popisih in posnetkih; oče bogov je sedel na blestečem prestolu, v desnici niko, v levici žezlo; okoli čela oljčni venec; čelo, obrvi, oči in usta so kazala moč, od katere so se «stresale Olimpa višave». To je bil vzor grškega boga, pa tudi grške obrazne umetnosti; to je znamenje grškega veleuma, ki je dosegel v naravnem redu vrhunec popolnosti, da, rekli bi, tukaj je genij vprek narave, čez paganske ideje segel, vstvarivši ta dovršeni stvor, kateremu se je celi stari vek divil. Drugi stvor Fidijin je soha Atene na Akropoli; sulico v desnici, ščit v levici, se je ozbiljnega obraza ozirala po svojem ljubljenem rodu, kot zaščitnica umetnostij, ved in naravnih zakonov, posebno čistosti, katero je v prvi vrsti hotel umetnik na sohi izraziti. Zna-

Digitized by Google

menita je še Afrodita z Mela, ki je vkljub vsej lepoti bila nedotakljiva, blaga boginja.

Podoben Fidiji po vzvišenosti idej je Poliklet, ki se je ovekovečil po slavni svoji Heri z Arga. Toda v tretji perijodi, v koji se svetita Skopa in Praksitel, opazujemo že propad; glavni namen je sedaj umetnikom vpodabljati strasti, sploh kar je mehko in puhlo; radi tega so najrajši vstvarjali Afrodito, ki ni bila več nebeška boginja (*οὐρανια*). ampak poosebljena poželjivost in čutnost (imenovana *πανδημος*) [1]; če so prej v klasiški dobi utelešali bogove sramežljivo oblečene, kar nam pričajo vsa dela Fidijina, tudi njegova Afrodita, so sedaj šegetali čutnost in nesramnost. Častna izjema iz te dobe je znana skupina Niobe in njenih otrok (od Skope ali Praksitela?), ki nam se pa tudi ni ohranila; umetnik je vpodobil oni trenotek, ko Apolon in Artemida kaznujeta prevzetno mater; otročiči beže k njenemu krilu, v smrtnem strahu preganjani od bogov, jeden sin leži že mrtev; celo dojencu v naročji vboge matere nista prizanesla maščevalca; v sredi pa stoji mati, ne preplašena, a tudi ne predrzna; vedeč, da je zaslužila kazen, obrača v junaški vdanosti obraz proti jeznima bogovoma [2]; v nesreči vidimo mater srčno; brez strahu vda se bridki osodi. To pa je vprav, kar nam je všeč na tem divnem umotvoru: to je tragika, to je staroklasiška vzvišenost, ki je iskala vrhunec človeške čednosti v moškem junaštvu, katero ne pozna nobene strahopetnosti. — Če dalje, tem bolje se je grška umetnost pogrezala, in konečno stopila v službo razkošnosti in razbrzdanosti; k večjemu so se čustva in strasti virtuozno izražala, kaker vidimo na toliko slavljenem Belvederskem Apolonu v Vatikanu, kjer vkljub tehniške dovršenosti pogrešamo mirnega veličanstva, ki odlikuje stvore. Iz te četrte dobe grške umetnosti (po Aleksandru Velikem) je tudi «Laokoon», ki nam zavolj nedostatnosti vzvišenosti, (vsaj one, ki je bila paganom znana), kaker smo v uvodu rekli, niti toliko ne more ugajati kaker «Nioba in otroci». Povsod pa najdemo veliko misel starega veka: ne vpiraj se božanstvu, inače gorje! Gorje in grozo brez prave tolažbe opazujemo skoro pri vseh starih umotvorih.

Čuditi se pa je, kako lepo se je kiparstvo pod vplivom krščanstva pomladilo. Dočim so rimski umetniki v oni smeri kaker omehkuženi Grki služili podlosti, vidimo na najstarejših krščanskih sarkofagih v relijefih obražene vzvišene prizore iz sv. pisma; oblika je sicer zanemarjena, ker puhli paganski niso smeli mnogo slediti; vender je pa izraz jako neposreden. Počasi se pa tudi oblika popolnuje, kaker kažeta kip sv. Petra (sedaj pri sv. Petru v Rimu) in kip sv. Hipolita (v Lateranu) iz 5. stoletja, oba jako

[1] Gl. Jungmann, Ästh. št. 116.
[2] Lübke Kunstgeschichte 5. natis str. 148.

Digitized by Google

častitljiva in dovršena. Poznejše bizantinstvo je zopet mnogo škodilo neposrednosti in naravnosti izraza. Na bolje se zopet obrne po križarskih vojskah, kaker pričajo dela Nikolaja Pisano. Kiparstvu jako vgodno je bilo gotsko stavbarstvo, kjer se odlikujeta brata Orcagna po čistosti idej.

Izvrstno se pa vjemata misel in oblika v začetku renesance. Imenovati je najprej A. Sansovino, ki je vstvarjal dovršene umotvore, kaker ‚Kristusov kres' pri S. Spirito v Florenci; sv. Janez je veličastna postava, polna življenja, Kristus pa miren in ozbiljen v svečanem trenotku. Znana je skupina «Ana, Marija in Dete», od istega mojstra pri sv. Avguštinu v Rimu po značajnosti, koji se ni moči načuditi, kaker tudi veliki relijefi v sv. hiši loretski: «oznanjenje in rojstvo Kristusovo. Slavna sta pa osobito njegova nagrobna spomenika, oba čisto somerna, pri S. Maria del Popolo v Rimu; nad rakvijo počiva mrtvec; glavo z roko podprto, ne spi trdnega smrtnega spanja, ampak sladko dremlje; saj nad njim čuva Madona z Jezuškom, gori pa sodi Bog, kaker bi hotel namigniti s prstom: le k meni, tu je tvoje sreče dom. Kako lepo je umetnik v tem delu ostvaril idejo, da je naš počitek v zemlji le kratek prehod k večnemu življenju! Kje bi mogel kedaj pagansk umetnik kaj sličnega izraziti? Da, tukaj zopet vidimo, kako je krščanstvo, kaker celi svet, tudi umetnost oživilo: pred grobiščem stoječemu kristijanu se srce od upa širi in širi, pagana pa je groza pretresovala, če je videl smrtno uro pred seboj.

Mogočno pa je posegel v kiparstvo Michelangelo Buonarotti, ki je posebno umno proučeval stari klasicisem, kateremu se pa je, žal, sčasoma preveč vdal. Prva njegova doba je odlična po blagih idejah in oblikah, kaker ‚pietà', o kateri je bil v začetku govor; zmerom silneje se pa kaže umetnikov subjektivizem in nagnenost, izražati gorostasno moč in duševno boje, kaker na Mojzesu pri S. Pietro in Vincoli v Rimu; ta Mojzes ni modri vodja Izraelcev, ampak strastni čuvatelj čiste vere; vse kite in žile kažejo divji gnjev. Nekaj podobnega ima tudi njegov ‚Kristus' pri S. Maria sopra Minerva v Rimu; zmagodobitno se Kristus po vstajenji oklepa rešilnega križa; tudi to ni mili, trpeči Zveličar, ampak drzno zmagajoč junak. Sploh pri vseh stvoreh Michelangelovih, katerih tehniki in anatomeji se sicer čudimo, najdemo in zaznavamo, da umetnik nima posebnega čustva za vprav krščanske ideje; veličanstvo, mogočnost in groza povsod prevladujejo, Oblika pa je tu pa tam preveč poganska, krščanstvu neprimerna.

Ako je že pri tem veleumu trmasti subjektivizem umetnosti mnogo na kvar, razume se pač lahko, če so poznejši umetniki, posnemajoči Michelangela — toda le bolj njegovo slabo stran — zlezli v baročno sanjarstvo.

Preidimo k zadnji obrazni umetnosti.

O staroklasiškem slikarstvu vemo prav malo, ker se je skoro vse do naših časov pogubilo. Kar je bilo najboljšega, je bilo zo-

Digitized by Google

pet iz mitov vzeto, kaker dovršeni Zeuksovi in Apelovi izdelki. Kaj je umetnost brez idej, znali so dobro stari Grki, imenujoč one naturaliste riparografe, ki so v poznejših dobah le golo, in mnogokrat ostudno resnico vtelešali.

Že zgodaj, v začetku drugega stoletja se pričenja krščansko slikarstvo v katakombah; snov je vedno iz sv. pisma, ali se pa vsaj nanje nanaša; čestokrat nadvladuje simbol brez jasnega individualizma; vse pa svedoči, da so stari kristijani razumevali duh sv. vere. Najbolj se pa razvijajo slike Matere Božje; visoko čelo, dolgi lasje, ki se lahko spuščajo na rame, podolgasto, ovalno lice z dolgim, skoro ravnim nosom, z velikimi očmi in malimi usti, dostojnostni tihi mir ter ljubkost in mehki izraz na Detetu so znaki vzvišenosti, kaker je ne najdemo na nobenem vzoru staroklasiških bogov[1]). Radi so tudi slikali dobrega pastirja (posebno lepi v Kalikstovih katakombah); kje bi bili mogli pagani oni mir v obrazu, ono vsmiljenost z vbogimi ovčicami, ono skrb za zveličanje duš kedaj obličiti, kaker so kristijani na takih slikah?

Ko je cerkev bila prosteja, je tudi umetnost prosteje cvela, kaker kažejo stari mozaiki, ki so izvrstni po idejah in častitljivih oblikah; jako dovršeni so mozaiki pri Sv. Pudencijani v Rimu iz 4. stol.; blagoslavljajoči Kristus je zares nebeškega lica, spodaj apostoli z določenim izrazom, posebno sv. Peter in Pavel, v strogim somerji, zgoraj na hribu pa križ s simboli evangelistov. Ravno tako blage, resne in častitljive so postave v mozaiku pri sv. Kozmi in Damijanu v Rimu. Poznejši mozaiki so pa pod bizantinskim vplivom vedno surovejši. V 13. stol. je pa tudi v slikarstvo mogočen preobrat; duhovi nastopajo, ki družijo najvišje misli s popolnimi oblikami v blagodejno soglasje. Giotto je največi genij tega prvega časa; notranjost, krščanska ideja mu je bistvena; tukaj je res mojster, kaker je videti v ciklu njegovih slik pri S. Maria dell' Arena v Padovi in po raznih cerkvah v Florenci in Pizi. Izboren je mozaik «ladija Petrova», narejen po Giottovem načrtu, v veži sv. Petra v Rimu.

Izmed največjih naslednikov tega velikana je Orcagna, kojega izdelki so odlični po vsebini, krasoti oblik, prostem označenji in nežni čistosti. Mnogo jih je v kapeli Strozzi pri S. Maria novella v Florenciij, n. pr. ‚zadnja sodba'. Gledalec se res ne more zadosti načuditi blagemu srcu umetnikovemu, ki je tako globoko čutilo resnice sv. vere, in bogatemu geniju, ki je idejam podelil take oblike.

A oba velikana, ki smo ja sedaj omenili, prekosuje umetnik, o kojega stvorih bi lahko rekli, da jih ni vstvaril človeški um, ampak nebeški angelj: fra Angelico da Fiesole (1387—1455). Onih idej, o katerih kot le krščanstvu lastnih smo v prvem delu go-

[1]) Jungmann, Ästhetik št. 282.

Digitized by Google

vorili, ni nihče v obrazni umetnosti tako proslavil kaker ta angeljski slikar, ki je poznal, «kar je duha božjega». Vdanost krščanske duše v voljo božjo, in poleg tega največe junaštvo v najkrutejših mukah, serafinska čistost in lepota, krotkost in ponižnost, sveti mir, zadovoljnost in veselost so nebeške ideje, ki nam gledajočim Angelicova dela, napolnjujejo dušo in jo vzdigajo tja gori, od koder jih je umetnik dobival[1]); divjih strastij in strašnosti, kaker pri Michelangelu, tukaj ni. Divna so dela tega umetnika v akademiji (‚življenje Gospodovo') in pri Sv. Marku v Florenciji (‚oznanjenje', ‚sv. trije kralji molijo Dete', ‚venčanje Marijino', ‚Krist na križu'). Najdovršenejše so pa slike na oboku kapele «Madonna di S. Brizio" v stolnici mesta Orvieto, ‚Krist svetovni sodnik', kjer je naš umetnik pokazal, da zna tudi veličanstvo in moč vpodabljati, seveda ne one titanske, kaker jo vidimo na Michelangelovem jednakem delu v Sikstinski kapeli. Najložje pa poznaš prednost angeljskega umetnika pred renesanskimi, ki so se preveč poganskemu klasicizmu vdali, na njegovih slikah v kapeli Nikolaja r. v Vatikanu. Ko si prej v Sikstinski kapeli gledal velikanske stvore Michelangelove, ki so ti srce premogli in pretresli, ko si se potem načudil Raffaelovemu geniju v «stancah» in zadobil zopet dušni mir, najdeš popolno uteho o duhu ljubezni in notranje sreče, ki veje iz slik angeljskega meniha v Nikolajevi kapeli, ‚življenje in muke sv. Štefana in sv. Lovrenca'. Kaj so Apelove ali Fidijine ideje proti takim nadnaravnim idejam? Toda to se ne dá popisati, to se mora gledati in zopet gledati in tako vživati.

Obrnimo se od te svetle zvezde krščanske umetnosti k drugi, k Leonardu da Vinci. Izmed mnogih nesmrtnih del tega obsežnega veleuma imenujemo le ‚zadnjo večerjo' v obednici pri S. Maria delle Grazie v Milanu, ki je vsakemu znana, vsaj po kojekakvih posnetkih ali Goethejevem popisu; apostoli, po trije skupaj, vsi v tugi ali razburjenosti zavolj prerokovanja Gospodovega: «jeden izmed vas me bo izdal»; v sredi nemira pa tiho vdani Zveličar; žalosti mu poka srce radi nehvaležnosti človeške; a iz ljubezni do grešnih zemljanov je pripravljen v smrt: ta dramatski trenotek je znal umetnik tako izborno porabiti! To gledaj in vteši si lepote žejno dušo!

Po bogastvu duha in naravnih zmožnosti sta pa osobito znana Michelangelo in Raffael. Prvega smo že naveli kot kiparja, kjer smo nekoliko označili njegovo delovanje. Tudi kot slikar izbira le one ideje, ki javljajo veličanstvo in mogočnost. Slavne so slike na presno na oboku Sikstinske kapele v Vatikanu; snov je iz sv. pisma: 1. ‚Bog loči luč in temo' 2. ‚vstvarjenje solnca, meseca, rastlinstva' i. t. d. prizori do pijanega Noe. Osobito se hvali: vstvar-

[1]) Primeri celo oceno v Lübke, Kunstgeschichte.

Digitized by Google

jenje Adamovo'; ta Adam je pač še srečni praded človeštva, postavljen v raj, Bog pa življenje samo. Toda opùstim te slike, kaker tudi nebeške Sibile, in Jeremijo v težkih mislih zbog zlobe svojega ljudstva vtopljenega in druge krasne preroke, ter omenimo le še ‚svetovno sodbo' nad velikim oltarjem. Temeljna ideja je strah onega trenotka, ko sodnik za večnost zavrže pogubljene: «Bežite od mene prokleti v večni ogenj». Tu vstajajo od mrtvih, nekateri plavajo v nebo, drugi hoté za njimi, a vragovi jih vlečejo v peklensko brezdno, tam strmoglavijo prokléti v divjem obupu v ogenj; med angelji z znamenji trpljenja Zveličarjevega in med svetniki pa stoji Kristus izrekajoč one strašne besede; a ta Kristus ni nad vse viharje in strasti vzvišeni Bog temveč divji gigant v kipeči jezi, katere se celò svetniki in Marija zbojé. Kdor sliko gleda, mora mu srce zatrepetati, ne da se mu bi kmalu vmirilo, kar je ravno nedostatnost umotvora; groza nadvladuje, in duh ne dobi vtehe, vsaj neposredne ne, ampak se vznemiri. Žal tudi, da je Michelangelo v tem delu nagoto oblik družil s čistimi krščanskimi idejami.

Označimo še kratko Raffaela. Najčistejša so njegova dela, ki jih je izvršil pod vplivom svojega blagega učitelja Perugina; pozneje pa je, ločivši se od krščanstva, jako propal. K mojsterskim umotvorom spadajo Raffaelove slike v «stancah» v Vatikanu, kojih je jako zanimiva ‚disputa presv. oltarskega zakramenta'; okoli Najsvetejšega so zbrani sveti učenjaki, katerim iz premišljevanja in proučevanja sv. tajstva teče sreča in blagoslov, dalje na ‚straní stoje verniki in celó krivoverci v živem razgovoru; nad njimi so nebesa, sv. Trojica med svetniki in angelji, na zemljo se pa spušča sv. Duh, pomočnik krščanstvu. Raffael hotel je s tem upodobiti borečo se in zmagajočo verno cerkev. Kako krasna je oblika! vse živi in se giblje. Dovršene so v «stancah» še druge slike, n. pr. ‚angelj prežene Helijodora iz tempeljna', ‚angelj reši sv. Petra iz ječe'. Jako znamenito pa je ‚spremenjenje Kristovo' v pinakoteki vatikanski, o koji sliki še nekaj besedij; spodaj so apostoli, ki ne morejo ozdraviti obsedenca, nad goró pa plava Sin božji, obdan od Elije in Mojzesa, ves v žaru in luči nebà. To je krščansko delo, veličastno po vsebini in obliki, katero ti uzadovolji dušo. Kje je kaj sličnega v starem klasicizmu? — Raffael je v zadnjih svojih letih pod pritiskom popačenega humanizma jako zagazil; celo mnoge njegove madone (h katerim spada tudi Sikstinska v Draždanah) niso nič drugega ko naravno lepe italijanske matere: božjega in nadnaravnega pa je prav malo na njih.

Le nekoliko najvažnejših slikarjev smo mogli omeniti, mnogih slavnih pa, kakor so Murillo, Domenichino, Dürer i. dr. m. še v misel vzeli nismo. Toda te kratke črtice zadostujejo, da smo spoznali v jezgri razvitek staroklasiškega in krščanskega slikarstva.

Ogledimo si še slovesni umetnosti.

Glasba in pesništvo sta v najožji zvezi in v prvih dobah ne-

Digitized by Google

ločljivo namenjena k službi božji. Prosti so bili začetkoma pri Grkih napevi, ki so spremljali pobožne pesmi; ipak je pa bila pri njih glasba jako važna, in verjetno je, da so pojedini večji tempeljni imeli svoje pevce in godce. Toda pozitivnega vemo malo o grški glasbi; skoro izvestno je, da se ni daleč tako razvijala ko ostale umetnosti.

Umetnost vbranih glasov pa je tudi v krščanski cerkvi velikega pomena, katera vse vzame v svojo službo in tako posveti, kar je človeškega in blagega. In kdo bi tajil, da ni glasba mogočnega vpliva na človeka? Če pa hoče glasba naravnost veri služiti, mora biti resna, vznesena, primerna veliki svrhi; taka je zares postala cerkvena glasba ali koral, ki je prišel do naših časov, kaker ga je Gregor Veliki napisal. Počel se je v katakombah; kristijani, zasledovani od posvetnih oblasti, so iskali zavetja v teh podzemeljskih hodnikih ter si s petjem psalmov krepili srca za mučeništvo, ki jim je vsak hip žugalo. To petje je naravno bilo vzvišeno, ker je vrelo iz svetih prsi Bogu vdanih kristijanov. Zatorej ga je sedaj cerkev določila za lastno svoje petje. Na podlagi korala so nastali veličastni umotvori največega krščanskega glasbenika ‚Palestrine'. Kdor sluša njegove skladbe, kaker jih izvršuje Sikstinski (papeški) pevski zbor, čuti istinitost trditve umetnika samega, ki je pravil o nekaterih svojih proizvodih: «Nisem jih sam izumel, ampak angelji so mi jih prepevali.“[1]) Veliki krščanski glasbeniki so še Orlando di Lasso, Vittoria, Lotti i. dr. O staroklasiški glasbi ne vemo nič trdnega: vender so se mogli pogani s tako srčno sk ušenostjo bližati k oltarju, kaker katoliška cerkev, pojoč koralni «introitus»? ali so oni mogli «kyrie eleyson» peti s tistim zaupanjem, kaker mi v koralu? ali so mogli oni svoje bogove tako slaviti ko krščanski zbor, ki izvaja pretresujoče ‚glorije' Palestrinine? Odgovorimo si na taka vprašanja in pojmili bomo, kako pač mora presezati krščanske glasba staroklasiško.

Gori smo djali, da sta glasba in pesništvo v ozki zvezi. Kaker prvo, najdemo zares i drugo umetnost pri starih Grkih najprej namenjeno v slavo božanstev. Olen, Orfej in Muzej so peli himne bogovom; Hesijod jih je proslavljal v teogoniji, in Homer je opeval, kaker nihče pred njim in za njim ne, previdnost in modrost bogov. Homer je bil vsem Grkom pravec vere, nekak velik katekizem. Kako visoke so pa njegove ideje segati mogle, razpravljali smo v prvem delu; a ravno svet vzorov, po katerem Homer hodi, je ono, kar povišuje vrednost eposa, v katerem je že cela oblika in sestava velikanska; junaki in bogovi imajo vsak svoj značaj: ta se odlikuje po modrosti ali lisičasti zvijači (katero so Grki visoko cenili), drugi po surovi napetosti, tretji po osobiti

[1]) Gl. Jungmann, Ästhetik št. 515.

Digitized by Google

nevstrašljivosti; nad vsem pa vonja nek blag nraven duh,[1]) vzor nagledov o naravnih čednostih.

Kaker epos, razvila se je tudi lirika na verskem polji. Pindar je znan po globokem verstvu; največ je pel o bogovih, kaker se razvidi iz malega števila ohranjenih himnov in iz epinikij. Kako je častil v svojih delih bogove, posname se iz njegovega rêkla: «Spodobi se, da človek lepo govori o bogovih; bogove psovati pa je prokleta modrost.» Poseben napredek se vidi od Homerja do Pindarja v nazorstvu o onem svetu; Homerju je oni svet temen, grozen; največi junaki so tam tavajoče sence; Pindar pa je bil nekoliko prepričan, da čednostni ljudje žive tamkaj v večni sreči brez trpljenja (olimp. oda 2, 57 i sl.), dasi o naših nebesih ni mogel slutiti. Celo o čiščenji duš na onem svetu govori, toda po pitagorejskem uku. Tako je videti, da tem bolj prospeva umetnost, koliker je verstvo čistejše in češčenje božanstva živeje. Ravno pri tem največem liriku starega veka občudujemo vzvišeno nravno in versko nazorstvo; oblika je dična, jezik sedaj živahen v podobah, sedaj resen, sedaj mehek in šaljiv, kaker zahteva predmet.

Cvet pesništva, drama, se je razvil pri Grkih iz praznovanja osode Djonizijeve. Gledišča so bila bogovom posvečena, in drama je bila del službe božje. Nazori o božanstvu in človeku so se bili zjasnili in dramatsko pesništvo služilo je v to, čistiti človeka po sočuštvu in strahu raznih strasti. Najbolj so tragiki kazali, kako vedno zmaga krepost nad podlo strastjo po previdnosti bogov, ki čuvajo vsikdar pravico. Eshil je slavil modrost božjih močij in nravne ideje; značaji so junaški. Še na bolje je šel Sofoklej; notranja zveza v njegovih žaloigrah je jasna, motivi naravni; ideje so sicer take, kaker jih je mogel naravni človeški duh spoznavati, a ipak še jako blage, če pomislimo, v kakih razmerah in zmotah je živel pesnik; strasti v teh proizvodih ne zatemnujejo konečne lepote; po burni katastrofi se nam srce vmiri, videčim, da krepost sijajno nadvladuje, in da sveto vladajo bogovi, kojim se morajo smrtni brezuvetno klanjati. Take, res velike staroklasiške ideje so izražene v čistem, vznesenem jeziku. Pri Evripidu pa gre umetnost vže rakovo pot; peloponeška vojska je bila Grkom v pogubo. Poprejšnji blagi nazori so bili pokvarjenim skeptikom, pogreznenim v gnjusne strasti, v smeh in zaničevanje; bajkam niso hoteli več verjeti, ne radi višega spoznanja, ampak radi razdirajoče nenravnosti. Ta občni dom je umetnosti bil jako na škodo, kaker se že pri Evripidu vidi. Značaji njegovi, posebno v poznejši dobi, pogrešajo višega nazorstva, in so taki, kaker so v resnici tedaj bili, polni morečih strastij. Sofoklej sam je djal: «Evripid riše ljudi kaker so, jaz pa, kaker bi morali biti». Evripid ni verjel bogo-

[1]) Gl. Stoll, Muster der griech. Litteratur str. 16.

Digitized by Google

vom, a do prave resnice tudi ni bil dospel, in zastonj, zaman zasleduješ pri njem prave lepote; le govorniška gladka oblika, realni značaji in pretresujoči prizori so prednosti, ki imajo svojo stalno veljavo.

Vender hvali se staroklasiška tragika kaker se hoče, onega, ki pozna resnico, ne more popolnoma vzadovoljiti; fatum ali moira vlada povsod, celo bogove tlači, nevsmiljeno pa človeštvo. Poglejmo si le Sofoklejevega ‚Ojdipa kralja' in ‚Ojdipa v Kolonu': kak obup v trpljenji! Stoprav smrt in erinije rešijo junaka groznih muk, katere je brez prave krivde, le radi zavidljive osode prenašal. Res je, da se naravne kreposti lepo slavijo, kaker v ‚Antigoni' sesterska ljubezen ali v prej imenovanem ‚Ojdipu v Kolonu' otroška vednost, a one vtehe, kaker v krščanski, v staroklasiški tragiki ni, kjer je toliko vganjk in najviših vprašanj nerešenih. Še bolj se vidi omahljivost starega mišljenja v propadu, ko je dvom umetnost do celo podrl; saj na previdnost božjo niso več verjeli in nravnih zakonov ne več v poštev jemali: zlobnost in strast je bila le odpustljiva lahkomiselnost, le slučaj je kruto gospodaril.

Krščanstvo je celi zemlji lice spremenilo, vso umetnost in posebno še pesništvo dopolnilo k temu, kar mora biti. Vsikdar se je v krščanstvu epos gojil in dosegel tudi tukaj svojo dovršenost. Sv. pismo starega zakona pa lahko prištevamo h krščanskim umotvorom; zakaj stara zaveza ni bila nego pripravljanje na krščanstvo. Vemo pa vsi, da je najviše pesništvo v sv. pismu, lepota, kateri se čudijo vsi omikanci, tudi neprijatelji krščanstva [1]). Tukaj so vse tri vrste pesništva, epika, lirika in dramatika. Kako vzvišene so knjige «genesis», Jobova; kako koprni v psalmih duša kraljevega pevca iz temote grehov po svetem življenji, kako stoka iz kraljestva smrti proti kraljestvu luči, in sedaj zopet, kako milo hvali Boga! In jezik, kako priprost, a vender visok in živ — pač to je pesništvo iz neba!

Epos se je pri raznih narodih krasno razvijal; a največi proizvod te vrste je Dante-jeva ‚Divina commedia', v kateri se harmoniško glasi veselje neba in jok pekla, jezik božji in jezik človeški, radost blaženih in divji vik prokletih [2]). To je najuniverzalnejši umotvor, epopeja cerkve boreče se, trpeče in zmagajoče.

Nič manj znamenita ni krščanska lirika; o sv. pismu smo že gori nekaj rekli; imenujemo le še Danteja, Petrarko, srednjeveške nemške lirike, in nebeške himne, kaker .Sacris solemniis,. ‚Verbum supernum', ‚Pange lingua', ‚Stabat mater' i. t. d. [3]).

Konečno še nekaj o krščanski drami. Če mnogih duhovnih dram, katerih snov je iz sv. pisma, posebno evangelijev, niti ne omenimo, imenovati nam je dva duševna velikana v tej stroki.

[1]) Gl. Jungmann, Ästhetik št. 255.
[2]) Gl. Hettinger, Apologie des Christenthums, 19. predavanje.
[3]) Jungmann, Ästhetik št. 256.

Digitized by Google

Shakespeare a in Calderona. Sicer je prepir o tem, če je prvi bil zvest sin katoliške cerkve; toda dela so, ki nam govorijo in kažejo globoko krščansko naziranje, dasi ni vedno jasno izraženo. Shakespearevva tragika ni črna, slepa osoda, ampak vsa osoda je v človeških srcih; zdravi dovtipi kažejo ničevost zemeljske popolnosti, akoprav so večkrat predebeli, celo nesramni. — Drugi velikan je Calderon, ki se lahko stavi Shakespeare-u na stran. Ideje njegove v ‚Autos' in ‚Comedias' so čiste, res nebeške, da jim oblika komaj odgovarjati more; nravnosti ne bije nikoli v obraz; dikcija je velikanska, a radi vsebine nekoliko temna. Prosta sredstva vodijo k mogočnemu učinku; jednota je čudovita, vkljub zavozljanim spletkam je notranja zveza stroga.

To je krščanska poezija, čista hčerka nebeške lepote, ki krepi um, blaži srce, jači voljo in tolaži vbogega potnika v dolini solz, ona ga spominja večne sreče.

Taka pa mora biti cela umetnost, če je prava, če hoče res človeku, razumnemu, za večnost stvarjenemu bitju vgajati. Koliko tej vzvišeni nalogi, človeka blažiti s tem, da se čisto in nesebično njene lepote veseli, staroklasiška in krščanska umetnost zadostovati more in zadostuje, smo pretresovali, videli, kake ideje je imel staroklasiški umetnik in kako je krščanstvo umetnost povišalo in povzdignilo. Skoro v celi staroklasiški umetnosti smo opazovali poleg res prave lepote nekaj, kar dušo mori: neko trdost, melanholijo, črno misel o minljivosti in strašni smrti. In kar veli F. L. Stolberg o starem kiparstvu, nanašajočem se na bogove, raztegnemo lahko na celo staro umetnost: «Es schwebt, selbst aus den Gesichtszügen der ewigen Götterjugend, wie eine schwarze Wolke der Gedanke des Todes». Nasprotno pa preveva krščansko umetnost neka lahka, tolažljiva misel, ki duha, iščočega prave lepote, popolnoma vzadovoljuje.

Ivan Žmavc.

Digitized by Google

Dijaška priloga.

Kdo je značajen?

Šibko je dete, nezmožno vsakega dela; ako bi ne imelo matere, poginiti bi moralo. Ali malo dete raste in se razvija; prične govoriti, hoditi: duševne in telesne moči vspevajo bolj in bolj, malo dete vzraste v krepkega mladeniča, v resnega moža. Kakšen je ta mož, kaj vse dela in počenja, kake lastnosti ima, kaka načela — kakšnega značaja je?

Omenili smo besedo — značaj — kaj je značaj? Namesto definicije, katera bi nam koj v začetku morda ne bila jasna do dobra, premišljujmo raji nekoliko o besedi: morebiti se nam tako posreči spoznati, kaj je značaj!

V teku življenja nabere si človek raznih posebnosti in lastnosti: največ seveda vplivajo nanj drugi ljudje, posebno stariši in gojitelji; mnogo pa si i sam pridobi po skušnji in premišljevanji; vse potem sceli v celoto — vstvari si načela. Kdor si je vstvaril lastna načela, to je, kdor ima o posebnih vprašanjih lastno naziranje, bodisi da je je dobil od drugih ali si je vstvaril sam, ima posebnost, koja ga loči in znači od drugih: ta posebnost je temeljni pogoj značaju. Z grško besedo imenujemo značaj — *χαρακτηρ*, beseda pride od glagola *χαρασσω*, koji pomenja: vrezati, vpodobiti, vtisniti; tedaj pomenja *χαρακτηρ*: vtis, vpodobljenje; pa tudi iztis, izraz, znak — značaj. Značaj je tedaj posebnost, posameznika, koja se javlja iz njegovih načel.

Daspoznamo, kdo je značajen, treba je nekoliko ljudi opazovati.

Na svetu je ljudi vsake vrste; ločijo se mej seboj i po zunanjosti i po notranjosti. Po zunanjosti se loči bogatin od reveža, lepo oblečen gospod od berača, zal mladenič od nezalega človeka, kateremu je morebiti narava ali bolezen vtisnila neprijetne spomenike; po zunajosti se tudi ločijo olikanci od neolikancev.

Ali tudi po notranjosti ločimo ljudi. V kakem smislu? Notranjost se deli v mnogo delov: telesni in duševni. Mi vzamemo notranjost v duševnem smislu: kako mišljenje, kako naziranje, kake lastnosti in posebnosti in kaka načela imajo posamezniki.

Da si reč nekoliko vjasnimo, vzemimo moža — učenjaka. Mnogo ved in znanostij vže nosi mu učena glava, mnogo je skušal, mnogo se učil in trudil — sedaj je menda končal. Kaj vse more biti v učeni glavi! Tu je matematika, tu filologija, tu fizika, zgodovina pa filozofija. Tu se gibljejo vprašanja o Bogu, o svetu, o človeku, o človeškem početku in koncu; on se drzne soditi o vsem, kar si človek misliti more; njegov um hoče prodreti vse skrivnosti, vjasniti si vse nejasnosti.

Digitized by Google

Ali — da vzamemo filozofe — kako se ločijo ravno filozofi mej seboj! Jeden meni tako, drug drugače, tretji kar nasprotno — ne vjemajo se. Koliko filozofičnih sistem imamo dandanes! Sicer pa ni čuda, saj hoče vsak imeti svoje prepričanje, svoje nazore za prave in neovrgljive! Sosebno pa prejšnje in sedanje stoletje rodilo je brez števila filozofov, katerih vsak hoče biti — originalen. Vsak hoče po svoje učiti, kaker bi bila resnica — v posamnih delih in nazorih!

In kaj je krivo, da imamo dandanes toliko filozofičnih sistem? Razno naziranje in mišljenje. Tu hočemo omeniti samo dvojno naziranje v filozofiji; naziranje, ki ima svoj predmet v Bogu in njegovem stvarstvu, in naziranje, ki je zavrglo Boga.

Vender — ali se nismo preveč oddaljili od predmeta? Ali spada to v našo razpravico? Nič ne de: sedaj smo spoznali, da so na svetu razni nazori, razna načela. In o nazorih, o načelih govorimo toliko, ker — ta označujejo značaj.

Čuli smo, da so posamezniki raznih načel. Načelo je skala, na koji je zidano vse človeško mišljenje in delovanje. Načelo je posamezniku podstava spoznane resnice, je zanj resnica sama.

Kako si pa človek pridobi načela? Po raznih potih. — Kot dete je šibak in nezmožen lastnemu mišljenju in delovanju; izročen je gojiteljem, koji ga vzgajajo: kakeršni so gojitelji, tak je navadno i gojenec; gojitelji ga vzgajajo po svojem mišljenji, po svojih načelih. Druga pot do načel je šola; šola je sicer tudi vzgoja in učitelji so gojitelji; razloček je samo, da se v šoli človek i sam uči in si stvarja načela; tu porečemo: kakeršni so viri, iz kojih zajema dijak in se uči, takošno je njegovo mišljenje, takošna načela si stvarja. Zopet druga pot je družba, v koji se posameznik giblje; tu velja tudi: povej mi, s kom občuješ, in jaz ti povem, kdo si — kakeršna družba, takošen i družbenik; kakeršna načela v družbi, takošna navadno i v posamezniku družbe. Družbi slično je prijateljstvo: pravo prijateljstvo pa obstoji le mej onimi, kateri so jednih mislij, jednih načel. Načela se tedaj pridobe po raznih potih. — Ker je pa načelo potrebno, ako hočemo soditi, kdo je značajen, kdo ni, moramo tudi vedeti, kaka so načela.

Načela delimo navadno v dve vrsti: prava in neprava. Prava načela ima, kdor prav misli o najviših vprašanjih; temu pa prištevamo vprašanje o Bogu, o človeku pa njegovem smotru in konci, o človeškem življenji in delovanji. Kdor spoznava, da je Bog stvarnik in gospod vesoljstva, da je najviše bitje i. t. d. ima pravo naziranje o Bogu; kdor spoznava, da je človek bitje iz duše in telesa, da se loči od drugih pozemeljskih bitij po duši, ima pravo naziranje o človeku; itd. Kdor pa misli nasprotno, tudi le v jednem vprašanji, njegova načela so neprava.

Kdo je tedaj značajen? Kdor je načelnosten. Načelnosten je pa, kdor se klanja načelu. To pa nam najbolje dokaže in pojasni vzgled. Vzemimo moža, ki ima v rokah vredništvo časopisa! Ima

Digitized by Google

svoja načela, on je katoličan. Nič ga ne ovira v izvrševanji krščanskih dolžnostij; pač mnogo grenko mora povžiti, ali nič se ne zmeni; da ga pobijajo nasprotniki, da ga zasmehujejo in norce brijejo z njegovim listom: načelu ostane zvest. Pa to so malenkosti; ker pobija razširjajoče se brezboštvo, pričnejo ga preganjati; zaplenja se mu list; mož ima novih stroškov; obrekovalec ga je obdolžil, da je nevaren državi — mož mora celo v ječo in list prepovedo povsodi. Sedaj gotovo spremeni načelo! Ne; kaker skala stoji trden, za ped se ne vda: načelo krščansko mu je sveto, njemu žrtvuje, če treba, tudi življenje. Ta mož — porečemo — bil je načelnosten.

Sedaj pa vzgled v nasprotnem smislu! Mož je zopet vrednik časopisa; opraviti imamo tu z brezbožnikom; in brezbožen je tudi njegov list. Prigodi se pa, da se ljudje spreobrnejo, da spoznajo slabe in pogubne nauke, koje uči dotični list, oziroma vrednik. Bolj in bolj ga opuščajo; vrednik trpi izgubo, ali vedno še izdaja list; slednjič se nikdo več noče naročiti; vrednik ga mora vstaviti, ali vedno je še isti vrednik: svojih naukov ne opusti, trdno se jih drži, dasi so mu toliko nezgod prinesli. Kar ni mogel doseči z listom, skuša z besedo: kot narodnjak razširja svoje brezbožne nauke; nič ne pomaga — hote ga zapreti; obupno se — vmori. Ali se ni klanjal načelu? Kar se njega tiče, bil je načelnosten, akoravno je bilo načelo, kateremu se je žrtvoval, samo na sebi breznačelo, neresnica.

Vidimo tedaj, da človek, ki je v svojem prepričanji trden in v delovanji dosleden, ki se ne ravna po vetru, ki ni danes takih, jutri drugačnih, celo nasprotnih mislij, danes takega, jutri nasprotnega delovanja, ki je pripravljen svojemu prepričanju žrtovati svoje imetje in sebe: ta se klanja načelu.

Poglejmo pa, kdo se ne klanja načelu! Vzemimo zopet vrednika, vzemimo list, ki se bavi s politiko, in sicer z vladno politiko! Sedaj ima ravno konservativno ministerstvo državne vajeti v rokah: list je ves konservativen; vse hvali, vse podpira, kar pride od vlade, vsemu se klanja. Ali dogodi se, da nastopi kriza, in konservativno ministerstvo se mora vmakniti — liberalnemu; vladni list je tudi kar čez noč prelevil svoj program: iz najboljšega konservativca postal je najhujši liberalec. Sedaj pritrja novim gospodom, pobija konservativce in se peča z liberalstvom, kaker bi bil od svojega početka liberalen skozi in skozi. Ali dogodi se zopet, da se ministerstvo nekoliko spremeni: polovičarstvo nastopi. Tudi naš list ni več tako vnet liberalec, ampak se bliža bolj in bolj zmerni sredini. — Ali je oni vrednik načelnosten? Nikaker ne, ker mož, ki se spreminja, kaker okoli njega pihlja: ta je mož brez načela.

Kdaj povemo pa, kdo je — značajen? Povedali smo vže: kdor je načelnosten, trdno prepričan o resničnosti svojih načel in načelom svojim zvest, ta je tudi značajen. Načelo značí človeka in ga loči od drugih. Načelo — bodi pravo ali nepravo — vstrajnost volje, in zvestoba načelu je znak njegovega značaja. —

Digitized by Google

Slovenskim dijakom.

IV.

Kaker vidite, ta pot se mislim z Vami razgovarjati v «prilogi»; v listu samem smo imeli za to številko toliko važnih reči, da mi je za Vas prostora zmanjkalo. Pa prihodnje bom morebiti še večkrat tako storil. Vi najbrže še rajši vidite, da je tako.

Največ prostora mi je ta pot vzel spis o Jurčiči. Opozarjam Vas, posebno veče, na to razpravo. Jaz vem, da ste Jurčiča dosti brali, še preveč. Jaz Vam ga ne morem priporočati še, marveč počakajte z njim do tiste dobe, ko bo v Vas razum vže vkrotil mladeniške strasti.

Od zadnjikrat sem od Vas malo prijel — le tri naloge. Pa vem, da ste ravnokar sklenili šolsko leto in ste imeli veliko opraviti z izpiti; tudi vroče je bilo; pri nas v Gorici je peklo kaker v predpeklu; pa tudi v Ljubljani, kaker sem slišal, ni bilo dosti bolje. Upam, da Vi vsi ste izpite srečno prestali; zdaj se radujete zlate prostosti in si poživljate zaprašene pljuče v svežem deželskem zraku.

Sèm v Gorico Vas dozdaj ni bilo še dosti — ako izvzamem dva ali tri, ki so pa od blizo. No, vem, kako je: prve dni si treba nekoliko ogledati domačo vas in vse tiste kraje, po katerih ste kdaj igrali, skakali in morda celo — krave pasli . . . Potem še le boste počasi začeli misliti, kako in kam bi jo vdarili . . . Jaz Vam voščim srečno pot in na pot — dosti petic.

Vender je eden ali drug iz Vas najbrže vže tudi začel dolgočasne počitnice kratiti si s katero tistih nalog, katere sem Vam razpisal. Sploh moram priznati, da Ljubljančani so pridniši, kaker naši Goričani. Iz Gorice bi dozdaj vse mlade pisatelje soštel na prste desne roke, in še bi ne prišel do konca. Goričani so nekoliko preboječi in pomišljavi. Sicer pa, kader se lotijo, so vstani z vsemi tekmovati in so navadno vstrajniši kaker Kranjci. Bomo videli tedaj, ali se vprihodnje tudi na Goriškem kaj več zgane, in kdo bo drugega prekosil.

Rekel sem tedaj, da so mi od zadnjič došle tri naloge . . . Pa še nekaj prej, da ne zabim! Pisal sem Vam vže, da ne bom Vaših imen razglašal, ker se ne spodobi; vender pa mislim pod vsako nalogo, katero bom priobčil, zapisati razred, v katerem je dotični spisatelj. Sicer Vas opominam, da vsak izdelaj nalogo sam, ne pa da bi mu morda kdo iz viših razredov izdelaval. Ta bi bila lepa! To moram tukaj resno Vam zažugati. Tičkom, kaker se jih nahaja dosti mej Vami, se ne sme preveč zaupati. Sicer pa vedite, da jaz imamo vže sedemnajst let veliko opraviti s takimi

Digitized by Google

premetenimi glavami, kaker jih imate Vi. Ni mi prav težko razsoditi, kako daleč more segati modrost gimnazijskega drugo- ali tretješolca.

Izmej treh omenjenih nalog prva in najboljša razpravlja vprašanje: «Katera je prava ljubezen do domovine?» Spis se odlikuje po lepih, zrelih mislih. Res, zlate nauke daje mladi pisatelj, kako mora pravi narodnjak ljubiti domovino. «Pri tem — tako piše — mora svojo osebo popolnoma prezreti, da, tudi škodo trpeti, ter žrtvovati, kar mu je najdražega, celo življenje. Vse svoje moči mora obrniti v občni blagor! . . . Slednji mora storiti, kar je v njegovi moči». . . . Posebno pa povdarja, kako potrebna je vera, da narod osrečimo. «Vera je prvi pogoj lepega in vzornega življenja, in na nje podlagi zida se mogočno ognjišče vzajemnosti in skupnosti.» Naslednje besede pa sem si jaz še posebno zapomnil: «So slučaji, v katerih najiskreniši domoljub le ni pravi domoljub, ako namreč svoje moči preveč nateza ter si spodkopuje zdravje in je prej žrtva smrti, kaker ko bi bil zmerniši . . . .»

Drug, prav mlad pisatelj, gimnazijec, pripoveduje svojemu bratu na kmetih, česa se je letos učil na latinskih šolah v Ljubljani. Ko govorita o računstvu, mu filozof z dežele zatrjuje: «Tudi jaz sem vsako nalogo prav naredil, saj imam v računstvu prav dobro.» Naš gimnazijec pa: «Take lahke naloge boš vender naredil, kaker n. pr. enkrat dve je dve itd. Pri nas pa je vse kujše. Po cele milijone in še več računimo. Naloge so tako dolge, da je ene same polna tabla.» Sicer nam je mlad sotrudnik tudi vže prej poslal nekaj, in je res prav priden, pa tudi nadarjen.

Tretji, ravno tako mlad, nam opisuje svoj sprehod po gozdu. Prav prijetno mi je bilo, ko sem ga v vročih pasjih dneh spremljal po gozdnem hladu. Zna pa tudi res mrtve naravine prizore oživljati s človeško domišljijo in besedo. To bi znal biti kedaj še dober pripovedovalec — se ve, ne še, ker vsaj deset ali dvanajst let se bo moral še pridno učiti. Pa zdaj naj bi se poleg šolskih predmetov, koliker mu čas dopušča, vadil v slikanji naravnih prizorov.

To so tedaj tiste tri naloge — za ta pot res ne dosti, pa upam, da bo kaj več prihodnjič. Zdaj pa hočem Vam spet razložiti majhno poglavje iz «filozofije".

* * *

«Gnothi sayton» — tako je bilo baje zapisano nad vhodom Apolonovega svetišča v nekdanjih Delfih. Kaker gotovo vže veste, izraža ta rek modroslovno geslo starih Grkov. «Spoznaj samega sebe» — res, lep nauk mladeniču v šolo in življenje! Kdor sam sebe ne pozna, je slep ter ne bo nikdar znal, kako se vesti v življenji in v družbi. Tak se ali prevzame, misleč, da je in da pre-

Digitized by Google

more več, nego je vstani v resnici; ali pa se nedostojno poniža in tako rekoč zavrže svoje morda izvenredne zmožnosti, katerih ne pozna, niti ve ceniti. Ne prvo, ne drugo ni prav. In medio est virtus — tako so rekali vže stari: niti prevzeti, niti zavreči se! Po ti srednji poti pa more hoditi le tisti, ki dobro pozna sebe, svoj poklic in smoter, po katerem mu je težiti.

Vže pred meseci sem Vam nekoliko razložil, kako visok in plemenit je Vaš poklic. Dijak je idealist — kaj hočete več? Da se še bolj v Vas obudi zavest dijaškega poklica, Vas hočem danes posebe opozoriti na imenitnost tistih šol, katere Vi skoro brez izjeme obiskujete. Te so latinske šole. Njim so dali grško ime gimnazij. Dobro bi bilo, da bi Vi pravi pomen te besede razumeli in bi Vam bil «gimnazij» nekaka zvezda-vodilnica skoz mlada leta do možke dobe.

Kdor izmej Vas je vže dokončal tretjo latinsko, ve vže, da grški *γυμνάζεσθαι* pomenja «vaditi se»; zatorej je *γυμνάσιον* kraj vaje. Stari Grki so imenovali tako kraje, kjer so njih mladeniči telovadili, tedaj telesno se vadili in krepili. Imeli so pa tudi gimnazije, kjer so mlade učili pesnike razlagati, govorništvo, petje, godbo itd. V poslednjem pomenu vzemite tudi Vi to besedo: gimnazij je kraj duševnih vaj. In tak kraj bi imela biti vsaka šola. A prav to je, kar se dandanes preveč prezira, in tudi Vi premalo na to mislite. Znana je prislovica, kateri mora pritrditi vsak pameten človek: ne za šolo, ampak za življenje se učimo. Kdor se zdaj šola, bo stopil čez nekaj let v življenje, delovat v blagor društva in domovine. Da moremo delovati, nam je Bog dal raznih duševnih moči ali zmožnosti. In ravno te duševne zmožnosti mora šola vzbujati in krepiti, da bo mogel mladenič kot izurjen vojak stopiti na bojišče javnosti. Duševne moči so človeku vrojene; kajti duša ni, kakor hote nekateri novejših filozofov reči, nekaka «tabula rasa» t. j. brez vsaktere lastne naravne moči ali energije. Toda te moči so v duši skrite, nekako zakopane; one so, kaker se filozofično izražamo, in potentia, v zmožnosti t. j. one spe sicer, a zmožne so zbuditi se, ako jih zbudimo ali zdramimo; in zato jih tudi prav resnično imenujemo zmožnosti. Te zmožnosti tedaj dramiti in buditi je naloga šole, posebno pa tiste, katera vzgaja mladeniče, ki bodo kdaj kot duhovni, učitelji, sodniki ali kakersikoli zavzemali v društvu odlično mesto. Življenje je boj, posebno pa velja to o javnem življenji; kaker se tedaj vojak v vojski ne more zmagovito boriti, ako ni v svoji stroki izurjen, tako tudi mož, javno delujoč, ni kos boju v življenji, ako si ni vže za mladih let v šolah izuril duševnih močij.

Premislite večkrat, da človek nosi v sebi velik zaklad, a mora si ga z velikimi težavami izkopati: ta zaklad so duševne zmožnosti; izkopujemo jih z nevtrudno, vstrajno vajo. Zatorej bi Vam dal jaz v vodilo zlat opomin: Ne skrbite toliko, da bi veliko knjig brali in si zalagali dušine predale sè snovjo, ki jo

Digitized by Google

znašate od vseh strani: preobložen duh se ne more gibati, ker tem načinom se zmožnosti zadušijo; duh postaja čedalje bolj nevkreten in negibčen, dokler popolnoma obnemore pod neznosno težo ogromne snovi, s katero ste ga založili. Iz takih mladeničev ne bomo nikdar dobili značajnih mož, ampak duševna revčeta, prave stroje, brez lastne sodbe, brez prepričanja, brez trdne, vstrajne volje. Takih je dandanes žalibog poln svet, a Bog vari, da bi tudi Vi kdaj taki bili. Marveč skrbite pred vsem, da ne berete dosti, ampak malo, a to dobro, to temeljito. Non multa, sed multum. Lectorem unius libri timeo. Kadar ste prebrali, ne odložite knjige, dokler niste vsega do zadnje pičice razumeli. Pa to ne bodi dovolj, ampak kar ste si iz knjige duševno vsvojili, skušajte vsestransko razmišljati in snov samostojno obdelovati ter iz nje druge resnice izvajati; slednjič, kar ste na ta način spoznali, stikajte sè svetom, ki Vas obdaje, z življenjem, vkoliker je poznate, pa videli boste, kako misel čudovito razsvitlja realnost. Tem potom boste urili ne le spomin, ampak še bolj razum; duh, ožarjen od luči vpoznane resnice, se bo čedalje bolj zavedal svoje prave narave, svoje biti; a s tem se bo krepila tudi volja, vnemal in vplemenjal se čut, ker lastno je resnici, da ne le razsvitljuje, ampak tudi ogreva.

Dandanes se veliko učimo, a bojimo se misliti, samostojno misliti; zato vkljubu vsemu učenju nimamo misliteljev. Kjer pa ni samostojnega mišljenja, ni tudi trdnega prepričanja, ni načel; kjer je pa breznačelnost, tam je nedoslednost, neznačajnost. Glavni vzrok, da nimamo značajev, je, ker se ne držimo zlatega: non multa, sed multum, ker smo pozabili, da naša prva naloga v mladosti mora biti: vaditi, uriti zmožnosti, katere smo prinesli na svet z rojstvom.

Ako se je kedaj pripetilo, da se mi je kateri učenec zaupno približal, naj bi mu dal navodilo, kako se učiti, skušal sem mu vselej staviti vprašanja, katera so bila od ene strani jasna in zanimiva, od druge strani pa temna in vganljiva. S tem sem namerjaval z ene strani zbuditi v njem zanimanje za vprašanje, da se ga je lotil, a z druge strani sem mu hotel dati priložnost, da bi napenjal in uril mislenost ter si bistril um. Dasi ga je nekoliko strašil trud premišljevanja, vender ga je ob enem vlekel vžitek čedalje bolj spoznane resnice, dokler ni vprašanja do dna premotril.

Za ta pot hočem skleniti. Kaker ste gotovo vže razumeli, hotel sem Vam danes nekako pokazati, kak namen me vodi, da Vam toliko priporočam izdelovanje prostih nalog. Napeljal bi Vas rad, da bi začeli se uriti v mišljenji, da bi se počasi navadili samostojno misliti. Le tem potom Vam je mogoče dozoreti v značajne može. Mej vprašanji, katera sem Vam razpisal, ni nobeno tako, da ne bi mogel višegimnazijec na njem ničesar razumeti. Druga seveda so bolj za otroke. Pa naj bi se zdelo vprašanje tudi tako težko, da mu ne bi mogli od nobene strani do živega,

Digitized by Google

nima Vam vpasti pogum: kaker hrabri vojaki, zaženite se v trdnjavo enkrat, dvakrat, trikrat, dokler tu ali tam ne predrete — in trdnjava bo Vaša! Le urno po nalogah tedaj — vsak naj si izbere, kaker je bolj primerno njegovi starosti. Zdaj so počitnice, v kratkem pričakujem od Vas kaj dosti. Z Bogom! Vaš

Dr. Mahnič.

Kakšno mora biti pravo prijateljstvo?[1])

Skoraj vsaka stvar na svetu ima nagon družiti se in, da se tako izrazim, ljubiti. To vidimo ne le v čutečih bitjih, ampak tudi v nečutečih ali mrtvih. Zeleni mah obrašča mrtvo skalovje, ali stara vsahnjena drevesa. Tudi druge rastline se mej seboj objemajo in družijo v prijateljsko zvezo. Kako ponosno se vspenja zeleni bršljan krog krepkega hrasta, v svesti si svojega mogočnega varuha in prijatelja. Ali poglejmo v gozd. Vse je prepreženo z ovijajočimi se cvetlicami in rastlinami, ki branijo potniku vhod v grm, v kojem se skriva kako zajčje ali tičje gnezdo. Tu notri se misli vboga golazen varno, saj jo varuje trnjev neprodiren grm. Ta nagon se javi posebno v živi, čuteči naravi, pri živalih. Ž vali ene vrste žive mirno, v ljubezni med seboj; kaker domače, enako divje živali. Saj pravi vže navadni pregovor: Vrana vrani očij ne izkljuva. Predaleč bi pa zašel, ko bi hotel to nadalje razpravljati; saj imamo priliko dan na dan opaževati prizore, v kojih se pokaže živalska ljubezen očividno.

A če je ta čut in nagon do druženja od Stvarnika dan brezumni naravi, koliko bolj je dan človeku, razumnemu bitju in gospodu narave. Da, to vidimo vže pri prvem človeku, ko je Bog rekel: Ni dobro, človeku samemu biti. In vstvaril mu je družico, prijateljico, s katero je delil prvi človek veselje in trpljenje, radost in žalost. Za njim smo podedovali mi ta čut. Navezani smo na skupno bivanje na zemlji, in vsak si prizadeva to bivanje oslajšati s tem, da si voli ljudi, o kojih misli, da bi najboljše in najsrečnejše ž njimi živel; voli si z drugo besedo prijatelje, in ako je te pogodil, prišteva se srečnim. Kakošne ljudi pa moramo voliti, in kake razmere morajo biti med nami in voljenci, o tem hočem nekoliko spregovoriti.

Voliti moramo take prijatelje, ki so vredni našega zaupanja in naše ljubezni, to je značajne, zveste, odkritosrčne, dosledne, z z eno besedo, krepostne, v kojih vidimo nekak vzor popolnosti. Kdo more ljubiti človeka, ki se obrača po vetru, danes govori to, jutri ravno nasprotno, ki se nam laže in nas slepari, ki je le toliko

[1]) Po Ciceronovem: Laelius «De amicitia».

Digitized by Google

časa na naši strani, dokler upa dobička od nas? Take in enake zamoremo pač zaničevati, a ljubiti jih ne moremo. Glavni steber prijateljstvu pa je krepostna ljubezen, da ljubimo prijatelja radi njegovih krepostnih lastnosti. Kjer kreposti ni, tam tudi prijateljstva ne more biti. To se vidi iz vsakdanjega življenja. Dva potepa n. pr. živita skupno in se preživljata sè sleparijo in tatvino. Koliko časa sta prijatelja? Dokler ju ne zasačijo in v love. Potem pa drugi daja čez druzega, koliker more; vsak bi se rad sam oprostil in toliko globokejše druzega potisnil v jamo. Kje je njuno prijateljstvo? Krivo bi bilo, ko bi to imenovali prijateljstvo, ki je le nekaka zveza v skupno korist. Pri prvi nesreči razbije se in izgine v — nič. Pa čemu bi navajal vzgledov? Vsak bo sprevidel, da prijateljstvo ne more obstati mej hudobnimi, mej koristolovci, ampak le mej dobrimi, poštenimi ljudmi. Ne smemo torej ljubiti prijatelja iz osebnega dobička in koristi, ker kmalu bo spoznal, da nam je, kar kmetu dobra molzna krava. Ima jo rad, dokler mu donaša dobička, potem jo proda. Enako ljubi koristolovec le koristi, ki jih dobi od prijatelja, ne osebe same. Kjer pa ljubezni ni, tudi prijateljstva ni.

A z ljubeznijo mora biti tesno združeno spoštovanje do prijatelja. Spoštovati moramo pravega prijatelja radi njegovih kreposti in ne morebiti radi visokega stanu ali dostojanstva; ker krepostеn je lahko največji berač še bolj, nego največi gospod. Pri prijateljih se torej ne sme razločevati mej visokim in nizkim. Vsi se morajo družiti in zbirati krog glavnega stebra, kreposti, in biti vsi enaki. Ker smo pa ljudje in nepopolna bitja, zgodi se večkrat, da kaj pregrešimo. V takih slučajih se morajo prijatelji prijazno in ljubeznjivo opominjati, nikaker pa zaničevati, pikati, sovražiti se. In kaker mora eden ljubeznjivo opominjati, tako mora drug radovoljno opomin sprejeti, ne jeziti se, misle, da je nezmotljiv, da je sam dobro delal, in da je prijatelj hudoben, ko ga opominja. Vesel bi pač moral biti opomina in obžalovati zmoto. Kdor nima te lastnosti, kdor misli, da mora vedno njegova veljati, ni za prijateljstvo.

Dolžnost naša pa je, da smo vedno pripravljeni z besedo ali dejanjem prijatelju pomagati. Ako je v sitnih zadevah in položajih, moramo mu po svojih močeh svetovati in, ako je potreba, tudi z denarjem pomagati; toda le tedaj, ko je to v naših močeh; nikaker pa se ne smemo posluževati prepovedanih sredstev. Noben sodnik ne bo opravičil tatu, ako se bo izgovarjal, da je šel radi prijatelja krast. A ne le proti svetnim postavam, ampak tudi proti naravnim je ničev tak izgovor; ker greh je v nasprotji s krepostjo, zato tudi v nasprotji s prijateljstvom. A recimo, da nas prijatelj prisili k temu. Naša skrb in dolžnost pa je, da ga ne vbogamo, ampak svarimo, in ako nič ne pomaga, lahko takega prijatelja vsak čas zapustimo, ker ni pravi prijatelj. Sploh pa moramo paziti v prijateljstvu, da ne zahtevamo od prijatelja

Digitized by Google

ničesar, kar bi bilo nemravno ali nespodobno; kajti ako je pošten, se mu s tem zamerimo, da zgubi do nas vse spoštovanje in vso ljubezen, in konec je prijateljstva. Ne smemo se pa prehiteti in misliti, ako je prijatelj kak dan bolj tih, kaker navadno, da nas ne ljubi več. Sploh ne smemo ničesar sumiti o prijatelju. Sum, to je oni črv, ki gloda koreniko prijateljstva. Ni čuda. Kako morem jaz človeka ljubiti, o kojem mislim, da je v moji prisotnosti tako prijazen do mene, in me, ko me ni zraven, črni in grdi? Začnem ga po strani gledati, ne zaupam mu več, ne ljubim ga več. In vendar je ta sum neopravičen, ker nimam dokazov. Tega se moramo varovati, ako hočemo imeti zveste prijatelje.

Mej pravimi prijatelji mora biti dalje enako mišljenje, enaki načrti, enake želje z eno besedo — enak značaj. Vprezimo dva konja, vsakega na drug konec vrvi, in poženimo. Vsak vleče na svojo stran, dokler se po velikem naporu ne vtrže vrv. Enako pri prijateljih različnega značaja. Kar je enemu dobro, je drugemu slabo, kar si eden želi, drugi zaničuje, kar eden zida, drugi podira. Kmalu se raztrže zadnja nit prijateljstva. In iz nobenega druzega vzroka ne more obstati prijateljstvo med dobrimi in hudobnimi, kaker ravno radi različnega značaja in različnih nagnenj. Ako bi zamogla krepost z grehom prijateljstvo storiti, bilo bi to mogoče. To se pa nikdar ne zgodi, zato se tudi dobri in hudobni ne morejo ljubiti in se nikdar ne bodo mogli. Le med enakimi značaji se zamore prijateljstvo razvijati. To vidimo tudi pri drugih prilikah. Dolgo časa sta živela dva vbožna človeka v prijateljstvu. Zgodi se, da eden slučajno veliko podedova po sorodniku in se spremeni iz reveža v bogataša. Sreča ga zaslepi tako, da zgubi ves prejšnji značaj. Nove želje, novi načrti mu roje po glavi. Stari prijatelji zde se mu le prikazni v sanjah, kojih se komaj več spominja. Želi si novih, svojemu stanu primernih. A ne le bogastvo, tudi druge stvari zapeljejo človeka n. pr. čast, visoke stopinje, dostojanstva, da zgubi svoj prejšnji značaj in zapusti nekdanje prijatelje. Različnost značaja torej ne trpi prijateljstva.

Še nekateri ljudje niso sposobni za prijateljstvo. To so taki, ki se vedno hvalijo in naštevajo, koliko dobrot so prijatelju izkazali, kako postrežljivi so bili i. t. d. Dobrot bi se moral pač spominjati, kdor jih je prejel, a ne, kdor jih je izkazal. Takega človeka ne moremo prositi, ako česa potrebujemo, tudi zaupati mu ne moremo, ne moremo ga ljubiti in biti njegovi prijatelji. Tudi ne bo nikdar dober prijatelj nevoščljiv in škodoželjen človek, ali pa kdor je nesrečen, ko je drug srečen, kdor se grize v ustnice, ko drugemu dobro gre, kdor želi, da bi velikorat njegov drug grešil, da bi imel tako povod ga popasti in ošteti. Tak človek zasluži naše zaničevanje, nikaker pa ne naše ljubezni.

Konečno se zamore prijateljstvo razvijati le med odraslimi in zrelimi, značajnimi možmi. Bomo li imenovali prijateljstvo, ako igrajo štirje otroci skupaj sredi vasi in se vesele? Pri prvi pri-

Digitized by Google

ložnosti si skočijo v lase in se stepejo. To torej ne zasluži imena prijateljstvo. Ali ko hodita dva učenca skupaj na sprehod in v šolo? Ko prideta v možka leta, se morda več ne poznata, ali se nočeta poznati. Teh mladih zvez ne moremo imenovati prijateljstvo, in kaker včasih rečemo «petošolska ljubezen,» imenovali bi to lahko petošolsko prijateljstvo. Pravo prijateljstvo se zamore sklepati le v poznejših letih, ko ima človek stalne nazore in svoj značaj. V mladosti se pač moramo vaditi v onih lastnostih, ki store človeka sposobnega za prijateljstvo; ker kaker se mlado drevesce nagne, tako bo rastlo staro drevo.

Takšno torej mora biti pravo prijateljstvo? In ravno v nasprotji ž njim je navidezno prijateljstvo prilizovalcev in hinavcev. Teh se moramo bolj ogibati, kaker očitnega sovražnika. Kaker se pa vse ponarejeno, navidezno in olišpano, od resničnega in v resnici lepega hitro razloči, tako se spozna hinavca in prilizovalca. Prizadevati si moramo ljudi, vže predno smo jih volili, spoznati, da se ne bomo pozneje kesali. A včasih so taki ljudje jako zviti, da sami ne vemo, kedaj nas dobe v kremplje. Navidezno se prepirajo z nami in nam nasprotujejo, po nekolikem času nam podajo roko v spravo, ter se podvržejo naši razumnosti in modrosti, kaker bi ne mogli z nami tekmovati. Tako nas dobe v pesti in sesajo nas, dokler čutijo še kaj soka v nas, potem nas vržejo stran in se nam smejejo. Ti ljudje skrivajo se najrajše pod krinko prijateljstva; ako bi jim to strgali z obraza in pogledali tudi v srce, zagledali bi ondi celo vrsto hudobnih in koristolovnih naklepov, zagledali bi gladnega volka, ki čaka priložnosti, da nas požre. Res, da je nekatere prilizovalce težko spoznati, a nemogoče vender ni. Ako vidi n. pr. tak človek, ki se nam prilizava in hoče biti naš prijatelj, da ga čaka kje drugod precej velika svota denarja, ali čast ali dostojanstvo, zapustil nas bode in raji ono volil nego nas, ker mu bo donašalo več koristi kaker mi. Tega z vso pravico prilizovalca imenujemo. Najbolj se torej prilizovalca spozna, ako gre za denar ali sploh za korist, samo mežati ne smemo. Žalostno pa je spoznati pravega prijatelja in prilizovalca še le v nesreči, ker je navadno prepozno. Nesreča je glavna skušnja prijateljstva. To so vedeli že stari Rimljani sè svojim izrekom: Amicus certus in re incerta cernitur. Kdor nas v nesreči zapusti in je vesel, da nam gre hudo, tudi ako je bil v sreči še tako dober, ta je prilizovalec, hinavec, ki je iskal edino le koristi od nas, a ljubil nas nikdar ni.

Poglejmo še, kak sad obrodi pravo prijateljstvo. Ker je tako redka stvar, bode gotovo tudi sad jako dragocen. V pravem prijateljstvu vadimo se v kreposti, učimo se popolnosti, in s tem dosežemo najviši namen, ki ga ima človeštvo. Ako zatemnijo skrbi in žalost naš duh, razjasni nam ga pravi prijatelj z tolažilnimi in sočutnimi besedami. Ako nas nesreča tako zadene, da smo obupani, zadobimo zopet pogum in trdno voljo, ko nas prijatelj navdaja z boljšimi mislimi in veselejšimi upi. Pravi prijatelj je naš

Digitized by Google

drugi angelj varuh; varuje nas, da ne zabredemo na krivo pot pogube. Ohrani nam srce prosto zavisti in hinavstva, čisto in odkrito. Ni je večje sreče za človeka, kaker imeti bitje, kojemu potoži svoje bolečine, s kojim deli vso radost in žalost, vse veselje in trpljenje, srečo in nesrečo. Prijateljstvo, pravo prijateljstvo namreč, ni kaker so druge dobrine na svetu, ki trajajo od danes do jutri, kaker bogastvo, čast, ampak je večno, nespremenljivo, kaker so zakoni narave nespremenljivi. Prijateljstvo obsega vse, med vsemi ljudmi se lahko razvija, seveda le pod zgoraj omenjenimi pogoji. Zato so tudi vsi ljudje ene misli o koristih, ki izvirajo iz prijateljstva. Pa kdo bo našteval vse te koristi — premnoge in preraznovrstne so! Le toliko še rečem, kdor ima prave prijatelje, ima največe bogastvo in največo srečo na svetu, po čemer največ ljudi hrepeni.

Oprosti, častiti bralec, ko bereš to trdno in suhoparno razpravo o prijateljstvu. Vedi namreč, da mi dijaki pravo prijateljstvo jako slabo v pravi luči, to je iz lastne skušnje poznamo, ampak koliker toliko le iz zgodovine, iz klasikov, povestij in romanov. Ne trdim, da je vse prav, kar sem zapisal, a če dobiš tu pa tam kako dobro zrno, zadostovalo mi bode, in dosegel sem svoj namen.

Sedmošolec.

Kakšno mora biti pravo prijateljstvo?

Mnogo se dandanes govori in piše o prijateljstvu. Ali mnogo ljudi ima o njem napačne misli. Nekateri menijo, da imajo prijatelja, ako so dobili človeka, ki hvali vse njih ravnanje, da celo njih napake. A ta ni pravi prijatelj. Drugi mislijo, da so oni njih prijatelji, ki se trudijo le za njih časni blagor. Tudi ti se motijo. Pravi prijatelji se trudijo za časni, ali še bolj za večni blagor svojih prijateljev.

Pa oglejmo si nekoliko natančneje delovanje pravega prijatelja. Pravi prijatelj ne molči, ako vidi na svojem prijatelju napako. Ljubeznjivo ga posvari in ga opomni, naj se te napake odvadi, koliker mu je mogoče. Nikdar ne bo pravi prijatelj pripovedoval drugim o napakah svojega prijatelja. Dobro ve, da to ni prav in se nikaker ne more vjemati s prijateljstvom. Ako vidi svojega prijatelja v potrebi, ne obrača svojih oči proč od njega, temuč dobrohotno mu pride na pomoč. Posebno ako vidi, da nima prijatelj dostojne obleke, mu jo on preskrbi. Če mu je mogoče, kupi mu on sam obleko, in sicer tako, da še drugi o tem ne vedo. Če pa ne more sam kupiti, mu jo sprosi pri dobrih ljudeh.

Nič niso vredni tisti prijatelji, ki ljubijo svojega prijatelja

Digitized by Google

samo toliko časa, dokler ima premoženje; ako pa premoženje zgubi, ga zapustijo, velikokrat v največi potrebi; zgoditi se zna celo, da mora prijeti za beraško palico, ter tako iti od hiše do hiše kruha prosit; in če ga v takem stanu kateri izmed nekdanjih prijateljev vidi, ga noče spoznati. Taki ljudje pač ne zaslužijo lepega imena: prijatelj. Pravi prijatelj ne zapusti svojega prijatelja, ako je postal reven in nesrečen. Le še bolj ga ljubi in mu skazuje še veče prijaznosti.

Posebno lepo se kaže pravo prijateljstvo v bolezni. Kaker hitro sliši pravi prijatelj, da je njegov prijatelj zbolel, prihiti k njemu. Ljubo ga tolaži, ter mu s prijaznimi pogovori čas krajša, da laže pretrpi bolečine. Daje mu dobre svete; in ako nima kam pod streho, vzame ga k sebi, da je vsaj na toplem. Če se prigodi, da prijatelj vmrje, poskrbi njegov pravi prijatelj za njegovo truplo, da se čedno dene na mrtvaški oder. Tudi za dostojen pogreb poskrbi. Ko pa počiva prijatelj v hladni zemlji, ga večkrat obišče na pokopališču, ter poskrbi, da je njegov grob čedno ozaljšan.

Pravi prijatelj se mnogo trudi za časni blagor svojega prijatelja, a še bolj za njegov večni. Z jasnimi in krepkimi besedami ga v veri podučuje, in mu s tem pred oči stavi veliko imenitnost in potrebo svete vere. Ko bi pa njegov prijatelj tako daleč zašel, da ne bi opravljal molitve, ga ljubeznivo posvari in mu pove, da se brez molitve ne more noben človek zveličati. In ako ne bi hodil ob nedeljah in zapovedanih praznikih k sveti maši, opomni ga prijazno, da je to ostro zapovedano od svete cerkve; kdor pa je cerkvi nepokoren, ne more biti srečen ne na tem svetu, še manj pa na onem. Pravi prijatelj se ne boji posvariti svojega prijatelja, ako živi pregrešno. Odkritosrčno mu pove, da to ni lepo, in da se mora poboljšati. S prostimi besedami mu kaže žalostne nasledke pregrešnega življenja. Nasproti mu pa tudi pove, kako srečen je človek, ki hodi srčno po potu, ki pelje v večno življenje. Pri vseh takih opominih se skrbno ogiblje vsake besede, ki bi mogla prijatelja žaliti. Dobro namreč ve, da kaj malo pomaga opominjevanje, ki je sklenjeno z razžaljivimi besedami. Mirna beseda in prijazen opomin imata vedno dober vspeh. Tudi ko bi se prigodilo, da bi ga prijatelj razžalil, mu ne šteje tega v zlo, temuč prav iz srca mu odpusti. Ako je prijatelj v potrebah in žalostno toži o svojem položaju, ga prijazno tolaži, da bo že boljše, naj le vso svojo skrb Bogu prepusti. Z milimi besedami mu polaga na srce prelepe čednosti, katere je Kristus učil in jih svojim vernim tako goreče priporočal. Na ta način ga pripravi, da raji prenaša bolečine, ker se spominja na Kristusove besede. Tudi ga prijazno opomni, naj gre pogosto k spovedi in k svetemu obhajilu. Kadar se mu pa približa zadnja ura, skrbi za to, da ga previdijo s svetimi zakramenti. Ali pravi prijatelj svojega prijatelja tudi po smrti ne pozabi. Pogosto se ga spominja v molitvi in na-

Digitized by Google

roči, naj se bere ena ali več svetih maš v dušni prid vmrlega prijatelja.

Ogledali smo si nekoliko delovanje pravega prijatelja. Pri tem smo spoznali, da je v resnici srečen človek, ki je našel prajatelja. Skusimo torej, da si ga tudi mi dobimo. Tako bomo deležni lepega sadu pravega prijateljstva. Bodimo pa tudi mi zvesti svojim prijateljem. V nobeni potrebi in sili jih ne zapustimo, temuč ohranimo jim zvesto srce. Trudimo se za njih časni in večni blagor! Ako tako storimo, se bomo ž njimi veselili že na tem svetu, še bolj pa enkrat v nebesih.

Prvošolec.

Star cilinder pripoveduje svojo preteklost.

Dijak — beseda kratka, pa velikega pomena! Nisem sicer etimolog, pa toliko vsejedno vem, da ta beseda pomeni neki oddelek človeštva, ki noč in dan rije po knjigah in išče modrosti iz starih klasikov. Tudi jaz sem prištet tistim izvoljenim. — A še nekaj več pomeni beseda dijak — in to je bitje, ki ima vedno prazen žep. Ta pomen leži najbrže v korenu dij- kar bi toliko pomenilo kaker: «O Zeus, vsmili se revnega berača!“ Ta naj bode vže kaker hoče, revna je večina dijakov in le redkokrat se primeri, da ima dijak «nekaj kebrov» na razpolaganje. Tak sem tudi jaz in zato tukaj rad priznam, da sem večino svojih leposlovnih knjig nakupil v starini, znani zalogi vsakovrstnega najnovejšega blaga «za vodo» v lepej, belej Ljubljani.

Leposlovje in starina — kaj ne, to ne spada prav lepo skupaj, a vendar je tako. Kdor tega ne verjame, blagovoli naj le ob sredah in sobotah obiskati «Jakobovo nabrežje» v glavnem mestu naše mile Slovenske.

Knjige so se mi nakopičile, povsodi jih je bilo dosti tako, da me je slednjič gospodinja opominjala, naj si kupim majhno omarico.

In ko sem nekega popoludne zopet iskal v starini knjig, dobim tu prav lepo omarico, pripravno za knjige. Kupil sem jo. Zvečer je prišel moj «učenec» in mi jo prinesel domov.

Ker sem bil tisti večer truden, nisem hotel pospraviti knjig v omarico. Šel sem rano spat in kmalu sem se v sanjah zibal z Odisejem na širnem morji. Kar me prebudi neki govor.

«Oh, da — zopet zaprt! Kakšna sprememba! Včasih sem ponosno čepel na glavi slavnega vrednika, a od tedaj, ko so me pretepli v gostilni, sem vedno zapuščen in osamljen. Fuimus Troes, fuit Ilium — —»

Ko slišim latinske besede, pazno poslušam, odkod prihaja glas. Vse je mirno, nič se ne gane. A govorica se še vedno glasi

Digitized by Google

iz kota, kjer stoji moja omarica. Vstanem tedaj in pogledam, kaj je. Odprem omaro in glej — star, pokvečen cilinder čepi notri. Takoj mi je bilo jasno. Kateri poreden paglavec zaprl je to staro pokveko «za vodo» v omarico in revež toži svoje žalostno stanje! Pustim torej vratica odprta, da bi vse slišal, kar bode cilinder povedal in se vležem na posteljo. Ni še minulo pet minut, ko začne zopet:

«Kako sem bil jaz včasih nespameten, da sem si želel iz tesne škatlje v prosti zrak! Visoko na polici sem čepel in z nekako otožnostjo sem opazoval vse, ki so prihajali v prodajalnico kupovat klobuke. Marsikdaj je prišel kateri gospod, ogledovat cilindre. Tudi jaz sem bil večkrat na vrsti — pa zopet sem moral v luknjo nazaj. Kar pride nekdaj mož srednje postave z debelim trebuhom. Dolgo brska in išče, nazadnje postavi tudi mene na glavo. Kako resno sem se držal, kako po konci se vzravnaval, samo da bi lepše stal — in ni bilo brez vspeha, kajti gospod se odloči zame. Kako sem bil vesel, kar zavriskal bi radosti, da stopim vender enkrat mej svet! Pa le kmalu sem spoznal, da je vse minljivo; komaj jedno leto sem mogel vživati sladkosti hrumečega sveta.

Moj gospodar me je tedaj postavil, kaker sem vže dejal, na glavo ter naglo stopal po mestu. Kako zvedavo sem se oziral po ljudeh in z zaničevanjem zrl na široke, potlačene kmetske klobuke, katerim se pa morda sedaj veliko bolje godi kaker meni. Mnogokrat me je privzdignil moj gospodar znad glave ter me nagnil proti svojemu prijatelju, ki se je itak s svojim cilindrom poklonil. Takoj sem si mislil: «pred tem se boš moral vselej ponižati.» In nisem se motil.

Kmalu dospe do velike hiše, kjer je bilo v zlatih črkah zapisano: «narodna tiskarna». Tu notri krene moj gospodar. Prišedši v precej veliko sobo na levi strani, obesi mene na klin ter se vsede na stol. Lahko sem opazoval svojega gospoda. Zdel se mi je jako eleganten in že sem se bal, da me ne bo hotel vedno nositi, ampak da ga bo skoraj vsak dan drug klobuk pokril: pa zelo sem se zmotil. Od tistega trenutek spremljal sem svojega gospodarja noč in dan.

Pa idimo nazaj k vredniku zloglasnega slovenskega lista, kajti to je bil moj gospodar. Iz prve sobe prinese visok kup različnih časnikov in začne brskati po njih. Bili so večinoma nemški, le dva hrvatska in nekaj slovenskih sem med njimi opazil. Ta list le površno pogleda, v tega pa gleda precej časa, večkrat se nekako hudobno nasmehne in ga ves jezen vrže za prvim sikaje: «Sama farška neumnost!» Na vrsto pride drug list, menda iz Gradca; hlastno prebere nekaj člankov, zaznamuje s svinčnikom cele strani, potem pa pokliče mladega gospodiča iz prve sobe ter mu da omenjeni časopis: «To le, kar sem zaznamoval, se mo-

Digitized by Google

ra brzo prestaviti; bode vvoden članek današnje številke. Ali je kaj dopisov?»

«Ne».

Nobenega poročila od nikoder?»

«Ne, nekaj dnevnih novic sem davi zvedel od stare branjevke in za «razne stvari» sem včeraj v kavarni nekaj prepisal iz židovskega lista.»

«Dobro, sedaj pa še to brzo prestavite!»

Mladi gospod odide nazaj. Moj gospodar pa hodi ves zamišljen po sobi gori in doli. Smilil se mi je res, hudo ga je moralo nekaj skrbeti, kajti debele kaplje so mu stopile na čelo.

«A kaj, klerikalni naš list govori nekaj o zidanji cerkve. Potlačiti ga moramo. Za cerkve je denar, za višje dekliške šole pa bi ga ne bilo! To se pravi davke nakladati vbogim kmetom.»

Po teh besedah se vsede in piše dolg članek. Pero je škripalo v strastni roki po papirji, jaz sem se pa kmalu tega naveličal in radovedno sem se oziral po sobi.

Po stenah so visele slike. Bil je, kaker sem pozneje zvedel, znani ruski revolucijonar Bakunin, pisatelj Turgenjev, Jurčič in Stritar. Drugih podob nisem mogel spoznati. Najstrašnejša se mi je zdela slika s podpisom «Carbonari-Freimaurer».

V kotu je stal velik koš, ki je vedno široko zijal, a le malokdaj kaj pogoltnil. Videti je bilo, da je vrednik dobil le malo poročila in gradiva z dežele, kajti vse, kar je dobil, sprejel je v list. V koš je vrgel, kar jaz vem, samo dva «popravka» in jedno «poslano».

Ob levi steni stoji velikanska omara s steklenimi vrati, napolnjena z lepo vezanimi knjigami. Jaz sem menil, da se gcspod moj peča z literaturo. Pa ni bilo tako — on ni ničesar bral; le neki «Konversations-Lexikon» je večkrat pregledoval in sicer kaderkoli je kaj iz drugih časnikov prepisoval. Zdelo se mi je, da išče kraj, kjer bi se omenjena stvar dogodila. pa veril se ne bom na to, ker dobro ne vem. Če povem še, da je poleg omare visel velik zemljevid, mislim, da sem dosti natanjko vse opisal. Pa čas je tudi, da končam. Moj gospod se naenkrat vzdigne, dene me na glavo in hoče ven. Kar prisopiha mal deček s pismom v roki:

«Prosim, gospod vrednik, to le pismo Vam pošilja moj gospodar!»

«Vže dobro»!

Deček vesel odteče, vrednik pa odpre pismo in vidi poročilo zadnje seje «Slovenskega društva".

„Da, to le bi mi prav prišlo, pa danes ne priobčim. V današnji list dam notico: «radi pomanjkanjkanja prostora izide poročilo zadnje seje «Slovenskega društva» v prihodnji številki», da ne bode svet vedel, da mi primanjkuje gradiva.» Tako je govoril moj gospodar, mene dejal na klin nazaj, vsedel se in pridno pisal. Jaz pa sem lepo dremal do večera.

Digitized by Google

Ko je odbila sedma ura, šel je vrednik v gostilno in jaz ž njim. On je pil, mnogo pil — meni so se pa sline cedile po tumenem pivu. Pozno v noč vračala sva se domov in čeprav nisem bil prav nič moker, meril sem vendar z gospodarjem svojim pot po dolzem in povprek, kaker da bi bil cel sodček Bakhovega daru popil.

Tako so se navadno vrstili dnevi. No, včasih se je tudi kaj spremenilo. Obiskal sem marsikako veselico, pa tudi na plesu sem bil dvakrat. Žal, da sem moral ostati v sobi pred plesalno dvorano. Gotovo je bilo tam bolj prijetno, vsaj se je moj gospodar še potem smejal, ko je po-me prišel.

V cerkvi sem bil pa cel čas samo trikrat. Ne vem, kako je to, da mi ni bilo dovoljeno večkrat tja iti. Res, da se je bil moj gospodar z gospodom župnikom skregal, toda k službi Božji bi radi tega vsejedno smel iti. —

Da bi le tistih preklicanih ne bilo! Oh, jaz bi imel potem še cela rebra! Kako v živem spominu mi je ves oni prizor, ko sem pogorel s svojo slavo.

Napočile so volitve. Ne vem, kaj se je že volilo, menda v deželno zbornico. Moj gospodar se pelje iz mesta proti zahodu v priprosto vas. Vaški možje so bili ravno zbrani pri županu in so se posvetovali o volilnih možeh, ko prideva midva tja. Moj gospod povabi može na kozarec vina in jim razlaga o volitvah. Sprva hvali gospode duhovnike. Ko je pa navdušenim kmetom vino že možgani razburilo, jel je moj gospod počasi na druge strune brenkati in ko je videl, da ga vsi zvesto poslušajo in so na videz zadovoljni z njegovim govorom, začne bruhati svojo jezo nad duhovščino.

Možje se začno spogledovati in predno je mogel govornik izreči nekaj poprav, treščilo ga je več trdih kmečkih pestij skozi vrata — in jaz revež zvrnil sem se v veži na tla. Tu so me pohodili in kmalu sem ležal nezavesten na ulici. Ves sem bil polomljen, zguzil sem se kaker oni visoki kmečki čevlji, ki so jih včasih nosili slovenski kmetje. Vkljub moji grdi postavi dejal me je zopet na glavo, vsedel se na voz in kmalu sva bila v mestu.

Tedaj pa se je nehala tudi moja služba. Prišedši domov, vrže me gospodar v kot. Celo noč sem revež zapuščen stokal. Pričakoval sem rešitve. Drugo jutro sem bil prost trde postelje, a kosti so me še vedno bolele; prišel je namreč mlad dečko, premetaval me po tleh, konečno pa odnesel «za vodo». Za štiri krajcarje me je prodal v sužnost. Sedaj se je pričelo pa moje sramotno življenje. Vsak dan me je novi gospodar obesil na visok klin starim v prodaj, mladim v zasmeh, strastnim žurnalistom pa v svarilo in opomin, kakšna vsoda čaka onega, ki hoče v ljudstvu zatirati vero in narodnost.

Digitized by Google

Danes me je vendar porinil nekdo v to lukujo; res, da mi ni nič boljše, a vsaj se ne sramujem ljudij, ker sem dobro zaprt.« . . .

Tako je govoril stari cilinder. — Jaz sem pa to »godbico še dolgo premišljeval in konečno — sladko zaspal.

Sedmošolec.

Moj prvi pogled na more.

U božjoj prirodi nema ništa, što ne bi bilo lijepo. Od nježnog poja tica do strahovitih gromova i vulkana same su krasote, koje čovjeku srce uznose. Samo lagan šušanj lišća ili tiho povjetarce čovjeku katkada potresa dušu, dojima ga se takvom silom, da ne zna što mu je, samo znade, kako je srećan pri tom i kako mu je ugodno, a opet kao da za nječim čezne. To su sitnice, pa se tako dojimaju srca ljudskoga, a kako će se tek dojimati uzvišene prirodne pojave i tvorevine, megju koje spada i more.

Kad sam jošter u djetinstvu čuo kada riječ «more», odmah bi mi obuzelo srce njeko neponjatno čustvo, a šta tek, kad mi je sreća udijelila, da sam ga gledati mogao!

Stojao samna žalu morskom i raznježen; osupnut gledao nepreglednu pučinu. Dokle mi oko dopire, sama voda, a divni se modri nebeski svod u krasnome luku spušta u more. Sunce sjaje visoko na obzoru i odsijeva na glatkome morskom površju.

Stojao sam i divio sam se. U mojoj glavi kao da se iz daleka . . . daleka . . . dopirući odzvanjaju bajni zvuci trublje Tritonove. Pojmio sam stare Grke. Ta kako da ih ne bi potresla ovakova divota, pa ne bi po svom primitivnom shvatanju našli i Pozejdona i Tritona, i poluribe i Sirene! Nama su u prosvjećeno doba kršćanstva ovakove pojave u drugom svjetlu, mi im se divimo, no se divimo i onomu, koji ih je stvorio. Da, ovako krasno što može sačiniti samo biće neiskazano savršeno, takovo djelo dostojno je Boga!

Daleko, daleko na moru plovio je brod. Upravo mi se takov vidi, kao evo ona tica visoko u zraku. Taj brod putuje u daleki svijet, vlasnik njegov stavlja u nj sav svoj imutak na kocku, a mornari svoj život. Mnogi je mornar ostavio kot kuće ženu i nejaku djecu, te ide u svijet, da traži sreću, da ih može hraniti. Hoće li se kada vratiti? Bog zna. Mnogo ih se je vratilo kući srećno i zadovoljno, mnogo ih se je vratilo jadno, a mnogo ih se i nije vratilo! Koliko ih je već ostavilo kosti na tajanstvenome dnu morskom! Kad se more uzburka, kad se dižu valovi kao brijegovi uz užasnu urljavu, tad jao si ga i po brod i po brodare! Koliko i koliko je već more ojadilo majkâ i udovicâ i u crno ih zavilo, pa opet nam je tako milo, tako sveto!

Digitized by Google

Kad sam stojao na morskom žalu, obuze mi srce neobično čustvo. Bio sam srećan i blažen, zaboravio sam na svaka muku i patnju. U mom srcu ne bi mjesta mržnji, već samo ljubavi. Da mi je tada došao najkivniji dušmanin, zagrlio bih ga bio. U mom je srcu bila samo ljubav. Da može ljudima uvijek biti tako!

Šestošolec.

Katera je prava ljubezen do domovine?

Vsakej družbi, da se more ohraniti, so neobhodno potrebni nekateri pogoji in sredstva, ki vežejo družnike mej seboj. Isto tako veže tudi človeštvo vez: ljubezen, bratoljubje. Slednji človek ni pa navezan le na splošno človeško družbo, ampak njega veže še sto in sto vezi na rojstni kraj, na stariše, brate in sestre, na prijatelje in znance, na materin jezik in domovino.

Kaker kaže vže napis razpravi, hočem govoriti kaj malega o ljubezni do domovine.

«Še ptica rada tje leti, kjer se je zvalila», pravi star pregovor; in kako bi človek ne ljubil svoje domovine?

Pač žival moral bi biti človek, ki bi mu bila domovina deveta briga! Tak človek bi ne imel onega prirojenega čuta in nagona do doma, ki celo žival diči, kaj še človeka!

Kedo bi ne zrl s težkim srcem in rosnatim očesom svojo domovino v tožnih in žalostnih urah? Kedo bi si ne prizadeval rešiti jo iz stiske? Sploh, kedo bi ne pokazal pri vsakej priložnosti svoje ljubezni do nje?

Ljubezen do domovine javlja se najbolj v srčnem hrepenenji osrečiti jo, obvarovati jo vseh sovražnikov in stisk, skrbeti jej za boljšo in slavno prihodnost in za dobro dušno hrano.

Vsemu temu pa je najbolj potrebna trdna volja izvršiti tudi dejanski to, kar kdo v srci misli, kajti volja sama je nična! Ljubezen do domovine pa mora biti čista, nesebična, tedaj splošna, trdna in ne preveč napeta.

Človek se ne sme potegovati in truditi za domovino radi lastnega dobička in časti, ampak to mora popolnoma prezirati, kajti po tem takem bi ne delal in se ne trudil iz ljubezni do doma, temveč iz ljubezni do samega sebe.

Zmerom mora pred očmi imeti razmere svoje domovine in dolžnosti, katere ima do nje. Koliko je dolžan posamezen človek svoji domovini! Koliko hvaležnost mora gojiti do dežele in kraja, kjer se je rodil, kjer je rasel in kjer se je vzgojeval! Koliko do naroda, čegar jezik govori in katerega je prvič slišal govoriti!

Vsak narod zase druži se v eno celoto. Posamezni član moral bi se naravno truditi za blagor celote, in le ako je ves narod

Digitized by Google

Slovenskim dijakom.

V.

Ta pot le nekaj malega.

Vidi se, da niste zabili name. Tako je prav. Celo o počitnicah, ko se vender vsak in za potrebo od dela odpočije, si niste dali miru, da bi meni vstregli. Spet se je pribralo lepo številce nalog z vseh strani; Ljubljana seveda je na prvem mestu, potem pride Gorica, ki se pa vedno še pomišlja in kuja. Goričani so počasni. V vsem mi je došlo devet nalog. Te so: «Moč človeškega govora» — spisala en osmošolec in en šestošolec. — «Spomini iz pasjih dni» — spisal osmošolec. — «Naše geslo bodi: malo besedij — dosti dejanja» — isti osmošolec. — «Čemu se učimo zgodovine?» — četrtošolec. Nekdo mi je poslal celo knjižico, kakeršne se rabijo za šolske in domače naloge, katera obsega na 18 straneh naslednje tri razprave: „Z mojega sprehoda po gozdu.» — «Kdo je bolj občudovanja vreden — Hanibal ali Aleksander?» — «Turške vojske — najslavniša stran slovenske zgodovine.» — Najtrši oreh je zgrizel neki šestošolec: «Zadošča je, da umetnik le naravo posnema?»

Dvoje ali troje teh nalog boste vže čitali v denašnji «dijaški prilogi», druge pridejo — seveda ne vse brez izjeme — prihodnjič na vrsto. Ako sodim po starosti in šoli, moram posebno pohvaliti spisatelja zgore omenjene razprave: «Čemu se učimo zgodovine?» Ako je prvi poskus tak, se smemo nadejati, da pride še daleč. Sicer bi moral tudi še dva ali tri druge posebe omeniti; pa to bom storil v prihodni številki. Dotlej Vam priporočam, da pridno nadaljujete svoje vaje in mi kmalu spet kaj pošljete. Ne zamerite, da sem danes tako kratkih besed; pri tolikih opravkih mi čas vhaja. Nadejam se pa, da bomo prihodnjič kaj več časa se razgovarjali. Tudi Vam mislim v poslednji letošnji številki spet razpisati nekoliko prav zanimivih, pa ne pretežkih vprašanj. Te dni mislim še enemu in drugemu kaj pisati, in morebiti dobi kdo tudi še kaj drugega. Saj veste kaj.

Bog Vas živi in razsvitljuj pri učenji, katerega nimate nikaker zanemarjati radi mene, ker učiti se je Vaša p r v a dolžnost. Vaš

Dr. Mahnič.

(Katera je prava ljubezen do domovine? — Konec.)

trdno združen, ako vse ista želja in isto hrepenenje veže, skupino oslaviti in osrečiti, mogoč je gmoten napredek. Posamezni član mora se tedaj zavedati svojega rodu, ponosen mora biti, da se sme član one celote imenovati. Svoj ponos najbolj pokaže, ako

Digitized by Google

se trudi in si prizadeva po svojej moči doseči vsemu narodu lasten smoter. Pri tem mora pa svojo osebo popolnoma prezreti, da, tudi škodo trpeti, ter žrtvovati, kar mu je najdražega, celo življenje. Vse svoje moči mora obrniti v občni blagor. Kaker rečeno, slednji moral bi storiti, kar je v njegovej moči; kajti česar ni v njegovej moči, tega noben pameten človek ne zahteva.

«Kar more, to mož je storiti dolžan!» nam poje pesnik.

Ves blagor domovine in naroda je pa odvisen od vzgoje mladine. Roditelji, zavedajoči se svojega rodu in krvi, morajo vso svojo pozornost obračati edino le na vzgojo otrok. Vedeti morajo, da bo čez kaj let ves blagor in vsoda naroda odvisna od njih. Otroku morala bi domoljubna roditelja vcepiti trdno vero v Boga, strah in ljubezen do Njega, ter tako v njem pripravljati trdno podlago nadaljnemu razvitku. Vzbujati bi morala otroku polagoma ljubezen do doma, do domačega jezika, ter tudi skrbeti, da dobi, razvijajoč se, primerne zabave in dušne hrane v berilu. Izbirati mu morata najlepših in najdragoceniših biserjev v slovstvu, ki so nalašč za deco pisani. Tako se nevedoma hitro zaplodi v mladih srcih ogenj domovinske ljubezni, ki se dan na dan množi in krepi. Če roditelja vse to vestno spolnjujeta, tedaj sta izvršila dano jima nalogo in popolno dolžnost. Pokazala sta pravo in najčistejše domoljubje in vže s tem samim zadobila sta spoštovanje naroda in postavila sta si najkrasniši spomenik v svojih otrocih. Lahko rečeta, s ponosom kazaje svoje vrle sinove in hčere, narodu: Težko je bilo delo, a tem slajši je sad. In to z mirno vestjo, kajti njiju otroci ohranili bodo v resnici vero in ljubezen do domovine, ki se jim je vcepila v mlada srca v domačej hiši, se trdno vkoreninila, ter kali pognala, da je ne izruje nobena sila.

Če se pa roditelja ne trudita za dobro vzgojo svojih otrok — kar se dandanes prerado zgodi — če jim ne vcepita svoje, svojih pradedov in naroda vere dosti trdno v srce, in če jim ne vzbujata domovinske ljubezni, izgubijo otroci kmalu vso ljubezen, kar je sploh imajo do naroda in do domovine. Ne strinjajo se več s svojimi sodrugi, polagoma izgubijo celo spoštovanje do svojega naroda, ga črte, ter so njegovi najhujši izdajalci in sovražniki. Vera je prvi pogoj lepega in vzornega življenja, in na nje podlagi zida se mogočno ognjišče vzajemnosti in skupnosti.

Mladeniči, ki so se dobro vzgojevali, javljajo svojo iskreno ljubezen do doma, da se zanj bore proti sovražniku domovine. Z levovim pogumom vržejo se nanj ter prelivajo svojo kri v blagor domovine in štejejo si, v največo čast v njen blagor in v nje ohranitev darovati svoje, dasi še mlado in nadepolno, življenje. Kako lahko je vmirajočemu vojaku pri srcu, videčemu, da njegov trud in napor ni bil zastonj, ter da ni zavrgel svojega življenja. Junači ga up, da bo njegov trud poplačan od pravičnega Boga, ter da se bo njegovo ime med narodom zmerom častno in spoštljivo izgovarjalo.

Digitized by Google

Napredek in življenj posameznega naroda je odvisen od njegovih udov, od njih delavnosti in prizadevanja, narod osrečiti. Kaker je narodu prepotrebna fizična moč za obstoj, tako tudi dušna moč za napredek in dušni razvitek narodov.

Da ima narod fizičnih močij, se razume samo na sebi, ker brez teh bi sploh ne mogel biti in bi kmalu izginil, ker bi se ne mogel vstavljati tujim navalom. Narod vpira tedaj svojo pozornost v razvitek in napredek, kojega pospešitelji so posamezni izobraženi udje. Oni so, ki mogo povzdigniti narod k omiki in slavi. Oni skrbe narodu za dušno hrano s svojimi proizvodi, zabavne in poučne vsebine, blaže mu dušo, ter ga vodijo k vzornemu življenju. O jednem se trudijo pa tudi pri tujcih vzbujati pozornost in čislanje do naroda, slikaje v svojih proizvodih čisto narodovo življenje, njegove navade, želje, težnje in sploh vse delovanje in mišljenje njegovo. Oni so zagovorniki narodovi pred hudobnim svetom, potegujejo se za njegove pravice in za narodno stvar. Oni so narodu umni voditelji in zvesti svetovalci njegovi.

Neizmerne so tedaj zasluge, ki si jih pridobi posamezen izobražen ud tem potom pri svojem narodu. Njegova nevsahljiva ljubezen do naroda poplača se mu spet z ljubeznijo, ki jo goji narod do njega. On vživa občno hvalo narodovo, časti in spoštuje ga vsak in narod ga ohrani v veke v dobrem in hvaležnem spominu.

Rekel sem, da je vera prvi pogoj vzornega življenja in da brez skupne, trdne vere ni mogoč znaten napredek narodu.

Kdor se tedaj izneveri čisti veri svojega naroda, izgubi v kratkem tudi vzorno ljubezen do njega. On ne ljubi več naroda istinito, ampak ga ljubi le iz navade, radi časti ali hasni, da, večkrat ga tudi očitno sovraži. Najhuji izdajica mu je. Posebno hud vdarec narodu je, če se njegovi voditelji izneverijo veri. V takem slučaju žuga narodu pogin nravstven in prvotno narodnosten. Oni skušajo s svojimi nesramnimi in veri sovražnimi spisi, in sploh z besedo narodu kar siloma iztrgati največo svetinjo, vero, iz srca. Posebno oni razumevajo dobro svoj posel. Svoje pogubljive nauke podajajo svetu v lepi zunanji obliki ter tako motijo lahkomiselno in lahkoverno ljudstvo.

Kako pogubni in nevarni so taki pisatelji narodu, priča nam najbolj francoska zgodovina preteklega stoletja. Ljudstvo francosko so nekateri pisatelji in rogovileži tako izpridili, da ni hotelo o Bogu ničesar slišati ter se je posmehovalo krščanski veri, papežu in v svoji norosti postavilo si je za božanstvo «pamet». Vstajalo je proti postavnim oblastim, cerkvenim i državnim, morilo jih, ter oklicalo ljudovlado. Kar se ni hotelo pokoriti zlemu njihovi volji, prisilil je britek meč. Na krmilu državinem vstrajali so edino le izredni duhovi in predrzneži.

Dalje nam je omeniti, da tudi prenapete ljubezni do domovine ni zmerom hvaliti, ker ima temne strani. So slučaji, v katerih

Digitized by Google

najiskreniši domoljub le ni pravi domoljub; ako svoje moči preveč nateza, si podkopuje zdravje ter si slabi moči, in je prej žrtva smrti, nego bi bil v slučaji, če bi bil zmerniši. Posledica je, da ne more nadaljevati svojega delovanja. On misli sicer, da tem potem najvestnišé izpolnjuje dolžnosti do naroda. Toda moti se. Če domoljub le pregoreče nateza svoje moči, ne škoduje le samemu sebi glede zdravja, ampak on slabi tudi vrste domoljubov, in domovina ni prijela od njega nikdar toliko, kot bi bila prejela, če bi on zmerno zanjo deloval, a za to toliko časa več in bolj premišljeno. Med narodom je pa tudi takih, ki ne morejo s svojimi duševnimi in telesnimi močmi domovini koristiti. Toda tudi ti niso nikaker izključeni iz delovanja za povzdigo naroda.

Teh razločujemo dvoje vrst: bogatih in vbogih.

Od bogatinov terja domovinska ljubezen, da pomagajo narodu gmotno, da podpirajo narodna podjetja, in da skrbe za povzdigo umetnosti.

Od revežev pa terja, da se zvesto ravnajo po navodih voditeljev narodovih v vsakdanjem življenji, da se zavedajo svoje narodnosti, da so v tem oziru neomahljivi, ker ti — in njih je ogromna večina — morajo dosti koristiti narodu in narodni stvari, posebno ob mejah narodovih, kjer so vedno v nevarnosti pred tujim rodom, pred potujčevanjem.

Sreča vsakega naroda visi tedaj na vejici, in sicer je narod v tem več nevarnosti, čim manji je. Malemu narodu se pozna, kaker človeškemu telesu, vsaka še tako majhna hiba ali rana, ki mu gotovo prej ali poznej škodi. Če dobi pa telo več ran, ni mu več pomoči: oslabi in pogine.

Ravno taka je z narodom. Kdor samega sebe tepe, rani, gotovo ne dela tega iz ljubezni do sebe, marveč ravno nasprotno — on se sovraži.

Samemu sebi nasprotuje tedaj, kdor govori, da ljubi svoj narod med tem ko mu zavdaje najhujše rane, o katerih morda še pojma nima. Zaničuje ga očitno pred vsem svetom in se tako samega sebe smeši.

Da, nemogoč bi bil pogin — vsaj duševen — še tako majhnemu narodiču — vzemimo Slovencem — ako bi se vsak ud trudil po svoji moči narod osrečiti. ter da bi natanko izpolnjeval naloge, ki mu jih nalaga domovinska ljubezen.

Dodeli Bog to milost Sloveniji!

Šestošolec.

Zadoščuje, da umetnik le naravo posnema?

Kot vvoden stavek tej razpravi razložimo kdo, je umetnik.

Umetnik je stvaritelj. On jemlje snov svojim umotvorom iz narave, jo posnema. Umotvor oživljajoči duh pa vdahne mu

Digitized by Google

umetnik sam od sebe; on oživlja mrtvo snov sè svojo idejo. In edino zadnja je merodajna, ako vzamemo, da se pri umetniku natančnost v posnemanji narave vže sama na sebi razume. Le vsled idej more se imenovati izdelek umotvor. Če pa nima snov ničesar oživljajočega v sebi, če je brez idej, je izdelek mrtev, brez vsake umetnostne vrednosti, in navidezni umetnik ni umetnik, ampak posnemovalec narave.

Prvo, kar se od umetnika zahteva, je natančnost v posnemanju naravnega. Če hoče napraviti kipar umotvor, n. pr. svetnika, je neobhodno potrebno, da naredi svetnikovo telo kakeršno zahteva somernost. Zadeti mora primerno postavo, visokost, posamezne ude, vse poteze na truplu — vsako najmanjšo reč, ki bi utegnila kaliti naše dopadajenje pri opazovanju. Še le če se mož zaveda te zmožnosti, more pričeti delo, ter mrtvo telo oživiti sè svojo umetnostjo, da dobi dovršen umotvor nekaj idejalnega, vzvišenega v sebi, kar človeka mika, povzdiguje.

Enako je sè slikarjem.

Pesnik mora imeti jezik popolnoma v oblasti, ker v pesniških izdelkih je velike važnosti oblika, slog, način pripovedovanja.

Sploh v vseh strokah umetnosti, v kiparstvu, v slikarstvu, v pojeziji, v godbi i. t. d. je velike važnosti zunanja oblika, snov, ki si jo izbere umetnik, da vlije vanjo idejo, ki jo oživlja.

Glavna reč pri umotvoru, ki nas vabi, je lepota, in sicer zunanja in notranja. Zunanja lepota se javlja v snovi, iz katere obstoji umotvor, v njeni obliki, v slogu i. t. d. Notranja lepota pa se nam kaže v ideji, ki je izražena v umotvoru. In le ako je zunanjost in notranjost dovršena, sme se imenovati delo pravi umotvor.

Mislimo si skledo tečne, izvrstne jedi. Jed sama na sebi mika vsakega; a z nevoljo se bo obrnil od sklede, če je vmazana. In tako mu tudi jed v taki posodi več ne dopada, vmazama skleda mu vkrade vso slast.

Enako se godi z umotvorom, če so lepe, vzvišene misli povite v nedostojno, vmazano obleko. Nikdo si ne bo želel ta umotvor ogledati, ker se mu ne zdi vredno, ker ga vže zunanja oblika odvrača.

Kaker smo vže omenili, obstoji umotvor iz snovi in ideje, drugače si ga ne moremo misliti. Snov sama je snov, mrtvo telo, del naravnega sveta, in nima velike vrednosti. Ideja, misel sama na sebi se pa ne da vpodobiti, ker je nevidna.

Če tedaj umetnik le naravo posnema, nima izdelek, ki ga napravi, nobene vrednosti. Pač pa je škodljivo, koliker n. p. pisatelj vpodablja življenje v vseh slabostih in strasteh.

V tesni zvezi s prašanjem, kdo je umetnik, je tudi prašanje, čemu je umetnik? In posebno zadnje nam daje mnogo pojasnil v rešitev prašanja (naloge).

Človek v svojem naravnem stanju, v svoji enakomerni vsak-

Digitized by Google

danjosti — vkoliker ga sveta vêra ne podpira in blaži — je zeló potreben, da se zdaj pa zdaj dvigne sè svojega nizkega stališča, kjer tiči v vednih skrbéh za obstoj, ki mu tlačé in moré duha, v nadnaravni svet duhá si razvedrit. V ta nadnaravni svet pa ga vodi umetnik sam sè svojimi umotvori krijóčimi v sebi moč, ki se človeka skoraj nevedé polasti, ter ga dvigne v nadnaravni svet, v svet samih idej.

Umotvor je tedaj nositelj, posoda idej, verskih resnic. Glavni njegov namen je ljudi vnemati za više, nadnaravne stvari, Boga. S tem da nas vnema za Boga nam čisti nazore, nas duševno preraja, nam zbuja hrepenenje po popolnosti, a s potjo nam vceplja stud do nenravstvenega življenja, do strastij.

Od umetnosti odvisen je močno napredek posameznega naroda, kaker tudi vsega človeštva. Kjer se umetnost ne goji, je človeštvo na jako nizki stopinji izobraženosti in omike. Taki narodje so več ali manj še v istem stanju, kaker so bili pred tisoči let. Neverjetno je, koliko lepe umetnije pripomorejo k pravemu napredku narodov. Imamo za to dovolj vzgledov. Kjer se je umetnost gojila, n. pr. na Grškem, se je ljudstvo tudi čuda hitro vspelo na visoko stopinjo omike. Umetnost je marsikateri narod rešila iz žrela nravstvenega pogina, ter mu odkazala boljšo pot, pot vzornega življenja.

Vzornemu življenju je pa podlaga dobra vera. Učenjaki, splošno, gojitelji umetnosti omenjenih narodov so svojo vero vsestransko čistili, blažili, tako da se kar čudimo, kako blažilno so vplivali na vero in ljudsko nrav, posebno na Grškem. Umevna je tedaj tudi njih omika in dokaj lepo življenje.

Potemtakem je umetnost v tesni zvezi z vero. Umetnost je nekako zrcalo, v katerem se nam kaže vera v lepih in čistih barvah, umetnost je in bo posoda, v kateri se zrcali čista vera.

Če je tedaj umetnost tesno združena z vero, če si prave umetnosti ne moremo misliti brez vere, si tudi ne moremo misliti, da bi bila snov umotvora, nositeljca, posoda idej, verskih resnic, nedostojna, nevredna za ta častni, sveti posel. Umetnik mora tedaj previdno izbirati snov svojim umotvorom in ne sme onečaščati umetnosti. Vzvišen je poklic umetnikov, tako vzvišen, kaker je njegovo duševno stanje. On se ziblje vedno le v svetu idej, nad zvezdami, v neskončnih nebnih prostorih, kjer se mu kaže vže nekoliko nebeška lepota, kjer začenja vživati nebeško veselje v majhni meri Res, božji izvoljenec je. Med tisoči in tisoči je on edin tako srečen. Mi pa, sploh vse človeštvo, je dolžno umetniku velike zahvale in hvaležnosti. On deli z nami svoje veselje, vse krasne občutke, nas tolaži, nas srči vstrajati.

Pač greši umetnik, če se spusti iz onega idealnega sveta dol na zemljo — v blato, če se pogrezne v strasti.

Digitized by Google

Takim ponesrečencem je svet prvo; o idejah pa ni pri njih ni sluha ni duha.

Oni ljubijo preveč nižo realnost, hočejo odkriti svetu življenje, kakeršno je, natanko, v vseh barvah, v vsakem oziru. Tako počenjanje pa nasprotuje zahtevam umetnosti, ki druži naravno z nadnaravnim, realno z idealnim.

Iz vsega se razvidi, da je nemogoče, da bi zadoščevalo, če bi umetnik le naravo posnemal. Tako početje je tudi več ali manj samo na sebi slabo in ne prinaša dobrega sadu, pač pa nevero, mržnjo do vsega idealnega, nravstven in duševen propad. Kar se na zemlji rodi, kar je ž njo v zvezi, je nepopolno, slabo, škodljivo za ljudi, hrepeneče po popolnosti, kojih mišljenje bodi gor obrnjeno, kojih smoter je gor.

Pravi umetnik mora biti v prvi vrsti kreposten mož, vnet za vero, idealist.

Iz vsega navedenega se da sklepati, da prava umetnost cvete najbolj v času splošnega navdušenja za vero, kar nam tudi svetovna zgodovina priča. Da, v dobi, ko se v umetnosti bolj ali izključno le narava posnema, ter se idealno prezira, vera bolj in bolj hira, in se opazujejo dan na dan posledice brezverstva.

Kdor pozna svetovno zgodovino, mora pritrditi, če noče samemu sebi vgovarjati, da se je umetnost najbolj gojila, in da se je najlepše razcvitala v časih, ko se je krščanstvo najbolj spoštovalo, v zlati dobi njeni — v srednjem veku. Ko je vera jela pojemati, je več ali manj tudi lepa umetnost spala, in se do danes ni povzdignila na ono stopinjo popolnosti, na kateri je bila takrat.

Šestošolec.

Misli pri pogledu človeške črepinje.

Vseh mrtvih dan! —

Trepetaje plapola sveča na starinski mizi, žalno in jednakomerno tika stara ura na steni in iz visoke line trepetajo tožeči zvoki mogočnih zvonov. Kličejo vernike k molitvi, kakor so jih klicali po dnevi na grobove, kjer jim spijo dragi. —

Vseh mrtvih dan!

Zdajci zagledam človeško črepinjo, katera leži na knjižnici. Ko sem jo dobil, položil sem jo tje in potem se nisem dosti menil za njo. — Zrem v njo in obujajo se mi v mladem srcu spomini; misel roji za mislijo, misli nekdanje, na sedanje dni. — —

Vseh mrtvih dan! —

Vse vre na mirodvor; vse nese vence, vence dragocene, vence borne, da jih položi na grobove dragih. Tisoč luči bliši po grobovih, žalno, tožno.

Digitized by Google

Vseh mrtvih dan!
Bledó trepeče nad grobovi
Tisoč svetil,
In križe, kamne vrh gomil
Jesenski venčajo cvetovi. —
Vseh mrtvih dan!

Gregorčič.

Glej, tam moli na bornem grobu mož s kopico otrok, jokajočih malih rev, koje je same ostavila mati draga na tem svetu. Tam stoji bogato opravljen gospod pri krasnej rakvi; solza za solzo pada mu po lici. Semkaj je položil ženo, tukaj mu spijo ljubljeni otroci in on je sam na svetu — ah tako sam! Kaj mu pomaga ves mamom, še življenja ni mogel rešiti z njim svojim dragim! Tam ihti sivolas starček na grobu zveste družice, kojo je pred kratkim položil k večnemu pokoju. Pa saj pojde skoraj za njo — skoraj. Tam ihti na vbožnem grobu bleda deklica po ljubečej materi, koja jo je zapustila s a m o v tej solznej dolini, — samo tujim ljudem, koji ne ljubijo vboge reve.

Vseh mrtvih dan!
Kjer dragi spé jim po pokopi,
Klečé, solzé živóčih trôpi,
Oh, dušo trè jim žal in bol;
Pod zemljo pol, na nebu pol
Nocoj jim je srce:
Na grob lijó grenké solzé,
V nebó gorké prošnjé. — —

Gregorčič.

V duhu se mi rodijo te podobe, ko zrem staro črepinjo. In zvonovi še se zmiraj tako tožno glasé.

Še več?

Tam spet zrem grobove, na katerih ne brle lučice, na katere ni ljubeča roka položila šopkov. Trava rase po njih. To so pozabljeni grobovi! Nikdo se jih ne spominja, nikdo jih ne kiti, in morda spijo v njih najblaža srca. — —

Vsi ti grobovi kličejo nam glasno, svareče;

Dolgost življenja našega je kratka.
Kaj znancev je zasula že lopata!
Odprta noč in dan so groba vrata;
Al' dneva ne pove nobena pratka. — —

Prešeren.

Glej, žalujoče ciprese, kako zamišljeno, tožno se ziblje njih listje v vetru; kako melodično tožeče šumljajo, kaker bi tudi one hotele vsacemu zaklicati: m e m e n t o m o r i!! — — — — —

Digitized by Google

Dviga se mi duh v domovino, k mali beli cerkvici; krog nje so prosti leseni križi. Tudi tukaj je vse nakičeno, čeravno ne tako lepo, kot na mestnem pokopališču. Toda glej, tam ravno poleg cerkvice ležita dva groba — neovenčana, brez lučic. In vender spavate v njih najblažji srci, kar sem jih kedaj poznal. Tam spavate najljubši bitji, koji ste me vzgojevali in vodili od nežne mladosti. Tam spavata ona, ki sta me učila spoznavati vsegamogočno, najdobrotljiveje bitje — Boga; oba sta me učila prvo molitvico in kako sta se veselila, ko sem jo znal sam moliti. Bilo je ravno v dan materinega godu.

Krasni, blaženi spomini!

Kako sta jokala, ko sem šel, v širni, tuji svet, kako sta me poučevala, naj se varujem hudega, naj zmiraj zvest ostanem Onemu, ki čuje nad menoj, ki vidi slednji moj korak. In šel sem v širni svet in vedno so mi odmevale njiju mile svareče besede v srcu. Šel sem in matere nikdar več nisem videl žive. Oče so mi pisali, naj se vrnem domu, ker so mati silno bolni. Vrnem se, in oh, najdražje bitje ležalo je že na mrtvaškem odru. Ko jih zagledam, tako mirno, tako bledo, nisem ihtel, a mislil sem, da tudi j a z moram iti za njimi. «Zakaj že tako hitro?» samo te besede izvile so se iz sopečih prs. Toda oče rečejo z žalostnim, a trdim glasom: «Bog je dal, Bog je vzel. Njegovo ime naj bode češčeno.» Tedaj sem zaihtel. — —

Pokapali so mi najdražje bitje; oče so preveč žalovali ter šli skoraj za zvesto družico prehitro.

In bil sem na svetu sam.

Bog vama povrni nad zvezdami, kar sta mi storila dobrega. Moje solze naj vama nadomestijo vence in lučiče nad zapuščenima, a nepazabljenima groboma. — — — — —

Že spet ta črepinja! Kako me preganja! Nekako preteče, mrtvaški — hladno zro te očesne otline v me. Hú, in kako je mrzla: — A zunaj je tudi mrzlo in v moji sobici tudi; sneg naletava in zvonovi tako milo tožijo. — — — —

Kje se je rodil človek, kojega last bila je ta črepinja? Da, kje?! Ali ga je rodil vroči jug, ali mrzli sever? So ga li porodile divne doline, ali zračne planine? Je zagledal luč sveta v borni kmetski bajtici, ali v krasni palači? Ali je bila zibelka njegova lesena, priprosta, ali dragocena, leskeča? Kdo ve?! — — — —

Ali je bila ta črepinja last otroka, koji še ni poznal rev in nadlog sveta? Ali se je ponašala ž njo koketna in preširna deklica, ki je hitela od veselice do veselice; še sanjalo se ji ni, da bode morala zapustiti ta ljubljeni svet v nežni mladosti. Toda

Naj zmisli, kdor lepoto ljubi svéta,
In od veselja do veselja leta,
Da smrtna žetev vsak dan bolj dozori. — —

Prešeren.

Digitized by Google

Ali je nosil to črepinjo na tankem vratu in sključenem telesu star skopuh, ki je tuhtal noč in dan, kako bi nabral več mamona, kako še bi to ali ono žrtvo svoje nenasitljive pohlepnosti bolj ogulil? Pri zaprtih vratih, pri brleči luči prešteval je zlate, koji ga bodejo enkrat strašno tožili, ker jih je dobil po krivici. Oči, koje so sedaj že segnile, plamtele so mu strastno in zadovoljno. Mamon bil mu je Bog, mamom bil mu je vse. A marsikateri revež stiskal je pesti, dvigal jih proti njemu ter proklel njega, proklel njegovo kamenено srce. — Ali je dičila ta črepinja učenjaka, ki se je učil celo življenje, učil za narod; on nise učil zbog lastne časti, ampak da bi mogel koristiti teptani, a njemu sveti domovini?

Ali je bila mladeničeva, kojega je vmorila v daljnem, tujem kraju najhudobneja žena, — bledolična beda? Morebiti! — Tiho! — Mirujte spomini! — Ugasnite, kakor že ugaša sveča, na piravi mizi! Ne — ne mirujejo! Že zopet! Ali — — — —

Ali je bila last moža, ki je vse moči, vse svoje premoženje žrtvoval v napredek roda, za vero in domovino! Ali je dičila pesnika, ali mogočnega diplomata? Kdo ve? — Bog! — — —

Kje je vmrlo bitje, kojega last je bila ta črepinja? Ali na bojnem polji, za vero in domovino, daleč od rojstvene vasice, daleč od ljubih starišev, bratov in sestrà? Ali je vmrl na svilnati, dragoceni postelji, ali na gnili slami v pol podrti bajtici? Ali je točil kdo solze za njim, ali ga je spremil kdo k večnemu počitku? Ali je dobil tolažbo za potovanje v pravo našo domovino, ali je vmrl kot trdovraten, nespokorjen grešnik? In kaj je sedaj ž njim?

O Bog, daj da zbežijo te misli.

Glej zunaj se že svita in jaz — — — — —?

In vendar, vendar govori glasno zmiraj glasneje ta črepinja:

Nas smrti ne obvar'je koža gladka,
Od nje nas ne od kup'jo kupi zlata,
Ne odpodi od nas življenja tata
Veselja hrup, ne pevcev pesem sladka. — —
Prešeren.

Ali mu je stregla ljubeča roka, ko je ležal bolan na vbožnej postelji? Morebiti je razdal vse premoženje v korist ubogega ljudstva, da bi jim otrl solze, solze bridkega uboštva. In sedaj? Sedaj njemu ne otira nikdo solz, zapuščen, pozabljen vmira in nima nič, kot — spomine! — — Morebiti je umrl nagloma; pobrala ga je kužna bolezen, ki je razsajala med mladimi in starimi, med vbogimi in reveži.

Mor' biti, da kdor zdaj vesel prepeva,
V mrtvaškem prtu nam pred koncem dneva
Molče trobental bo: m e m e n t o m o r i.
Prešeren.

Luč ugaša. A po glavi še mi roje spomini in misli. — —

— k —

Digitized by Google

Z mojega sprehoda po gozdu.

Končal se je šolski pouk; veselega srca sem hitel iz pustega mesta v svoj rojstni kraj. Kako sem bil vesel, ko sem se daleč, od mestnega prahu sprehajal po zelenih livadah in pisanih travnikih, kjer sem še pred nekaj leti pasel krave očetove! Prijetno je res v prosti naravi, kjer se nam razodeva neskončna modrost stvarnikova, kjer človek pozabi vse svoje gorje, svoje trpljenje in težave. Kako veselo ti bije srce, ko vidiš lepo rumeno žito, katero se pri vsakem pihljaju vetra drvi v rumenih valovih po širnem polju.

A veliko prijetnejše je v gozdu, v onem velikanskem vrtu, kjer je Vsegamogočni vrtnar nasadil brezštevilno dreves, kjer nas razveseljuje tisočero in tisočero glasov krilatih ptičev. V položnem bregu vzdiguje se hrib v višavo. Visoke smreke, stoletni hrasti ter široke bukve pozdravljajo nas takoj ob vznožju in nas vabijo, da obiščemo njihovo lepoto. Po gručasti cesti, katero si je človek s smodnikom in svedrom vdelal v skalnata tla, dojdeš peš med tiho drevje, kjer te ne moti nikak vnanji hrup. Vse je mirno okoli, le nad teboj se tožne jelke in vitke smreke pogovarjajo v šepetajočem glasu. Sedaj se nasloni visoki vrh smreke k svoji sosedi ter ji pošepeta nekaj na ušesa. In tajno, čudno drvenje se sliši dalje nad teboj, tako da se te polasti nekov strah. Zmisliš se nehote na gorske Vile in tvoje oko meni v vsakem grmu zapaziti malega «birkmandelca,» ki ti izpod rudeče kapice kaže svoje bele zobe. Tu ne slišiš nikakega petja, nič ne moti svete tihote, le plapajoča kukavica prileti na visoko drevo; pa kaker hitro te zapazi, zleti osupnjena dalje. Tudi krokar se pripodi s svojim «kra, kra», toda ne mudi se dolgo, kajti njemu ne dopada toliko samotni gozd kaker s koruzo obsajena njiva na ravnem polju.

Stranska pot pripelje te dalje v prijetno dolino. Že od daleč slišiš žuborenje gorskega potočka, ki se v divjih skokih prevrača in prekucuje čez visoke skale, hiteč dalje v ravnino. Košate jelše, razkrečeno leščevje, javni javorji sprejmo te v svojo druščino, Toda, kdo moti grobno tišino? — Zdi se, da nekdo pribija, a nikoga ni videti. Malo preneha in zopet začne. Ako se ozreš na suho jelko nad seboj, zapaziš žolno. Kaker prikovana obesi se z močnimi kremplji na deblo, s kljunom pa teše, da iverje okoli nje leti. V bukovji bobna mavrasta pivka po operelem deblu, drobni palček žgoli v nizkem grmu.

V senčnatem zatišji, kjer bister studenček žubori po dolinici, kjer se stare vrbe samotno vrste, kjer se zlatičam in kalužnicam žare rumene glavice po pisanej loki, tam se glasi krasna melodija črnega kosa. Tvoje srce čuti ž njim, z njegovimi glasovi najde izmučen in vtrujen tvoj duh zadovoljnost in veselost; tvoja duša

Digitized by Google

se povzdigne in ves srečen hvališ in častiš Vsegamogočnega stvarnika.

Mnogokrat sem se veselil v tvojem zavetju, krasna narava, in le bojim se časa, ko bom moral zapustiti tebe ter se vrniti v hrumeče drvenje sveta.

Petošolec.

Moč človeškega govora.

Neštevilne moči in sile javljajo se v prirodi. Vrejene in vtemeljene so v neskončnih in nespremenljivih zakonih narave. Sè svojo bistroumnostjo znal si je človek veliko teh sil vpokoriti in okoristiti. Veliko pa ostalo mu je še prekritega in temnega; s časom pride skoraj gotovo tudi to na dan. Elektriko, magnetizem, razne pline in razstreliva ima že dolgo človek v svoji oblasti. Dasi tako velike, so vendar jako neznatne te sile v primeri z neko drugo močjo, katero ima tudi človek v svoji oblasti, to je v primeri z močjo človeškega govora. Predno pa govorimo o njegovi moči, vedeti moramo, kaj je govor.

Govor je zmožnost človeka svoje misli z besedami izražati. To stori na dva načina, ki pa nista bistveno različna. Prvič, ako hoče svoje misli glasno izražati in ima pred seboj poslušalce, poslužuje se jezika in govori ustno. Drugič, ako nima priložnosti svojih mislij ustno izražati, ali ako nima kaj važnejšega in bi rad svoje misli veliko ljudem povedal, toda na tak način, da bi se ne pozabile tako hitro, zlije svoj govor na papir, in poslužuje se na ta način pisave. Pismo ali pisava toraj ni nič druzega, kaker zapisan govor. Govoriti hočemo v naslednjem nekoliko o govoru v besedi in pisavi. Predmet razdelimo v dva dela; prvič: moč človeškega govora v zasebnem življenji, in drugič: moč človeškega govora v javnem življenji. Konečno dodamo še mali dodatek v vplivu človeškega govora na živali.

Moč človeškega govora v zasebnem življenji.

Oglejmo si krščansko družino na kmetih! Glavno delo v hiši je dobra vzgoja otrok. Ta se doseže z lepim podučevanjem katoliških resnic in drugih za življenje potrebnih naukov, pa tudi z dobrohotnim svarjenjem napak in pogreškov na otrocih. Najprej se mora naučiti otroka govoriti. Zdaj se mu pokaže to, zdaj ono, in pove se mu, kako se stvar imenuje. Kmalu se otrok glavnejše reči zapomni in poskuša vže sam govoriti. To je prvi sad vzgoje, ki se je dosegel največ z pomočjo človeškega govora. Tudi nadaljna vzgoja vrši se le v pogovorih. V teh letih vcepiti se mora v srcę otroka ljubezen do Boga, mora se ga učiti molitve in drugih

Digitized by Google

svetih resnic; ker v teh letih je srce še nepokvarjeno, za vse dobro sprejemljivo in pripravno. Ni prezgodaj začeti vže s tremi ali štirimi leti. Ako se hoče vzgojiti vzorne mladeniče in može, začeti se mora zgodaj in skrbno nadaljevati! In ako imajo starši na stara leta trdno podporo in zaslombo, kdo jo jim je pripravil? Sami! Z lepimi, podučljivimi pogovori sè svojimi otroci, to je z dobro vzgojo. Dobro vzgojeni otroci bodo pridni gospodarji in gospodinje, in na ta način ostane blagostanje v hiši.

In kaj vzdržuje mir in edinost v družini? Lepa zastopnost in pokorščina. Gospodar vkazuje, družina vboga, gospodar daja naredbe, družina jih izvršuje. Da pa ne nastane prepir, posvetovati se mora gospodar se svojo družino, kako je to ali ono bolje storiti. Vladati mora vrh tega v hiši pobožen, verski duh, ki veje iz vsake govorjene besede v hiši. Toraj lepi, pobožni in posvetovalni pogovori vzdržujejo mir in edinost v hiši. Človeški govor ohrani blagostanje v hiši!

Vzemimo nasproten slučaj! Zanemarjena vzgoja, kreg in prepir v hiši so prvi vzroki hišnega propada. Iz nemarnih otrok pridejo slabi gospodarji in gospodinje. Dva zapravljiva rodova zamoreta spreobrniti prejšnje bogastvo v beračijo. Enako se godi po hišah, kjer vlada prepir. Oče vkaže to, mati zahteva drugo in otrok stori tretje. Vsak dela po svoji glavi in vsak pospešuje hišni propad v večji ali manjši meri. In v čem obstoji slaba vzgoja in prepir v hiši? Prva v opuščanji vsakega pouka, ali celo v slabih naukih in v slabem izgledu, drugi v zmirjanji, kletvini, ako ne v hujšem. Slaba vporaba človeškega govora je vzrok hišnega pogina in propada.

Ogledali smo si posamezno družino. Kaker se tukaj v malem godi, godi se v večji meri v vasi. Tudi tukaj je prvi pogoj blagostanja mir in edinost in s tem združena ljubezen med vaščani. To se doseže z medsebojnim posvetovanjem in poučevanjem. V vasi, kjer se kmetje zbirajo pod vaško lipo na posvetovanje, kjer drug druzega podučuje, in skupno vkrepajo, kako bi se občni blagor zboljšal, ne dobimo prepirov in sovraštva med vaščani. Nahajajo se le med zavidnimi in sebičnimi kmeti, kjer gleda vsak bodisi z besedo, to je lažjo ali obrekovanjem, bodi si z dejanjem svojemu sosedu škodovati. Kaker vzdržujejo lepi vzbudljivi govori in pogovori mir in edinost, ter pospešujejo blagostanje, tako dela laž in obrekovanje razprtije, sovraštvo v vasi. In kaj je posledica temu? Hiranje posameznih in cele vasi.

Tudi po trgih in mestih cvete obrt in kupčija, ako so trgovci in obrtniki vzajemni in složni. Ako vlada pa zavist in sovraštvo med njimi, peša očividno in nemogoč je vsak napredek. Taka edinost napravi se na zbirališčih in shodih, kjer se skupno deluje in posvetuje v občni blagor. Česar enemu samemu ni mogoče doseči, dosežejo prav lahko trije ali več od njih. Na tak način zboljša se vedno bolj stanje trga ali mesta; z močjo človeškega govora?

Digitized by Google

Včasih pa je tudi enega samega človeka dovolj, da zjedini sè svojimi lepimi govori v prepiru in sovraštvu živečo vas, in dovolj enega samega, da sè svojimi malopridnimi govori, z hujskanjem in ščuvanjem iz mirne vasi pekel napravi. Da, pekel vže na tem svetu je vas, v koji vlada zavist in sovraštvo. Največ pripomorejo k temu seveda klepetulje in obrekovalke, ki oberejo, kakor jagode na molku, hišo za hišo, in ki iz male, neznatne stvari volka napravijo. In kaj zamore en sam hudoben govornik v vasi napraviti? Vpor! bodisi proti duhovski ali deželski gosposki naperjen. Pred očmi imamo vas, v koji so kmetje cdločno zahtevalo druzega duhovna, in ko se jim to ni tako naglo posrečilo, prišel ni noben človek v cerkev. Kdo je bil kriv tega? Hudoben človek, ki je bil nekdaj nekaj malega v mestni šoli in mislil, da razume več, kakor ves svet skupaj. Sè svojim ščuvanjem zapeljal je ljudstvo k temu koraku.

Ogledali smo si nekoliko moč govora v družinskem življenji v vasi; njegove dobre in slabe strani. Poglejmo še, kako vpliva pismen govor na priprosto ljudstvo! Dobre knjige, razširjene med ljudstvom, so kakor dobri prijatelji, h kojim se zatekamo iskat pomoči in sveta. Iz dobrih kmetovalskih knjig navadi se kmet dobro zemljo obdelovati. V lepih pobožnih knjigah ogreva si srce za Boga in navadi se potrpljenja v nadlogah in stiskah. Iz živinorejskih knjig navadi se, kako je z živino postopati. Z dobrimi pripovednimi spisi krati si o dolgih zimskih večerih dolg čas, in blaži srce z lepimi nauki, ki jih posnema iz njih. Vidi se pri tej priložnosti, da je knjiga le zapisan govor. Oče ali kdo drug bere na glas, drugi poslušajo za pečjo. Bralec je govornik, drugi poslušatelji.

Dobre knjige toraj so jako koristne za narod. Kako pa sè slabimi? Slabih knjig navadno naš kmet ne kupuje, ako vé, da so slabe. Če jih slučajno dobi v roke, vrže jih na ogenj. Velikokrat pa ne ve soditi; slabo knjigo ima večkrat za dobro. Ena sama slaba knjiga ali slab list zamore več kvare med ljudstvom napraviti, nego dvajset dobrih koristiti. Poltujšljivi, neverni spisi izneverijo počasi ljudstvo cerkvi in Bogu, napolnijo ga z nezaupnostjo in sumom do duhovščine in provzročujejo počasni propad narodov, ako se še za časa ne zave, po kateri proti blodi.

Dosedaj smo govorili o moči človeškega govora, posebno ustnega, bolj v zasebnem življenji. Prišli smo do druzega oddelka in sicer do veliko važnejšega, namreč pokazati hočemo:

Moč človeškega govora v javnem življenji.

Še večjo važnost nego dan danes imel je govor za človeško življenje pred iznajdbo tiskanja knjig. Skoro vse, kar se lahko danes zapiše in v podobi knjige ali lista razpošilja med svet, moralo se

Digitized by Google

je poprej le od ust do ust povedati. Pismeni govor vzel je več kot polovico veljave ustnemu.

Poglejmo najprej, kakšno moč imel je in ima še vedno človeški govor v cerkvi! Zveličar sam hodil je od kraja do kraja, ter učil božje nauke in resnice. Njegovi aposteljni in učenci so nauke zapisali, in dalje in dalje razširjali sv. vero s propovedovanjem in poučevanjem. Tako so sprejela posamezna mesta in dežele sv. vero iz ust božjih učenikov. Tudi mí, Slovani, sprejeli smo vero od sv. bratov Cirila in Metoda. In tudi dandanes razširja se vera v tujih krajih le s pomočjo pobožnih misijonarjev, ki ljudi poučujejo in spreobračajo se svojimi govori.

Posebne važnosti v cerkvi so pripovedi ali pridige. Pojdimo kam na božjo pot! Sèm pridejo ljudje vsake vrste, morda tudi taki, ki niso bili vže deset ali dvajset let pri spovedi. Dober pripovednik oglasi se raz leco. Vidno začne se tajati led v srcih starih grešnikov. Novo življenje sklenejo začeti, življenje poboljšanja in pokore. En sam ganljiv govor spreobrnil je mogoče sto ali še več ljudi. Zaman je bila veriga v dolgotrajnem zaporu, zaman nevarna bolezen, zaman prošnje in notenje starišev, hudobni sin spreobrnil se je v enem trenutku, kar se poprej leta in leta ni zgodilo. Z govorom delovala je pri tem seveda tudi milost božja.

Ker smo ravno pri cerkvi, omenimo še neko vrsto govora, ki izvira iz cerkve, in obsega vse človeštvo. Mislimo namreč molitev. Molitev je pogovor z Bogom. Največo moč doseže človeški govor v molitvi. Saj ona oblake prodira in Boga samega gane. Molitev pa obsega vse stanove človeštva, tako priproste kaker izobražene, sega enako v zasebno kaker v javno življenje. Njeno moč spoznali so vsi narodi vseh časov.

Govoriti nam je še o vplivu hudobnih neverskih govorov. Kako zamorejo ti cerkvi škodovati, vidimo najbolj pri Lutru in drugih reformatorjih za njim, v najnovejšem času pri liberalcih in prostozidarjih. Velik vdarec prizadeli so ti katoliški cerkvi, bodisi sè svojimi javnimi ali skrivnimi govori ali spisi. Zaman je bilo vse prizadevanje katoliške cerkve, zadušiti pogubonosni plamen, ki se je vedno bolj razširjal med ljudstvom in še danes ni popolnoma vgasnil. Dandanes nimajo več neverski preroki toliko prostosti, da bi hodili od kraja do kraja in ustno propovedovali svoje krive nauke; zato se toliko bolj poslužujejo pisave in to pošiljajo med svet. Taki spisi niso posebno dragi, večkrat se celo vsiljujejo zastonj. Na ta način skušajo ljudstvo zapeljati in v nevero pogrezniti; vodi jih pri tem malopridni namen, cerkev vničiti in onemogočiti.

Ne le v cerkvi, tudi v šoli kaže se moč človeškega govora. Koliko stane vbogega učitelja, predno navadi otroka brati in pisati, predno mu da razumeti, da je dva in dva štiri. Po velikem trudu se mu to vendar posreči. Razložiti in povedati je moral enkrat, dvakrat, desetkrat in še ni bilo nič. Konečno je vender

Digitized by Google

enega toliko izučil, da ga lahko stariši pošljejo v mesto v šolo. Prišel je v mesto, kaker mlado tele v nov hlev. Ko stopi čez prag prve latinske, je vže nekaj več kot nič. Kako majhen pa je še, spreviđi revež in se prepriča, ako pride slučajno v malo bolj izobraženo družbo. Ni ganiti se ne upa, toliko manj pa govoriti, da bi se mu ne smejali; težko diha in komaj čaka trenutka, da bi prišel iz sitne zadrege. A tekom let se tudi to spremeni. Prejšnja bojaznost in nerodnost izginila je. Giba se in govori v vsaki družbi, kaker bi bil sam. Kaj ga je tako predrugačilo? Šola in svet. In v čem obstoji ta izobrazba ali vzgoja gimnazijska? V predavanji in razlaganji raznih ved in strok, ki se rabijo v življenji in v čitanji starih in novejših klasikov.

Izmed ved so najglavnejše: zgodovina in zemljepis, da spoznava dijak človeštvo in svet, in da si vadi spomina; naravoslovje in fizika, da spoznava naravo in njene moči; matematika in geometrije, da si bistri um; filozofija, da se vadi samostojno misliti. Škoda, da se te vede razlagajo preveč po knjigi; ako bi se poučevalo bolj ustno, to je v govorih, in dodalo kak vzgled iz lastne skušnje, bi imeli dijaki večje veselje do predmeta, rajše bi se ga učili, več mislili bi in si s tem več koristili. Knjiga bi morala biti le neka zapisnica, kamer pogleda dijak, ako slučajno kaj pozabi. — V starih klasikih občuduje dijak modrost in učenost starega veka, pa tudi lepoto in krepkost starih jezikov. Gimnazijska predavanja, razlaganja, z drugo besedo govori izobrazijo notranjo ali duševno stran dijaka; svet pa njegovo zunanjo stran. Glavnejšo stran to je duševno ima šola v rokah; ne gleda se, kako se zna kdo lepo gibati in fraze rezati, ampak kako globoko zna kdo misliti, kako učen je! Govor toraj je največje važnosti pri vzgoji, kaker v domači hiši tako v šolah. Znano je, da tudi na visokih šolah, vseučiliščih in raznih akademijah dijaki le poslušajo in si zapisujejo doktorjeve govore. Moč govora je tako velika, da naredi iz vbozega kmečkega dečka v nekaj letih: duhovna, zdravnika, sodnika, profesorja i. t. d.

Poglejmo, kako vplivajo pa slabi, pohujšljivi govori na šolo! Ti se nahajajo po slabih knjigah, in v nekrščanskih šolah. Dovolj je, ako se izogiba šola Boga in katoliške morale, in ni potreba, da so predavanja očitno protiverna, da je šola nekrščanska. Ako se tej šoli pridružijo še neverne ali nesramne knjige in romani, ne vgase le zadnjo iskro vere v dijaških srcih, ampak pripravljajo jih za oznanovalce liberalstva in nevere. Iz takih šol pridejo možje brez načela, brez značaja, za narod in cerkev pogubljiva bitja; narodni kričači in fanatiki, ki mislijo, Bog ve kako velevažno nalogo imajo na svetu, brez njih bi on sploh ne mogel obstati. Tudi država ne dobi zanesljivih mož, ampak le omahljivce, ki se obračajo po vetru. Čim večji sovražniki vere in duhovnov so taki ljudje, tem večji oznanovalci liberalstva in prostozidarstva; in kakeršni so sami, takošni žele, da bi bili i drugi. Kakošne posledice

Digitized by Google

Slovenskim dijakom.

VI.

Prav z veselim srcem Vam ta pot pišem. Prihajamo čedalje veči prijatelji. Ni ga dneva, da bi ne dobil od Vas pisma. Od zadnjič mi je došlo dvaindvajset nalog. Pač lepo številce! Tu se vidi, da ste se o velikih počitnicah dobro spočili. Nekateri so posebno marljivi: poslali so mi v tem kratkem času po dvoje, nekdo celo šest nalog. Da bi jaz vse to dal knjigovezu, šešil bi mi precej obilen zvezek. Tako je prav. Vidite tedaj, da se tudi z nanjo da shajati. Nisem tako čuden in nestrpen ne, kaker so me slikali.

Najbolj me pa veseli, da se me je spomnil tudi neki učiteljski pripravnik. Njegov «Prvi pogled na morje» se odlikuje po bujni domišljiji; prizore iz narave slika prav poetično. Prihodnjič mislim to nalogo v prilogi natisniti. Sicer nam je še dvoje druzih opisalo svoj prvi pogled na morje, tudi neki drugošolec, katerega, ako bo tako vrlo napredoval v vajah, zna v kratkem doleteti čast, da se bo kaj njegovega na teh straneh natisnilo.

«Spomini iz pasjih dni» niso navadno kaj prijetni, zatorej se jih skuša vsakdo znebiti. Tako so storili tudi nekateri od Vas. Eden — majhen porednež — nam iz pasjih dni pripoveduje res čudovite reči: jaz mu ne morem vsega verjeti.

Svoj «sprehod po gozdu» opisuje s krasno besedo, deloma prav ginljivo neki sedmošolec iz Celja. Pisatelj zna naravo oživljati; prikazni v naravi tako slika, da ne dolgočasi, kar je zelo težko. Ta spis je mej vsemi zadnjič poslanimi v svoji stroki najodličniši; brali ga boste v prihodnji številki, ker ta pot mi je primanjkalo prostora.

«Misli in čute o pogrebu svojega sošolca» opisali so štirje. Ne smem zamolčati nekega prvošolca, kateri je na štirih straneh potožil svojo žalost. Prav lepe opomine polaga na srce. Sklepa tako-le: «Srečni prijatelj, spolnil si svojo nalogo! Moli za nas, ki se mučimo v zaduhlih izbicah mej knjigami, da dosežemo svoj namen.» Mislim, da je Vam vsem govoril iz srca.

Neki tretješolec nas prav lepo podučuje, kako imamo ljubiti domovino. Za svojo starost piše precej logično; vsak pameten mu mora na več krajih kar pritrditi. Tako n. pr. piše: «Kjer ni vere, ni prave ljubezni do domovine. Kjer začne vera pešati, bo kmalu vgasnila tudi ljubezen do domovine» itd. Upam, da nas nadepolni tretješolec v kratkem razveseli še z drugo nalogo; hočemo mu skazati čast, da jo tu natisnemo.

Zdaj pridemo k zgodovini. Za zgodovinsko stroko ni vsak enako sposoben. Pri zgodovinskih spisih morajo sodelovati: spomin

Digitized by Google

razum, pa tudi domišljija, da jo le brzda razum. Najbolj mi jo je pogodil sedmošolec, ki je razpravljal vprašanje: «Zakaj so Rimljani premagali svet?» Brezdvomno je to najboljša zgodovinska razprava, kar smo jih doslej dobili. Nečemo sicer trditi, da je povsem popolna, ali pisatelj kaže za zgodovinske študije posebno nadarjenost. — O «Nasledkih križarskih vojsk» sta dva gimnazijca nekaj napisala, kar se pa zdi premalo za tako obsežno in prezanimivo vprašanje. — Slovencev dolge, krvave vojske s Turki naslikal je precej mično neki šestošolec. Le naj bi se drug pot ogibal ponavljanja istih misli.

Sledujič nekaj o nalogah bolj prostega sodržaja. Vprašanje: «Kako se moramo učiti zgodovine?» rešil je prav pohvalno neki šestošolec. Kar mi posebno vgaja, pisatelj ne mlati praznih puhlic, na malo straneh nahaja se dosti stvarnega; zlog je res jedrnat. Izraz je vender tu pa tam preokoren, spominjajoč na nemščino. Pisatelju gorko priporočam, da bi vstrajno nadaljeval svoje vaje. — Nečem govoriti o neki drobni razpravici, ampak imenujem koj spis, v katerem «pripoveduje gimnazijec svojemu bratu na kmetih, česa se je letos učil.» Mladi četrtošolec govori prav od srca: grško in matematika ne najdeta milosti pred nevsmiljenim cenzorjem. «Oj ti presneti aorist!» In: «O, kaj še to, ljubi moj, matematika, to bi ti zmešalo glavo še le! Da, tu se mora človeku mešati, ako začneš računati z vlomki, s kvadrati in kubiki! Ne bom ti razlagal, kaj je kubik . . . saj boš izkusil sam. Le toliko ti povem, da prav lepo se z matematiko ne bosta gledala!» — Nečem pa, da bi Vi poslušali malega poredneža in morda po strani začeli gledati redolžno matematiko; tudi njo je Bog stvaril: spoštujte jo, da se nad Vami ne maščuje, kaker se je vže nad marsikaterim dijakom.

Nalogi: «Geslo naše bodi: malo besed dosti dejanja!» pa: «Non multa, sed multum» — ste po vsebini nekako sorodni. Prvo je izdelal neki sedmošolec prav dobro. Lepo opisuje neko vrsto ljudi na Slovenskem, pri katerih se je «vdomačila gostobesednost, s kojo hočejo pokazati pravo stran svoje učenosti, a bolje rečeno, zakriti hočejo s tem rezanico, katera jim polni glavo mesto možgan.» Da, preljubi, varujte se, da tudi Vi ne zajdete mej tiste vrste ljudi! Ravno «aorista» se nekateri prehitro zbojijo, da vtečejo k takim ljudem! O drugem vprašanji je isti šestošolec, ki je, kaker sem poprej rekel, slikal slavne boje naših očetov s Turki, napisal štiri obširne strani. Zapomnite si naslednje modre besede: «Ko bi se človek sam vadil v mišljenji, ko bi ne pritrjeval molče vsakemu nezmislu, gotovo bi ne bilo ne liberalizma, ne toliko onih društev, ki so nasprotna edino pravi veri!»

Kaj bi rekel slednjić o vprašanji: «Moža mora dičiti ne le razum, ampak tudi srce,» katero sta rešila dva gimnazijca, en osmošolec, drugi šestošolec? Kar se tiče objektivne vrednosti, moram dati prednost prvemu, in njegov izdelek boste tudi brali natisnjen v pričujoči «prilogi» — sicer je pa tudi drugi tako zrel

Digitized by Google

mislitelj, da je naloga njegova relativno t. j. z ozirom na starost in šolo vsaj toliko vredna ko prva.

Zdaj Vam spet razpišem nekoliko novih vprašanj, katerih se pa morate koj krepko poprijeti. Upam, da v treh štirih tednih me kdo vže razveseli z debelim pismom, ki mi prinese eno ali drugo teh nalog. Vender, ako ima biti pismo predebelo, Vas opomnim, da prilepite na-nje potrebno marko, da ne bom jaz plačeval za Vas kazni, kaker sem moral vže večkrat. Beriti tedaj:

1. Likurg in Solon.
2. Katere misli so vodile Aleksandra Velikega?
3. Ideja je silnejša kaker števílo — naj se pokaže iz zgodovine.
4. Dobrote, katere je krščanstvo prineslo človeštvu.
5. Zakaj je propadla rimska država?
6. Spomini iz mojega pastirskega življenja.
7. Materino oko.
8. Skopuhova smrt.
9. Sveti večer — kako ga obhajajo pri nas?
10. Janezek pride prvikrat v mesto, kjer se bo šolal za «gospoda.»
11. Slovo od starega leta.
12. Kaj nam govori narava v zimi?
13. Moje želje.
14. Solze.
15. Ponočna tišina je meni ljuba.
16. Kam?
17. Kateri šolski predmet meni najbolj vgaja, in zakaj?
18. Heraklej na razpotji.
19. Kako koristno je učenje starih klasikov.
20. Ali izraža latinski jezik značaj starih Rimljanov?
21. Pesnik laže in ne laže — kako?
22. Zakaj nam mora umetnik predstavljati vzore?
23. Kako smo vsi ljudje enaki in vender neenaki?
24. Nekaj glavnih razlik mej človekom in živaljo.
25. Ignoti nulla cupido — praktična važnost tega stavka za mladega človeka.
26. Prostost — človekov najdraži zaklad, ako jo prav rabi.

* * *

Zadnjikrat nisem vtegnil z Vami modrovati, zato moram ta pot dopolniti; vender nečem biti predolg, ker vem, da Vam dolge pridige ne dopadejo.

Dandanes se veliko govori o značaji; tudi Vi ste gotovo večkrat izrekli to besedo; in kdo bi ne bil rad značajen! Da, jaz Vam rečem celo, da značajnost je pravzaprav glavni smoter vse odgoje. Pa težko, da ste kdaj premišljali, kaj je to — značaj? Razložil Vam bom jaz, ker po onem, kar sem Vam v zadnjem

Digitized by Google

listu pisal, menim, da je umestno ravno to vprašanje pojasniti. Ne bom Vam pa znanstveno določeval, kaj je značaj, kaj značajnost; vem, da si neradi z določbami (definicijami) belite mehke glavice, katere treba prej vtrditi z jeklenimi pravili sedmošolske logike — do te pa večina od Vas ni še dospela.

Pojasniti Vam hočem prej, kdo je značajen. Značajen je, kdor dosledno in vstrajno ravna po tem, kar je spoznal za pravo. Doslednost in vstrajnost v delovanji — je pri značaji bistven znak. Kdor dela danes tako, jutre drugači, ali kdor to, kar je danes začel, jutre popusti — je neznačajen. Ako gledamo pri značajnosti le na vstrajnost, zamore biti nekako značajen tudi tisti, ki dela slabo. V tem smislu govorimo tudi o slabem značaji: dovolj, da je kdo spočel misel, katero si vzame za načelo t. j. za vodilo v delovanji — ako ostane svojemu načelu zvest, ne zmenivši se za katerekoli zapreke, mu nihče ne bo odrekal značajnosti. Značajen je celo hudič, seveda le — v sovraštvu do Boga. Hanibal je bil značajen v sovraštvu do Rimljanov: karkoli je včinil, je dosledno, odločno, vstrajno do zadnjega dihljeja obračal edino v ta smoter; kako bi Rimljanom škodoval.

Drugače je seveda reč, ako hočemo govoriti o značaji v ožišem pomenu; potem je pravi značaj le dobri značaj, kaker ni gnjilo, ampak zdravo jabelko pravo jabelko. Tu pa odločuje mej dobrim in slabim značajem načelo, katero si postavil za vodilo delovanju: je načelo pravo, potem je tudi značaj dober, pravi, ako je načelo napačno, je tudi značaj slab, nepravi. Epikurejec more biti tudi značajen v širšem pomenu, koliker je namreč dosleden. Priznavši materijalizem za edino pravo resnico si je postavil za načelo: vživaj svet, koliker mogoče. Ako, temu načelu zvest, skrbi edino za to, kako bi si osladil vsak trenotek zemeljskega bivanja, naj stane, kar hoče, ako v ta smoter obrača vse svoje teženje, je pač dosleden in se mu ne more odrekati nekaka voljina jakost in stanovitnost v hotenji — on je značajen; ker je pa načelo materijalistično, ktero ga vodi, krivo, je tudi značaj njegov slab, nepravi. Načelo še le določuje kakovost značaja. Le pravo načelo t. j. ono, katero se zlaga z objektivno resnico, je zmožno vtemeljiti pravi značaj. Kajti le pravo načelo prvič omogočuje, da volja hoče in dela v soglasji sè zakonom resnice, katero je potrebno, da je dejanje objektivno dobro ali nravno. Drugič pa le pravo načelo podaje značaju trdno, nezmajljivo podlago, na kateri more volja delujoč vstrajati do skrajnega konca. Napačno, lažnjivo načelo značaju take podlage ne more dati; kajti laž je po svoji naravi negacija resnice in mora dosledno priti do tajenja vsega pozitivnega; s tem pa spodmakne značaju tla, ker o golo negativnem volja se ne more dejstvovati. Kdor je torej napačno načelo zamenil s pravim, ali kdor je od napačnega prepričanja prišel k pravemu, in je vsled tega začel drugače živeti, se mu ne sme očitati, da je nedosleden, neznačajen, ampak ravno

Digitized by Google

nasprotno: odrekši se lažnjivemu načelu je zapustil ono stališče, na katerem ne more nihče do konca dosledno delovati, ako neče protinaravno t. j. slabo, brezsmotreno delovati, ampak mora, da se vzdrži, nedosledno t. j. brezznačajno delovati. Stališče lažnjivega načela je stališče nelogično, stališče nedoslednosti in neznačajnosti. Kdor je zavrgši laž priznal resnico, se je postavil še le na stališče, katero edino omogočuje pravo značajnost; kajti le resnica je nespremenljiva, stalna, in ravno stalnost je značaju bistven pogoj.

Da torej postavimo podlago pravi značajnosti, treba pred vsem razum izomikati, da pride do jasnega, temeljitega spoznanja resnice, katero si ima potem človek vzeti za načelo t. j. za vodilo delovanja. Spoznanje, katero ima biti podlaga značaju, se mora spopolniti do prepričanja, ki obstoji v tem, da ne znaš le, kako je to in ono, ampak da ti je jasno, zakaj je tako: spoznanje tvoje mora sloneti na umstvenih razlogih. Spoznanje, ki obtiči na zunanjem lici, ne da bi se vglobilo do notranjih, nevidnih razlogov reči, ne zadoščuje za pravo značajnost; kajti lice reči se spreminja, in kdor je od njega odvisen, preminja tudi svoje nazore, po njih svoje hotenje, kar je neznačajno. Od tod prihaja, da dandanes imamo malo značajev: tega kriva je naša na daleč in široko se razprostirajoča izobrazba, ki radi prevelike obširnosti ne more na globoko in torej obtiči na površji. Do globokega mišljenja pelje filozofija, katera raziskuje razloge reči in njih prikazni. Da dobimo torej značajev, je učenje filozofije neobhodno potrebno. O tej potrebi filozofije pa drug pot.

Temeljitost spoznanja je torej — ponavljam še enkrat — za značajnost pred vsem potrebna; kajti volja sama na sebi je zmožnost (potencija), ki se more na razne načine dejstovati ali, da govorimo bolj razumljivo, raznih predmetov poželeti. Ravna se pa volja po spoznanji, nobene reči ne more hoteti, katere ji ni razum prej predočil. Gotovo je pa, da volja tem krepkejše, tem vstrajniše hoče, čim popolniše je, čim globokejše sega spoznanje. Najpopolniše in najizvestniše spoznanje, namreč versko spoznanje, katero sloni na izvestnosti Božje besede, poraja tudi najkrepkejše hotenje, kar nam dokazuje zgodovina o toliko tisoč svetnikov, ki so, vkoreninjeni v veri, vse, tudi smrt prenašali, da bi ostali dosledni in zvesti enemu samenu verskem načelu. Volja se navadno, dasi ne nujno, nagiblje za temeljitejšim, globokejšim spoznanjem, in kdor hoče človeka stalno navdušiti, pridobiti za kaj plemenitega, dasi težavnega, naj mu le stvar vsestransko, na globoko in na široko pojasni: ko je doumel reč do dna z vsemi njenimi razlogi, privezana je tudi volja, da bo reči vstrajno in krepko služila.

Da boste torej kdaj značajni možje, vzemite si za vodilo pri učenji ta zlati nauk: Karkoli se učite, ne jemljite površno, ampak vsaki stvari sledite do dna. Res, da Vas bo tako učenje s prva stalo veliko več truda in časa, a to le sprva, ker počasi

Digitized by Google

se Vam bo um izbistril in v mišljenji izuril, da boste potem z lahkoto vsaki reči segli v notranje, do dna. Kar je pa največ: tako učenje Vas bo sposobilo v trezne, resne mislitelje, kateri niso odvisni od vedno preminjajoče se zunajnosti, od trmastega trenotja, ampak kateri edino v očeh obdrže notranjo vrednost in bistvo reči, ki je in ostane vedno isto. Taki možje dozorijo v dosledne mislitelje, v jeklene značaje, katerih ne zgane in ne zmaja nobena sila. Da bi tudi vsi Vi bili taki značaji, je moja srčna želja. Vaš

Dr. Maknič.

(Moč človeškega govora. — Konec.)

imajo slabe knjige za dijake, opisal je prav lepo g. pisatelj »Slovenskega romana« v zadnji številki «Rimskega Katolika.» Zdi se nam nepotrebno tukaj one resnice še enkrat ponavljati. A ne le slabe knjige, tudi slabe tovaršije imajo take, posledice in tukaj so zopet le slabi, pohujšljivi pogovori, ki neizskušene mladeniče zapeljejo in pohujšajo.

Za šolo prvo mesto zavzemajo v javnem življenji v r a d i. Tudi tu ima človeški govor veliko moč. Predolgo bi bilo, ako bi se spuščali v vse vrade, povdariti hočemo moč govora le pri sodnjiskem vradu. Tukaj se vrše pritožbe, zatožbe in obravnave v govorih. Dober govor zamore pravico v kot postaviti, in pokaže s tem svojo veliko moč. On zamore krivega zatoženca tako čisto oprati — in ni potreba uporabljati pri tem laži — da ni najti krivice na njem. Dober govor zamore pravdo vdobiti, ki bi se morala sicer izgubiti. To je gotovo velika moč.

Najvažnejše in najmerodajnejše pri sodnijskem vradu je prisega. Kaj pa je prav za prav prisega? Svečano potrdilo svoje izjave ali trditve pred Vsegavedočim. To se more zgoditi le po govoru. Kratek govor pred dvema svečama in božjim razpelom ima večjo moč, nego vsi dokazi, pisani črno na belem, s kolekom na vrhu. Ni mi treba omenjati, da se i ta moč v hudobne namene vporablja. Kdo ni še slišal kaj o krivi prisegi? —

Ogledali smo si moč človeškega govora v cerkvi, šoli in vradu. Nemogoče bi bilo naštevati vse druge prilike, pri kojih se vidi moč govora. Le dve taki priliki omenimo še, ker so velike važnosti. Človeški govor pokaže svojo veliko moč pri raznih shodih in zborih. Ne mislimo govoriti o shodih in zborovanjih raznovrstnih društev in zadrug, pač pa nekoliko o velikih cerkvenih shodih in o deželnih in državnih zborih. Po cerkvenih zborih posvetujejo se učeni pobožni katoliški možje o raznih važnih vprašanjih, zadevajočih katoliško cerkev in občni blagor. Tu se vrste razna verska, socijalna, šolska i. dr. vprašanja. Vse delovanje takih

Digitized by Google

shodov obstoji v samih govorih. Nemogoče je povedati ali zapisati vseh koristi, ki jih rodi kak cerkven ali katoliški shod. Koliko moč imajo govori v shodih in zborih, vedo tudi nasprotniki katoliške cerkve prav dobro; tudi ti imajo svoje shode in zborovanja, kjer kovajo hudobne nakane proti katoliški cerkvi, in se posvetujejo, kako bi ji prizadeli večji udarec.

Kar se tiče posameznih dežel in držav, omeniti so še deželni in državni zbori. V deželnem zboru skrbe poslanci za blagor njim v skrb izročene dežele, v državnem zboru za blagor in razcvitanje cele države. Delovanje obeh zbornic obstoji v samih govorih, v kojih so izražene prošnje, načrti in predlogi; ali se sprejmejo ali ne, odloči večina pri glasovanji. Moč govora vodi in vlada posamezne dežele in države; dobri govorniki pripomorejo največ k blagostanju ljudstva. To resnico spoznali so bili vže stari Grki in Rimljani. Tudi oni so imeli svoje zbore in govornike v njih. Komu niste znani imeni Demostenes in Ciceron? Nju krasni govori bero se tudi na gimnaziji.

Človeški govor pokaže drugič svojo veliko moč na bojišči. Kolikokrat stala je mala četa dvakrat ali trikrat močnejšemu sovražniku nasproti. Mnogemu vojaku je vtripalo srce, ko je pomislil, da je malo upanja rešitve in skoraj gotova smrt. Kar nastopi poveljnik in v krepkem, navduševalnem govoru poklada vojakom na srce ljubezen do domovine in vladarja. Veselo vpitje nastane med vojaki, z ognjevitim pogumom vržejo se na sovražnika in ga premagajo. O mnogih takih imenitnih zmagah ve zgodovina poročati, od starega veka do danes, pri kojih je edino le poveljnikov nagovor odločil zmago. Tudi nas Slovencev bi ne bilo mogoče danes več na svetu, ako bi se ne bili naši dedi za turških vojsk z medsebojnim navduševanjem in z združeno močjo zaganjali v sovraga in ga odbijali.

Predno končamo, poglejmo še, kako moč ima človeški govor na živalstvo. Da vpliva človeški govor na živali, vedel bo gotovo vsak, tudi kdor se ne peča z živinorejo ali živalstvom. Ta vpliv vidi se posebno na psu, najrazumniši domači živali. Vsak pes ima svoje ime, koje dobro razume; slišal ga je od človeka in si ga zapomnil. Drugače se bo držal pes, kedar ga hvališ, drugače, ko ga grajaš. Ni treba, da imaš palico ali bič v roki, ko kregaš žival, zadostuje, da spremeniš glas, in razumela te bode. Ne le pri psu, tudi pri druzih domačih živalih vidi se ta vpliv več ali manj. Gospodu: konj, krava ali koza se tudi toliko izuče, da razumejo hvalo ali grajo. Noben dober voznik ne bo pretepal živine, ker vbogala ga bo na vkaz. Z bičem se jako malo opravi posebno, ako je žival hudomušna in trmasta. Kaker se pri človeku opravi več z lepo besedo, kaker s hudo, tako tudi pri živali, dasi nima razuma. Tako vpliva človeški govor na živalstvo. Njegova moč vkroti razsrjeno ali divjo žival, da se mora človeku podvreči in spoznati ga za svojega gospoda.

Digitized by Google

Tako smo v kratkih potezah naslikali moč človeškega govora. Koliko ljudi v svojem celem življenji nikdar ne pomisli, kak neprecenljiv dar so prejeli od Stvarnika, da zamorejo govoriti! Ako nam žalost teži srce, gremo k prijatelju in mu potožimo svojo bolest. Z tolažilnimi govori lajša nam nesrečo in deli jo z nami. Če smo veseli, radovati se mora prijatelj z nami, svoje radosti ne moremo zakriti; ker, česar je srce polno, jezik govori. Ker ima govor, kaker smo videli, tako veliko moč, morali bi ga vedno prav vporabljati. To pa storimo, če poprej dobro premislimo in prevdarimo, kar imamo povedati ali zapisati. Ravno dandanes se veliko več govori nego se misli. Kolikokrat se škoduje s tem tudi svojemu bližnjemu na časti ali dobrem imenu, pa tudi samemu sebi, ker zgubili smo prejšnjega prijatelja ali celo novega sovražnika pridobili. Jezik in ž njim tesno združen govor mora biti vedno razumu podvržen!

Še bolj kaker na govor v besedi, paziti moramo na govor v pisavi. Kar povemo z besedo, se da včasih še popraviti, tudi ako je pogrešeno. Kar pa je pisano, ostane pisano! Ne zbriše ga čas, ne pozabljivost; vedno ostane enako in nespremenljivo. Koliko pisateljev se je kesalo, kako so mogli biti tako neprevidni, da so dali ta ali oni spis v javnost, ker nahajajo se v njem krivi nazori in pohujšljive stvari; a bilo je prepozno. Mnog mladenič nasrkal je ravno iz one knjige toliko strupa, da hira celo življenje na njem. — Kjer pa je treba govoriti, ne bojmo se nobenega, ampak krepko in srčno zagovarjajmo pravico in vero! Boljšega ni mogel zadeti slavni naš pesnik, ko je pel:

Odprto navadno uho in oko,
A usta zaprta mi nosi,
Če treba, odpri pa še usta srčno,
Nikjer dovolitve ne prosi!

Osmošolec.

Moža mora dičiti ne le razum, ampak tudi srce.

I.

Človek je prav res *μικροκόσμος* — mal svet. Česa ne najdeš na njem in v njem? Opazuj njegovo zunanjost ali telesnost: obliko najdeš popolno, harmonijo dovršeno mej raznimi deli, občudovanja vreden stvor božji. Opazuj njegovo notranjost ali duševnost: dičijo ga razne duševne zmožnosti. Duh človeški je velesila, katera prodira skrivnosti, ki so očem nevidne, katera razmotriva najviša vprašanja in se dviga do Stvarnika samega, da ga **spoznava**, da ga **ljubi**. Spoznavanje vrši se po **razumu**, ljubezen pa ima svoj sedež **v srci**. In prav razum in srce

Digitized by Google

sta dela človekova, katera ga ločita najbolj od drugih zemskih bitij, po katerih je človek res najpopolniše bitje v stvarstvu božjem.

Različno pa je razmerje uma do srca. To razmerje včinja, da je človek raznega temperamenta, raznega delovanja in mišljenja, raznega značaja. Oglejmo si nekoliko razum in srce!

Um ali razum je v človeku gospodar vsem drugim zmožnostim duševnim, kaker poje vže pesnik naš:

«Telo ti je hiša: v njej um gospodar».

Razum je najviša zmožnost človeške duše, je ona velesila, katera razkriva človeku skrivnosti, katera ga dviga in vznaša v višave nebeške — celo pred stol božji. Kaj vsega ne more včiniti človeški razum! Le poglej moža učenjaka, kaj vsega ti ne zna! Učenjak premotril je stvarstvo do najmanjših delov, do atomov. On ve, iz česa obstoja vsako telo, kako se sučejo razna nebesna telesa, ve in spoznava tudi, kako bi imel človek živeti, da bi dosegel smoter svoj — srečo. Zato beremo, da so vže stari modroslovci pečali se najbolj z vprašanjem: čemu je človek, kak njegov smoter? Z razumom so spoznali, da je človek bitje iz duše in telesa, da je po smrti neko življenje, kjer bo človek živel, in sicer srečno ali nesrečno, kaker si je zaslužil. Ali le malo modroslovcev stare dobe povspelo se je do tolike resnice, ker le malo bilo jih je, katerim je čisti razum pomagal do resnice. Mnoge pač je oviralo «s r c e», da se niso mogli povspeti tako visoko.

Kaj je prav za prav srce? V naši nalogi ne pomenja «srce» onega dela v našem telesu, kateri je središče našega telesnega življenja, ampak pomenja središče želj, afektov — sploh čustvenega teženja. Vse to skupaj zaznamujemo z besedo «srce». Iz besed pesnikovih:

«Odprto s r c e in odprte roke
Imej za trpečega brata;
A trdno zapahni uho in s r c e,
Ko trka sovraštvo na vrata» —

spoznamo lahko, da si misli pesnik z besedo «srce» sedež vsmiljenosti, a tudi sedež sovraštva. In isti pesnik imenuje «srce» dušo:

«Hinavstvu in podlesti v d u š o ne daj,
Ne krivdi, ne zlobi nobeni;
Kreposti razmakni s r c e na stežaj,
A skrbno ga strasti zakleni.»

Digitized by Google

Vidimo torej, da je srce v najožiši zvezi z željami, čustvi ali afekti. To pa je nekako tako: želje, čustva ali afekti so duševni pojavi, kateri nekako poganjajo iz srca, potem kaker se razno vpliva nanje. Zato pa tudi pravimo, da je srce žalostno, veselo, da je potrto, da se dviga — dočim se le dotična čustva porajajo v naši duševnosti. Srce je tedaj mnogoobsežna beseda, katera pomenja sedaj ta, sedaj oni pojav našega čustvovanja. Posebno pesnikom zaznamuje beseda «srce» vsa čustva, vse afekte — sploh vse teženje človeško. In to je lahko umljivo, ker prav pesniki poznajo oni del naše duševnosti najbolj.

V kaki zvezi je pa srce z razumom? Srce je v taki zvezi z razumom, kaker so želje, čustva, efekti: njim ima gospodovati razum. Često se sicer dogodi, da se razum ne zaveda svojega gospodstva, da prerad posluša želje, čustvo, afekte srca. In tudi umljivo, zakaj: srce je sedež n. pr. ljubezni, sovraštva. Razum pa se prav rad odloči za to, kar srce ljubi, in se odvrača od onega, kar sovraži. Često ti pravi srce: to delaj, to ti vgaja. In razum posluša rad srce, dasi mu ne svetuje morebiti prav. Srcu pa se včasih pridruži še volja — sè združenimi močmi premagata razumovo prepričevanje, in človek deluje, kar mu srce veleva.

A to ni navadno. Človeški razum razsvitljuje voljo in ji kaže pravo pot. Kedar pa volja hodi po pravi poti, razsvitljena po razumu, tedaj se tudi srce bliža razumu s predstavljenjem in z domišljijo: razum si vstvari idejo, domišljija si naredi vzor, srce se vname zanj.

Seveda, pomisliti se mora, kako je razum razsvitljen: kakeršno luč sam ima, takošno daje i volji, za take vzore vnema se srce.

Prav je pač zapel pesnik naš o vzorih:

«Ne tu na zemlji zapuščeni
Iz ognja našega srcà,
Iz isker našega duhà; —
Iz luči večne so rojeni,
Le v njenem se žare plameni.»

II.

To zadoščaj na sploh. Poglejmo sedaj moža, kaj učinja na njem razum in kaj srce.

Vzemimo moža učenjaka, katerega diči razum. Visoko gori stoji njegov razum, pa nekako ponosno gleda doli na ljudi, katerih razum se ni povspel tako visoko, kaker njegov. Tu gori premotruje svoje znanje, spoznava več in več resnic in se raduje svojega visokega stališča. Nič se ne zmeni za druge ljudi, nekako prevzetno se nosi radujoč se samo svojih spoznanih resnic. Mož

Digitized by Google

je zaslul po svetu, vse se ozira na velikega genija: v njem vidijo novo dobo spoznanja in spopolnjenja človeških ved. S častjo in slavo ga povzdravljajo, povzdigajo ga in se mu klanjajo, kaker božanstvu. Ali mož učenjak se ne ogreva za svoje častilce, ne zmeni se ni za čast ni za hvalo — vse jedno mu je: mož nima srca — njega diči samo razum. In prav takemu možu veljajo besede našega pesnika:

«Po glavah svetlo je in jasno,
A v srcih zimsk je mraz in mrak:
Tam ne poganja cvetje krasno,
Tam ne odmeva spev sladak.»

Drug mož pa je prvemu prav nasproten. Njegov razum je malo razvit, ni se povspel tako visoko, da bi razmotrival najviša vprašanja, ni iznašel novih zakonov, novih strojev, ni proumel skrivnih vednostij, kaker razum moža učenjaka. A moža se vendar oklepajo ljudje, ne da bi ga proslavljali in častili, ampak oklepajo se ga, ker — ima blago srce. Blago srce včinja, da se moža vse oklepa, se ga vse veseli. In mož sam deli veselje z veselimi, ljubezen z ljubečimi, srečo sè srečnimi: pomaga, kjer more, je prijazen, postrežljiv, deluje in živi — v blagor svojega bližnjika: diči ga blago srce. A naš mož se ne more ponašati z razumom, ne more se povspeti više nego je vsakdanjega človeka obzorje. Radi tega ne vživa — popolne ljubezni, popolne sreče na svetu: ni cel mož. Ker človek je vže tak, da mora v predmetu, katerega hoče ljubiti, občudovati veče prednosti nego jih sam ima, mora zreti v njem nekak vzor ali ideal. Ker radi tega, da nahajamo na drugih prednosti, kreposti, katerih sami nimamo ali vsaj v taki meri ne, prav radi tega tudi ljubimo druge. Ako pa vidimo, da nima človek razvitega razuma, to je, da je njegovo spoznanje nizko in plitvo, ne moremo se ga prav okleniti. Vedno nas nekaj odganja, da ga ne moremo popolnoma ljubiti. Ker ljubezen je oni afekt — kaker pravi naš dušeslovec — ki nagiblje našo duševnost k dobremu, lepemu, vgodnemu predmetu; je ona čarodejna moč, ki po besedah pesnikovih: «zum Geist gewaltig zwingt den Geist». Zatorej res diči blago srce moža, ali popoln mož vendar ni — ne moreš ga vsega občudovati, imeti ga za vzor.

Kaj sklepamo iz tega?

Prvič, da moža ne diči samo razum. Mož, kateri se opira samo na svoj razum, zdi se ti nekako tuj, ker ga ne moreš doseči. Občuduješ ga sicer ali popoln ti vendar ni. Ker često je tak mož, kateri se najbolj z razumom ponaša, najbolj pust, najbolj dolgočasen človek. Pusto in dolgočasno se ti zdi njegovo razmotrivanje, pusto vse njegovo delovanje: nikakega življenja ni v njem. Zato se pa bolj in bolj mu odtujuješ in ga

Digitized by Google

zapuščaš, ako nisi sam tak, kakeršen je mož, katerega diči samo razum.

Drugič sklepamo, da moža ne diči samo srce. Res, lep je človek, kateri ima blago srce, kateri je poln blagih čustev, blagih teženj; vsem se prikupi. In prav zapel je pesnik o njem:

«Česar razum učenjakov ne vè,
To vam umeva pač prosto srcè.»

Blago in priprosto srce ve in zna, kako je treba živeti in občevati z ljudmi, umeva žalost in veselje svojega bližnjika, umeva njegove kreposti in napaki in skuša ga spopolniti. Toda prav tu ne more dalje, ker razum mu ne more pomoči.

Kaj sklepamo sedaj?

Popolnega, celega moža diči razum in srce.

Razum dviga ga do spoznanja najviših resnic, do Boga samega; razum mu razkriva skrivnosti, mu razsvitljuje voljo in ji kaže pravo pot: razum je kot iskrica božjega razuma najpopolniša zmožnost človekova. Njemu se klanjajo vse druge zmožnosti, volja, srce. Ker nobena druga zmožnost nima v sebi moči, da bi spoznavala, dokazovala, pa prepričevala, kaj je slabo, kaj dobro, kako je treba človeku živeti, da doseže svoj vzor. Razumu pokore se druge zmožnosti in ga poslušajo: dokler druge zmožnosti razum poslušajo, ne morejo tako lahko zgrešiti svojega pravega delovanja. Volja, katero razsvitljuje um, vtrjuje se bolj in bolj v dobrem, želi bolj in bolj dospeti do svojega smotra. Srce, katero se ozira na razum in njega posluša, čisti se in blaži bolj in bolj: človek je blagega srca. In blago srce gleda, kaj je spoznal razum, bliža se mu in povpraša ga — da tako govorim — kaj naj počenja človek, kako naj živi. Ker mu je razum povedal, kaj je dobro in slabo, pa gre in izlija iz sebe vse dobro; tedaj ima človek vsa blaga čustva, tedaj gori za blagor človeštva. Ljubezni gori do Boga in bližnjika, sovraštvo mu je neznano, krepostno življenje razvija se bolj in bolj — bliža se človek bolj in bolj vzoru svojemu: popolnemu, celemu možu.

Ali človek se mora truditi, da se bolj in bolj spopolni. V to je treba, da se ozira vedno na ono luč, iz katere se porajajo po besedah pesnikovih vzori, da se ozira na ono luč, ki je «Pot, Resnica in Življenje!» Tam je popolnost največa, tam imaš svoj vzor, katerega skušaj doseči. Zatorej pa poslušaj pesnika, kateri pravi:

Digitized by Google

«Ti tudi predragi mi bodi vratar,
In modro in m o š k o boš živel:
Telo ti je hiša: v njej um gospodar,
A čut gospodinja ti bodi;
Počutki so vrata, ti glej ko vratar,
Kaj vèn in kaj noter ti hodi.»

In isti pesnik pove ti, kaj moraš storiti, da boš popoln mož:

»Ti učenost s krepostjo zdrúži,
Kot solnce strinja luč in moč,
S tem domovini zvesto služi,
Nevtruden zánjo dan in noč.»

Osmošolec.

Zakaj so stari Rimljani zmagali svet?

Vsak narod ima svoj genij Po tem se oblikujejo njegovi duševni proizvodi, bodisi v umetelnosti, bodisi v znanosti; njemu se pokori narodovo versko in politično življenje. Genij javlja se v vsem njegovem razvoji.

Tudi Rimljani so imeli svoj poseben genij; bili so resni, trezni, bolj praktični ljudje. Pri njih je vladal razum; domišljije niso imeli tako bujne kaker Grki; bila je bolj v ozadji. Zato pa tudi ni tako cvela pri njih lepa umetelnost, koja poganja iz domišljije; izposodili so si jo bolj od Grkov. Menili so, da pravi Rimljan se ne sme baviti sè znanstvom in umetnijo, to je za Rimljana nečastno opravilo. Bavili so se večinoma z zgodovino, ker jim je kot «magistra vitae» kazala čine pradedov, na koje so bili prav ponosni. Tembolj so se pa bavili s praktičnimi vedami; v stavbi so bili pravi mojstri; še dandanes občudujemo trdnost njih mostov, cest in vodovodov.

V politiki bili so oprezni, zviti; rabili so dovoljena in nedovoljena sredstva, da so le dosegli svoj namen. Glavna stvar je bila Rimljanu politika, njej na ljubo je vse žrtvoval: nrav in vero. In le tako se je moglo zgoditi, da je Machiavelli po temeljitem proučenju rimljanske zgodovine mogel izreči tako grozovite politične nazore, koje po njem machiavellizem imenujemo; ker v resnici ni rimljanska zgodovina nič druzega kaker vresničen machiavellizem (ako se sme tako imenovati). Od vseh narodov v starem veku so znali le Rimljani vse v svoj prid porabiti. Ko so prišli v dotiko po vrsti z vsemi narodi, odpovedali so se radi svojim šegam in navadam, ako so le boljših dobili.

Njih državna vprava je tudi veliko pripomogla k zmagi nad vsemi takrat znanimi ljudstvi. V začetku, po sezidanji Rima so si

Digitized by Google

volili same izvrstne može za kralje, kakeršnih se težko več dobi po vrsti v zgodovini; in med časom ljudovlade so si izbirali za konzule istotako le izvrstne može. Glava vsej vpravi bil je senat. V začetku je bil le posvetovalen zbor; a počasi je rasla njegova moč in slava in za časa druge punske vojske bil je na vrhuncu svoje moči in slave. Kmalu potem je začel propadati in za časa cesarjev je popolnoma izgubil svojo moč. Senat je bil stalen, njegovi udje dosmrtni; med tem ko so magistrati t. j. druge više službe le leto trajale. Važno je, da so iz senata prihajali vsi višji vradniki in se zopet vanj vračali. V senatu se je razvila ona tradicijonalna politika, koja je omogočila, da so Rimljani ves svet premagali. Senat je volil poveljnike, on jim dovoljeval slavnosti za zmage. Ako so konzuli sklenili mir, smel ga je senat ovreči; in ovrgel ga je vsakikrat, kadar se mu je zdelo koristno za Rimljane. Rimljani niso gledali na to, jih li veže sto najsvetejših priseg, je li prav ali ne, da prelomijo dano besedo; držali so jo le, kadar je njim prav kazalo.

Ker pa ni dosti, da je le poveljnik izvrsten vojskovodja, skrbeli so Rimljani tudi za to, da je bila njih vojska izvežbana in praktično vrejena. In taka je bila rimljanska vojska obstoječa iz prosto se gibajočih legij. In prav to prosto gibanje jim je večkrat pripomoglo do zmage. Vojska imela je tri vrste, koje so tako vredili, da so mogli vojaki prve vrste odstopiti in se zopet zbrati, ako jih je sovražnik premagal. Na njeno mesto je stopila druga vrsta, koja je do takrat le mirno za prvo stala. Ako je tudi to sovražnik pobil, nastopila je tretja vrsta ali, kaker se je Rimljan izrazil: «res ad triarios venit». In tako je moral sovražnik trikrat bojevati se zoper čilega Rimljana in le redkokrat ga je premagal. Vojake rimljanske so poveljniki imeli toliko časa v obližji sovražnika, da so se privadili njegovim šegam in navadam, ako jih niso še dobro poznali. Tako se je zgodilo v vojski s Cimbri in Tevtoni, tako v vojski z Mitridatom. Rimljani so povsod, kamer so prišli, zidali ceste, da so po njih laže in hitreje dovažali na bojišče vojake in vse vojne potrebščine.

Da so pa Rimljani zmagali svet, ni iskati le pri njih vzroka, ampak tudi pri takratnih ljudstvih, koja so mirno gledala, da so Rimljani podjarmljali ljudstvo za ljudstvom, dokler niso prišla sama na vrsto. Še le potem so vvideła svoj pogrešek, a bilo je prepozno. Takratna ljudstva bila so sama kriva, da so jih Rimljani vporabljali v svoje namene, dokler jim je bilo potreba, da so izgubila svojo prostost in da so sledujič izginila drugo za drugim. Ljudstva starega veka niso prišla do spoznanja, da jih le medsebojna zveza more rešiti, da zveze vzdržujejo ravnotežje v politiki. To je vvidel še le novi vek. Le Rimljani so to spoznali in so zveze tudi v svojo korist vporabljali. Kdo ve, kaj bi se bilo zgodilo z Rimljani v drugi punski vojski, ako bi bili Hanibala zadostno podpirali Punci in Filip Makedonski, koji se je z njim zoper Rimljane

Digitized by Google

zavezal? Rimljani bi pač ne bili mogli čudežev delati. Ali Rimljani tudi niso z vsakim sklepali zveze, ampak le s takim ljudstvi, kojih se niso bali, od kojih so pa veliko pričakovali. Tudi ohraniti so si znali zaveznike s tem, da so jim dajali kose zemlje, katere so sovražnikom odvzeli. Kjer so le mogli, posluževali so se zaveznikov v vojskah, da ni bilo treba njim toliko vojakov oborožiti. Tako so premagali s pomočjo Etolcev Filipa, kralja makedonskega, s pomočjo otoka Roda Antijoha III, kralja sirskega, in s pomočjo numidskega kralja Maziniše Kartagince. Ako so imeli notranje vojske, sklenili so mir se sovražnikom; da so mogli vspešneje bojevati se doma. Često jim je bil le navidezen vzrok povod k vojski.

Roka njih politike segala je tako daleč, da niti družinske vezi jej niso bile svete. Naščuvali so često sina proti očetu, brata proti bratu. In ako sta se dva brata prepirala za kraljevi prestol, posegli so Rimljani vmes in prisodili prestol — mlajšemu, kakor n. pr. pri Hebrejcih.

Nekaterim ljudstvom so se sami postavili za varuhe, da so le mogli njih napadalce z zadostnim vzrokom napasti. S premaganimi ljudstvi ravnali so Rimljani zelo surovo, da, lahko se reče kruto in barbarično. Samosvestni si svoje moči sklepali so s premaganimi mir le pod pogoji, koji so jim morali zadati smrtni vdarec, jih popolnoma pokončati. Ali so mu skrčili število pehote, ali mu vzeli konjico; ako je bilo ljudstvo na morji močno, moralo jim je izročiti brodovje, ali je sežgati, ali pa se nastaniti bolj sredi dežele, kar je zadalo smrten vdarec njegovi trgovini. Zmaganega sovražnika so še denarno vničili, tirjajoč od njega velike vsote za vojskine priprave, koje jih niti tretjino niso stale. In tako je bilo premagano ljudstvo prisiljeno odirati podložne svoje in je izgubilo pri njih vso ljubezen.

Povsod, kamer so prišli, oživili so dve stranki, kojih ena je bila Rimljanom prijazna. Azijo, Bitinijo in Libijo so napali z izgovorom, da so jim kraljevstva zapustili kralji. Često so stavili premagani državi pogoj, da se ne sme vojskovati z rimljanskimi zavezniki brez njih dovoljenja. Antijoha III je poslanec Rimljanov le z besedo vstavil v nadaljnem bojevanju, ko je v Egiptu zmagonosno se vojskoval.

Ako so videli Rimljani dve ljudstvi v boji mej seboj, prihiteli so često šibkejšemu na pomoč, ne da bi jih bil prosil pomoči. Ko so premagali Perzeja, sina Filipa III, kralja makedonskega, razdelili so deželo v štiri dele, koji niso smeli imeti mej seboj nobene zveze. Tu se je pokazalo prav odločno njih načelo «divide et impera,» po katerem so se prav radi ravnali. Vsako sredstvo jim je bilo dobro, ako so se le mogli ž njim okoristiti. Zlorabili so celo pomen besed v svojem jeziku. Kartagincem so obljubili, da bodo prizanesli «civitati.» A kako so se začudili Kartaginci videči, da razdirajo Rimljani Kartago! Pa na Kartagincev opombo

Digitized by Google

odgovore jim Rimljani, da «civitas» pomeni tudi občinstvo, kojemu nič žalega ne delajo. Tudi pogojev niso vseh h kratu povedali; in to vse skupaj je prava «reservatio militaris.» Novih dežel niso poseli, dokler ni bila njih vlada v prej premaganih zagotovljena, vtrjena; darovali so jih rajši zaveznikom, v Afriki Mazinisi, v Aziji Atalu in drugim. Premaganemu ljudstvu niso vsiljevali svojih zakonov, marveč so pustili podjarmljenim narodom lastne zakone, šege, navade in vero; saj so vedeli, da ne bodo mogli dolgo časa i tako zoperstavljati se njih civilizaciji.

Rimljani bili so torej nedosegljivi, kar se tiče njih državne organizacije, nedosegljivi v izurjenosti glede na napad in obrambo v vojski; med tem ko je drugim ljudstvom manjkalo i državne organizacije i izurjenosti v vojskovanji. Rimljani so imeli svoj smoter vedno pred očmi kaker i sredstva, s kojimi so ga hoteli doseči. A vzroka, zakaj so Rimljani zmagali ves svet, v koliker je bil takrat znan, ni iskati le pri njih samih, ampak tudi pri takratnih ljudstvih, koja niso znala vporabljati priložnosti.

Sedmošolec.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Stanford University Libraries
3 6105 012 825 308

BX
806
S58R5
v.4

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

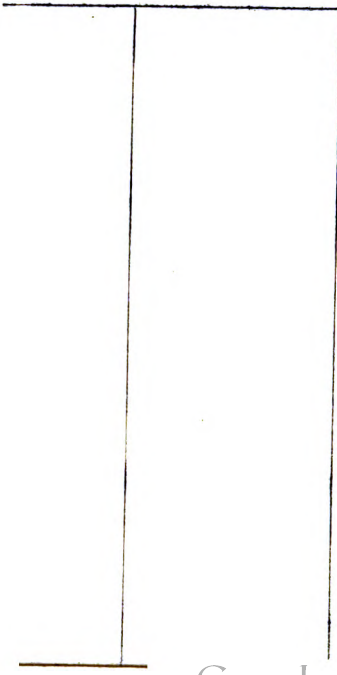

Digitized by Google

Digitized by Google

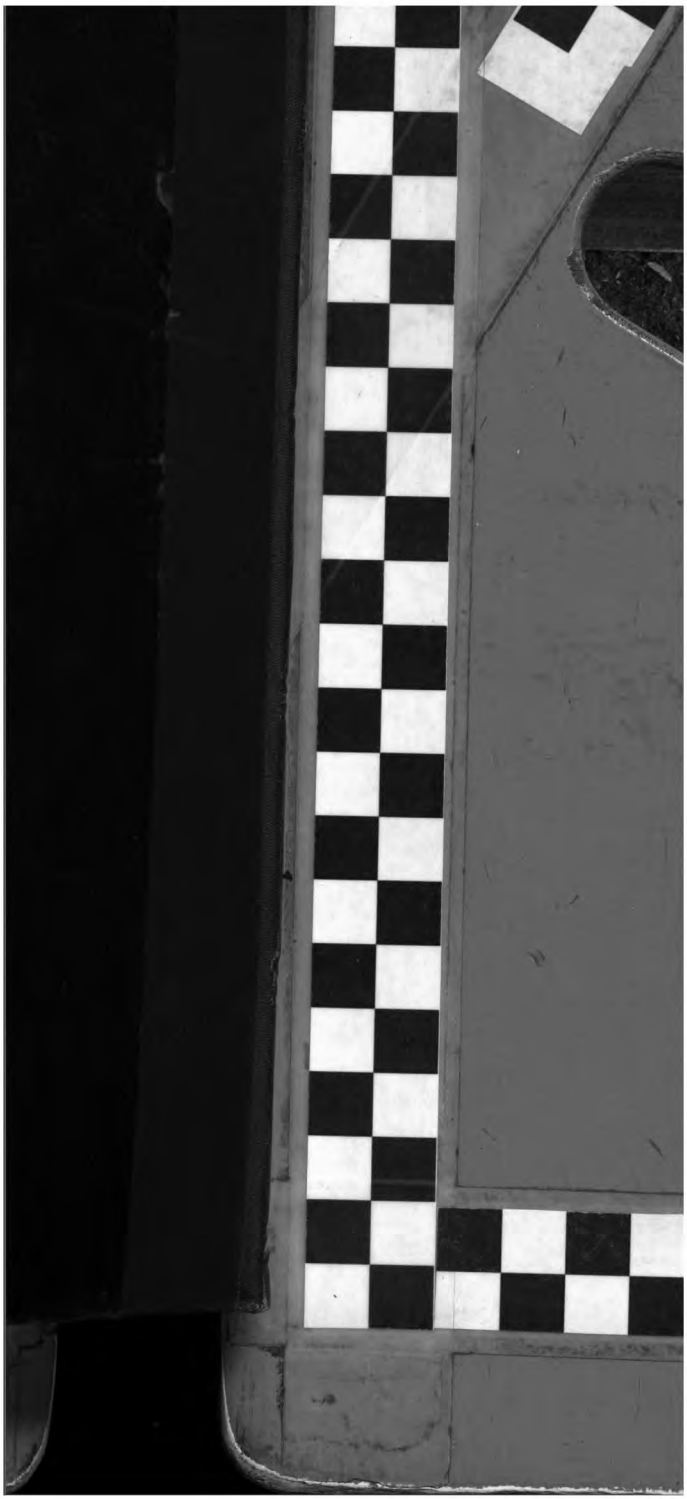

Digitized by Google

Digitized by Google

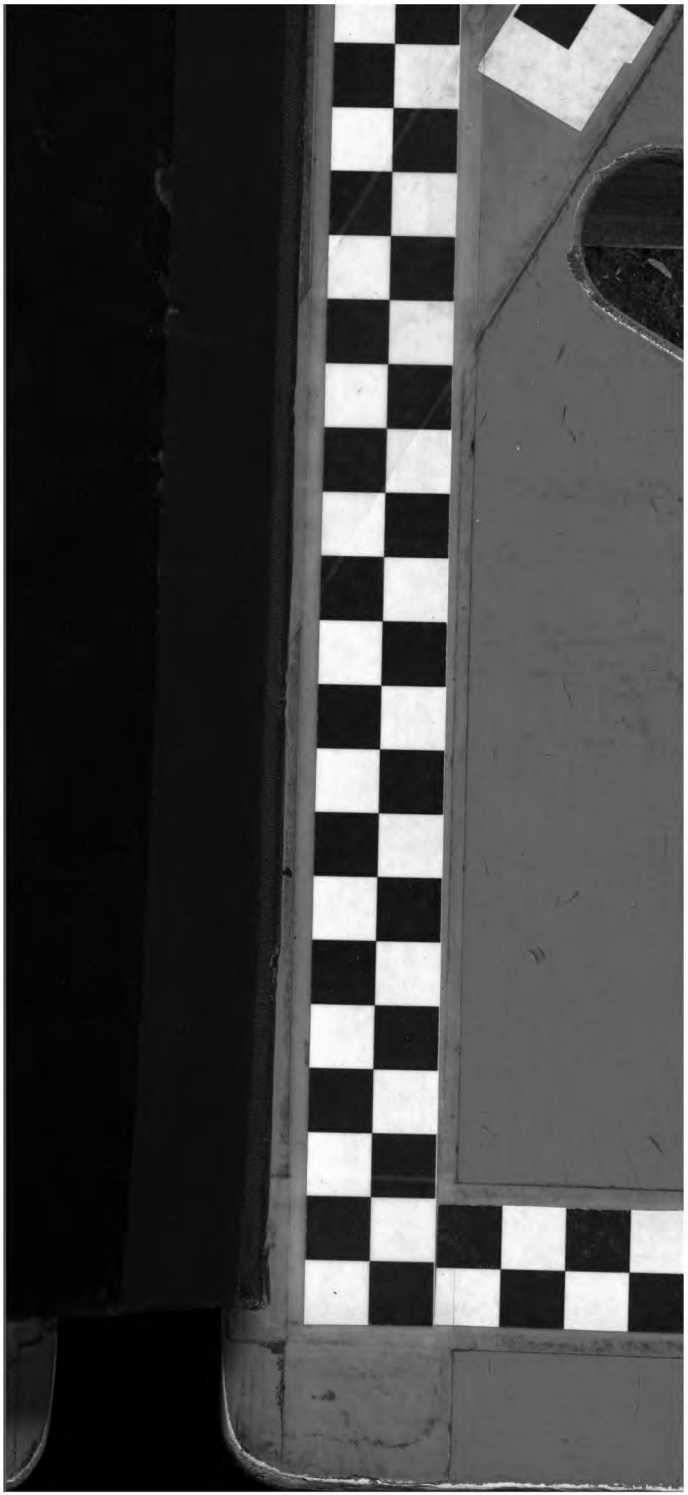

Digitized by Google